ISSN 1563-0358
Индекс 75881; 25881

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

ҚазҰУ ХАБАРШЫСЫ

Экономика сериясы

КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени АЛЬ-ФАРАБИ

ВЕСТНИК КазНУ

Серия экономическая

AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

KazNU BULLETIN

Economy series

№2 (114)

Алматы
«Қазақ университеті»
2016

ISSN 1563-0358
Индекс 75881; 25881

ХАБАРШЫ

ЭКОНОМИКА СЕРИЯСЫ №2 (114)

25.11.1999 ж. Қазақстан Республикасының Мәдениет, ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде тіркелген

Куәлік №956-Ж.

Журнал жылына 6 рет жарыққа шығады

ЖАУАПТЫ ХАТШЫ
Когут О.Ю., аға оқытушы
(Қазақстан)
Тел.: +777017147474
E-mail: koghut.oksana@mail.ru

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

Ермекбаева Б.Ж., к.э.н., доцент – научный редактор *(Қазақстан)*
Қазбекова Ж.Б., Ph.D доктор, и.о.доцента – заместитель научного редактора *(Қазақстан)*
Когут О.Ю., старший преподаватель – ответственный секретарь *(Қазақстан)*
Қазбеков Б.К., д.э.н., профессор *(Қазақстан)*
Мұхтарова К.С., д.э.н., профессор *(Қазақстан)*
Мұхамедиев Б.М., д.э.н., профессор *(Қазақстан)*
Сағиева Р.К., д.э.н., профессор *(Қазақстан)*
Байдильдина А.М., д.э.н., профессор *(Қазақстан)*
Арзаева М.Ж., к.э.н., доцент *(Қазақстан)*
Садыханова Г.А., к.э.н., доцент *(Қазақстан)*
Бобров Л.К., д.т.н., профессор *(Россия)*
Трифилова А., Ph.D доктор *(Великобритания)*

ҚАЗАҚ УНИВЕРСИТЕТІ
БАСПА ҮЙІ

Ғылыми басылымдар бөлімінің басшысы
Гульмира Шаккозова
Телефон: +77017242911
E-mail: Gulmira.Shakkozova@kaznu.kz

Редакторлары:
Гүлмира Бекбердиева,
Қарлыға Ибрагимова

Компьютерде беттеген:
Айша Қалиева

Жазылу мен таратуды үйлестіруші
Мөлдір Өміртайқызы
Телефон: +7(727)377-34-11
E-mail: Moldir.Omirtaikyzy@kaznu.kz

ИБ №9445

Басуға 16.05. 2016 жылы қол қойылды.
Пішімі 60x84 $^{1}/_{8}$. Көлемі 22,25 б.т. Офсетті қағаз. Сандық басылыс.
Тапсырыс №1655. Таралымы 500 дана. Бағасы келісімді.
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
«Қазақ университеті» баспа үйі.
050040, Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.
«Қазақ университеті» баспа үйінің баспаханасында басылды.

© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2016

ЭКОНОМИКА СЕРИЯСЫ

СЕРИЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ

ECONOMY SERIES

Ли В.Д.

Устойчивое развитие регионов – залог успешного функционирования государства

Данная статья посвящена устойчивому развитию регионов, комплексному процессу, который в итоге помогает решить проблемы населения на региональном уровне, приводит к улучшению условий жизни жителей региона путем обеспечения сбалансированности социально-экономического и экологического развития, осуществляемого на основе рационального использования всего ресурсного потенциала региона, включая географические особенности, а также особенности экономики, инфрастуктуры, промышленности и потенциальных возможностей отдельных городов, относящихся к этому региону. Чтобы достичь устойчивого развития, необходимо реализовать такой механизм управления экономикой региона, центральной идеей которого является «предоставление всем территориям равных возможностей для достижения в них равноценных условий жизни и труда и выравнивания уровней их социально-экономического развития». Отсюда следует, что региональная политика, обеспечивающая устойчивое развитие, должна строиться на основе взаимообусловленного сочетания трех сфер: экономической, социальной и экологической. В рамках реализации Стратегии «Казахстан – 2050» была разработана программа развития регионов до 2020 года. Данная программа является своего рода «доктриной» новой региональной политики.

Ключевые слова: устойчивое развитие, региональная политика, инфраструктура, структурные изменения.

Lee V.D.

Sustainable development of the regions – the key the successful functioning of the state

This article is dedicated to the sustainable development of the regions. Under the sustainable development of the region, we understand the complex process that finally helps to solve the problems of the population at the regional level, leading to an improvement in the living conditions of people in the region by ensuring a balanced socio - economic and environmental development, carried out on the basis of rational use of all the region's resource potential, including geographical features as well as features of the economy, infrastructure, industry, and the potential of the individual cities, related to the region. In order to achieve sustainable development is necessary to implement such a mechanism of economic management in the region, the central idea is to "provide equal opportunities to all areas in order to achieve them equal conditions of life and work and the leveling of their social and economic development." It follows that a regional policy to ensure sustainable development, should be based on a combination of three interdependent areas: economic, social and environmental. As part of the President's Address to the people of Kazakhstan "Strategy" Kazakhstan - 2050 ": the program until 2020 was developed regions. This program is a kind of "doctrine" of the new regional policy. There are several problems hindering the development of the regions.

Key words: sustainable development, regional policy, infrastructure, structural changes.

Ли В.Д.

Өңірлердің тұрақты дамуы – мемлекеттің қалыпты қызмет етуінің кепілі

Аталмыш мақала өңірлердің тұрақты дамуына арналған. Өңірлердің тұрақты дамуы дегеніміз – аумақтар деңгейінде жағрафиялық ерекшелігін ескере отырып, өңірдің ресурстық әлеуетін рационалды қолдана отырып, әлеуметтік-экономикалық және экологиялық дамудың баланстылығын, сондай-ақ өңірлер тобына жататын жекелеген қалалардың экономикалық, инфрақұрылымдық, өнеркәсіптік және әлеуеттік мүмкіндіктерінің ерекшеліктерін қамтамасыз ету арқылы, халықтың тұрмыс жағдайын жақсартуға мүмкіндік беретін, халықтың мәселелерін шешуге бағытталған кешенді үдеріс.

Тұрақты дамуға қол жеткізу үшін өңір экономикасын басқарудың нақты механизмін жүзеге асыру қажет. Мұндағы басты идея «әлеуметтік-экономикалық даму деңгейін теңдестіру және тұрмыс пен еңбек ету бойынша барлық аумақтарға бірдей мүмкіндік беру» болып табылады.

Бұдан шығатын қорытынды, тұрақты дамуды қамтамасыз ететін өңірлік саясат өзара негізделген үш сала бойынша құрылуы тиіс: экономикалық, әлеуметтік және экологиялық. Қазақстан Республикасы Президентінің «Стратегия «Қазақстан – 2050» Қазақстан Республикасы халқына арнаған Жолдауын жүзеге асыру аясында 2020 жылға дейінгі өңірлердің даму бағдарламасы жасалды. Аталмыш бағдарлама жаңа өңірлік саясаттың өзіндік «доктринасы» болып танылады. Өңірлер дамуына кедергі келтіретін жекелеген мәселелер де бар.

Түйін сөздер: тұрақты даму, өңірлік саясат, инфрақұрылым, құрылымдық өзгеріс.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

УДК 339.7

Ли В.Д.

Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Республика Казахстан, г. Алматы
E-mail: Ly.Viktor@kaznu.kz

УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНОВ – ЗАЛОГ УСПЕШНОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВА

В последнее время большое количество специалистов, изучающих развитие регионов, а также руководителей областей, районов и т.д. сходятся в одном – регион является важной составляющей страны. В связи с этим наиболее подходящим можно считать определение понятия «регион», которое вводят В.С. Бильчак и В.Ф. Захаров: «регион» – это социально-экономическая пространственная целостность, характеризующая структурой производства всех форм собственности, концентрацией населения, рабочих мест, духовной жизни человека из расчета на единицу пространства и времени, имеющая местные органы управления своей территорией (область, край, республика) [3]. А вот что касается развития региона, то данное понятие подразумевает любое прогрессивное изменение, прежде всего в экономической сфере. Данное изменение может быть количественным, тогда его связывают с экономическим ростом. Оно также может быть качественным, тогда говорят о структурных изменениях содержания развития. Вместе с экономическими характеристиками рассматривают социальные параметры развития. Более того, социальные характеристики являются полноправными показателями при оценке степени развития региона.

Главной целью экономического развития регионов считается улучшение качества жизни населения. Другими словами, увеличение доходов, улучшение образования, питания и здравоохранения, уменьшение нищеты, оздоровление окружающей среды, равенство возможностей, расширение личной свободы, обогащение культурной жизни и т.д.

Необходимо отметить, что некоторые исследователи считают, что реализация устойчивого развития должна осуществляться непосредственно в регионах, потому что они характеризуются комплексностью, целостностью, специализацией и управляемостью; являются наиболее устойчивыми территориальными образованиями, сформировавшими за период существования; обладают наиболее оптимальной структурой для позиционирования на внешнеэкономическом пространстве; имеют значительный опыт совмещения практики стимулирования рыночных преобразований на территориях с политикой регулирования этих процессов.

Понятие «устойчивое развитие» впервые прозвучало в докладе «Всемирная стратегия охраны окружающей среды» в 1980

году, представленным Международным союзом охраны природы и природных ресурсов. Однако широкое распространение термин получил после известной конференции в Рио-де-Жанейро. На конференции была предложена концепция устойчивого развития и принято пять документов, основные из них «Декларация Рио по окружающей среде» и «Повестка дня на XXI век» [2].

В Декларации Рио-92 были озвучены 27 принципов формирования устойчивого развития, которые можно разделить на 4 группы.

Во-первых, это экологические принципы (справедливое пользование землей, рациональное использование ресурсов, экологическая стабильность, сохранение биоразнообразия);

Следующая группа включает в себя социально-международные принципы (справедливые международные отношения, социальная справедливость, демографическая стабильность, искоренение войн и нищеты).

Третья группа – это философско-мировоззренческие (личность-общество, личность-природа, общество-природа, принцип достаточности).

И последняя – научно-технические (совершенные технологии, замена неустойчивых производств, предсказание, моделирование, мониторинг среды и общества).

В соответствии с данной декларацией, только в случае обеспечения устойчивого и контролируемого развития можно гарантировать переход к новой эре необходимого и безопасного для мира экономического роста. Согласно решениям ООН, каждая страна должна иметь свой национальный план перехода к устойчивому развитию. При этом необходимо большое внимание уделять применению принципов устойчивого развития в городах и других поселениях. Подписав базовые документы Конференции ООН в Рио-де-Жанейро по окружающей среде и развитию, Казахстан принял наравне с другими странами ответственность за сотрудничество в области перехода к устойчивому развитию.

Регионы играют немаловажную роль в обеспечении устойчивого экономического развития страны, и это весьма актуально для Казахстана. Это можно объяснить различными факторами, среди которых наиболее важными являются территориальная дифференциация природно-климатических, экономических и социальных условий, разный характер хозяйственного освоения отдельных территорий, особенности расслоения; неравномерность в обеспеченности региональными ресурсами. Учитывая все вышеперечисленное, регионы должны выступать в качестве самостоятельного субъекта устойчивого развития, вносящего в хозяйственные процессы системную связь и экологический порядок.

Устойчивое развитие региона – это комплексный процесс, который в итоге помогает решить проблемы населения на региональном уровне, приводит к улучшению условий жизни жителей региона путем обеспечения сбалансированности социально-экономического и экологического развития, осуществляемого на основе рационального использования всего ресурсного потенциала региона, включая географические особенности, а также особенности экономики, инфрастуктуры, промышленности и потенциальных возможностей отдельных городов, относящихся к этому региону.

Устойчивость развития региона достигается в результате преодоления множества препятствий. В период кризиса устойчивость можно рассматривать как процесс выживания и достижения поступательного роста в основных сферах жизнедеятельности. Так, О.К. Цапиева к основным формам устойчивости региональной системы относит:

− неустойчивое развитие;

− гиперустойчивость;

− глобальную устойчивость;

− приближено устойчивое развитие региональной системы;

− устойчивую систему [4].

Модель устойчивого развития регионов должна строиться с учетом следующих положений:

− только благодаря экономическому росту и развитию всех регионов с опорой на собственные силы можно ослабить региональную ассиметрию;

− важно достичь компромисса между поддержкой депрессивных и созданием условий для развития остальных регионов;

− государство должно уделять внимание не только депрессивным, но и развитым регионам, осуществляя вложения инвестиций в экономику;

− помощь отсталым регионам должна исходить из критерия экономической эффективности с учетом обеспечения социальной справедливости.

Чтобы достичь устойчивого развития всего государства, необходимо реализовать такой механизм управления экономикой региона, центральной идеей которого является «предоставление всем территориям равных возможностей для достижения в них равноценных условий жизни и труда и выравнивания уровней их социально-экономического развития». Отсюда следует, что

региональная политика, обеспечивающая устойчивое развитие, должна строиться на основе взаимообусловленного сочетания трех сфер: экономической, социальной и экологической.

Практическая реализация концепции устойчивого развития потребовала разработки методических подходов к оценке того, насколько развитие той или иной страны или отдельного региона соответствует принципам устойчивого развития. Необходимость в разработке индикаторов устойчивого развития была отмечена в «Повестке дня на 21 век» [2].

На сегодняшний день в мире разработан проект, состоящий из 134 индикаторов устойчивого развития. К их основным группам относятся:

− индикаторы социальных аспектов устойчивого развития (индекс неравенства доходов, темпы роста населения, чистый уровень миграции, плотность населения, уровень грамотности взрослых, ВВП, ожидаемая продолжительность жизни и др.);

− индикаторы экономических аспектов устойчивого развития (ВВП на душу населения, чистая доля инвестиций в ВВП, доля промышленных продуктов в общем объеме товарного экспорта, подтвержденные запасы минеральных ресурсов, годовой уровень потребления энергии на душу населения, отношение долга к ВНП и др.);

− индикаторы экологических аспектов устойчивого развития (потребление воды на душу населения, изменения в использовании земли, изменение состояния земли, использование энергии в сельском хозяйстве, затраты на снижение загрязнение воздуха и др.).

Казахстан также разработал для себя индикаторы устойчивого развития на уровне страны. Согласно этому предложено использовать 60 индикаторов, характеризующих экономическую, социальную и экологическую сферу. Индикаторы позволяют определять соответствие социально-экономической ситуации принципам устойчивого развития. Однако для выявления причин, приводящих к тому или иному состоянию, необходим анализ экономических, социальных и природных факторов перехода к устойчивому развитию.

Далее рассмотрим более подробно меры, предпринимаемые государством для обеспечения развития регионов Казахстана. В рамках реализации Послания Президента Республики Казахстан народу Казахстана «Стратегия «Казахстан – 2050»: новый политический курс состоявшегося государства» от 14 декабря 2012 года была разработана программа развития регионов до 2020 года. Данная программа является своего рода «доктриной» новой региональной политики, целью которой является создание рациональной территориальной организации экономического потенциала и благоприятных условий для жизнедеятельности населения.

Учитывая все задачи, которые были поставлены президентом РК, нам необходимо совершенствовать всю систему регионального развития на современных принципах. Стратегическое управление на внутриреспубликанском межрегиональном и макрорегиональном уровнях должна сопровождаться повышением роли институтов стратегического планирования государства, регионов, общественных объединений, бизнеса и экспертного сообщества.

В истории нашей страны уже были осуществлены две Концепции, касающиеся развития регионов. Они были направленны на выравнивание уровней социально-экономического развития регионов. Кроме этого, осуществлялась реализация программ развития сельских территорий на 2004 – 2010 годы, развития малых городов на 2004 – 2006 годы, Стратегии территориального развития страны до 2015 года.

На основании таких программ, как «Развитие регионов», «Программы развития моногородов на 2012 – 2020 годы», «Модернизации жилищно-коммунального хозяйства на 2011 – 2020 годы», «Ақбұлақ на 2011 – 2020 годы», «Доступное жилье – 2020», была разработана программа развития регионов до 2020 года. Она направлена на улучшение качества жизни населения (развитие инфраструктуры жизнеобеспечения – энерго- и теплоисточники, системы газо-, тепло-, электроснабжения, водоснабжения и водоотведения), развитие экономического потенциала регионов, а также на развитие регионов в соответствии с их функциональной типологией и экономическим потенциалом, определяет меры административно-правового и экономического характера, способствующие их переходу к внутренней консолидации, самоорганизации и саморазвитию на рыночных началах.

Основной целью данной программы является создание условий для развития социально-экономического потенциала регионов через формирование рациональной территориальной организации страны, стимулирование концентрации населения и капитала в центрах экономического роста. Для того чтобы достичь данную цель, необходимо решить следующие задачи:

1) совершенствование территориального развития страны;

2) обеспечение комфортных условий проживания населения, включая улучшение состояния окружающей среды, жилищного фонда, коммунальной и транспортной инфраструктуры;

3) эффективное и рациональное обеспечение населения питьевой водой и услугами водоотведения;

4) комплексное решение проблем развития жилищного строительства, обеспечивающее дальнейшее повышение доступности жилья для населения [1].

Достижение основной цели развития регионов будет осуществляться в несколько этапов.

Однако существует ряд проблем, связанных с обеспечением устойчивого развития регионов.

Первая проблема в обеспечении социально-экономической устойчивости региона заключается в создании условий для функционирования и развития промышленности. Раньше промышленность всегда занимала важное место в структуре экономики региона и обеспечивала его экономический и социальный потенциал. Это характеризовалось ее превосходящим положением в производстве валового регионального продукта, в структуре основного и оборотного капитала, в удельном весе занятости активных трудовых ресурсов, в обеспечении населения товарами народного потребления, в обеспечении доходной части бюджета региона, а следовательно, возможности решения стоящих перед ним социальных проблем. Сейчас очень важно вернуть ранее утраченные позиции, восстановить ключевую роль в формировании динамично развивающейся экономики региона.

Второй проблемный фактор и условие для достижения устойчивого социально-экономического развития региона − это обеспечение продовольственной безопасности. Эту проблему возможно решить лить только за счет активизации функционирования аграрного комплекса. Этот фактор необходимо учитывать не только потому, что в нем занята значительная часть населения, но также и потому, что он обеспечивает продуктами питания население всего региона и, следовательно, формирует социальный климат в регионе.

Третья проблема – это решение назревших задач в области социальной сферы, обслуживающей население региона. Очень важно поддерживать мотивацию экономически активного населения, обеспечивая рост уровня жизни и занятости (проблема сезонной безработицы).

И, последнее, все проблемы социального и экономического развития региона невозможно решить без финансового обеспечения, имея в виду весь комплекс бюджетного финансирования, кредитно-денежного обращения, ликвидности, а также функционирования рынка ценных бумаг. Для рыночной экономики мобилизация финансовых ресурсов и эффективное их использование приобретают ведущее значение в реализации социальных и экономических программ.

И так, устойчивое развитие региона – это комплексный процесс, который решает проблемы населения на уровне региона, улучшает условия жизни жителей региона путем достижения сбалансированности социально-экономического и экологического развития.

Литература

1 Программа развития регионов до 2020 года.

2 Повестка дня на XXI век. Конференция ООН по окружающей среде и развитию в Рио-де-Жанейро. 1992. – 237с.

3 Гокжаева Е.Б., Пономарева М.А. Региональная экономика: инфраструктурные проблемы: Учебное пособие / Гокжаева Е.Б., Пономарева М.А. – Растов-н/Д.: Изадетельство «Содействие- XXI век», 2014. – 160 с.

4 Цапиева О.К. Экономические проблемы регионов и отраслевых комплексов // Проблемы современной экономики. – 2010. – № 2 (34). – С. 46−49.

5 Алшанов Р. Экономика Казахстана за 20 лет: устойчивое развитие в условиях глобализации, // «Казахстанская правда» 12.12.2011 г.

References

1 Programma razvitija regionov do 2020 goda.

2 Povestka dnja na XXI vek. Konferencija OON po okruzhajushhej srede i razvitiju v Rio-de-Zhanejro. 1992. − 237s.

3 Gokzhaeva E.B., Ponomareva M.A. Regional'naja jekonomika: infrastrukturnye problemy: Uchebnoe posobie/ Gokzhaeva E.B., Ponomareva M.A. – Rastov-n/D.: Izadetel'stvo «Sodejstvie- HHI vek», 2014. – 160 s.

4 Capieva O.K. Jekonomicheskie problemy regionov i otraslevyh kompleksov // Problemy sovremennoj jekonomiki. – 2010. – № 2 (34). – S. 46−49.

5 Alshanov R. Jekonomika Kazahstana za 20 let: ustojchivoe razvitie v uslovijah globalizacii // «Kazahstanskaja pravda» 12.12.2011 g.

Шеденов Ө.Қ.

Еуразиялық экономикалық одақ еліміздің әлеуметтік-экономикалық дамуына инновациялық-интеллектуалдық мүмкіндік береді

Еуразиялық экономикалық одақ – біздің еліміз үшін халықаралық ынтымақтастықты арттыру, сыртқы саясатты әр тараптандыру, ұлттық экономикалық және сауда мүдделерін дамыту сияқты жаңа мүмкіндіктер көзі.

Біздің еліміздің болашағы – оның интеллектуалдық қоры, ғылымы және инновациялық жетістіктерінде. Барлық дамыған елдер тәжірибесі көрсеткендей, экономикалық даму, көркеюдің негізгі жолы – ғылыми-техникалық және инновациялық салада көшбасшы болу. Сондықтан да, шетел технологиясы мен техникасын игерумен қатар, өз ұлттық ғылыми-техникалық әлеуетіміздің дамуына жағдай жасап, отандық ғалымдардың ғылыми жетістіктерін өндіріске енгізіп, оларды бағалай білу керек.

Еуразиялық экономикалық одақ құрудағы басты мақсаттың бірі – экономикамызды бірлесе жаңғырту және бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін елдердің әрқайсысының мүмкіндіктерін біріктіру.

Түйін сөздер: Инновация, инвестиция, еуразиялық интеграция, стратегиялық басымдық, инновациялық кластер, инновациялық өнім, халықаралық экономикалық ынтымақтастық.

Shedenov U.K.

Eurasian Economic Union creates innovation and intellectual opportunities for social and economic development of the country

Eurasian Economic Union, for our countries a source of new opportunities such as the development of international cooperation, diversification of foreign policy, development of the national economic and commercial interests.

The future of our country - its intellectual resources, science and innovation achievements. The whole experience of developed countries shows that the economic development and prosperity - to be a leader in the area of scientific and technological innovation. Thus, learn foreign technologies and equipment, and also makes it possible for the development of national scientific and technological capacity to implement in the production of scientific achievements of domestic production, and the need to appreciate them.

One of the main purposes of creating the Eurasian Economic Union, to combine the capabilities of each country in order to jointly develop the economy and to strengthen competitiveness.

Key words: Innovation, investment, Eurasian integration, strategic priority, innovation cluster, product innovation, international economic cooperation.

Шеденов У.К

Евразиский экономический союз создает инновационно-интеллектуальные возможности для социально-экономического развития страны

Евразийский экономический союз для наших стран – источник новых возможностей, таких как развитие международного сотрудничества, диверсификация внешней политики, развитие национально-экономических и торговых интересов.

Будущее нашей страны – ее интеллектуальные ресурсы, науки и инновационные достижении. Весь опыт развитых стран показывает, что экономическое развитие и процветание означает быть лидером в области научно-технических инноваций. Таким образом, осваивать внешние технологии и оборудования, а также развивать национальный научно-технический потенциал, внедрять в производство научные достижения отечественного производства и ценить их.

Основные цель создания Евразийского экономического союза – обьединить возможности каждых стран, чтобы совместно развивать экономики и усиливать конкурентоспособность.

Ключевые слова: инновация, инвестиция, евразийская интеграция, стратегический приоритет, инновационный кластер, инновационный продукт, международное экономическое сотрудничество.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

ӘОЖ 338.001.36

Шеденов Ө.Қ.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
E-mail: nshedenova@hotmail.com

ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОДАҚ ЕЛІМІЗДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНА ИННОВАЦИЯЛЫҚ-ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ МҮМКІНДІК БЕРЕДІ

Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев айтып өткендей, біз көздеген мақсаттар бес институттық реформаны жүзеге асыру бойынша 100 нақты қадам – Ұлт жоспарын іске асырудан басталады.

Бұл аса маңызды міндеттер Қазақстанды, оның экономикасын, мемлекет пен қоғамды өзгертетін тарихи шаралар кешеніне даңғыл жол салары сөзсіз. Сонымен қатар, планетадағы аса дамыған мемлекеттерді біріктіретін Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының стандарттарына сәйкес келетін елді дамыту, экономикалық өсім мен барлық қазақстандықтардың өмірін жақсарту үшін жаңа лайықты жағдайлар қалыптастырады.

Еуразиялық экономикалық одақ – елімізді дамыған елдерімен тығыз байланыстырып қана қоймай, сол елдермен тең дәрежеде бәсекелесу мүмкіндігіне бағытталған саяси экономикалық алаң. Елбасы Н.Ә. Назарбаев «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» жолдауында еуразиялық интеграцияның бізге жаһандық индустриялық төңкерістің қарсаңында ортақ стратегиялық басымдықты қамтамасыз ететінін атап өткен болатын. Еуразиялық экономикалық одақ – бұл ең алдымен біздің елдеріміздің миллиондаған азаматтары үшін жаңа мүмкіндіктер көзі. Сондай-ақ, әлемдік істерде елеулі рөл атқаратын және барлық мемлекеттермен достық және болжамды қарым-қатынастарды дамытудың негізгі басымдықтары, мыналар болып табылады: мәдени-гуманитарлық, ғылым-білім және басқа да шектес салалардағы халықаралық ынтымақтастықты арттыру, сыртқы саясатты әртараптандыру, ұлттық экономикалық және сауда мүдделерін ілгерілету үшін экономикалық және сауда дипломатиясын дамыту.

Қатысушы елдерде шағын және орта кәсіпкерлікті дамытуға қолайлы шарттар жасалуда. Еңбек ресурстары нарығы бірігуде, бұл кәсіби деңгейді көтеру мен еңбек өнімділігін арттырудың маңызды факторы саналады. Азаматтар үшін Еуразиялық экономикалық одақтың әрбір мемлекетінде білім беру қызметі мен әлеуметтік инфрақұрылымдарына тең қолжетімділік жағдайлары жасалуда. Ішкі кедергілерді жою қазірдің өзінде мәдени-гуманитарлық байланыстарымызды күшейтуге, туризмнің өсуіне жақсы ықпал етті. Еуразиялық интеграцияның экономикалық

әлеуеті өте жоғары. Интеграцияға қатысушы бес ел экономикасының жиынтық көлемі шамамен 3 триллион долларды құрайды. Бұл мемлекеттер шығарған өнеркәсіп өнімінің жалпы көлемі 2 триллион АҚШ долларына жуықтады. Жиынтық ішкі жалпы өнімнің өсімі түріндегі интеграциялық тиімділіктің келешегі 2030 жылға қарай шамамен бір миллиард долларға жетеді. Еуразиялық ықпалдасуды дамытуға тағы бір маңызды себеп – қазақстандық экономиканың шикізатқа тәуелділігін еңсеру. Тұтыну нарығын ұлғайтусыз мүмкіндігі шектеулі жеделдетілген индустриаландыру қазақстандық экономиканың тартымдылығын айрықша арттыратын дамуымыздың оңтайлы жолы болып табылады. Сондай-ақ, Ресей, Беларусь, Армения және Қырғызстанмен бірыңғай нарықта болу Қазақстанға Қытай мен Еуропа Одағының қуатты экономикаларының арасында тиімді дәнекер болуға мүмкіндік туғызады.

Экономикадағы дағдарыс пен ұзаққа созылған тұрақсыздық кез-келген елдің бүгінгі таңда өмірге икемдігінің көп жағдайда басқа елдермен ықпалдастығына байланысты екенін көрсетіп берді. Азаматтардың әл-ауқатының жақсаруын экономикалық өсімсіз елестету мүмкін емес. Ал ол, өз кезегінде өтім нарығының ұлғаюын, кедендік кедергілердің жойылуын, инвестицияға қажетті жағдайдың жақсаруын талап етеді. Міне, сондықтан да әлемнің көптеген аймақтарында ықпалдасу процестері жеделдетілуде және әлемдегі ең дамыған отыздықтың қатарына кіретін елдердің бәрі де аймақтық және жаһандық экономикалық бірлестіктердің белсенді қатысушылары болып табылады. 1994 жылы тұңғыш рет Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев ұсынған Еуразиялық экономикалық ықпалдасу, ең алдымен, Қазақстандағы қарапайым азаматтар мүддесі басымдығына сүйенген идея.

Қазақстан Еуразиялық экономикалық одақтың (ЕЭО) құрылуынан бірнеше артықшылықтарға ие болады. Бұл жердегі ең үлкен артықшылық – бұл мемлекеттердің экономикалық әлеуетін қосқандағы шығатын нәтиже. Бес елдің арасындағы сауда айналымы – бір млрд. долларды құраса, бір ғана мұнайдың жиынтық қоры – тоқсан млрд баррельді, бидайдың әлемдік өндірісінің он екі пайызын және осы өнімнің әлемдік экспортының он жеті пайызын құрайды екен. Сонымен бірге, біздің елдеріміздің орасан зор транзиттік әлеуетінің қосылуы ұлттық бюджеттің табысын бірнеше есеге өсіруге алып барады. Ең бастысы, Қазақстан, Ресей, Беларусь, Армения және Қырғызстан кәсіпкерлері өз өнімдерін халықаралық тұтыну нарықтарына шығаруға қолайлы мүмкіндік алады. Атап айтқанда, мысалға, қазақстандық компанияларға Еуропа нарығына және керісінше, шетелдік әріптестерімізге Азияның нарығына шығатын кездегі кедергілер жойылады.

Еуразиялық интеграцияның екінші артықшылығы – инвестициялық тартымдылығымыз артатынын айтып кетуге болады. Біздің қолайлы инвестициялық және салықтық заңнамамыз қызықтырғандықтан, ресейлік, беларустық, армениялық, қырғызстандық кәсіпкерлер Қазақстанда өз бизнесін ашуға қызығушылық танытуда. Ауқымды тұтыну нарығын құру біздің еліміздің инвестициялық тартымдылығын елеулі арттырады. Қазақстан үшінші бір елдермен келіссөзде пайдаланар мықты ұстанымдарға және экономикалық қарым-қатынаста бәсекелестік артықшылығына қол жеткізеді.

Қазақстан мен Еуропалық одақтың екіжақты қарым-қатынасы тәуелсіздік жылдарынан бері нәтижелі дамып келеді. Біздің елдеріміздің арасындағы сауда-экономикалық айналым айтарлықтай жоғарылады және халықаралық саясат, қауіпсіздік, қорғаныс салаларындағы ынтымақтастық биік деңгейге жетті. Қазақстан жер байлығының, ауыл шаруашылығының арқасында ЕО-ның Орта Азиядағы негізгі және маңызды әріптесіне айналды. Еуроодақ елдерінде Қазақстан тұрақтылықтың белгісі сонымен бірге, Шығыс пен Батысты байланыстырушы көпір ретінде мойындалып отыр.

Жыл сайын Қазақстанның, Ресей, Беларусь, Армения және Қырғызстанның, сондай-ақ, басқа да бірқатар ТМД елдерінің ондаған мың азаматтары біздің мемлекеттеріміздің ЖОО-ларында оқуға, еңбекке орналасуға және жедел медициналық көмек алуға теңдей құқықтарды пайдаланады. Бір мемлекеттің азаматтарының басқа қатысушы елдің аумағында шағын және ортақ бизнес жүргізу үшін жағдайлар кеңейіп келеді. Еуразиялық интеграция мәдени-гуманитарлық байланыстарды, туризмді жемісті дамыту үшін көптеген басымдықтар береді. Осының барлығы миллиондаған адамдар үшін нақты тиімділік.

Және қарапайым азаматтар үшін бірқатар артықшылықтарды атап өтсек, біздің азаматтарымыз көптеген тауарлар мен әртүрлі қызмет көрсетулерге қол жеткізеді. Оның сыртында, нарықта импорт және жергілікті өнімдер бағасының төмендеуінен ашық бәсекеге мүмкіндік туады. Тұтынушы үшін ең басты артықшылықпен өндірілетін тауарлардың дүниежүзілік стандарттарға жауап бере алатындай жоғары сапада болуына

деген талап күшейеді. Екінші бір артықшылық – жаңа ашылған біріккен кәсіпорындардың және бүгінде жұмыс істеп тұрған кәсіпорындардың кеңейтілуі есебінен жаңа жұмыс орындары ашылады. Импорттың жеңілдетілуі жаңа техникалар мен технологияның көптеп келуіне ықпал етеді. Осының бәрі жұмыссыздықты азайтып, халықтың әл-ауқатының көтерілуіне серпін береді.

Сондай-ақ, құрылыс пен көлік инфрақұрылымында қызмет көрсету артатын болады. Электр энергетикасы саласында сонымен қатар, Қазақстан мен Ресей арасында электр қуатын алмасу көбейіп, бағыттарды рационализациялау және оны тұтынушыларға жеткізу артатын болады Сонымен қатар, көлік құбыр тасымалы саласында, мұнай-газ кен орындарын игеруде, тау-кен металлургия кешені мен атом өндірісі саласындағы ықпалдастықтан пайда зор. Одан басқа, мұнай-химия өндірісінде біріккен кәсіпорындар құру мүмкіндіктері қарастырылып жатыр. Әсіресе, Қазақстан мен Ресейдің машина жасау, металлургиялық өнімдерді пайдалануда ауқымды перспективасы бар. Осы арада Қарағанды және Шығыс Қазақстан облыстарындағы кәсіпорындарға оралдық зауыттармен кооперация жасауға үлкен кеңістік ашылатын болады. Ақпараттық технология мен жоғарытехнологиялық салаларды дамытудың жақсы алғышарттары бар.

Агроөндірістік кешеніміз азық-түлік қорын дайындау мен Еуропаға, Парсы шығанағына, Шығыс Азияға, Қытайға азық-түлік өнімдерін экспорттауда зор әлеуетке ие. Бүгінде Қазақстан азық-түлік тауарларын 4 млрд. АҚШ долларға жуық – 200 мың тоннадан астам ет пен 300 мың тонна жеміс-көкөніс импорттайды.

Сонымен қатар, ЕАЭО азық-түлікті экспорттау үшін зор мүмкіндіктерді ашады. Мәселен, Ресей жылына 20-25 млрд. АҚШ долларға - 1 млн. тонна ет және 4 млн. тонна жеміс-көкөніс импорттап отыр.

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев атап өткендей, Еуразиялық одақ құрудың төрт принципті мәселесі бар. Біріншіден, интеграция, ең алдымен, экономикалық қажеттілікке негізделген прагматикалық сипатта ғана бола алады. Екіншіден, көпқабатты және түрлі жеделдіктегі интеграция идеясы. Үшіншіден, қауіпсіздікті бір ғана елдің күш-жігерімен қамтамасыз ету мүмкін емес, аймақтық қауіпсіздік тетіктерін іздестіру қажеттілігі. Төртіншіден, интеграцияның еріктілігі. Еуразиялық экономикалық одақтың даму стратегиясының негізгі басымдықтарының бірі – ұлттық экономикалар мен еуразиялық интеграцияның бүкіл кеңістігінің жеделдетілген инновациялық технологиялық серпілісі үшін негіз болатын жағдайлар қалыптастыру. Бұл жерде барынша нәтижелі және болашағы зор бағдарламалар мен жоспарлар құру маңызды. Мысалы, жасыл энергетика, шикізат ресурстарын қайта өңдеу химия, машина жасау, агроөндіріс, көлік, медицина және фармацевтика салаларында бірлескен жобалар жасалса айтарлықтай нәтиже берері анық. Мәселен, 1997 жылы Дания мен Швеция бірлескен инновациялық орталық – «медиконовалық аңғар» құрды. Қазіргі таңда бұл орталық құрамында 25 фармацевтикалық компаниялар және шетелдік компаниялардың 200 филиалы, сондай-ақ медициналық техника саласы бойынша 65 компания және оның 170 шетелдік компаниялар филиалы орналасқан. Сонымен қатар, әлемдегі ірі 6 технополистің қатарына кіреді. Сондықтан, осындай бірлескен инновациялық жобалар және де инновациялық кластерді дамыту мақсатында ауқымды ғылыми-зерттеу парктерін, зерттеу орталықтарын құру – одақ елдерінің инновациялық ортақ мақсаты болуы тиіс. Бұл тұрғыдан, әлемге әйгілі «Силиконды аңғары» (Калифорния) орталығы, София Антиполис (Франция) инновациялық паркі орналасқан Еуропа және АҚШ елдерінің тәжірибесін ескеру маңызды.

Еуразиялық Одақ – бүгінгі күн мен болашақтың күрделі сынақтарымен өлшенетін мегажоба. Ол қалыптасуы тарихтағы ең күшті жаһандық қаржы-экономикалық дағдарыстар ықпалымен басталған жаңа әлемдік архитектураның органикалық бөлшегі болудың барлық үлкен мүмкіндіктеріне ие. Бұл үшін еуразиялық интеграцияға қатысушылардың барлығында іс-қимылдың анық та нақты стратегиясы болуы қажет.

Біздің еліміздің болашағы – оның интеллектуалды қоры, ғылымы және инновация жетістіктерінде. Тек жоғары сапалы, ең соңғы ғылым жетістіктеріне сай техника мен технологиялар ғана экономиканы көркейтіп, халық өмірін жақсартуға қабілетті. Сондықтан да, ғылымға және ғылыми-техникалық және инновациялық саясатқа ерекше көңіл бөлінуі тиіс. Біздің еліміздің болашағы – оның интеллектуалды қоры, ғылымы және инновация жетістіктерінде. Тек жоғары сапалы, ең соңғы ғылым жетістіктеріне сай техника мен технологиялар ғана экономиканы көркейтіп, халық өмірін жақсартуға қабілетті. Сондықтан да, ғылымға және ғылыми-техникалық және инновациялық саясатқа ерекше көңіл бөлінуі тиіс.

Елбасымыз Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев Қазақстан – 2050 стратегиясында инновациялық

зерттеулерді дамытудың жаңа саясатын қалыптастыруымыз қажет екенін, сонымен қатар, теңдессіз инновациялар жасау үшін барынша прагматикалық стратегия құрғанымыз жөн деп атап көрсетті.

Ғылыми-техникалық әлеует кез келген мемлекеттің ұлттық байлығының негізгі саласы. Барлық дамыған елдер тәжірибесі көрсеткендей экономикалық даму, көркеюдің негізгі жолы – ғылыми-техникалық және инновациялық салада көшбасшы болу. Инновациялар мен жаңалықтар экономиканың құлдырауына төтеп беріп, ғылыми-техникалық прогрестің белсенді түрде дамуына жағдай жасап, ұлттық экономиканың тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігін жоғарылатады. Мемлекет өз тарапынан ғылыми-техникалық және инновациялық даму саласына қолдау жасап, тиімді саясат жүргізіп отырады. Өйткені, мемлекеттік инновациялық саясаттың негізгі мақсаты – ғылыми-техникалық жетістіктерді адам игілігі үшін пайдаланып, адамзат өмір сүру жағдайларын сапалы түрде жақсартуға бағыттайды. Ал бұл бүкіл адамзат тіршілігі мен шаруашылығының негізгі басты мақсаты. Қазақстандықтар шетел жаңалықтары мен ғылыми-техникалық жетістіктерін табысты түрде игеріп, оларды жоғарғы қарқынмен қызметтеріне енгізіп келеді. Әрине, бұл инновациялар халықаралық технологиялық деңгейге көтерілуге мүмкіндік береді. Шетел технологиясы мен техникасын игерумен қатар өз ұлттық ғылыми-техникалық әлеуетіміздің дамуына жағдай жасап, отандық ғалымдардың ғылыми жетістіктерін өндіріске енгізіп, оларды бағалай білуіміз керек.

Инновациялық өнімді қалыптастыру және оны нарыққа енгізу өзіндік ерекшелігі бар белгілі бір кезеңдерден өтеді. Сонымен қатар, инновацияның өзіндік қорғану мақсаттары бар. Қазіргі уақытта әлемде көптеген елдер экономикасына инновацияларды енгізуде өзара төрт шешуші ресурс үшін бәсекелестікке түседі: табиғи ресурстар; адам ресурстары (дарындар); қаржылық ресурстар; заманауи тауарлар мен қызмет көрсетулердің жаһандық нарығы. Аталған ресурстарды тиімді пайдаланып, экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін әлемнің дамыған және дамушы елдері экономикасын инновацияға негіздеу барысында өздерінің ғылыми-техникалық әлеуетін арттыруда.

Сондықтан, біздің біртұтас экономикалық кеңістігіміз инновациялар мен қуатты технологиялық серпінділіктің аумағы болуының маңызы зор. Басты мақсаттың бірі – экономикаларымызды бірлесе жаңғырту және бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін елдердің әрқайсысының мүмкіндіктерін біріктіру.

Біздің еліміз үшін еуропалық инвестицияны ғылыми ауқымды және өнеркәсіптің инновациялық салаларына шоғырландыру маңызды. Елімізде индустриялық-технологиялық дамудың жаңа бағдарламасын жүзеге асыруда Еуроодақ Қазақстанның пайдалы әрі маңызды әріптесі бола алады.

Әдебиеттер

1 Н.Ә. Назарбаев «Ұлт жоспары – қазақстандық арманға бастайтын жол». Астана, 2016.
2 Н.Ә. Назарбаев. «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол». Астана. – 2014.
3 Н.Ә. Назарбаев. Қазақстан – 2050 стратегиясы. Астана, 2012.
4 Н.Ә. Назарбаев. М.В. Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университетінде сөйлеген сөзі, 2014.
5 Еуразиялық Одақ – Қазақстанның еуразиялық таңдауы. «Қазақ үні» ұлттық порталы, 2014.
6 Е.Қ. Мырзатаев. Президент Н.Ә. Назарбаевтың еуразиялық идеясы және оның дамуы. © e-history.kz, 2015.
7 Еуразиялық экономикалық ықпалдастық, НұрОтан қоғамдық саясат институты, Астана, 2014.
8 Шеденов Ө.Қ., Асанова Г.Б. ҚР-да қолайлы инвестициялық климат құру және инновациялық белсенділікті арттыру. Хабаршы, Экономика сериясы № 2/1(108) Алматы: Қазақ Университеті, 2015.

References

1 N.A.Nazarbaev «Ult zhospary - kazakhstandyk armanға bastaytyn Jol». Astana, 2016.
2 N.A.Nazarbaev. «Nurly Jol - bolashakka Bastar Jol». Astana, 2014.
3 N.A.Nazarbaev. Kazakhstan-2050 strategiyasy. Astana, 2012.
4 N.A.Nazarbaev. Lomonosov atyndagy Maskeu Memlekettik universitetinde soylegen sozi. 2014.
5 Euraziyalyk Odak - Kazakhstan euraziyalyk tandauy. “Kazakh uni” ullttyk portaly, 2014.
6 E.K. Myrzatai. President N. A. Nazarbaevtyn euraziyalyk ideyasy zhane onyn damuy. © e-history.kz, 2015.
7 Euraziyalyk ekonomikalyk ykpaldastyk, NurOtan kogamdyk Sayasat institutions Astana, 2014.
8 Schedenov Y.K., Asanova G.B KR-da kolayly investitsiyalyk klimate қuru zhane innovatsiyalyk belsendilikti arttyru. Habarshy, Economics seriyasy № 2/1 (108), Almaty. Kazakh University, 2015.

Кайгородцев А.А.,
Ситникова Е.С.,
Тюлежанова А.С.

Эффективность использования человеческого капитала в Республике Казахстан

В статье раскрывается сущность понятий «человеческий капитал» и «человеческий потенциал». Проведена оценка эффективности использования человеческого потенциала в Республике Казахстан. Даны рекомендации по повышению эффективности использования человеческого потенциала. Рассматривается влияние развития человеческого потенциала на экономический рост, рассчитываются показатели народнохозяйственной эффективности инвестиций в человеческий капитал. Также исследуется теоретико-методические основы развития человеческого потенциала в условиях рыночной экономики. Проанализировано влияние человеческого капитала на конкурентоспособность экономических систем. Проведена оценка эффективности вложений в развитие казахстанского образования. Определены приоритеты развития системы образования в Республике Казахстан. Даны конкретные рекомендации повышения качества интеллектуального потенциала в рамках формирования новой образовательной концепции. Предложена методика измерения человеческого потенциала общества в условиях современного рынка, что позволило проанализировать эффективность социальных инвестиций в образование. Достаточно четко выявляется влияние социальной сферы на развитие экономики, что обусловливает прямую взаимосвязь основных социально-экономических индикаторов.

Ключевые слова: человеческий потенциал, человеческий капитал, человеческое развитие, эффективность использования человеческого потенциала, интеллектуализация производства.

Kaigorodtsev A.A., Sitnikova Y.S.,
Tyulezhanova A.S.

The efficiency of using human potential in the Republic of Kazakhstan

This article examines the concepts of «human capital» and «human potential». The efficiency of using human potential in the Republic of Kazakhstan was estimated. The article provides recommendations for increasing the efficiency of using human potential. The effect that human potential has on economic growth is examined; national economy performance indicators of investments in human capital are calculated. Also, the theoretical and methodological foundations of human development in market economy conditions are explored. The influence of human capital on the competitiveness of economic systems has been analyzed. The effectiveness of investments in the development of Kazakhstan education has been evaluated. Priorities of development of the education system in the Republic of Kazakhstan were defined. Specific recommendations to improve the quality of the intellectual potential within the formation of a new educational concept have been given. The method of measuring human potential of society in the present day market conditions that allowing analyzing the efficiency of social investment in education is given. There is the quite clearly influence of the social sphere on development of the economy, which results in a direct relationship of basic socio-economic indicators.

Key words: human potential, human capital, efficiency of using human potential ,human development, intelligent production.

Кайгородцев А.А.,
Ситникова Е.С.,
Тюлежанова А.С.

Қазақстан Республикасында адам әлеуетін пайдаланудың тиімділігі

Мақалада «адам капиталы» және «адам әлеуеті» ұғымдарының мәні ашылып қарастырылған. Қазақстан Республикасында адам әлеуетін пайдаланудың тиімділігі бағаланған. Адам әлеуетін пайдалану тиімділігін арттырудың ұсыныстары жасалынған. Адами капиталға салынған инвестициялардың халық шаруашылық тиімділігінің көрсеткіштері есептеледі, адами әлеуетінің дамуы экономикалық өсімге әсері қарастырылады. Сондай-ақ, нарықтық экономика шартында адами әлеуетінің дамуының теоретикалық-әдіснамалық негіздері зерттеледі. Экономикалық жүйеде адам капиталының бәсекелестік әсеріне талдау жасалынады. Қазақстандық білім беруді дамытуға салымдардың тиімділігіне бағалау жүргізілген. Қазақстан Республикасында білім беру жүйесінің даму кезеңдері айқындалған. Жаңа оқыту тұжырымдамасын қалыптастыру шеңберінде интеллектуалдық әлеуетінің сапасын жоғарылатуға айқын ұсыныстар берілген. Заманауи нарық шарттарында қоғамның адам потенциалын өлшеу әдістемесі ұсынылған,ол білім саласына әлеуметтік инвестициялар тиімділігін сараптауға мүмкіндік береді. Экономика дамуына әлеуметтік сфера әсері анық анықталады,бұл негізгі әлеуметтік-экономикалық индикаторлардың тура зара байланысына әкеледі.

Түйін сөздер: адам әлеуеті, адам капиталы, адам әлеуетін пайдаланудың тиімділігі, адам дамуы, өндірісті зияткерлендіру.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

УДК 338. 242

[1]Кайгородцев А.А., [1]Ситникова Е.С., *[2]Тюлежанова А.С.

[1]Восточно-Казахстанский государственный университет им. С. Аманжолова
Республика Казахстан, г. Усть-Каменогорск
[2]Восточно-Казахстанский государственный технический университет
им. Д. Серикбаева,
Республика Казахстан, г. Усть-Каменогорск
*E-mail: 19tas@mail.ru

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Постановка проблемы

В условиях социально-экономической модернизации Республики Казахстан особую актуальность приобретает проблема формирования социально ориентированной рыночной экономики, которая подразумевает формирование необходимых условий для эффективного использования новых стимулов и механизмов экономического роста путем реализации программ социальной политики.

Специфика человеческого развития в республике требует проведения такой политики, в которой государственное регулирование и государственная поддержка играют большую роль, чем в других сферах экономики. Высокий уровень образовательного потенциала рассматривается как создание для человека возможностей участия в процессе принятия решений в различных областях – экономической, социальной, политической или культурной.

Известно, что в странах с рыночной экономикой увеличивается потребность в высококвалифицированных специалистах, так как наличие образованной квалифицированной рабочей силы позволяет повышать конкурентоспособность и эффективность национальной экономики. В связи с этим развитие экономической системы должно происходить в соответствии с закономерностями социально ориентированной экономики, где приоритетными должны стать показатели результативности интеллектуального потенциала страны, конкурентоспособности отечественных специалистов, соответствия их качества международным стандартам.

На основании вышеизложенного можно сделать вывод об актуальности темы настоящей статьи, целью которой является раскрытие сущности понятий «человеческий капитал» и «человеческий потенциал, оценка эффективности использования человеческого потенциала в Республике Казахстан и разработка рекомендаций по повышению эффективности его использования.

Исследованию проблемы формирования и эффективного использования человеческого капитала как фактора повышения эффективности общественного производства посвящены многие работы западных исследователей. Авторами трудов в области разработки данной концепции являются: Т. Шульц, Г. Беккер, Э. Денисон, Д. Минцер, М. Блауг, Р. Лэйард, Л. Нансен, Б. Вейсборд,

С. Баулс, Й. Бен-Порэт, Д. Псонаропулос, Ф. Уэлч, Б. Чизвик, Р. Стоун и многие другие.

В Советском Союзе начало исследованию человеческого потенциала с разработкой методики оценки отдачи затрат на просвещение было положено академиком С.Г. Струмилиным.

Методические основы различных подходов и исследований величины человеческого потенциала были рассмотрены в ряде работ казахстанских и российских авторов, в частности, в трудах В.С. Автономонова, В. Брылева, А.Т. Галиновой, В.С. Гойло, С.А. Дятлова, Р.И. Капелюшникова, М.М. Критского, С.А. Белова, А. Докторовича, Л. Суетиной, М.К. Мельдахановой, В.М. Моисеенко, И.Н. Тасмагамбетова, О.С. Чудиновских, М. Сарыкуловой, М.Н. Римашевской, Ю.К. Шокаманова и др.

В Республике Казахстан вопросы эффективности использования человеческого потенциала получили уже достаточное освещение и нашли отражение в работах казахстанских ученых. В то же время многоплановость исследуемой проблемы, наличие неизученных вопросов, нуждающихся в дальнейших научно-теоретических и практических разработках, явились для авторов мотивом к проведению настоящего исследования.

Результаты исследования

Под *человеческим капиталом* следует понимать знания, навыки и способности человека, которые содействуют росту его производительной силы [1]. Эта совокупность знаний, умений и навыков имеет форму капитала, потому что является источником будущих заработков или будущих удовлетворений или того и иного вместе. Этот капитал называется человеческим, потому что он является составной частью человека [2].

Подобно обычному капиталу, знания, умения и навыки человека:

– представляют собой благо длительного пользования, но с ограниченным сроком службы;

– требуют расходов по «ремонту и содержанию»;

– способны морально устаревать до того, как произойдет их физический износ;

– могут изменять свою ценность в зависимости от наличия или отсутствия других сопряженных производственных факторов.

Г. Беккер включил в «инвестиции в человека» расходы не только на общее и профессиональное образование, но и здравоохранение, миграцию, поиск информации о ценах и доходах, рождение и уход за детьми, и другие вложения, содействующие росту производительной силы человека (рисунок 1).

Рассмотрим различные формы и особенности инвестирования в человека:

1. Образование и подготовка кадров на производстве повышают уровень знаний человека, то есть увеличивают объем человеческого капитала. При этом исходным пунктом при анализе производственной подготовки служат разграничения между общими и специальными инвестициями в человека.

Специальная подготовка наделяет работника знаниями, умениями и навыками, представляющими интерес лишь для той фирмы, в которой они были получены. Чем выше инвестиции фирм в специальный человеческий капитал, тем ниже текучесть рабочей силы.

2. Охрана здоровья, сокращая заболеваемость и смертность, продлевает срок производительного использования человеческого капитала.

3. Миграция и поиск информации способствуют перемещению рабочей силы в районы и отрасли, в которых труд лучше оплачивается, то есть туда, где цены за услуги человеческого капитала выше.

4. Рождение и уход за детьми представляют собой форму воспроизводства «человеческого капитала» в следующем поколении.

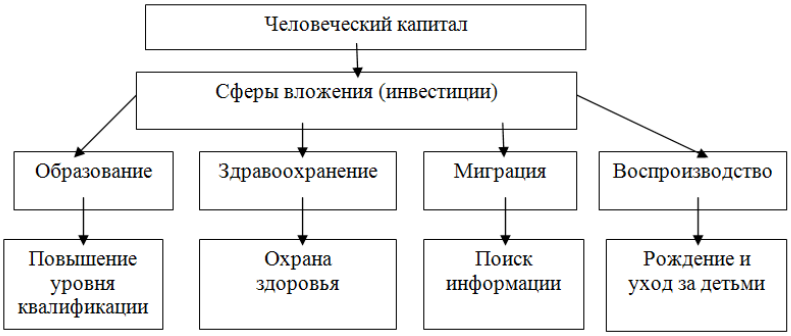

Рисунок 1 – Сферы вложения человеческого капитала

Категория «человеческий капитал» неразрывно связана с понятиями «человеческий потенциал» и «человеческое развитие» (рисунок 2).

Человеческий потенциал включает совокупность затрат на развитие воспроизводственного потенциала человека, повышение качества и улучшение функционирования рабочей силы.

Человеческий потенциал базируется на знаниях общеобразовательного и специального характера, навыках, накопленном опыте. По некоторым трактовкам в него входят состояние здоровья, которым обладает данный экономический субъект, а также расходы на поиск информации на рынке труда и связанные с мобильностью работников.

В соответствии с этим сферы деятельности, формирующие человеческий потенциал (в первую очередь образовательно-научный комплекс), рассматриваются в качестве инвестиционных отраслей нематериального производства.

Как и любой вид капитала, человеческий потенциал необходимо подвергать оценке с помощью качественных показателей. Одним из показателей, позволяющих оценить человеческий потенциал с качественной стороны, на наш взгляд, является показатель эффективности использования человеческого потенциала.

Российские ученые [3, 4, 5] предлагают рассчитывать *эффективность использования человеческого потенциала* как отношение результата функционирования человеческого потенциала к накопленному запасу человеческого потенциала:

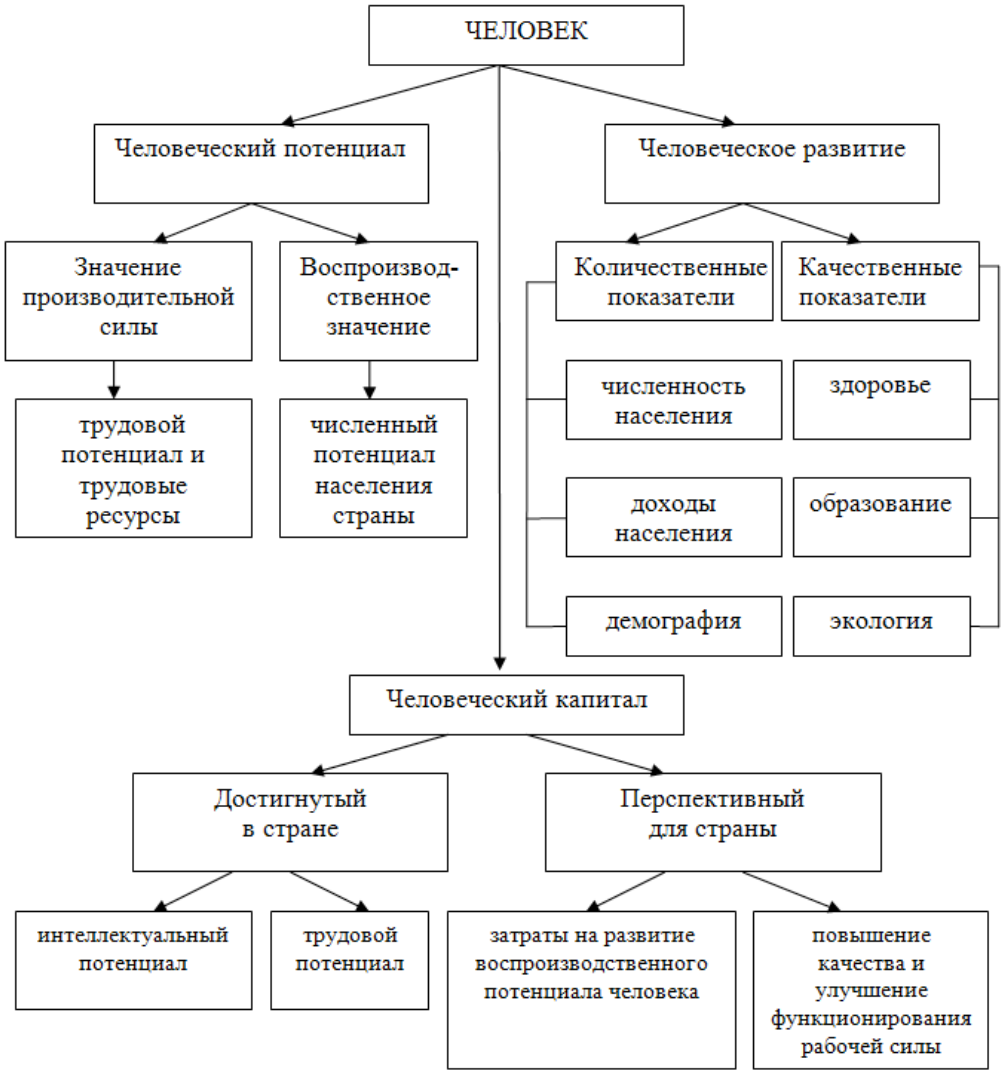

Рисунок 2 – Теоретические аспекты экономической роли человека

$$Эчп = Рчп/Зчп, \quad (1)$$

где *Эчп* – эффективность использования человеческого потенциала;

Рчп – сводный индекс – результат функционирования человеческого потенциала;

Зчп – запасы человеческого потенциала.

Результатом функционирования человеческого потенциала, по мнению ученых, могут быть следующие показатели:

1. Индекс интеллектуализации производства. Данный показатель может быть рассчитан через соотношение выдаваемых патентных заявок к поступившим патентным заявкам. Научные разработки, являющиеся результатом функционирования человеческого потенциала, актуальны в первые годы создания и требуют немедленного внедрения в производство. Следствием промедления внедрения новых знаний, новых технологий производства является невозможность использовать данные знания в силу их неадекватности окружающей среде (разработки могут безвозвратно устареть). Поэтому так важно, чтобы новые знания, технологии имели возможность интегрировать с производством.

В таблице 1 приведена динамика количества поступивших патентных заявок и их выдачи.

Несмотря на активизацию спроса на лицензионные соглашения и патенты, предложения на патентном рынке остаются на недостаточно высоком уровне вследствие недостаточной мотивации научных работников для создания изобретений, неразвитости инновационной инфраструктуры, слабой связи между производством и научными организациями.

Таблица 1 – Динамика патентной активности в РК в 2010-2014 годах

Сведения по заявкам на получение патента	Количество поступивших заявок			Количество выданных патентов		
	2009	2010	2011	2012	2013	2014
На изобретения	1850	1600	1468	1868	1887	1400
По полезным моделям	133	143	182	116	123	126
По промышленным образцам	250	257	238	260	270	274
По селекционным достижениям	65	164	105	79	50	67
Всего	2298	2164	1993	2323	2330	867

Примечание – составлено по данным Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан, 2015 // www.stat.gov.kz.

В связи с этим в зарубежных странах большое значение для стимулирования изобретательства имеет система государственных мер, направленных на целевое финансирование исследований, предоставление льготного налогового режима для исследовательских организаций и изобретателей, различного рода ссудных дотаций. Тем не менее, обращаясь к вышеприведенной таблице, не трудно проследить рост количества выданных патентов при практически неизменных количествах заявок на получение патента.

2. Индекс интеграции науки и производства показывает долю инновационно активных производственных предприятий и организаций, оказывающих различные услуги. Чем выше данный показатель, тем более наукоемким является общественное производство.

Уровень инновационной активности в Казахстане из года в год, несомненно, увеличивается, хотя и не такими темпами, как хотелось бы (таблица 2).

В 2014 г. этот показатель составил 8,1%, увеличившись по сравнению с 2010 г. на 2,9 п.п. Он коррелирует с объемом инновационной продукции, который в 2014 г. увеличился по сравнению 2010 г. в 5 раз и составил 580,4 млрд. тенге. Однако доля инновационной продукции в ВВП республики, хотя и увеличилась по сравнению с 2010 г. на 0,83 п.п. до 1,49%, сократилась по сравнению с 2013 г. на 0,2 п.п.

Таблица 2 – Динамика инновационной активности в РК в 2010-2014 годах

Показатели	Годы					2014 в % к 2010
	2010	2011	2012	2013	2014	
Объем инновационной продукции, млн. тенге	142166,8	235962,7	379005,6	578263,1	580360,0	408,2
Доля инновационной продукции в ВВП, %	0,66	0,86	1,25	1,69	1,49	+0,83 п.п.
Уровень инновационной активности предприятий, %	5,2	7,1	7,6	8,0	8,1	+2,9 п.п.

Примечание – составлено по данным Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан, 2015 // www.stat.gov.kz.

3. Результат функционирования человеческого потенциала определяется по следующей формуле:

$$Р_{ЧП} = (ИП+ИНП) / 2, \quad (2)$$

где ИП – индекс интеллектуализации производства;

ИНП – индекс интеграции науки и производства.

Однако, по нашему мнению, результат функционирования человеческого потенциала необходимо дополнить еще одним очень важным показателем – индексом инновационности ВВП. Данный показатель, может быть равен доле инновационной продукции к ВВП (таблица 3).

Таким образом, результат функционирования человеческого капитала должен находиться через формулу среднеарифметических трех показателей:

$$Р_{ЧП} = (ИП+ИНП+ИВВП) / 3, \quad (3)$$

где ИВВП – индекс инновационности ВВП.

Накопленный запас человеческого потенциала, по мнению российских экономистов, аналогичен индексу развития человеческого потенциала, в чем мы принципиально согласны.

Расчет эффективности функционирования человеческого потенциала можно продемонстрировать на примере Казахстана за 2014 г. (таблица 3).

Таблица 3 – Эффективность функционирования человеческого потенциала в Республике Казахстан

Данные для расчета	Минимальные значения	Максимальные значения	2014 г.
Доля внедренных в производство патентов, %	0	100	43,5
Доля инновационно активных предприятий, %	0	100	8,1
Индекс интеллектуализации производства	$\frac{43,5 – 0}{100 – 43,5}$		0,770
Индекс интеграции науки и производства	$\frac{8,1-0}{100-8,1}$		0,088
Результат функционирования человеческого потенциала (по методу российских ученых)	$\frac{0,770+0,088}{2}$		0,429
Эффективность функционирования человеческого потенциала (по методу российских ученых), %	$\frac{0,429 \times 100}{0,714}$		60,1
Доля инновационной продукции в ВВП, %	0	100	1,49
Индекс инновационности ВВП	$\frac{1,49-0}{100-1,49}$		0,015
Результат функционирования человеческого капитала	$\frac{0,77+0,088+0,015}{3}$		0,291
Эффективность функционирования человеческого капитала, %	$\frac{0,291 \times 100}{0.714}$		40,8
Примечание – составлено авторами.			

Таким образом, эффективность функционирования человеческого капитала Республики Казахстан за 2014 г. составила 40,8%. Это доказывает необходимость интеллектуализации производства и создания необходимых условий для эффективного использования и развития человеческого потенциала.

Выводы

В результате проведенного исследования были сделаны следующие выводы:

1. Человек и связанные с ним общественные категории «человеческий потенциал» и «человеческий капитал» входят в число факторов, влияющих на устойчивое развитие общества.

2. Развитие экономической системы должно происходить в соответствии с закономерностями социально ориентированной рыночной экономики, поэтому приоритетными должны стать показатели эффективности интеллектуального потенциала страны, конкурентоспособности отечественных специалистов, соответствия их качества международным стандартам.

3. Концепция человеческого развития в содержательном смысле означает создание условий и возможностей для человека жить полноценной жизнью, наиболее важными из которых являются: продолжительная и здоровая жизнь; необходимый уровень образования; материальный достаток. Отличие концепции развития человеческого капитала от других подходов заключается в том, что человек является конечной целью, а не средством реформ.

4. Эффективность функционирования человеческого потенциала в Республике Казахстан за 2014 г. составила около 40,8%. Это доказывает необходимость интеллектуализации производства, а также увеличения затрат в сферы деятельности, способствующие развитию человеческого потенциала, а именно: образование, науку, здравоохранение и культуру.

Литература

1 Bowen H. R. et al. Investment in Learning. – San Francisco, 1978. – 362 p.

2 Schulz T. W. Human Capital: Policy Issues and Researh Opportunities. – In: Human Resources. Fiftieth Anniversary Colloguium VI. – N.Y., 1975. – 283 p.

3 Аширова Г.Т. Современные проблемы оценки человеческого капитала // Вопросы статистики. – 2003. – №3. – С.26-31.

4 Бобылев С. Развитие человеческого потенциала в России // Вестник МГУ. – Экономика. Сер.6. – 2005. – № 1. – С. 41-52.

5 Валентей С., Нестеров Л. Человеческий потенциал: новые измерители и новые ориентиры // Вопросы экономики. – 1999. – №2. – С.90-102.

References

1 Bowen H. R. et al. Investment in Learning. – San Francisco, 1978. – 362 p.

2 Schulz T. W. Human Capital: Policy Issues and Researh Opportunities. – In: Human Resources. Fiftieth Anniversary Colloguium VI. – N.Y., 1975. – 283 p.

3 Ashirova G.T. Sovremennye problemy otsenki chelovecheskogo kapitala // Voprtosy statistiki. – 2003. – №3. – 26-31s.

4 Bobylev S. Razvitie chelovecheskogo potentsiala v Rossii // Vestnik MGU. – Ekonomika. Ser.6. – 2005. – № 1. – 41-52s.

5 Valentei S., Nesterov L. Chelovecheskiy potentsial: novye izmeriteli I novye orientiry // Voprtosy Ekonomiki. – 1999. – №2. – 90-102s.

Казбеков Б.К., Казбекова Ж.Б.

Влияние международных валютных отношений на экономику Казахстана

В работе выполнен анализ причин недавней девальвации курса национальной валюты Казахстана – тенге, рассматриваемой авторами прежде всего как результат воздействия сложившихся международных валютных отношений на экономику Казахстана. Данное положение обосновывается путем анализа основных макроэкономических и внешнеэкономических показателей, дается оценка влияния отдельных внешних и внутренних факторов на эти показатели. Первое повлиявшее событие на внешних рынках – это замедление российской экономики и падение курса рубля, значительно изменивших экономическое развитие Казахстана, так как дешевый рубль способствует снижению конкурентоспособности казахстанских предприятий и росту российского импорта. Второе событие – девальвации юаня, поскольку Китай является крупнейшим игроком на рынке металлов, и замедление его экономики может негативно повлиять на уровень цен металлов, составляющих большую часть казахстанского экспорта. Наряду с внешними причинами девальвации тенге рассматривается и внутренняя.

Ключевые слова: курс национальной валюты, инфляционное таргетирование, девальвация, платежный баланс, золотовалютные резервы, цена нефти Brent, экспортные таможенные пошлины.

Kazbekov B., Kazbekova Zh.

Influence of international currency relations on Kazakhstan's economy

The analysis of recent Kazakhstan national currency tenge exchange rate devaluation causes. Tenge devaluation is considered by the authors, first of all, as a result of influence of prevailing international currency relations on Kazakhstan economy. This situation is substantiated by analysis of main macroeconomic and external economic indicators, the evaluation of influence of individual external and internal factors on these indicators is given. The first influenced fact on external markets is the slowdown of Russian economy and the decrease of ruble exchange rate, which significantly changed Kazakhstan economic development, as the cheap ruble contributes to Kazakhstan enterprises' competitiveness decrease and increase of Russian import. The second fact is the Yuan devaluation, as China is the biggest player on metals market, and decrease of its economy can negatively influence on the level of metals prices, which are the big share of Kazakhstan export.

Key words: national currency exchange rate, inflation targeting, devaluation, balance of payments, foreign exchange reserves, price of Brent, export customs duties.

Қазбеков Б.К., Қазбекова Ж.Б.

Халықаралық валюталық қатынастарының Қазақстан экономикасына әсері

Жұмыста Қазақстанның ұлттық валютасы теңгенің соңғы девальвациясының себептері талданады. Авторлар теңгенің құнсыздануын ең алдымен халықаралық валюта-қаржы қатынастарының Қазақстан экономикасына әсерінің нәтижесі деп санайды. Бұл ереже талдау арқылы түрлі сыртқы және ішкі факторлардың макроэкономикалық және сыртқы экономикалық көрсеткіштерге жасаған әсерін бағалау арқылы негізделеді. Сыртқы нарықтардағы бірінші зардап шеккен оқиға – Ресей экономикасының баяулауы және рублінің құнсыздануы Қазақстанның экономикалық дамуына айтарлықтай әсері болды, өйткені рубльдің арзандауы отандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін төмендетеді және Ресей импортының өсуіне әкеледі. Екінші оқиға – юань девальвациясы, себебі, Қытай металдар нарығында басты рөл атқарады. Сондықтан, оның экономикасы баяулауы қазақстандық экспорттың үлкен бөлігін құратын металдардың бағасына теріс әсер етуі мүмкін. Сыртқы себептермен қатар теңгенің құнсыздануына әсер еткен ішкі себептер де қаралады.

Түйін сөздер: ұлттық валютаның курсы, инфляциялық шектеу, девальвация, төлем теңгерімі, алтын валюталық қор, Brent мұнайының бағасы, кедендік экспорттық баж.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

УДК 339.7

Казбеков Б.К., *Казбекова Ж.Б.

Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Республика Казахстан, г. Алматы
*E-mail: zhanat_kazbekova@mail.ru

ВЛИЯНИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ВАЛЮТНЫХ ОТНОШЕНИЙ НА ЭКОНОМИКУ КАЗАХСТАНА

Введение

Необходимость исследования влияния международных валютно-финансовых отношений на современное состояние экономики Казахстана продиктовано обвалом национальной валюты Казахстана – тенге, который стал одним из главных экономических событий 20 августа 2016 года. Поскольку правительство Казахстана позволило ослабеть своей национальной валюте еще сильней, чем 18 месяцев назад при первой девальвации: 19 августа тенге снизился на 4.5% до 197.28 за доллар, 20 августа тенге сразу упал до 255 за один доллар, то естественно возникает вопрос: Какие причины могли привести к столь серьезному результату?

Методология

Сформировавшаяся в результате глобализации национальная долговая экономика, а именно из-за дефицита финансовых средств для осуществления внутренних инвестиций, реализации структурных преобразований и социально-экономических программ, а также обслуживания внешних обязательств, характеризуется растущим привлечением зарубежных инвестиций. Главными показателями состояния национальной экономики с точки зрения ее дефицитности или самодостаточности выступают сальдо текущего платежного баланса, соотношение внутренних инвестиций и сбережений, которые характеризуют страну как импортера или экспортера капитала.

Результаты и обсуждение

Накануне Национальный Банк совместно с Международным валютным фондом осуществил переход к инфляционному таргетированию. Обменный курс теперь будет формироваться на основе соотношения рыночного спроса и предложения. Было заявлено, что Нацбанк не станет вмешиваться, однако оставляет за собой возможность проводить валютные интервенции, если ситуация будет угрожать дестабилизацией финансовой системы. Учитывая характер модели долговой экономики,

правомерно предположить, что произошедшая девальвация курса национальной валюты Казахстана тенге от 20 августа текущего года является результатом непосредственного воздействия международных валютно-торговых отношений на финансовое состояние экономики Казахстана.

Рассмотрим данное событие с точки зрения влияния отдельных факторов на основные макроэкономические показатели страны. Как известно, в Казахстане в структуре экспорта по товарам основная доля принадлежит продукции топливно-энергетического комплекса – 77,6%, затем идут металлы и изделия из них – 8,3%, продукция химической промышленности – 3,8%, продовольственные товары – 3,4%, и далее машины, транспортное оборудование – 1,6%. Отсюда наглядно видна степень зависимости экономики Казахстана от вывоза продукции топливно-энергетического комплекса и металлургической промышленности.

Поэтому понятна и логика последующих событий. Если в январе 2014 года цена нефти Brent составляла 106,8 USD/баррель, то уже в январе 2015 года она под воздействием целенаправленной политики западных стран стремительно опустилась до 48,535 USD/баррель. Обвал цен на нефть немедленно привел к резкому снижению объема экспорта в стоимостном выражении с 82,5 млрд. долларов в 2013 году до 78,2 млрд. долларов в 2014 году и уменьшению всего товарооборота Казахстана со 131,4 млрд. долларов в 2013 году до 119,5 млрд, долларов в 2014 году. Цена на нефть сократилась в два раза, в связи с чем на треть снизились поступления от экспортной таможенной пошлины. Объемы импорта снизились на 38%, в результате чего поступления от таможенной пошлины уменьшились в два раза. В результате доходность бюджета уменьшилась на 22%.

Далее это отразилось на исполнении платежного баланса страны. Если в 2013 году платежный баланс был закрыт с профицитом 2.4%, то в 2014 году он стал дефицитным и был исполнен с минусом 3,92%. Одновременно из-за происходящего мирового кризиса, ведущего к сужению доступа развивающихся стран к инвестициям и капиталу, происходило снижение зарубежных инвестиций в Казахстан. Еще в 2013 году зарубежные инвестиции в Казахстан составляли 39,3 млрд. долларов, а в 2014 году они снизились до 36,7 млрд. долларов, что составило лишь 93% к предыдущему году. В конечном итоге вся эта череда негативных событий с неумолимой закономерностью отразилась на динамике ВВП Казахстана, достигшего в 2013 году 35,275 трлн. тенге, прирост которого в благополучном 2013 году к предыдущему году составлял целых 6%, а в 2014 году достиг лишь 4,3% к 2013 году, т.е. произошел перелом позитивной динамики ВВП Казахстана сложившейся в последние годы на негативную. По итогам 7 месяцев текущего года рост ВВП страны снизился еще на 1,5%.

На этом негативном фоне усложнившейся ситуации в мировой экономике произошли еще два важных события регионального масштаба, а также внутреннего характера, также оказавшихся в числе основных причин произошедшей девальвации.

Первое событие – это обвал курса рубля в соседней России в результате санкционной войны, объявленной некоторыми странами Запада. В итоге Россия входит в рецессию, а замедление российской экономики и падение курса рубля значительно влияют на макроэкономическое развитие Казахстана. Во-первых, произошло снижение спроса на товары казахстанского экспорта со стороны российской промышленности. Кроме того, дешевый рубль способствует снижению конкурентоспособности казахстанских предприятий и росту российского импорта. Девальвация российского рубля создала дополнительные трудности и для отечественной пищевой промышленности и сельхозтоваропроизводителей.

В условиях ЕврАзЭС также возникли новые риски, связанные с неограниченным движением капитала в рамках единого экономического пространства.

По установившейся в предыдущие годы динамике золотовалютные резервы (ЗВР) Казахстана с февраля 2014 года по февраль 2015 года выросли на 3,2% и составили $100,783 млрд. В целом резервы Казахстана (включая активы Национального фонда и валовые международные резервы) также активно росли в первые одиннадцать месяцев прошлого года. Так, в январе 2014 года объем ЗВР составлял $95,661 млрд., тогда к ноябрю был уже на уровне $105,375 млрд. (рост с начала года – 10,2%). Однако, начиная с декабря 2014 года размер ЗВР стал снижаться. Этот период был негативным для всего финансового рынка Казахстана из-за девальвации рубля. За первые два месяца 2015 года золотовалютные резервы Казахстана оставались почти на одном уровне: в январе – $100,806 млрд, в феврале – $100,783 млрд.

В то же время валовые международные резервы стабильно росли на протяжении всего года. Данный показатель с февраля 2014 года по фев-

раль 2015 года увеличился на 11,8% – до $29,08 млрд. Активы Национального фонда также росли. Так, в январе 2014 года их объем составлял $71,142 млрд., тогда как к августу он был уже на уровне $77,236 млрд. (рост с начала года – 8,6%). После этого активы Национального фонда начали показывать негативную динамику. В декабре 2014 года активы сократились до $73,562 млрд., в январе текущего года – до $71,751 млрд. и в феврале – до $71,703 млрд.

По словам старшего аналитика компании «Альпари» Анны Бодровой, с начала года тенге девальвирован на 31%, что довольно существенно, учитывая, сколько денег ушло на интервенции и стабилизацию курса, пока нефть падала в цене. «Регулятор последние полтора года, с момента февральской девальвации-2015, проводил ежедневные интервенции в поддержку тенге и гарантировал, что риски для валюты Казахстана позади», – напомнила она.

В середине лета Нацбанк на фоне падения цен на нефть уже расширил коридор колебания обменного курса тенге со 170-188 тенге до 170-198 тенге за доллар. Однако это не стало панацеей. По словам президента Казахстана Нурсултана Назарбаева, уже сейчас налицо ухудшение ситуации с бюджетом. К концу этого года он недополучит более 1 миллиарда долларов в пересчете по курсу на четверг. Глава государства поручил Нацбанку компенсировать гражданам, державшим вклады в банках в тенге, потери от девальвации.

Девальвация, бесспорно, отразится на покупательной способности населения, но в ней есть и плюс. Одновременно ослабление тенге позволит не сокращать расходную часть казахстанского бюджета. Это значит, что социальные программы и выплаты, а также инфраструктурные проекты останутся в силе.

Другое событие регионального масштаба – это ситуация на валютном рынке Китая, который по прогнозам в 2015 году покажет самые низкие темпы роста с 1990 года – чуть более 7%. Вопреки иллюзии быстрого роста в 2015 году Китай будет не догонять, а существенно отставать от США по абсолютным показателям формирования ВВП на душу населения. К тому же китайские 49% ВВП, формируемые инвестиционной активностью, – это крайне опасная ставка на долгосрочный быстрый рост производства и потребления. Во вторник, 11 августа, Народный банк Китая девальвировал юань на максимальную за 20 лет величину.

По решению Народного банка Китая, ежедневно устанавливаемый справочный курс юаня снижен на 1,9%. Это самое резкое снижение юаня с января 1994 года, когда официальный и рыночный обменные курсы были выравнены. Изменение ориентира является единоразовой коррекцией. Народный банк Китая заявил о намерении далее поддерживать стабильный курс на «разумном» уровне и укреплять роль рыночных факторов в его определении.

Решение китайского Народного банка – это свидетельство обеспокоенности замедлением экономического роста. Снижение курса юаня направлено на стимулирование роста за счет повышения экспорта. В июле экспорт из Китая снизился на 8,3%, пострадав от ослабевшего спроса на трех основных рынках – в Европе, США и Японии. На фоне растущих опасений замедления экономического роста девальвация юаня – единственное, что Китай еще не пробовал после введения денежно-кредитных, финансовых стимулов и поддержки фондового рынка.

По словам старшего стратега Monex в Токио Масафуми Ямамото, «на этом девальвация юаня, скорее всего, не закончится. Такие валюты, как сингапурский доллар, южнокорейская вона и тайваньский доллар, которые конкурируют с Китаем, снижаются, и этот шаг Китая может начать войну девальваций», – отметил Ямамото. Из-за неожиданной девальвации юань на торгах подешевел почти на 2%, упав до трехлетнего минимума, – до 6,3215 за $1 – и увлек за собой австралийский доллар, который подешевел на 1,4% – до $0,7309.

Поскольку Китай является крупнейшим игроком на рынке металлов, то замедление его экономики и снижение спроса может негативно повлиять на уровень цен на металлы, которые составляют большую часть казахстанского экспорта. Девальвации юаня стала последней каплей, которая переполнила чашу терпения. Как уже было сказано, в середине лета Нацбанк Казахстана на фоне падения цен на нефть и событий на валютном рынке России уже расширил коридор колебания обменного курса тенге со 170-188 тенге до 170-198 тенге за доллар. Но это не помогло. Происходит ухудшение ситуации с бюджетом. К концу этого года он недополучит более 1 миллиарда долларов в пересчете по курсу на четверг.

Поэтому девальвация в Казахстане вслед за Китаем стала ожидаемым решением. «Несмотря на постепенное расширение с начала года курсового коридора в паре доллар-тенге, казахстанская валюта держалась на исторических максимумах относительно рубля, то есть ос-

тавалась переоцененной с точки зрения параметров платежного баланса», – сказал старший стратег «ВТБ Капитал» Максим Коровин. Власти надеются, что с помощью девальвации удастся восстановить конкурентоспособность бизнеса и дать стимул банковскому кредитованию. Это позволит улучшить ситуацию и пережить кризис, избежав рецессии.

Помимо указанных, у девальвации в Казахстане от 20 августа есть еще одна причина, которая в отличие от предыдущих внешних является внутренней. Президент Казахстана на расширенном заседании правительства предложил заменить налог на добавленную стоимость (НДС) на налог с продаж. Потом эта идея вошла в программу «100 шагов». Президент аргументировал инициативу проблемой возврата НДС. Это связано с тем, что в условиях неизбежного падения доходов в бюджет на фоне снижения цен на нефть и металлы, необходимость возврата НДС экспортерам становится для государства все более тяжелой ношей.

Поэтому вопрос стал так: или вернуть НДС, или провести девальвацию. К примеру, металлургический гигант «Арселор Миттал» потребовал возврата более 11 млрд. тенге НДС, которые государство задержало с 2011 года. При этом «Арселор Миттал» сократил зарплату своим работникам, что вызвало скандал и потребовало вмешательства государства. Понятно, что рабочий коллектив «Арселор Миттал» – это почти 16 тыс. человек на металлургическом производстве и около 25 тыс. в других подразделениях. Для государства было нежелательно возникновение каких-то вопросов с рабочими в Караганде. Поэтому оно и вмешалось в проблему заработной платы.

Но и у компании были свои весомые аргументы. Во-первых, это падение мировых цен на черные металлы и уголь. Во-вторых, девальвация в России и снижение экспорта компании в эту страну. В-третьих, невозврат НДС с 2011 года, что, собственно, было очевидным нарушением со стороны государства. Безусловно, что компания «Арселор Миттал», как в общем-то и все экспортеры, хотела бы проведения в Казахстане девальвации. Это позволило бы ей сэкономить на платежах внутри страны, в том числе и на зарплате. К примеру, в соседней России металлургические компании с проведением здесь девальвации рубля стали чувствовать себя гораздо лучше. Девальвация позволила им несколько компенсировать потери от падения цен на экспортных рынках.

Но у государства в этом вопросе своя логика. В таком случае необходимо искать пути решения проблемы. Очевидно, поэтому государство в середине июня вернуло компании «Арселор Миттал» НДС, правда, не всю запрашиваемую сумму. Причем возвращать пришлось НДС с 2011 года, когда положение дел с ценами на металлы и нефть было гораздо лучше.

Тонкости НДС. Кроме того, с НДС часто возникают сомнительные ситуации, что довольно типично для постсоветского пространства. Бывают случаи, когда оформляют лжеэкспорт и потом требуют возврата НДС, маневры с НДС возможны и при внутренних операциях, например с компаниями-однодневками. Но есть еще и масса честных предпринимателей. Так что в целом администрирование такого налога представляет собой весьма непростую задачу. В Казахстане далеко не все компании включены в реестр тех, кто платит НДС. Смысл здесь в том, чтобы снять нагрузку с налоговых органов за администрирование НДС с массы мелких и средних компаний.

Самый большой вопрос с НДС связан с тем, что данный налог теоретически должен стимулировать экспорт. Отсюда и идея возврата НДС при экспорте товаров. Например, очень многие туристы имеют опыт оформления возврата НДС при покупке и последующем вывозе товаров из Европы. Однако в Казахстане экспорт состоит в основном из сырья и продуктов его первичной переработки. Понятно, что экспортеры в любом случае будут продавать нефть, металлы и прочее на мировых рынках. При имеющихся масштабах казахстанского сырьевого экспорта возврат НДС составляет внушительную долю расходов бюджета.

Поэтому вполне логично, что государство стремится заменить НДС на налог с продаж. В этом случае упрощается его администрирование и не надо будет возвращать НДС экспортерам. Правда, возникает вопрос о поддержке несырьевого экспорта, но с этим у нас сейчас есть очевидные трудности, а проблемы бюджета надо решать сегодня.

Эксперты из Гонконга написали по этому поводу: «Стране нет смысла ориентироваться на доллар. Экономика Казахстана держится за счет экспорта нефти, крупнейшими импортерами для страны стали Россия и Китай. Рубль потерял более чем 80% своей стоимости в прошлом году, и Китай дал на прошлой неделе упасть юаню. Увидим ли мы снова 80%-ое снижение? Специалисты HSBC говорят: «Мы продолжаем утверждать, что тенге должен обесцениваться сильней, что-

бы восстановить конкурентоспособность экономики. Падающий экспорт и дешевый импорт подвергает экономический рост Казахстана опасности и может привести к внешней неустойчивости (мы прогнозируем дефицит текущего счета ВВП в 5,5% в 2015 году). Поэтому мы ожидаем, что тенге упадет до 225 за доллар в 1 квартале 2016 года. Вчера акции Global X Central Asia & Mongolia Index ETF (AZIA) упали на 1%, векторы рынка Россия ETF (RSX) понизились на 2.8%». Реальность показала, что тенге упал гораздо ниже ожиданий экспертов – до 255 тенге. Но вряд ли кто-то сейчас рискнет предсказать даже небольшое поднятие курса тенге. Если два дня назад прогнозируемые 225 тенге за 1 доллар казались катастрофой, то сегодня эта планка выглядит уже как обнадеживающий подъем. Но достижимый ли?

Девальвация, бесспорно, существенно отразится на покупательной способности населения. Но в ней есть и плюс, так как одновременно ослабление тенге позволит не сокращать расходную часть казахстанского бюджета. Это значит, что социальные программы и выплаты, а также инфраструктурные проекты останутся в силе.

Заключение

Какова фундаментальная причина проблемы курса национальной валюты? Она известна. Старая долговая модель сырьевой экономики изначально была неэффективна. Выход в придании новой модели хотя бы двух параметров – диверсификация структуры экономики и инновационное развитие. Привлечение иностранных инвестиций, особенно в хай-тек, в те отрасли, которые связаны с наукоемкой продукцией. Выпуск продукции с более высокой добавленной стоимостью в обрабатывающих и перерабатывающих отраслях. Ускорять инфраструктурные проекты. Если же опять продолжать идти по-старому, то окончательно отстанем в развитии от остального мира. Поэтому сейчас надо думать и действовать в направлениях диверсификации и инноваций, совершенствования институтов государства, рынка и гражданского общества.

Литература

1 Назарбаев Н.Такого кризиса, как сейчас, у нас не было. – Internet portal NUR 19 августа 2015 г. http://finance.nur.kz/859832-nazarbaev-takogo-krizisa-kak-seychas-u.html

2 Экономика Казахстана в 2015 году; ожидания и прогнозы. Аналитический доклад АО «Институт экономических исследований» Центр макроэкономических и прикладных экономико-математических исследований Астана, 2015. http://caa-network.org/archives/2523

3 Ярунина И. Эксперты определили сроки запаса прочности тенге.- Финансовый журнал LS. – 3 апреля 2015 года http://lsm.kz/eksperty-opredelili-sroki-zapasa-prochnosti-tenge.html

4 China Rattles Markets With Yuan Devaluation, August 11, 2015. – http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-08-11/china-weakens-yuan-reference-rate-by-record-1-9-amid-slowdown

5 Карнова Н. Тенге теряет в весе: Казахстан ввязался в валютные войны, 20 августа 2015 г. ПРАЙМ: Агентство экономической информации. http://1prime.ru/articles/20150820/817649429.html

6 Акимбеков С. Налоговый режим? // «Центр Азии». – № 3 (97). – 17.07.2015. – http://www.asiakz.com/nalogovyy-rezhim

7 Кирзнева М. Падение тенге превзошло ожидания экспертов Лондона и Гонконга 20 августа 2015 г. – http://365info.kz/2015/08/padenie-tenge-prevzoshlo-ozhidaniya-ekspertov-londona-i-gonkonga/

8 Казбеков Б.К., Жатканбаев Е.Б., Ермекбаева Б.Ж., Казбекова Ж.Б. Принципы развития финансовой модели Казахстана в условиях глобализации. Научный доклад. На базе НИР, № госрегистрации 0107РК00408. КазНУ им. Аль-Фараби Алматы, 2008.

References

1 Nazarbaev N.Takogo krizisa, kak sejchas, u nas ne bylo.- Internet portal NUR 19 avgusta 2015 g. http://finance.nur.kz/859832-nazarbaev-takogo-krizisa-kak-seychas-u.html

2 Jekonomika Kazahstana v 2015 godu; ozhidanija i prognozy. Analiticheskij doklad AO «Institut jekonomicheskih issledovanij» Centr makrojekonomicheskih i prikladnyh jekonomiko–matematicheskih issledovanij Astana 2015. http://caa-network.org/archives/2523

3 Jarunina I. Jeksperty opredelili sroki zapasa prochnosti tenge. – Finansovyj zhurnal LS, 3 aprelja 2015 goda http://lsm.kz/eksperty-opredelili-sroki-zapasa-prochnosti-tenge.html

4 China Rattles Markets With Yuan Devaluation, August 11, 2015. http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-08-11/china-weakens-yuan-reference-rate-by-record-1-9-amid-slowdown

5 Karnova N. Tenge terjaet v vese: Kazahstan vvjazalsja v valjutnye vojny, 20 avgusta 2015 g.PRAJM: Agentstvo jekonomicheskoj informacii. http://1prime.ru/articles/20150820/817649429.html

6 Akimbekov S. Nalogovyj rezhim? «Centr Azii» № 3 (97) 17.07.2015. http://www.asiakz.com/nalogovyy-rezhim

7 Kirzneva M. Padenie tenge prevzoshlo ozhidanija jekspertov Londona i Gonkonga 20 avgusta 2015g. http://365info.kz/2015/08/padenie-tenge-prevzoshlo-ozhidaniya-ekspertov-londona-i-gonkonga/

8 Principy razvitija finansovoj modeli Kazahstana v uslovijah globalizacii. Nauchnyj doklad. Na baze NIR, № gosregistracii 0107RK00408. Almaty: 2008g.

Капышева С.К.,
Турсумбаева М.Ж.,
Каменова М.Ж.

Қазақстан Республикасында тауарларды электрондық декларациялауды дамыту

Тауарлар мен көлік құралдарын кедендік рәсімдеу процесін модернизациялау жағдайында экспорттық-импорттық операциялардың бірыңғай жүйесі халықаралық электрондық сауданың даму кепілі болып есептеледі. Аталмыш жүйені енгізу кедендік рәсімдеудің тәуекелі мен аудит факторларын бағалауға бірыңғай негіз қалыптастыруға мүмкіндік туғызады. Берілген мақалада электрондық кеден енгізу, тәуекелдерді басқару жүйесін жетілдіру, кеден органдарының құқық қорғау қызметінің тиімділігін арттыру, кедендік бекет бақылауын дамыту сұрақтары қарастырылады, сонымен қатар белгіленген мәселелерге, одан әрі дамытудың жоспарларына сәйкес ұсыныстар қойылады. Ұлттық және халықаралық операциялар жеңілдету қатысты мәселелер негізгі назар аударылады және процестерді оңайлату мен үйлестіру арқылы, процедуралар және ақпараттық бизнес пен халықаралық сауданы өсуіне әкімшілік жүктемені азайту мақсатын көздеп және оның жүзеге асырылуын мақалада көрсеткен.

Түйін сөздер: кеден саласы, кеден әкімшілендіру, электрондық декларациялау, тәуекелдерді басқару жүйесі, кедендік операциялар, кедендік рәсімдеу.

Kapysheva S.,
Tursumbayeva M.,
Kamenova M.

Development of electronic declaration of goods in the Republic of Kazakhstan

A new direction for the further simplification of procedures in trade is the creation of electron-connected trading community. As part of the «e-declaration» project is expected to simplify and streamline procedures to the documents and data requirements; bring existing procedures and documents to international standards; automate processes submitted information and documentation control. In this regard, the article deals with the introduction of e-customs, improving the risk management system, enhancing the law enforcement component of customs activity, the development of customs control at the border crossing points, as well as offer suggestions for their solution. The main attention is paid to matters relating to the simplification of national and international transactions, through the simplification and harmonization of processes, procedures and information flows in order to reduce the administrative burden on business and the growth of international trade.

Key words: customs sphere, customs administration, electronic declaration, risk management system, customs operations, customs decor.

Капышева С.К.,
Турсумбаева М.Ж.,
Каменова М.Ж.

Развитие электронного декларирования товаров в Республике Казахстан

Новым направлением для дальнейшего упрощения процедур в торговле является создание электронно-соединенного торгового сообщества. В рамках реализации проекта «электронное декларирование» планируется упростить процедуры и оптимизировать требования к документам и данным; привести действующие процедуры и документы к международным стандартам; автоматизировать процессы документации и контроля представляемых сведений. В связи с этим, в статье рассматриваются вопросы внедрения электронной таможни, совершенствование системы управления рисками, повышение правоохранительной составляющей таможенной деятельности, развитие таможенного контроля на пунктах пропуска, а также предлагаются предложения по их решению. Помимо прочих такое сообщество включает таможню, банки, грузоотправителей, порты и аэропорты, брокеров, регулятивные органы, отдел статистики и регистрацию транспортных средств. Главное внимание уделено вопросам, связанным с упрощением национальных и международных торговых операций путем упрощения и согласования процессов, процедур и потоков информации для снижения административной нагрузки на бизнес и роста международной торговли.

Ключевые слова: таможенная сфера, таможенное администрирование, электронное декларирование, система управления рисками, таможенные операции, таможенное оформление.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

ӘОЖ 339.5

***Капышева С.К., Турсумбаева М.Ж., Каменова М.Ж.**

Қазақ экономика, қаржы және халықаралық сауда университеті,
Қазақстан Республикасы, Астана қ.
*E-mail: saltik_ksk@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ТАУАРЛАРДЫ ЭЛЕКТРОНДЫҚ ДЕКЛАРАЦИЯЛАУДЫ ДАМЫТУ

Бүгінгі күні Қазақстан Республикасы кеден саласындағы дамудың айқындаушы бағыттарының бірі кендендік қызметтегі екпінді қазыналық бағыттан бақылау-себептесу қызметіне ауыстыру болып табылады.

Осы үрдіс аясында соңғы жылдары кеден органдары кендендік бақылаудың тиімділігін және кендендік әкімшілендірудің сапасын арттыруға, кендендік үдерістерді жеңілдетуге және жеделдетуге бағытталған бірқатар шаралар қабылдады. «Біз салық әкімшілігін ырықтандыру және кеден әкімшілігін жүйелендіру саясатын жалғастыруға тиіспіз.», – деп Елбасы Н.Ә. Назарбаев Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы – «Қазақстан – 2050» Стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағытында осылай деп айтқан болатын [1]. Бұл кендендік әкімшілендіруді кендендік бақылаудың тиімділігін пайдалану арқылы жетілдіру Қазақстан үшін маңызды екенін көрсетеді.

«Тәуекел аймақтарын» іріктеп жүргізу, жүйелік ақпараттық талдау және жоспарлау принциптеріне негізделген кендендік бақылау тиімділігін арттыру мақсатында, электрондық декларация технологиялары белсенді түрде енгізілуде, тәуекелдерді басқару жүйесі енгізілді, өткізу бекеттерінде біріктірілген бақылау принциптері енгізілуде. Кеден органдарын заманауи жоғары технологиялы жабдықпен және бағдарламалық өнімдермен жабдықтау бойынша жұмыс жүргізілуде. Кеден органдары қызметінің ашықтығын қамтамасыз етуге және оны жеңілдетуге бағытталған жүйелік және операциялық сипаттағы іс-шаралар жоспарланды және іске асыруға қабылданды, олардың қатарында екпінді декларацияның негізгі кезеңінен тауарлар шығарылғаннан кейінгі кезеңге көшіру, кендендік бағаны бақылаудың жаңа тұжырымдамасы, жанама салықтарды әкімшілендіруді салық органдарына тапсыру, кеден бекеттерін категориялау, экспорт-импорттық операцияларға арналған «Е-терезе» әзірлеу, біріктірілген кендендік тарифті әзірлеу. Сонымен қатар, кендендік органдардың бюджетке ақша қаражатын жинауды толықтыру бойынша негізгі мақсаттарға қол жеткізу бағдары кендендік әкімшілендіру шараларының сипатын қолдануға мәжбүрлейді.

Олар кендендік рәсімді рәсімдеуді жеңілдетуге немесе жеделдетуге емес, кендендік бағаларды түзету, сыныптамалық

шешімдерді және өзге шараларды қайта қарау жолымен сыртқы экономикалық қызмет қатысушыларынан кедендік баждар мен салықтарды алуға бағытталған.

Осыған орай, кеден одақтарын қазыналықтан бақылау-себептесу қызметіне қайта бағдарлау кеден органдарының кедендік бақылауды жүзеге асыру және сыртқы экономикалық айналымды ынталандыру бойынша міндеттер қойып, кедендік төлемдер мен салықтар жинау бойынша, бизнес жүргізу үшін қолайлы жағдайлар жасау бойынша міндеттер арасындағы қажетті тепе-теңдікті қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Тұжырымдаманың негізгі міндеті – кедендік әкімшілендіруді дамытудың негізгі бағыттарын, соның ішінде мынадай түйінді салалардағы негізгі бағыттарды анықтау:

– электрондық кеден енгізу;

– тәуекелдерді басқару жүйесін жетілдіру;

– кеден органдарының құқық қорғау қызметінің тиімділігін арттыру;

– кедендік бекет бақылауын дамыту [2].

ҚР кеден органдарында электрондық декларацияны іске асыруды жоспарлаудың негізгі құралы «Web-декларант» электрондық декларациялау кешені болып табылады. Бұл жүйе брокерлік компанияларды тартпай, өз бетінше тауарларға декларацияны электрондық түрде беруге, ақысыз негізде кедендік декларациялардың электрондық көшірмелерін жасауға және интернет арқылы кез келген кеден органының мекенжайына жіберуге, сондай-ақ кедендік құжаттар мен олардың электрондық көшірмелерін жасауға мүмкіндік береді.

Бүгінгі күні ҚР кеден одақтарында қабылданған электрондық декларациялау үдерісі тауарларды кедендік декларациялаудың алыстан рәсімдеуде жатыр, оның барысында декларант пен кеден маманы бір-бірінен алыс қашықтықта тұрып, интернет арқылы диалог жүргізе алады. Бұл жағдайда қағаз тасымалдағыштағы құжаттарды декларант тек тәуекелдерді басқару жүйесін бағалаудың нәтижелері бойынша қосымша тексеріс жүргізу талап етілетін жағдайларда ғана ұсынады. Осылайша құжаттар мен мәліметтерді тексеру кедендік нысаны біршама жеңілдейді.

Бұл технология кедендік операциялар мен бақылауды жүзеге асырудағы принципті тұрғыда жаңа тәсілдеме болып табылады және мынадай артықшылықтары бар:

– тауарларды кедендік декларациялауды ұйымдардың кедендік бекеттер мен тауар тұрған орынға жалғаусыз жүзеге асыру, көлік логистикасын оңтайландыру және сыртқы экономикалық қызмет қатысушыларының қаржылық шығындарын қысқарту;

– кедендік операциялар жасаудың уақытын қысқарту;

– тауарларды шығару туралы белгілер соғылған кедендік декларацияның қағаз көшірмесін декларациялау орнында немесе тауарлар тұрған орында алу мүмкіндігі;

– кедендік бақылау мен ірі қалаларға беттейтін үлкен әрі ауыр жүктерді тасуға арналған автокөлік ағынын қысқарту;

– кеден органы қызметкерлері мен сыртқы экономикалық қызмет қатысушылары арасындағы байланысты азайту және т.с.с.

Оған қоса, аталмыш технологияны енгізу елдің орталық және шекарамен шектес аймақтары арасында кадрлық және материалдық-техникалық қорларды әркелкі бөлудің қазіргі жағдайында кедендік органдарға түсетін жүктемені қайта бөлуге және оңтайландыруға мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде қызметкерлер саны аз шекарада орналасқан кедендік бекеттерді қысқартуға мүмкіндік береді. Бұл жағдайда, бүгінгі күні кедендік әкімшілендіруді жақсарту үшін қажетті уақытша шара ретінде бекеттерді бір санатқа жатқызу екінші жоспарда қалады.

Мәселен, бүгінгі күнге электрондық декларациялаудың негізгі параметрлерін анықтайтын стандарттар айқындалмаған. Электрондық декаларациялау іске асырылатын операциялық үлгі түпкілікті анықталған жоқ.

Электрондық декларацияға көшу шарттарының бірі өзге мемлекеттік органдардың дерекқорларында сақталып тұрған ақпаратқа қол жеткізу болып табылады. Сонымен бірге өзге мемлекеттік органдардың дерекқорларында электрондық форматта бұндай ақпарат болмаған жағдайда да электрондық декларациялау жүйесінің мүмкіндігін шектеуі мүмкін. Әсіресе, бүгінгі күні электрондық декларация ұсынуға қажетті «Е-лицензиялау» жүйесінің дерекқорындағы рұқсат құжаттар мен сертификаттар тізбесі толық емес, бұның себебі кейбір мемлекеттік органдар лицензияларын, сертификаттары мен өзге рұқсат құжаттарын электрондық форматқа көшірмегендігінде. Бұл жағдай сыртқы экономикалық қызмет қатысушысы «Е-лицензиялау» порталы арқылы қажетті лицензиялар мен өзге рұқсат құжаттарының барын растауды ала алмайтындықтан, электрондық кедендік декларацияларды толық көлемде енгізу үшін тежегіш фактор болып табылады.

Жалпы алғанда, электрондық кеденді толығымен енгізу тек жоғарыда аталған мәселелер шешілген жағдайда ғана мүмкін болмақ.

Электрондық декларациялауды енгізу саласында белгіленген мәселелерге, сондай-ақ Қазақстандағы электрондық кедендік декларациялауды енгізу саласын одан әрі дамытудың жоспарларына сәйкес, мынадай міндеттердің шешілуін қамтамасыз ету қажет:

– электрондық декларацияға көшуді ескеріп, кедендік заңнамаға өзгерістер мен толықтырулар енгізу;

– қағазсыз декларациялау бойынша мемлекеттік қызметтерді стандарттау;

– кедендік бекеттерді қажетті интернет-инфрақұрылымымен және байланыспен жарақтандыру;

– сыртқы сауда қызметін жүзеге асыру шеңберінде талап етілетін барлық рұқсат құжаттарын электрондық форматқа көшіру.

Бүгінгі күнге Қазақстанның кедендік заңнамасы әлі де болса электрондық декларациялау толыққанды енгізу үшін түзетуді қажет етеді. Осыған орай, кедендік заңнамаға қолданыстағы нормативтік құқықтық актілері толық қағазсыз декларациялауға кедергі жасайтын нормативтік актілер бөлігіне тиісті түзетулер енгізу бастамасын көтеру қажет.

Қағазсыз декларациялауға көшу жолында тұрған негізгі проблемалардың бірі кедендік бекеттерде жеткілікті интернет-инфрақұрылым мен байланыстың жоқтығы. Соның салдарынан, жабдық жұмысында жиі болатын іркілістер, байланыс арналарына шамадан тыс жүк арту, бағдарламалардың «шатасуы», бағдарламаларға жүгінген кезде ақпарат беруден бас тарту болады. Бүгінгі күнге бекеттерді техникалық жарақтандыру және бағдарламалық-аппараттық кешен мен телекоммуникациялық жабдық сапасын арттыру мәселелері басым бағыттардың бірі болып табылады, кеден одақтары бұл бағытта белсенді жұмыс жүргізуде.

Электрондық кедендік декларациялаудың толыққанды жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін сондай-ақ сыртқы сауда қызметін жүзеге асыру шеңберінде талап етілетін рұқсат құжаттарын электрондық форматқа көшіруді қамтамасыз ету қажет. Бұл сыртқы экономикалық қызмет қатысушыларын құжаттарлы қағаз тасымалдағышта ұсынудан босатады және декларациялау үдерісін айтарлықтай жылдамдатады және жеңілдетеді. ҚР Көлік және коммуникациялар министрлігінің жоспарына сәйкес, 2012 жылы 80 рұқсат құжаттары, олардың ішінде 51 құжат кедендік реттеу шеңберінде автоматтандырудан өтеді. Пилоттық тәртіпте жүйені автоматтандыру және іске қосу 2012 жылдың төртінші тоқсанында жүзеге асқан. Соған сәйкес, осы міндетті көрсетілген мерзімдерде орындау кеден органдарына электрондық декларациялауды жоспар бойынша енгізуді қамтамасыз етуге мүмкіндік береді [3].

2011 жылдан бастап ҚР кеден органдарында «Іріктемелі бақылау және тәуекелдерду басқару» (бұдан әрі – ІБТБ) автоматтандырылған жүйесі жұмыс істеп келеді, жүйе кедендік бақылауды жүзеге асыру кезінде кеден органдары қызметкерлерінің шешім қабылдау рәсімін автоматтандыруға мүмкіндік береді. Бұл жүйе кедендік декларацияларда мәлімделген мәліметтерді бағалауға мүмкіндік береді, және кедендік декларациядағы мәліметтерді бағалау нәтижелеріне сәйкес тәуекелдерді болдырмау және азайту бойынша шараларды анықтайды, сондай-ақ кеден органы қызметкерлерін тиісті тізілімге енгізу және олар бойынша е-құжаттама жүргізу үшін, кедендік іс саласында қызметтерді жүзеге асыратын тұлғалардың құқықтық тәртібі мен тәуекелдерді басқару процесін автоматтандыруға мүмкіндік береді.

Енгізу процесінде ІБТБ «Тәуекелдерді кеден бекетінде талдау» және «Тәуекелдерді стратегиялық басқару» үлгілері тұр. Бірінші үлгі сыртқы экономикалық қызмет қатысушыларының тәуекелдерін бағалау және кедендік тексерістер жүргізу үшін сыртқы экономикалық қызмет қатысушыларын іріктеу бойынша, сондай-ақ кедендік бекетттегі бақылау нәтижелерін есепке алуды жүргізу үшін кедендік бақылау процестерін автоматтандырады. «Тәуекелдерді стратегиялық басқару» үлгісінің көмегімен тәуекелдерді басқару жүйесінің жұмыс істеу нәтижелерін жүйелеуге, соның ішінде ерекше назарды қажет ететін тәуекел салаларын анықтауға, тауарларды шығарғанға дейін / шығарғаннан кейін кедендік бақылау кезінде қолданылатын тәуекелді бағалау үлгісін бағалауға, тәуекелдерді болдырмау және азайту бойынша қолданылатын шаралардың тиімділігін бағалауға болады.

Сонымен бірге, кеден органдарындағы тәуекелдерді басқару жүйесін дамытуға қатысты бірқатар мәселелер, соның ішінде әдістемелік сипаттағы және қызметкерлер құрамын оқыту, сондай-ақ ІБТБ-ті өзге жүйелермен біріктірудің жеткіліксіздігіне қатысты мәселелер шешімін таппай отыр.

Мәселен, кедендік тексеріп қарауды ІБТБ ұсыну сипаты болмаған кезде жүргізу фактілері әлі күнге дейін кездеседі, ал ол төтенше жағдайларда, оған негіздеме болған кезде ғана жүргізілуі тиіс. Онымен қоса, бұндай тексерістердің нәтижелері ойлаған деңгейге әлі жеткен жоқ.

Бүгінгі күнге проблемалардың бірі ІБТБ мен құқықтық және әлеуметтік ақпарат орта-

лығының дерекқоры арасында бірігудің болмауы, ол тәуекелдерді бағалау үшін қажетті ақпаратты автоматты режимде пайдалануға және нәтижесінде жүйені қолдану мүмкіндіктерін және жалпы оның тиімділігін арттыруға мүмкіндік берер еді.

Жалпы алғанда, жоғарыда сипатталған проблемалар мен сұрақтар көп жағдайда Қазақстанның кеден органдарында тәуекелдерді басқару тұжырымдамасының өзін қолдану салыстырмалы түрде жақында қабылданғандығымен байланысты туындап отыр, осыған орай оларды шешу үшін белгілі бір уақыт қажет.

Тиімді мақсаттарға қол жеткізу үшін мынадай міндеттер кешенін шешу қажет:

– заңнамалық базаны жетілдіру;

– ҚР кеден органдары құқық қорғау бөлімшелерінің кеден ісі саласындағы қылмыстар мен құқық бұзушылықтардың алдын алу, анықтау және жолын кесу жөніндегі қызметінің тиімділігін арттыру жөніндегі қызметінің тиімділігін арттыру;

– ҚР кеден органдары құқық қорғау бөлімшелерін материалдық-техникалық жарақтандыру;

– кеден органдары жүйесіндегі тиімді кадр саясатын құру;

– ҚР кеден органдарының лауазымды тұлғалары арасында сыбайлас жемқорлық деңгейін төмендету;

– құқық қорғау қызметі бойынша халықаралық ынтымақтастықты дамыту.

Сонымен қатар мемлекеттік бақылаудың барлық түрлерін жүзеге асыру кезінде ақпарат жинау, сақтау және өңдеудің бірыңғай ведомствоаралық автоматтандырылған жүйесін құруға да көңіл аудару қажет. Кедендік бақылаудың техникалық құралдарын қолданудың тиімділігіне үздіксіз мониторинг жүргізу маңызды болып табылады.

Электрондық декларациялауға толыққанды көшуді қамтамасыз ету мақсатында кеден заңнамасына тиісті өзгерістер мен толықтырулар енгізіліп, қағазсыз декларациялау бойынша мемлекеттік қызметтер стандарттары әзірленетін болады. Кедендік бекеттер қажетті интернет-инфрақұрылымымен және байланыс жүйелерімен қамтамасыз етілетін болады. Тәуекелдерді басқару жүйесін жетілдіру шеңберінде тәуекелдерді талдау және бағалаудың әдістері мен тәсілдемелерін жетілдіру, тәуекелдерді басқару жүйесінің жұмысын регламенттейтін нормативтік құқықтық актілерге тиісті өзгерістер енгізу, талдау бөлімі қызметкерлерінің біліктілігін арттыру бойынша жұмыс жүргізілетін болады.

Әдебиеттер

1 Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы – «Қазақстан – 2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты // Алматы, 2013.

2 Концепция развития таможенного администрирования// Приказ председателя Комитета таможенного контроля Министерства финансов Республики Казахстан от 04 февраля 2013 года № 42.

3 Қазақстан Республикасы Көлік және коммуникация министрлігінің 2011-2015 жылдарға арналған стратегиялық жоспары //Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2011 жылғы 11 ақпандағы № 129 Қаулысы.

References

1 Kazahstan Respubliki Prezident Kazahstan halkyna Zholdauy – «Kazahstan – 2050» Strategiya - kalyptaskan memleket zhana sayasi bagyta // Almaty, 2013.

2 Kontseptsiya razvitiya tamozhennogo administrirovaniya// Prikaz predsedatelya Komiteta tamozhennogo kontrolya Ministerstva finansov Respubliki Kazahstan ot 04 fevralya 2013 goda. № 42.

3 Kazahstan Respubliki kolik zhane kommunikaziya ministriginin 2011-2015 zhyldarga arnalgan strategiyalyk zhospary // Kazahstan Respubliki Ykimetinin 2011 zhylgy 11 akpandagy № 129 Kaulysy.

Baydildina A.M.,
Alimbekova G.A.

Analysis and management of business value in crisis conditions

Article regards the problem of analyzing the consequences of the financial crisis in terms of impact on the value of the business in order to apply the procedures of restructuring, taking into account the current legal framework. The solution to this problem is to solve the scientific problem of adapting existing mathematical and instrumental methods of business valuation in the Republic of Kazakhstan. The implementation of these objectives envisages the solution of problems of business management in the conditions of the crisis through the application of various strategies of company management. As a result, companies can build a flexible system of business management, capable to solve problems to reduce the negative effects of the crisis in the short term and to ensure the sustainable development and growth of their value over the long term.

Key words: crisis, restructuring, business, management, assessment.

Байдильдина А.М.,
Алимбекова Г.А.

Дағдарыс жағдайындағы бизнес құнын талдау мен бағалау

Мақалада қаржы-экономикалық дағдарыстың бизнес құндылығына әсер етуіне қолданыстағы заңнамалық базасын қолданумен рестуктуризацияны пайдалану мәселесі қарастырылған. Бұл мәселені шешу жолдары қазіргі уақытта осы саладағы бизнесті бағалауға арналған математикалық және құралдық әдістерді адаптациялауды қажет етеді. Соның мақсатында компанияны басқару стратегияларды қолдану арқылы жасау керектігі зерттелген. Нәтижесінде қазақстандық компанияларға бизнесті басқару икемді жүйесін құруға мүмкіндік береді. Бұл жүйе қысқа мерзімде дағдарыстың теріс салдарларын азайтуға мүмкіндік береді. Сонымен бірге қысқа мерзімде тұрақты даму, және ұзақ мерзімде құнның өсуі.

Түйін сөздер: дағдарыс, реструктуризация, бизнес, басқару, бағалау.

Байдильдина А.М.,
Алимбекова Г.А.

Анализ и управление стоимостью бизнеса в условиях кризиса

В статье рассматривается проблема анализа последствий финансово-экономического кризиса в части влияния на стоимость бизнеса с целью применения процедур реструктуризации, с учетом действующей законодательной базы. Решение данной проблемы состоит в решении научной задачи адаптации существующих математических и инструментальных методов оценки бизнеса в Республике Казахстан. Реализация этих целей предполагает решение задач управления бизнесом в условиях преодоления последствий кризиса посредством применения различных стратегий управления компанией. В результате компании могут построить гибкую систему управления бизнесом, способную решать задачи для уменьшения негативных последствий кризиса в краткосрочной перспективе и для обеспечения устойчивого развития и роста их стоимости в долгосрочной перспективе.

Ключевые слова: кризис, реструктуризация, бизнес, управление, оценка.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

UDC 330.3225

***Baydildina A.M., Alimbekova G.A.**

Al-Farabi Kazakh National University,
Kazakhstan, Almaty
*E-mail: adilya_11@mail.ru

ANALYSIS AND MANAGEMENT OF BUSINESS VALUE IN CRISIS CONDITIONS

Undoubted importance of the new Address is a new large-scale program development proposed by the President – New Economic Policy of Kazakhstan «Nurly Jol», which has countercyclical nature and further structural reforms focused on our economy.

Geopolitical crisis and sanctions policy generate at the same time a lot of environmental, social, economic and other problems, which involves application of integrated approach to the solution of existing and emerging problems.

Without analyzing the regularities of the global financial and economic crisis and the new global risks and threats, without considering the peculiarities of their manifestation in different socio-economic systems it's hardly difficult to accurately create a model of the further development of society.

The negative impact of the financial and economic crisis on performance of the company in the short term, causing various losses and leads to a reduction in the cost of business are obvious. This can be seen as an example of reducing the value of securities of listed companies, as well as the results of the financial statements of public companies that took place in 2008 and 2009, recognized the impairment of various types of assets.

However, an interesting and important question is: Is it possible to benefit from the economic crisis in the long term? This article addresses governance issues of the business, as well as the possibility of restructuring the management of the cost of business in sustainable growth and in times of crisis.

Financial restructuring – a tool to help investors and creditors, and management companies in a difficult financial situation, the development, negotiation and implementation of plans for restructuring and changes in their financial activities. It must be remembered that the mistakes made during the restructuring could lead to lower costs and bankruptcy of the company.

In some cases, companies may also require an operating business restructuring. In this situation, as a rule, it is developed an anti-crisis plan, including the introduction of appropriate control mechanisms, cash management, cost reduction, sale of noncore assets, etc.

In the process of restructuring of the business, it cannot be managed without a long-term financial and economic model of the company, which allows taking into account all significant aspects of the

business. Scenario modeling of different scenarios, including using the Monte Carlo method allows in this case developing an optimal strategy and tactics aimed at increasing business value and increase competitiveness of the company in the long term.

Restructuring in the process of cost management is available in the following situations:

– at normal, systematic development of the company in a favorable macroeconomic environment, such as optimization of costs, working capital management, etc .;

– in the deteriorating results of operations and condition of the company under the influence of external factors or internal causes. This deterioration can be both gradual and abrupt, especially in a crisis, up to the company's bankruptcy.

At revealing of negative factors in a of planned development of the company and in crisis situations may take various measures:

– under favorable environmental conditions and market growth of the company gives special attention to the optimization of business processes and increase business value;

– in the deteriorating macro-economic factors or ineffective business processes, lagging technology, promoting competition and loss of market share is necessary to increase its stability, solvency, improve business processes and systems to restore business;

– at risk of bankruptcy and liquidation of the business requested to take urgent and, as a rule, emergency measures to overcome the crisis.

In the process of solving tactical and strategic objectives and business value management company can choose between a strategy of organic growth and the implementation strategy of mergers and acquisitions – to-market M & A (from english. Mergers and Acquisitions). Let us consider each of these options.

Organic growth involves the development of the company's internal resources, reinvestment of retained earnings, their revenue generating capacity in the future, and ultimately increase its value.

In crisis conditions company can spend a reasonable cost reduction (not at the expense the strategic objectives and without loss of image in the future), to increase staff motivation and team spirit in a difficult situation, to attract and retain qualified personnel, to oust competitors in the presence of operational and financial benefits.

In the pre-crisis period, the main goal was external expansion, which resulted in increase of gross income was achieved, sometimes with a lack of attention to the effectiveness and relative cost-effectiveness. In other words, more attention was paid to increase sales than cost control. During the crisis, companies have realized the need to reduce costs and received an enabling environment.

For example, based on our experience and data from public sources of the average were able to reduce costs by 10-25% depending on their species.

However, according to the research of management consulting of KPMG in the process of reducing costs companies are faced a number of difficulties:

less than 47% have a clear idea of its own cost structure;

there is no clear understanding of how should be distributed responsibility for cost optimization;

no target to reduce costs and, in principle, culture of economy.

It can be assumed that the reduction in costs on an emergency basis (eg, shorter working hours, layoffs, etc.) takes place only up to the point A. In the future, the savings achieved by improving the control systems, improve the efficiency of business processes, renegotiation with suppliers, reduce residual materials and work in progress, selecting priority, that is out of less profitable areas of business development.

Reduction in personnel costs is possible without cuts and cuts in the wage fund – by increasing the efficiency and redistribution of responsibilities. Otherwise, this reduction in costs negatively impact on the image and long-term development of the company.

The ratio of revenues and expenditures of the company at different stages of the cycle is shown in Fig. 1.

If we talk about the use of the strategy of mergers and acquisitions, particularly in times of crisis, we can distinguish the following features:

more efficient management as a result of integration achieve synergies and realization of new strategies;

sale of non-core assets, which could lead to an increase in return on equity, efficiency, freeing resources for organic growth or acquisitions;

acquisition of undervalued assets relevant for the company with the funds received from the sale of non-core assets and cost savings; business restructuring and debt and the achievement of synergies from the acquisition of new assets that will provide dynamic development of the company after the crisis and capture market share from competitors who for various reasons have not been able to respond quickly to changing external conditions;

focus on profitable lines of business;

primary placement of minority shareholdings – IPO procedure followed by refinancing or restructuring of existing debt;

sale of a substantial portion of the business to a strategic investor or joint venture with the market leaders.

Figure 1 – The income and expenses of the company at different stages of the economic cycle

One example of the possibility of acquiring undervalued assets is the situation in the capital market in late 2008 – early 2009. subject to the availability of funds. According to a study of the Evaluation Group of KPMG, conducted in September 2009, the capitalization of the majority of the largest public companies in 2008 decreased by an average of 69.3%, while the value of the assets according to the financial statements of companies decreased by 4.6% (from 0.5 to 11% according to different sectors of the economy).

Of course, this difference can be explained by the insufficient size of impairment in 2008. This is also confirmed by the statements for 2009: a number of companies recognized impairment losses at 31 December 2009, as probably did not fully aware of the impact of the crisis when testing assets in the end of 2008. At the same time, falling of capitalization at December 31, 2008, all the same seems excessive, which could be caused by a lack of liquidity and panic on the market.

Growth of capitalization in 2009 somewhat mitigate the situation, but by analyzing the information we have on these reporting companies are already in 2008-2009., We still found that in two years the capitalization of the companies under consideration decreased by 28-61% depending on the sector economy, while impairment of companies ranged from 1 to 18% of pre-crisis market capitalization depending on the sector.

Thus, it is clear that a number of companies at the end of 2008 and in 2009 was underestimated and the acquisition of control over them would significantly increase the cost of business in the short term provided to the rising cost of shares in 2009-2010.

As for the long-term goals of the company, it is necessary to consider the application of the concept of VBM-control (from the English. Value Based Management). This concept is fairly new for domestic companies, but in recent years there has been growing interest in methods of cost management and crisis just might encourage companies to become more active.

Fig. 2 the cost of the company conventionally represented as the sum of the components – the current value of the business and the future value. As can be seen, the future value can also be arbitrarily decomposed into components associated with the expectation of growth, and a component due to increased efficiency. In the case where the company can not fully influence the growth component (which in times of crisis will be even negative value), it is necessary to focus on the second component.

Component of the future value	Opportunities to achieve the growth	Growth
Value of the business in its current state	Opportunities to increase the efficiency	Efficiency

However, this is often not achieved in practice. According to the study «Creating economic profit. The analysis of Russian companies,» conducted by the department in 2010, KPMG Management Consulting in conjunction with the State University – Higher School of Economics, 28 of the 70 selected largest companies consistently demonstrated an inability to create a positive economic value added for 2005-2008. How does the concept of VBM measures can help in enhancing the value of the business and the implementation of the restructuring?

In our opinion, progressive corporations may use financial models and the concept of VBM for solving various problems, including such as:

monitoring of current operations and the impact on operating results;

motivation of staff and senior management, the implementation of long-term bonus programs to link long-term goals of the company with the interests of decision-makers;

control by shareholders and creditors of the real state of affairs and changes in the value of the company;

identify long-term trends and short-term measures, adjusting the strategy and tactics of doing business;

interaction with the financial and economic community – increasing the transparency and simplification of procedures for the preparation and provision of information to auditors, potential and actual shareholders, rating agencies;

reduction in the cost of capital and capital structure optimization.

In the application of financial models and implementation of a set of measures will be gained experience, adjusted approaches to business management.

As a result, companies can build a flexible system of business management, capable to solve problems to reduce the negative effects of the crisis in the short term and to ensure the sustainable development and growth of their value over the long term.

References

1 Poslanie Prezidenta Respubliki Kazahstan N.Nazarbaeva narodu Kazahstana. ««Nұrly Zhol-Put' v budushhee»» , 1 nojabrja 2014 g.

2 V. Savin,D. Tihomirov, Restrukturizacija i ocenka stoimosti biznesa v uslovijah krizisa KPMG v Rossii i SNG [tekst] //"Finansovaja gazeta", N 7, fevral' 2011 g.

3 Kouplend T., Koller T., Murrin Dzh. Stoimost' kompanij: ocenka i upravlenie. 3-e izd., pererabotannoe i dopolnennoe / Per. s anglijskogo. – M.: ZAO "Olimp-Biznes", 2005.

4 Marshall A. Principy jekonomicheskoj nauki. – T. 2 / Per. s angl. – M: Progress, 1993.

5 Metodicheskie rekomendacii po ocenke stoimosti biznesa na osnove primenenija modelej Ol'sona i Bljeka-Shoulza. Komitet po ocenochnoj dejatel'nosti TPP RF. – M., 2005.

Литература

1 Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана. ««Нұрлы Жол-Путь в будущее»», 1 ноября 2014 г.

2 В. Савин, Д. Тихомиров, **Реструктуризация и оценка стоимости бизнеса в условиях кризиса** KPMG в России и СНГ [текст] //"Финансовая газета", N 7, февраль 2011 г.

3 Коупленд Т., Коллер Т., Муррин Дж. Стоимость компаний: оценка и управление. 3-е изд., переработанное и дополненное / Пер. с английского. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2005.

4 Маршалл А. Принципы экономической науки. – Т. 2 / Пер. с англ. – М: Прогресс, 1993.

5 Методические рекомендации по оценке стоимости бизнеса на основе применения моделей Ольсона и Блэка-Шоулза. Комитет по оценочной деятельности ТПП РФ. – М., 2005.

Mukhtarova K.S.,
Myltykbayeva A.T., Asanova A.D.

Foreign experience of state regulation of innovative projects at the regional level

In this article the foreign experience of state regulation of innovative projects at the regional level. Comparative analysis of the experience of developed countries shows that in many countries formed a countermovement «from the center to the regions» and «from the regions to the center.» There is a spontaneous process of searching for innovative models of regional development, while the process of the search model of innovative development «from above», at the level of national governments. And if at the level of regions dominated by attempts to real action on the transfer of development economics with virtually no experience with the formation of a model to be emulated in other regions, the level of federal centers dominate the discussion, debate, construction of theoretical models with a significant lack of real action in relation to the region in the direction of helping them to change the structure of their economies.

Key words: innovation, region, state regulation, international experience, innovative project.

Мухтарова К.С.,
Мылтыкбаева А.Т.,
Асанова А.Д.

Аймақтық деңгейдегі инновациялық жобаларды реттеудің шетелдік тәжірибесі

Бұл мақалада аймақтық деңгейдегі инновациялық жобаларды реттеудің шетелдік тәжірибесі жасалған. Дамыған елдердегі салыстырмалы сараптама нәтижесі көрсеткендей, көптеген елдерде «орталықтан аймаққа», «аймақтан орталыққа» қарама-қарсы жүрісі қалыптасады. Аймақтағы инновациялық даму үлгілерін кенеттен пайда болып, ұлттық билік деңгейінде «жоғарыдан» инновациялық даму үлгілері іздестіріліп жатыр. Егер аймақтар деңгейінде ешбір тәжірибесіз экономика дамуын қамтамасыз ететін басқа аймақтарға үлгі ретіндегі модельді қалыптастыру жұмыстары жүргізілетін болса, ал федералдық орталықтар деңгейінде экономика құрылымын өзгертуге ықпал ету бағытында аймақтарға қатысты іс-әрекеттердің аздығы жағдайындағы теориялық модельдерді құру, талқылау және пікірталастар жүргізілуі кеңінен кездеседі.

Түйін сөздер: инновация, аймақ, мемлекеттік реттеу, шетелдік тәжірибе, инновациялық жоба.

Мухтарова К.С.,
Мылтыкбаева А.Т.,
Асанова А.Д.

Зарубежный опыт государственного регулирования инновационных проектов на региональном уровне

В данной статье проведен зарубежный опыт государственного регулирования инновационных проектов на региональном уровне. Сравнительный анализ опыта развитых стран говорит о том, что во многих странах формируется встречное движение «от центра к регионам» и «от регионов к центру». Происходит спонтанный процесс поиска модели инновационного развития регионов, и одновременно происходит процесс поиска модели инновационного развития «сверху», на уровне национальных правительств. И если на уровне регионов преобладают попытки реальных действий по переводу экономики развития при практически полном отсутствии опыта с формированием модели для подражания другим регионам, то на уровне федеральных центров преобладают дискуссии, обсуждения, построение теоретических моделей при значительном недостатке реальных действий по отношению к регионам в направлении оказания им содействия по изменению структуры их экономики.

Ключевые слова: инновация, регион, государственное регулирование, зарубежный опыт, инновационный проект.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

UDC 332.1

***Mukhtarova K.S., Myltykbayeva A.T., Asanova A.D.**

Al-Farabi Kazakh National University,
Kazakhstan, Almaty
*E-mail: kmukhtarova@inbox.ru

STUDYING THE EXPERIENCE OF THE STATE REGULATION OF INNOVATIVE PROJECTS IN ALMATY

Expanding the borders of the European Union by the entry of new, less-developed countries has led to a problem that requires activation of research and technological activities - alignment problems between the level of development of individual countries and regions of the European Union. Accordingly, the implementation of Framework Programme special attention has been paid to regional innovation initiative and the EU's role became increasingly confined to the establishment of general management at a sufficiently substantial financial support and the creation of a unified information network «Innovative Regions». In 2001, the EU Commission recognized that industry and research should be considered as part of their particular regional context [1, p. 1].

Within the European Union, individual member countries, some regions are developing a completely different scenarios and react differently to the systemic economic problems put them at risk of crisis. One example - the Italian regions Montebellina and Maniago.

Montebellina is an example of a dynamic region, consistently developing towards technological improvement, in economic downturns have demonstrated the ability to implement the «leap frog» and the transition to a qualitatively new stage of development. Maniago is an example of static developing region, was held hostage by the traditional model of development and show an inability to give it up, even in a period of profound economic problems.

Montebellina industrialized regions, whose core competence is the production of shoes, started at the end of the last century with the production of a single, non-standardized products using primitive techniques focused on the limited demand (shoes while mainly buy elite). In the structure of the regional economy at the time was dominated by small enterprises, the number of employees at the largest in the 1920s was no more than 20 people. A significant increase in the production of footwear was caused by military orders in the 1940s, but with the end of the second world war in the region experienced an economic downturn. Became clear that the restructuring of industry on the basis of accumulated technology and production experience, but according to the new, peaceful reality.

A new stage in the development of industry in the region began in the early 1960s, when the shoe has been the subject of mass consumption. Moreover, there has been a profound differentiation

in demand not only in connection with the differentiation of income, but also a functional purpose footwear. Clearly catching these trends, the region to deepen their specialization, making special emphasis on the production of ski boots (replacing shoes for mountain walks, first prevailed in the structure of production) and in the production of individual components of footwear (soles, upper and inner parts and so on.). The revolutionary impact on the development of footwear production in the region was the use of new technology, developed by an entrepreneur from Piedmont V. Brahman in 1939 and have found wide application in Montebelline. This technology consists in the production of whole soles in vulcanized rubber and bonded to the upper of the shoe. Application of this technology has led to further improve the division of labor and equipment that had an effect in reducing the average working time spent on the production of footwear, from 15 to 20%, and a significant increase in production from 300 thousand. 1963 pairs to 700 th. couples in 1969 (Vol. e. more than 2 times within 6 years).

Another technique, invented by W. Lang of Colorado, on the basis of which the production of ski boots was divided into two parts upper and inner with adipren (type poleuretan), led to a further increase in production, accompanied by a growing demand for this type of footwear (which was stimulated increasing revenues and growing popularity of skiing).

Correctly identify promising regional specialization and focusing on its constant technological improvement, regional policy received an unexpected effect in the form of expansion of business activity in other sectors of the economy. At the same time the dominance of the economy Montebelliny several major firms specializing in the production of ski boots and reached in this highly competitive position in the global market, began to appear, and small firms, to begin development of its market niche (eg, production of light walking shoes, boots after skiing and etc.). Development of small and medium-sized firms do not constitute a special expertise because of its competitive majors, largely made possible by the technological progress of large firms and the diffusion of technologies within the region. The simultaneous emergence of small and medium-sized companies - subcontractors and manufacturers of semi-finished products for large companies - contributed to a significant increase in the efficiency of their production. It is also important that the region has developed the most favorable business environment that encourages technological advancement and the overall partnership.

The gradual build-up of «competitive advantage» of the region in the production of footwear has allowed him to take a prominent position in the international division of labor. By the mid-1980s, the region has already produced about 3.5-4 mln. Pairs of ski boots a year, has become a world leader in this product in the world market, its share reached 70%. A large firms have taken advantage of the international division of labor and to make the production of the most labor-intensive operations to countries with lower labor costs.

Thus, after the crisis caused by the change of specialization in the late 1940s, flexibly responding to the new realities of post-war development, having gone the way of sophistication used in production technology, creating an internal regionally diversified economic structure and aggressive policy in foreign markets, the region is not only overcome economic difficulties, but also became one of the world leaders in the production niche.

Region Maniago is the opposite example. The technological basis of industrial production here has not undergone revolutionary changes, and even more did not become the basis for the internal diversification of the region. In Maniago is not clearly expressed specialization of production and there is no network of cooperation between the producers and the final product suppliers. Failing to improve the internal specialization on the basis of deepening in the regional division of labor, Maniago was unable to take advantage of the international division of labor. In the structure of regional production is still dominated by a number of small firms (and half of manufacturers is a family enterprise with number of employees 1-2 people), which can not compete with Korean and Brazilian firms in the parameters of price competitiveness, and with the French and German firms variety and quality parameters. This has resulted in a deep depression and strengthening economic and social problems in the region.

Another example is the dynamic development of the region of Baden-Wuerttembergin Germany, which is considered one of the «four motors of Europe.» The leading industrial center of the region is Stuttgart, the main industrial specialization is determined by the dominance of the three traditional industrial sectors: automotive industry, mechanical engineering and electronics and electronic engineering. But of particular importance for the development of Stuttgart is the automotive industry: it is the largest and most influential, not only in Germany but throughout Europe automotive cluster. Began in Germany in 1992, the economic crisis has affected most of all Baden-Wuerttembergin, here the

process of stagnation was the most profound than in other regions of the country.

Within the region, the most difficult situation has become evident in Stuttgart, where specialization in several traditional forms of industrial production in terms of their decline has led to a serious crisis. Leaders of the region, however, the correct diagnosis «disease», determine the cause of the economic difficulties of the disparity between the economic structure of the region and the national nature of the global processes, and above all a change in the nature of competition in world markets. It was concluded that the region's economy, «slammed» several traditional industrial sectors and the need to overcome the situation through the development of fundamentally new areas such as biotechnology, the development of multimedia, business services and other more advanced activities.

Despite the relatively high risk of failure on the development of the region's traditional industrial expertise, it was recognized that only this way could allow the region to overcome the crisis and adapt to globalization. Perspective directions of innovative development of the region, the regional government started to form appropriate economic superstructure and above all contributed to a change in the system of training of highly qualified personnel and the establishment of innovative institutional infrastructure to support innovative processes.

Thus, the major universities in the region have started to revise training programs and adapt them in the direction of training that meet the highest international standards, thereby overcoming the focus on compliance with the educational base of the narrow specificity of regional development (which at the same time was to promote the introduction in the region of new, advanced knowledge). At the same time we created various organizations that support the processes of regional technological development. So, in 1994, it was created by the Association of Regions of Stuttgart, as well as the center of technological advancement.

In order to support activities in the field of multimedia technologies was created Mediuen-undFilmgesellschaftBaden-Wurttemburg, to support activities in the field of biotechnology was created by a special agency, and since 1997, the beginning of the administration of the region to assist the establishment and development of five biotech parks: in Heidelberg, Esslingen and Reuinge / Tubingen with annual funding of about 12.5 million euros (Figure 1).

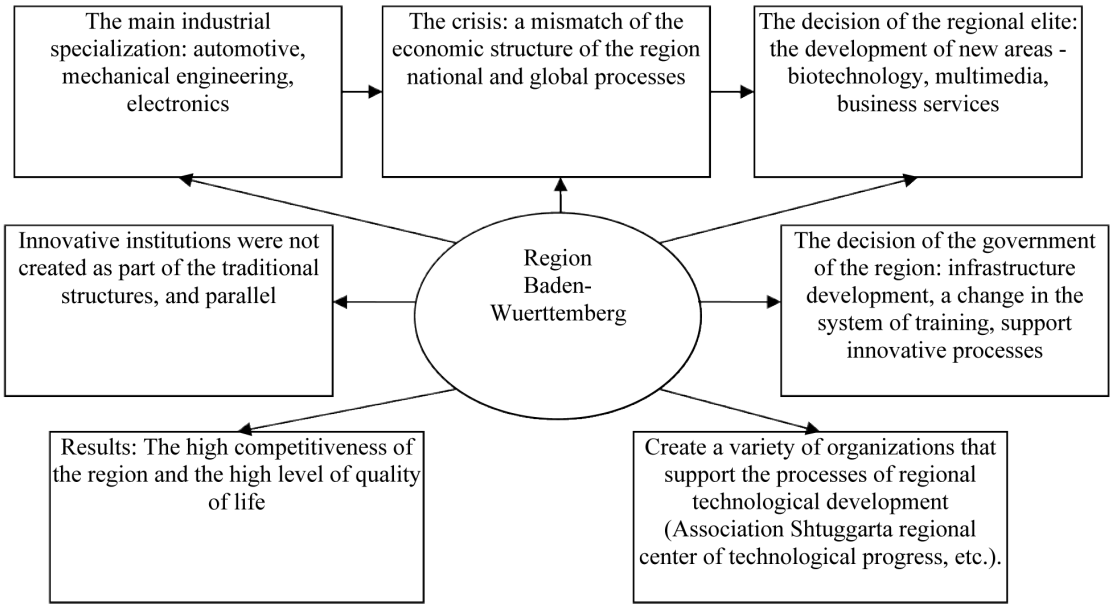

Figure 1 – Model development of innovative regions in Germany (on the example of Baden-Wuerttemberg) *
* Developed by the authors based on the source [1, p. 2]

Importantly, these institutions were not created within the existing traditional structures, and in parallel, had virtually no them active business contacts and gradually led to their displacement and replacement. Thus it was overcome excessive competition between the structures, with particular

attention paid to the creation and development of new formations in the field of innovation support.

The US example is interesting because it is the regions that are in geographically remote from government institutions show a high dynamism and growth of competitiveness compared with regions that are close to the government departments (regions - former leaders).

The process of changing the position of the leaders in the national economy has been analyzed on the example of the two regions, the former and current leaders in the national economic development of the United States - San Francisco area situated therein technology Silicon Valley and Boston to the location where the technological area «Route 128».

Region «Route 128» played a leading role in the technological development of the United States before the end of the 1970s, when the region was in a deep economic crisis. Development of the region was mainly due to the execution of military orders, due to which in the period from 1940 to 1950, the region's leading companies, such as General Electric, Westhouse, RCA, BellLabs, increased its sales to $ 3 million. To 173 mln. and increased employment from 1,400 to 16,000 people. The largest university in the region – Massachusetts Institute of Technology - began to play the role of a leading national research center, carrying the largest amount of military research among amerikanskix universities. Thus, in the period from 1940 to 1950, MIT Laboratory received from the US Department of Defense contracts for military research in the amount of 110 mln. USD., Other universities in the region, for example, Harvard University, also received significant contracts to perform research in the field of radar plants, improving navigation systems, the production of nuclear warheads and other controlled.

Particularly high rates of economic growth in the region have been associated with the Korean war in the early 1950s, the «cold war» and the arms race in space. This has allowed the region to get huge military contracts. Thus, during the 1950s, MIT-company received from the Ministry of Defense of the United States military contracts worth $ 6 billion, And during the 1960s it amounted annually more than $ 1 billion.

By the 1970s, the region of «Route 128» took the position of the nation's leading center for the development of new technologies in the field of electronics. But with the end of the Vietnam War and the slowdown space arms race in the region's economic development slowed down and gradually entered into crisis. Only in the period from 1970 to 1972. That is for two years, there was a reduction of more than 30 thousand. Jobs in industries related to military production. The unemployment rate in the high-tech sector of economic region reached 20%, and many firms have traditionally focused on military orders, which will ensure minimum risk and the highest level of income, have found their inability to adapt quickly to the new conditions, the need to compete in the market of civil production.

Start the process of another region - Silicon Valley - refers to 1937, when the company was founded Hewlett-Packard. During the 1950s, around Stanford became a thriving industry cluster, which was partly related to military orders. Despite the fact that throughout the 1950s, the region's industrial base was weaker compared to the east coast, it has developed quite dynamically. Thus, during the 1960s, the region was established 31 company for the production of semiconductors, and, as it required the creation of its own production base of equipment, both in the region began to develop this area of industrial production. By 1975 at the Silicon Valley technology companies it has employed more than 100 thousand. Man, but by the end of 1970 the number of companies producing electronics, control and measuring equipment, telecommunication equipment, medical electronics, military and aerospace equipment, and other goods made 3 thousand. By the early 1990s in Silicon Valley has about one-third of the 100 largest technology companies established in the United States since 1965. Their market value for the period from 1986 to 1994 increased by $ 25 billion. By the beginning of 1990 of companies located in the Silicon Valley electronics exported products worth more than $ 11 billion. That was about 1/3 of the total national exports of these products (for comparison, the figure for «Route 128» amounted to only $ 4.6 billion). At this point, Silicon Valley has already surpassed its rival «Route 128» in many aspects of high-tech development and began to play the role of a leading technology center in the United States, especially in the field of electronics.

Region «Route 128» was formed as an industrial leader of the country for a long period of time. Special opportunities associated with the implementation of military orders, led to the formation of certain economic, technological and organizational structure of the region. The economy began to dominate the company focused on the production of large-scale production in a high state of demand and related to each other within the framework of vertical specialization. «New entry» in

the industrial system was difficult, at the same time that the focus on military orders deprived enterprises of the region opportunity to gain experience and knowledge necessary to compete in the market conditions. The main factor of financial stability was not improving the competitive position on the market, and lobbying in state institutions for access to budgetary resources. Enterprises in the region mostly adapted their production strategies to fulfill government orders that «deployed» them away from the «region» to the «center» and did not allow time to switch to a revision of the strategy towards the use of internal regional resources for the production of fundamentally new products and the formation of a new system in regional cooperation. High security technology development and ownership to the Ministry of Defense (t. E. State) limited the process of technological diffusion in the region, which not only hampered the application of new technologies in other sectors of the regional economy, but also for their further improvement, the formation of alliances between entrepreneurs, scientists and the regional government in the direction of their development, or radical change. The existence of a rigid hierarchy in a vertically integrated industrial system leaves little room for initiative and entrepreneurship, and technological changes were mostly «improving» nature, that is, the region has developed in a direction depending on the traditional model. Thus, the systemic problems in the economy of the region, despite some short-term economic recovery in the late 1970s, associated with the production of minicomputers, caused his prolonged stagnation and the inability to adapt to the new realities of the domestic and global market, including surpass new regional competitors first of all Silicon Valley.

Region - the «young leader» - «Silicon Valley» has formed its industrial structure substantially in the absence of deep industrial traditions. Its rapid economic rise in the second half of the twentieth century. made possible by the initiative and innovation of young professionals, mainly technical engineers, demonstrated organizational and managerial talent and interoperability, particularly in the field of electronics manufacturing.

Due to the significant distance from the traditional industrial centers, the lack of influential lobbyists in government departments, limited opportunities to receive significant financial support from the government of the region was forced to focus on the most efficient use of its internal resources, competent determining technology strategy and the formation of a regional alliance between businessmen, scientists and engineers, representatives of the regional authorities towards its successful implementation.

Elite of the Silicon Valley was forced to shape their industrial and technological system is not around the individual, large firms (often supported by resources from outside the region, as is the case with «Route 128»), and in the direction of accumulation of innovative capabilities of the region, «engineers and entrepreneurs Silicon Valley created a mobile industrial system included in the region and around it formed by professional and technological core, rather than around individual private firms «[2, p. 61] (Figure 2):

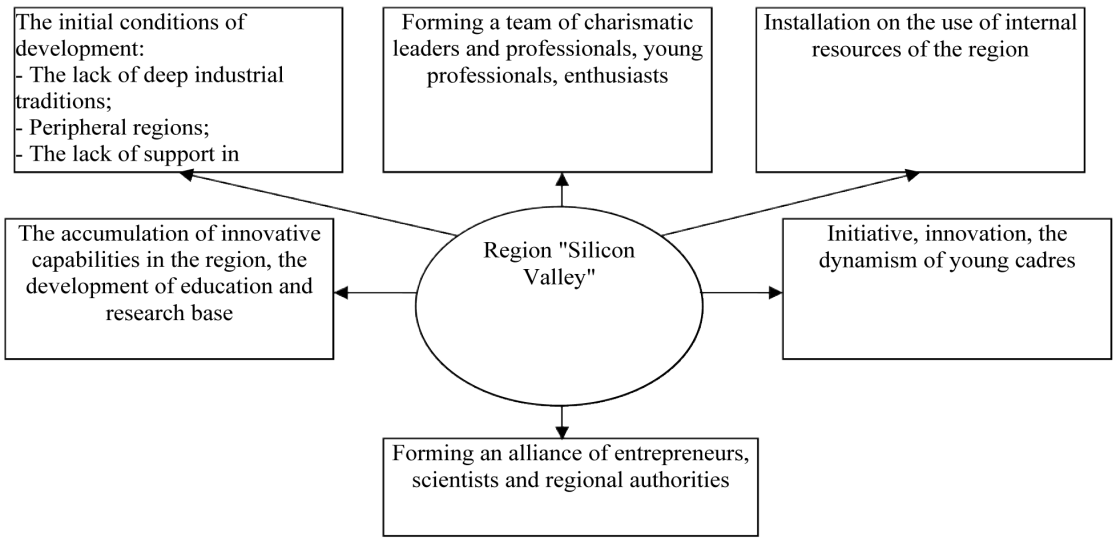

Figure 2 – Model of Regional Development US «Silicon Valley» *
* - Developed by the authors based on the source [1, p. 3]

Comparison of these two regions of the United States is important for the understanding of what caused the increase in the gap in their economic development, provided that delivers its leadership the region has developed a system of training of highly qualified personnel and a strong research base, supported by considerable public resources, while region - a «young leader» - was virtually devoid of support at the same stage of its «infancy», he was forced to create and develop educational and research base and build its strong position in the national economy on a «lack of benefits.»

As the experience of foreign countries, the formation of a new path of development, the implementation of «leap frog» and the transition to the establishment of an innovative system in a concomitant significant risk becomes possible thanks to the emergence of charismatic leaders and self-motivated professional team building enthusiasts. A. Saxenian notes that the founding team of Silicon Valley has been presented «predominantly white men, most of them were about 20 years [2, p. 162]. Many studied engineering science at Stanford and at MIT, and most of them had no experience in industry. None of them came from the region, many of them grew up in a small Midwestern cities and expressed their distrust of the rules and regulations of the establishment of the East Coast of the country. They are always expressed their opposition to the «Setup» or «old line of conduct» industry standards «eastern establishment». [3] The lack of dependence on traditional views and attitudes will allow young professionals in Silicon Valley demonstrate innovation in all matters related not only to the establishment, but also with the introduction of the production and the commercialization of new technologies. They were free not only for experimenting with new technologies, but also in the creation of institutions that support the development of innovative processes in the region. In addition, the high mobility of professionals within the region has allowed to accelerate the spread of new ideas, to create conditions for the emergence of new breakthrough technologies, contributed to the process of competition between companies in the region. Would not it be just as effective policies to attract young graduates of Minsk universities in remote regions of Kazakhstan to form innovation centers there? Regional leaders of Kazakhstan also should think about it and perhaps now begin to form a team of young enthusiasts.

Comparative analysis of the economic development of the two regions of the United States allows us to conclude that not all cases of «central» stands for «progressive» and «peripheral» means «retarded.» Moreover, the lack of traditional sources of income makes remote regions to focus on the use of domestic intellectual, technological, organizational capacity, and build communication between representatives of the regional elite in various fields, pursuing at the same time aggressive economic policy outside the region, aimed at promoting the new products to the national and foreign markets and the displacement competitors.On the contrary, the central region, traditionally relied on busy once the leading position in the national economy, have access to funds from the federal budget and successfully lobbying their interests in government departments who give priority to the support of large, region-companies, rather than the formation of new alliances that could to give «new impetus» the development of the region, are an obstacle to national economic development.

Along with the definition of a model of regional innovation development, some countries are in search of a model of effective division of labor between the federal center and the regions.

The most interesting theoretical and practical experience of regional innovation development in the context of a federal state is Canada. As the authors of the study «Regional innovation system in a federation: whether the same influence national policies on the regions?» [4] «... in a federal national innovation system is a more complex system compared with the unitary, since in these systems the process of formation Institutions at the level of the province / state is parallel to a similar process at the national level, and it involves the separation of political influence, power and control between the provinces and the federal center. Canada is an example of one of the most common states with economic and social (and political) federal structure «[5]. However, in studies of regional innovation activity in the country, as well as in the practice of decision-making and dominates the monetarist approach, «in the absence of clarity in the division of constitutional responsibility of the central government is able to use its» redistributive effect «(ie, the ability to spend the money and build the program in any political sphere) to mark its presence in almost all spheres, and this creates a sense of Canadian identity and community of the entire territory from one coast to the other, «which clearly limits, in our opinion, the full realization of the benefits that a federation.

Despite the significant role of the federal government in support of innovation activities in the Canadian regions, uneven nature of its distribution,

the emphasis on the provision of financial assistance, rather than to establish network communication throughout the supply chain from the creation of new technologies to commercial applications, the priority of the federal policy to support already formed research activities, as well as limited opportunities for «new entry» (Support the implementation of the new universities, new innovative companies, innovative new projects, a new initiative specialists) leads to increased criticism of federal policies in the regions.According to experts, «Canadian science, technology and innovation policy pursued by the federal government, is» a continuation of the existing traditions, «has not changed in recent years is not transformed by neutralist model based on the European influence, model, largely based on the strengthening the role of the regions in economic development, the importance of which is becoming increasingly evident, both in Europe and in other regions of the world. « Obvious need for reform of the relationship between the federal government and the provinces of Canada, not only in the financing of research and development, but also in the formation of the entire system of economic and technological relationship that could strengthen the innovative potential of the region and use it to solve specific economic problems and increase economic growth. And it is becoming increasingly important for sustainable economic development of the country and strengthening its internal economic space.

Thus, Canada is one of the few countries where the problems of national economic development is not only «laid out» on the regional components and communicate with the deepening of differences in development between regions, but where is the search to overcome these problems is directed to the use of the innovation potential of the regions and the formation of a supportive Federal regional policy. For complex heterogeneous economy that alone is an undoubted achievement of Canadian professional and government elite.

Comparative analysis of the experience of developed countries shows that in many countries formed a counter-movement «from the center to the regions» and «from the regions to the center.» There is a spontaneous process of searching for innovative models of regional development, while the process of the search model of innovative development «from above», at the level of national governments. And if at the level of regions dominated by attempts to real action on the transfer of development economics with virtually no experience with the formation of a model to be emulated in other regions, the level of federal centers dominate the discussion, debate, construction of theoretical models with a significant lack of real action in relation to the region in the direction of helping them to change the structure of their economies. Much of the experience of developed countries to build a model of innovative development of the region could be used in the regions of Kazakhstan.

According to scientists from the University of Utrecht (Netherlands), the key functions of the innovation system include: entrepreneurial activity; the generation of new knowledge; dissemination of knowledge; setting priorities; the creation of new markets; resource mobilization; reduction «resistance level» environment. Consider these functions in more detail.

1. Entrepreneurial Activity. Perhaps the owners are the most important for the innovation system: without innovation does not occur, and an innovative system does not exist. Entrepreneurship turns the potential of new knowledge, technologies, and markets innovative products and services of value to consumers and ensuring the competitiveness of companies. Specific actions of entrepreneurs create and take advantage of new opportunities for business creation and development.

2. Creation of knowledge. Quoting B. Lundvala [6], «the most fundamental resource in modern economy is knowledge and, accordingly, the most important process – learning» Production of new knowledge and training – the necessary conditions for the existence of the innovation system. Education is the perception and the development of new knowledge and involves many processes, starting with the scientific research and to the development of know-how and skills of workers in production and distribution.

3. Dissemination of knowledge. Most researchers noted an increase in the role of a variety of network interaction in the process of diffusion of knowledge. Of particular significance in the network acquire knowledge transfer between different levels of the innovation system and between its different actors. The effectiveness of the network organization of the activity is that the result is increased nonlinearly with an increase in the scale of the network. Each node in the network receives the additional effect of increasing the number of nodes.

Most successful technology innovation today is created by combining the knowledge and capabilities of specialists in various disciplines. Brilliant singles exist; but to the discovery has become a commodity, you need to control the interaction and organization of the joint work of such groups.

4. Determination of priorities and direction of research. This function is carried out through

a variety of actions within the innovation system, which helps participants to develop a vision of promising trends, the needs of users of technology, long-term priorities of technological development, etc. In particular, the formulation of long-term goals of development, creating lists of promising technologies, identification of government priorities and other activities to help participants in the system to store the information for decision-making and to some extent reduce the overall level of uncertainty and risk associated with the implementation of innovative projects. For example, in Kazakhstan, including those declared priorities - the development of nanotechnology in the US - the technology of renewable energy.

5. Creating markets. As a rule, new technologies compete with already existing, so the important function of the system - is the creation of «special favored nation» for new technologies. In particular, many countries used temporary «niche markets» for the application of new technologies. For example, for companies to introduce new technologies, provided preferential tax regimes, customs exemption, these companies provide a temporary competitive advantage. Among the most recent examples - US anti-crisis «Paulson Plan» (Law on urgent measures to stabilize the economy, EmergencyEconomicStabilizationActof 2008). The plan included a system of measures aimed at supporting companies - producers and consumers of technologies related to renewable energy. This system measures include various benefits to producers and consumers of energy from renewable sources, as well as incentives to improve energy efficiency.

6. Resource mobilization. For all kinds of innovation requires resources - financial, human, material, and other information. Mobilizing resources (both general and specialized) promote innovative market infrastructure institutions that reduce transaction costs, which is associated with the search, recruitment and use of various types of resources. An important feature of the system is its ability to mobilize resources from different sources - national, international, private, public - and the formation of combinations best suited to the needs of specific innovation processes and projects.

7. Creating conditions for reducing resistance to change. New technologies, products and services typically enter into competition with existing technologies and products. Accordingly, there are often a variety of coalitions and groups of participants who resist innovation in various forms and prevent the emergence and spread of new technologies. The functions of the innovation system include creating incentives for legitimate educational groups supporting innovations that can reduce resistance to change. Such incentives are much easier in the areas covered by government or industry regulations.

References

1 European Commission, 2001. Communication from the Commission. The ReLimbugional Dimension of the European Research Area. Brussels: Commission of the European Communities. (COM (2001) 549 final, 2001).

2 Mukhtarova KS, AT Myltykbaeva Problems of development of innovation infrastructure in the regions of Kazakhstan // Scientific Herald of the Dnieper. - 2014. - № 2 (149). - S. 61 - 63.

3 Saxenian A. Regional Advantage: Culture and Competition in Silicon Valley and Route 128. – 2000. – P. 30.

4 Holbrook A., Sahzar M. Regional Innovation Systems Within A Federation: Do National Policies A fleet All Regionas Equally? //Paper Submitted to the Conference «Knowledge and Economic and Social Change: New Challenges to Innovation Studies». – Manchester, 2003, April 7–9. – P. 3.

5 Latouche D. Do'ions make difference? The case of science and technology in Quebec //In «Regioi.; novation Systems – the Role of Governance in a Globalized World. – 1998. – P. 28.

6 Lundval B.- A. (Ed.) National Systems of Innovation – Toward a Theory of Innovation and Interactive Learning. Pinter. - London, 1992.

Сәбден О., Триулцы У.,
Кангалакова Д.

Қазақстандағы кәсіпорындарда инновациялық қызметтің атқарылмау себептері

Қазір экономикамыздың бәсекелесе алу деңгейін технологиялық құрылыстың (ТҚ) болуы арқылы да байқай аламыз. Мысалы, жуығымен бізде III ТҚ – 64%, IV ТҚ – 35%, V ТҚ – 1% көлемінде. Оның барлығы әлемде инновациялық үрдістердің дамуымен түсіндіріледі. Ал инновациялық үрдіс дамуының негізгі қозғаушы күші болып шағын және орта кәсіпорын табылады. Республикамызда инновациялық шағын және орта кәсіпкерліктің дамуының тежеуші факторларына қаржы құралдарының аз көлемі, инновациялық тауар мен қызметке деген сұраныстың аздығы немесе мүлдем жоқтығы, инновациялық тауар нарығы жайлы ақпарат аздығы, инновациялық тауар өндіретін маман жетіспеушілігі және сол сияқты мәселелерді жатқыза аламыз. Бұл мәселелерді жетілдіре және алдын-ала отырып, еліміздің экономикасын, яғни экономикалық жағдайының бәсекеге қабілеттілігін, алға сүйрейтін драйвері болып табылатын инновациялық шағын және орта кәсіпкерлікті дамыта аламыз.

Түйін сөздер: Шағын және орта кәсіпкерлік, инновация, инновациялық кәсіпкерлік, инновациялық өнім.

Sabden O., Triulzi U.,
Kangalakova D.

The reasons for non-implementation of innovative activity at the enterprises of the Kazakhstan

Today competitiveness of the country can be defined by features of technological structure in the economy. For example, in our country III TU 64%, IV TU – 35%, V TU – 1%. The efficiency of technological modes due to the development of innovation in the world. Small and medium business is the main driving force for innovation. Because of this, every country is facing problems of development of innovation. Therefore, the reasons for low innovation activity at the enterprises are lack of Finance, small full of lack of demand or an innovative product, the lack of information about the market of an innovative product, a shortage of qualified specialist in the field of innovation. In addressing these nuances, the Republic is able to develop small and medium entrepreneurship which is a driver of the economy.

Key words: Small and medium businesses, innovation, innovative entrepreneurship, innovative product.

Сабден О., Триулцы У.,
Кангалакова Д.

Причины, препятствующие развитию инновационной деятельности на предприятиях Казахстана

Сегодня конкурентноспособность страны можно определить с помощью освоенности технологических укладов в экономике. Например, у нас в стране III ТУ – 64%, IV ТУ – 35%, V ТУ – 1%. Эффективность технологических укладов объясняется развитием инновации в мире. Малый и средний бизнес являются основной движущей силой развития инновации. Из-за этого каждая страна сталкивается с проблемами развития инновации. Поэтому причинами низкого развития инновационной деятельности на предприятиях являются нехватка финансирования, малый спрос или полное его отсутствие на инновационный продукт, отсутствие информации о рынке инновационного продукта, нехватка квалифицированного специалиста в области инновации. При решении этих нюансов в республике может полноценно развиваться малое и среднее предпринимательство, которые являются драйвером экономики.

Ключевые слова: малый и средний бизнес, инновация, инновационное предпринимательство, инновационный продукт.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

ӘОЖ 336.2/658.171

[1]Сәбден О., [2]Триулцы У., *[1]Кангалакова Д.

[1]Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
[2]Ла-Сапиенца Университеті,
Италия, Рим
*E-mail: dmuratbekovna@mail.ru

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КӘСІПОРЫНДАРДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІҢ АТҚАРЫЛМАУ СЕБЕПТЕРІ

Соңғы жылдары ел экономикасын жаңа деңгейге көтеру туралы көп сөз қозғалып жатыр. Қазір экономикамыздың бәсекелесе алу деңгейін технологиялық құрылыстың (ТҚ) болуы арқылы да байқай аламыз. Мысалы, жуығымен бізде III ТҚ – 64%, IV ТҚ – 35%, V ТҚ – 1% көлемінде. Ал АҚШ, Швейцария, Жапония сияқты мемлекеттерде технологиялық құрылыстың VI кезеңі жүріп жатыр. Оның барлығы әлемде инновациялық үрдістердің дамуымен түсіндіріледі. Ал инновациялық үрдіс дамуының негізгі қозғаушы күші болып, шағын және орта кәсіпорын табылады. Себебі, ірі кәсіпорындар арасында инновациялық қызмет көрсететіндер саны аз. Олардың қызметі дәстүрлі шикізат өнімін алуға бағытталған.

2014 жылдың Қазақстан Статистика комитетінің мәліметтеріне байланысты тіркелген кәсіпорындар саны – 24068 дана. Олардың инновациялық қызметпен айналысатын кәсіпорындар саны – 1940 дана. Яғни, 2014 жыл бойынша жалпы инновациялық қызметпен айналысатын кәсіпорын жалпы кәсіпорындар санының 8 пайызын ғана алады.

Қазақстанда кәсіпорындардың тіркелу саны бойынша Алматы қаласы алдыңғы орында және сәйкесінше инновациялық қызметпен айналысатын кәсіпорындардың саны да салыстырмалы түрде жоғары, 219 дана кәсіпорынды құрайды. Соның ішінде шамамен 151-і Алатау ауданындағы инновациялық технология паркінде қызмет жасайды. Бұдан басқа инновациялық қызметпен айналысатын аумақ болып, Астана қаласы табылады. Дегенмен, Алматымен салыстырғанда жалпы кәсіпорын құрамында, 1997 кәсіпорын ішінде 11 пайызы инновациялық қызметпен айналысады. Ал Алматы қаласы бойынша жалпы кәсіпорындар санынан инновациялық қызмет көрсететін кәсіпорындар саны 4 пайызды ғана құрайды. Ал ең нашар көрсеткіштерге Батыс Қазақстан облысы мен Маңғыстау облысы, сәйкесінше 51 және 32 инновациялық кәсіпорын ие. Яғни, Алматы мен Астана қаласында инновациялық қызметтің дамуы бұл қалалардың дамуына байланысты жоғары болып отыр.

Қазақстан Республикасы бойынша 2014 жылғы мәліметтер бойынша жалпы инновациялық өнім көлемі 580 386,0 млн. теңге құрайды. Батыс Қазақстанда инновациялық кәсіпорындар саны төмен болғанымен, ол кәсіпорындардың потенциалы жо-

ғары, ол аумақта шығарылатын өнім көлемі 97 778,9 млн. теңге және Астана қаласында да ол потенциал жоғары, 125 507,0 млн теңгеге инновациялық өнім көлемі шығарылып отыр.

1-кесте – 2014 жыл бойынша Қазақстан Республикасы мен облыстар жалпы инновациялық өнім

2014 жыл	жалпы кәсіпорындар саны	жалпы инновациялық өнім көлемі, млн теңге	инновациялық қызметпен айналысатын кәсіпорындар саны
Қазақстан Республикасы	24 068	580 386,0	1 940
Ақмола	1 270	33 801,6	92
Ақтөбе	1 114	4 454,4	85
Алматы	1 473	16 608,9	139
Атырау	977	18 655,3	79
Батыс Қазақстан	768	97 778,9	51
Жамбыл	808	25 250,3	98
Қарағанды	1 902	5 996,5	159
Қостанай	1 500	21 578,1	204
Қызылорда	725	57 633,9	73
Маңғыстау	922	4 761,2	32
Оңтүстік Қазақстан	2 025	1 546,8	143
Павлодар	1 142	83 070,6	79
Солтүстік Қазақстан	1 001	16 500,4	116
Шығыс Қазақстан	2 055	45 153,5	157
Астана қаласы	1 997	125 507,0	214
Алматы қаласы	4 389	22 088,6	219
Ескерту – авторлармен статистикалық мәліметтер несізінде құрастырылған [1]			

Әрине, бұл көрсеткіштер де жаман емес. Тәуелсіздік алғанымызға 24 жыл болып отыр. Болашақта инновациялық үрдіс экономикамызда дами түседі. Мысалы, Корея Республикасын алатын болсақ, олар 60 жыл ішінде дамымаған аграрлы мемлекеттен Азия жолбарыстарының біріне айналып отыр, бұдан басқа тез дамып келе жатқан мемлекеттер қатарына Қытай және Бразилияны жатқыза аламыз. Солар сияқты болашақта әлі жетістіктерге жетерміз.

Дегенмен, елімізде инновациялық үрдістің дамуына тежеу болып отырған себептер де бар.

Қазақстан Республикасы мен облыстар бойынша кәсіпорындарда инновациялық қызметтің атқарылмау туралы 2014 жыл бойынша Қазақстан Республикасы Ұлттық Экономика министрлігі Статистика комитеті тарапынан кәсіпорындар арасында сауал өткізілген болатын. Бұл сауалда инновациялық қызметпен айналысатын да, айналыспайтын да кәсіпорындар қатысқан. Олардың басым бөлігін шағын және орта кәсіпкерлік құрайды.

Кесте 2 негізінде жасалынған сурет 1 бойынша ең үлкен көлемді қаржы құралдарының жетіспеушілігі. Шағын және орта кәсіпкерлік өз ісін бастау үшін өзінің қаражаттарын немесе несие қаражаттары қолданады. Қазір 2016 жылы мынадай дағдарыс жағдайында, халық қолында бос қаражат санаулы. Ал кей банктер шағын және орта кәсіпкерлікке несие берудің кей өтініштеріне теріс жауаппен қайтарады. Оған себепші, қазіргі Қазақстанның екінші деңгейлі банктерінің несие қоржын сапасының төмендігін айтуға болады. Дегенмен, кей ға-

лымдардың зерттеуіне сай, егер ірі бизнеспен салыстыратын болсақ, шағын және орта кәсіпкерлікті несиемен қаржыландыру жеке тұлғаларды несиелендіруге қарағанда қайтарымдылық деңгейі жоғары. Мемлекетте жұмыс жасайтын санаулы венчурлік қорларда барлығын бірдей қолдай алмайды. Инновациялық кәсіпкерлікті қолдау үшін, қаржы тапшылығын жою үшін, мемлекет тарапынан мықты ұйымдастырылған саясат қажет. Статистикалық мәліметке сәйкес кәсіпкерлердің инновациялық қызмет көрсете алмаудың ең басты себебі қаржы құралдарының жетіспеушілігі болып отыр. Бұл мәселені шешу үшін, көптеген экономист ғалымдардың айтуына сәйкес, шетел инвесторлары мен трансұлттық компаниялардың қаражатын тарту қажет. Олар инвестиция құятындай инвестициялық климатты жақсарту қажет. Кәсіпкерлікті тек мемлекеттің бюджет есебінен дамыту мүмкін емес.

Республикалық инновациялық технология нарығы әлемдік осы нарығының периферияларында қалып отыр. Қаржы жетіспеушілігінен басқа, инновациялық кәсіпкерлікті дамытуға кедергі бір себеп болып, инновациялық тауарларға сұраныстың жоқтығы табылады.

2-кесте – 2014 жыл бойынша Қазақстан Республикасы мен облыстар бойынша кәсіпорындарда инновациялық қызметтің атқарылмау себептері

Облыс/себеп	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Қазақстан Республикасы	160	245	180	1 094	1 675	8 198	9 345	776	883	626	273
Ақмола облысы	13	16	8	30	90	365	462	7	62	30	11
Ақтөбе облысы	1	11	14	50	126	296	455	4	29	22	29
Алматы облысы	25	13	4	89	84	391	517	31	79	8	7
Атырау облысы	14	6	13	56	77	446	230	67	8	21	58
Батыс Қазақстан облысы	5	6	-	50	46	168	270	14	109	12	5
Жамбыл облысы	8	14	14	32	11	206	282	26	41	25	16
Қарағанды облысы	6	13	15	128	132	535	783	17	111	22	2
Қостанай облысы	2	8	3	53	102	552	428	21	55	37	11
Қызылорда облысы	1	8	7	21	1	205	194	7	14	187	-
Маңғыстау облысы	5	4	3	35	16	747	88	6	11	5	3
Оңтүстік Қазақстан облысы	8	32	7	94	149	819	776	10	45	14	43
Павлодар облысы	3	11	9	65	72	355	467	14	46	32	2
Солтүстік Қазақстан	-	5	7	38	48	270	362	13	38	8	15
Шығыс Қазақстан облысы	9	18	16	117	97	829	559	45	93	30	13
Астана қ.	52	23	17	113	483	1 050	372	31	57	40	13
Алматы қ.	8	57	43	123	141	964	3 100	463	85	133	45

Ескерту[1]:
1. Нарық туралы ақпараттың жоқтығы
2. Инновация үшін серіктестік табудың қиындығы
3. Нарықтағы бар кәсіпорынның үстемдігі
4. Инновациялық тауарлар мен қызметтерге сұраныстың белгісіздігі
5. Бұрынғы инновациялар әсерінен қажеттіліктің туындамауы
6. Сұраныстың жоқтығына байланысты инновацияға қажеттілік жоқ
7. Қаржы құралдарының жетіспеушілігі
8. Сыртқы қаржыландыру көздерінен қаржы құралдарының жетіспеушілігі
9. Инновациялық шығыстардың жоғары деңгейде болуы
10. Білікті маманның жетіспеушілігі
11. Технологиялар жөнінде ақпараттың жоқтығы

Ескерту[2] – авторлармен статистикалық мәліметтер несізінде құрастырылған [1]

Республикалық инновациялық технология нарығы әлемдік осы нарығының периферияcында қалып отыр. Қаржы жетіспеушілігінен басқа, инновациялық кәсіпкерлікті дамытуға кедергі бір себеп болып инновациялық тауарларға сұраныстың жоқтығы табылады.

Инновациялық тауарлардың ұсыныс ассортиментінің нашар болуына сәйкес оған деген сұраныста аз. Қазір мемлекетімізге кез-келген инновациялық гаджет немесе құрылғы импортталады. Ал инновациялық қызмет көрсету саласы мүлдем дамымаған. Отандық инновациялық тауарларға қызығушылықты ояту үшін алдынмен ол қол жетімді әрі сапалы болуы тиіс. Егер сапасыз болатын болса немесе тым қымбат болса, отандық тауарды алудың орнына сол бағаға ие шетелдік брендтің тауарын алуға ұмтылады. Сол себепті сатып алушыны отандық тауарды алатындай қызықтыра алу керек.

Келесі бір себеп – бұрынғы инновациялар әсерінен қажеттіліктің туындамауы.

Әлемдік жаңа технология нарығында ірі алып компаниялар инновациялық үрдісті бақылап отыр. Яғни, олар ірі масштабтағы инновацияларға ғана қызығады, себебі халықаралық нарықтағы беделіне байланысты аз пайда әкелетін инновациялармен шұғылданғылары келмейді және инновациялық үрдістің даму тенденциясын да бақылауда. Жылдан жылға жаңа инновациялық үрдістердің артуынан адамзаттың өмір сүру жағдайы жеңілдей түсуде. Яғни жаңа инновациялық үрдістің туындау мүмкіндігі азайып отыр, ол кездейсоқ қана пайда болатындай жағдайға жетті. Сол себепті, жаңа инновациялық құбылыс ашу қиынға түсіп отыр.

Кәсіпкердің ең басты тәуекелі инновациялық тауарлар мен қызметтерге сұраныстың белгісіздігімен сипатталады. Шетелдік ғалым Генри Чесброның «Ашық инновациялар» кітабында айтылғандай[2], алдыңғы ғасырда американдық алып компаниялар өздерінің зерттеу зертханаларында инновациялық тауарларды жасаумен айналысқан. Дегенмен, ол тәжірибелер тек сол зертханада тестіленіп, нарыққа, арнайы жетекші менеджерлердің шешімінсіз шығарылмаған. Ал оны жасаған ғалым, өз туындысын алып нарыққа шығарған, ол ғалымдардың кейбіреуі үлкен сұранысқа ие болып үлкен компанияға дейін дамыған, ал кейбіреуі сәтсіздікке ұшырап жабылып қалған. Сол сияқты кез келген кәсіпкер өз инновациялық тауарына байланысты белгілі бір тәуекелге ұшырайды. Ол тәуекел үлкен пайда әкелуі немесе банкаротқа ұшыратуы мүмкін, оның бәрі кәсіпкердің шешім қабылдауына байланысты.

Кез келген кәсіпкерлікті бастау үшін бастапқы капитал қажет. Ал инновациялық тауар өндіру үшін үлкен капитал қажет. Себебі инновациялық тауарды өндіруде сәтсіздікке ұшырау коэффициенті жоғары. Инновациялық шығындарға белгілі бір инновациялық идеяны рйоап табудан оны нарыққа енгізуге дейін көптеген өндірісті үрдістер жүргізіледі. Оны жетілдіру жұмыстары жүргізіледі. Оның барлығы үлкен қаржыландыруды қажетсінеді. Жаңа инновациялық өнім енгізу үшін бұрын соңды болмаған техника мен технология қажет. Инновациялық шығыстардың жоғары болғанымен, одан да түсетін пайда жоғары болады.

Инновациялық тауарды өндіріп шығару үшін білікті мамандар қажет. Сол себепті, 2017 жылдан бастап, мемлекетімізде кей техникалық мамандықтарға оқыту тегін болады. Дегенмен, Германиядағыдай жалпыға жоғары білім беру жүйесі тегін болса, мемлекетімізде оқуға қаражаты жетпей жүрген жас талантты мамандар инновациялық, креативті идеяларымен мемлекетімізде инновациялық үрдісті дамытса деген үміт бар. Қазір инновациялық үрдіс, кесте 2 сәйкес, елімідің батыс аймағыдағы мұнаймен айналысатын аймақтарда дамыған. Ол жақта мұнайды барлап шығарудың өзінде шетелден техника әкелінген болатын. Сол техниканың тілін табу үшін шетел мамандары шақырылған. Сондай техниканы шығару үшін біздің мамандардың да білімі жеткілікті. Қытайдың тәжірибесіндей, шетелдегі инновациялық технологияның негізгі бөлшегін ғана сатып алып, оны бастапқы күйінен де көп функционалды қылып жасау сияқты тәжірибені бізге де енгізу қажет.

Бұдан басқа, басты бюджетті толтыратын кәсіпкерлік ірі болып саналады. Олар белгілі бір саланы монополиялап алған. Сол ірі монополия кәсіпорыны шикізат шығарады. Сол ірі кәсіпорын бірнеше орта және шағын кәсіпкерлікті жұмылдыра отырып, инновациялық өнім шығаруды жүзеге асыра алатындай жағдайда. Сол үшін, мемлекет тарапына ірі және орта,шағын кәсіпкерлік арасындағы байланыстың болуы үшін арнайы ынталандыру шаралары жүргізілсе, мысалы, салықтық жеңілдіктер немесе несиенің пайыздық қойылымының салыстырмалы түрде аздығы, жақсы болар еді.

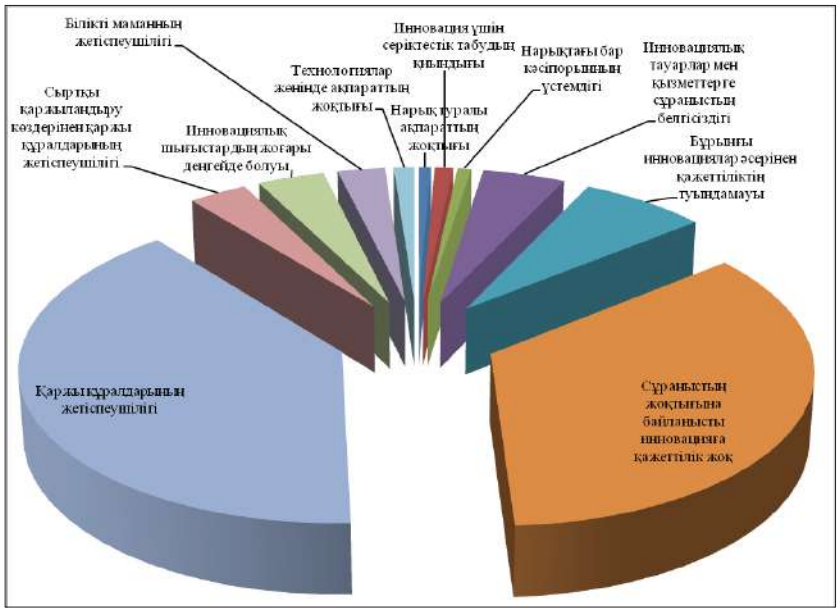

1-сурет – 2014 жыл бойынша Қазақстан Республикасы бойынша кәсіпорындарда инновациялық қызметтің атқарылмау себептері

Қорытындылай келе, жоғарыда келтірілген талдаудан республикамыздағы инновациялық қызметтің атқарылмау жағдайын көре аламыз. Республикамызда инновациялық шағын және орта кәсіпкерліктің дамуының тежеуші факторлары – қаржы құралдарының аз көлемі, инновациялық тауар мен қызметке деген сұраныстың аздығы немесе мүлдем жоқтығы, инновациялық тауар нарығы жайлы ақпарат аздығы, инновациялық тауар өндіретін маман жетіспеушілігі. Бұл мәселелерді жетілдіре отырып, еліміздің экономикасын алға сүйрейтін драйвері болып табылатын инновациялық шағын және орта кәсіпкерлікті дамыта аламыз.

Әдебиеттер

1 Қазақстан Республикасының Ұлттық Экономика Министрлігі Статистика комитетінің бас сайтыдағы статистикалық мәліметтер http://www.stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbersSMEnterprises?afrLoop=692152363705259#%40%3F_afrLoop%3D692152363705259%26_adf.ctrl-state%3Dkni0x4cg2_84

2 Чесбро Г. Открытые инновации. Создание прибыльных технологий: пер. с англ. / Г. Чесбро. – М.: Поколение, 2007. – 336 с.

References

1 Kazakhstan Respublikasynyn Ulttyk Economika Ministrligi Statistika komitetinin bas saityndagy statistikalyk malimetter, http://www.stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/home Numbers SME nterprises?_afrLoop=692152363705259#%40%3F_afr Loop% 3D692152363705259%26_adf.ctrl-state%3Dkni0x4cg2_84

2 Chesbro G. Otkrytye innovacii. Sozdanie pribyl'nyh tehnologij: per. s angl. / G. Chesbro. – M.: Pokolenie, 2007. – 336 s.

Mukhtarova K.S.,
Myltykbayeva A.T., Asanova A.D.

Analysis of the mechanism of state regulation of innovative projects in the regions of the Republic of Kazakhstan

The main priority areas of science in Almaty is possible to determine areas such as nuclear science, biomedical science and technology research in the field of natural resources, agricultural science and technology, environmental protection and others. Innovative development of economy of the country is now the basis of the state policy of Kazakhstan, which is aimed at creating the economic conditions for production of competitive high-tech products. This article analyzes the mechanism of state regulation of innovative projects in the regions of Kazakhstan. To better support the new policy, the State should take the example of the benefits provided by the industrialized countries. Also believes that instruments to support innovation activities include tax incentives for activities of regional technology parks and EPZs.

Key words: region, innovation, design innovation, government regulation.

МухтаровА К.С.,
Мылтыкбаева А.Т.,
Асанова А.Д.

ҚР аймақтарындағы инновациялық жобалардың мемлекеттік реттеу механизмдерінің сараптамасы

Алматыдағы ғылымның негізгі басым бағыттары деп ядролық ғылым, табиғи ресурстар, жаратылыстану мен аграрлық технологиялар, қоршаған ортаны қорғау және басқа да саладағы биомедициналық ғылымдар мен технологияларды ғылыми-зерттеу бағыттары ретінде анықтауға болады. Елдің экономикалық инновациялық дамуы бүгінгі таңда қазақстан республикасының экономикалық шарттарда өндірістің жоғарытехнологиялы өнімдерге қол жеткізу мақсатындағы басты мемлекеттік саясаты болып отыр. Бұл мақалада қр аймақтарындағы инновациялық жобалардың мемлекеттік реттеу механизмдеріне сараптама жасалған. Жаңа бағытта мемлекеттік жобаларды қолдау үшін өндірісі дамыған елдердегі жеңілдіктерден үлгі алу керек. Сонымен қатар инновациялық қызметті қолдаудың құралы ретінде аймақтық технопарктер мен еркін экономикалық аймақтарда (ЕЭА) салықтық ынталандыру шараларын айта аламыз.

Түйін сөздер: аймақ, инновация, инновациалық жоба, мемлекеттік реттеу.

Мухтарова К.С.,
Мылтыкбаева А.Т.,
Асанова А.Д.

Изучение опыта государственного регулирования инновационных проектов в г. Алматы

Основными приоритетными направлениями развития науки в городе Алматы можно определить такие сферы, как ядерная наука, биомедицинская наука и технологии, исследования в области изучения природных ресурсов, сельскохозяйственная наука и технологии, охрана окружающей среды и другие. В данной статье проведен анализ современного состояния государственного регулирования инновационной деятельности в г. Алматы. В связи с чем выявлено, что инновационной деятельности отводится большая роль; инновационная деятельность в республике пока не является источником увеличения степени конкурентоспособности страны на мировом рынке. При обеспечении мер государственной поддержки инновационного бизнеса потенциал роста инновационной сферы в г. Алматы представляется весьма высоким, принимая во внимание конкурентные преимущества города в национальной экономической системе – наличие большого количества квалифицированных кадров, развитую инфраструктуру, реализуемые меры государственной поддержки, благоприятное расположение и инвестиционный климат.

Ключевые слова: инновация, инновационная деятельность, государственное регулирование.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

UDC 332.142

***Mukhtarova K.S., Myltykbayeva A.T., Asanova A.D.**

Al-Farabi Kazakh national university,
Kazakhstan, Almaty
*E-mail: kmukhtarova@inbox.ru

ANALYSIS OF THE MECHANISM OF STATE REGULATION OF INNOVATIVE PROJECTS IN THE REGIONS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

In the coming years the main focus in the development of science will be linked to the revitalization of the national research centers. 8 national research centers from 9 are located in Almaty:

Center for Chemical-Technological Research of Kazakhstan.

Centre for Physical-Mathematical Studies of RK.

Center for Astrophysical Research of Kazakhstan.

Biological Research Center of Kazakhstan.

Centre for geological and geographical studies of RK.

The National Center for Scientific and Technical Information of the Republic of Kazakhstan.

Center of the Earth Sciences, Metallurgy and Enrichment of RK.

National Nuclear Center.

As part of the already established scientific and technological infrastructure (research centers, institutes and universities) establishes a network of national research laboratories and shared laboratories of engineering profile at universities.

To date, 5 research laboratories are created, 3 of which are in Almaty:

JSC "Center of the Earth Sciences, Metallurgy and Enrichment" (technologies for hydrocarbon and mining sectors and related service industries).

RSE "Al-Farabi Kazakh National University" (nanotechnology and new materials).

State Enterprise "Kazakh National Technical University named after SatpayevKI " (information and space technology).

In Kazakhstan is already operates 15 laboratories of engineering type at universities, including in Almaty:

Al-FarabiKazakh National University. (nanotechnology and new materials)

KazNAU (nano-biotechnology, and ecology).

KazNTU named by Satpayev K.I. (new technologies for hydrocarbon and mining sectors and related services).

Around the national and university, laboratories will be subsequently created the technological and business - incubators, focused on the decision and commercialization of small engineering projects [1, p. 2].

Park of innovative technologies "Alatau" (hereinafter - PIT), is located in Almaty, has the status of a special economic zone. In the initial phase along with infrastructure equipment and the ICU organization of production by local companies, is expected work to

attract innovative companies from abroad. Next will be the primary technology transfer, using the capacity of public institutions of development (in particular, the National Innovation Fund) and the establishment of the trial, including the "screwdriver" plants necessary for practicing the further development of innovative industries [2, p. 2].

Regional parks are formed to study the impact of the disclosure of further progressive innovation potential of the region, equipping the region's economy in innovative products.

Important task of science-intensive industries is solved by the Almaty Technology Park. Formation of the park structures such as the Center for Technology Transfer, Information and Marketing Center, the Fund support for innovation, engineering center, Trade Fair Centre can contribute to mutual reinforcement of the competitiveness of these enterprises. On the territory of institutions of higher education: Al-FarabiKazakh National University (Almaty), Satpayev NPU (Almaty) - there are two regional technology park.

In the future, in Almaty is possible to be established the technology parks of multifaceted level and scale; united, they can form a network of industrial parks. In the city there are conditions for the creation of "Infopark" as areas of prominent firms on the development of software products aimed at export as Almaty grew bright human resources professionals in the field of programming.

A good point of the organization of the technopark is Talgar. Attractive climatic conditions, proximity to a large city, with its advanced scientific capabilities, social infrastructure can stimulate the development of advanced areas are research and development and build on knowledge-intensive industries.

Technology parks can also specialize in the development, testing and implementation of high technologies for agriculture, known as the technological village. These parks can be created near Almaty based on agro-towns and Keyes KNIITZH and specialize in the creation and use of intensive technologies and industrial methods of production, storage and deep-processing of crops and livestock [3, p. 2].

Forming technology parks refers to large-scale projects, among which may be developed small regional innovation centers, operating mainly as technology transfer centers, operating in the form of a business incubator and business center.

An important direction of development of innovative infrastructure of Almaty should be venture capital funds, investment companies are working exclusively with innovative companies and projects. Their activities are focused on the application of technical and technological innovations, scientific discoveries not previously used in practice. This contributes to localization of scientific and technological capacity in Almaty. The development of the city as a financial center creates the preconditions for the formation of Almaty a number of corporate venture funds that can finance innovative projects.

An important area of industrial-innovative development is the creation of innovation infrastructure. To increase the attractiveness of industries for foreign investment should be used the creation of modern industrial and technological parks.

One of the large-scale economic development projects was the creation of the Park of innovative technologies "Alatau" (PIT). The aim of its organization is the development of innovative technologies, revitalization of the economy entering the city in national and international relations, attraction of investments, creation of high-performance and high-tech industries, development of new products.

A highly professional business environment is formed with the active support of the state. In the Park of innovative technologies in existing projects is involved more than 100 companies. The status of the special economic zone "PIT" Alatau "an advantage in trade, attracting investment provides benefits to pay taxes. It presents innovative projects in the production of agriculture, medicine, the field of communications, the military-industrial complex, which allows reducing costs, increase profits and increase productivity. Mission Park of innovative technologies "Alatau" as a regional center gives a significant boost to the development of technology parks and business incubators [4, p. 2].

The basis for innovation and industrial development of Almaty city is an industrial complex that has, in contrast to the industry of the Republic of Kazakhstan, focus on the manufacturing sector. In the structure of industry in the city is 93.5% manufacturing, 0.5 - and mining - production and 6% distribution of electricity, gas and water. In 2006, the city industrial output (including small, subsidiary enterprises, the household sector) in current prices 293.645 billion tenge, which is to the level of 2005 was 107.1%, non-financial sector of the industry (excluding the household sector) respectively, to 292.384 billion tenge and 107.0%.

The industry, the most appropriate to the innovation development direction, is engineering. In the engineering industry during the year produced goods to 38.383 billion tenge, which is 13.1% of the city total. The index of physical volume in comparison with 2005 was 99.7%, including the manufacture of machinery and equipment - 122.1%, 103.8% - in the manufacture of electrical and optical equipment, and the production of vehicles and equipment - 90.6%.

Thus, even small production volumes are not all the sub-sectors of engineering tend to rise. To assess the prospects for the development of high-tech and innovation orientedindustries more expedient to analyze the current state of their development [3, p. 3].

Growth of innovative orientation of the city's industry contributes to the implementation of international standards of quality management (QMS). The main applicable standards are ISO 9000 and ISO 14000. For example, in the food industry of the city - the leading industry of Almaty - as of July 2007, implemented (or are in the process of implementation) QMS totally 25 companies. 12 companies out of 25 have already implemented QMS and have the certificates of ISO and HACCP, and the rest are at various stages of implementation (preparation of documentation, work with consulting firms, training of employees, etc.). [4, p. 1].

Another factor in the development of innovative services Almaty is a developed specialty of the city as scientific and educational center that allows personnel support implementing innovative projects. On its territory, there are about 700 research institutes, NGOs, other organizations and institutions with relevant scientific and technological developments and applications, which are now in the interests of the state, implementing a long-term strategy of industrial-innovative development. [5] In addition, the city is concentrated a significant amount of educational resources.

Conducted since 1997, the reform of the education system made it possible to maintain the competitiveness of this sector and develop a strong private sector. Now Almaty are over 60 universities in which students learn a third of the country. Almaty serves as an educational center of the country.

In Almaty actively conducted the tasks of the program of forced industrial-innovative development. Today, the Industrialization Map includes 28 industrial and innovative projects worth 531.1 billion tengewill be created just about 5 thousand permanent jobs. The projects are implemented in 9 sectors of the economy. About 30% of the total volume of investments directed to the industry of manufacturing and processing, the remaining 70% are aimed at the development of transport, energy, infrastructure and tourism, sports. In 2010-2013, implemented 19 projects worth 280.1 billion tenge, created some 2,500 permanent jobs.

3 projects worth 31.9 billion tenge are implemented in 2010, created 427 permanent jobs. 7 projects completed in 2011 in the amount of 169.6 billion tenge, created 1306 permanent job places. In 2012 completed 5 of industrial and innovative projects worth 62.5 billion tenge with the creation of 504 permanent jobs.

Thus, while providing state support of innovative business growth potential of innovative services Almaty is very high, taking into account the competitive advantages of the city in the national economic system - the large number of qualified personnel, a developed infrastructure, implemented measures of state support, investment climate (Table 1).

Table 1 – Characteristics of the opportunities and threats to the development of scientific and innovation sphere Almaty *

	Opportunities	Threats
Strengths	«Strength - Opportunities» 1. Development of the region's traditional areas of activity and support of high-tech industries in new promising areas. 2. Promotion of economic entities in the region to develop and produce innovation. 3. Formation an effective interaction of all participants of scientific and innovation sphere. 4. The establishment and development of scientific and technological cooperation with other regions and countries. 5. The monitoring popularize success and experience in the science and innovation.	«The strength – the threats» 1. Adoption of amendments and additions to the existing regional legislation and the development of draft legal acts aimed at the development and regulation of scientific and technological activities in the region. 2. Identification of priority directions of development of science, technology and high-tech. 3. Diversification of the economy of the region. 4. Attraction of additional financial resources in scientific innovation. 5. Involvement, support and consolidation of staff in Research, increase the prestige of scientific work.
Weakness	«Weakness - Opportunities» 1. The lack of clear priorities and guidelines of the scientific and innovative development of the region. 2. Poor maintenance of scientific and innovation sphere of the region. 3. Lack of interest of economic entities in the region in the design and development of innovations. 4. Weak interaction between all participants in the sphere of science and innovation in the region.	«The weakness - the threat of» 1. Reduction of legal awareness of participants of scientific and innovation sphere of the region. 2. The emergence of the threat of loss of continuity in science and technology. 3. Reduce the prestige of scientific work and the lack of incentives to attract young people to science and innovation sector in the region. 4. Slowing down the processes of creation and development of innovation in the region. 5. Reduction of capital stock of science and innovation.
* - Note - Compiled by the author of the dissertation		

Based on the above, we can conclude, that the strengths of science and innovation sphere of Almaty city are: the availability of incentives and conditions for the creation and development of innovation, the availability of opportunities for the reproduction of staff for science and innovation sphere, the presence of structures that support research and innovation activities region, diversified economic structure of the region. Features: availability of production facilities and facilities for the production of competitive products, stimulation of economic entities of the region in the design and development of innovation (tax relief, state guarantees and other features), as well as improving their innovation culture. Threats of innovation include the following factors: a weak legislative and regulatory support to the scientific innovation sphere of the city, the lack of clear priorities and orientations of its development, the lack of highly qualified professionals with innovative thinking. Weaknesses are: low numbers of scientific personnel, a small amount of Research funding, especially from the business sector, low level of innovation and inventive activity of business and science in general.

Thus, while providing the state support of innovative business growth the potential of the innovation sphere in Almaty is very high, taking into account the competitive advantages of the city in the national economic system - the large number of qualified personnel, a developed infrastructure, implemented measures of state support, and favorable location investment climate.

Analysis of the status of the state regulation of innovative activity in the Republic of Kazakhstan informs that innovation play a big role; innovative activity in the country is not a source of increasing the degree of competitiveness in the world market.

References

1 OECD. Science, Technology and Scoreboard. - 2003.

2 The World Bank Knowledge for Development Program // URL: www.worldbank.org/kam(дАтАобрАщения: 10.01.2016).

3 The Global Innovation Index: methodology // URL: http://www.managementtoday.co.uk/news/610009/(дАтА treatment: 01/02/2016).

4 Investigation of the Parisian school INSEAD and the Internet - portal WorldBusiness: list of states that were ranked on an index of innovative development // URL: http://rating.rbc.ru/article.shtml?2007/06/04/31506802(дАтА treatment: 01.02.2016).

5 Mukhtarova K.S., Myltykbaeva A.T., Ayganbekova A. Advancing Innovation in the Republic of Kazakhstan // X International scientific-practical conference “Science Days. - Czech Republic 2014 - v.9. - S. 74-78.

Mukhtarova K.S.,
Myltykbayeva A.T.,
Nurmagambetova A.M.

Studying the experience of the state regulation of innovative projects in Almaty

Today Kazakhstan applies all existing tools in the world to support innovation. This article analyzes the current state of state regulation of innovative activity in Almaty. In this connection it revealed that innovation play a big role; innovative activity in the country is not a source of increasing the degree of competitiveness in the world market. Providing state support of innovative business growth potential of the innovation sphere in Almaty is very high, taking into account the competitive advantages of the city in the national economic system – the large number of qualified personnel, a developed infrastructure, implemented by government support measures, favorable location and investment climate. Apply below-mentioned benefits important for our country, as, according to our survey, it is the problem of tax brakes factor in taking the initiative in this regard.

Key words: innovation, innovation activity, government regulation.

Мухтарова К.С.,
Мылтыкбаева А.Т.,
Нурмагамбетова А.М.

Алматы қаласындағы инновациялық қызметтің мемлекеттік реттеу тәжірибесін зерттеу

Бұл мақалада Алматы қаласындағы инновациялық қызметтің мемлекеттік реттеу тәжірибесі зерттеліп, сараптама жасалған. Қазіргі таңда Қазақстан инновациялық қызметті қолдау бойынша әлемдегі барлық құралдарды пайдаланады. Нәтижесінде республикадағы инновациялық қызметтің әлемдік нарықта бәсекегеқабілеттілік деңгейі артпай, инновациялық қызметке үлкен мән беріліп отырғаны анықталды. Инновациялық бизнесті мемлекеттік қолдауды қамтамасыз етуде Алматы қаласының инновациялық өсу әлеуеті жоғары. Ұлттық экономикалық жүйеде қаланың бәсекелестік артықшылықтары – білікті мамандардың көптігі, дамыған инфрақұрылым, мемлекеттік қолдаулардың болуы, қолайлы орналасу және инвестициялық климат. Біздің мемлекетіміз үшін төменде келтірілген жеңілдіктерді қолдану өзекті болып табылады, өйткені біз жүргізген сауалнамаға сәйкес, дәл осы салықтар мәселесі бұл саладағы бастамалардың тежеуіш факторы болып саналады.

Түйін сөздер: инновация, инновациялық қызмет, мемлекеттік реттеу.

Мухтарова К.С.,
Мылтыкбаева А.Т.,
Нурмагамбетова А.М.

Анализ механизма государственного регулирования инновационных проектов в регионах РК

Инновационное развитие экономики страны в настоящее время является основой государственной политики РК, которая нацелена на формирование экономических условий производства конкурентоспособной высокотехнологичной продукции. На сегодняшний день Казахстан применяет все существующие в мире инструменты поддержки инновационной деятельности. В данной статье проведен анализ механизма государственного регулирования инновационных проектов в регионах РК. Для более эффективной поддержки нового курса государству следует взять в пример льготы, предоставляемые в промышленно развитых странах. Также полагаем, что к инструментам поддержки инновационной деятельности можно отнести налоговое стимулирование деятельности региональных технологических парков и СЭЗ. Примение нижеприведенных льгот актуально для нашей страны, так как, согласно проведенному нами опросу, именно проблема налогов является притормаживающим фактором в проявлении инициативы в этом плане.

Ключевые слова: регион, инновация, инновационный проект, государственное регулирование.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

UDC 332.1

***Mukhtarova K.S., Myltykbayeva A.T., Nurmagambetova A.M.**

Al-Farabi Kazakh National University,
Kazakhstan, Almaty
*E-mail: kmukhtarova@inbox.ru

STUDYING THE EXPERIENCE OF THE STATE REGULATION OF INNOVATIVE PROJECTS IN ALMATY

The official website of the Ministry of Industry and New Technologies of the Republic of Kazakhstan for a link to «Collection of instruments of state support of industrial-innovative development» [1], which is given all the necessary information on the matter [2]. In particular, the state provides support tools in the following areas [3]:

– Attraction of investments;
– Development of innovations;
– Export promotion;
– financial instruments;
– Development of small and medium-sized businesses.

Let us consider the item «Development of innovation». The purpose of the application of these instruments is to create conditions for the development of high-tech small and medium enterprises and increase the scientific and engineering potential of the country [4]. In order to develop innovation in the country involved 17 instruments. We propose to consider them on the principle instrument – the applicant – the institution .

We consider it appropriate to consider in detail each tool to support innovation:

Innovation grant – the budgetary funds provided by the subjects of industrial innovation on a grant basis for the realization of their industrial and innovative projects in the priority areas of innovation grants [5].

Project financing. Since 2004, the Agency invests in innovative projects according to the priorities of technological development. The main form of investment in innovative projects is a non-controlling participation of 49% in the share capital through the purchase of shares / stakes in the formation of, or increase the authorized capital of legal entities.

Under the terms of the financing, investment agencies into one innovative project must not exceed 49% of the project cost, the term of the Agency's participation in the project – up to 7 years. The investments can be used to purchase equipment, buildings, structures or involved as a working capital.

Financing through venture capital funds. In order to develop high-tech and knowledge-intensive production activities carried out by the Agency on the formation and development of the venture capital industry of the country. Venture fund – an investment

company that invests in innovative projects with a high degree of risk and high return. Generally, such investments are made in new technologies [6].

Provision of business incubation. TBI – is the promotion of innovation in the implementation of innovative projects in the initial stages. Services are provided free of charge and cover the following costs:

– Legal, accounting, economic support;
– Provision of infrastructure;
– Services of a project manager;
– The development of a business plan;
– Engineering, specialized consulting,
– Development of technical documentation;
– Promotion of the project, general and administrative support;
– Testing and certification;
– Licensing;
– Patenting of the Republic of Kazakhstan;
– Testing of products on the market.

Provision of industrial design offices.

EDO – a legal entity that owns the logistics complex, created by the National Institute of development in the field of technological development entities to promote industrial innovation in the organization of production of new or improved products.

EDO provide the following services:

– Development of design documentation at all stages of the design in accordance with the approved terms of reference, including the implementation of development works on creation of machinery, equipment and tools for repair and maintenance, technology and non-standard equipment for organizations, accessories and spare parts for them;
– Development of processes for the commercialization, large-scale and mass production equipment, parts and machinery;
– Production and experimental prototypes and small-scale production of dies, accessories and spare parts for machinery, equipment and products;
– Development of industrial equipment;
– Conduct comprehensive tests of prototypes of products;
– Development of standards enterprises, instructions and specifications;
– The organization of the certification of machinery, equipment, products, accessories and spare parts for them;
– Training of engineers and designers enterprises students to modern methods of designing;
– Engineering services.

Refund through remuneration from enterprises for the use of design documentation (3% royalty), as well as through the provision of other popular services using the resources of design offices. Conditions for obtaining a CB services are:

– Return on the project must not exceed 3 years;
– The minimum royalty rate of 3%;
– The owner of SDT is KB, but may purchase from KTD KB.

Activities EDB also aims to implement the technology agreements. The technological agreement – Cooperation Programme between the Ministry of Energy of the Republic of Kazakhstan and national companies, mining companies and large backbone enterprises. It is a tool to assist the domestic machine-building enterprises in the organization of production, domestic demand, both domestic and foreign companies operating in Kazakhstan.

Provision of international technology transfer centers. To date, the center set up two international technology cooperation:

1) Kazakh-French center for technology transfer;
2) Korea-Kazakhstan Technology Cooperation Center.

The main activities of the Center are [6, p. 61]:

– Establishment of cooperation between companies and research institutions in Kazakhstan, South Korea and France through the dissemination of information as well as search for investors, partners and technologies;
– Coordination of joint research and innovation projects;
– The organization of joint training programs and staff development within the framework of the creation and management of innovations, as well as other priority areas of technological cooperation;
– Other measures to promote and support joint innovation initiatives.

Created in August 2011, the Korea-Kazakhstan Technology Cooperation Center, with the support of the Ministry of Knowledge Economy of Korea (which allocated 900 thousand. Dollars), assists in the implementation of three innovative projects:

– Biotechnology – for cancer cell therapy using stem cells, together with the Korea Institute of Bioscience and Biotechnology and the National Center for Biotechnology of the Republic of Kazakhstan;
– Information technology – opening a research center in cooperation with the Korean Institute of Electronics and Telecommunications and the National ICT Holding «Zerde»;
– Energy efficiency – renewable energy, together with the Kazakhstan Industry Development Institute and the Korea Institute of Energy.

JSC «sodium» as an operator of the Kazakhstan Technology Transfer Network, which is an electronic platform for research and technology transfer. Kazakhstan Network Technology Transfer supports unified flow of information about technology among a large number of participants in various areas, and in the process of transfer of technology to consumer markets. Members and participants in the network have the right to post technology offers and requests on the website.

Commercialization – a process associated with the practical use of the results of research and development to bring to market new or improved products, services or processes, to produce a commercial effect. This commercialization can take three basic forms:

– Launch a new business project for commercial use technologies;

– Sale of licenses to use the technology existing business;

– Exploitation of technology by providing services, including technical advice, analysis and expertise, and research contracts.

Commercialization offices are one of the components to support the commercialization and created in cooperation with research institutes, universities.

Created offices perform the following functions: [7]

– Definition of inventions and technologies with commercial potential – business ideas;

– Management of the commercialization of business ideas;

– Assist in determining the best ways to market a business project within the research organization department of the company or sale of the license;

– Identification and promotion of business ideas in the field of research services;

– Technical consultancy, analysis and expertise;

– The licensing of the search for suitable partners – buyers of licenses and approval of license agreements;

– Working with third-party experts in all aspects of commercialization;

– Conducting market studies and activities in support of potential projects;

– Define and establish links with potential business partners.

Today in the country there are 9 centers of commercialization:

1) State Enterprise «Karaganda State Technical University»;

2) RSE on PVC Kazakh National University. Al-Farabi BPH on PVC «Science and Technology Park»;

3) State Enterprise «East Kazakhstan State University Sarsen Amanzholova»;

4) State Enterprise «Institute of Plant Biology and Biotechnology»;

5) State Enterprise «South Kazakhstan State University. M.Auezov»;

6) JSC «Almaty Technological University»;

7) State Enterprise «the Karaganda State University. Academician EA Buketov»;

8) State Enterprise «West Kazakhstan Agrarian Technical University Zhangir Khan»;

9) of «Institute of Organic Catalysis and Electrochemistry named DV Sokolsky».

Particularly noteworthy are the tools of the state programs aimed at innovation [8]. For example, in the framework of cross-sectoral plans will be:

– Concessional lending and leasing of domestic enterprises to upgrade fixed assets;

– Encouraging domestic enterprises to improve the quality of products and processes;

– Co-financing of the competent authority in the field of innovation R & D by large companies, aimed at improving their competitiveness (up to 25% of the cost).

The tools of the program «Performance 2020» concern [6, p. 63]:

– Providing a long-term lease financing;

– Reimbursement of the cost of attracting qualified project and engineering organizations;

– Reimbursement of expenses for the purchase of technology;

– Introduction of modern management and production techniques;

– Assist in the provision of guaranteed reservation for the long term.

The draft law «On state support of industrial-innovative activities», identifies some tools to support innovation activities are presented in Table 1.

Also believes that instruments to support innovation activities include tax incentives for activities of regional technology parks and EPZs. Government of Kazakhstan has a number of benefits in relation to the objects of innovation infrastructure. The free economic zone PIT corporate tax reduced by half, from land and property taxes, participants released completely, and the pace of implementation of services are exempt from value added tax. Plus, the development institutions do not pay customs duties on imported goods and concessional financing.

Employees of «sodium» conducted analysis of existing preferences on the territory of SEZ PIT, which we added to the above one more point – the registration of enterprises with 100% of shares of non-resident. The relevance of this preference is to

avoid the threat of the use of BMS as a «gateway» to the Customs Union without the need to return to the country to involve foreign companies in the process of innovation development of the country. It is also necessary to strengthen the responsibility of members of non-residents.

Table 1 – Tools to support innovation in the Republic of Kazakhstan [6, p. 63]

Kind of activity	Tool	Tool Description
Planning of industrial and innovation systems	Technologyforesight	carried out by the authorized body in the sphere of state support of industrial-innovative activities on a regular basis summarizing at least once every three years.
	A single card is the priority of goods and services	defines the priorities of state support of industrial innovation
Monitoring of industrial innovation system	industrializationMap	is a set of projects of activities included in the national and regional maps of industrialization with certain sources of funding, schedules and plans of action to implement them
Promotion and development of industrial and innovation systems	Informationsupportinnovation	carried out by the national operator of the technological development in order to disseminate the creation, implementation, commercialization of innovations through the organization of competitions, publication and distribution of printed and electronic products.
	technologyCommercialization	process related to the practical use of the results of research and development to bring to market new or improved products, services or processes, to produce a commercial effect.
Analysis of the industrial and innovative system	Evaluating the effectiveness of implementing the measures of state support of industrial innovation.	carried out by state authorities, local executive bodies of the regions, cities and the actors of the system.
Note – Compiled by the authors		

To better support the new rate would not prevent the government to take the example of the benefits provided by the industrialized countries, and it [6, p. 65]:

– the removal of a financial interest in the earnings of investment in new equipment and construction;

– reduction of tax interest income in the amount of spending on R & D, often with the use of multiplying factor;

– equating to the current cost of expenses for certain types of equipment;

– formation of profit special purpose funds, which are not taxed and are aimed at carrying out R & D;

– reduced rates on income of intellectual property;

– income taxation at reduced rates;

– tax credits and vacation enterprises engaged in R & D.

Apply these benefits important for our country, as, according to our survey, it is the problem of tax brakes factor in taking the initiative in this regard.

References

1 Boris Kuzyk, Yakovets Y. The strategy of innovative breakthrough. – 2nd ed. – M.: Economics, 2005. – 250 p.

2 Collection of instruments of state support of industrial-innovative development //http://www.mint.gov.kz/?id=137.

3 Mukhtarova K.S., Myltykbayeva A.T. The innovative approach in development of regional economy of Kazakhstan // Bulletin of KNU, economic Series. – 2011. – №4 (86). – S. 85-89.

4 Muhtarova K.S., Myltykbayeva A.T. The state support of development of innovative business in the Republic of Kazakhstan // International scientific-practical conference «The new paradigm of economic development: integration, industrialization, innovation». – Almaty, 2011. – C. 284 – 288.

5 Miroedov A.A., Chub A.A. Statistical indicators to assess the level of development of regional social and economic systems // Questions of Statistics. – 2007. – № 9 – S. 80.

6 Effective management of the regions of the Republic of Kazakhstan in the conditions of development of innovative economy: research report (interim) / JSC «NC STI»: hands. Mukhtarova KS.; executing.: ST Kupeshova – Almaty, 2012. – 294 p. – №. GR 0112RK02073. – Inv. 0213RK02757 number.

7 DM Tileubergen Integration of science, education and industry: international experience and prospects of its use in Kazakhstan // Access: http://referatdb.ru/download/ekonomika-7084/7084.doc.

8 Mukhtarova KS, AT Myltykbaeva The use of innovative methods in the economic development of the regions of Kazakhstan // II All-Russian scientific-practical conference with international participation «Science – the basis of innovative development of modern society», Togliatti, 2011. – S. 219 – 226.

Орынбасарова А.А.,
Ержанова А.М.

Вопросы стандартизации и методики контроля качества аудита

В соответствии с Международными принципами по обеспечению уверенности аудит отчетности представляет собой задание, обеспечивающее уверенность аудитора выразить свое мнение. Согласно требованиям МСА №220 обязанности по реализации процедур контроля качества в ходе выполнения каждой проверки возлагаются на членов аудиторской группы. Раскрыты основные процедуры контроля качества выполнения задания в отношении: руководства выполнением задания; соблюдения этических требований; принятия клиента и продолжения сотрудничества с ним, а также принятия заданий; назначения аудиторской группы на задание; выполнения задания; мониторинга выполнения задания. Представлены основные направления контроля качества аудиторского задания на основе метода разложения услуги на составляющие процессы: подготовительный, основной и заключительный. Таким образом, можно сказать, аудиторская фирма должна установить политику и процедуры, обеспечивающие разумную уверенность в том, что они являются надлежащими, эффективно функционирующими и соблюдаются на практике.

Ключевые слова: качество аудита, элементам системы контроля качества, процедуры контроля, обзорная проверка качества, методов оценки качества услуг.

Orynbassarova A.A.,
Erzhanova A.M.

Questions of standardization and methodology quality control of audit

Importance of requirements' implementation in providing the auditor opportunity to express an opinion whether reporting in all essential aspects is ready, in accordance with established principles of reporting is emphasized by the authors in the article. According to the requirements ISA №220 duties in realization of quality control procedures in the course of each testing are vested in members of audit team. Basic quality control procedures of implementing tasks in respect of: guidance of tasks implementation; compliance with ethical requirements; accepting a client and continuation of cooperation with him and also accepting tasks; assignment of audit team for the task; task completion: task completion monitoring are revealed in the article. The main directions of quality assurance engagement, using the method of expansion of services into composes processes: preparatory, basic and final are presented. Thus, we can say, the audit firm should establish policies and procedures that provide reasonable assurance that they are appropriate, effectively functioning and kept in practice.

Key words: audit quality, elements of quality control system, control procedures, quality assurance review , quality assessment services.

Орынбасарова А.А.,
Ержанова А.М.

Аудит сапасын бақылаудың әдістері мен стандарттау мәселелері

Мақалада авторлар аудитордың түсінігі бойынша ойын талапқа сай жеткізе білудің маңыздылығы белгіленіп, есептер талабының негізінде барлық аспектіге сай дайындалғандығының маңыздылығы көрсетілген. АХС №220 талаптарына сай сапаны бақылау рәсімін іске асыру міндеті бойынша әрбір тексеріс аудиторлық топтың мүшелеріне жүктеледі. Қарым-қатынастағы тапсырмаларды орындаудың сапасын бақылаудағы негізгі рәсімдер ашылды: тапсырманы орындаудағы басшылық; этикалық талаптарды орындау; тапсырыскерді қабылдау және онымен серіктес болу, сонымен қатар тапсырманы қабылдау; тапсырмаға аудиторлық топты тағайындау; тапсырмаларды орындау; тапсырманы орындау мониторингі. Құжаттаманы заманауи даярлау аудиттің сапасын жоғарылатады, сонымен қоса тексеріс тиімділігі мен дәйектерді бағалауды арттырады, аудиторлық есепті рәсімдеуді аяқтайды. Сол себепті, идентификацияланған құжаттар түрлі мақсаттарға негізделеді. Аудиторлық үлгі саналы тұрақтылықты қамтамасыз ететін саясат пен рәсімді тудырады, тәжірибе жүзінде алдыңғы қатарлы тиімді әсер береді. Аудиторлық тапсырмалардың жіктеу қызметінің әдісін қодана отырып, сапаны бақылаудағы негізгі бағыттары ұсынылған: даярлық, негізгі және қорытынды. Осы негізде айтар болсақ, аудиторлық фирма қызмет атқарып тұратын және тәжірибелі саясат пен алғышартттарды бекіту қажет.

Түйін сөздер: аудит сапасы, сапа жүйесінің элементтерін бақылау, бақылау процедурасы, сапаны жалпы тексеру, қызмет сапасының әдістері.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

УДК 33.07 О-71

***Орынбасарова А.А., Ержанова А.М.**

Казахстанский инновационный университет,
Республика Казахстан, г. Семей
*E-mail: oryn_a@mail.rumail

ВОПРОСЫ СТАНДАРТИЗАЦИИ И МЕТОДИКИ КОНТРОЛЯ КАЧЕСТВА АУДИТА

Развитие аудита в Республике Казахстан и за рубежом показывает, что со стороны пользователей предъявляются высокие требования к качеству предоставляемых услуг. Это связано с тем, что снижение информационного риска возможно только при доверии к профессионализму аудитора и качеству его работы.

Несмотря на установленные законодательством РК по аудиторской деятельности основы контроля качества аудита [1], следует отметить, что на сегодняшний день практически слабо развита методологическая и методическая база контроля качества аудиторской деятельности.

Так, не разработаны критерии оценки качества работы аудиторских фирм, не определены цели, задачи и объекты контроля качества аудита, порядок методики контроля качества аудиторских услуг. Вопросы методологии, методики контроля качества аудиторских услуг четко не раскрываются ни в официальных нормативных документах, ни в научных исследованиях в области аудита.

Республика Казахстан вошла во Всемирную Торговую Палату (ВТО). По классификатору ВТО аудит относится к деловым профессиональным услугам.

Аудиту как деловой услуге свойственны следующие особенности, характеризующие сервисную деятельность в целом: неосязаемость, несохраняемость, персонифицированная направленность, неотделимость, участие клиента в сервисном процессе, комплексность.

С точки зрения практической деятельности качество аудита можно рассматривать следующим образом:

– качество аудиторских услуг и качество аудиторского заключения является прямым результатом профессиональной компетентности и опыта аудиторов;

– качество в аудите определяется рейтингом аудиторской фирмы;

– качество аудита – это соответствие требованиям аудиторских стандартов и других нормативных актов по аудиторской деятельности;

– измерение качества аудита с позиции оказанной аудиторской услуги. При этом следует учитывать, что в основе аудиторской проверки лежат две четко измеряемые переменные: 1) уровень приемлемого аудиторского риска и 2) уровень существенности;

– качество аудита определяется сочетанием соответствия одновременно стандартам и стоимости. Необходимо соблюдать принцип наибольшей пользы от затраченных ресурсов;

– качество аудита как результат потребителя в оценке качества аудиторской проверки. Привлечение клиентов к оценке качества проведенного аудита возможно путем анкетирования и опросов;

– качество – это соответствие скрытым потребностям клиентов. Это выработка практических рекомендаций и оказание методической помощи клиенту в решении проблем в будущем, поддержка заказчиков в течение всего срока выполнения договора.

Таким образом, на основе изучения нормативных актов и специальной литературы [2, с. 308-324; 3, с. 551– 564; 4, с. 73-78; 5, с. 100 -105] мы считаем, что качество аудита – это комплексное понятие, и чтобы иметь возможность для его оценки, необходимо установить четкие критерии качества.

Аудит может считаться качественным в том случае, когда порядок его проведения соответствует законодательно установленным критериям качества, а именно, если соблюдены:

– требования закона РК «Об аудиторской деятельности»;

– правила норм Кодекса профессиональной этики;

– требования и условия лицензии на проведение аудита;

– международные стандарты аудита (МСА);

– внутренние стандарты и правила Палаты Аудиторов РК;

– внутренние стандарты аудиторской фирмы;

– условия договора на оказание аудиторских услуг.

Особое внимание следует уделять удовлетворению интересов пользователей профессионального мнения аудитора. В качестве критерия может выступать мнение клиента о том, насколько деятельность аудитора способствует успеху и продвижению клиента на рынке.

Потребность клиента в аудиторской услуге и ее полезности определяет тот уровень качества аудита, который в достаточной степени соответствует особенностям пользователя профессионального мнения аудитора.

На наш взгляд, «качество аудита» можно определить как степень необходимого и достаточного уровня доверия к мнению аудитора со стороны пользователей в отношении достоверности информации в финансовой отчетности клиента.

Следует отметить, что «качество аудита» и «качество бухгалтерского учета» взаимосвязаны. Чем выше качество проводимого аудита, тем выше качество формируемой в системе бухгалтерского учета информации. Основным критерием качества аудита вступает доверие со стороны пользователей к профессиональному мнению аудитора, а критерием качества бухгалтерского учета – полезность бухгалтерской информации для заинтересованных пользователей. Проблемы контроля качества бухгалтерского учета достаточно подробно рассмотрены в работе к.э.н. Штиллер М.В. [3].

Качество аудита оценивается на уровне системы контроля качества аудита. Необходимость разработки такой системы и методики проведения контроля качества является актуальной проблемой как в теории, так и на практике аудита.

Контроль качества аудита должен быть реализован на трех уровнях:

1. Профессионального аудиторского объединения (Палаты Аудиторов РК).

2. Аудиторской фирмы.

3. Аудиторского задания.

Разработка стандартов и практических рекомендаций по обеспечению качества аудита на уровне аудиторской фирмы находится в компетенции Совета по международным стандартам аудита и уверенности (СМСАУ) Международной Федерации Бухгалтеров (МФБ). В рамках своей компетенции и деятельности СМСАУ МФБ принял следующие международные стандарты качества аудита:

– Международные стандарты по контролю качества (МСКК) «Контроль качества для фирм, которые проводят аудит и обзорные проверки отчетной информации и выполняют другие задания по обеспечению уверенности и сопутствующим услугам» №1.

– Международный стандарт аудита (МСА) 220 «Контроль качества аудита отчетной финансовой информации».

Палата Аудиторов РК является действительным членом МФБ и в нашей стране официально применяются МСА. Поэтому МССК №1 регламентирует вопросы организации контроля качества аудита на уровне аудиторской фирмы, а МСА 220 регламентирует вопросы организации контроля качества на уровне отдельного аудиторского задания.

Согласно МССК 1 аудиторская фирма должна разработать систему контроля качества аудита. Такая система контроля качества включает политику и процедуры контроля качества аудита. Внут-

рифирменная система контроля качества аудита должна включать политику и процедуры в отношении элементов системы контроля качества.

К элементам системы контроля качества относятся:

а) ответственность руководства за обеспечение качества внутри фирмы;

б) этические требования;

в) принятие клиента и продолжительность сотрудничества с ним, а также принятие конкретных заданий;

г) трудовые ресурсы;

д) выполнение задания;

е) мониторинг.

Порядок реализации внутрифирменных процедур контроля качества на уровне отдельного задания регламентируется МСА №220. Согласно требованиям МСА №220 обязанности по реализации процедур контроля качества в ходе выполнения каждой проверки возлагаются на членов аудиторской группы.

В их обязанности также входят:

– представление фирме информации, которая способствует функционированию системы контроля качества в части соблюдения требования независимости;

– следование внутрифирменной системе контроля качества (в отношении компетентности персонала; независимости; принятие клиента и продолжения сотрудничества с ним; соблюдения законодательных и нормативных требований) [4].

Процедуры контроля качества выполнения отдельного задания должны быть реализованы в отношении:

1) руководства выполнением задания;

2) соблюдения этических требований;

3) принятия клиента и продолжения сотрудничества с ним, а также принятия конкретных аудиторских заданий;

4) назначения аудиторской группы на выполнение аудиторского задания;

5) мониторинга выполнения аудиторского задания.

1. Ответственность руководства за качество выполнения аудиторских заданий.

Партнер, отвечающий за выполнение задания, должен нести всю ответственность за качество каждого аудиторского задания, вмененного ему в обязанности.

При выполнении всех этапов задания партнер обязан подавать пример отношения к качеству работы другим членам аудиторской группы. Такая политика со стороны партнера подчеркивает важность:

– выполнения работы в соответствии с МСА, законодательными и нормативными требованиями;

– следования внутрифирменным политике и процедурам контроля качества;

– выдачи аудиторского заключения, которое соответствует положению дел проверяемого предприятия;

– обеспечения качества в ходе аудиторской работы.

2. Этические требования.

Партнер, отвечающий за задание, должен рассмотреть вопрос о том, соблюдают ли члены аудиторской группы этические требования. Согласно Кодексу этики аудиторов МФБ к принципам профессиональной этики относятся: честность; объективность; профессиональная компетентность и должная тщательность; конфиденциальность; профессиональное поведение.

Партнер должен внимательно относиться к фактам несоблюдения этических требований. В случае возникновения проблем, связанных с этикой, партнеру следует проконсультироваться с соответствующими лицами в аудиторской фирме и принять необходимые меры.

Выявленные в ходе выполнения задания этические проблемы, а также методы их разрешения должны быть документально оформлены партнером или членами аудиторской группы.

Партнер должен сделать заключение о соответствии требованиям независимости при проведении аудита. С этой целью партнеру необходимо:

а) получить информацию от аудиторской фирмы и, если потребуется, от связанных с ней компаний, с тем чтобы своевременно определить и оценить обстоятельства и взаимоотношения, которые создают угрозу независимости;

б) оценить информацию о выявленных нарушениях и определить вероятность угрозы независимости;

в) предпринять действия для устранения таких угроз или снижения их до приемлемого уровня путем принятия мер предосторожности;

г) документально оформить выводы о соблюдении принципа независимости, а также любые обсуждения с фирмой в отношении данных выводов.

Если в ходе выполнения задания выявленные угрозы независимости не были устранены или сведены до приемлемо низкого уровня применяемыми мерами предосторожности, то партнер должен проконсультироваться с соответствующими лицами для определения мер по устранению угрозы или для принятия решения об отказе от выполнения задания. Обсуждение

данного вопроса и сделанные по нему выводы должны быть документально оформлены.

3. Принятие клиента и аудиторских заданий.

Партнер должен убедиться в том, что процедуры по принятию клиента и продолжению сотрудничества с ним, а также по принятию задания были проведены, а выводы, сделанные в этом отношении, адекватны и оформлены документально.

Процесс принятия клиента и продолжения сотрудничества е ним, а также принятия заданий включает оценку:

а) честности собственников, ключевого руководства и лиц, отвечающих за управление предприятием;

б) компетентности группы, выполняющей задание, и наличия необходимого времени и ресурсов для проведения аудита;

в) возможности соблюдения аудиторской группой этических требований. Если в результате оценки этих вопросов были выявлены проблемы, то члены группы должны обратиться за консультациями и задокументировать порядок разрешения возникших проблем.

Принятие решения о том, следует ли продолжать сотрудничество с клиентом, должно быть основано на оценке значимых вопросов, которые возникли в ходе выполнения текущего или предыдущего задания и их влияния на продолжение сотрудничества с клиентом.

Если партнер получил информацию, которая могла привести к отказу от выполнения задания, если бы стала известна ранее, то он должен безотлагательно сообщить эту информацию фирме, с тем чтобы совместными усилиями предпринять необходимые действия.

Все возникающие проблемы должны быть оформлены документально.

4. Назначение рабочей группы на аудиторское задание.

Партнер должен убедиться в том, что все члены группы, назначаемой на задание, обладают навыками и компетентностью, а также необходимым временем, для того чтобы выполнить задание в соответствии с МСА, законодательными и нормативными требованиями, а также выдать аудиторское заключение, соответствующее положению дел предприятия.

Навыки и компетентность, необходимые для выполнения задания, включают:

– понимание и практический опыт выполнения заданий аналогичного характера и сложности;

– понимание и соблюдение МСА, а также законодательных и нормативных требований;

– обладание техническими знаниями, в том числе знаниями информационных технологий;

– знание отрасли, в которой клиент осуществляет деятельность;

– способность формирования профессионального суждения;

– понимание внутрифирменных политики и процедур контроля качества.

5. Выполнение аудиторского задания.

Партнер должен нести ответственность за руководство, надзор и выполнение задания в соответствии с МСА, а также законодательными и нормативными требованиями и за соответствие выдаваемого аудиторского заключения обстоятельствам задания.

Партнер направляет работу группы, информируя их: об их обязанностях; о характере бизнеса предприятия; о проблемах, связанных с риском; о возможных проблемах; о детальном подходе к выполнению задания.

Ответственность группы, выполняющей задание, заключается в поддержании установленных целей и соответствующего уровня профессионального скептицизма, в выполнении делегированной им работы с должной тщательностью. Члены группы могут обращаться за разъяснениями по возникающим в ходе работы вопросам к более опытным членам группы.

Важно, чтобы члены группы имели четкое представление о целях выполняемой ими работы (табл. 1).

Обязанности по проведению обзорной проверки заключаются в том, что партнер осуществляет проверку работы, выполненной менее опытными членами группы. Партнер должен убедиться в том, что:

– работа была выполнена в соответствии с МСА, а также требованиями законодательства и нормативных актов;

– все существенные вопросы урегулированы;

– необходимые консультации проведены, а рекомендации, полученные по результатам консультаций, выполнены и оформлены документально;

– необходимые поправки в характер, сроки и объем процедур внесены;

– выводы, сделанные в результате выполненной работы, документально оформлены;

– полученные доказательства являются достаточными и подтверждают аудиторское заключение;

– цели процедур задания достигнуты.

Таблица 1 – Надзор за выполнением аудиторского задания

№ п/п	Мероприятия по надзору
1	Контроль за ходом задания
2	Оценка навыков и компетентности членов группы, выполняющей задание
3	Определение наличия у членов группы времени, необходимого для выполнения порученных им заданий
4	Оценка понимания членами группы указаний по проведению аудита
5	Определение соответствия выполняемой работы запланированному подходу к проведению задания
6	Получение информации и рассмотрение важных вопросов, возникающих в ходе выполнения задания, путем оценки их значимости и внесения, соответствующих изменении в запланированный подход к проведению аудита
7	Определение объема необходимых консультаций в ходе аудита

Перед выдачей заключения партнер должен путем проверки аудиторской документации и обсуждения с членами группы убедиться в том, что были получены достаточные доказательства, подтверждающие выводы, сделанные в заключении.

Партнер обязан:

а) отвечать за то, чтобы группа получала консультации по сложным (спорным) вопросам;

б) убедиться в том, что члены группы имеют возможность получения консультаций в ходе выполнения задания внутри группы, а также от других лиц соответствующего уровня внутри фирмы или привлеченных ею лиц;

в) убедиться в том, что характер и объем предоставленных консультаций, а также выводы, полученные в результате таких консультаций, документально оформлены и согласованы с консультантом;

г) убедиться в том, что выводы, полученные в результате консультаций, были учтены в ходе проверки.

При расхождениях во мнениях между членами группы и лицом, предоставляющим консультации, а также между партнером, и лицом, осуществляющим обзорную проверку выполнения задания в рамках контроля качества, члены группы должны следовать внутрифирменным политике и процедурам по устранению ситуаций, возникших в результате разногласий.

При необходимости партнер информирует членов группы о том, что они могут доводить до его сведения или сообщать другим лицам аудиторской фирмы о возникающих разногласиях во мнениях.

6) Обзорная проверка выполнения задания, осуществляемая в рамках контроля качества.

При проведении аудита отчетности партнер должен:

– убедиться в том, что назначено лицо, ответственное за обзорную проверку выполнения задания в рамках контроля качества;

– обсудить вопросы, возникшие в ходе выполнения задания, включая те, которые возникли при проведении обзорной проверки, с лицом, осуществляющим обзорную проверку качества задания;

– проконтролировать, чтобы заключение было выдано только в том случае, если обзорная проверка выполненного задания была завершена.

Обзорная проверка, проводимая в целях контроля качества, должна представить объективную оценку:

1) существенных суждений, сделанных аудиторской группой;

2) выводов, достигнутых в процессе подготовки заключения.

Проведение обзорной проверки также предполагает:

– проведение обсуждений с партнером;

– выборочную проверку рабочих документов по аудиту, связанных с существенными суждениями и выводами, сделанными группой.

Объем обзорной проверки зависит от степени сложности задания и риска того, что выданное заключение не будет соответствовать сложившемуся на проверяемом предприятии положению дел. Обзорная проверка не снижает степени ответственности партнера за выполнение задания.

Обзорная проверка качества выполнения задания по аудиту листинговых компаний должна предусматривать процедуры (табл. 2).

Таблица 2 – Процедуры обзорной проверки качества выполнения аудиторского задания

№ п/п	Процедуры проверки
1	Оценка независимости аудиторской фирмы
2	Оценка значимости рисков, выявленных в ходе выполнения задания (включая риск мошенничества), и определение процедур исходя из оцененного уровня риска
3	Проверка суждений, сделанных группой в отношении уровня существенности и значимых рисков
4	Проверка проведения консультаций по сложным (спорным), вызвавшим расхождения во мнениях, вопросам, а также того, были ли приняты во внимание выводы, сделанные в результате консультаций
5	Проверка существенности и характера, исправленных и неисправленных искажений, выявленных в ходе аудита
6	Проверка вопросов, подлежащих сообщению руководству и лицам, отвечающим за управление, или третьим лицам (например, органу регулирования)
7	Проверка соответствия рабочих документов по аудиту выполненной работе
8	Проверка адекватности выданного аудиторского заключения

Источником информации при контроле качества отдельной аудиторской проверки должны являться рабочие документы аудитора, сформированные в аудиторские файлы. Контролю качества аудиторской проверки должны подлежать в первую очередь текущие аудиторские файлы. Важное значение имеет определение принципов и способов отбора аудиторских заданий для контроля качества аудита [5].

Для оценки качества отдельной аудиторской проверки можно использовать один из основных методов оценки качества услуг – метод разложения услуги на составляющие процессы. Качество аудиторской проверки создается в ходе следующих основных процессов:

– подготовительного (согласование условий договоренности, планирование аудита);

– основного (оценка аудиторских рисков, изучение системы внутреннего контроля клиента, сбор аудиторских доказательств, обеспечение выполнения условий договоров);

– заключительного (формирование выводов, оформление заключений и отчетов).

В таблице 3 приведены основные направления проведения проверки качества аудита.

Таблица 3 – Основные направления контроля качества аудиторского задания

№	Описание основных направлений контроля качества аудиторского задания
1.	Проверка соответствия проведенной аудиторской проверки требованиям МСА и внутрифирменных стандартов аудита
2.	Проверка требований, предъявляемых к составлению рабочих документов в процессе аудита финансовой отчетности
3	Проверка реализации процедур по обеспечению внутреннего контроля качества в ходе аудиторской проверки
4	Предоставление рекомендаций по устранению существенных недостатков и совершенствованию методических и технических аспектов проведения аудита

Вывод

Таким образом, в статье нами было рассмотрена методология и методика контроля качества аудита в соответствии с Международными стандартами аудита. Даны рекомендации по созданию системы контроля качества и предложены методы проведения контроля качества аудита, позволяющие получить мнение о том, насколько деятельность аудитора способствует успеху и продвижению клиента на рынке.

Литература

1 Закон РК «Об аудиторской деятельности» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 1 января 2015 г.).
2 Сборник Международных стандартов аудита и контроля качества: пер. с анг. – Алматы, 2009. – 984 с.
3 Штиллер М.В. Контроль бухгалтерских и налоговых рисков предприятия. – Б., 2014. – 163 с.
4 Хахонова Н.Н. Аудит: учебник / Н.Н. Хахонова, И.Н.Богатая. – М.: КНОРУС, 2011. – 720 с.
5 Ержанов М.С и др. Аудит – 1: учебник. – Алматы: «Бастау». 2005. – 382 с.

References

1 Law of the Republic of Kazakhstan “On Audit” dated 20 November 1998 (as amended on January 1, 2015)
2 Collection of International Standards on Auditing and Quality Control: translated from English – Almaty, 2009. – 984 p.
3 Shtiller M.V. Control of accounting and tax risks of the enterprise. – B., 2014. – 163 p.
4 Hahonova N.N. Audit: course book. / N.N. Hahonova, I.N. Bogataya. – M .: KNORUS, 2011. – 720 p.
5 Erzhanov M.S. and others. Audit – 1: Course book. – Almaty: «Bastau». 2005. – 382 p.

Yermekbayeva B.Zh.,
Yermekova Zh.Zh.

The development strategy of Kazakhstan's tax services

The need for the formation of a new tax system came with the acquisition of independence of Kazakhstan and the country's transition to a market economy. Market economy distinguishes competitiveness and self-regulation. Kazakhstan was the first CIS country has created progressive tax legislation. State adjusting tax policy provides country's economic development. A modern tax system of Kazakhstan is aimed at the formation of the country's central financial resources and as close as possible to international. The tax system of the state must continuously improve and learn from the experience of more developed countries. The main objective of the Strategic Development Tax Service is the creation of high- tax service to the community satisfaction. In modern conditions the intensification of entrepreneurial activity, increasing fiscal literacy, one of the problems with the tax service is the quality of tax administration. Modernization of tax service will have a positive impact on the administrative burden elimination double existed in the form of duplication of inspections, reporting forms, various levels of application of legislation and the provision of public services. As a result, in the country, a new system of interaction between the state and business, this is aimed at creating favorable conditions for business development. And this, in turn, will attract new investors to our country's joining the 50 most developed countries of the world.

Key words: tax administration, modernization of tax service, the country's business climate.

Ермекбаева Б.Ж.,
Ермекова Ж.Ж.

Қазақстанның салық қызметінің даму стратегиясы

Жаңа салық жүйесін қалыптастыру қажеттілігі Қазақстан Тәуелсіздігінің және нарықтық экономикаға көшу еліміздің саты келді. Қазақстан ТМД елдерінің ішінде бірінші прогрессивті салық заңнамасын құрды деуге болады. Мемлекеттік салық саясатын реттеу, ұлттық экономиканың дамуын қамтамасыз ететін. Қазақстан заманауи салық жүйесі елдің орталық қаржы ресурстарын қалыптастыруға бағытталған және халықаралық мүмкіндігінше жақын. Стратегиялық даму салық қызметінің негізгі мақсаты қоғамдастық қанағаттандыру жоғары салық қызметі құру болып табылады. Қазіргі жағдайда кәсіпкерлік қызметті қарқындату, фискалдық сауаттылығын арттыру, салық қызметі мәселелерінің бірі салық әкімшілігінің сапасы болып табылады. Салық қызметі жаңғырту нысандарын, заңнаманы қолдану және мемлекеттік қызмет көрсету түрлі деңгейлерін есеп, тексерулер қайталануын түрінде қос қолданыстағы әкімшілік жүктемені жою туралы оң әсерін тигізеді. Бизнесті дамыту үшін қолайлы жағдай жасауға бағытталған мемлекет пен бизнестің өзара іс-қимылының нәтижесінде, елде салықтың жаңа жүйесін дамытуға бағытталған. Ал бұл болса, өз кезегінде, біздің еліміз әлемдегі ең дамыған 50 елдің қатарына кіру үшін жаңа инвесторларды тартуға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: салықтық әкімшілдік, салық қызметін жаңғырту, мемлекеттің бизнес климаты.

Ермекбаева Б.Ж.,
Ермекова Ж.Ж.

Стратегия развития налоговой службы Казахстана

Необходимость формирования новой налоговой системы в Казахстане появилась с приобретением независимости и перехода страны на рыночную экономику. Казахстан первым из стран СНГ создал прогрессивное налоговое законодательство. Государство, регулируя налоговую политику, обеспечивает развитие экономики страны. Современная налоговая система Казахстана направлена на формирование централизованных финансовых ресурсов страны и максимально приближена к международным. Основной задачей стратегического развития налоговой службы является создание высокоэффективной налоговой службы для удовлетворенности общества. В современных условиях с активизацией предпринимательской деятельности, повышением налоговой грамотности населения одним из проблем налоговой службы является качество налогового администрирования. Модернизация налоговой службы будет положительно влиять на устронение двойной административной нагрузки, существовавщей в форме дублирования проверок, форм отчетностей, различного уровня приминения законодательств и оказания государственных услуг. В результате в стране формируется новая система взаимодействия государства и бизнеса, которая направлена на создание благоприятных условий для развития предпринимательства. А это, в свою очередь, привлечет новых инвесторов для вступления нашей страны в 50 развитых стран мира.

Ключевые слова: налоговое администрирование, модернизация налоговой службы, бизнес-климат страны.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

UDC 336.2

***Yermekbayeva B.Zh., Yermekova Zh.Zh.**

Al-Farabi Kazakh National University,
Kazakhstan, Almaty
* E-mail: bayan_e@mail.ru

THE DEVELOPMENT STRATEGY OF KAZAKHSTAN'S TAX SERVICES

Tax system is the most important component of the market economy. In the market economy conditions, tax system acts as the principal tool of economy regulation and governmental influence on household development, determination of the social and economic development priorities.

The market economy can be self-regulating and steady develop at existence of the competition on national and global level.

A special role in development of the national economy competitiveness on the world level plays state's tax system that forms the main part of centralized country finance and is an important economy regulation tool. The state, skillfully using the tax mechanism tools, changing the tax policy, based on the priority tasks of economy development, has the opportunity of both stimulating economic growth, as well as its restraining. Namely, the state tax regulation directly influences on formation of advantageous business-climate and creates the preferential opportunities for innovative activity.

The government of Kazakhstan realized the sufficient goal-seeking work on priority directions support of the economy development with the help of the tax privileges and preferences, establishment of taxation special regimes for separate subjects of taxation and others.

Kazakhstan tax system is comparatively new; it was formed with Kazakhstan independence acquisition and country's economy transition to the market economy.

Kazakhstan, the first country from CIS countries, developed and instituted progressive tax legislation, directed on the balance maintenance of state and taxpayer's interests.

Modern Kazakhstan tax system is directed on solution of the following tasks:

– maintenance of full and timely income of taxes and other mandatory payments into the budget, for the purpose of state centralized finance resources formation;

maximum approaching of domestic tax system to the international practice;

stimulating of innovative activity and attraction of foreign investments;

creation of advantageous tax climate for the investors;

reduction of tax load for the agrarian sector subjects, processing industry, enterprises of real economy sector;

support of small and medium business and simplification of taxation procedure for small and medium business;

increase of the tax administration qualitative level.

The Government of RK permanently adds, adjusts the tax legislation for the purpose of creation of the tax system of international level. Tax legislation changes basically concerned the following directions: revision of tax rate and tax privileges, change of the quality and types of taxes and other mandatory payments into the budget, adjustment of separate tax control parameters and others.

At once, tax process management system practically has not changed.

It is commonly known, that the tax system is the most important element of the market relationships, and the success of economic transformations in the country depend on it.

In our opinion, main defects of acting tax system are:

insufficient attraction stimulation of foreign investments into the economy;

lack of the real tax support tools of innovative activity;

existence of unfounded tax privileges;

irregularity of tax load by economy spheres;

tax gathering problem;

non-effective tax system management;

lack of integration into the tax and custom service activity;

tax administration issues crudity and etc.

Taxes are the main centralized finance resources of the state, that is why the effective tax management can be considered as basis of the state management.

Tax system management is related to the interindustrial state management, as it is affects the material base of all regulatory bodies' activity, administrating subjects, individual enterprisers and population.

In economical literature, scientists and practicians ambiguously treat the definition "tax system management". Often the "tax system management" is resulted in the tax management, tax process management, tax administration and others.

The most specific, in our opinion, is the definition of the Russian scientist I.A. Maiburov: "Tax system management is the formation process of normative-legal base and executive and respective administrative activity, realized by the state authorities and state management, authorized with power authorities in taxation, during which the agreement and actions unity are ensured with the priority models and state's tax policy methods" [1].

Analyzing the tax system management mechanism, organizational structure of tax system, we can say that the tax system management mechanism is realized practically through the one of the most important elements of tax system itself of the tax administration. In the wide understanding, tax administration represents the state tax relationships management system in action. Well-known scientists Aronov A.B., Kashin V.A. characterize the tax administration as follows: "Tax administration is, firstly, administration system (legislative and administrative tax bodies). The range of their liabilities includes procedural maintenance of pleasant tax policy on the next plan period. Secondly, this is an aggregate of rule norms, regulating the tax process and specific tax technique, as well as defining the measures of responsibility for the violation of tax legislation" [2].

Incorrect tax system management leads to such negative consequences as decrease of tax payments volume into the budget, possibility of violations allowance of the tax legislation, formation of disbalance between the republican budget and regions budget.

In the result of the abovementioned negative factors, the social tension, decline of the social sphere financing, science and education, decline of the investment climate and others, can be forced.

Tax system in all countries is permanently improved based on the state economic policy. Here of no little interest has the other countries experience study, where the tax system is more developed.

World experience certifies that the tax legislation – is not the frozen scheme, it is permanently changes, adopts to the reproduction processes, market.

Tax system reform is realized parallel to the state tax system reform, as any transformations, as if we did not change the normative acts, will be implemented by people, specialists.

For the purpose of state service work quality elevation by the Order of the Tax Committee Chairman of the Ministry of Finance of Kazakhstan dated 12 October 2007 №734 "On tax service development strategy of the Republic of Kazakhstan" the "Tax service development strategy of the Republic of Kazakhstan" was approved.

The main task of the tax administration development strategy is the maintenance of full taxes income and other mandatory payments into the budget, society complacency by the tax service authorities' activity, construction of high effective tax service.

I would like to mention the importance of the complacency maintenance by the tax service

authorities' activity. In modern conditions with activation of entrepreneurial activity, increase of population tax literacy, one of the tax service problems is the taxpayers' dissatisfaction over the quality of rendered tax services and society low awareness on the tax legislation issues and tax liabilities execution. For the achievement of the tax control effectiveness increase, there are measures of tax control procedures simplification, automation of tax control procedures, implementation of the developed foreign countries experience in tax administration are provided. The risk management process implementation is the new one, which will allow concentrating the attention on the high-risk spheres. Herewith, the usage results of risk management systems will be the basis for the application to the taxpayers of different tax control forms. Such system is actively used in the countries of European Union and other developed countries.

The practice showed that the Strategy's main parameters are successfully realized and give the specific positive result. Together with this, it should be noted, that there is a plenty of problems, concerning the tax administration. One of them is the weak integration of the tax system with the custom, treasury, law-enforcement and other systems.

Head of the State N.A. Nazarbayev in his speech on the August enlarged meeting of the Government, accented the attention on formation of compact Government, with transfer of the decision taking center to the ministers and regions level, in order to increase the efficiency and effectiveness of state apparatus work, decrease the red tape and bureaucracy. The head of the state has underlined: "In order to enter the thirty most developed world countries, it is necessary to create the effective state management system" [4].

State management system reform concerned also the tax management systems, in the result of which the tax and custom administration in Kazakhstan are jointed into the State Income Committee of the Ministry of Finance. A part of the financial policy functions were transferred to the new committee.

Modernization of tax and custom administration, will be doubtless positively influence on the double administration loading elimination, existed in the form of duplicating of the inspections, financial statement form, different legislation application level and rendering of the state services.

On the basis of the international practices, a three-level structure of the State Income Committee was formed: center – oblast – district, with the respective new functional liabilities. District level subdivision has left only functions of taxpayer service support; control tasks and duplicating inspections were excluded. In new conditions, inspections planning will be entirely formed based on the risk management system.

The next new tax management system direction reform is the centralization of the tax audit. In district administrations, functions of tax audit were excluded. According to the Chairman of the State Income Committee Ergozhin D., the expected effect from such innovation – is the reduction of tax inspections to 51% and amount increase of the additional charge of tax on the aspects of tax inspections to 62% [5].

For the purpose of cost cutting, spent on the inspections, inspections commutation is planned from 2016 for the large taxpayers, in respect of which the republican monitoring of electronic audit implementation is conducted, which is widely applied in international practice.

In addition, in the structure of State Income Committee in 2015, the absolutely new subdivision will start working – administration on enterprisers rights protection. Now, the fiscal authorities will be engaged not only in tax gathering and in tax administration, but also they will become partners of business –society. As the result, a new system of interaction between state and the business is formed, which is oriented on creation of favorable environment for the entrepreneurship development.

References

1 Majburov I.A. The theory and history of the taxation. UNIT-DANA. – M., 2007. – P.349.

2 Aronov A.V., Kashin V.A. Taxes and taxation. Magister publication. – M., 2007. – P.476.

3 Order of the Chairman of the Tax Committee of the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan dated 12 October 2007 №734 "On tax service development strategy of the Republic of Kazakhstan". – Astana, 2007.

4 Nazarbayev N.A. New time – new tasks. Speech on enlarged meeting of the Government // Kazakhstanskaya Pravda. – 7 August 2014.

5 Alibekova R. New orienting points of fiscal policy // Kazakhstanskaya Pravda. – 28 November 2014.

Давлетова М.Т.,
Момынова С.А.

Совершенствование коммуникационной политики ТОО «Mega Center Astana»

Статья посвящена применению новых коммуникационных инструментов в продвижении услуг торгово-развлекательного центра «Mega Center Astana». Авторы предлагают новый вид услуг в деятельности ТРЦ – коворкинг, т.е. модель работы, в которой участники используют общее пространство для своей деятельности, оставаясь свободными и независимыми. Разработан план по продвижению коворкинга с использованием интегрированных маркетинговых коммуникаций, которые позволят привлечь внимание потенциальных потребителей. Рекомендуется также внедрять в рекламную деятельность ТРЦ инновационные технологии, которые будут способствовать более эффективному продвижению товаров и услуг, популяризации имиджа торгового центра и брендов, реализуемых в нем: видеобуклеты; технология Ground FX; технология Free Format Projection; интерактивные рекламные биллборды и баннеры; интерактивные зеркала; интерактивный пол; EL-постеры; голографическая пирамида; визуально-тактильная проекция; аромамаркетинг и др.

Ключевые слова: торгово-развлекательный центр, коммуникационная политика, интегрированные маркетинговые коммуникации, коворкинг, инновации в рекламной деятельности, аромамаркетинг.

Davletova M.T.,
Momynova S.A.

Improving communication policy «Mega Center Astana» LLP

The article is devoted to application of new communication tools to promote «Mega Center Astana» trade and entertainment center services. The authors propose a new type of service in the activities of the Center – coworking, i.e. operation model in which participants use a common space for their activities, remaining free and independent. Plan on coworking promotion using the integrated marketing communications which will enable to attract the attention of potential customers was developed. It is also recommended to introduce the innovative technologies in advertising activity of the Center that will contribute to more effective promotion of goods and services, promotion of the image of the trading center as well as brands sold there: Video booklets; Ground FX technology; Free Format Projection Technology; interactive advertising billboards and banners; interactive mirrors; interactive floor; EL-posters; holographic pyramid; visual and tactile projection; Aromamarketing etc.

Key words: shopping mall, communication policy, integrated marketing communications, coworking, innovation in advertising, Aromamarketing.

Дәулетова М.Т.,
Момынова С.А.

«Mega Center Astana» ЖШС коммуникациялық саясатын жетілдіру

Мақала «Mega Center Astana» сауда ойын-сауық орталығының қызметінде жаңа қызмет түрі – коворингті қолдануды ұсынады, яғни қатысушылар еркін және тәуелсіз бола отырып, өз қызметі үшін жалпы кеңістікті қолданады. Авторлар қызметтің жаңа түрі – потенциалды тұтынушылардың назарын тартуға мүмкіндік беретін интеграциялық маркетинг коммуникациясын қолдану арқылы коворинг және оны жылжыту бойынша жоспарды ұсынады. СОО жарнама қызметіне сонымен қатар тауарлар мен қызметтердің тиімді жылжуына, сауда орталығының имиджі мен брендінің танымал болуына әсер ететін инновациялық технологияларды енгізу ұсынылады, онда келесілер іске асырылады; видеобуклеттер; Ground FX технологиясы; Free Format Projection технологиясы; интерактивті жарнамалық биллбордтар мен баннерлер; интерактивті айналар; интерактивті еден; EL-постерлер; голографиялық пирамидалар; визуалдық-тактильді проекция; аромамаркетинг және т.б.

Түйін сөздер: Сауда ойын-сауық орталығы, коммуникациялық саясат, интеграциялық маркетингтік коммуникации, коворкинг, жарнама қызметіндегі инновация, аромамаркетинг.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

УДК 338

***Давлетова М.Т., Момынова С.А.**

НОУ Алматы Менеджмент Университет,
Республика Казахстан, г. Алматы
*E-mail:dmaira62@mail.ru

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ КОММУНИКАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ ТОО «MEGA CENTER ASTANA»

MEGA – сеть крупнейших торгово-развлекательных центров (ТРЦ) мирового уровня в Казахстане. Торгово-развлекательные центры MEGA открыты в четырех крупнейших городах Казахстана: столице – Астане, финансовом центре республики – Алматы, крупнейшем южном городе – Шымкенте и на западе республики – в городе Актобе.

MEGA предлагает самый широкий выбор магазинов, доступные цены, огромный ассортимент товаров и услуг. В ТРЦ «MEGA Center Astana» приблизительно более 100 представительств всемирно известных брендов [1].

ТОО «Mega Center Astana» предоставляет торговые площади в аренду различным фирмам для продажи своих товаров и оказания услуг, а также рекламные услуги по продвижению товаров и услуг продавцов.

В целях эффективного продвижения товаров и услуг торгово-развлекательного центра ТОО «Mega Center Astana» необходимо совершенствование его коммуникационной политики, которая должна основываться на применении интегрированных маркетинговых коммуникациий и инновационных рекламных технологий.

ТРЦ «Mega Center Astana» является одним из тех, кто открыл принципиально новую концепцию торгово-развлекательных центров в Казахстане, он завоевал лояльность своих потребителей уже давно. Но сегодня появляется все больше и больше конкурентов и целевая аудитория становится все более требовательной. Поэтому сейчас уровень посещаемости данного торгово-развлекательного центра снизилась. Также в ТРЦ «Mega Astana» представлен не такой обширный ассортимент товаров и услуг, как в других центрах. Ко всему прочему, те же самые бренды, которые имеются в ТРЦ «Mega Astana», есть и в других торговых центрах, где выбор товаров и услуг намного шире. Поэтому им необходимо стараться заключать договора с наиболее эксклюзивными брендами.

Руководство ТРЦ должно продвинуть на рынок свои свободные торговые площади, а арендаторы – свои товары. Руководство ТРЦ, в принципе, должно быть заинтересовано в успехе своих арендаторов, однако, оно не проявляет особой инициативы в этом.

В связи с этим использование интегрированных маркетинговых коммуникаций, которые соединяют интересы арендаторов с интересами руководства ТОО «Mega Astana», может стать основным мотивом программы совершенствования коммуникационной политики ТРЦ.

Интегрированные маркетинговые коммуникации (ИМК) используются на практике с целью эффективного продвижения товаров и услуг. Каналы интегрированных маркетинговых коммуникаций включают: рекламу в СМИ (включая наружную рекламу), стимулирование сбыта, выставки, ярмарки, прямой маркетинг, Интернет, спонсорство, личные продажи, мерчендайзинг, упаковка, фирменный стиль, сарафанное радио, PR, Product Placement.

Интегрированные маркетинговые коммуникации позволят обеспечить продвижение услуг ТРЦ единым образом, не будут противоречить друг другу, будут координироваться между собой, при этом формируя благоприятный образ не только торгово-развлекательного центра «Mega Center Astana», но и всей сети.

При использовании ИМК ТРЦ необходимо понимать, что у каждого арендатора существуют свои способы продвижения продукта на рынок, из которых должны отбираться наиболее привлекательные для массового потребителя.

Следует отметить, что в данный момент отсутствует достоверная информация о маркетинговых коммуникациях в Казахстане. Для того чтобы вовремя реагировать на колебания внешней среды, рыночной ситуации и воздействовать на рынок, ТРЦ «Mega Center Astana» должен обладать соответствующим уровнем развития исследований и оценки эффективности применения комплекса коммуникативных средств, ценность которых особенно важна в кризисных ситуациях. Для получения более качественной информации рекомендуется использовать метод «фокус-группа». ТРЦ «Mega Center Astana» необходимо изучать мотивации покупательского поведения, а также получить качественную характеристику имиджа и изучить мнение потребителей о рекламе. Вопросы, которые необходимо задавать на фокус-группах, должны быть простыми для понимания потребителя, такие, как:

Почему в последнее время жители Астаны стали меньше ходить в ТРЦ «Mega Center Astana»?

По каким причинам вы не желаете посещать ТРЦ «Mega Center Astana»?

Почему Вы делаете покупки только в выходные дни?

По какой причине Вы, чаще всего, посещаете ТРЦ «Mega Center Astana» в выходные и праздничные дни?

Чтобы получить полноценную и качественную информацию, рекомендуется проводить не менее двух фокус-групп, но если есть возможность, то больше.

Во многом развитие торгово-развлекательных центров определяется комплексом развлечений и дополнительных услуг. В основном, сейчас во многих торговых центрах предлагается традиционный набор услуг, но через пару лет в выигрыше окажутся те торговые центры, что смогли разработать инновационную концепцию развития торгового центра и удовлетворить новые потребности потребителей.

Дополнительная посещаемость центра и увеличение количества покупателей в магазинах ТРЦ является одной из основных целей торгово-развлекательных центров. Обычно за покупками в большой торговый центр потребитель приходит не один. К примеру, приобретя необходимое, он может передохнуть в уютном ресторанчике и обсудить свои покупки со спутником, также может приятно провести время в кинотеатре с напитками и попкорном, затем поразвлечься игрой в боулинг со своими друзьями, полностью удовлетворив все свои потребности. Таким образом, за один поход один посетитель ТРЦ может потратить более $50. Но с каждым годом на рынке появляется все больше инновационных товаров и услуг, потребители становятся все более разборчивыми и их требования возрастают. В связи со сложившейся ситуацией здесь важен индивидуальный и грамотный подход к идее запуска ТРЦ. Все торговые центры стремятся занять по возможности прибыльные места – пересечение торговых и транспортных путей, главные магистрали, вблизи жилых комплексов и так далее. Как мы знаем, торговый центр «Mega Center Astana» расположен в наиболее застраиваемой новой части города, на одной из главных транспортных артерий столицы. Соседство крупных социально значимых объектов столицы, таких, как цирк, дворец бракосочетаний, океанариум, оздоровительный центр и престижные жилые комплексы, способствует быстрому развитию ТРЦ. Помимо этого, неподалеку от торгового центра расположены средние школы, колледжи и другие ВУЗы. Поэтому школьники и студенты часто посещают ТРЦ. Это является как плюсом, так и минусом, потому что студенты и школьники при себе имеют небольшое количество денег и стараются не растрачивать их на покупки в ма-

газинах, они сидят на фудкортах. Это способствует возникновению такой проблемы, как снижение посещаемости обычными потребителями заведений быстрого питания. Почему бы нефункционирующую, свободную площадь внутри ТРЦ на 4 этаже не использовать с большей отдачей?

Вместо подобной пустующей площади было бы куда выгоднее ее использовать в качестве коворкинга либо некафе и получать небольшую дополнительную прибыль. Целевой аудиторией являются те самые студенты и школьники, которые приходят в торговый центр и непродуктивно проводят свое время. Как мы знаем, многие студенты стараются помимо учебы зарабатывать деньги. Среди студентов есть много начинающих творческих личностей и фрилансеров и, как правило, у них нет возможности и надобности арендовать полноценный офис. Поэтому данный вариант является для них оптимальным. В целях совершенствования деятельности ТРЦ «Mega Center Astana» и повышения посещаемости центра предлагается использовать коворкинг.

Коворкинг – это модель работы, в которой участники используют общее пространство для своей деятельности, оставаясь свободными и независимыми.

В частности, как говорилось выше, коворкинг популярен среди фрилансеров: переводчиков, программистов, дизайнеров и начинающих предпринимателей. Первый коворкинг появился в 2005 году в США, когда молодой программист Бред Ньюберг в процессе своего карьерного роста столкнулся с современной и актуальной проблемой выбора работы. «Сейчас мой выбор – либо офисная работа с её определённостью и общением с сотрудниками, либо фриланс с его свободой и независимостью. Но почему я не могу получить и то, и другое?» стал размышлять он и совместил оба варианта. Арендовав большое помещение в офисном здании, он предложил использовать его для работы таким же «свободным художникам», как он сам. Новую схему организации рабочих мест он назвал коворкингом (совместной работой): в совместном офисе параллельно трудится некоторое количество фрилансеров и стартап-команд [2].

Возможности, которые может предложить ТРЦ при открытии подобной зоны студентам:

– *сообщество.* Контакт с другими людьми – это наивысшая ценность в компьютеризованном обществе. Тут люди могут постоянно обмениваться опытом и идеями, заводить новые деловые связи;

– *стоимость.* Цена на пребывание в кабинете в коворкинге или просто на рабочем месте намного ниже, чем аренда офиса – это основное преимущество. Благодаря этому можно сократить издержки и увеличить прибыль;

– *время.* Для того чтобы арендовать помещение под офис, потребуется много времени на то, чтобы найти подходящий офис, оформить документы, привести в порядок офис и нанять обслуживающий персонал, который будет заниматься уборкой;

– *взаимопомощь и ускорение проектов.* В таком офисе намного проще собрать команду для большого проекта. Коворкинг-сообщество позволяет находить менторскую помощь по самым разным аспектам работы;

– *комфортная атмосфера.* В отличие от работы на дому, тут вы можете настроиться на рабочий лад, а также отсутствует контроль сверху в отличие от офисной работы;

– *доступ 7 дней в неделю*, с 10:00 до 22:00.

– *удобное расположение.* Нет необходимости ехать далеко, чтобы пообедать. Все необходимое имеется в самом ТРЦ.

Необходимо установить наиболее оптимальную стоимость услуг, четко и коротко сформулировать подробный прайс-лист. Наибольшую прибыль можно получить за проведение тренингов, конференций, мастер-классов.

С целью продвижения коворкинга необходимо проводить ATL- и BTL- мероприятия, которые могли бы привлечь большее количество потребителей. Современным двигателем рекламы является Интернет, поэтому необходимо активно использовать Интернет-ресурсы и выкладывать в Интернет фотоотчеты, информацию о состоявшихся и ожидаемых мероприятиях и промо-акциях – это позволит ТРЦ привлечь еще больше клиентов. В связи с этим был разработан маркетинговый план мероприятий по продвижению.

Выгодным является сотрудничество с местными СМИ: людям всегда интересно, что нового появилось в городе, где можно провести с пользой свободное время или провести увлекательную фотосъемку, нужно находить все больше новых связей и точек распространения.

С целью продвижения новой услуги в ТРЦ «Mega Center Astana», а именно коворкинга, нами разработан маркетинговый план с использованием интегрированных маркетинговых коммуникаций:

– реклама в социальных сетях (Facebook, Instagram, Вконтакте, на самом сайте megacenter.kz);

– реклама в СМИ (журнал «Megazine» (спец. рубрика), интернет-журнал «voxpopuli»);

– баннеры в Интернете (на сайтах Nur.kz, facebook, Вконтакте);

– проведение лифлетинга в университетах и колледжах;

– тэйблтокеры на фудкорте ТРЦ;

– реклама на территории ТРЦ (лайтбоксы, баннеры на фасаде, раздача листовок);

– мероприятия в честь открытия: конкурсы с розыгрышем 5 абонементов на месяц посещения коворкинга, фуршет, welcome-drink, выступление спикеров, мастер-классы, подарки (канцелярские принадлежности с лэйблом MEGA);

– промо акции: приведи друга – получи скидку 20%; при предъявлении купона с сайта Chocolife.me – скидка 30% на месячный абонемент; совместная акция с магазином «Меломан» (при покупке последнего бестселлера – разовый абонемент в подарок);

– периодическое проведение бесплатных мастер-классов при поддержке международных и отечественных спикеров (1 раз в месяц приглашать 1-2 спикеров, которые будут проводить тренинги либо мастер-классы).

Учитывая тот факт, что открытие коворкинга и использование отведенной площади ТРЦ планируется на сентябрь 2016 г., данный маркетинговый план разработан на второе полугодие 2016 года и все коммуникационные активности планируются с июня месяца.

Помимо продвижения коворкинга необходимо поддерживать уже имеющиеся услуги. В целях продвижения своих услуг ТРЦ «Mega Center Astana» следует рассылать коммерческое предложение по целевым адресатам методом директ-мейла. Почтовая рассылка должна быть краткой, понятной, вызывать интерес целевой аудитории.

С целью поддержания и продвижения услуг ТРЦ, а также для сохранения лояльности потребителей, привлечения большего количества арендаторов и посетителей в ТРЦ необходимо использовать инновационные технологии в рекламе и всевозможные инновационные методы в реализации маркетинговых коммуникаций. В рекламной отрасли произошла революция, которая открыла всему миру инновационную рекламу, которая превосходит все традиционные методы. Ярким примером этому служат видеобуклеты, совмещающие в себе старые добрые традиции полиграфии и новые инновационные видеотехнологии. Интерактивные видеобуклеты – это новый вид традиционной полиграфии. Видеобуклеты можно использовать в различных направлениях, но, как правило, они используются в качестве рекламного носителя в премиум-классе. Возможность использования: видеоприглашение, видеопрезентация, видеопоздравление, видеореклама, видеоупаковка и многое другое. Видеобуклеты имеют: LCD-экран высокой четкости и яркости, встроенную память (минимальный объем 128 Мб.), видеоролик продолжительностью от 10 минут, кнопки управления, аккумулятор выокой емкости, возможность неоднократной перезаписи содержимого, встроенный динамик [3]. Эффективность использования этого новшества в современном деловом мире гарантирована, в этом убедились многие зарубежные компании. Данные рекламные носители выгодно отличаются на фоне прочих предметов фирменной полиграфии. У компании никогда не будет второй возможности произвести первое впечатление, поэтому оно должно быть эффектным. К примеру, свое коммерческое предложение или какой-либо иной материал можно предоставить клиенту в одном комплекте с рекламным видеокаталогом и оформить все в одну папку. Благодаря встроенным датчикам видеоролик воспроизводится с открытием каталога. Дополнительно ко всему, можно управлять данной программой с помощью набора кнопок на панели. Также данный метод рекламы можно предложить арендаторам или сторонним компаниям в корпоративном журнале сети ТРЦ «Mega Center» – «Megazine».

В каталог своих рекламных носителей ТРЦ может добавить следующие инновационные рекламные носители:

– видеобуклеты;

– технология Ground FX;

– технология Free Format Projection;

– интерактивные рекламные биллборды и баннеры;

– интерактивные зеркала;

– интерактивный пол;

– EL-постеры;

– голографическая пирамида;

– визуально-тактильная проекция.

Технология Ground FX представляет собой сверхсовременную интерактивную проекцию, которая имеет большой эффект воздействия. Данная технология была разработана компанией Gesture Tek. Технология Ground FX позволяет потребителю не только наблюдать за рекламным сюжетом, но и быть ее участником. Это достигается путем проекции объемного изображения на плоскую поверхность. Например, на виртуальной воде образуются круги, вспорхнет стая

птиц и т.д. Сегодня данная технология часто используется производителями и крупными торговыми центрами в Америке, Европе, России для BTL-акций с целью увеличения потока потребителей и поддержания их лояльности, а также на различных мероприятиях [4].

Японская технология Free Format Projection является еще одной находкой для маркетологов, она способна поразить воображение даже самого равнодушного потребителя и привлечь его внимание. За счет специальной обработки изображения, которое впоследствии проецируется на поверхность, эта технология создает ощущение присутствия персонажей в реальности в полный рост. Здесь фантазия безгранична: виртуальная девушка, примеряющая наряды прямо в витрине магазина, огромная бутылка, танцующая у входа в развлекательный центр, или консервная банка, прогуливающаяся между рядами в супермаркете [5].

Следующие инновации, применяемые сегодня маркетологами, это интерактивные рекламные биллборды и баннеры. Обычные рекламные биллборды сегодня – всего лишь непривлекательная часть урбанистического пейзажа для горожан. Один из способов заставить потребителей обратить внимание на рекламу – сделать биллборд или баннер интерактивным, обеспечив, таким образом, контакт между потребителем и рекламным носителем. К примеру, в честь приближения какого-либо мероприятия в ТРЦ можно установить интерактивный баннер с кричащими фанатами и папарациями. При приближении посетителей к интерактивному баннеру, рекламные персонажи начинали бы кричать и фотографировать. Еще одним примером может быть игровой биллборд, созданный для сети ресторанов быстрого питания «McDonalds». С помощью телефонов потребителям необходимо «поймать» продукт и после этого получить «сфотографированную» еду в близлежащем Макдональдсе [6].

Интерактивные зеркала представляют собой рекламные носители, имеющие два режима – зеркало и подсвеченный плакат. Вид поверхности меняется с помощью встроенных сенсоров, которые определяют расстояние между человеком и поверхностью. Таким образом, прохожие, приблизившись, могут увидеть свое отражение, а отойдя на определенное расстояние, снова увидят рекламное обращение. Благодаря тому, что перемены происходят мгновенно, внимание потенциальных клиентов привлекается интерактивными зеркалами, и рекламодатель может полностью рассчитывать на то, что его рекламу заметят [7].

Еще одним инновационным прорывом в рекламной отрасли является проекционная система, которая была создана при помощи современных цифровых и проекционных технологий – интерактивный пол. Положения графики интерактивные полы изменяют в зависимости от движения человека. С помощью трехмерной компьютерной графики можно создавать разнообразные интерактивные эффекты высокого разрешения. Расходящиеся круги под ногами или тянущийся за человеком звездный шлейф могут прекрасно сочетаться с рекламными слоганами и логотипами компаний. Интерактивные полы заставляют потребителей взаимодействовать с ними, поскольку движение под ногами одновременно приковывает внимание и может вовлекать в игру [8].

Электролюминесцентные постеры – это гибкие, пластиковые, светодинамические листы толщиной 1 мм с последовательной подсветкой участков изображения, которое наносится при производстве. По сравнению с диодными светодинамическими лайтбоксами, EL-технология позволяет отобразить более сложную светодинамику при гибкости, недорогом монтаже и более сложных формах. Благодаря малой толщине и весу, EL-панели иногда называют «электронная бумага». Использовать панели для рекламы можно на витринах, стенах в торговых залах, обернут в вокруг колонны, разместив на транспорте [9].

3D-Голографическая пирамида – это новейшая проекционная система, в которой могут отображаться любые 3D-объекты и анимация. В голографической пирамиде можно продемонстрировать любой объект, предварительно прорисовав его в 3D. К пирамиде можно добавить различные модули управления, благодаря которым пользователь сможет взаимодействовать с объектами: выбирать, вращать, увеличивать или уменьшать их. Голографическая пирамида может использоваться как совершенно новый интерактивный рекламный носитель, позволяющий пользователю взаимодействовать с передаваемым ему контентом. Проекционная голографическая пирамида отлично смотрится в крупных торговых и бизнес-центрах, а также может послужить прекрасной инсталляцией на специальных и тематических выставках, форумах и других event-мероприятиях. Голографическая пирамида инновационным образом продемонстрирует флагманскую модель продукта и станет настоящим центром притяжения для посетителей. Ведь возможность заглянуть в будущее уже сегодня вызывает неподдельный интерес и искреннее восхищение. В сознании каждого человека голограмма

прочно ассоциируется с технологиями будущего. На рынке предлагаются пирамиды 3D-дисплеев разных форматов и размеров – от самых малых до самых больших размеров [10].

Визуально-тактильная проекция позволяет создавать тактильные ощущения с помощью ультразвукового давления излучения. Этот инновационный проект может отображать все: от мобильных телефонов до компьютерной клавиатуры, например в виде экрана на ладони пользователя, обеспечивая тактильную обратную связь. Эта технология – совершенно новая система, которая использует множество ультразвуковых генераторов для оказания давления на точках поверхности объекта, который синхронизируется с визуальным отображением так, что происходит небольшая реальная физическая деформация [11].

Инновации в сфере продвижения ТРЦ также играют огромную роль. Сегодня существует очень много методов продвижения, но необходимо выбрать наиболее эффективный способ. Рекомендуется использовать такие инновации в маркетинговых коммуникациях, как: партизанский маркетинг, сенсорные коммуникации и обонятельные, которые являются эффективным инструментом продвижения товаров и услуг на рынке. Среди основных преимуществ отмечен высокий уровень восприятия рекламного сообщения. MEGA заинтересована в дальнейшем использовании альтернативных коммуникационных инструментов.

Сегодня отмечена тенденция стремления потребителя от совершения рациональных покупок к совершению иррациональных. Чем дороже товар, тем в большей степени потребителю необходимо испытывать специфическое, эмоциональное состояние при его покупке.

В современном мире визуальное восприятие уже потеряло свой доминирующий статус, так как на потребителей обрушивается огромный поток визуальной информации. В связи с этим, внимание потребителей к зрительным рекламным сообщениям понизилось. То же самое происходит и со слуховым каналом восприятия информации потребителя.

Ученые предполагают, что используя обонятельный путь, можно напрямую воздействовать на участки мозга человека. В специальной психологической литературе имеются многочисленные подтверждения того, что запах воздействует на эмоциональное состояние и поведение человека в торговом центре, а также на его формирование ассоциаций с запахом.

Использование запахов в маркетинговых коммуникациях предполагает использование аромата как средства, которое вызывает особое состояние покупателя в ТРЦ. К примеру, в магазинах женской одежды для привлечения, удержания клиентов, а также повышения продаж можно использовать ароматы ванили, сандалового дерева, мяты, лаванды; в магазинах мужской одежды – древесно-цитрусовые ароматы и запах натуральной кожи. Успешным примером эффективного воздействия ароматерапии может быть пример компании «Nike». Компания Nike ароматизировала запахом свежей травы и колы один из торговых залов. Другой зал с тем же ассортиментом и расположением обуви не имел никакого запаха. В зале, где покупатели оказались под влиянием «запаха стадиона», было продано на 80% больше обуви [12].

Влияние ароматов и запахов можно использовать не только в торговом зале, но и для проведения успешных переговоров. Так, запах розы прибавляет сговорчивости, мята пробуждает, ландыш расслабляет, апельсин стимулирует к принятию решения, а лимон вызывает агрессивность.

В завершении необходимо подметить, что ТРЦ «Mega Center Astana» рекомендуется увеличить бюджет на реализацию маркетинговых коммуникаций и проводить больше BTL-мероприятий, которые будут способствовать поддержанию имиджа фирмы в целом, привлечению новых арендаторов, развитию лояльности потребителей бренду и увеличению показателя посещаемости.

Таким образом, предлагаемые рекомендации по совершенствованию коммуникационной политики ТОО «Mega Center Astana» будут способствовать повышению эффективности маркетинговой деятельности ТРЦ, привлечению внимания покупателей и увеличению количества посетителей, популяризации имиджа торгового центра и брендов, реализуемых в нем, повышению его конкурентоспособности в целом.

Литература

1 Официальный сайт MegaAstana // astana.megacenter.kz/
2 Коворкинг // Материал из Википедии [электронный ресурс]. Режим доступа // https://ru.wikipedia.org/wiki/Коворкинг
3 Статья «Видеобуклеты – новинка, способная удивить кого угодно» [электронный ресурс]. Режим доступа // center-prestige.ru/Netshop/videobuklety/
4 Статья «Инновации в рекламе – Школа рекламиста» [электронный ресурс]. Режим доступа // www.advertiser-school.ru/advertising.../innovations-in-advertising.html
5 Статья «Инновации в рекламе товаров и услуг» [электронный ресурс]. Режим доступа // knowledge.allbest.ru/.../2c0a65635a2ac78a4c53a89521206c37_0.html
6 Статья «Инновационные технологии» [электронный ресурс]. Режим доступа // http://geektimes.ru/post/200052/
7 Статья «Интерактивное зеркало» [электронный ресурс]. Режим доступа. http://www.advertiser-school.ru/advertising-theory/interactive-ads-review.html
8 Статья «Интерактивный пол» [электронный ресурс]. Режим доступа. http://www.advertiser-school.ru/advertising-theory/8796 -review.html
9 Статья «Интерактивные носители» [электронный ресурс]. Режим доступа.http://www.advertiser-school.ru/advertising-theory/87965/
10 Статья «3D пирамида» [электронный ресурс]. Режим доступа. – http://youlalight.com/ru/3dpyramid
11 Статья «Виртуальная проекция» [электронный ресурс]. Режим доступа. -http://www.advertiser-school.ru/advertising-theory/8975.html
12 Статья «Ароматерапия в маркетинге» [электронный ресурс]. Режим доступа. -http://mindspace.ru/206aromagiya_biznesa_vliyaniezapaha_v_prodazhah/

References

1 Ofitsial'nyy sait MegaAstana // astana.megacenter.kz/
2 Kovorking // Material iz Vikipedii [elektronnyy resurs]. Rezhim dostupa // https://ru.wikipedia.org/wiki/Kovorking
3 Stat'ya «Videobuklety – novinka, sposobnaya udivit' kogo ugodno» [elektronnyy resurs]. Rezhim dostupa // center-prestige.ru/Netshop/videobuklety/
4 Stat'ya «Innovacii v reklame – Shkola reklamista» [elektronnyy resurs]. Rezhim dostupa // www.advertiser-school.ru/advertising.../innovations-in-advertising.html
5 Stat'ya «Innovacii v reklame tovarov i uslug» [elektronnyy resurs]. Rezhim dostupa // knowledge.allbest.ru/.../2c0a65635a2ac78a4c53a89521206c37_0.html
6 Stat'ya «Innovacionnye tehnologii» [elektronnyy resurs]. Rezhim dostupa // http://geektimes.ru/post/200052/
7 Statyja «Interaktivnoe zerkalo» [elektronnyy resurs]. Rezhim dostupa. http://www.advertiser-school.ru/advertising-theory/interactive-ads-review.html
8 Stat'ya «Interaktivnyy pol» [elektronnyy resurs]. Rezhim dostupa. http://www.advertiser-school.ru/advertising-theory/8796 -review.html
9 Stat'ya «Interaktivnye nositeli» [elektronnyy resurs]. Rezhim dostupa.http://www.advertiser-school.ru/advertising-theory/87965/
10 Stat'ya «3D piramida» [elektronnyy resurs]. Rezhim dostupa. – http://youlalight.com/ru/3dpyramid
11 Stat'ya «Virtual'naya proektsiya» [elektronnyy resurs]. Rezhim dostupa. -http://www.advertiser-school.ru/advertising-theory/8975.html
12 Stat'ya «Aromaterapiya v marketinge» [elektronnyy resurs]. Rezhim dostupa. -http://mindspace.ru/206aromagiya_biznesa_vliyaniezapaha_v_prodazhah/

Арзаева М.Ж.

Қазақстанда жалпыға бірдей декларациялау енгізудің объективтік қажеттігі

Соңғы уақытта азаматтардың табыстары мен мүліктерін декларациялау мәселесі кеңінен талқыланып жүрген тақырыптардың бірі. Жалпы бірдей декларациялаудың енгізілуінің басты мақсаты экономиканың көлеңкелі секторының көлемін қысқарту болып танылады. Соынмен бірге жалпыға бірдей декларациялаудың енгізілуі бір жағынан жеке тұлғалардан алынатын табыс салығының толықтылығы мен мерзімділігін жаппай қадағалауға, екінші жағынан заңсыз табыс мөлшерін айқындауға мүмкіндік береді. Қазіргі кезде Қазақстанда жеке тұлғалардың табыстар мен мүліктеріне салынатын салық ставкасы төмен пайызының қолданылуына қарамастан, салықтан жалтару фактілері тыйылар емес.Осы орайда қандай да бір салық жеңілдігін бергеннен гөрі, жеке тұлғаның өзіне немесе жеке тұлғаның кейбір шығындарын өтеу бойынша заңды тұлғаның шығындарын шегерімге енгізуге рұқсат беру әлдеқайда тиімдірек болып табылады.

Демек, ел Үкіметі осындай жол арқылы азаматтардың (жеке тұлғалардың) салық декларациясында келтірілген мәліметтері арқылы нақты табыстарын бақылауды мақсат етіп отыр. 2017 жылдан бастап мемлекеттік қызметкерлер, мемлекеттік кәсіпорындар мен ұлттық компниялардың жұмыскерлері 2020 жылдан барлық тұрғындар жаңа форматта табыстары мен мүліктері туралы декларацияны алғашқылардың бірі болып тапсырмақшы.

Түйін сөздер: салық салу, жеке тұлға, табыс, мүлік, декларация.

Arzayeva M.Zh.

The objective necessity of the introduction of universal declaration in Kazakhstan

Recently, one of the topics under discussion is the introduction of universal declaration of income and property of citizens. Its main goal is to reduce the volume of the shadow economy. As well as the introduction of universal declaration of income, on the one hand, provide an opportunity to catch-all controls over the completeness and timeliness of payment of taxes from the population. On the other, it will allow to identify the illegal income. Currently, the presence in Kazakhstan sufficiently low tax rates on property and income of the population extent of tax evasion are big enough. In this regard, more effective is to provide tax deductions to the taxpayer than the provision of benefits or assignment to deduct the costs of the legal entity to compensate for the individual employee spending.

The government thus hopes to provide comprehensive control over the reflection of the actual incomes of citizens (natural persons) in their tax returns. Since 2017 government employees, employees of state-owned enterprises and national companies will first provide a declaration of income and assets in the new format, and from 2020 – the whole population.

Key words: taxation, individual person, income, property, declaration.

Арзаева М.Ж.

Объективная необходимость введения всеобщего декларирования в Казахстане

В последнее время одной из обсуждаемых тем является введение всеобщего декларирования доходов и имущества граждан. Ее основной целью является сокращение объемов теневого сектора экономики, а также введение всеобщего декларирования доходов, которые, с одной стороны, обеспечит возможность всеобъемлющего контроля за полнотой и своевременностью уплаты налогов с населения. С другой – это позволит выявить нелегальные доходы. В настоящее время при наличии в Казахстане достаточно низких налоговых ставок на доходы и имущество населения масштабы уклонения от уплаты налогов остаются достаточно большими. В связи с этим более эффективным является предоставление налоговых вычетов налогоплательщику, чем предоставление льгот, либо отнесение на вычеты расходов юридического лица по компенсации отдельных расходов работника.

Правительство, таким образом, надеется обеспечить всеобъемлющий контроль над отражением фактических доходов граждан (физических лиц) в их налоговых декларациях. С 2017 года государственные служащие, работники государственных предприятий и национальных компаний начнут первыми предоставлять декларацию о доходах и имуществе в новом формате, а с 2020 года – все население.

Ключевые слова: налогообложение, физическое лицо, доход, имущество, декларация.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

ӘОЖ 336.22

Арзаева М.Ж.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
E-mail: arzaeva.maiya@kaznu.kz

ҚАЗАҚСТАНДА ЖАЛПЫҒА БІРДЕЙ ДЕКЛАРАЦИЯЛАУ ЕНГІЗУДІҢ ОБЪЕКТИВТІК ҚАЖЕТТІГІ

Қазақстан Республикасының Үкіметінің 2005 жылдың 30 қыркүйегіндегі №969 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасы Үкіметінің «2005-2010 жылдарға арналған Қазақстан Республикасында көлеңкелі экономика көлемін қысқарту жөніндегі экономикалық саясат пен ұйымдастырушылық шаралардың негізгі бағыттары» Бағдарламасына сәйкес экономиканың көлеңкелі секторының көлемін қысқарту мақсатында салықтық әкімшіліктендіру саласындағы негізгі іс-шаралардың бірі ретінде жеке тұлғалардың табысын жалпыға бірдей декларациялауға кезеңдеп өту қарастырылған және Қазақстан Республикасының азаматтары мен мекендеу қағазы бар тұлғалардың табыстары мен мүліктерін жалпыға бірдей декларациялауға өту Тұжырымдамасы әзірленді. Тұжырымдамада жалпыға бірдей декларациялаудың мақсаттары, міндеттері, кезеңдері, сондай-ақ негізгі бағыттары мен механизмдері қамтылған [1].

Ұлт Жоспары – 100 нақты қадамды жүзеге асыруға бағытталған бес институционалдық бағдарламаның 42 қадамын 2017 жылдың 1 қаңтарынан мемлекеттік қызметкерлер үшін, одан әрі барлық азаматтар үшін кірісті және шығысты жалпы жариялауды кезең-кезеңмен енгізу келтірілген. Осы қадамды жүзеге асыру аясында 18.11.2015 ж. «Жеке тұлғалардың мүліктері мен табыстарын декларациялау мәселелері жөніндегі ҚР-ның жекелеген заңнамалық актілеріне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» ҚР заңы қабылданды. Аталмыш Заңда жалпыға міндетті декларация тапсырудың кезеңдік енгізілу тәртібі бекітілді [3].

Жалпыға бірдей декларациялауға өту мақсаты – көлеңкелі экономикамен және жемқорлық көрсеткіштерімен күресу үшін жеке тұлғалардың табыстары мен мүліктерін тиімді қадағалау жүйесін құру, сондай-ақ салықтарды және басқа да бюджетке төленетін міндетті төлемдерді жинауды қамтамасыз етуде мемлекет рөлін күшейту болып табылады.

Жалпыға бірдей декларациялауға өтуді қамтамасыз ету жөніндегі міндеттерге келесілер жатады:

– жалпыға бірдей декларациялауды енгізудің әдістемелік негіздерін әзірлеу және оларды заңнамалық қамтамасыз ету;

– мемлекеттік органдарды жеке тұлғалардың декларацияларын қабылдау және өңдеуге дайындау жөніндегі іс-шараларды жүргізу;

– табыстар мен мүліктерді декларациялаудың халық үшін барынша ыңғайлы тәртібін құру;

– жалпыға бірдей декларациялауға өту мәселелері туралы халықты кең ауқымды ақпараттандыру;

– жеке тұлғалардың декларацияларын камералды бақылаудың тиімді жүйесін құру.

Қазіргі кездегі қолданыстағы салық заңнамасына сәйкес жеке тұлғалардан жеке табыс салығы мынадай екі объект бойынша салынады:

– төлем көзінен салық салынатын табыс;

– төлем көзінен салық салынбайтын табыс [4].

Әрине, еліміздің салық жүйесінің қалыптасуының алғашқы кезеңдерінде әрі азаматтарда жалдамалы жұмыскер ретінде негізінен еңбекақы түрінде ғана табысы болғандықтан жеке табыс салығының тек төлем көзінен салынуы заңдылық болды. Нарықтық қатынастардың дамуы барысында жекелеген жеке тұлғалардың төлем көзінен салық салынбайтын табыстары туындады. Нәтижесінде қазіргі кездегі қолданыстағы салық заңнамасына сәйкес, жеке табыс салығы бойынша декларация тапсыру міндеті мына тұлғаларға жүктелген:

– жеке кәсіпкерлер;

– жеке нотариустар, жеке сот орындаушылар, адвокаттар,кәсіби медиаторлар;

– мүліктік табысы бар жеке тұлғалар;

– басқа да табыстары, оның ішінде Қазақстаннан тыс жерде табысы бар жеке тұлғалар;

– Қазақстаннан тыс жердегі шетел банктерінде шоттары бар жеке тұлғалар;

– ҚР Парламентінің депутаттары,соттар, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңнамалық-құқықтық актілеріне сай декларация тапсыру міндеті жүктелген өзге же жеке тұлғалар.

2017 жылдан бастап күшін енетін заңнамаға сай, жалпыға бірдей декларациялау екі кезеңде өтпекші. Бірінші кезеңде, яғни 2017 жылдан бастап мемлекеттік мекеме қызметкерлері, ұлттық компанияның лауазымды тұлғалары осы жүйеге өтеді. 2020 жылдан бастап жүргізілетін екінші кезеңде барлық жеке тұлғалар қамтылады.

Декларацияны еліміздің кәмелетке толған барлық азаматтары, оралмандар, кәмелетке толмағандар (егер атына мүлік тіркелген болса, баланың заңды өкілдері декларация тапсыруға міндетті), соынмен бірге Қазақстан Республикасы аумағындағы мүліктері мен салық салынатын табысы бар шетелдік тұлғалар жыл сайын тапсырады.

Декларациялау жүйесі декларацияның екі түрін қамтиды:

Біріншісі – «активтер мен міндеттемелер декларациясы» атты «кіріс» декларациясында салық төлеуші жеке тұлғаның Қазақстандағы және оның аумағынан тыс жердегі мынадай мәліметтері көрсетіледі:

– жылжымайтын мүліктер (құрылыстар);

– банк шотындағы және қолма-қол ақша сомасы;

– дебиторлық және кредиторлық қарыз мөлшері; т.б.

Активтер мен міндеттемелер декларациясы мынадай түрлерге жіктеледі:

а) бастапқы – декларация ұсыну міндеті анықталған сәтте активтер мен міндеттемелер туралы алғашқы тапсырылған декларация;

ә) кезекті – Қазақстан Республикасының заңнамалық актілеріне сай, активтер мен міндеттемелер туралы алғашқы декларация тапсырылғаннан кейін ұсынылатын декларация; б) қосымша – осыған дейін ұсынылған декларациядағы мәліметке өзгерістер мен толықтырулар енгізілген кезде тапсырылатын декларация;

в) хабарлама бойынша қосымша – камералдық бақылау нәтижесінде салық органы бұзушылықтар анықтаған жағдайда активтер мен міндеттемелер туралы ұсынатын декларациясы.

Екіншісі – «Табыстар мен мүліктер туралы декларация» жеке тұлғаның мынадай ақпараттарын сипаттауға бағытталған:

– төлем көзінен салық салынатын табысы;

– төлем көзінен салық салынбайтын табысы;

– салық салудан босатылған табысы; т.б.

Табыстар мен мүліктер туралы жеке тұлғаның келесі кезекті декларацияларында иелігіне өткен не алынып тасталған табысары мен мүліктері, мүлік алуға кеткен шығын мөлешері мен оны қаржыландыру көзі көрсетіліп отырады.

Тек еңбекақы не зейнетақы түрінде ғана табысы бар әрі мемлекеттік қызметкер, депутат, сот, өзін-өзі жұмыспен қамтитын тұлға болып танылмайтын жеке тұлғаларға декларацияның бір парақтан тұратын оңайлатылған нұсқасын тапсыру мүмкіндігі қарастырылған.

Қазіргі кездегі қолданыстағы салық заңнамасында минималды еңбекақы мөлшері, міндетті және ерікті зейнетақы аударымдары, жинақтаушы сақтандыру келісім шарты бойынша сақтандыру сыйақы сомасы, тұрғын үй құрылыс жинақ банкі алдындағы қарыздарын өтеуге бағытталған сома, косметологиялық басқа медициналық қызмет ақысын төлеуге жұмсалған шығындар бойынша шегерім жасауға рұқсат берілген [4]. 2017 жылдың 1-ші қаңтарынан бастап осы аталғандарға қоса, міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру, ерікті медициналық сақтандыру, көп балалы отбасылар үшін – оқыту шығында-

ры, Қазақстанның кез-келген банкінен алынған ипотекалық несиені өтеу шығандарын да шегерімге енгізуге рұқсат берілген.

Қазақстандық сарапшылардың пікірінше, аталған салық шегерімдерін енгізу нәтижесінде ЖТС бойынша жоғалтулар 33 млрд. теңгеден асуы немесе жалпы ЖТС бойынша түсімдердің жалпы сомасының 7,6%-ын құрауы мүмкін.

Декларация қағаз нұсқасында есепті жылдан кейінгі жылдың 15 шілдесінен кешіктірілмей, электрондық нұсқасы есепті жылдан кейінгі жылдың 15 қыркүйегінен кешіктірілмей тапсырылуы тиіс.

Шетелдік тәжірибеде жеке тұлғалардың табысы туралы декларация банкке клиенттің төлем қабілеттігін растау үшін қажетті құжаттар санатында қарастырылады. Бұл өз кезегінде қарыз алушының несие қабілетін талдау, қолма-қолсыз ақша айналысы, жалған банкроттық тәрізді жекелеген мәселелерді қадағалауға мүмкіндік береді [5].

Жалпыға бірдей декларациялауға өту келесілерге оңтайлы әсер етеді деп күтілуде:

– көлеңкелі экономика көлемін қысқартуға;

– салық төлеушілер санын жүйелеуге және арттыруға;

– салықтан жалтарудың алдын алуға;

– мемлекеттік органдарда жемқорлық деңгейін төмендетуге;

– салық базасының кеңеюіне және бюджетке жеке табыс салығы бойынша түсімдердің ұлғаюына;

– қылмыстық зерттеулердің тиімділігіне;

Қазақстан Республикасы салық төлеушілерінің салықтық мәдениетін көтеруге.

Сонымен бірге уәкілетті мемлекеттік органдардың болжамдары бойынша жалпыға бірдей декларациялауды енгізудің нәтижесінде бюджетке ЖТС бойынша түсімдер кемінде 10%-ға өседі.

Демек, Қазақстанда жалпыға бірдей декларациялауға өту уақыт талабына сай объективтік қажеттіктен туындап отыр.

Әдебиеттер

1 «ҚР азаматтары мен мекендеу қағазы бар тұлғалардың табыстары мен мүліктерін жалпыға бірдей декларациялауға өту Тұжырымдамасы және ҚР азаматтары мен мекендеу қағазы бар тұлғалардың табыстары мен мүліктерін жалпыға бірдей декларациялауға өту бойынша іс-шаралар Жоспарын бекіту туралы» ҚР Үкіметінің №975 қаулысы. 23.09.2010.

2 Назарбаев Н. «Ұлт жоспары – нақты 100 қадам», http://www.akorda.kz

3 Закон РК «О внесении изменений по вопросам декларирования доходов и имущества физических лиц» от 18.11.2015

4 ҚР Салық Кодексі, 01.01.2016 ж. жағдай бойынша.

5 Тусупбеков М.Б., т.б. О внедрении в Республике Казахстан всеобщего декларирования доходов и имущества [Электрон. ресурс] // G-Global – 26.07.2013 – URL: http://www.group-global.org/

References

1 «KR azamattari men mekendeu kagazi bar tulgalardin tabistari men mulikterin zhalpiga birdei deklarasialauga otu tuzhirimdamasi zhane KR azamattari men mekendeu kagazi bar tulgalardin tabistari men mulikterin zhalpiga birdei deklarasialauga otu boinsha is-sharalar zhosparin bekitu turali» KR Ukimetinin №975 kaulisi,23.09.2010.

2 Nazarbayev N. «Ult zhospari- nakti 100 kadam», http://www.akorda.kz

3 Zakon RK «O vnesenii izmenenii po voprosam deklarirovanii dohodov i imushestva phizisheskih lis», 18.11.2015.

4 KR Salyk Kodeksi, na 01.01.2016.

5 Tusupbekov M.B., t.b. O vnedrenii v RK vseobshego deklarirovanii dohodov i imushestva [e-resource] // G-Global – 26.07.2013 – URL: http://www.group-global.org/

Тусаева А.К., Асилова А.С.

Показатели оценки рынка акций на торговых площадках NYSE и NASDAQ

В статье рассматривается методика инвестирования в акции, а именно, какие показатели необходимо учесть при вложении денег в данный инструмент. В качестве объекта анализа были применены торговые площадки Нью-Йоркской фондовой биржи и NASDAQ. В качестве основных показателей были предложены фондовый индекс, рыночная капитализация компании, показатель прибыли на акцию и коэффициент бета. Последний коэффициент поможет инвестору спрогнозировать уровень риска определенной акции.

Высокая динамичность развития рынка ценных бумаг вызывает необходимость поиска новых эффективных методов управления. Метод анализа индикаторов рынка послужит ориентиром в направленности рынка и оценки акции. Ведь прогноз роста или падения курса акции не всегда можно спрогнозировать с точностью. Не секрет, что появление рейтинговых агентств помогло инвесторам и профессиональным участникам при выборе эмитентов долговых ценных бумаг. Поэтому, публикация значения коэффициента «бета» также дает инвестору большое преимущества в инвестировании в акции. Сравнивая значения показателей, инвестору удобно ранжировать акцию по уровню риска и отобрать акцию в соответствии с пожеланием инвестора.

Ключевые слова: инвестирование в акции, фондовый индекс, рыночная капитализация компании, прибыль на акцию и коэффициент бета.

Tussayeva A.K., Asilova A.S.

Indicators for the evaluation of the stock market on trading platforms NYSE and NASDAQ

The article discusses the technique of investing in stocks, namely, what indicators to consider when investing in this instrument. As the object of the analysis were used trading platforms NYSE and NASDAQ. The main indicators have been proposed stock index, the market capitalization of the company, the rate of earnings per share and beta coefficient. The last factor will help the investor to predict the level of risk of a particular stock.

High dynamics of development of the stock market makes it necessary to find new and effective management practices. The method of analysis of market indicators will serve as a reference point in the direction of the market and the stock assessment. After all, the forecast growth rate or falling action is not always possible to predict with accuracy. It's no secret, the emergence of rating agencies help investors and professional participants in the selection of issuers of debt securities. Therefore, the publication of the values of "beta" factor also gives investors more advantages in investing in shares. Comparing the values of the indicators, the investor share comfortably to rank level of risk and select an action in accordance with the wishes of investors.

Key words: investing in stocks, stock index, the market capitalization of the company, the rate of earnings per share and beta coefficient.

Тусаева А.К., Асилова А.С.

NYSE және NASDAQ сауда алаңдарындағы акция нарығын бағалау көрсеткіштері

Мақалада акцияға инвестициялаудың әдістемесі қарастырылған. Атап айтқанда, қандай көрсеткіштерді қолдана отырып, біз акцияға ақша-қаражаттарды жұмсай аламыз. Талдау объектісі ретінде Нью-Йорк қор биржасы және NASDAQ сауда алаңдары негізге алынған. Негізгі көрсеткіштер ретінде қор индексі, компанияның нарықтық капитализациясы, бір акцияға пайда көрсеткіші және бета коэффициеті қолданылды. Бета коэффициенті инвесторға нақты бір акцияның тәуекелін анықтауға көмектеседі.

Акция нарығының қарқынды дамуы басқарудың тиімді жаңа әдістерін іздеуге әсер етеді. Нарық индикаторларына негізделген әдіс инвесторға нарықтың бағыттылығын және акция құнын бағалауға мүмкіндік береді. Себебі, акция бағамының төмендеуі мен жоғарлауын дәл анықтау мүмкін емес. Рейтингтік агенттіктердің пайда болуы инвесторларға және кәсіби қатысушыларға қарыздық бағалы қағаздарды таңдауға көмектеседі. Сондықтан да бета коэффициентінің жариялануы, акцияға қатысты үлкен артықшылықтар береді. Осы көрсеткішті салыстыра отырып, инвестор тәуекелге байланысты акцияларды рангілеу және инвестордың типіне байланысты акцияны таңдауға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: акцияға инвестициялау, қор индексі, компанияның нарықтық капитализациясы, акцияға пайда көрсеткіші, бета коэффициенті.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

УДК 336.761

[1]Тусаева А.К., *[2]Асилова А.С.

[1]Новый экономический университет имени Т. Рыскулова,
Республика Казахстан, г. Алматы
[2]Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Республика Казахстан, г. Алматы,
*E-mail:aijan@mail.ru

ПОКАЗАТЕЛИ ОЦЕНКИ РЫНКА АКЦИЙ НА ТОРГОВЫХ ПЛОЩАДКАХ NYSE И NASDAQ

На сегодняшний день инвестирование в акции набирает все большую популярность среди физических лиц. Какие факторы влияют на это? В первую очередь – доходность. Не секрет, что доходность по акциям выше, чем по другим инвестиционным продуктам, как, например, по депозиту. Во-вторых, широкий диапазон инвестирования в акции. Инвестор может применить на себе разные стили инвестирования, от пассивного инвестирования до активного. Пассивное инвестирование предполагает покупку акции и последующую продажу через определенное время (по американски «buy and hold»). Инвестор может ждать момента продажи, когда доходность от акции будет оправдана. В активном инвестировании промежуток операции сокращается. Данный инвестор предполагают повторять процесс покупки и продажи несколько раз. В-третьих, подверженность риску и некий азарт подталкивают инвестора к данному инструменту. Но, несмотря на преимущественные характеристики акции, в ней есть и минусы. По акциям риск потери капитала высокий. Однако, грамотное управление и знание определенных показателей, даст инвестору возможности минимизировать риски.

Все риски на рынке ценных бумаг разделяют на систематические и несистематические риски. Отличия в том, что систематический риск невозможно управлять с помощью диверсификации, так как затрагивают такие компоненты, как инфляция, политические факторы, валютные курсы и т.д. Что же касается несистематического риска, то в данном случае принцип диверсификации возможен в управлении. Любой инвестор будет стараться исключать несистематический риск через диверсификацию [1].

У. Баффет предполагает, что успех на рынке тесно связан с временным периодом. И чем долгосрочнее период инвестирования выбрал инвестор, тем выше вероятность успеха он получит в будущем. Осознанный выбор нескольких компаний позволяет инвестору внимательно изучить их деятельность, определить их действительную стоимость. И чем больше инвестор знает о компании, тем меньше степень риска, которому могут подвергнуться его инвестиции.

Фондовый индекс. Первый показатель, который должен знать инвестор – это фондовый индекс. Фондовые индексы используются в финансовом мире достаточно давно. «Первенцем» данного вида инструмента является индекс Доу-Джонс. Вторым на свет появился индекс S&P, созданный одноименной американской компанией Standart and Poors (S&P). Первоначально большим преимуществом индекса было количественное превосходства в составе индекса. Если индекс Доу-Джонс рассчитывал по 30 компаниям, то S&P внес в свой состав 200 компаний США различной отрасли экономики. И количественный размах был осуществлен до 500 компаний, что привело к дополнению в его названии (S&P 500). Количественная характеристика оказала влияние на эффективность индекса. Индекс популярен как показатель состояния фондового рынка и используется по сей день как критерий измерения рынка. При расчете индекса был выбран средневзвешенный арифметический метод, где акции каждой компании взвешиваются с учетом стоимости акций. Для включения компании в состав индекса Агентство предъявляет несколько условий. Во-первых, это территориальная принадлежность, т.е. компания должна быть американской. Во-вторых, требования к капитализации компании, данный показатель должен быть свыше $4 млрд., а также компания должна быть финансово устойчивой. В-третьих, не менее 50% акций данной компании должны быть в свободном обращении [2].

В данном случае инвестору необходимо определить территориальную направленность инвестиций. Если предпочтение отдается американскому рынку, то используются фондовые индексы S&P500, DJ или другие. В случае инвестирования в европейский финансовый рынок особо популярны фондовые индексы CAC (Франция), FTSE (Великобритания), DAX (Германия). Азиатский регион также имеет свои популярные индексы – Hang Seng (Гонконг), TOPIX, Nikkei (Япония).

Для эффективного решения необходимо сопоставить состояния и динамику нескольких биржевых индексов. Ведь индекс показывает не только состояние фондового рынка, а также фазу экономического цикла. Фаза подъема экономического цикла наиболее привлекательна с точки зрения инвестирования, так как параллельно за ростом макроэкономических показателей следуют и фондовые индексы.

В качестве рекомендации нами предлагается индекс S&P500, широко практикуемый на фондовом рынке по нескольким причинам:

– большой охват количества эмитентов. На сегодняшний день по данной характеристике не один биржевой индекс не превышает данный показатель. В индекс включены 500 самых крупных компаний, которые обращаются на фондовых биржах NYSE (389 компаний) и NASDAQ (111 компаний) [3].

Лидирующее положение имеет, безусловно, Нью-Йоркская фондовая биржа. Вес компаний, включенных в состав известного индекса, занимает 78% от общей доли индекса. Меньше четверти приходится на компании, акции которых обращаются в NASDAQ.

Структура индекса распределена между 8 секторами экономики – сырье, потребительские товары, финансовый сектор, здравоохранение, индустриальные товары, услуги, технологии, коммунальный сектор. Почти по всем секторам преимуществом обладает Нью-Йоркская фондовая биржа. Однако, по сектору технологии картина имеет обратную наглядность. В данном случае технологические компании большую долю занимают в NASDAQ. Это и не удивительно, так как NASDAQ называют биржей «технологических компаний».

Хотелось бы отметить, что состав индекса имеет стабильный характер, т.е. компании, включенные в состав индекса, не исключаются по случайным факторам. На сегодняшний день в индекс включены крупные компании американской экономики.

Рыночная капитализация компании. Вторичный рынок очень важен не только инвестору, но и эмитенту. Потому что на рынке формируется рыночная капитализация компании, т.е. оценивание рынком данной компании. По критерию размера рыночной капитализации существует несколько предположений. На сегодняшний день существуют следующие критерии определения размера рыночной капитализации:

– высокая капитализация;
– средняя капитализация;
– малая капитализация;
– микро капитализация.

Интересный факт заключается в том, что разными экономистами по-разному определяется размер по данной классификации. Приведем несколько из них.

Таблица 1 – Определение рыночной капитализации компании

Виды капитализации	D. Brawn	Frank Russell	Morningstar.com	Finviz.com
высокая	Свыше 15 млрд. USD	Свыше 8 млрд. USD	Свыше 10,7 млрд. USD	Мега - Свыше 200 млрд. 10 - 200 млрд. USD
средняя	1,5 – 15 млрд. USD	3 – 8 млрд. USD	1,7-10,7 млрд. USD	2-10 млрд. USD
малая	150 млн. – 1,5 млрд. USD	Менее 3 млрд. USD	Менее 1,7 млрд. USD	300 млн. – 2 млрд. USD
микро	Менее 150 млн. USD			Менее 300 млн. USD
Примечание – таблица составлена по данным источника [3], [4]				

Платформа finviz.com дает разные критерии по капитализации. Помимо высокой капитализации данная платформа выделяет группу с мегакапитализацией. В данную группу вошли транснациональные корпорации, такие как Apple, Chevron, Exxon Mobile, Johnson & Johnson, Microsoft Corporation, Pfizer Inc., The Procter & Gamble Company, Wells Fargo & Company, Wal-Mart Stores Inc и другие компании с капитализацией свыше $200 млрд.

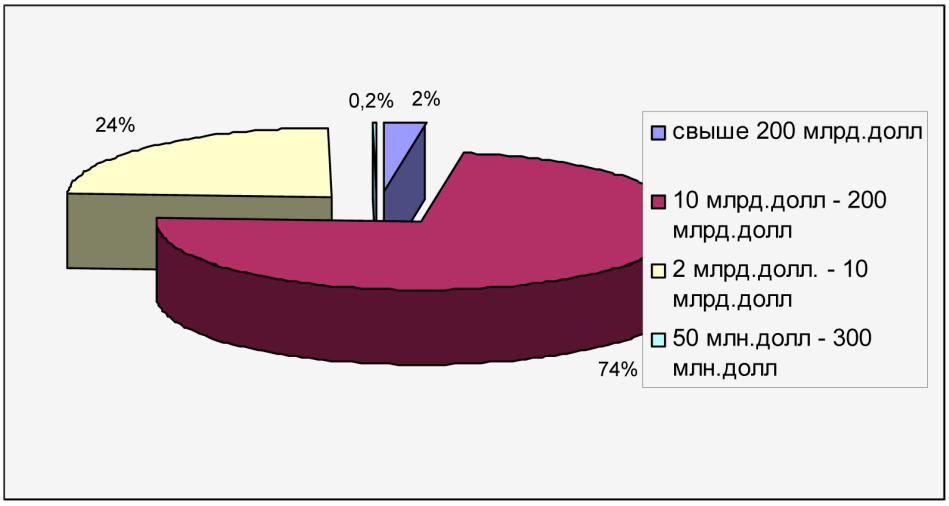

Рисунок 1 – Капитализация компаний, акции которых входят в состав индекса S&P500
Примечание – по данным источника [3]

Акции компаний из списка данного индекса торгуются на биржах NYSE и NASDAQ. Вес каждой компании в индексе пропорционален ее капитализации. Однако, на фондовый индекс влияют компании с высокой капитализации (свыше $200 млрд.), поэтому инвестору нет необходимости инвестировать денежные средства в 500 компаний для эффективного пассивного управления. Следует отсортировать компании с высокой капитализацией.

Показатель прибыль на акцию (EPS). Показатель EPS – сколько приходится чистой прибыли компании на одну акцию. Многие инвесторы путают данный показатель с дивидендом. На самом деле, показатель EPS – это информативный показатель, но не обязует компанию выплачивать деньги в соответствии со значением данного показателя. Большим преимуществом данного показателя является то, что он систематизирует информацию касательно чистой прибыли. К примеру, у одной компании возможна чистая прибыль в 1 млрд. тенге, у второй – 5 млрд.тенге. Мы не можем определить, какая часть прибыли причитается инвестору. Потому

как нам необходимо знать количество акции в обращении.

Показатель P/E. Данный показатель рассчитывается как соотношение рыночной цены к чистой прибыли на одну акцию. Данное соотношение доказывает нам, насколько акция недооценена или переоценена. Так, специалисты утвреждают что значение показателя свыше 30 указывает о переоценнной акции. И для средне- и долгосрочного периода вложение в данную акцию очень рискованно. Лучше выбрать акцию с низким показателем.

Коэффициент «бета». Для эффективного анализа применяются различные фундаментальные показатели акций. Среди них на практике широко применяется коэффициент «бета-акции». Что это за показатель и как инвестор может использовать в управлении портфеля акций?

Данный коэффициент доказывает линейные отношения между прибылью инвесторов в зависимости от инвестиций и прибылью всего рынка. Коэффициент «бета» показывает нам, как прибыль акции меняется в соответствии с динамикой рыночной прибыли. Если значение показателя «бета» является положительным, то тенденция акций продолжает направление рынка. В противоположном значении, т.е. когда значение данного показателя имеет отрицательную характеристику, это говорит нам о противоположной тенденции акции по отношению к рынку.

При пассивном инвестировании (когда инвестор самостоятельно инвестирует не прибегая к ежедневным операциям) следует вкладывать денежные средства в акции с положительным значением данного показателя. Однако следует учесть и степень значения коэффициента. Большим достоинством данного показателя является ее публикуемость со стороны инвестиционных компаний и информационных агентств, что облегчает инвестору в поиске информации или в выявлении его значений.

Если значение показателя разно 1, то это озночает, что движение цены будет одинаковым с движением рынка. Например, индекс FTSE повысился или понизился на 6 пунктов, а акция, входящая в состав данного индекса, имеет значение бета-коэффициента 1. В результате курс акций изменится в одинаковом пределе. При бета-коэффициенте 0,5 курс акций изменится только на половину (т.е. на 3 пункта). Если показатель равен 2, то курс акции изменится в сторону увеличения или уменьшения в зависимости от индекса в 2 раза, т.е. на 12 пунктов.

Таблица 2 – Интерпретация значения бета-коэффициентов

Бета	Направленность дохода	Интерпретация
2,0	В одном направлении с рынком	в 2 раза рискованнее по сравнению с рынком
1,0		Риск равен рыночному
0,5		Риск равен ½ рыночного
0	Нет корреляции	-
-0,5	Противоположное направление с рынком	Риск равен ½ рыночного
-2,0		в 2 раза рисковеннее по сравнению с рыночным
Примечание – таблица составлена по данным источника [5]		

Так, если показатель коэффициента положительный, но имеет значение ближе к нулю, то акции данной компании будут считаться низкорискованными, так как волатильность у них минимальна. Если показатель имеет значение ближе к единице (примерно 0.9-1.5), то акции имеют средний риск, а если с высокое значение, то акции имеют высокую степень волатильности, что крайне нежелательно при пассивном управлении [6].

Показатель бета-акции, входящей в состав индекса FT-500, варьируется от -0.26 до 2.90. Если ранжировать компаний по показателю бета, то мы сможем составить рэнкинг секторов экономики в зависимости от корреляции с индексом.

Таблица 3 – Количественная характеристика секторов экономики в зависимости от коэффициента бета

Сектора	Всего	Коэффициент бета			
		До 0	0.1-0.99	1.00-1.99	Свыше 2.00
Сырье	62	2	10	46	4
Потребительские товары	64	4	35	22	3
Финансы	84	2	26	48	8
Здравоохранение	51	2	35	13	1
Индустриальные товары	47	0	11	34	2
Услуги	92	1	42	47	2
Технологии	69	3	23	42	1
Коммунальные услуги	31	0	29	2	0
Всего	500	14	211	254	21
Удельный вес, в %	100	2,8	42,2	50,8	4,2
Примечание – таблица составлена по данным источника [3]					

Значения коэффициентов «бета» за последние 5 лет выборочных компаний имеют тенденцию к снижению, что дает нам информацию о снижении риска и высокой вероятности корреляции с рынком.

Используя индикаторы рынка и показатели компании, инвестор сможет эффективно управлять портфелем акции. Приведенные показатели являются базовыми для новичка. Для улубленного изучения рекомендуется использовать методы технического и фундаментального анализов. Используя эти подходы, инвестор имеет возможность минимизировать свои риски и получить предполагаемый доход.

Литература

1 Тусаева А.К. Современные тенденции развития рынка IPO// Материалы международной научно-практической конференции «Многогранность оценки бизнеса: проблемы и перспективы в условиях формирования наукоемкой экономики». – Казахстан, Алматы, 15 мая 2014. – С.1588. – 1594.

Материалы For trader.ru. Индексы фондового рынка S&P500. http://fortrader.ru/articles_forex/indeksy-fondovogo-rynka-sp-500.html

2 Материалы платформы finviz.com. http:// finviz.com

3 Дэвид Браун, Лессандра Бентли. Все о стратегиях инвестирования на фондовом рынке. Москва, 2013.

4 Jason Jenkins. Understanding the Beta Coefficient. Investment U. February 3, 2012. http://www.investmentu.com/article/detail/26946/beta-coefficient#.VOyT3aBOXW4

5 Stocks and Beta Coefficient. Learn to invest. http://www.greekshares.com/beta.php

References

1 Tussayeva A.K. Current market trends IPO // Proceedings of the international scientific-practical conference «The many facets of the business assessment: problems and prospects in the emerging knowledge-based economy».- Kazakhstan, Almaty, May 15, 2014. – S.1588 - 1594.2 Materials For trader.ru. The S & P500 stock market. http://fortrader.ru/articles_forex/indeksy-fondovogo-rynka-sp-500.html

2 Materials finviz.com platform. http: // finviz.com

3 David Brown, Lessandra Bentley. All of the investment strategy in the stock market. Moscow, 2013.

4 Jason Jenkins. Understanding the Beta Coefficient. Investment U. February 3, 2012. http://www.investmentu.com/article/detail/26946/beta-coefficient#.VOyT3aBOXW4

5 Stocks and Beta Coefficient. Learn to invest. http://www.greekshares.com/beta.php

Штиллер М.В.

Теоретические подходы к содержанию и факторам возникновения налоговых рисков на предприятиях Республики Казахстан

Характерная для настоящего времени нестабильность мировой экономики обуславливает доминирующую роль превентивного управления рисками, позволяющего предпринимательским структурам целенаправленно и с упреждением реагировать на возникающие риски, предотвращая угрозу недопустимого снижения эффективности предпринимательской деятельности под воздействием рисков. В статье определены основные характеристики, присущие налоговому риску, выделены функции налогового риска. Также обосновывается необходимость организации научных исследований, использования различных приемов снижения налоговых рисков на предприятии, разработки стратегии управления риском в виде прогнозирования рисков и предложены меры по их учету с целью снижения налоговых рисков. Сделаны выводы, что налоговые риски в Республике Казахстан подлежат анализу и оценке, ими можно и нужно управлять.

Ключевые слова: налоговые риски, оценка налоговых рисков, управление рисками, идентификация рисков, предпринимательский риск, бухгалтерский риск, возникновение бухгалтерских рисков, способы снижения риска, функции налогового риска, величина налогового риска.

Shtiller M.V.

Theoretical approaches to the contents and factors of emergence of tax risks at the enterprises of the Republic of Kazakhstan

Instability of world economy, characteristic for the present, causes the dominating role of the preventive risk management allowing enterprise structures purposefully and with anticipation to react to the arising risks, preventing threat of inadmissible decrease in efficiency of business activity under the influence of risks. In article the main characteristics inherent in tax risk are defined functions of tax risk are allocated. Also need of the organization of scientific researches, uses of various methods of decrease in tax risks at the enterprise, development of strategy of management of risk, in the form of forecasting of risks locates. also measures for their account, for the purpose of decrease in tax risks are offered. Conclusions are drawn that tax risks in the Republic of Kazakhstan are subject to the analysis and an assessment, them it is possible and it is necessary to operate.

Key words: tax risks, assessment of tax risks, risk management, identification of risks, enterprise risk, accounting risk, emergence of accounting risks, ways of decrease in risk, function of tax risk, size of tax risk.

Штиллер М.В.

Қазақстан Республикасының кәсіпорындарында салық тәуекелдер туындаған мазмұны мен факторлардың теориялық көзқарастар

Әлемдік экономикадағы тұрақсыздықтың осы уақыт тән тәуекел әсерінен кәсіпорын қызметінің тиімділігін қолайсыз қысқарту қаупінің алдын алу, туындайтын тәуекелдер жауап мақсатты және белсенді кәсіпкерлік құрылымдардың беретін профилактикалық тәуекелдерді басқару үстем рөлін әкеледі. Мақала салық тәуекелдер негізгі сипаттамаларын анықтайды, салық тәуекелдер функциясын атап өтті. Сондай-ақ, тәуекел болжау түрінде зерттеудің қажеттілігі, компанияның салық тәуекелдерді азайту түрлі әдістерін қолдану, тәуекелдерді басқару стратегияларын әзірлеу және салық тәуекелдерді азайту мақсатында, олардың интеграция жөніндегі шараларды ұсынамыз. Қазақстан Республикасында салық тәуекелдерді талдауға және бағалауға жатады және басқарылуы тиіс болады.

Түйін сөздер: салық тәуекелдер, салық тәуекелдерді бағалау, тәуекелдерді басқару, тәуекелдерді сәйкестендіру, бизнес тәуекел, бухгалтерлік тәуекел, бухгалтерлік тәуекелдердің пайда болуы, қаупін азайту әдістері, салық тәуекел функциясы, салық тәуекел мәні.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

УДК 677

Штиллер М.В.

Алматинская академия экономики и статистики,
Республика Казахстан, г. Алматы
E-mail:stilmarmax@mail.ru

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К СОДЕРЖАНИЮ И ФАКТОРАМ ВОЗНИКНОВЕНИЯ НАЛОГОВЫХ РИСКОВ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Несмотря на актуальность проблемы управления рисками предпринимательства, рисками налоговой работы и рисками бухгалтерского учета, разработки в этой области носят разрозненный характер и не образуют единую систему превентивного этими видами рисков, ориентированную на повышение эффективности предприятий структур с учётом влияния указанных рисков на эффективность предпринимательства, их взаимозависимости и лавинообразного характера реализации и распространения. Это обстоятельство вызывает необходимость развития теории и методологии управления рисками в направлении разработки универсального теоретического и методического аппарата управления взаимосвязанными рисками с использованием механизма обратных связей эффективности работы предприятия и управляющих воздействий.

Неопределенность является причиной, обусловливающей существование, наличие и возникновение налогового риска, а действия факторов финансово-хозяйственной среды деятельности предприятия определяют величину этого риска. Поэтому выявление данных факторов необходимо для установления направления по снижению налогового риска. Факторы, влияющие на величину налогового риска, делятся на внешние и внутренние [28, с. 86].

К внешним факторам относятся:

– качественные изменения налогового законодательства, которые могут привести не только к снижению, но и к увеличению налоговых рисков. Например, изменение меры ответственности налогоплательщиков, введенное в первую часть Налогового Кодекса Республики Казахстан, с одной стороны, способствовало снижению налогового риска (сократился срок глубины налоговой проверки с пяти до трех лет и т.д.), с другой – увеличило ответственность налогоплательщика, т.е. увеличило налоговый риск: установлены минимальные абсолютные размеры штрафов, введены обстоятельства, отягчающие ответственность, и т.д.;

– частота изменений налогового законодательства. Иногда изменения в налоговом законодательстве осуществляются задним числом, это серьезно затрудняет возможность их отслеживания и своевременного отражения в учете и соответственно способствует увеличению налогового риска вследствие увели-

чения числа возможных ошибок, допущенных бухгалтером;

– нечеткие формулировки отдельных положений налоговых законодательных документов, приводящие к неоднозначности их толкования, противоречивость отдельных положений нормативных актов, а также полное отсутствие регламентации налогообложения некоторых хозяйственных операций. Решение этих проблем часто осуществляется в судах;

– ведение налогового учета на предприятии, а также особые правила формирования информации по расчетам по налогу на прибыль требуют дополнительных трудозатрат бухгалтерской службы;

– неблагоприятная политическая и экономическая обстановка в стране, что в целом не способствует стабилизации налогового законодательства и улучшению экономических условий хозяйствования, и т.д.

К внутренним факторам относятся:

– особое отношение в нашей стране к исполнению обязанности по уплате налогов. В казахстанском обществе преобладает отрицательное отношение к образу «законопослушного налогоплательщика». С другой стороны, изменение отношения общества к уплате налогов, воспитание гордости за личное участие в жизни государства через внесение сумм налогов возможны только при условии прозрачности бюджетной политики государства;

– организационные аспекты; например, отсутствие или недостаточный уровень организации налогового управления на предприятии, следствием чего может быть наличие невыявленных и неисправленных ошибок;

– отношение руководителя к проблемам бухгалтерского учета и налогообложения. Непонимание важности временной определенности фактов хозяйственной жизни приводит к тому, что руководитель часто представляет бухгалтеру первичные документы по операциям, осуществленным в прошедший налоговый период. Это приводит к ошибкам как в бухгалтерском учете, так и в налогообложении;

– невысокая квалификация бухгалтерских кадров оказывает отрицательное влияние на качество формирования бухгалтерского и налогового учета;

– отношение бухгалтера к риску, что связано с его склонностью к принятию недостаточно обоснованных решений либо с излишней осторожностью, что проявляется, например, в переплате налогов;

– отношения налогоплательщиков с налоговыми органами. Несмотря на то, что налоговые ставки в Республике Казахстан достаточно благоприятны для ведения бизнеса, убедить иностранных инвесторов в том, что в Республике Казахстан можно вести бизнес, не имея проблем с налоговыми органами, сложно. Согласно данным опроса, проведенного аудиторской фирмой Ernst & Young в мае-июне 2014 г., 80% предприятий имели за последние три года споры с налоговыми органами и 92% этих разногласий разрешались в суде.

Исходя из рассмотренных классификационных признаков хозяйственных рисков налоговый риск можно охарактеризовать следующим образом: он является локальным риском; его величина может варьировать от допустимого до катастрофического уровня; относится к группе чистых рисков; является временным риском, поскольку любой налог существует какое-то время (например: налог с продаж, налог на рекламу); постоянным риском в той мере, в какой постоянной является вся налоговая система государства.

Диверсификация налогового риска может быть достигнута предприятием путем увеличения видов деятельности (например, с целью перехода на уплату единого налога на вмененный доход), расширения территорий деятельности, имеющих различные условия налогообложения (например, создание предприятия в оффшорной зоне). Однако свести до нуля налоговый риск диверсификацией не представляется возможным.

Свойством риска является прямая зависимость между величиной риска и доходностью. Особенностью экономической природы налогового риска является то, что он не связан напрямую с прибылью (доходом), т.е. увеличение риска не связано с обязательным увеличением дохода.

Особенность налогового риска также заключается в том, что он объединяет и спекулятивный, и чистый риск, в то время как большинство других рисков относится либо к чистым, либо к спекулятивным. Следовательно, следует выделять две разновидности налогового риска.

Спекулятивный налоговый риск связан с возможностью уплаты излишних налоговых платежей либо с экономией на платежах в бюджет по сравнению с выбранным вариантом налогообложения. Это может произойти в результате изменения условий, согласно которым ранее принималось решение. Возникновение спекулятивного налогового риска в значительной степени зависит от состояния действующего законодательства (бухгалтерского, налогового и т.д.).

Чистый налоговый риск связан с возможностью начисления штрафных санкций контролирующими органами. В этом случае возможны либо потери в виде финансовых санкций, либо отсутствие этих потерь. Именно в результате чистого налогового риска предприятие может обанкротиться.

Кроме того, предприятия в своей деятельности должны осуществлять контроль за тем, когда возникает налоговый риск, в течение какого периода он действует [28].

Кроме того, особая значимость налоговых рисков для казахстанских хозяйствующих субъектов объясняется тем, что если с инвестиционными, валютными, банковскими рисками сталкивается лишь часть хозяйствующих субъектов, то с налоговым риском имеет дело каждое предприятие, поскольку налогообложение касается всех видов деятельности и всех хозяйствующих субъектов.

В настоящее время в казахстанской экономике роль объективных факторов в формировании налоговых рисков велика. При этом прогнозирование вероятности изменения этих факторов (например, налогового законодательства) очень мала. Поэтому, хотя влияние предприятия на величину налоговых рисков ограничено, оно может (и должно) оценивать величину риска и предпринимать меры для снижения налогового риска до допустимого уровня.

Критерии для самостоятельной оценки риска назначения выездной налоговой проверки следующие: налоговая нагрузка ниже среднеотраслевой (по виду деятельности); отражение в отчетности убытков на протяжении нескольких налоговых периодов (в течение двух и более лет); отражение в налоговой отчетности значительных сумм вычетов по НДС; опережающий темп роста расходов над темпом роста доходов от реализации; выплата среднемесячной зарплаты на одного работника ниже среднего уровня по виду экономической деятельности в регионе; неоднократное приближение к предельному значению величин показателей, предоставляющих право применять спецрежимы; отражение индивидуальным предпринимателем суммы расхода, максимально приближенной к сумме его дохода, полученного за календарный год; построение финансово-хозяйственной деятельности на основе заключения договоров с контрагентами-перекупщиками или посредниками («цепочки контрагентов») без наличия разумных экономических или иных причин (деловой цели); непредставление пояснений на уведомление инспекции о выявлении несоответствия показателей деятельности; неоднократное снятие с учета и постановка на учет в инспекциях в связи с изменением местонахождения («миграция» между инспекциями); значительное отклонение уровня рентабельности по данным бухучета от уровня рентабельности для данной сферы деятельности по данным статистики; ведение хозяйственной деятельности с высоким налоговым риском.

Отметим, что всю имеющуюся информацию контролеры рассматривают в совокупности.

Возможно выделить следующие меры по минимизации налоговых рисков: игнорирование налогового риска; снижение налогового риска. Снизить налоговый риск можно, подготовив документально обоснованную позицию (договоры, первичная документация, маркетинговая политика, судебная практика, разъяснения контролирующих органов и т.д.).

Многие компании в качестве меры по минимизации рисков придерживаются так называемого консервативного подхода, т.е. начисляют налог независимо от того, что существует неоднозначность в необходимости его начисления. Однако в данном случае они, по нашему мнению, просто подвергаются другому налоговому риску – риску неэффективного налогообложения, а именно переплаты налогов. И в описываемой ситуации неизвестно, в каком случае абсолютный размер финансовых потерь окажется выше – в случае переплаты налога или в случае возникновения спора с налоговым органом спустя некоторое время и уплаты пени и штрафных санкций. Кроме того, при оценке налоговых рисков необходимо также учитывать фактор временной стоимости денег, а также тот факт, что размер пеней существенно меньше средней ставки по кредитам в банковской сфере. Игнорировать налоговые риски можно, однако в последнее время этот способ считается весьма неэффективным. Он применяется только в крайнем случае, когда все доступные способы его снижения не являются экономически целесообразными по сравнению с ущербом, который может нанести реализация риска. Руководители осведомлены о наличии данного риска и его характеристиках и осознанно не предпринимают каких-либо мер воздействия на риск. Далее происходит применение выбранных мер, например подача уточненной налоговой декларации, запрос документов у контрагентов и т.д.

Важной особенностью управления налоговыми рисками в Республике Казахстан является сильная зависимость применяемых методов и уровня управления налоговыми

рисками от размера компании. Контроль управления рисками может включать в себя контроль динамики характеристик налоговых рисков и эффективности реализации мероприятий по управлению рисками. Основным способом контроля за налоговыми рисками является внутренний аудит налоговых рисков на предприятии.

Такой подход к управлению налоговыми рисками часто позволяет уменьшить вероятность споров с налоговой инспекцией. Однако ценой вопроса, как правило, являются переплата налогов и низкая эффективность налогообложения и функционирования бизнеса в целом. Принцип консерватизма мешает использовать существующие законные способы налогового планирования, а трудоемкость внедрения и администрирования отдельных идей служит причиной отказа от них в пользу удобства учета.

Литература

1 Щекин Д.М. Налоговые риски и тенденции развития налогового права. – М.: Статут, 2007. – С. 43.
2 Назаров Р.А. Управление налоговыми рисками организаций // Все для бухгалтера. – 2009. – №4. [Консультант +].
3 Семенова О.С. К вопросу о природе налоговых рисков // Финансы. – 2010. – №7. – С. 36–42.
4 Цыркунова Г.А., Мигунова М.И. Налоговые риски: сущность и классификация // Финансы и кредит. 2005. N№ 33. – с. 48–52.

References

1 Shhekin D.M. Nalogovye riski i tendencii razvitija nalogovogo prava. – M.: Statut, 2007. – S. 43.
2 Nazarov R.A. Upravlenie nalogovymi riskami organizacij // Vse dlja buhgaltera. – 2009. N 4. [Konsul’tant +].
3 Semenova O.S. K voprosu o prirode nalogovyh riskov // Finansy. – 2010. – N7. – S. 36–42.
4 Cyrkunova G.A., Migunova M.I. Nalogovye riski: sushhnost’ i klassifikacija // Finansy i kredit. 2005. – N33. – S. 48–52.

Шахарова А.Е.

Уровень жизни населения как критерий социально-экономического развития Казахстана

В статье анализируется уровень жизни населения Казахстана как критерий устойчивого социально-экономического развития общества. Проведен анализ основных индикаторов социального развития и уровня жизни населения. Проанализированы показатели квинтильного распределения доходов населения Казахстана, показателей неравенства доходов населения, поскольку сближение благосостояния различных групп населения и сокращение дифференциации доходов семей являются приоритетными целями социальной политики развитых стран. В результате исследования показано, что главная функция управления качеством жизни должна состоять в обеспечении реализации потребностей населения, в формировании показателей их комплексного развития, выявлении возникающих проблем, разработке и использовании методов их решения в достижении намеченных уровней качества жизни. Возможности Казахстана для повышения уровня жизни тесно связаны со способностью страны обеспечить высокий, устойчивый экономический рост.

Ключевые слова: качество жизни, уровень жизни, индекс человеческого развития, доходы населения, социальное расслоение.

Shakharova A.

Standard of living of the population as criterion of social and economic development of Kazakhstan

In article the standard of living of the population of Kazakhstan as criteria of sustainable social and economic development of society is analyzed. The analysis of the main indicators of social development and a standard of living of the population is carried out. Indicators of kvintilny distribution of the income of the population of Kazakhstan, indicators of an inequality of the income of the population as rapprochement of welfare of various groups of the population and reduction of differentiation of the income of families are the priority purposes of social policy of the developed countries are analysed. As a result of research it is shown that the main function of quality management of life has to consist in ensuring realization of requirements of the population, in formation of indicators of their complex development, identification of the arising problems, development and use of methods of their decision in achievement of the planned life levels of quality. Possibilities of Kazakhstan for increase of a standard of living are closely connected with ability of the country to provide high, sustained economic growth.

Key words: quality of life, standard of living, index of human development, income of the population, social stratification.

Шахарова А.Е.

Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуының көрсеткіші – халықтың өмір сүру деңгейі

Мақалада Қазақстан халқының өмір сүру деңгейі тұрақты әлеуметтік-экономикалық дамуының көрсеткіші ретінде талданады. Әлеуметтік даму мен халықтың тұрмыс деңгейінің негізгі индикаторының талдау жүргізілді. Қазақстан халқының әл-ауқаты талданып, себебі халықтың түрлі топтарының кірістер теңсіздігінің көрсеткіштерін жақындастыру кірістерді бөлу квинтильды көрсеткіштері халықтың әлеуметтік саясаттың мақсаттары мен азайтуға табыстарды саралау отбасы дамыған елдердің басым болып табылады. Халықтың қажеттілігін қамтамасыз етуде, олардың көрсеткіштерін қалыптастыруда тұруы тиіс, бұл өмір сапасына басты функциясы көрсетілген басқару зерттеу нәтижесінде пайда болатын мәселелерді әзірлеуге және іске асыру, анықтауда кешенді дамыту, оларды шешу әдістерін пайдалану өмір сапасының белгіленген деңгейлеріне қол жеткізуде. Өмір сүру деңгейін көтеру үшін бастап, Қазақстанның мүмкіндігін қамтамасыз етуге қабілеті жоғары, тығыз байланысты елдің орнықты экономикалық өсу.

Түйін сөздер: адам даму индексі, халықтың табысы, өмір сүру сапасын, өмір сүру деңгейі, әлеуметтік жіктелу сүру сапасы, өмір сүру, адами даму индексі, табысы, әлеуметтік стратификация.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

УДК 369.011.42

Шахарова А.Е.

Казахский университет экономики, финансов и международной торговли,
Республика Казахстан, г. Астана
E-mail: shaharovaAliya@yandex.kz

УРОВЕНЬ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ КАК КРИТЕРИЙ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНА

Каждый из нас имеет свои представления об уровне и качестве жизни, которые ассоциируются с возможной страной проживания, климатическими условиями. Но в то же время даже в самой климатически благоприятной стране человек не будет счастлив без удовлетворения элементарных потребностей в еде и жилье, а также возможностях получения услуг здравоохранения, образования и т.д. Удовлетворенность человека уровнем и качеством жизни зависит от доступности комплекса благ, которые и дают ощущение благополучия.

Повышение уровня и качества жизни населения является одним из стратегических направлений развития Казахстана, так как эффективное развитие национальной экономики невозможно без устойчивого повышения уровня жизни населения. В связи с этим представляется целесообразным исследование уровня жизни населения как целостного объекта, обладающего сложными, взаимосвязанными и взаимодействующими структурными образованиями с использованием статистических методов исследования.

В настоящее время в мировой практике в качестве основной комплексной характеристики уровня жизни населения применяется индекс человеческого развития (ИЧР) (The Human Development Index - HDI), исчисляемый как интегральный трех составляющих: ВВП на душу населения, ожидаемой продолжительности жизни при рождении, достигнутого уровня образования.

Согласно Индексу человеческого развития, Норвегия признана самой благополучной страной в мире. Норвегия занимала первое место с 2001 года по 2006 год, затем уступила Исландии, и с 2008 года по настоящее время продолжает сохранять позиции лидера. Среднегодовой доход на душу населения в Норвегии составляет 98 860 долларов США.

В пятерку наиболее благополучных стран также входят Австралия, Швейцария, Нидерланды и Соединенные Штаты.

В рейтинге 2014 года (доклад 2015 года) Казахстан занял 56-ю позицию из 188 возможных как страна с высоким уровнем индекса человеческого развития (индекс равен 0,788) [1].

Страны Евразийского экономического союза также включены в группу стран с высоким уровнем индекса человеческого развития и получили 53 место (Беларусь), 57 место (Россия) и 87 место

(Армения). Только Кыргызстан включен в группу стран со средним уровнем развития (125 место).

Уровень жизни по методике ООН оценивается по трем параметрам: средняя продолжительность жизни, уровень образования и доходы на душу населения.

Средняя продолжительность жизни в развитых зарубежных странах достаточно высокая, например в той же Норвегии достигает 81,3 лет. В Казахстане средняя продолжительность жизни составила 71,62 лет, в том числе у мужчин – 67,12 лет и у женщин – 75,94 лет. Если сравнить данный показатель с 2010 годом, то рост составляет 3,6%. Это связано с проводимыми в Казахстане социальными программами и диспансеризацией жителей, снижением уровня смертности и заболеваемости.

Развитие образовательной системы в Республике Казахстан в настоящее время осуществляется на основе мировых тенденций в области образования. По данным Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан, в 2014 году из общего количества экономически активного населения 31% имеют высшее образование, 33% – среднее профессиональное образование, 24% – общее среднее образование, 6% – начальное профессиональное образование, 4% – незаконченное высшее образование [2].

В настоящее время в республике функционирует 127 высших учебных заведений, предоставляющих образовательные услуги по программам высшего и послевузовского образования, из них 44% являются частными (таблица 1).

Таблица 1 – Количество высших учебных заведений Республики Казахстан, единиц

Наименование	Учебный год										
	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
Республика Казахстан	181	176	167	143	148	149	146	139	128	126	127
Акмолинская	8	7	7	6	6	6	6	6	6	6	6
Актюбинская	7	7	6	6	7	8	8	7	6	6	6
Алматинская	4	4	4	2	2	2	2	3	3	3	3
Атырауская	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Западно-Казахстанская	7	7	7	4	4	4	4	4	3	3	3
Жамбылская	5	5	6	5	5	5	5	5	5	5	4
Карагандинская	15	15	13	14	13	13	13	10	10	9	9
Костанайская	9	8	7	7	7	7	7	7	7	7	7
Кызылординская	6	6	6	5	5	5	4	4	4	4	4
Мангистауская	3	4	4	3	3	3	3	3	2	2	2
Южно-Казахстанская	19	17	11	12	12	12	14	12	11	11	11
Павлодарская	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Северо-Казахстанская	4	4	4	3	3	2	2	2	2	2	2
Восточно-Казахстанская	10	10	9	9	10	10	10	10	7	7	7
г. Астана	11	13	13	12	12	13	14	14	14	14	14
г. Алматы	66	62	63	48	52	52	47	45	41	40	42
Примечание – составлено по данным Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан [3].											

Анализ показывает, что наибольшее количество вузов сосредоточено в г. Алматы (42), г. Астане (14) и Южно-Казахстанской области (11). Удельный вес которых составляет 51% от общего количества вузов республики. Задача по оптимизации вузов – одно из двадцати поручений по социальной модернизации общества, поставленных Президентом РК. В настоящее время МОН

РК проводит поэтапное, планомерное укрупнение сети вузов, преобразование части вузов в колледжи. Объединение и усиление вузов ведет к росту возможностей для улучшения качества обучения студентов, повышению конкурентоспособности реформированных учебных заведений, совершенствованию инфраструктуры высшего образования.

Качественная инфраструктура имеет немаловажное значение в обеспечении надлежащего уровня и качества обучения и создании более комфортных условий обучения и проживания студентов. В перспективе преобразования в системе высшего образования Казахстана сделают вузы республики более привлекательными для иностранных студентов из государств Центральной Азии, что дает шанс в увеличении экспорта образовательных услуг [4].

По данным Центра Болонского процесса и академической мобильности МОН РК, в 2014 году Национальную институциональную аккредитацию прошли 66 вузов (75,9%) из 115 гражданских, Национальную специализированную аккредитацию прошли 33 вуза (37,9%) и Международную специализированную аккредитацию прошли 19 казахстанских вуза (21,8%).

В 2014 году в рейтинге Webometrics участвовало 35 вузов Казахстана, в том числе ЕНУ им. Л.Н.Гумилева (1455 место) и КазНУ им. аль-Фараби (1711 место).

Также в 2014 году заявку на участие в мировом академическом рейтинге лучших университетов мира QS подал 21 казахстанский вуз, из них были отмечены 9 вузов [5].

Одним из самых важных показателей уровня жизни населения являются его доходы. Анализ показал, что на фоне роста показателей национальной экономики Казахстана отмечается положительная тенденция роста доходов населения. Основным источником доходов и важным показателем благосостояния по-прежнему остается заработная плата. Так, за последние 10 лет уровень доходов на душу населения в месяц в среднем вырос почти в 4 раза и составил 62007 тенге. Также сократилась доля населения с доходами ниже величины прожиточного минимума в целом по республике в 11,2 раз и по итогам 2014 года составила 2,8%, сохраняя положительную динамику как для городской, так и для сельской местности.

При изучении вопроса об уровне жизни основной проблемой является проблема неравенства благосостояния, а также порождаемого ею социального напряжения в обществе. Неравенство доходов может достигать огромных масштабов и создавать угрозу для политической и экономической стабильности в стране, поэтому практически все развитые страны мира вынуждены постоянно сокращать разрыв в доходах различных групп населения. Но разработка такого рода мер возможна лишь при умении точно определять степень дифференциации доходов и богатства и воздействовать на нее с помощью государственной политики.

Для углубленного анализа доходов населения было использовано соотношение доходов верхнего и нижнего квинтилей (20-процентных групп, выделяемых по ранжированному ряду значений располагаемых денежных доходов обследованных домохозяйств). При равномерном распределении доходов каждая 20%-я группа населения имела бы 1/5 доходов общества.

Квинтильное распределение доходов населения Казахстана за 2005-2014 гг. показано на рисунке 1.

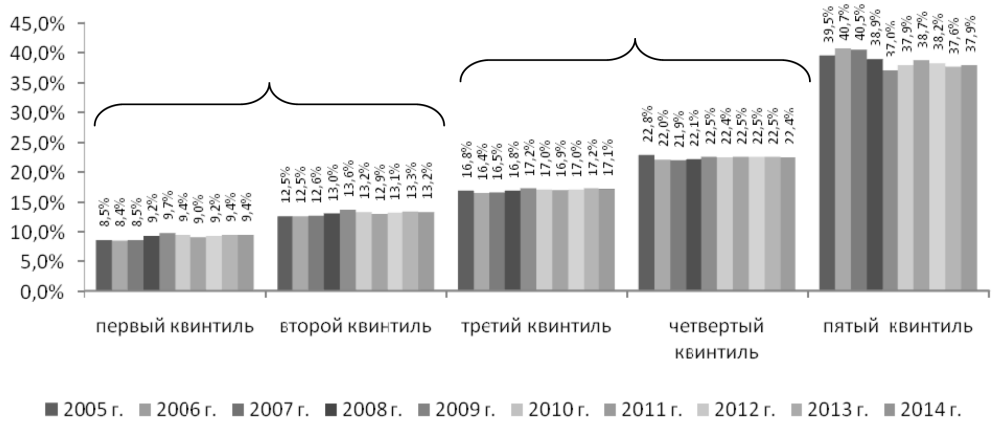

Рисунок 1 – Квинтильное распределение доходов населения Казахстана
Примечание – составлено по данным Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан [6]

Полученные данные показывают незначительное увеличение среднемесячного дохода на душу населения в первых 4-х квинтилях, кроме последнего. В результате соотношение между доходами населения последнего и первого квинтилей уменьшилось незначительно – с 4,65 до 4,03 раза.

При этом сохраняется региональная дифференциация бедности с более выраженной картиной сельской бедности во всех регионах. До сих пор сельская бедность остается на достаточно высоком уровне и превышает городскую почти в три раза.

Аналогичная ситуация в распределении доходов сложилась и в зарубежных странах. Так, например, 20% населения стран ЕС-28 с самыми высокими доходами получили около 40% совокупных денежных доходов населения, а 20% населения с самыми низкими доходами – около 8%. Соотношение денежных доходов верхнего и нижнего квинтиля составило 5,1, а в странах ЕС-28 – от 3,4 в Словении и до 7,2 в Испании. В Греции, Латвии, Румынии и Болгарии это соотношение превышает 6, а в Чехии, Нидерландах, Швеции, Финляндии, Словакии, Бельгии и на Мальте не достигает 4.

Страны Европейской экономической зоны и Швейцария отличаются сравнительно низкой дифференциацией денежных доходов. Наибольшая неравномерность в распределении доходов наблюдается в Швейцарии, где доходы 20% населения с самыми высокими доходами в 4,4 раза превышают доходы 20% населения с самыми низкими доходами [7].

Анализ расслоения общества по уровню дохода необходимо проводить с помощью специальных коэффициентов дифференциации, характеризующих соотношение доходов наиболее и наименее обеспеченных групп населения. Показатели неравенства населения Казахстана по доходам представлены в таблице 2.

Таблица 2 – Показатели неравенства населения Казахстана по доходам

Наименование	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.	2014 г.
Коэффициент фондов, раз	6,8	7,4	7,2	6,2	5,3	5,7	6,1	5,8	5,6	5,7
Коэффициент Gini	0,304	0,312	0,309	0,288	0,267	0,278	0,29	0,284	0,276	0,278
Глубина бедности, %	7,5	3,9	2,4	2,3	1,3	1,1	0,9	0,5	0,4	0,4
Острота бедности, %	2,5	1,3	0,8	0,7	0,3	0,3	0,3	0,1	0,1	0,1
Примечание – составлено по данным Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан										

Коэффициент фондов представляет собой соотношение денежных доходов 10% наиболее состоятельного и 10% беднейшего населения. За период с 2005 по 2014 годы в Казахстане он сократился на 16,18% и составил 5,7.

Как положительную тенденцию можно рассматривать уменьшение неравенства в распределении денежных доходов, о чем свидетельствует снижение коэффициента Gini. Коэффициент Gini дает возможность численно оценить степень неравенства населения по доходам. Значение коэффициента Gini в пределах 0,4-0,5 считается индикатором значительного неравенства по доходам в обществе. Более высокая неравномерность распределения денежных доходов населения отмечается в США, где коэффициент Gini равен 0,45 и в Китае – 0,48. Уравнительным лидером является Швеция, которая имеет коэффициент Gini, равный 0,23, а более похожая на нас по размерам Германия – 0,27 [8].

Таким образом, Казахстан имеет неплохой уровень распределения денежных доходов населения. За период с 2005 по 2014 годы в Казахстане значение коэффициента Gini сократилось с 0,304, которое характеризует заметное неравенство, до 0,278, то есть умеренное неравенство.

Для получения более точной характеристики бедного населения используются также показатели глубины и остроты бедности. Глубина бедности отражает среднюю величину дохода бедных, недостающего до уровня бедности, рассчитанную по отношению ко всему населе-

нию страны. Так, за период с 2005 по 2014 год глубина бедности в Казахстане сократилась на 94,67% и составила 0,4%.

Дополнительную характеристику глубины бедности дает показатель остроты бедности, который показывает неравенство среди бедных – степень разброса доходов бедных от их среднего значения. Острота бедности показывает, насколько «беден» самый бедный человек в обществе, т.е. характеризует неравенство среди бедного населения. С 2005 года острота бедности сократилась на 96% и составила 0,1%.

Особенностью Казахстана является возросшее неравенство регионов по уровню жизни населения. Исследования региональных аспектов бедности показывают, что наиболее значительные группы беднейшего населения сконцентрированы в регионах с низким уровнем экономического развития, слабыми возможностями обеспечения за счет собственных ресурсов приемлемого уровня развития социальной сферы. В таких регионах, как правило, пониженный по сравнению с другими территориями удельный вес занятого населения.

Уровень жизни населения Казахстана напрямую зависит от текущей экономической ситуации. В настоящее время состояние мировой экономики в целом находится в опасной фазе. Финансовые потрясения, происходящие в европейских странах, частично повлияли на экономику развивающихся стран, а также затронули и другие государства, обладающие более высокими уровнями доходов и до недавнего времени остававшиеся незатронутыми.

Колоссальное влияние на экономику Казахстана и соответвенно на уровень жизни населения оказывают цены на нефть, в частности показатели реального и номинального ВВП, а также торговлю и валютный курс. Повышение цен на нефть в течение почти всего прошлого десятилетия поддерживало фискальную политику, при этом позволяя наращивать бюджетные резервы. Переизбыток нефти, провал ОПЕК и ослабление глобального спроса повлияли на обвал цен на энергоносители с ее пикового уровня – 115 долларов за баррель в августе 2014 года до уровня, невиданного уже 11 лет. При этом нефть может продолжить дешеветь. В настоящее время курс тенге к доллару упал с 183,70 тенге в январе 2015 года до 365,83 тенге в феврале 2016-го.

Государственное регулирование уровня и качества жизни населения Казахстана реализуется через систему социальной и экономической политики. Социальная государственная политика обеспечивает «прямое» воздействие на уровень и качество отдельных слоев населения и государственная экономическая политика оказывает «косвенное» воздействие на благосостояние населения.

Несмотря на рост реальных доходов населения, продолжает оставаться значительным число семей, имеющих уровень потребления, незначительно превышающий прожиточный минимум.

Существующие программы социальной помощи не оказывают достаточного влияния на снижение уровня бедности, поскольку основная часть ресурсов, выделяемых в рамках реализации указанных программ, распределяется в пользу небедных категорий населения.

Недостаточно развита практика участия органов власти, бизнеса и некоммерческих организаций в реализации совместных проектов, направленных на снижение уровня бедности.

Существующее многообразие подходов к решению комплекса проблем, связанных с качеством жизни, подтверждает необходимость в эффективной системе его управления.

Управление качеством жизни целесообразно путем управления его составляющих – условий, образа и уровня жизни – то есть, создание условий, способствующих всестороннему развитию личности; регулирование образа жизни с целью его совершенствования; управление уровнем жизни населения с целью его повышения. Управление качеством жизни целесообразно путем управления его составляющих – условий, образа и уровня жизни – то есть, создание условий, способствующих всестороннему развитию личности; регулирование образа жизни с целью его совершенствования; управление уровнем жизни населения с целью его повышения [9].

Системное управление качеством жизни предполагает подготовку и обоснование комплексных управленческих решений с учетом всех взаимосвязей, отдельных структурных частей и их взаимовлияния. Главная функция управления качеством жизни должна состоять в обеспечении реализации потребностей населения, в формировании показателей их комплексного развития, выявлении возникающих проблем, разработке и использовании методов их решения в достижении намеченных уровней качества жизни. Реализация в практике управления социально-экономическими процессами предложенного механизма даст возможность, наиболее реально оценивая сложившиеся тенденции, решать задачи системного управления качеством жизни в условиях перехода на модель устойчивого развития республики.

В связи с этим целью политики в области доходов населения является существенное снижение уровня бедности на основе поддержания высоких темпов экономического роста, обеспечения макроэкономической стабильности, роста денежных доходов населения, повышения эффективности программ социальной защиты и совершенствования механизмов социального партнерства.

Для достижения поставленной цели необходимо существенно повысить эффективность реализации социальных программ, что требует изменения форм и методов работы органов социальной защиты населения, которые должны быть направлены на создание единой системы обеспечения занятости и социальной защиты населения, обеспечение координации деятельности органов социальной защиты населения, органов службы занятости населения и органов, осуществляющих предоставление жилищных субсидий и иных форм социальной помощи на основе совместного планирования и реализации социальных программ, а также использования единых информационных баз данных о бедных домохозяйствах.

Необходимы также меры, направленные на повышение доступности профессионального образования для детей из бедных семей, в том числе предусматривающие реализацию программ, разработанных с участием органов социальной защиты населения и органов образования.

Особое внимание должно быть уделено обеспечению эффективного взаимодействия органов социальной защиты населения и органов службы занятости населения с негосударственными организациями, деятельность которых направлена на оказание помощи нуждающимся категориям населения, а также с представителями делового сообщества. Необходимо обеспечить развитие механизмов частно-государственного партнерства, позволяющих объединять средства государства и частных благотворителей, а также привлекать негосударственные организации для совместной разработки и реализации программ сокращения бедности на условиях государственного социального заказа, социальных грантов и в иных формах. Для этого потребуется внесение изменений в бюджетное, налоговое и гражданское законодательство.

Литература

1 Отчет о развитии человечества (https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%8F%D0%B7%D1%8B%D0%BAHuman Development Report) Режим доступа: http://hdr.undp.org/en/2015-report

2 Экономическая активность населения Казахстана: Статистический сборник Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан /под ред. А.А. Смаилова– Астана, 2015. – 214 с.

3 Статистический бюллетень «Высшие учебные заведения Республики Казахстан на начало 2015/2016 учебного года». Социальная сфера Серия 23. 41-07/725 «25» декабря 2015 г.

4 Национальный доклад о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан С. Ирсалиев, А. Култуманова, Т. Булдыбаев, Г. Карбаева, Ш. Шаймуратова, Г. Ногайбаева, Г. Кусиденова, А. Ибрашева, З. Алямова, М. Алпысбаева, К. Манакова. – Астана: АО «ИАЦ», 2015 – 273 с.

5 Отчет о проведении академического ранжирования по образовательным программам бакалавриата. – Астана, 2014.

6 Уровень жизни населения в Казахстане: Статистический сборник Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан /под ред. А.А. Смаилова. – Астана, 2015. – 84 с.

7 Щербакова Е. Денежные доходы населения стран ЕС-28 // Демоскоп Weekly. – 2014. – №607-608. Режим доступа: http://demoscope.ru/ weekly/2014/0607/barom01.php Дата обращения: 30.11.2015 г.

8 Зырянова С.Е. Подходы к измерению бедности: опыт стран СНГ // Вопросы статистики. – №3. – 2007. – С.37-43.

9 Ахмедьярова М.В. Качество жизни населения: теория, приоритеты и практика. Монография. – Алматы, 2009. – 344 с.

References

1 Otchet o razvitii chelovechestva (https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%8F%D0%B7%D1%8B%D0%BAHuman Development Report) Rezhim dostupa: http://hdr.undp.org/en/2015-report

2 Jekonomicheskaja aktivnost' naselenija Kazahstana: Statisticheskij sbornik Komiteta po statistike Ministerstva nacional'noj jekonomiki Respubliki Kazahstan /pod red. A.A. Smailova– Astana, 2015. – 214 s.

3 Statisticheskij bjulleten' «Vysshie uchebnye zavedenija Respubliki Kazahstan na nachalo 2015/2016 uchebnogo goda». Social'naja sfera Serija 23. 41-07/725 «25» dekabrja 2015 g.

4 Nacional'nyj doklad o sostojanii i razvitii sistemy obrazovanija Respubliki Kazahstan S. Irsaliev, A. Kultumanova, T. Buldybaev, G. Karbaeva, Sh. Shajmuratova, G. Nogajbaeva, G. Kusidenova, A. Ibrasheva, Z. Aljamova, M. Alpysbaeva, K. Manakova. – Astana: AO «IAC», 2015 – 273 s.

5 Otchet o provedenii akademicheskogo ranzhirovanija po obrazovatel'nym programmam bakalavriata. – Astana, 2014.

6 Uroven' zhizni naselenija v Kazahstane: Statisticheskij sbornik Komiteta po statistike Ministerstva nacional'noj jekonomiki Respubliki Kazahstan /pod red. A.A. Smailova. – Astana, 2015. – 84 s.

7 Shherbakova E. Denezhnye dohody naselenija stran ES-28 // Demoskop Weekly. – 2014. – №607-608. Rezhim dostupa: http://demoscope.ru/ weekly/2014/0607/barom01.php Data obrashhenija: 30.11.2015 g.

8 Zyrjanova S.E. Podhody k izmereniju bednosti: opyt stran SNG // Voprosy statistiki. – №3. – 2007. – S.37-43.

9 Ahmed'jarova M.V. Kachestvo zhizni naselenija: teorija, prioritety i praktika. Monografija. – Almaty, 2009. – 344 s.

Садыкова С.Т.

Методы снижения рисков: хеджирование, страхование, диверсификация

Актуальность статьи заключается в мотивации правильно управлять денежными потоками путем инвестирования для достижения финансовой независимости.

В данной статье представлены методы перераспределения рисков финансовой системы: хеджирование, страхование и диверсификация. Более подробно представлен процесс хеджирования с примерами. Раскрывается процесс хеджирования как открытие сделок на одном рынке для компенсации воздействия ценовых рисков равной, но противоположной позиции на другом рынке. Представлена необходимость хеджирования с целью страхования рисков изменения цен путем заключения сделок на срочных рынках.

В целом, под хеджированием понимают просто страхование риска изменения цены актива, процентной ставки или валютного курса с помощью производных инструментов.

Хеджирование рисков основано на стратегии минимизации нежелательных рисков, поэтому результатом операции может являться также и снижение потенциальной прибыли, поскольку прибыль, как известно, находится в обратной зависимости с риском.

Ключевые слова: хеджирование, страхование и диверсификация, рынок производных инструментов, рынок срочных контрактов.

Sadykova S.T.

Methods of decline of risks Abstract: hedging, insurance, diversification

This article presents the vision of the novice investor in the market of urgent financial instruments, hedging, insurance, diversification. Analysis of derivatives for Kazakhstan stock exchange KASE is presented at theoretical level. The positive and negative aspects of the stock market , futures and options contracts are identified.

Financial risks can be linked with for example sales of products, the depreciation of capital invested in assets, purchase of assets , etc.

For this purpose, the derivative financial instruments (hedging instruments) were invented and an operation to reduce risk with these derivatives is called hedging.

Long considered the position and Short on contracts in the case of raising and lowering the price of the underlying asset. Presented an example on earning and price divergence actually identical instruments. The notions of hedging, insurance, diversification.

Key words: Derivatives, Kazakhstan Stock Exchange KASE, Futures .Options, Market of derivative financial instruments, Urgent contracts market, hedging, insurance, diversification.

Садыкова С.Т.

Тәуекелдің төмендету әдістері: хеджирлеу, диверсификация, сақтандыру

Аталмыш мақалада бастапқы инвестордың жедел қаржы жабдықтар нарығындағы көзқарасы көрсетілген хеджирлеу, диверсификация, сақтандыру. Нарықтық акцияның жағымды және жағымсыз жақтары, фьючерс және опцион келісімшарттары айқындалған.

Мысалы, қаржылық тәуекелдер сатылымдағы өндірістік өніммен, активтерді сатып алу, т.б. байланысуы мүмкін.

Осы болмыс өндірістік қаржылық жабдықтар өндірілген (жедел келісімшарттар, деривативтер), ал осы деривативтер арқылы төмендетілген тауекел операциялары хеджирлеу атауын алды.

Аталған мақалада классикалық спекуляцияның әдісі қарастырылған. Мерзімдік нарық, хеджирлеу, диверсификация, сақтандыру ашылады. Базалық активтер бағасының төмендеуі және жоғарлауы жағдайында келісімшарт бостанша Long, Short ұстанымы қарастырылады.

Түйін сөздер: Деривативтер, Ондірістік нарық жабдықтары, Жедел келісімшарт нарығы, Хеджирлеу, диверсификация, сақтандыру.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

УДК 336.761

Садыкова С.Т.

Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Республика Казахстан, г. Алматы
E-mail: saule_s71@mail.ru

МЕТОДЫ СНИЖЕНИЯ РИСКОВ: ХЕДЖИРОВАНИЕ, СТРАХОВАНИЕ, ДИВЕРСИФИКАЦИЯ

Известный финансовый аналитик, инвестор Роберт Кийосаки определил квадрант денежного потока и четырех типов людей, входящих в него (бизнесмены, инвесторы, наемные работники, специалисты).

Как известно, в наиболее выгодном положении находятся Инвесторы, т.к. их активы будут их «кормить» и покрывать пассивы, даже в случае если они не будут работать, в отличие от бизнесменов, специалистов и, тем более, наемных рабочих. Бизнесмен только может себе устроить некоторый отпуск, «перерыв» в своей деятельности. Специалисты и наемные работники получают доход только в случае, если они работают.

Необходимо четкое соотношение доходов и расходов, т.е. расходы < доходов. Что является простым, но важным правилом в управлении финансами.

Денежный поток «бедного человека» состоит в том, что его доходы могут покрывать или не покрывать только его расходы.

Денежный поток «богатого человека» состоит в том, что его доходы направлены в основном (и покрывают расходы и обязательства) на инвестиции (покупка активов, ценных бумаг).

Денежный поток «среднего человека» состоит в том, что его доходы покрывают только расходы и обязательства.

Таким образом, для начала поставим себе цель – оказаться в той категории людей, которые находятся в правом нижнем квадранте, т.е. будем умело распределять свои доходы: на расходы и обязательства, на накопление и инвестиции и можно еще добавить дополнительно на благотворительность.

Пусть вы эту цель достигните не завтра, не через год, а через определенный период времени становления вашего профессионализма, главное, что вы в «процессе» и на правильном пути.

Итак, мы определили, чтобы иметь накопления и инвестиции, у нас доходы должны превышать расходы, т.е. собственный капитал должен быть положительный.

Активы должны генерировать наши доходы, а они, как известно, могут быть как «работающие» так и «неработающие» (например, квартира, в которой мы живем «неработающий актив», а если мы ее сдаем в аренду, то «работающий актив»).

Цель статьи – раскрыть методы перераспределения рисков, способствующих развитию личных финансовых инвестиций.

Более подробно остановимся на методе хеджирования, а по страхованию и диверсификации ограничимся определениями и основными понятиями.

Диверсификация означает распределение инвестиций среди нескольких рискованных активов вместо концентрации их всех в одном единственном активе. Суть диверсификации выражена в известной поговорке – «не кладите все яйца в одну корзину». Например, диверсификация портфеля ценных бумаг означает распределение инвестиций между несколькими видами акций вместо концентрации их в одном из активов. Неустойчивость диверсифицированного портфеля в целом ниже, чем неустойчивость каждой из его составляющих.

Страхование предполагает выплату премии (цены, которую вы платите за страховой полис) во избежание убытков. Приобретая страховку, вы соглашаетесь пойти на гарантированные потери (страховой взнос, который выплачивается за полис) взамен вероятности понести гораздо больший ущерб, вполне вероятный в отсутствии страхового полиса. Помимо страхового полиса, существуют и другие виды контрактов и ценных бумаг, которые не относятся обычно к разряду страховых, но выполняют ту же самую экономическую функцию – обеспечивают компенсацию убытков. Самый распространенный пример – кредитная гарантия, или кредитное поручительство, которое страхует кредиторов от убытков, наступающих вследствие несостоятельности заемщиков.

В Казахстане фондовый рынок находится на начальной стадии развития. На валютном рынке РК несмотря на прошедшую девальвацию нацвалюты, инструменты хеджирования на рынке валютных рисков остаются невостребованными, т.е. ситуация не изменилась.

Отличительной чертой фондового рынка Казахстана, как и других стран с формирующейся экономикой, является высокая концентрация: около 85% капитализации рынка акций обеспечивают 10 крупнейших компаний, представляющих сырьевой и банковский сектор.

Разработчики госпрограммы развития фондового рынка в РК считают, что для создания полноценного фондового рынка Казахстана необходимо реализовать целостную концепцию, состоящую из 3 основных направлений: меры государственной политики, инфраструктурное развитие, образовательные программы.

Итак, *хеджирование* от англ. hedge – ограждать, страховка, гарантия. О хеджировании риска говорят в тех случаях, когда действие, предпринятое для снижения риска понести убытки, одновременно приводит и к невозможности получить доход.

Например, если сельхозпроизводитель продает зерно будущего урожая по фиксированной цене, желая тем самым избежать риска снижения цен, то он тем самым лишает себя возможности получить дополнительный доход, если в момент сбора урожая цены на зерно повысятся. Он хеджирует свою подверженность ценовому риску на зерно.

Если вы подписались на журнал не на год, а на три, вы страхуетесь от возможного повышения цен на подписку. Вы избавляетесь от риска убытков, которые можете понести в случае повышения цен на подписку, но ничего не выиграете, если подписка подешевеет.

Результатом хеджирования является не только снижение рисков, но и снижение возможной прибыли. Различают хеджирование покупкой и продажей.

Хеджирование покупкой (хедж покупателя, длинный хедж, позиция long) связано с приобретением фьючерса, что обеспечивает покупателю страхование от возможного повышения цен в будущем.

При хеджировании продажей (хедж продавца, короткий хедж, позиция short) предполагается осуществить продажу на рынке реального товара, и в целях страхования от возможного снижения цен в будущем осуществляется продажа срочных инструментов.

Целью хеджирования (страхования рисков) является защита от неблагоприятных изменений цен на рынке акций, товарных активов, валют, процентных ставок, и прочее, т.е. в переносе риска изменения цены с одного лица на другое.

Первое лицо именуют хеджером, второе – спекулянтом. Хеджирование способно оградить хеджера от потерь, но в то же время лишают его возможности воспользоваться благоприятным развитием конъюнктуры.

Хеджирование на повышение, или *хеджирование покупкой* применяется в тех случаях, когда необходимо застраховаться от возможного повышения цен (курсов) в будущем. Он позволяет установить покупную цену намного раньше, чем был приобретен реальный товар. Предположим, что цена товара (курс валюты или ценных бумаг) через три месяца возрастет, а товар нужен будет именно через три месяца. Для компенсации потерь от предполагаемого роста цен необходимо купить сейчас по сегодняшней цене срочный

контракт, связанный с этим товаром, и продать его через три месяца в тот момент, когда будет приобретаться товар. Поскольку цена на товар и на связанный с ним срочный контракт изменяется пропорционально в одном направлении, то купленный ранее контракт можно продать дороже почти на столько же, на сколько возрастет к этому времени цена товара.

Таким образом, хеджер, осуществляющий хеджирование на повышение, страхует себя от возможного повышения цен в будущем.

Хеджирование на понижение, или *хеджирование продажей* предполагает совершение в будущем продажи товара, и поэтому, продавая на бирже срочный контракт или опцион, он страхует себя от возможного снижения цен в будущем. Предположим, что цена товара (курс валюты, ценных бумаг) через три месяца снижается, а товар нужно будет продавать через три месяца. Для компенсации предполагаемых потерь от снижения цены хеджер продает срочный контракт сегодня по высокой цене, а при продаже своего товара через три месяца, когда цена на него упала, покупает такой же срочный контракт по снизившейся (почти на столько же) цене.

Таким образом, хедж на понижение применяется в тех случаях, когда товар необходимо продать позднее.

Хеджер стремится снизить риск, вызванный неопределенностью цен на рынке, с помощью покупки или продажи срочных контрактов. Это дает возможность зафиксировать цену и сделать доходы или расходы более предсказуемыми. При этом риск, связанный с хеджированием, не исчезает. Его берут на себя спекулянты, т.е. предприниматели, идущие на определенный, заранее рассчитанный риск. Рассмотрим примеры:

Так называемые контракты форвардные мы заключаем часто в нашей практической жизни. Например, когда вы, позвонив в авиакассу по поводу билета на самолет, формально говоря, заключили договор, что именно такого числа, определенным рейсом и за определённую цену вы полетите в пункт назначения. Этот «договор» дает вам гарантию на будущий период, в нашем случае на сутки, пока вы не выкупите авиабилет.

В целях повышения прибыли:

Трейдер (от анг. trader – биржевой торговец, действующий по собственной инициативе и стремящийся извлечь прибыль непосредственно из процесса торговли), проанализировав рыночную ситуацию, предполагает, что в течение 3-х месяцев цена на золото повысится на выше 1200$ и будет повышаться дальше. Он заключает контракт (далее форвардный контракт) на покупку по цене 1100$. Через три месяца цена на золото повысилась и стала 1300$. Исполнение контракта для трейдера означает покупку золота по цене 1100$, что на 200$ ниже рыночного курса. Т.е. прибыль после продажи по рыночной цене составит 200$.

В целях хеджирования:

Предприниматель заключил внешнеторговый договор на поставку товара за границу на сумму 10 000$, или 1 500 000 тг. по курсу в момент заключения сделки.

Чтобы застраховаться от возможного неблагоприятного изменения курса тенге к $ одновременно с заключением торгового договора он заключает форвардный контракт на продажу 10 000$ по курсу 150 тг. за 1$ через месяц.

Допустим, курс $ снизился до 148 тг., если бы не форвардный контракт, то предприниматель получил бы убыток в размере 20 000 тг.

Пример характеристики базового актива:

Данные виды контракта могут заключаться с любыми видами товара и сырья торгового рынка, на проценты ставки валютного рынка, по ценные бумаги.

Если базовый актив – фондовая ценность, то он сам по себе является источником дохода.

Пусть сейчас облигация стоит на рынке 1000$, через полгода по форвардному контракту – 980$ (сможет купить эту облигацию по 980$, а не за 1000$), процентная ставка по облигации 10% годовых, или 100$ в год.

Таким образом, если инвестор приобретет сейчас по 1000$, то через год доход с каждой облигации составит 100$

А если предпочтет форвардный контракт по цене 980$, то доход от разницы цен (арбитражный доход) составит 20$, тогда как недополученный купонный доход равен 100$

В итоге, инвестор останется в проигрыше: 20-100 = -80$.

Таким образом, «менеджеры (хеджеры), использующие механизм хеджирования, подобны верблюдам, делающим запасы воды и питания, которые обеспечивают их выживание в длительном пути по пустыне. В то же время менеджеры (спекулянты), пытающиеся жить только тем, что дарует им сегодняшний день, похожи на горячих коней, желающих проскакать пустыню. Чем заканчивается такое соревнование верблюдов и лошадей? Природа неумолима – выживает только самый приспособленный» [3].

Пусть мы имеем пятиминутный график котировки акции. Мы купили фьючерский контракт

за 15 000 д.е. Через несколько минут цена его повысилась на 15 300 д.е. В этот момент биржа всегда моментально списывает прибыль/убыток и на счет получаем 300 д.е. В случае когда цена упадет до 15 200 д.е., с счета биржа спишет 100 д.е. При повышении цены на 16000 д.е., на счет будет зачислено 800 д.е.

Таким образом, понимание, что важно не количество денег, а умение правильно распорядиться ими, побуждает построить собственный план инвестиций с целью достижения финансовой независимости.

У инвесторов нет как таких понятий, как «Выигрыш» или «Проигрыш» – есть положительная инвестиция и отрицательная инвестиция. У любого инвестора (в том числе и у успешных) есть отрицательные инвестиции – главное соотношение должно быть в пользу прибыльных сделок. Необходимо уметь руководить эмоциями (жадность, страх, надежда), но не маловажная роль отводится и методам анализа. Чтобы по-настоящему научиться торговать на рынках, необходимо побыть в шкуре инвестора, для этого надо торговать на реальных деньгах, а не на виртуальных. Торговля инструментами на финансовых рынках непосредственно влияет как на экономику, так и на создание рабочих мест. Покупая акции компании, вы стимулируете её, а в результате и экономику страны.

Литература

1 Абдрахманова, Г. Т. Хеджирование: концепция, стратегия и практика. – Алматы: Издательство LEM, 2003. – 104 с.
2 Де Ковни, Ш. Стратегии хеджирования. – М., 1996 . – 142 с.
3 Рэй, К.И. Рынок облигаций.Торговля и управление рисками. – М.: Инфра-М, 1999. – 47 с.

References

1 Abdrakhmanova G.T. Khedzhirovaniee:kontseptsiya,strategiyaIpraktika. – Almati: Izdatelstvo LEM, 2003. – 104 s.
2 De Kovni,Sh. Strategiik hedzhirovaniya. – M., 1996 . – 142 s.
3 Rei, K.I. Renokobligatsiy. Torgovlya Iupravlenie riskami. – M.: Infra-M, 1999. – 47 s.

Садыханова Г.А.

Оценка уровня наукоемкости производства в Республике Казахстан

Эффективность всех национальных процессов непосредственно определяется способностью создания и использования инновационного потенциала, реструктуризацией общественного производства на базе новейших достижений науки и техники, а также ресурсным обеспечением интенсификации инновационной активности предпринимательства. Решение проблем модернизации общественного производства во многом связано с развитием наукоемких отраслей. Их проникновение во все сферы экономики обеспечивает ускоренный рост производительности труда, что приводит к существенному уменьшению затрат на высокотехнологичные товары, а также товары, в производстве которых они используются. В свою очередь, эти изменения вызывают положительный эффект в виде выравнивания пропорции между доходами и потреблением, значительного роста потребления в масштабах всей экономики, что приводит в конечном счете к ускоренной динамике совокупного спроса.

Отрасли наукоемкого производства занимают особое место в инфрастуктуре рынка нововведений. В условиях постиндустриальной экономики, в рамках которой последний характеризуется высокой степенью развития, данные отрасли оказывают существенное влияние на динамику совокупного предложения.

Ключевые слова: инновация, наукоемкая отрасль, наукоемкость произвоздства, научно-исследовательские и опытно-конструкторские разработки (НИОКР).

Sadyhanova G.A.

Evaluation of knowledge-intensity of production in the Republic of Kazakhstan

The effectiveness of all national processes directly depends on the ability to create and use innovative potential, restructuring of social production based on the latest achievements of science and technology, as well as the intensification of resource provision of innovative business activity.

The solution of social problems of modernization of production is largely due to the development of knowledge-based industries. Their penetration into all spheres of the economy provides an accelerated growth of labor productivity, which leads to a significant reduction in the cost of high-tech products, as well as goods in the production of which they are used. In turn, these changes cause a positive effect in the form of balancing the proportions between income and consumption, a significant increase in consumption throughout the economy, leading ultimately to the accelerated dynamics of aggregate demand.

Branches high-tech industry have a special place in the innovation market infrastructure. In the context of the post-industrial economy in which they are characterized by a high degree of development, these industries have a significant impact on the dynamics of aggregate supply.

Key words: innovation, high-tech industries, knowledge-based production, Scientific research and experimental development (R&D).

Садыханова Г.А.

Қазақстан Республикасында өндірістің ғылыми сыйымдылық деңгейін бағалау

Барлық ұлттық үдерістердің тиімділігі инновациялық әлеует құру және қолдану мүмкіндігімен, ғылым мен техниканың жаңа жетістіктер негізінде қоғамдық өндірісті қайтадан жаңартумен, сонымен қатар кәсіпкерліктің инновациялық белсенділігінің интенсификациясын қорлармен қамтылуымен анықталады.

Қоғамдық өндірісті жаңғырту мәселелерін шешу көбіне ғылымды қажет ететін салалардың дамуымен байланысты. Олардың экономиканың барлық саласына ену еңбек өнімділігін жылдам өсуі қамтамасыз етіп, жоғары технологиялық тауарлар және де оларды өндіруде қолданатын тауарлардың шығындарын елеулі төмендетуге әкеледі. Сонымен қатар, бұл өзгерістер кірістер мен тұтыну арасында теңестіру пропорция түрінде, экономиканың барлық көлемінде айтарлықтай тұтынудың өсуіне оң әсер тудырады. Соңында бұл жиынтық сұраныстың жеделдетілген қарқынына әкеледі.

Ғылыми сыйымды салалар жаңалық еңгізу нарығының инфрақұрылымында ерекше орын алады. Жоғары даму деңгейімен анықталатын постиндустриалды экономика жағдайында ол салалар жиынтық ұсыныс динамикасына зор әсерін тигізеді.

Түйін сөздер: инновация, ғылымды қамтыған сала, өндірістің ғылыми сыйымдылығы, Ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық әзірлемелер (ҒЗТКӘ).

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

УДК 338.012

Садыханова Г.А.

Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Республика Казахстан, г. Алматы
E-mail: gulnara_sa@mail.ru

ОЦЕНКА УРОВНЯ НАУКОЕМКОСТИ ПРОИЗВОДСТВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Категория «наукоемкость» является результатом естественной эволюции технико-технологического развития, поэтому существует функциональная связь между затратами на развитие науки и научно-техническим уровнем выпускаемой продукции. Германский исследователь И. Халлер работе «Динамика наукоемких рынков: две фазы развития» [1] приводит формальную модель формирования наукоемких рынков, которая показывает наличие такой связи. Период формирования рынка делится на две фазы: «научный толчок» и «давление спроса». При этом И. Халлер фазы интерпретирует следующим образом: на первой фазе научные исследования не ориентированы на нужды потребителей, и возрастающие расхождения между спросом и потребностями приводят к стагнации рынка, вследствие чего возникают предпосылки появления фазы «давления спроса». На этой фазе в основу исследований закладывается рыночный спрос: либо потребители диктуют свои потребности рынку, либо предприниматели ищут свободную рыночную нишу. Как показывает мировой опыт, прибыльность наукоемких производств на всех этапах их становления выше, чем в отраслях с консервативным типом развития. Характерная черта самых крупных и преуспевающих наукоемких производств – большая часть их продукции предназначена для удовлетворения потребностей широких слоев населения.

Наукоемкими называются современные производства, выпускающие продукцию на базе последних достижений науки и техники, где доля расходов на научные исследования по совершенствованию технологии и продукции составляет не менее 40-50% всех расходов, а численность научного персонала – не менее 30-40% всей численности работников [2]. По определению энциклопедии «Техника» наукоемкое производство – это производство, в котором выпуск продукции связан с необходимостью проведения большого объема теоретических расчетов, научных изысканий и экспериментов. Обычно наукоемким считается производство, у которого на научно-исследовательские и опытно-конструкторские работы приходится не менее 60% всех затрат, связанных с подготовкой и выпуском продукции [3].

Характерными особенностями наукоемких отраслей, определяющими их роль в экономике в целом, объективно являются:

1 – темпы роста, в 3-4 раза превышающие темпы роста прочих отраслей хозяйства;

2 – большая доля добавленной стоимости в конечной продукции;

3 – повышенная заработная плата работающих;

4 – крупные объемы экспорта и, что особенно важно, высокий инновационный потенциал, обслуживающий не только обладающую им отрасль, но и другие смежные отрасли экономики.

Традиционное понимание того, как функционируют рынки и фирмы, непосредственно основано на положении об убывающей отдаче: товары и компании, которые лидируют на рынке, в конце концов сталкиваются с ограничениями, так что достигается предсказываемое равновесие цен и долей на рынке. Однако на современном этапе экономические системы развитых стран претерпели трансформацию от производства с ресурсозатратными технологиями – к активной разработке и применению технологий, от обработки ресурсов – к обработке информации, от применения природных ресурсов – к применению идей. Ключевое значение приобретает в структуре рынков рынок нововведений, в рамках которого происходит смещение основных механизмов, определяющих поведение экономики.

В этих условиях механизм функционирования рынка и наукоемких фирм основан на принципе возрастающей отдачи, суть которого в следующем: лидирующие позиции на рынке нововведений принадлежат производителям, способным увеличить отрыв от конкурентов, те же, кто теряют первенство – теряют его навсегда. Это объясняется тем, что, если фирмы в традиционных отраслях принимают в качестве «заданных» ограничений рыночные и конкурентные условия, в том числе и постоянные издержки участия в отрасли, то инновационная фирма трансформирует эти условия для генерирования инновационных результатов, стремясь трансформировать свой доступ к высококачественным производственным ресурсам при высоких уровнях выпуска продукции.

В обоснование действия принципа возрастающей отдачи в наукоемких отраслях можно определить несколько причин:

– снижение внешних издержек: высокотехнологичные товары уже по определению сложны в разработке. Соответственно, внешние издержки их производства в большей степени определяются затратами разработки и дизайна (во многом близкими к издержкам производства на единицу продукции), которые падают по мере увеличения продаж;

– действие сетевых эффектов: многие высокотехнологичные товары должны быть совместимы с сетью пользователей. Чем больше сеть пользователей, тем быстрее производитель получает признание, а его продукция становится стандартом, несмотря на наличие на данном рынке конкурентов, готовых представить более совершенную продукцию;

– потребительские привычки: высокотехнологичные товары обычно сложны в использовании, что требует обучения. Однажды вложившие средства в это обучение потребители должны только обновлять эти умения в отношении последующих версий товара.

Следовательно, на рынке нововведений возрастающая отдача порождает нестабильность: если компания (товар, технология) – одна из многих конкурирующих на рынке – вырывается вперед благодаря случайности или продуманной стратегии, то возрастающая отдача может преумножить это преимущество, позволив компании продолжить закрепляться на рынке.

Для качественного улучшения динамических характеристик функционирования национальной экономики необходим системный и дифференцированный подход к развитию наукоемких отраслей как материальной основы модернизации общественного производства.

Наукоемкость отрасли может определяться как отношение:

– затрат на НИОКР к объему производства валовой, товарной продукции, произведенному национальному доходу, объему отгруженной продукции;

– численности специалистов, занятых в науке и научном обслуживании, к промышленно-производственному персоналу отрасли;

– затрат на НИОКР к затратам на промышленно-производственный персонал и объем основных производственных фондов отрасли.

Уровень наукоемкости как относительный показатель определяется либо на стоимостной основе (по финансовой составляющей научно-технического потенциала), либо по кадровой составляющей, то есть существует два наиболее распространенных метода количественной оценки наукоемкости отрасли.

Суть первого метода состоит в оценке наукоемкости как отношения затрат на НИОКР:

– к стоимости конкретного изделия (либо объему продаж) – на уровне предприятия;

– к стоимости произведенной продукции (либо объему его продаж);

– к величине валового внутреннего продукта (либо национального дохода) – на уровне народного хозяйства.

Количественная оценка уровня наукоемкости производства, рассчитанная на стоимостной основе, выражается отношением величины затрат на НИОКР к показателю объема продукции (таблица 1-К1), либо к величине капитальных расходов (таблица 1-К2) за отчетный период. Наукоемкость народного хозяйства за 2003-2014 годы, рассчитанная на стоимостной основе, представлена в таблице 1.

Таблица 1 – Уровень наукоемкости в целом по народному хозяйству Республики Казахстан /стоимостный подход

Годы	Внутренний валовый продукт, млн.тенге	Инвестиции в основной капитал, млн.тенге	Расходы на НИОКР, млн.тенге	Уровень наукоемкости	
				К1, %	К2, %
2003	4 612 000	1 327 864	11 643,5	0,25	0,88
2004	5 870 100	1 703 684	14 579,8	0,25	0,85
2005	7 590 600	2 420 976	21 527,4	0,28	0,89
2006	10 213700	2 824 523	24 799,9	0,24	0,73
2007	12 849 800	3 392 122	26 835,5	0,21	0,79
2008	16 052 900	4 210 878	34 761,6	0,22	0,82
2009	17 007 600	4 585 298	38 988,7	0,23	0,85
2010	21 815 500	4 653 528	33 466,8	0,15	0,72
2011	27 300 600	5 010 231	43 351,6	0,16	0,87
2012	30 347 000	5 473 161	51 253,1	0,17	0,94
2013	35 275 200	6 072 687	61 672,7	0,17	1,02
2014	38 033 100	6 574 689	66 347,6	0,17	1,01
Примечание – Рассчитано на основе данных Комитета по статистике Министерства Национальной Экономики Республики Казахстан [4].					

Показатели, характеризующие уровень наукоемкости труда в Казахстане за период 2003-2014 гг. представлены в таблице 2.

Проанализировав полученные двумя способами данные, можно сделать вывод о том, что снижение уровня наукоемкости производства, рассчитанной на стоимостной основе превышает темпы падения наукоемкости производства, рассчитанной как отношение расходов на НИОКР к объемам капиталовложений. Но необходимо учесть, что затратный метод имеет ряд недостатков. Во-первых, высокая степень зависимости от особенностей учета затрат на производство наукоемкой продукции и принципов отнесения их к затратам на науку. Во-вторых, использование затратного метода очень часто затруднено ввиду неполноты информации о расходах на НИОКР ряда наукоемких отраслей (оборонная промышленность, ракетно-космическая промышленность и др.).

Во втором способе расчет сводится к оценке с точки зрения отношения численности занятых в сфере НИОКР инженеров и научных работников к общему числу занятых в этой отрасли (наукоемкость труда). Национальный научный фонд США классифицирует отрасли как наукоёмкие в том случае, если отношение объёма затрат на НИОКР к общему объёму затрат в отрасли превышает среднее значение на 3,5%, и (или) отношение научных и научно-технических работников к общему числу занятых равно или превышает 25 человек на 1000 [5, с. 58].

Таблица 2 – Уровень наукоемкости в Республике Казахстан /по кадровой составляющей

Годы	Общее количество занятых в народном хозяйстве, тыс.чел.	Численность научных работников, чел.	Уровень наукоемкости, %
2003	6985,2	16 578	0,24
2004	7181,8	16 715	0,23
2005	7261,0	18 912	0,26
2006	7403,5	19 563	0,26
2007	7631,1	17 774	0,23
2008	7857,2	16 304	0,21
2009	7903,4	15 793	0,20
2010	8114,2	17 021	0,21
2011	8301,6	18003	0,22
2012	8507,1	20404	0,24
2013	8570,6	23712	0,28
2014	8651,1	25793	0,29
Примечание – рассчитано автором на основе данных Комитета по статистике Министерства Национальной Экономики Республики Казахстан [4].			

По данным, представленным в таблице 2, уровень наукоемкости свидетельствует о неблагоприятной тенденции недостаточности научных кадров в стране.

Оба показателя – наукоемкость производства и наукоемкость труда – необходимо рассматривать как составные элементы одной системы, которые дополняют друг друга. Эти показатели являются наиболее приемлемыми, так как представляют собой отношение наиболее важных составляющих научно-технического потенциала. Таким образом, содержание наукоемкости производства отражает как научно-технический уровень конкретной отрасли, так и новизну конечной продукции, в которой, в свою очередь, материализуются результаты научно-технической деятельности.

Невостребованность научных разработок в Казахстане обусловлена недооценкой роли науки в реформировании экономики, в то время как повышение производительности факторов производства возможно именно за счет научно-технического и инновационного прогресса.

В Казахстане по сравнению с индустриально развитыми странами развитие науки имеет принципиальные особенности. В развитых странах отмечается ежегодное увеличение финансирования фундаментальных и прикладных исследований, ускоренное освоение нововведений за счет стимулирования интеграции науки с частным сектором, всемерное содействие созданию и развитию корпоративного сектора науки, ориентация научно-технического потенциала на решение насущных экономических и социальных задач. В частности, в 2000 году расходы государства на научные исследования и разработки составили: в США – 246,2 млрд. долларов (2,9% от ВВП); Японии – 94,2 млрд. долларов (3,0% от ВВП); Германии – 45,8 млрд. долларов (2,35% от ВВП); Франции – 28,0 млрд. долларов (2,25% от ВВП); Швеции – 7,6 млрд. долларов (4,0% от ВВП). Следует отметить, что Евросоюз рекомендует всем своим членам довести уровень вложений в науку до 2,5% от ВВП [6].

В Казахстане объемы финансирования науки составляют порядка 0,2% ВВП, что является недостаточным. Исходя из стратегических интересов Казахстана, необходимо осуществить поэтапный переход к финансированию науки до уровня 2-2,5% от ВВП.

Недофинансирование и прекращение финансирования ряда научных тем привело к оттоку молодых ученых кадров из научной сферы, к моральному и физическому старению материально-технической базы науки. До сих пор в Казахстане создание наукоемких производств сво-

дилось к следующим основным направлениям: конверсия предприятий оборонного комплекса, привлечение иностранных инвестиций и технологий, реализация собственных научно-технических заделов. Все эти варианты следует использовать в полной мере, но использовать разумно, творчески, сообразно местным условиям, сложившимся тенденциям, с приоритетом государственных интересов. Решающее значение в осуществлении структурных сдвигов имеет позиция государства.

Актуальной стратегической задачей экономики Казахстана является развитие отечественного наукоемкого производства, разработка и освоение новых информационных технологий, ориентированных на получение конкурентоспособной продукции и обеспечение интересов национальной экономической безопасности за счет сохранения и развития промышленного и научно-технического потенциала республики.

Научно-технологическая политика Казахстана должна быть направлена на активизацию инновационных процессов, внедрение новых технологических укладов, освоение новых переделов в обрабатывающей промышленности, развитие национального научно-технического потенциала, преодоление разрыва между наукой и производством, стимулирование инновационной деятельности, обеспечение реального трансферта передовой иностранной технологии и внедрение международных стандартов.

Литература

1 Халлер И. Динамика наукоемких рынков: две фазы развития. //URL: http://rusnanotech09.rusnanoforum.ru/Public/LargeDocs/theses/rus/section/18/23_Abstract_inna.haller_rus.pdf.

2 Федоров С.В. Сущность и специфические особенности наукоемких отраслей // «Креативная экономика». – 2009. – № 12 (36). – С. 50-53.

3 Энциклопедия «Техника». – М.: Росмэн, 2006. – 234 с.

4 Официальный сайт Комитета по статистике Министерства Национальной экономики Республики Казахстан // http://www.stat.gov.kz

5 Нехорошева Л.Н. Регулирование развития наукоемких отраслей и высокотехнологичных производств // БЭЖ. – 1998. – № 1. – С. 51-64.

6 Стратегия индустриально-инновационного развития Республики Казахстан на 2003-2015 годы.

References

1 Haller I. Dinamika naukoemkikh rynkov: dve fazy razvitiya //URL: http://rusnanotech09.rusnanoforum.ru/Public/LargeDocs/theses/rus/section/18/23_Abstract_inna.haller_rus.pdf.

2 Fedorov S.V. Sushchnost I spetsificheskie osobennosti naukoemkikh otrasleyi // «Kreativnaya economika». – 2009. – № 12 (36). – P. 50-53.

3 Entsiklopediya «Tekhnika». – M.: Rosmen, 2006. – 234 p.

4 Ofistialnyi sait Komiteta po statistike Ministerstva Natsionalnoi economiki Respubliki Kazakstan // http://www.stat.gov.kz

5 Nekhorosheva K.N. Regulirovanie razvitiya naukoemkikh otrasley i vysokotekhnologichnykh proizvodstv // BEZH. – 1998. – № 1. – P. 51-64.

6 Strategiya industrialno-innovatsionnogo razvitiya Raspubliki Kazakstan na 2003-2015 gody.

Казамбаева А.М.,
Таршилова Л.С.

Ауылшаруашылығы өндірісін аумақтық ұйымдастыру: теориясы мен әдістемесі

Мақалада ауыл шаруашылығын аумақтық ұйымдастырудың теориялық және әдістемелік жақтары қарастырылған. Авторлар ауыл шаруашылығы саласын аумақтық орналастырудың негізгі бағыттарын қамтитын, сонымен қатар белгілі бір және жеке сұрақтарын қамтитын бірнеше теорияларды қарастырған (мысалы, ауыл шаруашылығының табыстылығы мен мамандануына ауыл шаруашылық участкесінің орналасуының әсері). Бұл теориялардың негізін қарастыра отырып, авторлар тәжірибеде бұл теориялардың негізгі қағидаларын ескеру, ауыл шаруашылық өндірісінің факторларын тиімді пайдалануға мүмкіндік беретінін атап кеткен. Ауыл шаруашылығы өндірістерін аумақтық ұйымдастырудың басты міндеті болып аумақтар мен өндірістердің өзара бейімделуі, өндірісті ұйымдастыру элементтерін ұтымды орналастыру және өндіріс факторларын пайдалану жолымен тиімді шаруашылық әрекет етудің қолайлы кеңістіктік жағдайларын құру болып табылады.

Ауыл шаруашылығының аумақтық жүйесіне әсер ететін табиғи, әлеуметтік-экономикалық және техногендік факторлардың кешендік жүйесін сипаттайтын, ауыл шаруашылығының интенсификациялық бейімделу концепциясына тоқталған. Бұл теория табиғи және әлеуметтік-экономикалық жағдайлардың үйлесімділігіне байланысты ауыл шаруашылық өндірісін кеңістікте орналастырудың дифференциялық жүйесін сипаттайды.

Түйін сөздер: ауыл шаруашылығы, аумақтық ұйымдастыру, еңбек бөлінісі, аймақтық экономика, аумақ.

Kazambaeva A.M.,
Tarshilova L.S.

Territorial organization of agricultural production: theory and methodology

The article discusses the theoretical and methodological aspects of the territorial organization of agriculture. The authors examine a number of theories, which cover certain aspects of the territorial distribution of agricultural industries, and studying its individual or specific issues (eg, the impact of agricultural land relative locations of the city (market) on the yield and specialization of agriculture). Revealing the essence of these theories, the authors note that the inclusion of the underlying principles of these theories make it possible to effectively use agricultural production factors. The main task of the territorial organization of a mutual adaptation of agricultural production areas and production, creation of favorable conditions for effective space management through efficient deployment of the organization of production and use of production factors.

Highlighted the concept of adaptive intensification of agriculture, which is characterized by a complex effect of natural, social, economic and technological factors on the territorial system of agriculture. This theory implies a differentiated approach to the spatial distribution of agricultural production, depending on the combination of natural and socio-economic conditions.

Key words: agriculture, territorial organization, division of labor, regional economy, territory.

Казамбаева А.М.,
Таршилова Л.С.

Территориальная организация сельскохозяйственного производства: теория и методология

В статье рассматриваются теоретические и методологические аспекты территориальной организации сельского хозяйства. Авторы рассматривают ряд теорий, которые охватывают определенные аспекты территориального размещения отраслей сельского хозяйства и изучают его отдельные или частные вопросы (например, влияние местоположения сельскохозяйственных участков относительно города (рынка сбыта) на доходность и специализацию сельского хозяйства). Раскрывая суть этих теорий, авторы отмечают, что учет на практике основных принципов этих теорий дает возможности эффективно использовать сельскохозяйственные производственные факторы. Главной задачей территориальной организации сельскохозяйственного производства является взаимоприспособление территории и производства, создание благоприятных пространственных условий эффективного хозяйствования путем рационального размещения элементов организации производства и использования факторов производства.

Выделена адаптивная концепция интенсификации сельского хозяйства, которая характеризует комплексное воздействие природных, социально-экономических и техногенных факторов на территориальные системы сельского хозяйства. Данная теория предполагает дифференцированный подход к пространственному размещению сельскохозяйственного производства в зависимости от сочетания природных и социально-экономических условий.

Ключевые слова: сельское хозяйство, территориальная организация, разделение труда, региональная экономика, территория.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

ӘОЖ 338.4:631.1

***Казамбаева А.М., Таршилова Л.С.**

«Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті»
шаруашылық жүргізу құқығындағы Республикалық мемлекеттік кәсіпорын
Қазақстан Республикасы, Орал қ.
*E-mail: aigul_km@bk.ru

АУЫЛШАРУАШЫЛЫҒЫ ӨНДІРІСІН АУМАҚТЫҚ ҰЙЫМДАСТЫРУ: ТЕОРИЯСЫ МЕН ӘДІСТЕМЕСІ

Кіріспе

Шаруашылықты аумақтық ұйымдастыру – қоғамдық еңбектің бөлінісі мен интеграциясының белгілі бір кезеңіне тән өндіргіш күштерді дамытудың объективті заңдылығы. Ауыл шаруашылығын аумақтық ұйымдастыруды қалыптастыру және оны еңбектің аумақтық бөлінісі жағдайында одан әрі дамытудың қажетті алғышарты болып ауыл шаруашылығы шикізаттарының белгілі бір түрлерінің өндірісін оларды дамытуға сол жергілікті жерде қолайлы жағдайлар бар әкімшілік облыстың аумақтық шекараларында шоғырландыру табылады. Аумақтық еңбек бөлінісі көбіне экономикалық аудандарда өндірістік мамандандыру үрдісі және ауданаралық кооперациялауды күшейту, мамандандырылған өнімдер мен қызметтердің алмасуы, қоғамдық еңбек бөлінісінің кеңістікте пайда болуы негізінде қарастырылады. Нарық жағдайында еңбектің аумақтық бөлінісінің үрдістері қарама-қайшы бағыттармен сипатталады. Бір жағынан олар, аумақтардың мамандандырылуы тауар өндірісі мен өткізу үшін шығындарды дифферциациялау әсерінен объективті ұлғаятын табиғи экономикалық негізді құрайды. Ал екінші жағынан қарағанда, аудандар арасында экономикалық және әлеуметтік айырмашылықтарды күшейе түседі. Сонымен бірге, кейбір тауарлардың өндірісі елдің аудандарында шектеулі көлемде шоғырланған жағдайда аумақтық монополизм қауіптілігін туындатады. Мұндай қарқындар мемлекеттің аймақтық саясаты шараларында, әсіресе мемлекетаралық интеграцияның күшеюі кезеңінде (ЕАЭО және т.б. құру) шынайы көрініс табады.

Жалпы елдің және өңірлердің экономикалық өсуі сол аймақтарда қалыптасқан шаруашылықтарды дұрыс ұйымдастыру жүйесіне тәуелді болады. Жекелеген өңірлерде экономикалық өсуді жеделдету және ұлттық экономиканың тұрақты дамуын қамтамасыз ету үшін аумақтарда өндіргіш күштерді тиімді орналастыру қажет.

Шаруашылықты аумақтық ұйымдастырудың даму бағыттарының бірі болып кластерлік жүйе мен кешендерді қалыптастыруға және аумақтарда ресурстарды тиімді пайдалануға жағдай жасау болып табылады. Сондықтан да шаруашылықты аумақтық ұйымдастырудың қаншалықты маңызды екенін теориялық

тұрғыдан зерттеу маңызды. Себебі, ауыл шаруашылығының экономикалық өсуін ынталандырудың негізгі бағыттарының бірі болып ауылшаруашылығы құрамаларының негізгі өндірістік қорларын жаңарту, өндірісті экстенсивті, ұйымдасытыруды қолға алу болып табылады. Сол себептіде мақалада ауыл шаруашылығы өндірісін аумақтық ұйымдастырудың теорияларын зерттеудің өзектілігі жоғары деп ойлаймыз.

Тәжірибелік бөлім. Ауыл шаруашылығын аумақтық ұйымдастыру күрделілігі тек қана ел аумағында ғана емес, сонымен бірге аймақтық аспектіде салалар мен өндірістердің күрделі жиынтығын дамытуда заңды түрде келісушілікті, пропорционалдылықты, тепе-теңдікті талап етеді. Бұл әсіресе бір-бірімен өзара әрекеті кезінде Қазақстанның түрлі сипаттағы табиғи және әлеуметтік-экономикалық жағдайын ұтымды пайдалануды, оның еңбектің аумақтық бөлінісіне қатысуының тиімділігін жоғарылатуды қамтамасыз етуі мүмкін локальды және аймақтық ауыл шаруашылығы жүйелерін қалыптастыру үшін маңызды.

Өндіріс пен аумақтың өзара әрекетінің проблемалары ғылыми білімнің көптеген салаларының, соның ішінде – аймақтық экономика, экономикалық география, экономикалық теория және т.б. зерттеу объектісі болып табылды.

Ауыл шаруашылығын аумақтық ұйымдастыру теориясының негізін неміс ғалымы Й. Фон Тюненнің «Оқшауланаған мемлекет» еңбегінде көрініс тапқан. Ол ауыл шаруашылығы өнімдерін өткізу нарығы болып табылатын бір ғана қаласы бар абстрактілі оқшауланған мемлекетте ауыл шаруашылығы салаларын аумақтық орналастырудың моделін әзірлеген. Й.Тюнен ауыл шаруашылығының аумақтық дамуының заңдылығын, салыстырмалы қаланың (өткізу нарығы) ауыл шаруашылықтық участкелерінің орналасу жерінің ауыл шаруашылығының кірістілігі мен мамандандырылуына әсерін анықтауға тырысты. Й. Тюненнің моделі қала аумағындағы шеңберді білдіреді. Жер аумағы қашық болған сайын – ауыл шаруашылығы өнімдерінің өндірісінің интенсивтілігі төмен болады. Бірінші шеңбер – сүт және бау – бақша шаруашылықтарының аумағы. Екінші – тұрақты орман және жаңартушы орман шаруашылықтары. Үшінші, төртінші, бесінші – суармалы және мал шаруашылығының түрлі нысандарының аумағы. Алтыншы – жайылымды мал шаруашылығы. Жетінші – аң аулау және өзге де ауыл шаруашылықтық емес кәсіптер. Аумақтық дифференциация негізіне олар өнімді қалаға тасымалдау шығындарының көлемі факторын қарастырады. Өзінің нысаны бойынша Й. Тюненнің қарапайым моделі XX ғ. Ауыл шаруашылығын орналастыруды бағалау кезінде кең қолданысқа ие болды. Жекелей алғанда, Г. Иоффе және Т. Нефедова еңбектерінде [4] ауыл шаруашылығының дамуы қаланың дамуына әсер ететіндігі дәлелденеді және де бұл әсер ету табиғи факторлардың әсеріне сәйкес келеді. Қолайлы табиғи-климаттық жағдай кезінде, егер де жақын орналасқан нарық, не өзге аумақтарға өнімдерді жеткізу мен сақтауды қамтамасыз ететін жақсы дамыған инфрақұрылым болмаса ауыл шаруашылығы дамыған болмауы мүмкін.

Ауыл шаруашылығы өндірісін кеңістіктік дамытудың теориясы неміс экономисті А.Вебердің «Өнеркәсіпті орналастыру туралы: штондарттың таза теориясы» (1909 ж.) еңбегінде одан әрі жалғасын тапты. Өнеркәсіп салаларын орналастырудың сұрақтарын анықтау кезінде жалпы шығындарды азайту көрсеткіші қолданылған. А.Вебер үш топты: көлік, жұмысшы күші және «өзге де жағдайларды» кірістіретін өндірістің тиімді ауданын таңдау мүмкіндігі мен экономикалық тиімділігіне (өндіріс және өткізу бойынша аз шығындар) басты назар аудара отырып өндірісті орналастыру факторларының жіктемесін әзірледі [5]. Ауыл шаруашылығы үшін факторлардың үшінші тобы – агроклиматтық жағдайлар мен факторлардың алғашқы екі тобының қол жетімділігі маңызды.

Неміс ғалымы А. Лёштың «Шаруашылықты кеңістіктік ұйымдастыру» еңбегінде (1940 ж.) [11] аймақтар бойынша орналастыру сұрақтары қарастырылған. А. Лёш экономикалық аймақты аймақаралық бәсекемен негізделген шекаралары бар нарық ретінде қарастырады. Аймақтың ең идеальды нысаны – дұрыс алтыбұрыш. Ол өнімнің сәйкес түрлерін бәсекегеқабілетті өткізу шеңберлерімен анықталатын нарықтық аумақ пен нарықтық аумақтарды біріктіретін өңірдің ең жоғарғы типі – экономикалық ландшафтті қоса отырып өңірлердің бірнеше типтерін (деңгейлерін) талдайды [11].

XX ғ. ортасынан халық шаруашылығының және оның жекелеген салаларының аумақтық дамуын жүйелі талдау кең тарала бастады және көптеген ғылыми теориялар мен тұжырымдамаларда көрініс тапты. Аумақтық (кеңістіктік) дамудың белгілі теориялары мен тұжырымдамаларын шартты түрде келесідей топтастыруға болады:

«Ауыл шаруашылығын аумақтық ұйымдастыру» тұжырымдамасы (А.Н. Ракитников, К.И. Иванов, В.А. Пуляркин, В.Г. Крючков, Л.И. Раковецкая, А.М.Носонов, В.Н. Ресняков);

«Ауыл шаруашылықтық экожүйелер» тұжырымдамасы (E. Odum, D. Pimentel, G.R. Conwey, G. House);

«Тұрақты ауыл шаруашылығы» тұжырымдамасы (M.A.Altieri, T.E.Crews, A.G.Power, C.A. Francis, S.R. Gliessman);

Ауыл шаруашылығын бейімделген интенсификациялау тұжырымдамасы (А.А. Жученко);

«Өсу полюстері» моделі (Ф. Перру, Ж. Будвиль, Х.Р. Ласуен);

«Орталық – Периферия» теориясы» (Дж.Фридман, П.Кругман).

Аталған тұжырымдамалардың ішінде маңызды орынды «Ауыл шаруашылығын аумақтық ұйымдастыру» түсінігі алады [1, 7, 8, 9, 10, 13]. Ауыл шаруашылығын аумақтық ұйымдастыру проблемалары бойынша жарияланымдарды талдау бұл терминнің авторлармен бірнеше мәндерге қолданылатынын көрсетеді (1 кесте).

1-кесте – «Ауыл шаруашылығын аумақтық ұйымдастыру» түсінігінің негізгі сипаттамалары

Авторлар (шығу көздері)	Түсінік сипаттамасы
Ракитников А.Н.	«Ауыл шаруашылығы өндірісінің аумақтық дифференциациясы», ауыл шаруашылығын орналастыру» түсініктеріне ұқсас
Крючков В.Г.	Табиғи және әлеуметтік-экономикалық факторлардың әсерінен қалыптасатын және белгілі бір халық шаруашылықтық қызметтерді орындайтын ауыл шаруашылығы аумақтық жүйесінің (кәсіпорындардың, агроөнеркәсіптік кешендердің, ауыл шаруашылықтық аудандардың өндірістік типтері) негізгі компоненттерінің өзара байланысты сәйкес келуі
Иванов К.И.	Жаңа технологиялық үрдістер, өндірісті мамандандыру, шоғырландыру, біріктіру және кооперациялау негізінде ауыл шаруашылығы кәсіпорындары мен аумақтарының сәйкес келуі табиғи және әлеуметтік-экономикалық жағдайлардың аумақтық айырмашылықтарын, еңбек ресурстарын неғұрлым тиімді пайдалануға мүмкіндік береді және жоғары еңбек өнімділігін қамтамасыз етеді.
Географиялық энциклопедиялық сөздік	Олардың қатынастарын, байланыстарын, бағыныштылығын және өзара тәуелділігін ескере отырып ауыл шаруашылығын орналастыру, сондай-ақ басқарудың жалпы жүйесімен біріктірілетін және белгілі бір халықшаруашылықтық қызметтерді орындайтын ауыл шаруашылығы аумақтық құрылымдарының сәйкес келуі бойынша үрдістердің жиынтығы.
Колмыков А.В.	Шаруашылықтың құрамды бөліктері ретінде бір уақытта көрінетін шаруашылықтың элементтерінің өзара байланыстылығына жер пайдалануды орналастыру

Сонымен, оның мазмұнын анықтайтын ауыл шаруашылығы өндірістерін аумақтық ұйымдастырудың басты міндеті болып, аумақтар мен өндірістердің өзара бейімделуі, өндірісті ұйымдастыру элементтерін ұтымды орналастыру және өндіріс факторларын пайдалану жолымен тиімді шаруашылық әрекет етудің қолайлы кеңістіктік жағдайларын құру табылады.

«Ауыл шаруашылықтық экожүйелер» тұжырымдамасында бірнеше өзге анықтамалар кездеседі: «Экологиялық, экономикалық және әлеуметтану компоненттерін кірістіретін жоғарғы жүйе» (Дж. Райкил), «Ауыл шаруашылығы өндірісіне тартылған және шаруашылық жүйелерін тарапынан әсерді басынан өткеруші табиғи кешендер» (Г.А.Булаткин, А.С.Ларионов), «табиғи және жасанды экожүйелердің арасындағы аралық жағдайға ие одомашнендік экожүйелер» (E.Odum, D.Pimentel) [12,18].

Көптеген пікірталастар «тұрақты даму» терминінің пайда болуына алып келді. Халықаралық қоршаған ортаны қорғау және дамыту бойынша ұйымның «Біздің ортақ болашағымыз» (1987 ж.) баяндамасында тұрақты даму «осы қазіргі дамудың қажеттілігін қанағаттандыратын, бірақта өзінің жеке қажеттіліктерін қанағаттандыруда болашақ ұрпақтың мүмкіндіктеріне қауіп-қатер туғызбайтын даму» деп сипатталады [5]. Әзірленген «Тұрақты ауыл шаруашылығы» тұжырымдамасы бірнеше элементтерді – қоршаған ортаны сақтау және ауыл шаруашылығының ресурстық базасының ұдайы өндірісін, егін шаруашылығын химияландыру құралдарын қолдануды оптимизациялауды, агроэкологиялық жағдайдың объективті сипаттамасы негізінде жер пайдалану құрылымын жақсартуды, экономикалық кірістілікті, әлеуметтік және экономикалық тұрақтылықты кірістіреді [5]. Мұндай тұжырымдама ауыл шаруашылығын аумақтық ұйымдастыруға елеулі әсер ете бастаған – жаһандану және интеграция факторларының есебін қарас-

тырады. Әсіресе бұл факторлар ЕО елеулі әсер етеді.

АҚШ-та бұл тұжырымдама шеңберінде ауыл шаруашылығын аумақтық ұйымдастыруды оптимизациялауға мүмкіндік беретін ауыл шаруашылығынан қолдау тапқан, аз шығынды – LISA (Low-Input/Sustainable Agriculture) Федеральды ғылыми – зерттеу бағдарламасы әзірленген. АҚШ-та Ауыл шаруашылығын аумақтық ұйымдастыруға интеграциялық үрдістердің әсері көп қарастырыла бермейді, яғни НАФТА (Канада, АҚШ, Мексика интеграциялық бірлестігі) шеңберінде тиімді «Ауыл шаруашылығын аумақтық ұйымдастыруды» әзірлеу бойынша біріккен кешенді бағдарламалар әзірленбейді.

Ауыл шаруашылығын бейімді интенсификациялау тұжырымдамасы ауыл шаруашылығының аумақтық жүйесіне табиғи, әлеуметтік-экономикалық және техногендік факторлардың кешенді әсер етуін сипаттайды [3]. Мұндай теория табиғи және әлеуметтік-экономикалық жағдайлардың қосылуына байланысты ауыл шаруашылығы өндірісін кеңістіктік орналастыруға дифференциацияланған бағытты көздейді.

«Өсу полюсы» түсінігін алғаш рет Ф.Перру қолданды, оны аумақтық шоғырланған және интенсивті үрдістермен ерекшеленетін кәсіпорындардың агломерациясы ретінде анықтады [6]. «Өсу полюсында» үш компонент бөліп көрсетілген: жетекші сала, жергілікті маңызы бар салалар топтары және өндірістің кеңістіктік агломерациясы. Ж.Будвиль өсім полюсы ретінде аймақтық экономикада инновация көзі рөлін атқаратын белгілі бір аумақтарды қарастырды. Экономикада өндірістің дамуы тең жағдайда жүрмейді, «даму полюсы» болып табылатын алдыңғы қатарлы салалар бөлініп шығады [15]. «Шығын-өндіру» типінің өзара байланыстары жүйесі арқылы өндіріс өсімінің тиімі аймаққа немесе елге түгел тарайды. Өндірісті шоғырландыру алдыңғы қатарлы салалардың өсім ортасына орналасуына мүмкіндік жасайды.

Өсу полюсы болып аймақтың экспортымен байланысты шаруашылықтық аймақтық кешен табылуы мүмкін (Х.Р.Ласуен) [15]. Жалпыұлттық сұраныстың негізгі күші полюстер жүйесінің өсіміне ықпал жасай отырып аймақтың экспорттық секторы арқылы беріледі.

Дж.Фридманмен әзірленген «Орталық-Периферия» теориясы аймақтық деңгейде де, Латын Америкасындағы мемлекетаралық интеграцияның дамуы үшін маңызы зор халықаралық деңгей үшін де қолданылуға жарамды (ЛАФТА). Аймақтардың жіктелуі төрт топты кірістіреді: орталық – аймақтар – аумағында жоғары инновациялық потенциалға ие өндірістер шоғырланған; «даму дәлізі» – индустрияландыру, инфрақрылымды дамыту және аудандардың бірінші тобымен тығыз байланыс арқасында дамушы аудандар; негізінен ауыл шаруашылығы, өндіруші өнеркәсіп дамитын жаңа игерулер ауданы; экономиканың «ескі» құрылымы қалыптасқан артта қалған аудандар [6].

«Орталық-Периферия» теориясының неғұрлым дамуы жоғары интеграцияланған жаһандық экономиканың жүйесінің жаңа кеңістіктік құрылымын қалыптастыруға жағдай жасаған Еуропадағы әкімшілік және функциональды аймақтардың қарқынды дамуы жағдайында өзектілікке ие болған П.Кругманның еңбектерінде көрініс тапты. ЕО интеграциясын дамыту мен ұлғайтудың мүмкін тиімдерін зерттеу ел шеңберінде аймақтық мамандандыру мен аймақтардың айырмашылықтарын тереңдетуді білдіретін метрополизация нұсқасы ретінде қарастырады. Мұндай сценарий кезінде Еуроодақ тікелей емес кумулятивтік тиімдердің теріс тиімдерін қайта бөле отырып бұл шығындарды өтеуге тырысады [5]. Интеграцияның жоғары деңгейі еуропалық елдердің нарықтық жағдайына қалай әсер ететіндігін анықтау және оларды АҚШ-тың аймақаралық экономикасымен салыстыру маңызды болды. П.Кругманның зерттеулерінің нәтижелері белгілі бір аумақтар үшін болашағы бар даму бағыттарын тез және тиімді анықтау, сәйкес аймақтық желілер қалыптастыру, ішкіұлттық және халықаралық мамандандыру бағыттарын бөліп көрсету мүмкіндігін береді. «Кеңістіктік экономика: қалалар, аймақтар және халықаралық сауда» атты кітабында П.Кругман белсенділіктің кез келген түрінің шоғырландырылуы кеңістіктік ұйымдастырудың мұндай нысанының дамуға мүмкіндік беретін қолайлы экономикалық жағдайлар туғызады, өз кезегінде шоғырландыруды одан әрі күшейте түседі деп нақтылайды [20].

Нәтижелер

Жоғарыда талданған теорияларды нақты тәжірибемен байланыстырып көрейік. Фон Тюненнің «Оқшауланаған мемлекет» еңбегінде көрініс тапқан мәселелер, нақты өмірде де орын алып отыр, ол тез бұзылатын тауар өндірісін қалаға жақын орналастыру мәселесі. Қазіргі таңда мұндай өндіріс түрлерін қалаға жақын орналастыру өндірілген өнім бағасын реттеуге көмектеседі деп ойлаймыз. Себебі, тауар өндіруші ол тауарды

қала тұрғындарына делдалсыз өзі сататын болса, өндірістен түсетін пайда көлемі де артады.

Келесі А.Вебердің «Өнеркәсіпті орналастыру туралы: штондарттың таза теориясы» бойынша өндірістерді ұйымдастыруда барынша шығынды аз жұмсау жолдарын қарастыру керек. Себебі, А.Вебер атаған шығын түрлері әр аймақта әртүрлі болуы мүмкін, сондықтанда шығындарды үнемдеу үшін өндірістерді орналастыруда аймақтардың ерекшелегін ескеру қажет. Мысалы, жыл бойына ауа-райы жылы аймақтарда бау-бақша өнімдер өндірісін ұйымдастыру өндірілген өнімнің бағасын төмендетуге және республика бойынша бағаны реттеуге мүмкіндік береді. Себебі бұл аймақтарда жылу шығынына жұмсалатын қаржы көлемі төмен болады, жылы мезгілдерде табиғи жылу, ал салқын мезгілдерде жылы жайларда электр шығындары басқа аймақтарға қарағанда аз жұмсалады.

Неміс ғалымы А.Лёш өзінің еңбегінде өндірісті дұрыс ұйымдастыру үшін келесі мәселелерге мән беру керек екенін атап өтеді, олар:

– әрбір кәсіпорынның орналасу орыны тауарөндірушілер мен тұтынушылар үшін маңызды артықшылық болып табылады;

– кәсіпорын сол аумақтың географиялық артықшылығын барынша пайдаланытындай болуы керек;

– кәсіпорынның орналасу ерекшелігі баға мен шығындарды реттеуге ықпал етуге болады;

– барлық нарықтық аймақтың шектеулі көлемі болады;

– нарықтық аумақтар шикізат ерекшелігін ескере отырып, тұрақтылықты қамтамасыз етуге ықпал етеді. Бұл заңдылықтарды нақты тәжірибеде ескерудің өзіндік ерекшелігі бар сондықтанда кәсіпорындарды орналастыруда географиялық ерекшеліктерді тиімді пайдалана білу қажет. Мысалы Батыс Қазақстан облысы Ресей елінің бес экономикалық облысымен шектесіп жатыр, тауар өндірушілер бұл ерекшелікті тиімді пайдалана білуі қажет.

Жалпы шаруашылықты аумақтық ұйымдастыруда оны теңестіріп ораналастырудың тұрақтылығы үш тиімділікпен анықталады:

– жергілікті нарық тиімділігі: монополиялық фирмалардың өндірісті үлкен нарықтарға жақын орналастыру және шағын нарықтарға тауарларды экспорттау қарқыны;

– өмір сүру құны тиімділігі: ол өнеркәсіптік фирмалардың көп саны орналасқан аудандарда төмен, не олардың өндірген тауарларының құнында көліктік шығындар аз;

– бәсеке тиімділігі: жетілмеген сипатта бәсекеге түсетін фирмалар бәсекелестер аз аудандарда өндірісін орналастыруға ұмтылады [21].

П.Кругманның еңбегінде бұл үш параметрдің өзара әрекеті экономикада өндірісті орналастыру қарқынын анықтайтыны көрініс тапқан: аймақтар өздерінің экономикалық дамуында бір-біріне жақындай ма немесе керісінше бірбірінен алшақтай ма және экономиканы «орталық-периферия» ұстамы бойынша дамыту кезек күттірмейді.

Жоғарыда аталған модельдердің тиімділігі түрлі елдердің аймақтық даму тәжірибесінде расталды.

Қорытынды

Жалпы ауыл шаруашылығын аумақтық ұйымдастыру келесідей заңдылықтарға тән:

– аумақтық ұйымдастыру табиғи жағдайларды, қалыптасқан тұрғындарды орналастыру жүйесін, аймақтың әлеуметтік-экономикалық дамуын есепке ала отырып негізделеді;

– аумақтық ұйымдастыру даму деңгейімен қалыптасқан саланың мамандандырылуымен және шоғырландырылуымен байланысты;

– аумақтық ұйымдастыру саланы дамыту, әлеуметтік-экономикалық және институционалдық ортадағы өзгерістер шарасы бойынша жетілдіріледі;

– аумақтық ұйымдастыру өндіріс пен кеңістіктің барлық элементтерінің өзара байланысы және өзара әрекетінде кешенді орындалады;

– аумақтық ұйымдастыруды жетілдіру мамандандыруды нақтылаумен, өндірісті шоғырландыру мен тиімділігін жоғарылатумен жүреді.

Жоғарыда талданған теорияларды қорытындылай келе нақты тәжірибе жүзінде келесідей аумақтық орналастыруды қарастырамыз.

Өсімдік шаруашылығы өнімдері өндірісін орналастыруды Қазақстан аумағында табиғи ерекшелегіне байланысты жүзеге асыру қажет.

Дәнді дақылдардың негізгі көлемін – Ақмола, Қостанай, Солтүстік Қазақстан облыстарында; көкөністер мен бақша дақылдарын – Оңтүстік Қазақстан, Жамбыл және Алматы облыстарында; күнбағысты Шығыс Қазақстан, Павлодар, Алматы, Қостанай және Солтүстік Қазақстан облыстарында орналастыру тиімді. Техникалық дақылдар өндірісін оңтүстік облыстардағы суарылатын жерлерге, мақта шикізаты өндірісін – Оңтүстік Қазақстан облысында, қант қызылшасын Алматы және Жамбыл облыстарында өсіру қажет.

Жем-шөп өндірісін өсірудің маңызды қоры көп жылдық дақылдарға қалдырылған жерлерді пайдалануды жүзеге асыруы қажет және олардың аумақтық бөлінуі барлық облыстар бойынша жүзеге асырылатын болады. Республика аумағының табиғи-климаттық аймақ бойынша мамандануын ескере отырып, мал шаруашылығы саласында да құрылымдық ерекшеліктерді ескеру қажет. Мысалы, Солтүстік өңір сүт және ірі қара, шошқа және құс еті өндірісіне мамандандырылатын қызметтер жүзеге асуы қажет, Батыс және Орталық өңірлер қой мен ешкі, жылқы мен түйе еті өндірісіне, тері, жүн, қаракөл өндірісіне, қымыз және шұбат өндірісіне мамандандырылатын шараларды жүзеге асырылуы қажет.

Жалпы әлемдік тәжірибені ескере отырып, кеңістіктік (аумақтық) ұйымдастыру идеясы тұтастай халық шаруашылығына, оның жекелеген салаларына, соның ішінде аграралық салаға қолдануға болады деп санауға болады.

Әдебиеттер

1 Высоцкий В.Н. Методологические проблемы эмпирического анализа поляризованного развития в ТПК / В.Н. Высоцкий, А.Я. Якобсон // Методологические проблемы формирования территориально-производственных комплексов. Новосибирск: ИЭ и ОПП, 1980. – С. 48-65

2 Ежегодный доклад Генеральной дирекции по конкуренции, промышленности и услугам (DGCIS – Direction Générale de la Compétitivité, de l'Industrie et des Services) Министерства экономики, финансов и промышленности Франции, № 10, январь 2011 г

3 Жученко А.А. Стратегия адаптивной интенсификации сельского хозяйства (концепция) – Пущино: ОНТИ ПНЦ РАН, 1994. – 148 с.

4 Иоффе Г.В., Нефедова Т. Г. Центр и периферия в сельском хозяйстве Российских регионов // Проблемы прогнозирования. – 2001. – № 6. – С.25-31.

5 История экономических учений: (современный этап). / Под ред. А. Г. Худокормова. – М.: Инфра-М. – 1998. – 425 с.

6 Кудинов А. Полюсы роста. //Информационно-политический портал. //http://www.doc22.ru/information/analysis/462-2009-06-02-02-19-20

7 Колмыков А.В. Методологические положения территориальной организации сельскохозяйственных предприятий// Землеустройство, кадастр и мониторинг земель. – №1. – 2014, С. 20-24.

8 Крючков В.Г. Использование земель и продовольственные ресурсы. – М.: Мысль, 1987. – 231 с.

9 Крючков В.Г. Методологические и методические вопросы экономико-географического изучения территориальной организации хозяйства в сельской местности// Вестн. Моск. Ун-та. Сер. 5. География. 1994. №1. – С. 18-24.

10 Крючков В.Г. Территориальная организация сельского хозяйства. М.: Мысль, 1978. – 268 с.

11 Лёш А. Пространственная организация хозяйства /Под ред. А.Г. Гранберга. – М.: Наука, 2007. – 664 с.

12 Носонов А.М. Территориальные системы сельского хозяйства. М.: Янус-К, 2001. – 324 с.

13 Ракитников А.Н. География сельского хозяйства. – М.: Мысль, 1975. – 342 с.

14 Тюнен И. Изолированное государство. – М.: Экономическая жизнь, 1926. – 326 с.

15 Эргашев Б., Хашимов А., Давыдова З. Полюса роста: какими им быть?. //Экономическое обозрение. Интернет-источник http://www.review.uz/ru/article/175.

16 Alessandro Attolico. Building resilience through territorial planning: the experience of Province of Potenza Procedia Economics and Finance 18 (2014). – P. 528 – 535.

17 Conway G.R. The properties of Agroecosystems // Agricultural Systems. – 1987– P. 95-117.

18 Kostrowicki J. The Typology of World Agriculture, Warsaw, 1974. – 127 p.

19 Krugman, P. (2011). The new economic geography, now middle-aged.Regional Studies, 45(1), 1–7.

20 Krugman P. Increasing Returns, ImperfectCompetition and the Positive Theory of International Trade. «Handbook ofInternational Economics» Vol. 3, 1995, Amsterdam, Elsevier Science.

21 Krugman P. Increasing Returns and Economic Geography. «Journal of Political Economy» Vol. 99, № 3,1991, p. 483-499.

References

1 Vysockij V.N. Metodologicheskie problemy jempi¬richeskogo analiza poljarizovannogo razvitija v TPK / V.N. Vysockij, A.Ja. Jakobson // Metodologicheskie problemy formirovanija territorial'no-proizvodstvennyh kompleksov. Novosibirsk: IJe i OPP, 1980. S. 48-65

2 Ezhegodnyj doklad General'noj direkcii po konkurencii, promyshlennosti i uslugam (DGCIS – Direction Générale de la Compétitivité, de l'Industrie et des Services) Ministerstva jekonomiki, finansov i promyshlennosti Francii, № 10, janvar' 2011 g

3 Zhuchenko A.A. Strategija adaptivnoj intensifikacii sel'skogo hozjajstva (koncepcija) – Pushhino: ONTI PNC RAN, 1994. – 148 s.

4 Ioffe G. V., Nefedova T. G. Centr i periferija v sel'skom hozjajstve Rossijskih regionov // Problemy prognozirovanija. – 2001. – № 6. – S.25-31.

5 Istorija jekonomicheskih uchenij: (sovremennyj jetap). / Pod red. A. G. Hudokormova. M.: Infra-M. – 1998. – 425 s.

6 Kudinov A. Poljusy rosta. //Informacionno-politicheskij portal. //http://www.doc22.ru/information/analysis/462-2009-06-02-02-19-20

7 Kolmykov A.V. Metodologicheskie polozhenija territorial'noj organizacii sel'skohozjajstvennyh predprijatij// Zemleustrojstvo, kadastr i monitoring zemel'. – №1. – 2014, S.20-24.

8 Krjuchkov V.G. Ispol'zovanie zemel' i prodovol'stvennye resursy. M.: Mysl', 1987. – 231 s.

9 Krjuchkov V.G. Metodologicheskie i metodicheskie voprosy jekonomiko-geograficheskogo izuchenija territorial'noj organizacii hozjajstva v sel'skoj mestnosti// Vestn. Mosk. Un-ta. Ser. 10 Geografija. 1994. №1. – S. 18-24.

11 Krjuchkov V.G. Territorial'naja organizacija sel'skogo hozjajstva. M.: Mysl', 1978. – 268 s.

12 Ljosh A. Prostranstvennaja organizacija hozjajstva /Pod red. A.G. Granberga. – M.: Nauka, 2007. – 664 s.

13 Nosonov A.M. Territorial'nye sistemy sel'skogo hozjajstva. M.: Janus-K, 2001. – 324 s.

14 Rakitnikov A.N. Geografija sel'skogo hozjajstva. M.:Mysl', 1975. – 342 s.

15 Tjunen I. Izolirovannoe gosudarstvo. – M.: Jekonomicheskaja zhizn', 1926. – 326 s.

16 Jergashev B., Hashimov A., Davydova Z. Poljusa rosta: kakimi im byt'?. //Jekonomicheskoe obozrenie. Internet-istochnik http://www.review.uz/ru/article/175

17 Alessandro Attolico. Building resilience through territorial planning: the experience of Province of Potenza Procedia Economics and Finance 18 (2014) P. 528 – 535

18 Conway G.R. The properties of Agroecosystems // Agricultural Systems. – 1987– P. 95-117.

19 Kostrowicki J. The Typology of World Agriculture, Warsaw, 1974.-127 p.

20 Krugman, P. (2011). The new economic geography, now middle-aged.Regional Studies, 45(1), 1–7.

21 Krugman P. Increasing Returns, ImperfectCompetition and the Positive Theory of International Trade. «Handbook ofInternational Economics» Vol. 3, 1995, Amsterdam, Elsevier Science.

22 Krugman P. Increasing Returns and Economic Geography. «Journal of Political Economy» Vol. 99, № 3,1991, p. 483-499

Нургазиева Л.А.,
Макишева Ж.А.

Методико-организационные аспекты эффективного взаимодействия аудитора и клиента в рамках проведения аудиторской проверки

На основе анализа существующей практики организации аудиторско-консалтинговой деятельности разработаны авторские методико-организационные рекомендации с целью улучшения качества проводимой аудиторской проверки. Основой для проведения качественной аудиторской проверки являются факторы планирования, заблаговременного решения ключевых вопросов, а также обоюдный профессионализм. Существенное значение для аудита играют взаимопонимание, доверие, а также нормальные рабочие взаимоотношения между аудиторами и заказчиками. Аудиторский бизнес является частью финансового сектора экономики, в связи с чем, естественной представляется ситуация, при которой многие его методологические компоненты пересекаются с другими финансовыми видами деятельности и могут носить обобщающий характер, поскольку аудиторский бизнес функционирует по единым рыночным законам. Поэтому приведенная нами методология отчасти может быть применима для ряда смежных финансово-экономических специальностей.

Ключевые слова: оценка эффективности проектов, внутренняя экспертиза, аудиторско-консультационные услуги, планирование, ответственность аудитора-консультанта.

Nurgaziyeva L.A.,
Makisheva Zh. A.

Methodological – organizational aspects of the effective interaction between the auditor and the client during the audit

On the basis of existing practice of audit– consulting activity analysis organization for the improvements purpose, author's methodological – organizational recommendations of audit quality are developed. The bases for conducting qualitative audit are: planning factors, preliminary decision of key questions and mutual professionalism. Essential significance for audit plays: mutual understanding, trust, and also normal working mutual relations between auditors and clients. Audit business is a part of economy's financial sector, therefore it is a common situation at which its methodological components are crossed with other financial types of activities and can bear generalizing character as audit business functions under single market laws. Therefore, mentioned methodology can be partly applicable for a number of related financial and economic specialties.

Key words: valuation of project effectiveness, internal expertise, auditing and consulting services, planning, auditor-advisor responsibilities.

Нургазиева Л.А.,
Макишева Ж.А.

Аудиторлық тексеру өткізу барысында аудитор мен клиенттің өзара тиімділік байланысының әдістемелік – ұйымдастырушылық аспектілері

Ұйымның аудиторлық-консалтингілік қызметінің қолда бар тәжірибесінің талдауы негізінде өткізілетін аудиторлық тексерудің сапасын жақсарту мақсатымен авторлық әдістемелік-ұйымдастырушылық ұсынысы жасалды. Сапалы аудиторлық тексеруді өткізу үшін жоспарлаудың факторлары, басты сұрақтардың өз уақытында шешілуі, сонымен бірге екі жақтылық кәсіптік деңгейі негізі болып табылады. Аудит жүргізу үшін ең маңызды нәрсе болып, өзара түсініктілік, сенімділік, сонымен бірге тапсырыс берушілер мен аудиторлар арасында өзара жақсы іскерлік қарым-қатынас болып табылады. Аудиторлық бизнес экономиканың қаржылық секторының бөлігі болып табылады. Қалыпты жағдайлар шынайы байланысымен таныстырылады және оның әдістемелік компоненттері басқа қаржылық қызметтердің түрлерімен қиылысады және жалпылама мінездемені құрайды. Дегенімен аудиторлық бизнес бірегей нарықтық заңдармен қызмет етеді. Сол себепті, бізбен өткізілген әдістеме аралас қаржылық экономика мамандықтары үшін қолданылуы мүмкін.

Түйін сөздер: жобаларды бағалау, ішкі сараптама, аудиторлық және консалтингтік қызметтер, жоспарлау, аудитор-кеңесшінің міндеттері.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

УДК 657.6

Нургазиева Л.А., *Макишева Ж.А.

Алматы Менеджмент Университет,
Республика Казахстан, г. Алматы
*E-mail: makisheva_zh@mail.ru

МЕТОДИКО-ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ ЭФФЕКТИВНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ АУДИТОРА И КЛИЕНТА В РАМКАХ ПРОВЕДЕНИЯ АУДИТОРСКОЙ ПРОВЕРКИ

На основе анализа существующей практики организации аудиторско-консалтинговой деятельности нами были разработаны авторские методико-организационные рекомендации с целью улучшения качества проводимой аудиторской проверки.

Следует подчеркнуть, что во многих аудиторских фирмах работа строится на основе системы оценки эффективности проектов, т.е. определяется КПД проекта/аудита. Аудиторы стремятся к наиболее эффективному КПД за максимально короткий промежуток времени усилиями оптимального количества сотрудников. Клиенты аудиторско-консультационной фирмы в свою очередь желают получить чистое аудиторское заключение в согласованные и кратчайшие сроки [1].

Конечная цель (чистое аудиторское заключение), равно как и пути ее достижения (сжатые сроки), у аудиторов и у компаний-клиентов носят единый характер. В данной связи для того чтобы достичь и превзойти желаемый результат, нам представляется целесообразным соблюдение следующих условий: планирование, совместная работа в течение года, наличие внутренней экспертизы, а также структурирование совместной работы. Рассмотрим данные условия подробнее.

Планирование. Планирование следующего аудита текущего года должно начинаться не позднее середины текущего года, несмотря на то, что проходящая в данный момент аудиторская проверка может находиться в своей активной стадии. Стоит также отметить, что аудиторы, в свою очередь, находятся в схожих условиях ограниченности ресурсов и не менее заинтересованы в подобной заблаговременности.

В случае, возможности нам представляется целесообразным обязательное проведение предварительной проверки. Безусловно, предварительная проверка требует от аудиторской фирмы отвлечения человеческих ресурсов, но одновременно имеет ряд неоспоримых преимуществ. Во-первых, нагрузка по аудиту распределяется в течение года. При этом основная загрузка приходится на более ранний период. Во-вторых, предварительное планирование позволяет провести предварительную проверку в наиболее удобный для компании период, что также является залогом успешного взаимодействия аудиторов и заказчика. В-третьих, в ходе предварительной проверки существует

возможность диагностирования критических и рисковых зон бизнеса.

Необходимо также подчеркнуть, что в течение предварительной проверки аудиторы, как правило, находят какие-либо ошибки, подлежащие включению в письмо-рекомендацию, которое составляется по результатам проведения аудиторской проверки. При наличии времени в течение года до конца периода аудита, у компании есть возможность принять корректирующие меры с целью либо исключить замечание из письма полностью, либо максимально скорректировать его в области данной ошибки.

Поддержание рабочего контакта с аудиторами в течение всего года, на наш взгляд, представляется возможным только для аудиторских компаний, у которых в штате есть собственные эксперты достаточно высокого уровня в сфере вопросов, по которым осуществляется работа с аудиторами. В противном случае существует риск, что аудиторская проверка по стоимости окажется значительно дороже, поскольку в нее будет включена часть работ консультационного характера.

Как правило, в самом начале аудиторской проверки аудиторы интересуются вопросами изменения объемов прошлых операций компании, открытием новых направлений и закрытием имеющихся, а также изменением структуры и финансовых показателей заказчика, таким образом, на самом раннем этапе аудиторской проверки закладывается механизм планирования. Ответы на данные вопросы имеют, на наш взгляд, особенно важное значение, поскольку являются одновременно аргументом определения стоимости аудиторской проверки и предоставляют аудиторам возможность начать работу с предстоящей отчетностью максимально оперативно. С учетом вышесказанного отметим, что в случае наличия внутренней экспертизы компания-клиент может самостоятельно:

– уведомить аудиторов о новом направлении и уточнить возможные подходы;

– самостоятельно определить варианты учетной политики, выбрать наиболее подходящий вариант для самой компании и начать активно согласовывать свою позицию с аудиторами.

В данной связи целесообразно подчеркнуть, что одним из условий проведения качественного аудита является наличие у компании-клиента профессионального персонала, способного готовить отчетность самостоятельно.

Ранняя диагностика означает также, что специалисты аудируемого объекта, ответственные за подготовку отчетности, имеют возможность исследовать возникающие вопросы заранее, а не в условиях ограниченности во времени, а именно:

– изучить данный вопрос и выйти из ситуации с желаемым решением и оптимальной учетной политикой;

– начать согласование учетной политики с аудиторами заблаговременно;

– ознакомить аудиторов с возникшей проблемой, если ранее компания с ней не сталкивалась.

Таким образом, качество принимаемых решений значительно улучшается. Именно штатные профессионалы компании могут предвидеть различные ситуации, способные привести к улучшению качества предоставляемой отчетности и, как следствие, улучшению качества аудиторской проверки.

Многие аудиторские фирмы обладают достаточными интеллектуальными ресурсами для проведения высококачественного аудита. Однако компания-клиент может требовать от аудиторской фирмы проведения аудиторской проверки персоналом, принимавшим участие в предыдущей аудиторской проверке. По мнению ряда экспертов [2], данное условие существенно улучшает качество предоставляемых услуг, поскольку ни одна из сторон не тратит дополнительное время на обсуждение вопросов, которые были обсуждены и закрыты в течение прошлых проверок. Безусловно, текучесть кадров в аудиторских компаниях не всегда позволяет обеспечить выполнение данного условия, однако присутствие ходя бы одного аудитора, аудировавшего компанию ранее, может улучшить качество предоставляемых аудиторских услуг в геометрической прогрессии.

В случае невозможности проведения ранней диагностики, а также отсутствия в штате компании-клиента профессионалов, способствующих качественному проведению аудиторской проверки, нам представляется возможным назначение координатора и открытие операционного дня в режиме просмотра. Координатором в данном случае является сотрудник, ответственный за проведение аудиторской работы, в обязанности которого входит решение организационных вопросов с аудиторами, обеспечение аудиторов необходимыми ресурсами, обработка поступающих от аудиторов запросов. Обработка запросов в данном случае включает в себя:

– регистрацию запросов, которые поступают от аудиторов в ходе проверки;

– направление запросов непосредственно исполнителю с указанием сроков подготовки запроса;

– отслеживание поступления информации от исполнителей компании и направление ее аудиторам;

– организацию встреч, необходимых для проведения аудита.

К преимуществам выделения отдельного координатора, отвечающего за административное сопровождение аудиторской проверки, с нашей точки зрения, можно отнести следующие:

– высвобождение времени для остального персонала компании клиента;

– налаживание всех информационных потоков во время проведения аудиторской проверки;

– обеспечение оперативного обмена информацией между аудиторами и заказчиком.

Отмечая практику подключения аудиторов на период проверки к операционному дню в режиме просмотра, следует подчеркнуть, что в настоящее время данный вопрос носит спорный характер на национальном рынке в связи с существованием в некоторых компаниях чувствительных зон для бизнеса, однако в остальных случаях, если аудиторы готовы работать с операционным днем самостоятельно, то этот процесс, безусловно, вносит положительную динамику во взаимодействии аудиторов и клиентов, поскольку позволяет аудиторам избежать большого количества запросов (например, запросов по расшифровкам и выпискам по счетам), а компании соответственно – минимизировать временные затраты на подготовку ответов на запросы.

Таким образом, с учетом вышесказанного важно отметить, что основой для проведения качественной аудиторской проверки являются факторы планирования, заблаговременного решения ключевых вопросов, а также обоюдный профессионализм.

Следует особенно подчеркнуть, что за последние годы в условиях специфики развития аудиторского бизнеса в Республике Казахстан требования клиента при выборе аудиторов и консультантов существенно повысились. Клиент, заплатив вознаграждение по договору, желает вместе с услугами получить уверенность в том, что при возникновении проблем аудиторы и консультанты разделят с ним ответственность. Однако, на наш взгляд, это естественное желание клиентов практически является невыполнимым, в данной связи рассмотрим более подробно формы взаимодействия в контексте ответственности между аудитором и клиентом.

Во-первых, закономерным в силу природы аудиторской и консалтинговой деятельности является тот факт (и его понимание важно донести до клиента), что советы аудитора-консультанта не носят и не могут носить характера обязательного к исполнению. Согласно договору на аудиторско-консультационное обслуживание клиент получает профессиональное мнение, с которым он может быть не согласен и следовать которому не обязан. Ответственность за те или иные действия несут уполномоченные лица заказчика. Таким образом, ответственность за правильность составления и достоверность финансовой отчетности несут руководитель и главный бухгалтер организации, а не специалист, консультировавший их по вопросам бухгалтерского учета [3, с. 410].

Во-вторых, тот факт, что услуга была оказана некачественно, требует официально признанных судом доказательств. В данной связи для постановки вопроса об ответственности необходимо представить подтверждение того, что аудиторы и консультанты дали необоснованную или противоречащую нормам закона рекомендацию.

В-третьих, привлечение аудиторов и консультантов к ответственности возможно только при наличии причинно-следственной связи между их рекомендациями и убытками клиента, что, на наш взгляд, достаточно трудно установить в суде. В связи с этим нормативно-правовая база нуждается в значительной доработке в данном вопросе.

В-четвертых, в случае, при котором есть все основания для привлечения аудиторско-консультационной фирмы к ответственности, и они установлены судом, взыскание суммы причиненных убытков будет существенной проблемой для пострадавшей организации. При определенных обстоятельствах клиент может предъявить к аудиторско-консультационной фирме иск о взыскании некоторой суммы, однако в большинстве случаев решение будет отрицательным, поскольку аудиторско-консультационная фирма может гарантировать возмещение ущерба только своими активами. При этом в случае существенного размера активов аудиторско-консультационной фирмы финансовое взыскание у большинства производственных, торговых и иных организаций может оказаться значительно больше, поскольку масштаб финансовых потоков у аудиторов и консультантов и их клиентов, как правило, различается на несколько порядков.

Однако целесообразно отметить, что в международной практике имели место случаи, когда необходимость выплаты сумм причиненных убытков приводила аудиторско-консультационные фирмы к банкротству. Кроме того, доста-

точно крупные суммы выплачивают за ущерб клиентам члены «большой четверки» [4, с.256].

Практика работы отечественных аудиторско-консультационных фирм свидетельствует, на наш взгляд, о наличии нескольких возможных путей установления ответственности аудитора-консультанта в тех или иных пределах.

1. Ограниченная ответственность. В случае неисполнения или ненадлежащего исполнения своих обязательств аудиторами и консультантами они обязаны возместить клиенту причиненные убытки, но только в пределах согласованной суммы. В качестве данного предела может выступать, например, сумма вознаграждения, полученного консультантами по договору. Однако следует отметить, что ограничить сумму убытков, подлежащих возмещению, возможно только в той ситуации, при которой эти убытки явились следствием неумышленных действий аудиторов и консультантов. При умышленном нанесении ущерба клиенту ответственность наступает в полном объеме.

2. Неустойка. Под неустойкой понимается денежная сумма, которую обязан уплатить аудитор и консультант в случае неисполнения взятых им на себя обязательств. По общему правилу убытки взыскиваются сверх неустойки, однако договором может быть предусмотрено ограничение ответственности только неустойкой, что означает в свою очередь, что в случае нарушения обязательств по договору аудиторы и консультанты должны выплатить клиенту установленную в договоре сумму, но не более того.

3. Комбинированная ответственность представляет собой одновременное взыскание неустойки и убытков в согласованном размере. В данном случае пункт об ответственности в договоре между аудиторско-консультационной фирмой и клиентом может иметь следующую формулировку: «В случае причинения заказчику убытков неисполнением или ненадлежащим исполнением взятых на себя обязательств, Аудитор обязуется уплатить Заказчику неустойку (штраф) в размере _____, а также возместить понесенные Заказчиком убытки в сумме, не покрытой неустойкой, но не более _____».

4. Моральная ответственность. Данный вид ответственности действующим отечественным законодательством на сегодняшний день не предусмотрен, однако на практике он существует. В качестве примера можно привести возложение на аудиторов и консультантов обязательств оказывать дополнительные бесплатные услуги по защите в органах государственной власти и судебных органах нарушенных прав клиента, если нарушение связано с действиями аудиторов и консультантов. При наличии соответствующего пункта в договоре аудиторы и консультанты будут вынуждены без дополнительного вознаграждения отстаивать в налоговых органах и арбитражном суде правомерность и обоснованность данных клиенту рекомендаций. Однако необходимо подчеркнуть, что подобная ответственность может называться моральной условно, поскольку время и усилия, затраченные специалистами аудиторско-консультационной фирмы, не будут оплачены, что представляет собой прямые имущественные потери.

Следует также отметить, что указание в договоре между аудиторско-консультационной фирмой и клиентом на готовность фирмы нести полную ответственность не всегда означает, что в любом случае совершения ошибки аудиторы и консультанты компенсируют причиненный заказчику или другим заинтересованным лицам ущерб. Например, некоторые подразделения международных аудиторско-консультационных фирм в Казахстане отвечают по договору только в случае несоблюдения международных стандартов аудита. Но поскольку данные стандарты достаточно расплывчаты и фактически до последнего времени не были официально переведены на государственный язык, в суде довольно трудно доказать их нарушение. Таким образом, не всегда формулировка в договоре пункта о полной ответственности является гарантией для пострадавшего клиента [5, с.31].

С нашей точки зрения, важно подчеркнуть, что человеческий фактор также играет значительную роль в условиях ведения аудиторско-консультационного бизнеса на территории Республики Казахстан. Существенное значение для аудита играют взаимопонимание, доверие, а также нормальные рабочие взаимоотношения между аудиторами и заказчиками [6, с.17].

В заключение рассмотрения вопросов методико-организационных аспектов эффективного взаимодействия аудитора и клиента в рамках проведения аудиторской проверки следует особенно подчеркнуть, что аудиторский бизнес является частью финансового сектора экономики, в связи с чем естественной представляется ситуация, при которой многие его методологические компоненты пересекаются с другими финансовыми видами деятельности и могут носить обобщающий характер, поскольку аудиторский бизнес функционирует по единым рыночным законам. Поэтому приведенная нами методология отчасти может быть применима для ряда смежных финансово-экономических специальностей.

Литература

1 Дудаева Е.С. Качественная аудиторская проверка: миф или реальность?// Методический журнал «МСФО и МСА в кредитной организации». – 2008. – URL: http://www.ippnou.ru/article.php?idarticle=004321

2 Пономарев С.В., Мищенко С.В., Белобрагин В.Я. и др. Управление качеством продукции. Введение всистемы менеджмента качества: Учебное пособие для вузов. – М.: Издательство «Рекламно-информационное агентство «Стандарты и качество», 2005.

3 Пименова А. Л. Виды и формы развития консалтинговых услуг: теория и практика // Проблемы современной экономики. – 2012. – № 3(43). – С. 409–411.

4 Утешева Д. Т. Внутренний аудит: проблемы и перспективы развития // Молодой ученый. – 2013. – №7. – С. 255-257.

5 ЗагоскинаЗ. Размышления об оценке качества деятельности службы внутреннего аудита субъектаквазисектора // Учет и аудит Казахстана. – 2014. – №2. – С.28-32.

6 СатбайР. Внутренний аудит и его значение для эффективного управления финансово-хозяйственной деятельностью предприятий малого бизнеса // Банки Казахстана. – 2014. – № 10. – С. 16-19.

References

1 Dudaeva E.S. Quality audit: myth or reality? // Methodical journal «IFRS andISA in credit organization – 2008. – URL: http://www.ippnou.ru/article.php?idarticle=004321.

2 Ponomarev S.V., MishenkoS.V., Belobragin V.Y. etc. Managementofproduct quality. Introduction to the quality management system: Textbook for high schools. – M.: Publishing office «Standards and Quality». – 2005.

3 Pimenova A.L. The types and forms of development consulting services: theory and practice // Problems of Modern Economics. – 2012. – № 3(43). – P. 409–411.

4 Uteshova D.T. Internal audit: problems and development trends // Young scientist. – 2013. – №7. – P. 255-257

5 Zagoskina Z. Reflections on the assessment of the quality of the internal audit activity subject kvazisektora // Accounting and auditing in the Kazakhstan. – 2014. – №2. – P.28-32.

6 Satbay R. Internal audit and its importance for the effective management of financial and economic activities of small businesses // Banks of Kazakstan. – 2014. – № 10. – P. 16-19.

Батырова Н.Т.,
Изатуллаева Б.С.,
Тажиева С.К.

Оптимизационные методы пополнения материальной базы сельского хозяйства

В настоящее время кризис в аграрном секторе особенно сказывается на механизации процессов производства, который требует усиления материально-технической базы сельхозпредприятий. Недостаточная обоснованность направлений развития рыночной экономики и методов осуществления преобразований и реформ в аграрном секторе обусловила на начальном этапе системный спад отечественного сельхозпроизводства из-за слабой обеспеченности и недостаточности технических ресурсов. Проблемы технического обеспечения предпринимательских структур в аграрном секторе РК, производящих продукцию сельского хозяйства, в том, что они направляют на вложения в основной капитал практически все амортизационные отчисления и около трети получаемой прибыли, но их техническая обеспеченность продолжает снижаться и на данный момент является актуальной. Поэтому в статье произведен расчет путей совершенствования развития рациональной структуры технических ресурсов в аграрном секторе, которое увязывается с принципами оптимизации структуры технических ресурсов.

Ключевые слова: аграрное производство, технические ресурсы, обеспеченность, материально-техническая база, сельскохозяйственные предприятия, эффективность, оптимизация, развитие, совершенствование.

Batyrova N.T.,
Izatulaeva B.S.,
Tazhiyeva S.K.

Optimization methods of replenishment of material base of agriculture

The article discusses the current state of agricultural production, inadequate technical security of rural producers, analyzed the development of technical equipment of rural enterprises, made a calculation of the required composition of technical base of agricultural production by applying a regression equation on the imputation principle of optimization of structure of technical resources. Also in the ways of the agroservice enterprises, where the concentration of modern machines used to perform time-consuming and responsible work that is not able to carry out individual farms.

Key words: agricultural production, technical resources, security, physical infrastructure, agricultural enterprises, efficiency, optimization, development, improvement.

Батырова Н.Т.,
Изатуллаева Б.С.,
Тажиева С.Қ.

Ауылдық шаруашылықтың материалды базасын толықтырудың оңтайлы әдістері

Мақалада аграрлық өндірістің қазіргі жағдайы, ауылдық тауарөндірушілердің әлсіз техникалық қамтамасыздандырылуы қарастырылған, ауылдық кәсіпорындардың техникалық қамтылуының даму жолдары талданған, техникалық ресурстардың құрылымын оңтайландыру принципының есептік мәліметтері бойынша регрессия теңдеуін қолдана отырып, ауылшаруашылық өндірісінің техникалық базасының қажетті құрылымының нақты есебі жасалған. Сондай-ақ, зерттеу жұмысында бөлек ауылдық шаруашылықтарға өз күшімен орындай алмайтын жұмыстарын атқарып беретін заманауи машиналармен жасақталған агросервистік кәсіпорындарды ұйымдастыру жолдары ұсынылған

Түйін сөздер: аграрлық өндіріс, техникалық ресурстар, қамтамасыздандырылуы, материалды-техникалық база, ауылшаруашылық кәсіпорындар, тиімділік, оңтайландыру, даму, жетілдіру.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

УДК 333.336

***[1]Батырова Н.Т., [1]Изатуллаева Б.С., [2]Тажиева С.К.**

[1]Международный казахско-турецкий университет имени Х.А. Ясави,
Республика Казахстан, г. Туркестан
[2]Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Республика Казахстан, г. Алматы
*E-mail: nazturkestan75@mail.ru

ОПТИМИЗАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ПОПОЛНЕНИЯ МАТЕРИАЛЬНОЙ БАЗЫ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Существенно эффективность материально-технического парка аграрного предприятия повышается при использовании универсальных машин. Универсальная машина позволяет выполнять несколько технических услуг, уменьшает капиталовложения, затраты труда, издержки, облегчает техническое обслуживание, ремонт и хранение машин.

В зависимости от почвенно-климатических условий и организации проведения полевых работ отдельные хозяйства могут характеризоваться особенностями, влияющими на потребность в технике. Например, на сильно уплотненных или пересушенных почвах снижается скорость движения пахотных агрегатов; в некоторых хозяйствах продолжительность рабочего дня отличается от принятой при расчете нормативов; могут иметь место неплановые простои и т.п. Т.е. если в сельхозпредприятии дневная производительность машины или агрегата при выполнении определенной или другой операции отличается от принятой при расчете, то можно откорректировать коэффициент перевода в пределах до ±10%.

Совершенствование развития рациональной структуры технических ресурсов в аграрном секторе должно быть увязано с принципами оптимизации структуры технических ресурсов, основанных на исследованиях, с помощью которых определяют перспективную структуру посевных площадей; систему севооборотов и удобрений; прогрессивную технологию для возделывания и уборки сельскохозяйственных культур; урожайность сельскохозяйственных культур; перспективы развития трудовых ресурсов в сельскохозяйственном производстве; необходимость ремонтной базы сельскохозяйственных предприятий; систему технического обеспечения аграрного производства; природно-климатические условия обслуживаемой зоны.

При расчете необходимого состава технической базы сельскохозяйственного производства используют в основном три основных принципа оптимизации:

1. Принцип исследования на основе построения графиков машиноиспользования по маркам технических ресурсов, который основан на базе общей методики определения потребности в оборудовании, рабочей силе и т.д. Применяется он во всех отраслях хозяйственной деятельности. На основе этого принципа

оптимизации структуры технических ресурсов решаются задачи трех типов:

– эффективность использования существующей технической базы;

– постепенного обновления существующего технического состава путем замены списываемых устаревших технических ресурсов новыми перспективными машинами;

– обоснование перспективного состава технической структуры с учетом среднесрочных и долгосрочных планов развития предприятия.

Графический принцип расчета потребности в технической базе, хотя в определенной степени и приближает машинный парк к оптимальной структуре, однако не дает экономически оптимального решения. Такое решение требует многовариантного расчета, что связано с большим объемом вычислений.

2. Экономико-математический принцип оптимизации структуры технических ресурсов или метод математического моделирования. На научной основе определяются оптимальные марки или численный состав материально-технического парка.

Математическая модель содержит конкретный критерий оптимальности и соответствующие ограничения, связанные с площадью пашни, наличием механизаторских кадров и т.д. В качестве критерия оптимальности наиболее часто используют минимум суммы приведенных затрат, на выполнение всех работ в хозяйстве. Оптимальное решение этой сложной задачи можно найти только на базе современных вычислительных машин. Перебираются все основные варианты каждой работы и в конечном итоге устанавливают такие оптимальные марки и численный состав технического парка, которые удовлетворяют критерии.

Основные недостатки этого метода: сложность и несовершенство имеющихся программ, которые не позволяют оперативно использовать их в условиях хозяйств; трудность практической проверки оптимальности получаемого состава технических ресурсов.

3. Принцип информационно-нормативного обоснования состава материально-технической базы. На основе принципов оптимизации структуры технических ресурсов в научно-исследовательских институтах определяют марки тракторов и нормативы их оптимальной потребности. Для определения потребности в технике служат данные таблиц нормативов потребности в технике для различных районов и в среднем по ЮКО и таблицы коэффициентов перевода в эталонные (условные) единицы. Преимущества этого принципа заключаются в простоте и доступности для специалистов хозяйств [1, с. 21].

В наших исследованиях были собраны необходимые статистические отчетные материалы по техническому оснащению сельского хозяйства ЮКО за период 1999-2013 годы по основным видам сельскохозяйственной техники.

По принципу оптимизации структуры технических ресурсов информационно-нормативного обоснования состава техники необходим расчет потребности в технике и перспективного прогноза структуры технического парка для сельскохозяйственных зон в масштабах отдельных областей и республики в целом. Он нужен не только при перспективном планировании, но и при текущем оперативном планировании. Нормативы потребности в тракторах исчисляются на 1000 га пашни в эталонных тракторах с учетом структуры посевных площадей [2]. Нормативы определяют по наиболее напряженному периоду, который устанавливают не по отдельным видам услуг, а по основным укрупненным напряженным периодам выполнения комплекса услуг, отдельно для тракторов общего назначения и универсально-пропашных.

Принцип оптимизации структуры технических ресурсов информационно-нормативного обоснования состава техники в этом случае исследует состояние и уровень развития материально-технической базы в каждом конкретном случае, где устанавливаются конкретные показатели: урожайность сельскохозяйственных культур, валовое производство продукции и т.д. Эти показатели в основном определяют агротехнические сроки проведения механизированных работ, требования к производительности машин и комплектам технического оборудования, количеству, марочному составу машин и т.д. Проводя исследования природно-климатических условий, в основном определяются методы ведения хозяйств, особенности организации и технологии производства, в которых функционируют сельские товаропроизводители. В различных районах ЮКО эти условия отличаются друг от друга. Это предопределило необходимость дифференциации нормативов. На основе принципа оптимизации структуры технических ресурсов нормативного метода определим потребность хозяйств ЮКО в тракторах.

По принципу оптимизации структуры материально-технических ресурсов скорректированное количество K_{xi} необходимых сельхозпредприятию i-машин определяется по формуле:

$$K_{x} = K_{x}^{1} \frac{W_{p}}{W_{x}} \quad (1)$$

где, K_x – количество необходимых хозяйству i– машин;

Wpi, W_xi – принятая при расчете нормативов и принятая в хозяйстве производительность i– машины, га/день (т/день) и др. [3].

Один из принципов оптимизации структуры технических ресурсов предусматривает, что при приобретении сельхозтехники следует ориентироваться не только на оптимальный количественный состав технического парка, но и на оптимальную номенклатуру техники. Это позволит максимально снизить разномарочность парка техники и тем самым избежать дополнительных потерь.

Для определения потребности K_{ni} в i-машинах по этому принципу оптимизации структуры технических ресурсов необходимо знать их оптимальное количество K_{xi} фактическое число K_{fi} этих машин в хозяйстве и планируемое количество K_{ci} i-машин, предназначенных к описанию:

$$K_{ni} = K_{x} - K_{f} + K_{c} \quad (2)$$

Следующий принцип оптимизации структуры технических ресурсов рассматривает, что, покупая новую технику, не эксплуатировавшуюся ранее в деятельности, следует учитывать, что некоторые машины связаны между собой технологически и не могут использоваться отдельно (трехрядная с четырехрядной системой и др.).

В последующие годы отдельные машины могут быть заменены в хозяйстве новыми, более прогрессивными. В этом случае по принципу оптимизации структуры технических ресурсов норматив на новую машину можно определить по формуле:

$$P_{H} = P_{C} \frac{W_{C}}{W_{H}} \quad (3)$$

где $P_н$, $P_с$ – норматив, соответственно, на новую и старую типы машин, шт./1000га.

$W_Н$, $W_с$ – производительность новой и старой машин, га/ч.

Затем при помощи коэффициентов норматив потребности в новой машине переводится в условные единицы и определяется общая потребность в технике для непосредственного осуществления деятельности.

По принципам оптимизации структуры технических ресурсов качественная потребность в технике определяется перспективной технологией производства сельскохозяйственных продуктов, а количественная – оптимальными сроками выполнения работ.

Низкий уровень развития технической оснащенности и сложившиеся условия воспроизводства агротехнического потенциала позволяют сделать вывод о том, что восполнение недостающего числа тракторов и комбайнов в сельском хозяйстве в ближайшие годы нереально. В связи с этим целесообразно структуру сельскохозяйственного производства адаптировать к техническим условиям и возможностям товаропроизводителей, что было сделано посредством разработки принципа оптимизации структуры технических ресурсов и решения соответствующей экономико-математической модели на примере хлопкоуборочных комбайнов ЮКО. Эта модель решалась в двух вариантах: оптимизация производственной структуры сельского хозяйства без ограничения использования технических ресурсов и оптимизация хлопководческой отрасли сельскохозяйственного производства с учетом ограничений по использованию агротехнического потенциала.

В результате исследований для установления тесноты связи между количеством техники и анализируемыми годами применен принцип оптимизации структуры технических ресурсов – метод корреляционно-регрессионного анализа сельскохозяйственных машин с нахождением основных статистических показателей: коэффициент корреляции, уравнение регрессии.

Таблица 1 – Количество хлопкоуборочных комбайнов за период 1999-2013 годы

Годы	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Порядковый номер года	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Активное количество, K_m	2701	2516	2136	1860	1580	1050	700	453	380	345	313	271	189	31	104

Для определения коэффициентов а и в необходимо решить систему двух нормальных уравнений с двумя неизвестными, используя расчетные величины:

$$na + в \sum Г = \sum К_m \quad (5)$$

$$а\sum Г + в\sum Г^2 = \sum К_m Г \quad (6)$$

где n – объем выработки, m = 15 лет.

На основе полученной модели вычислим теоретическое распределение техники в динамике. Далее проведем расчет абсолютной ошибки по хлопкоуборочным комбайнам сельхозпредприятий по ЮКО. После получения уравнения регрессии и определения абсолютной ошибки находим коэффициент корреляции.

В нашем случае с изменением периода времени по годам наличие хлопкоуборочных комбайнов уменьшается. Прослеживается сильная обратная взаимосвязь двух взятых нами факторов, так как коэффициент корреляции равен -0,87 уровень детерминации $0{,}87^2 * 100\% = 75\%$.

В связи с низким техническим обеспечением села по целому ряду причин наличие техники в сельском хозяйстве из года в год сокращается и приближается к минимально допустимому значению.

Следующий принцип оптимизации структуры технических ресурсов состоит в определении минимального критического наличия сельхозтехники по максимально допустимой годовой или сезонной нагрузке на одну машину.

Следовательно, применяя уравнение регрессии по расчетным данным принципа оптимизации структуры технических ресурсов, определяющего минимальное критическое наличие сельхозтехники по максимально допустимой годовой или сезонной нагрузке на одну машину, до нормального уровня обеспеченности хлопкоуборочными комбайнами пройдет еще около 10 лет. Как показывают результаты проведенных расчетных исследований, оптимальный состав машинного парка как по номенклатуре машин, и так по их количеству сильно отличается от реально существующего в ЮКО. Для перехода к оптимальному парку необходимо заменить от 50 до 90% машин, эксплуатируемых в сельхозпредприятиях. Такое обновление техники потребует больших единовременных капиталовложений, что далеко не всегда может быть осуществлено. Все это свидетельствует о целесообразности оптимизации технических ресурсов за счет правильного планирования закупок техники с учетом финансовых возможностей. Расчеты показали, что сельхозпредприятия испытывают недостатки в различных видах сельскохозяйственной техники. Нехватка техники составляет 7462 тыс. тракторов. Применяя корреляционно-регрессионный метод определения количества лет, в течение которых мы можем восполнить недостаток техники до нормального уровня обеспеченности по хлопкоуборочным комбайнам, пришли к выводу, что потребуется 10 лет.

Применяя принцип оптимизации структуры технических ресурсов расчета недостающей техники по нормативной нагрузке, рассчитаем оптимальное количество необходимой сельскохозяйственной техники по области для достижения наиболее высоких результатов при обрабатываемых объемах пашни.

С помощью полученных расчетных данных мы можем определить разницу между посевной площадью в 2007 году и возможным объемом обрабатывания пашни имеющейся в наличии техники 733,6 – 672,0 = 61,6, что в результате если перевести К-700, 701, то избыток составит 61,6 х 0,7 = 43 единицы. Из заявок на сельскохозяйственные машины не пользуется спросом трактор К-700, 701, поэтому можно говорить о том, что по мере амортизации эти тракторы необходимо вывести из производственной деятельности.

Таким образом, в принципе оптимизации структуры технических ресурсов сельхозпредприятия имеет место совершенствование информационной деятельности, где мелкие хозяйства не имеют возможности хорошо подготовиться к эксплуатации новой техники, организовать для механизаторов изучение машин новых марок, подготовить ремонтную базу и т.д., что также имеет большое значение для рационального использования технических ресурсов сельхозпредприятий. К таким структурам можно отнести агросервисные предприятия, где концентрируются современные машины, используемые для выполнения трудоемких и ответственных работ, которые не в состоянии выполнять хозяйства. В дальнейшем по окончании процедуры организации оптимизации материально-технической базы сельхозпредприятия основное внимание должно быть уделено выполнению сельхозработ по договорам, расширению услуг по мере увеличения технического парка сельхозпредприятия, а также численности работников. Решение об увеличении технических средств является одним из наиболее важных, так как его реализация сопряжена с огромными

расходами финансовых средств. Сельхозпредприятие должно идти на это в том случае, если приобретение новой техники оперативно оправдывает себя, т.е. высокая годовая загрузка приобретаемых машин, их высокопроизводительная работа, возможность применения высоких и интенсивных технологий сельскохозяйственного производства и т.п.

Литература

1 Нурманов Б.Н. Материально-техническое обеспечение и обслуживание крестьянских (фермерских) хозяйств в районном АПК // Проблемы агрорынка. – 2006. – № 3. – С. 21.

2 Аксаев А. Условия устойчивого развития аграрной сферы экономики / АПК: экономика, управление. – 2002. – №6. – С. 14-18.

3 Система технологий и машин для комплексной механизации растениеводства РК на период до 2005 года. Часть 1 и 2, Алматы, 1998.

4 Сыдык Д.А. Научная основа посевной системы Южно-Казахстанской области //Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – Алматы, 2005. – №17. – С.29-33.

5 Шаимбетов К.Ш. Производство и организация рынка сельскохозяйственной техники //Проблемы агрорынка. – Алматы, 2004. – №4. – С.38.

References

1 Nurmanov B.N. Logistical support and maintenance farms in the district AIC // Problems of the agricultural market, – 2006. – № 3 – P. 21.

2 Acsaev A. Condition for sustainable development of the agrarian sector of the economy / AIC: economics, management. – 2002. – №6. – P. 14-18.

3 The system of technologies and machines for the comprehensive mechanization of crop RK for the period up to 2005. Part 1 and 2. – Almaty, 1998.

4 Sydyk D.A. Scientific basis of planting system of South Kazakhstan region // Bulletin of Agricultural Science of Kazakhstan. – Almaty, 2005. – №17. – P. 29-33.

5 Shaimbetov K.S. Production and organization of the market of agricultural machinery // Problems of agricultural market. – Almaty, 2004. – №4. – P. 38.

Қарғабаева С.Т.,
Изатуллаева Б.С.,
Батырова Н.Т.

Қазақстанның агроөнеркәсіп өндірісінің қазіргі жағдайы және экономикалық дамудағы рөлі

Қазақстанның агроөнеркәсіп өндірісінің қазіргі жағдайы және экономикалық дамудағы рөлі бүгінгі таңда өте өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Қазақстанның бүгінгі агроөнеркәсіп кешенінің әлеуетін, халқын асырауға ғана емес, сонымен бірге аграрлық өнімдердің көптеген түрлендіріп экспортына өндіру есебінен дүниежүзіндегі алдыңғы қатарлы ауыл шаруашылық мемлекеті болуына мүмкіндіктері бар. Ауыл шаруашылығының негізгі міндеті ішкі нарық және сыртқы нарықтарда жетекші орындарды алу мақсатында экспорттық ресурстарды қалыптастыру үшін жеткілікті көлемдерде ауыл шаруашылығы өнімінің тиімді өндірісін қамтамасыз ету арқылы елдің экономикалық дамуында өз үлесін қосу болып табылады.

Экономиканың басқа секторларына қарағанда ауыл шаруашылығында күтпеген және жойқын факторлардың үлесі жоғары. Күтпеген факторлардың әсерінен ауыл шаруашылығы өндірісінің өнімділігі төмендеп, ал кей жағдайларда мүлдем жойылуына алып келу ықтималдылығы жоғары. Сондықтан, әрбір ауыл шаруашылығы кәсіпорындары мен шаруа қожалықтарында осындай факторларды ескеретін тәуекелді басқару жүйесі қажет.

Түйін сөздер: Агроөнеркәсіп өндірісі**,** агроөнеркәсіп кешенінің әлеуеті, ауыл шаруашылық өнімдері, ауыл шаруашылығында тәуекелді басқару, «Агробизнес – 2020» бағдарламасы, экономикалық даму.

Kargabayeva S.T.,
Izatulaeva B.S., Batyrova N.T.

Current status and role in the economic development of agricultural production of Kazakhstan

This article discusses the current state of agricultural production and its role in economic development, which is an actual problem. The analysis of the agro-industrial potential of Kazakhstan and the current state of the country's agricultural production. Considered the need for and the role of agriculture in economic development, as well as problems in the sphere of agricultural production. Authors offered the ways of solving the problems in the agricultural sector of the country.

Agriculture is highly exposed to unexpected and disruptive factors compared with other sectors of the economy. Under the influence of unexpected factors, the performance of agriculture can dramatically decrease, and in some cases there is a risk of complete disappearance of the crop. Therefore, for each agricultural enterprise risk management system is necessary to take into account such factors.

Key words: rural areas, socio-economic development of rural areas, rural development programs, strategic planning at the regional level, local management.

Каргабаева С.Т.,
Изатуллаева Б.С.,
Батырова Н.Т.

Современное состояние и роль в экономическом развитии сельскохозяйственного производства Казахстана

В данной статье рассматривается современное состояние агропромышленного производства и его роль в развитии экономики страны. Дается анализ агропромышленному потенциалу Казахстана и нынешнему состоянию сельскохозяйственного производства страны. Рассматриваются необходимость и роль сельскохозяйственного производства в экономическом развитии страны, а также проблемы в сфере сельскохозяйственного производства. Предлагаются пути решения проблем в секторе сельского хозяйства страны.

По сравнению с другими секторами экономики сельское хозяйство высоко подвержено неожиданным и разрушительным факторам. Под их воздействием производительность сельского хозяйства может резко снизиться, а в некоторых случаях есть риск полного исчезновения урожая. Поэтому для каждого предприятия сельского хозяйства необходима система управления рисками для учета таких факторов.

Ключевые слова: агропромышленное производство, потенциал агропромышленного комплекса, сельскохозяйственная продукция, управление рисками в сельском хозяйстве, программа «Агробизнес-2020», экономический рост.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

ӘОЖ 338. 432

***[1]Қарғабаева С.Т., [2]Изатуллаева Б.С., [2]Батырова Н.Т.**

[1]Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
[2]Қ.А. Ясауи атындағы халықаралық қазақ-түрік университеті,
Қазақстан Республикасы, Түркістан қ.
*E-mail: k_sauleshka@mail.ru

ҚАЗАҚСТАННЫҢ АГРОӨНЕРКӘСІП ӨНДІРІСІНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУДАҒЫ РӨЛІ

Бүгінгі таңда Қазақстан экономикасы дамудың жаңа деңгейіне өтті. Экономикалық дамудың жаңа деңгейінің айтарлықтай ерекшеліктері ретінде мыналарды атап көрсетуге болады:

– әлемдік сауда ұйымдары нарықтарында тауарлармен еркін сауда;

– әлемдік нарық сегментіндегі бәсеке және экономикалық қарым-қатынаста елдердің әлемдік қауымдастыққа жаһандануы.

Қазақстан Республикасы бұл қарым-қатынастарда ең соңғы орында емес. Соңғы жылдардағы республика экономикасының дамуы жоғары экономикалық өсу қарқынымен, 10%-дан жоғары жалпы өнімді шығарумен сипатталады. Мұндай жағдайда аймақтық экономика тұрақтылығы, әлемдік нарықта бәсекеге қабілеттілікке табысты қолайлылық жағдай орнатуға тәуелді болады.

Агроөнеркәсіптік өндірістің соңғы нәтижелері тек тікелей ауыл шаруашылығының даму деңгейіне ғана емес, сонымен қатар соған қызмет көрсететін салаларға да байланысты. Ауыл шаруашылығының өндіріс көлемі ұлғайған сайын материалдық-техникалық ресурстарды, қажетті шикізаттарды, қосалқы материалдарды т.б. жұмсау мөлшері де ұлғаяды. Шаруашылық электр-энергияға, көлікке, байланыс құралдарына, өнімдерді сақтауға деген қажеттіліктері де көбейеді.

Қазақстанның бүгінгі агроөнеркәсіп кешенінің әлеуетін халқын асырауға ғана емес, сонымен бірге аграрлық өнімдердің көптеген түрлендіріп экспортына өндіру есебінен дүние жүзіндегі алдыңғы қатарлы ауылшаруашылық мемлекет болуына мүмкіндіктері бар. Жақын арада республика экспортының негізгі бағыттары: бидай, мақта талшығы, ет, жүн, қаракөл терісі, былғары және тон-тері шикізаты болып қалмақ. Ұзақ болашақта дайын өнімнің экспортына бағдарлану, ол үшін бәсекеге қабілетті өнім өндіретін технология мен техниканы пайдалану негізінде қайта өңдеуші өнеркәсіпті дамыту қажет.

Қазақстанның агроөнеркәсіп өндірісіндегі нарықтық экономиканың дамуы және әлемдік дағдарыс кезінде экономиканың аграрлық секторының жағдайын шиеленістіре түсетін мемлекеттік қаржылық қолдаудың күрт қысқаруы, өнеркәсіп пен ауыл шаруашылық өнімдеріне баға диспаритетінің күшейе түсуі тәрізді бірқатар факторлардың жағымсыз әсерімен өте қолайсыз,

дағдарысты қалыпта жүргізуде. Соның салдарынан бүгінде ауылдық тауар өндірушілердің материалдық-техникалық жабдықтармен қамтамасыз етілу деңгейі өте төмен және өндірген өнімдерін өткізу жүйесі мардымсыз дамыған жағдайда [1].

Өнімділіктің тұрақсыздығы және өндірістік ресурстар нарығындағы, әсіресе, ауыл шаруашылығы өнімдері нарығындағы бағаның тұрақсыздығы, сонымен бірге кәсіпорындардың қаржы ресурстарының құрылымының оңтайлы болмауы мен олардың жағдайының аграрлық саясаттағы өзгерістерге тәуелділігі – аграрлық саладағы тәуекелдің неғұрлым маңызды көздері болып саналады. Тәуекелді бағаламау мен оны төмендету тәсілдерін дұрыс қолданбау кәсіпорындарды күрделі қаржылық мәселелерге алып келетінін тәжірибе көрсетіп отыр.

Нарықтық экономика жағдайында ауыл шаруашылығында тәуекелді басқару үшін түрлі стратегиялар қолданылуы мүмкін, атап айтсақ: салаларды үйлестіру, өндірісті түрлі табиғи-экономикалық аудандарда орналастыру, жергілікті табиғи-экономикалық жағдайларға бейімделген технологияларды қолдану, сақтандыру, несиелендіру, ауыл шаруашылығы өндірісінен тыс табыс көздерін іздестіру. Ауыл шаруашылығы өнеркәсібінде сапалы секіріс жасау толықтай қолымыздағы нәрсе. Бұл үшін бізге жаңа тұрпаттағы мемлекеттік ой-сана қажет болады [2]. Ауыл шаруашылығының негізгі міндеті ішкі нарық және сыртқы нарықтарда жетекші орындарды алу мақсатында экспорттық ресурстарды қалыптастыру үшін жеткілікті көлемдерде ауыл шаруашылығы өнімінің тиімді өндірісін қамтамасыз ету болып қала береді. Қойылған міндеттерге қол жеткізуді Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешен субъектілерінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін жағдайлар жасауға бағытталған «Агробизнес – 2020» бағдарламасының шеңберінде шешу көзделіп отыр. Сонымен қатар, одан әрі субсидиялау үрдісінн автоматтандырумен АӨК субсидиялау жүйесін ғаламдық қайта құру жоспарланған. Бұл реформа ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілерді өз өндірісінің тиімділігін арттыруға және ұзақ мерзімді болашаққа жұмыс істеуге, жабдықты жаңартуға, еңбек өнімділігін арттыруға ынталандыруға ықпал ететін болады. Бұдан басқа, шет елдерінің тәжірибесін ескере отырып, өсімдік шаруашылығындағы сақтандыру саласындағы заңнаманы жетілдіру, сондай-ақ мал шаруашылығында сақтандыруды енгізу жоспарланып отыр. Астық саласындағы заңнамаға астық қолхаттарының электрондық тізілімін енгізуді көздейтін өзгерістер енгізу көзделген, бұл астық қолхатына сенімді және инвестициялық тартымдылықты арттыруға мүмкіндік береді. Суға су шаруашылығы жүйелері мен ғимараттарын қайта құруға, жаңартуға және қалпына келтіруге, сондай-ақ суармалы жерлерді қалпына келтіруге бағытталған нарықтық тарифтерді белгілеу арқылы суға тарифтік саясатты жетілдіру қажеттілігі бар. Жоғарыда айтылған шараларды іске асыру нәтижесінде отандық АӨК-нің бәсекеге қабілеттілігін арттыруды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Мемлекеттік қолдау шараларының тиімділігін арттыру және ауыл шаруашылығы өндірісін технологиялық жаңартуды ынталандыру мақсатында агроөнеркәсіптік кешенді субсидиялауды реформалау бойынша жұмыс басталды. Өндірістік көрсеткіштерді айтар болсақ, жалпы ауыл шаруашылығы өнімінің көлемі ағымдағы жылғы 10 айда 1,9%-ға (2,2 трлн. теңге) ұлғайды. Бұл ретте, өсімдік шаруашылығы өнімінің көлемі 1,2%-ға және мал шаруашылығы өнімі –2,9%-ға (тиісінше 1 233,5 млрд. теңге және 1 004,0 млрд. теңге) артты. Тамақ өнімдерінің негізгі капиталына инвестициялар 38,4%-ға (44,1 млрд. тенге) ұлғайды. Қолайсыз табиғи жағдайларға қарамастан, әжептәуір егін жиналды. Бастапқы салмақта шамамен 20,0 млн. тонна астық (орташа өнімділігі – 13,5 ц/га), бұл өткен жылғы деңгейден 20,6%-ға артық (2014 жылы – 16,5 млн. тонна). Бұл ретте, бидайдың жалпы түсімі алдыңғы жылдың деңгейімен салыстырғанда 2,1%-ға, жем-шөптік дақылдар – 18,7%-ға, жарма дақылдар – 10,8%-ға артқан. Жылқы саны 8,2%-ға (2093,8 мың бас), ірі қара мал – 2,9%-ға (6 507,3 мың бас), қой – 1,2%-ға (17,3 млн. бас), құс – 4,6%-ға (38,2 мың бас) артты. Ет өндірісі 2,8%-ға (704,7 мың тонна), тауық жұмыртқасы 11,3%-ға (3 963,1 млн. дана), сиыр сүті 2,3%-ға (4 514,4 мың тонна) артты. Азық-түліктің негізгі түрлері бойынша ішкі нарықтың отандық өндіріс есебінен қамтамасыз етілуі 80%-дан асады. Заттай мәнде көкөніс шырындарының өндірісі 32,6%-ға, қышқыл сүт өнімдері 6,5%-ға, ірімшік пен сүзбе 2,3%-ға, балмұздақ 6,8%-ға, кондитерлік өнімдер (қысқа мерзімге сақталатын) 2,8%-ға, еттен жасалған консервілер 2,3%-ға артты.

Мемлекеттік қолдаудың жаңа тетіктеріне келетін болсақ, агроөнеркәсіптік кешен субъектілерін қаржылық сауықтыру үшін бүгінгі күні «ҚазАгро» Холдингі 2 млрд. АҚШ долларына жуық сомаға еуробондтарды тартты. Агроөнеркәсіптік кешен субъектілерін 2013 жылдан бүгінгі күнге дейін қаржылық сауықтыруды іске асыру нәтижелері бойынша агроөнеркәсіптік ке-

шен субъектілерінің жалпы сомасы 311,1 млрд. теңгеге 274 берешегі мақұлданды. Бағдарламаның негізгі көрсеткіші 300,0 млрд. теңге сауықтырылатын берешек сомасы екенін ескерсек, бұл толық орындалды [3].

Барлық шаралар кредит жүктемесін жеңілдетуге және ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілердің көп бөлігінің банкрот болуына жол бермеуге ықпал етуде. Сонымен қатар, қазіргі уақытта Министрлік агроөнеркәсіптік кешен субъектілерінің сауықтырылатын кредиттік және лизингтік міндеттемелерін 400,0 млрд. теңгеге дейін ұлғайту бойынша жұмыс жүргізуде, осы ретте «Агробизнес – 2020» бағдарламасына тиісті өзгерістер енгізетін болады. Көрсетіліп жатқан мемлекеттік қолдау ауылда бизнесті дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасауға мүмкіндік береді, салаға жеке инвестициялар тартуға ықпал етеді, бөлінетін бюджеттік қаражаттың тиімділігін арттырады.

Негізі Қазақстанада өндірілетін шикізаттын барлығын өңдеуге мүмкіндік бар. Мысалы, қазіргі таңда ет, сүт, астық, жеміс-жидектер, көкеністер кеңінен өңделеді. Ал, саланың басымдығы оның рентабельділігіне және шығарылатын өнімінің бәсекеге қабілеттілігіне байланысты.

Өздеріңіз білетіндей, Қазақстанның ұнына, одан жасалған өнімдерге Орталық Азия мемлекеттерінде деген сұраныс көп, яғни бұл сала көбінесе экспортқа бағытталған және оның даму қарқыны жоғары деуге болады. Сүт өңдеу саласы көбінесе ішкі нарықты қамтамасыз етуге бағытталған және оның даму қарқыны орташа болып есептеледі. Ет өңдеу саласы қазіргі таңда өрлеу барысында. Қазақстанның ет өнімдеріне деген сұраныс мол және ол ұлғаяды деген болжамдамыз. Мәдиниетімізге қарай жеміс-жидектер, көкөністер өнімдерін көбінесе шикідей тұтынамыз, олардың өңдеу деңгейі төмен деуге болады және оны әлде қайда ұлғайтуға мүмкіндігіміз бар.

Жалпы қайта өңдеу саласы инвестициялар тұрғыдан тиімді. Оған жыл сайын салаға инвестицияларды тарту қарқыны дәлел деуге болады. Мысалы, өткен жылдың қорытындысы бойынша негізгі капиталдағы инвестициялар 40,8 млрд. теңгені құрады. Бірақ әлі де болса инвестицияларды тартудан басқа шешетін мәсілілер көп. Бұл бағытта тиісті жұмыстар атқарылуда.

Соңғы жылдары экспорттың құрылымы айтарлықтай өзгермеген, ал географиясы кеңейген. 2014 жылы тамақ өнеркәсібі экспортының көлемі 1136,8 млн. АҚШ долларын құрады, бұл 2013 жылмен салыстырғанда 3,8 %-ға кем (1181,3 млн. АҚШ доллары). Экспорттың жалпы құрылымында ұн 49,4 %-ды, мақта талшығы 7 %-ды, балықтың жон еті 5,9 %-ды, алкогольсіз сусындар 3,9 %-ды, шоколад 3,7 %-ды алады. Қазақстан ұны Ауғанстан, Қырғызстан, Өзбекстан, Тәжікстан, Түрікменстан, Моңғолия мен Ресей секілді елдерге экспортталған.

Басқа азық-түлік өнімдерінің экспорты негізінен ТМД елдері: Қырғызстан, Ресей, Өзбекстан, Түрікменстан және Тәжікстан, Ауғанстанға шығарылады. Кондитерлік бұйымдар мен шоколад сондай-ақ Германияға, Қытайға, макарондық бұйымдар – Грузия мен Моңғолияға жеткізіледі.

Жалпы экспортқа бағыт болмаса саланы дамыту мүмкін болып табылмайды. Сондықтан экспорттық әлеуетті дамыту қайта өңдеу кәсіпорындарының қызметінде стратегиялық рөлді ойнайды және қолданыстағы артықшылықтарды белсендірудің құралы болып табылады.

Дәнді дақылдардан өзге, болашақта майлы дақылдарды, ет-сүт өнімдерін, макарон мен кондитерлік өнімдерді және жарма экспортын дамыту бағыты ең перспективалы. Сонымен қатар, «Ірі қара мал етінің экспорттық даму мүмкіндігі» жобасы шеңберінде ІҚМ етінің және ет өтінімдерінің экспортын арттыру көзделген. Осыған байланысты, ет өнімі үшін Ресей нарығы үлкен әлеуетке ие болуы мүмкін, өйткені Ресейде соңғы жылдарда ет өнімі импортының тұрақты өсу тенденциясы байқалған.

Қайта өңделетін өнімдердің 2014 жылғы тауар айналымы 4,1 млрд. АҚШ $. долларын құрады, бұл 2013 жылмен салыстырғанда 5,5 % кем (4,3 млрд. АҚШ $). Соның ішінде Ресейден әкелінген қайта өңдеу өнімдерінің импорты 2013 жылғы 1 528,3 млн. АҚШ $-нан 2014 жылы 1 375,0 млн.АҚШ $ – на азайды. Сонымен қатар, экспорт бойынша 176,5 млн. АҚШ $-нан 163,2 млн. АҚШ $ – на азаю бақылануда [4].

Жалпы агроөнеркәсіп саласында көптеген мәселелер бар. Олары келесідей екі топқа бөліп қарастыруға болады:

Бірінші – бұл өндірістік сипаттағы мәселелер, оларды шешу Министрліктің құзыретіне кіреді. Өз кезегінде, өндірістік қайта өңдеуге жарамайтын өндірілген шикізаттың төмен сапасы, өндірістің маусымдылығы және жыл ішінде қайта өңдеу кәсіпорындарына шикізаттың біркелкі жеткізілмеуі, ауыл шаруашылығы шикізатын дайындау, тасымалдау және сақтау жүйесінің жетілмеуі, тамақ және қайта өңдеу өнеркәсібінің құрал-жабдықтар қорларының тозуы.

Осы мәселелерді шешу мақсатында «Агробизнес – 2020» салалық бағдарламасы шеңберінде

саланың техникалық және технологиялық қайта қаруланууына, қаржы ресурстарының қолжетімділігін арттыруға, агробизнестің тиімді дамуына жағдай жасауға бағытталған нақты шаралар қарастырылған. Алдағы уақытта біздің өнімдеріміздің бәсекеге қабілеттілігін, оның өзіндік құнын төмендету және сапасын арттыру арқылы тек қана ішкі нарықта ғана емес, сыртқы нарықта да арттыруға көмектеседі және олардың экспорттық мүмкіндіктерін арттырады.

Екінші – ол өнімді сатуға байланысты мәселелер, бұл мәселелер шешу басқа мемлекеттік органдардың тиімді жұмыс жасауына байланысты болып келеді. Талдау жүргізу сату нарығының шектеулі болуының себебі бірінші кезекте ішкі тұтыну нарығында жоғары импорт үлесінің болуымен негізделгенін көрсетті. Мысалы, импорт үлесі ірімшік және сүзбе бойынша 51,2%-ды, ұннан жасалған кондитерлік бұйымдар бойынша 51,8%-ды, маргарин бойынша 36,4%-ды, сары май бойынша 39,9%-ды құрайды. Жыл сайын импортталатын өнімдердің бағасы 1115,4 млн. АҚШ $-ын құрайды, соның ішінде 413,2 млн. АҚШ $ – сүт өнімдері, 248,4 млн. АҚШ $ – ақ қант және құрақ қант, 290,8 млн.$ США шоколад және кондитерлік бұйымдар, 79,8 млн. АҚШ $ – өсімдік майы, 83,2 млн. АҚШ $ – шұжық өнімдері. Өз кезегінде, ішкі нарықта импорт үлесінің жоғары болуы ішкі нарықтың импорттық тауарлардың жасырын демпингтен жеткілікті түрде қорғалмауы, отандық өнімдерді жүйелі сатуға арналған жағдайдың болмауы, техникалық реттеу саласындағы заңнаманың орындалуын бақылау жүйесінің іс-жүзінде қолданылмауы болып келеді.

Ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеу мен тамық өнеркәсібін дамыту жөніндегі 2014 – 2015 жылдарға арналған іс-шаралардың Кешенді жоспарында көзделген. Атап өтер болсақ, біріншіден, бұл еліміздің ішкі азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша таяудағы 10 жылға арналған Қазақстан Республикасының стратегиялық міндеттерінің бірін орындауға қатысты мемлекет Басшысының тапсырмасын орындау, атап айтқанда, 80%-ға дейін еліміздің ішкі тұтынудағы отандық өнімдер өндірісінің үлесін ұлғайту.

Екіншіден, жоғарғы қосылған құнымен терең қайта өңделетін өнімдердің экспорттық әлеуетін ұлғайту.

Үшіншіден, қайта өңдеу кәсіпорындарына олардың қаржылық қызметін жақсарту мен аталған салаға инвестицияларды тарту мақсатында әрі қарай мемлекеттік қолдауды қамтамасыз ету.

Қорыта келе айтар болсақ, ауыл шаруашылығы өнім өндірісінің тиімділігі экономикалық, әлеуметтік, саяси, технологиялық және адам әрекеті немесе әрекетсіздігі нәтижесінде туындайтын түрлі факторларға тәуелді. Бірақ экономиканың басқа секторларына қарағанда ауыл шаруашылығында күтпеген және жойқын факторлардың үлесі жоғары. Олардың ішінде әсіресе суық ұру, бұршақ, сел, аурулар, құрғақшылық сияқты түрлі сипатта болатын табиғи және ауа райы құбылыстарының шығыны жоғары болатынын атап айтсақ болады. Мұндай күтпеген факторлардың әсерінен ауыл шаруашылығы өндірісінің өнімділігі төмендеп, ал кей жағдайларда мүлдем жойылуына алып келу ықтималдылығы жоғары. Сондықтан, әрбір ауыл шаруашылығы кәсіпорындары мен шаруа қожалықтарында осындай факторларды ескеретін тәуекелді басқару жүйесі қажет.

Әдебиеттер

1 Назарбаев Н.Ә. ҚР Президентінің Қазақстан халқына жолдау «Әлеуметтік-экономикалық модернизация-Қазақстан дамуының басты бағыты». Астана. 27 қантар, 2012 ж.

2 Назарбаев Н.Ә. ҚР Президентінің Қазақстан халқына жолдауы «Болашақтың іргесін бірге қалаймыз», Астана. 28 қантар, 2011 ж.

3 Оңтүстік Қазақстан Облысы Статистика департаменті: Оңтүстік Қазақстан Облысы және оның өңірлері. – Шымкент, 2014ж.

4 Қалиева С.А., э.ғ.д., Мелдеханова М.Қ., э.ғ.д., Қазақстан Республикасының тұрғындарын жұмысбастылықпен қамтамасыз етудің тұжырымдамасы// Экономика институты қалыптасқан мемлекеттің жаңа экономикалық бағыты: Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдаған «Қазақстан – 2050» Стратегиясы» жолдауын жүзеге асыру жолдары мен ұсыныстары. Алматы, 2013 ж.

References

1 Nazarbayev N. President Kazakhstan Halina goldau «Lemmetty-economical modernisation-Kazakhstan damuni Busta baity». Astana. Antar 27, 2012.

2 Nazarbayev N. President Kazakhstan Halina goldau «Boleti RESn brge alamys», Astana. Antar 28, 2011.

3 Ontustik Kazakstan Oblast Statistics Department: South Kazakhstan Oblast and onyң Li.- Shymkent, 2014ж.

4 Alieva S. A. E. à.d., Meldehanova M. K.., E. à.d., Independence of the Republic of Kazakhstan trinary masbatenyo artemisis etud thirumbumaa// ECONOMICS INSTITUTIONS ALIPASIN MEMLEKETT ZHANA ECONOMICALLY BAITY: President independence of the Republic of Kazakhstan N. ..Nazarbaeva Halyna Golden Kazakhstan «Kazakhstan-2050» Strategies» Goldwyn ISEGA Asaru Zholdary Myung sanitary Almaty, 2013ж

Қарғабаева С.Т.,
Ерманкулова Р.И.,
Мырзахметов М.

Қазақстанда мемлекеттік басқаруды орталықсыздандырудың қаржылық негізі ретінде бюджетаралық қатынастарды реформалау

Бұл мақалада авторлар Қазақстанда мемлекеттік басқаруды орталықсыздандырудың қаржылық негізі ретінде бюджетаралық қатынастарды реформалау қарастырылған. Бюджеттік унитаризм жағдайында жергілікті билік органдарының экономикалық мүдделері толығымен мемлекетке бағынынышты. Жергілікті билік органдарының негізгі кіріс көздері мемлекеттік басқару органдары тарапынан бөлінетін бюджетаралық трансферттер болып табылады. Біздің ел үшін бюджеттік унитаризм қағидаларымен қатар, бюджеттік федерализм қағидалары үйлескен түрдегі тұжырымдама қажет. Ол өз кезегінде халыққа бюджеттік қызметтерді ұсынудың сапалық параметрлерін мемлекеттік бақылауды күшейту кезінде бюджеттік орталықсыздандыруды күшейтуге мүмкіндік береді.

Елдің бюджеттік-салықтық құрылымының аралас үлгісін енгізу, жергілікті қаржылар жүйесінің дамуына, бюджеттік реттеудің артуына, бюджетаралық қатынастар жүйесінің жетілуіне септігін тигізеді, сонымен қатар бір жағынан жергілікті билік органдарының кіріс және шығыс мүмкіндіктерін мемлекеттік реттеу және теңестірудің тиімсіздігінің төмендеуіне жол ашады. Екінші жағынан, орталық билік органдарының реттеуші функциясын күшейту негізінде жергілікті билік органдарының бюджеттік-салықтық дербестігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: мемлекет, басқару, орталықсыздандыру, қаржы, бюджетаралық қатынастар, жергілікті бюджет.

Kargabaeva S.T.,
Yermankulova R.I.,
Mirzakhmetov M.

The reform of intergovernmental relations on the basis of financial decentralization of public administration in Kazakhstan

In this article the authors considers the reform of intergovernmental fiscal relations on the basis of finance decentralization of public administration in Kazakhstan. In the context of the budget unitary economic interests of the local authorities depend on the state. The sources of income of local authorities are intergovernmental transfers, which are allocated by the state. For our country, along with the principles of Unitarianism necessary concept of fiscal federalism. That, in turn, strengthens state control quality parameters of services to the people and the decentralization of the budget. The introduction of a mixed model of financial and tax structure will enable the development of the local financial system, helps to regulate the budget, improvement of inter-budgetary relations, and on the other hand will reduce the inefficiency of government regulation and equalization of input and output capacity of local authorities. On the other hand, by increasing the regulatory functions of the central government provides fiscal independence of local authorities.

Formation of an effective system of local funds is directly related with the development of an effective system of decentralization of the state budget, and provides sources of income restrictions and costs of powers between levels of the budget.

Key words: State management, decentralization, finance, budgetary relations, the local budget.

Каргабаева С.Т.,
Ерманкулова Р.И.,
Мырзахметов М.

Реформирование межбюджетных отношений на основе финансов децентрализации государственного управления в Казахстане

В данной статье авторами рассматривается реформирование межбюджетных отношений на основе финансов децентрализации государственного управления в Казахстане. В условиях бюджетного унитаризма экономические интересы местных органов власти зависят от государства. Источниками дохода местных органов власти являются межбюджетные трансферты, которые выделяются государством. Для нашего государства наряду с принципами унитаризма необходима концепция бюджетного федерализма. Она в свою очередь усиливает государственный контроль качественных параметров оказания услуг народу и децентрализацию бюджета. Внедрение смешанной модели финансо-налоговой структуры позволит развитию местной финансовой системы, способствует регулированию бюджета, совершенствованию межбюджетных отношений, также, позволит снизить неэффективность государственного регулирования и выравнивания входных и выходных возможностей местных органов власти. С другой стороны, на основе увеличения регулирующих функций централизованной власти обеспечивает бюджетно-налоговую независимость местных властей.

Формирование эффективной системы местных фондов непосредственно связано с развитием эффективной системы децентрализации бюджета страны, и предусматривает ограничения источников дохода и расходов полномочий между уровнями бюджета.

Ключевые слова: государство, управление, децентрализация, финансы, бюджетные отношения, местный бюджет.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

ӘОЖ 658.3.584.5

***[1]Қарғабаева С.Т., [2]Ерманкулова Р.И., [2]Мырзахметов М.**

[1]Әль-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
[2]Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Қазақстан Республикасы, Түркістан қ.
*E-mail: k_sauleshka@mail.ru

ҚАЗАҚСТАНДА МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУДЫ ОРТАЛЫҚСЫЗДАНДЫРУДЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ БЮДЖЕТАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ РЕФОРМАЛАУ

Қазақстанда бюджетаралық қатынастарды жетілдіру жүйесі орталық пен аймақтар мүдделерінің балансына жетуге, мемлекеттік басқарудың төмен тұрған деңгейлерінің аймақтың экономикалық дамуын және жергілікті бюджет түсімдерінің тұрақтылығын қамтамасыз етудегі қызығушылықтарын арттыруға бағытталған болатын. Қазіргі таңдағы бюджет деңгейлері арасындағы кірістер мен шығыстарды бөлістіру жүйесі алдыңғы жүйеге қарағанда бірқатар артықшылықтарға ие. Республикалық және жергілікті бюджеттер арасында әрбір салық түрінің бөлшектелуінсіз кіріс көздерін айқын бөлістірумен қамтамасыз етілген және оны пайдалану бағыттары да шектелген. Мемлекеттік бюджеттің негізгі параметрлерін ортамерзімді кезеңге болжамдауға көшу жүзеге асырылды, жергілікті атқарушы органдарға заңдық белгіленген шекте қарыз алуды жүзеге асыру құқығы берілді. Жергілікті бюджеттің теңгерімділігі жоғары деңгейдегі бюджеттерден берілетін субвенцияларды бөлу және төмен деңгейдегі бюджеттерден бюджеттік алып қоюларды жүзеге асыру жолымен қол жеткізіліп отыр [1].

Бюджетаралық қатынастар саясаты азаматтарға олардың тұрғылықты орындарына қарамастан Конституция және заңнамамен кепілдендірілген мемлекеттік қызметтер ұсынудың сапасы мен жалпы қолжетімділігін қамтамасыз етуге бағытталатын болады.

Өңірлердің әлеуметтік-экономикалық даму мәселелерін шешуге әкімдердің экономикалық ынтасын күшейту мақсатында бюджетаралық қатынастарды одан әрі жетілдіру шеңберінде бюджетаралық трансферттер жүйесі жетілдіріледі.

Бюджет мемлекеттің оның функцияларын орындауын қамтамасыз ететін, мемлекеттік саясатты жүзеге асыруға мүмкіндік беретін негізгі құрал болып табылады. Сондықтан тиімді бюджеттік саясатты ынталандырушы және де өзара қарым қатынастың тұрақтылық және ашықтық қағидаларына негізделген мемлекетке жүктелген функцияларды жүзеге асыру үшін мемлекеттік басқарудың барлық деңгейлерін жеткілікті қаржылармен қамтамасыз етуде бюджетаралық қатынастардың үйлесімді үлгісін қалыптастыру қажет. Осыған байланысты республикада әкімшілік-бюджеттік реформаларды табысты жүргізу мемлекеттің тұрақты дамуын қамтамасыз етудің маңызды шарты болып табылады.

Мемлекеттік функцияларды орындау еңбек және материалдық ресурстарын тиімді пайдалану мен бюджет қаржыларын қолдану ашықтығын қамтамасыз ету мақсатында максималды түрде халыққа жақындатылған болуы тиіс.

Шығындарды жоспарлау мен жүзеге асыру өкілеттілігінің жеткілікті дәрежеде дербестікке ие болмауы, сонымен бірге аудандық (қалалық) билік деңгейлерінің шешім қабылдауда дербестігінің болмауы тікелей халыққа көрсетілетін қызметтер сапасында да көрініс тауып отыр. Республикадағы басқарудың төменгі деңгейлерінде, мысалы, ауыл, село, кент, қала (аудандық маңызы бар) мемлекеттік басқарудың институттары мен механизмі толық қанды жұмыс істемей тұр. Ауылдық жерлерде 6,6 млн. халық өмір сүріп жатыр, бірақ ауылда билікте белгілі бір вакуумның қалыптасқаны байқалады – жергілікті басқару органдары қалыптаспаған, әкімшілік-территориялық бірлік әкімдері шаруашылық және экономикалық салада шешім қабылдауда дербестікке ие емес [2].

Биліктің бұл деңгейде тиімді мемлекеттік басқаруды қалыптастыруда бірқатар обьективті қиыншылықтар туындап отыр, олар қаржылық міндеттерді орындау мүмкіндігінің шектеулігі және әкімшілік қызмет тәжірибесінің жоқтығы.

Бүгінгі күнде республиканың көптеген аудандары бюджеттің кіріс бөлігіне қажетті түсімдерді өз бетінше қамтамасыз етуге мүмкіндіктері жоқ, бұл өз кезегінде ауылдық деңгейде жағдайдың қиындауына алып келіп отыр. Сонымен бірге мемлекеттік қызметті ұсыну тиімділігін арттыру қажеттілігіне байланысты басқарудың бұл деңгейінде мемлекеттік биліктің толыққанды институттарын кезең-кезеңмен қалыптастыру керек, және де оларды жергілікті маңызы бар мәселелерді өз бетінше шешу өкілеттіліктерін беруді қарастыру қажет.

Мемлекеттік басқарудың жергілікті органдары үшін табыс табу мақсатында коммуналдық меншікке иелік ету мәселесі маңызды болып табылады. Бүгінгі таңда коммуналдық меншікті облыстық, аудандық және ауылдық деп бөлу заңнамасы қарастырылмаған, өз кезегінде меншік бюджет сияқты мемлекеттік басқарудың барлық деңгейлерінің негізгі қызметі болып табылады.

Жергілікті орындарда мемлекеттік функцияларды жүзеге асыру тиімділігі әлеуметтік инфрақұрылым обьектілері бойынша меншіктерді бөлу сипатына байланысты.

«Бюджет жүйесі туралы» заң республикалық және жергілікті бюджеттер арасында, облыстық және аудандық бюджеттер арасында міндеттерді бөлістіреді. Әрбір салада облыс пен аудан, облыстық маңызы бар қала арасында функцияларды бөлістіру жергілікті ерекшелікті есепке ала отырып жалпы тәсілдерге сүйене отып жүзеге асады. Жаңа бюджет жүйесіне сәйкес республикалық және жергілікті бюджеттерден қаржыландырылатын бағдарламалар бөлінген [3].

Бұл қолданыстағы шығындарды және бюджет жүйесінің әртүрлі деңгейлері арасында міндеттерді бөлу өзінің бастапқы қағидасында дұрыс болып табылады және әлемнің көптеген елдерінің тәжірибесімен үйлеседі. Мұндағы аймақтық экономиканың даму кезеңіндегі негізгі қарама қайшылық – әлеуметтік-экономикалық салада жергілікті басқару органдарының міндеттерінің артуымен оны жүзеге асырудың қаржылық мүмкіндіктері арасындағы алшақатықтың өсуі.

Жергілікті бюджеттердің кіріс бөлігін қалыптастыру «жоғарыдан», яғни шешім қабылдау үрдісі жоғарыдан төмен қарай жүреді. Жергілікті басқару органдары бюджет кірістері мен шығыстарына әсер ете алмайды. Жергілікті бюджеттердің кірістері мен шығыстарын Қаржы Министрлігі анықтайды, бақылау сандарын есептей отырып оның негізінде аймақтар үшін субвенциялар мен алып қоюлардың көлемін белгілейді.

Қазіргі уақытта Қазақстанның бюджет жүйесін реформалауда бірнеше маңызды шешуді қажет ететін мәселелер бар. Олар табыстар мен шығындарды бөлудегі, бюджет деңгейлері арасындағы бюджетаралық трансферттерді бөлудегі тұрақсыздық, басқару деңгейлерінің функцияларын үнемі қарастыру, олардың бюджет ресурстармен қамтамасыз етілмеуі және т.б..

Қазір республикада бір басқару деңгейінен басқа басқару деңгейіне қаржыландырудың өкілеттіктері мен қызметтерін беру мәселесі және бюджетаралық қатынастарды реформалау Концепциясын жасаумен айналысатын арнайы комиссия жұмыс істейді. Соның өзінде қиын мәселеледің бірі болып, төменгі бюджеттерге қаржыларды беру болып табылады.

Бюджетаралық қатынастарды реформалау барысында жергілікті бюджеттердің қаржылық негіздерін нығайту бойынша шаралар жүргізу қажет. Тиісінше, жергілікті деңгейлердің салықтық әлеуетін анықтау арқылы, реттеуші салықтардың нормативтерін әрбір аймақтың салықтық әлеуетін ескере отырып дифференциалды тағайындау қажет. Ел аумағында салық әлеуетін таратудың, бюджеттік жүйе деңгейлері бойынша кірістерді таратудың аймақтық аспектілеріне аумақтық деңгейде бюджетаралық ағындарды талдауға әсері зор [4].

Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, бюджеттік жүйенің барлық деңгейлерінің ұзақ мерзімді теңгерілуін және дербестігін жоғарғы бюджеттерден субсидия, субвенция, трансферттер және қаражат бөлудің басқа формаларын бөлу көмегімен төменгі деңгейдегі бюджеттерге қаржылық көмек көрсету негізінде емес, ең бірінші салықтық бөлулер әдістерімен қамтамасыз ету қажет. Дегенмен, Қазақстан Республикасында салықтарды және кірістердің басқа түрлерін бюджеттер арасында таратудың нақты жүйесі жоқ.

Қазіргі бюджеттік мәселелерді шешу және деңгейаралық бюджеттік қаржылық ағындарды оңтайландыру үшін бюджеттік жүйенің барлық деңгейлеріне салықтарды бөлу немесе салықтарды бекіту жүйесін жетілдіру қажет.

Деңгейаралық бюджеттік қаржылық ағымдарды оңтайландыру кезінде бюджет жүйесінің қандай да бір деңгейін жетілдіруге басым күш жұмсау өте қауіпті. Бюджеттік нормалар және ережелер, тек қандай да бір белгілі билік деңгейінің мүддесін көздемей, жалпы бюджеттік жүйе алдында тұрған мәселелерді шешу қажеттілігінен шығуы қажет. Бюджетаралық қатынасты реформалаудың негізгі бағыты – мұнда бюджеттік жүйе деңгейлері бойынша таратылатын бюджеттік қаражаттардың тұрақты сандық қатынасын анықтау реті емес, жедел өзгеретін әлеуметтік-экономикалық жағдай-шарттарында, бюджеттік жүйе деңгейлері арасында бюджеттік қаражаттарды тарату механизмін және бюджетаралық қатынастарды ұйымдастыру ретін үнемі жетілдірудің серпінді үрдісінің реті қарастырылады. Бұл тұжырымда деңгейаралық бюджеттік қаржылық ағындардың оңтайландырылуы, ағымдағы және болашақтағы бюджеттік саясатты қалыптастыру кезіндегі бағдар болады. Бұл бір жағынан, берілген үлгінің салыстырмалы тұрақтылығын қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін, елде қалыптасқан әлеуметтік-экономикалық жағдайдан тәуелсіз бюджеттік жүйелер деңгейлер арасында бюджеттік қаражаттарды тарату механизміне сәйкестендірілген тұжырымдамалық ережелерді өңдеу қажеттілігін, екінші жағынан қызмет ететін механизмді талдау және оның негізгі жетіспеушіліктерін және оларды жою мақсаттарын айқындау қажеттіліктерін болжамдайды [5].

Қызмет етудегі жетіспеушіліктерді жою және бюджетаралық қатынастарды реформалау мақсатында келесілерді шешу қажет:

– аймақтық бюджеттік жүйелердің қызмет ету тиімділігін жоғарылату, аймақтық қаржыларды сауықтыру;

– қарсы қаржылық ағындарды төмендету;

– қаржыларды бөлу шарттылығы және оларды аймақтарда пайдалану үшін жауапкершілікті және бақылауды жоғарылату;

– жоғары дотациялық аумақтарға қосымша қаржылық қолдауды қамтамасыз ету;

– мемлекеттік билік субъектілері және жергілікті өзін-өзі басқару органдарының өндірістік және аумақтық салық әлеуетін жоғарылатудағы бюджеттердің теңгерілуін қамтамасыз ету шығындарын оң пайдалануға мүдделікті жоғарылату;

– жергілікті және мемлекеттік бюджеттер арасындағы бюджетаралық қатынастарды өзара байланыстыруды қамтамасыз ету.

Аумақтық бюджеттер мәселелері келесідей жолдармен шешілуі мүмкін:

меншікті кірістерді ұлғайту есебінен, яғни елдің салық жүйесіне шамасы бойынша елеулі, жиналуына қарай нақты және ыңғайлы аумақтық салықтар енгізу;

бюджеттік жүйе үзбелері арасында жалпы мемлекеттік кірістерді тұрақты нормативтік негізде тарату жолымен;

әрбір аумақтық бюджеттің кірістерін және шығыстарын жыл сайын реттеу есебінен;

кірістерді сенімді және тұрақты нормативтік негізде қалыптастыру қажет.

Индустриалды немесе аграрлы бағыттағы аумақтардан табыстарды жаңа меңгеріліп жатқан аумақтарға аудару кезінде әлеуметтік-экономикалық даму деңгейі әр түрлі облыстар топтар арасында салықтық бөлулердің дифференциациясы болуы керек. Бұл республика экономикасының қаржылық экономикалық теңгерімі болуынан жергілікті орган және мемлекеттік бюджет қатынастарын ғылыми негізді нормативтік базаға ауыстыруға негізделген [6].

Сонымен қатар қазіргі кезде реттеуші салықтар арқылы бюджетаралық қатынастарды реттеудің Қазақстан Республикасындағы қолданылмауы жоғарыда айтылып өткендей жергілікті бюджеттерді жоғары бюджеттерден басым түрде тәуелді етеді. Салықтық түсімдерді «тарату» тәжірибесі (реттеуші салықтардан жыл сайын тағайындалатын нормативтер бойынша) өзінің мүмкіндіктерін толық пайдаланған жоқ. Оны бюджетті реттеу тәсілі ретінде қолдану қажет, ал реттеуші салықтардан бөлу нормативтері арқылы реттеуді бұрынғының көзі ретінде қарастырып, толығымен бас тартуға әлі ерте.

Қазіргі таңда бюджет аралық қатынастарды реформалауда жергілікті қаржылардың тиімді жүйесін қалыптастыру үшін бюджеттік ортасыздандыруды дамыту қажет. Бюджеттік ор-

талықсыздандыруда билік деңгейлері арасында кіріс көздері мен шығыстары бойынша өкілеттіліктердің тиімділігі және негізділігі қарастырылады, сонымен қатар жергілікті билік органдарының қаржылық дербестігін құру өз кезегінде әлеуметтік және инвестициялық жобаларды қаржыландыруды қамтамсыз етеді.

Бюджетті орталықсыздандыру жағдайында жергілікті билік органдарына салық салу базаларын белгілеу, жергілікті салықтар мен алымдар ставкасын анықтау, жергілікті деңгейде экономиканың жекелеген салаларын ынталандыру бойынша салықтық жеңілдіктерді енгізу, шығындар құрылымын анықтау бойынша өкілеттіліктер беріледі.

Бюджетті орталықсыздандыру халықтың қоғамдық қажеттіліктерін әлдеқайда тиімді қанағаттандыруға, оның әл-ауқатының артуына, жергілікті деңгейде экономикалық бағдарламаларды ұтымды қаржыландыру бойынша бюджеттік қаржылардың әкімшілігі ретіндегі жауапкершілігінің артуына мүмкіндік береді, бюджеттік ресурстарды мақсатты пайдалануды қоғамдық бақылаудың күшейуіне жол ашады. Жалпы халықаралық деңгейдегі ғалымдардың пайымдауынша бюджеттік орталықсыздандыру муниципалдық құрылымдардың кіріс әлеуетінің өсуіне мүмкіндік туғызады, сонымен қатар жергілікті деңгейде тұрғындардың әлеуметтік қажеттіліктерін сапалы және негіздемелі қанағаттандыруға жол ашады.

Бюджетті орталықсыздандырудың тиімділігі бюджеттік-салықтық салада жүргізілген реформаның негізінде және уақытында іске асырылуына байланысты болады. Бюджетті орталықсыздандыру территорияның экономикалық әлеуетінің нығаюына, жергілікті деңгейде бюджет қаржыларын қалыптастыру мен шығындалуына жергілікті қаржылық бақылауды құруға мүмкіндік туғызады. Бюджеттік унитаризм жағдайында жергілікті билік органдарының экономикалық мүдделері толығымен мемлекеттік мүдделерге бағындырылған. Жергілікті билік органдарының негізгі табыс көздері мемлекеттік билік органдары тарапынан берілетін бюджетаралық тансферттерден және аздаған мөлшердегі жеке кіріс көздерінен тұрады.

Қазақстанда бюджеттік унитаризм жергілікті бюджеттің мәселелерін шешу үшін ғылыми негіз болып табылады. Елдің унитарлы құрылымы жағдайында бюджеттік федерализм қағидалары жергілікті қаржы жүйесінің кешенді және жүйелі дамуын қамтамасыз етпейді. Бюджеттік федерализм қысқаша мағынасында – бұл бюджет деңгейлері арасында кірістер және шығыстар бойынша өкілеттіліктерді тиімді және негіздемелі бөлістіру болып табылады.

Кең мағынада алған бюджеттік федерализм жалпы елдің және аймақтардың әлеуметтік-экономикалық дамуын қамтамасыз ету үшін бюджетаралық трансферттерді, кіріс көздерін, шығыс бойынша өкілеттіліктерді тиімді бөлістіру мақсатында мемлекеттік, аймақтық және жергілікті билік деңгейлері арасында туындайтын экономикалық қатынастардың күрделі жүйесі болып табылады.

Бюджеттік федерализм, біріншіден, жергілікті билік органдарына жүктелген міндеттерді орындау үшін қажетті қаржылық ресурстармен қамтамасыз етуге бағыттылады, екіншіден жергілікті деңгейде негіздемелі түрде көлденең және тігінен қаржылық теңестіруді жүзеге асыруға мүмкіндік береді, үшіншіден, бюджеттік үрдістің барлық сатысында мемлекеттік және жергілікті билік органдарының тең құқығын айқындайды.

Бюджеттік федерализм бюджеттік үрдістің барлық кезеңдерін қамтиды, бюджет деңгейлері арасында кіріс көздері мен шығыс бойынша өкілеттіліктерді тиімді және негіздемелі шектеуге мүмкіндік береді, сонымен қатар жергілікті деңгейде тиімді бюджеттік саясатты жүргізуге, жергілікті бюджет деңгейлері арасында теңестіруші және ынталандырушы қаржылық көмекті ұтымды бөлістіруді қамтамасыз етеді.

Ол тек бюджетаралық қатынастар жүйесімен ғана шектеліп қоймайды, сонымен қатар территориялық бірліктердің әлеуметтік-экономикалық дамуын реттеуге, жергілікті билік органдарының қаржылық дербестігін және тиімді түрде қызмет етуін арттыруға, жергілікті билік органдарын әлеуметтік және инвестициялық қолдаудың тиімді қорларының қалыптасуына бағытталады.

Еуропалық елдерде бюджеттік федерализм мемлекеттің бюджеттік-салықтық құрылымының негізгі үлгісі болып табылады, ол бюджетті орталықсыздандыру үрдісіне тікелей әсер етеді, мемлекеттік және жергілікті билік деңгейлері арасында тиімді қаржылық қатынастарды белгілеуге септігін тигізеді. Бюджеттік федерализм жүйесі арқылы еуропалық елдерде мемлекеттік билік органдары муниципалдық құрылымдардың экономикалық даму тенденциясына тиімді түрде әсер етеді.

Бюджеттік унитаризм жағдайында жергілікті билік органдарының экономикалық мүдделері толығымен мемлекетке бағынынышты. Жергілікті билік органдарының негізгі кіріс көздері мем-

лекеттік басқару органдары тарапынан бөлінетін бюджетаралық трансферттер болып табылады.

Біздің ел үшін бюджеттік унитаризм қағидаларымен қатар, бюджеттік федерализм қағидалары үйлескен түрдегі тұжырымдама қажет. Ол өз кезегінде халыққа бюджеттік қызметтерді ұсынудың сапалық параметрлерін мемлекеттік бақылауды күшейту кезінде бюджеттік орталықсыздандыруды күшейтуге мүмкіндік береді.

Елдің бюджеттік-салықтық құрылымының аралас үлгісін енгізу, жергілікті қаржылар жүйесінің дамуына, бюджеттік реттеудің артуына, бюджетаралық қатынастар жүйесінің жетілуіне септігін тигізеді, сонымен қатар бір жағынан жергілікті билік органдарының кіріс және шығыс мүмкіндіктерін мемлекеттік реттеу және теңестірудің тиімсіздігінің төмендеуіне жол ашады. Екінші жағынан, орталық билік органдарының реттеуші функциясын күшейту негізінде жергілікті билік органдарының бюджеттік-салықтық дербестігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Сонымен, Қазақстанда жергілікті қаржылардың тиімді жүйесінің қалыптасуы тікелей еліміздегі бюджеттік орталықсыздандыру жүйесін тиімді дамытумен байланысты, және ол бюджеттің деңгейлері арасында кіріс көздері мен шығыс өкілеттіліктерін шектеуді қарастырады.

Бюджеттік орталықсыздандыру жергілікті деңгейдегі мақсатты-бағдарламаларды бюджетке тиімді енгізуді, әкімшілік-территориялық бірлік деңгейлерінде бюджетті көлденең теңестіру жүйесін дамыту, жергілікті билік органдарының қаржылық-шаруашылық қызметіне мемлекеттік қаржылық бақылауды күшейту арқылы жергілікті деңгейдегі қаржыларды басқаруды бағалау және сапа көрсеткіштер жүйесін енгізуді қамтамасыз етуді көздейді.

Әдебиеттер

1 С.М. Өмірбаев. Қазақстан Республикасының Бюджет жүйесі: жоғары оқу орындарына арналған оқулық. – Астана: «Сарыарқа» ЖҚ, 2007.-488с.

2 А. Тулеубекова. Межбюджетные отношения как составная часть бюджетного регулирования. // Финансы Казахстана – 2011

3 Д. А. Тілеужанова. Бюджетаралық қатынастарды дамытудағы реттеуші салықтардың жағымсыз және оң тенденциялары. // Экономическая наука в Казахстане: проблемы и пути реформирования: Материалы междунар. научно-практ. конф: сб. науч. тр. – Алматы: Экономика, 2011 – ч.1.

4 Д. Тілеужанова. Бюджетаралық қатынастардың тұжырымдамалық негіздерін реттеуші салықтар көмегімен оңтайландыру. // Қаржы – қаражат – 2011 – №4.

5 Пашкова С. В Казахстане грядет очередная волна децентрализации власти // Власть. – 2013, 27 марта.

6 Нарикбаев М.С., Ударцев С.Ф. Формирование сильного, эффективного, демократического государства и Конституция // Совершенствование законодательства в свете концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года: Материалы международной научно-практической конференции 19 ноября 2010 г. Т.1. – Астана: ГУ «Институт законодательства Республики Казахстан», 2010. – С. 48 – 70.

References

1 S. Omirbaev. The budgetary system of the Republic of Kazakhstan: a textbook for high schools. Astana: “Sary-Arka” wing, 2007. 488s.

2 A. Tuleubekova. Regulating taxes, the negative and positive trends in the development of intergovernmental relations. // Economic science in Kazakhstan: problems and reforming pwtï: Material Intern. Scientific and practical. Conference: Sat NAWC. Tr. Almaty: Economics, 2011 – Part 1.

3 D. Tileuzhanova. Regulatory taxes, negative and positive trends in the development of inter-budgetary relations. // Economic science in Kazakhstan: problems and ways of reforming: Proceedings Intern. Scient.Conf: Sat. scientific. tr. – Almaty: Economics, 2011 – Part 1.

4 D. Tileuzhanova. Optimization of inter-budgetary relations in the conceptual frameworks governing the tax. // Finances – 2011 – 4.

5 Pashkov S. Kazakhstan come next wave of decentralization of power // Power. – 2013, March 27.

6 Narikbayev MS Udartsev SF Formation of a strong, effective, democratic state and constitution // Improvement of legislation in the light of the concept of legal policy of the Republic of Kazakhstan for the period from 2010 to 2020: Proceedings of the international scientific-practical conference November 19, 2010 V.1. – Astana: SI “Institute of Legislation of the Republic of Kazakhstan”, 2010, – P. 48 – 70.

Жунусова Р.М.,
Жусупова А.К.,
Утибаева Г.Б.,

Сравнительная оценка направлений распределения затрат республиканского бюджета

В статье рассмотрены вопросы распределения затрат республиканского бюджета по функциональным группам и бюджетным программам, дана сравнительная оценка их изменениям. На основе прогнозных данных изучены объем и структура затрат по годам трехлетних бюджетов на 2015-2017 годы и на 2016-2018 годы, выявлены тенденции и направления финансирования бюджетных программ, а также установлены соотношения прогнозных объемов финансирования по различным бюджетным программам. Выявлены некоторые факторы и условия внесения уточнений в утвержденный бюджет, которые обосновываются изменениями и дополнениями, которые ежегодно вносятся в налоговое законодательство, а также неэффективным и нецелевым использованием выделенных бюджетных средств администраторами бюджетных программ, которые также ухудшают состояние бюджетного планирования. Отмечается также нецелесообразность увеличения затрат государства, связанных с приобретением им финансовых активов, поскольку такие затраты, в конечном счете, увеличивают дефицит бюджета.

Ключевые слова: республиканский бюджет, затраты республиканского бюджета, расходы республиканского бюджета, бюджетные программы, финансирование бюджетных программ, бюджетное кредитование, затраты на приобретение финансовых активов.

Zhunusova R.M.,
Zhussupova A.K.,
Utibayeva G.B.

Comparative Estimation Of The Distribution Destinations Cost Of The Republican Budget

This paper examines the distribution of the national budget cost by functional groups and budget programs, comparative evaluation of their changes. On the basis of forecast data are studied the amount and structure of costs by years of three-year budgets for 2015-2017 and 2016-2018, the tendencies and directions of financing the budget programs, as well as set the volume ratio of the forecast of financing from various budget programs. Some of the factors and conditions of changes in the approved budget were identified, which justified the changes and additions that are made each year to the tax legislation, as well as inefficient and inappropriate use of budget programs administrators of budget funds allocated, which also worsen the state budget planning. There also operate at a higher cost of the state related to its acquisition of financial assets, becouse the cost, ultimately, increase the budget deficit.

Key words: Republican budget, cost of the republican budget, expenses of the republican budget, the budget programs, financing of budget programs, budget loans, the cost of acquisition of financial assets.

Жунусова Р.М.,
Жусупова А.К.,
Утибаева Г.Б.

Республикалық бюджеттің шығындарын бөлу бағыттарын салыстырмалы бағалау

Мақалада республикалық бюджет шығындарының функционалдық топтар мен бюджеттік бағдарламалар бойынша бөлу мәселелері қарастырылып, олардың өзгерістеріне салыстырмалы баға берілген. Болжамдық көрсеткіштер мен мәліметтер негізінде 2015-2017 және 2016-2018 жылдық бюджеттердің әрбір жылдары бойынша шығындардың көлемі мен құрылымдары талданып, бюджеттік бағдарламаларды қаржыландырудың бағыттары мен тенденциялары анықталған, сондай-ақ әртүрлі бюджеттік бағдарламалар бойынша қаржыландыру болжамдық көлемдерінің ара қатынастары белгіленген. Бекітілген бюджетке өзгерістер еңгізудің кейбір факторлары мен шарттары анықталған және оған себеп болатын салық заңдылыққа қосымшалар енгізумен, сондай-ақ бюджеттік бағдарламалар әкімдіктерінің бөлінген бюджеттік қаражаттарды тиімсіз пайдалануымен байланысты. Сонымен бірге, бюджеттің тапшылығын ұлғайтатын мемлекеттің қаржы активтер сатып алумен байланысты шығындарын өсірмеудің қажеттілігі дәлелденген.

Түйін сөздер: республикалық бюджет, республикалық бюджеттің шығындары, бюджеттік бағдарламалар, бюджеттік бағдарламаларды қаржыландыру, бюджеттік несиелендіру, қаржылық активтерді сатып алу үшін шығындар.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

УДК 336.27 (574)

***[1]Жунусова Р.М., [2]Жусупова А.К., [1]Утибаева Г.Б.,**

[1]Казахский агротехнический университет имени С. Сейфуллина,
Республика Казахстан, г. Астана
[2]Казахский гуманитарно-юридический университет,
Республика Казахстан, г. Астана,
*E-mail: ubs_51@mail.ru

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ОЦЕНКА НАПРАВЛЕНИЙ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ ЗАТРАТ РЕСПУБЛИКАНСКОГО БЮДЖЕТА

Как известно, с 2009 года республиканский бюджет формируется и утверждается на предстаящие три года. При этом бюджет составляется на очередной год и последующие два года с добавлением ежегодно следующего года. По большому счету, такое планирование позволяет сохранить преемственность в финансировании социально-экономических программ, закрепить происходящие и намечаемые перемены, а также – при необходимости – ограничить или вовсе приостановить реализацию в процессе исполнения бюджета тех или иных финансово необеспеченных программ.

Между тем на практике пока еще не все получается, поскольку сложный процесс прогнозирования тех или иных параметров бюджета требует их научного обоснования, сопоставления с ранее утвержденными показателями и, если имеют место прогнозируемые изменения, они должны подтверждаться вескими факторами и заслуживающими внимания причинами. Представлется, что с этой точки зрения в методологию бюджетного планирования должны быть внесены существенные изменения, позволяющие учитывать на только реалии рыночного хозяйства, но и все стороны изменяющихся условий развития общества и жизни людей.

Вместе с тем, прогнозирование социально-экономического развития страны на пятилетний период осуществляется по нескольким сценариям в зависимости от влияющих на развитие экономики факторов и тенденций. При этом для формирования таких сценариев развития в качестве основных факторов были приняты изменения тенденций развития мировой экономики, уровня мировых цен на нефть и ситуации на мировых финансовых рынках.

Следовательно, наиболее распространенным методом прогнозирования бюджета является сценарный метод, который подразумевает разработку различных сценариев развития, так называемые пессимистический, реалистический и оптимистический сценарии. На практике разработка всех этих трех сценариев привязывается к цене нефти.

При пессимистическом сценарии в расчетах используется самая низкая цена за баррель нефти. Например, с начала формирования бюджета на 2015-2017 годы цена за нефть была

спрогнозирована в размере 80 долларов США за баррель, затем при уточнении бюджета – на уровне 50 долларов США, а в бюджете на 2016 год уровень этого показателя принят равным уже 40 долларам США за баррель.

Данный сценарий характеризуется наступлением кризисных явлений в экономике, обусловленных замедлением роста мировой экономики, влиянием неблагоприятного развития крупных экономик мира – основных торговых партнеров Казахстана, в частности Еврозоны, Китая, России, а также более глубоким падением мировых цен на основные виды энергоресурсов и другие экспортные товары Казахстана. Прирост мировой экономики прогнозируется в пределах 2,8% в 2016 – 2020 годы (рисунок 1). Цена на нефть может снизиться по прогнозу и до 30 долларов за баррель.

Рисунок 1 – Темпы прироста мировой экономики, в %

С учетом сложившихся тенденций развития экономики страны, начиная с 2016 года, и ситуации в мировой экономике за основу при формировании прогноза был взят базовый (реалистический) вариант, параметры которого являются наиболее вероятными с незначительным отклонением от текущих ожиданий.

При базовом сценарии в расчетах используется более-менее реальная цена на нефть, которая фактически складывается на фондовых рынках. Такой сценарий предполагает постепенное увеличение темпов мировой экономики в 2016 – 2020 годах с сохранением устойчивого роста на уровне 3,6%. В период с 2016 по 2017 годы мировая цена на нефть по прогнозу ожидается в пределах 40 долларов США за баррель. В 2018 – 2020 годы она прогнозируется на уровне 50 долларов США за баррель. Сценарий предполагает, что развитые страны (США, Еврозона) ввиду улучшения ситуации станут основной движущей силой глобального роста. При этом экономики стран с формирующимся рынком и развивающиеся страны будут расти за счет увеличения объемов экспорта на фоне повышающегося спроса со стороны развитых стран.

При оптимистическом сценарии предполагается повышение цены за баррель нефти. В 2016 – 2017 годы мировая цена на нефть спрогнозирована на уровне 50 долларов США за баррель, в 2018 – 2020 годы увеличится до 60 долларов США за баррель.

Данный сценарий подразумевает поступательное развитие мировой экономики в 2016–2020 годы, разрешение долговых проблем стран Еврозоны, повышение экономической активности в США и других развитых странах, восстановление спроса частного сектора и импорта из развивающихся стран. Прирост мировой экономики при данном сценарии составит 4,0%.

В зависимости от уровня цены на нефть рассчитывается также величина валового внутреннего продукта (ВВП). Например, в соответствии с трехлетним бюджетом на 2016-2018 годы при цене 40 долларов США за баррель нефти объем ВВП республики должен составить в 2016 году 45,5 трлн. тенге, в 2017 году – почти 50,0 трлн. тенге, в 2018 году – 54,9 трлн. тенге.

Объем ВВП призван обеспечить (при прочих равных условиях) пополнение доходной части бюджета и, следовательно, выполнение расходных обязательств.

Вместе с тем, с точки зрения политики затрат, как одного из механизмов фискальной политики, необходимо изначально прогнозировать опережающий темп роста среднегодовой номинальной величины ВВП по сравнению с темпом роста абсолютной величины расходов республиканского бюджета. К примеру, темп роста затрат бюджета в 2017 году по сравнению с величиной затрат бюджета 2016 года прогнозируется на уровне 108,1%, а темп роста ВВП – 109,9% (50,0 : 45,5), т.е. расчетные показатели соответствуют данному условию.

Поскольку такое увеличение величины затрат бюджета является экономически обоснованным, отражающим приоритеты социально-экономической политики государства, представляет интерес распределение их в разрезе функциональных групп и бюджетных программ. Так, например, в соответствии с утвержденным республиканским бюджетом на 2015-2017 годы наибольший удельный вес в структуре затрат, как видно из данных таблицы 1, занимают затраты, связанные с финансированием социальной сферы (от 23,4% в бюджете на 2015 год до 28,5% в бюджете на 2017 год).

Такой высокий удельный вес и ежегодный рост данных затрат подчеркивает социальную направленность бюджета. Следующими по уровню удельного веса в республиканском бюджете затратами являются трансферты, на долю которых приходится от 12,5% на 2015 год до 10,5% на 2017 год. Трансферты в виде бюджетных субвенций регионам в абсолютном размере снизились с 904,4 млрд. тг. до 836,9 млрд. тг. на 2016 год и 809,7 млрд. тг. на 2017 год. Ежегодно большие затраты осуществляет государство на финансирование здравоохранения, образование, транспорта и прочих затрат, которые занимают от 5 до 9%. Далее можно одновременно отметить две сферы – это оборона и государственные услуги общего характера примерно с одинаковыми удельными весами, порядка 5-7%.

Таблица 1 – Структура затрат трехлетнего бюджета (2015-2017гг.),%

Виды затрат	2015 год	2016 год	2017 год
Затраты, всего	100,0	100,0	100,0
в том числе:			
– государственные услуги общего характера	6,0	5,7	4,8
– оборона	6,2	6,5	7,0
– общественный порядок, безопасность, правовая, судебная, уголовно-исполнительная деятельность	6.7	6,5	6,5
– образование	7,4	8,3	7,8
– здравоохранение	9,7	9,4	9,0
– социальная помощь и социальное обеспечение	23,4	24,5	28,5
– жилищно-коммунальное хозяйство	3,2	2,7	2,4
– культура, спорт, туризм и информационное пространство	1,7	1,3	1,3
– топливно-энергетический комплекс и недропользование	1,1	1,0	0,9
– сельское, водное, лесное, рыбное хозяйство, особо охраняемые природные территории, охрана окружающей среды, земельные отношения	2,2	1,9	1,8
– промышленность, архитектурная, градостроительная и строительная деятельность	0,2	0,2	0,2
– транспорт и коммуникации	7,8	7,5	5,2
– прочие	7,7	9,2	9,7
– обслуживание долга	4,2	4,4	4,4
– трансферты	12,5	10,9	10,5

Составлена автором на основе Закона РК «О республиканском бюджете на 2015-2017 годы»

В целом, социальное обеспечение и социальная помощь, образование и здравоохранение были и остаются главными составляющими затратами государства и занимают в бюджете на 2015-2017 годы от 40,5% до 45,3%, а оставшиеся порядка 50-55% затрат приходятся на другие 12 функциональные группы.

Из отраслей экономики следует отметить финансирование транспорта и комуникаций, на долю которых приходится почти 7% всех затрат. Кроме того, еще больший удельный вес занимают прочие затраты государства, на долю которых приходится почти 9% всех затрат. Такие затраты, вместе с тем, имеют тенденцию к росту. Так, на 2016 год они составляют 708,6 млрд. тг или возрастают по сравнению с 2015 годом на 27,6%, а на 2017 год – на 6,5%, или на 46 млрд. тг. Достаточно высокими остаются ежегодные расходы на управление, несмотря на прогнозируемое снижение по удельному весу, которые в бюджете на 2015 год были на уровне 6%, на 2016 год – 5,7%, а на 2017 год -4,8%. Доля затрат по всем другим функциональным группам остается практически стабильной и колеблется в пределах 2-4% в общей сумме затрат бюджета.

Таблица 2 – Изменения затрат трехлетнего бюджета (2015-2017 гг.)

Виды затрат	на 2015 год	на 2016 год	на 2017 год	Абсолютное отклонение, млрд. тг		Темпы роста (снижения), %	
	Сумма, млрд. тг	Сумма, млрд. тг	Сумма, млрд. тг	2016 г.	2017 г.	2016 г.	2017 г.
Затраты, всего	7 209,9	7 700,0	7 773,0	490,1	73,0	106,8	100,9
в том числе:							
- государственные услуги общего характера	430,3	440,4	375,2	10,1	-65,2	102,3	85,2
- оборона	448,5	497,2	545,4	48,7	48,2	110,9	110,0
- общественный порядок и безопасность	485,5	499,1	503,2	13,6	4,1	102,8	100,8
- образование	535,8	642,8	610,2	107,0	32,6	120,0	94,9
- здравоохранение	700,1	720,6	700,0	20,5	-20,6	102,9	97,1
- социальная помощь и соцобеспечение	1 681,6	1 885,5	2 217,0	203,9	331,5	112,1	117,6
- ЖКХ	228,9	210,6	187,1	-18,3	-23,5	92,0	88,8
- культура, спорт, туризм и информация	119,1	96,7	101,3	-22,4	4,6	81,2	104,8
- ТЭК и недропользование	76,3	79,3	68,8	3,0	-10,5	103,9	86,8
- сельское хозяйство и свяязанные с ним отрасли	159,8	145,2	137,7	-14,6	-7,5	90,9	94,8
- промышленность и строительство	15,8	18,6	11,7	2,8	-7,1	117,7	62,9
- транспорт и коммуникации	565,5	573,8	406,9	8,3	-166,9	101,5	70,9
- прочие	555,5	708,6	754,6	153,1	46,0	127,6	106,5
- обслуживание долга	302,7	344,7	344,7	42,0	0	113,9	100,0
- трансферты	904,4	836,9	809,7	-67,5	-27,2	92,5	96,7

Составлена автором на основе Закона РК «О республиканском бюджете на 2015-2017 годы»

Приведенные в таблице 2 абсолютные и относительные затраты республиканского бюджета в разрезе всех 15-ти функциональных групп в 2016 год по сравнению с 2015 годом возрастают на 6,8%, или на 490,1 млрд. тенге. Уменьшение спрогнозировано только по четырем группам. По 11-ти же другим группам – наоборот, планируется рост. Причем значительный рост по прогнозу приходится на финансирование прочих затрат в сумме более 150 млрд. тг., или 127,6%, на образование – на 107 млрд. тг., или 120%, на оборону – на 48,7 млрд. тг., или 110,9%, а также на финансирование социальной сферы, где рост составил 203,9 млрд. тг., или 112,1%.

Значительное сокращение предусмотрено в трехлетнем бюджете в сумме более 20 млрд. тг. по финансированию культуры, спорта, туризма и информационного пространства, в размере 18,3 млрд. тг. – в сфере жилищно-коммунального хозяйства, в размере 14,6 млрд. тг. в отрасли сельского хозяйства. Резко сокращаются трансферты по прогнозу с 904,4 млрд. тг. в 2015 году до 836,9 млрд. тг в 2016 году или на сумму более 60 млрд. тг.

Если рассматривать изменения в республиканском бюджете на 2017 год по сравнению с 2016 годом, то можно заметить, что спрогнозировано сокращение по 8-ми функциональным группам (таблица 2). Некоторое снижение предусмотрено по финансированию образования, здравоохранения, сельского хозяйства и жилищно-коммунального хозяйства. Кроме того, значительно меньше будут финансироваться промышленность и строительство – на 37,1%, государственные услуги общего характера – почти на 15%, топливно-энергетический комплекс – на 13,2% и транспорт – почти на 30%.

По функциональным группам, как 2 «оборона», 8 «культура, спорт, туризм и информационное пространство» и 13 «прочие» затраты, финансирование спрогнозировано выше уровня 2016 года и на уровне 2016 года – по функциональным группам 3 «общественный порядок, безопасность, правовая, судебная, уголовно-исполнительная деятельность» и 14 «обслуживание долга». Самый значительный рост – 117,6%, предусмотрен по функциональной группе 6 «социальная помощь и соцобеспечение», что можно отметить как положительный фактор. Наряду с этим, сокращение затрат на содержание аппарата управления (на 14,8%), в результате внедрения многолетних программ совершенствования и модернизации государственного управления также является положительным моментом распределения затрат бюджета на 2017 год.

Таким образом, прогнозируемый на 2017 год уровень затрат трехлетнего республиканского бюджета по сравнению с запланированными затратами в бюджете 2016 года увеличился на 8,1%, хотя по многим функциональным группам предусмотрено сокращение финансирования.

Однако на 2016 год эти же затраты в бюджете на 2016-2018 годы, как видно из данных таблицы 3, прогнозируются по величине несколько ниже, чем в трехлетнем бюджете на 2015-2017 годы.

Таблица 3 – Сравнительный уровень расходов республиканского бюджета

Показатели	Утвержденный бюджет на 2015-2017 гг., млрд. тг.		Темпы роста (снижения) %	Утвержденный бюджет на 2016-2018 гг., млрд. тг.		Темпы роста (снижения), %
	2016 г.	2017 г.		2016 г.	2017 г.	
1. Затраты	7 700,0	7 773,0	100,9	7 406,5	8 003,8	108,1
2. Бюджетные кредиты	250,1	147,5	(59,0)	179,6	87,6	(48,8)
3. Приобретение финансовых активов	92,1	23, 1	(25,1)	80,5	33,0	(41,0)
Расходы, всего (1+2+3)	8 042,2	7 943,6	(98,8)	7 666,6	8 124,4	106,0

Составлена автором на основе Закона РК «О республиканском бюджете на 2015-2017 годы» и Закона РК «О республиканском бюджете на 2016-2018 годы»

Как видно из приведенных в таблице 3 данных, уровень затрат по прогнозу на 2016 год в бюджете на 2016-2018 годы по сравнению с затратами, предусмотренными на этот же год

в бюджете на 2015-2017 годы, составит 96,2%, или снижаются на 293,5 млрд. тг., а на 2017 год – 103%, или увеличиваются на 230,8 млрд. тенге. Аналогичным образом рассчитанные изменения по объему бюджетного кредитования и, как следствие, увеличение всех расходов республиканского бюджета на один и тот же год, равно как и их снижение на один и тот же год, свидетельствуют о необходимости совершенствования самой методики прогнозирования, тем более, что здесь же, как видно из данных таблицы 3, значительно сокращаются затраты на приобретение финансовых активов на 2016 год.

В качестве причин неточности прогнозирования можно назвать влияние последствий современного финансового кризиса и значительные затраты, связанные с формированием и обслуживанием Правительственного долга. Следствием воздействия этих причин является необходимость использования средств Национального фонда РК в современных условиях, в результате чего производится корректировка как доходной, так и расходной части республиканского бюджета.

Как известно, в основу разработки прогнозных бюджетных параметров принимаются темпы роста ВВП и других макроэкономических показателей, предусмотренных в Прогнозе социально-экономического развития РК на 2016-2020 годы. Конечно, реально спрогнозировать темпы роста ВВП практически невозможно в нынешних условиях, поскольку они напрямую зависят от конъюнктуры цен на мировых товарных рынках, прежде всего, от уровня цен на нефть. При этом нельзя забывать то обстоятельство, что поступления от продажи нефти являются не только фактором роста ВВП, но и основным источником формирования Национального фонда и доходов республиканского бюджета.

Опыт формирования и исполнения трехлетнего бюджета на 2015-2017 годы в условиях финансового кризиса, разработки трехлетнего бюджета на 2016-2018 годы, в который, несмотря на то, что прошло всего два месяца со дня его утверждения, уже будут внесены уточнения, показывает, что это связано с постоянными изменениями и дополнениями, которые ежегодно вносятся в налоговое законодательство. Налоговая нагрузка для субъектов отечественного бизнеса, в том числе малого и среднего бизнеса, в стране повышается, хотя она должна быть в условиях средне- и долгосрочного бюджетного планирования относительно стабильной. Это – во-первых.

Во-вторых, имеет место неэффективное и нецелевое использование выделенных бюджетных средств администраторами бюджетных программ, которые также ухудшают состояние бюджетного планирования, его качество.

В-третьих, имеет место и ежегодное неосвоение выделенных государством бюджетных средств. Так, по каждой из функциональных групп, особенно в сфере управления, образования, здравоохранения, транспорта, культуры, промышленности принимается множество бюджетных целевых программ, администраторы которых зачастую не успевают их осваивать.

Кроме того, не проводится должным образом оценка эффективности большинства принятых бюджетных программ. Если бы такая оценка реально проводилась, то можно было до начала очередного года оставшиеся неосвоенные бюджетные средства либо сократить, либо досрочно прекратить реализацию бюджетной программы, либо направить неосвоенные средства на реализацию других бюджетных программ.

Проведенный анализ формирования целевых бюджетных программ в разрезе функциональных групп затрат бюджета на 2016 год показал, что ежегодно принимается большое количество бюджетных программ. Таких программ больше всего в сфере управления (89), на долю которых приходится в среднем более 80% от их общего количества. Второе место занимают программы в сфере общественного порядка и безопасности государства (57). Далее можно выделить сферу образования, где предусмотрено финансирование 54 бюджетных программ в 2016 году.

Что касается сферы здравоохранения, то в ней почти в 2,5 раза меньше реализуется бюджетных программ, чем в образовании, хотя она также включается в социальную сферу. Вообще, в самой социальной сфере количество бюджетных программ является недостаточным и составляет всего лишь 17 программ, причем наблюдается тенденция их снижения.

В целом нужно отметить, что общее количество бюджетных программ ежегодно снижается по прогнозу. Кроме того, большинство программ носят расплывчатый характер, их название не совсем соответствует назначению и сущности функциональной группы, по многим из них просчитать эффективность практически не представляется возможным. Причем, если количество бюджетных программ снижается, то объем финансирования затрат по прогнозу, наоборот, увеличивается.

Следовательно, налицо существенное увеличение объемов финансирования бюджетных программ, несмотря на сокращение их коли-

чества. При этом многие целевые программы подчеркивают важность индустриально-инновационного развития Казахстана, развития человеческого капитала, социальной сферы в целом. Однако реализация многих этих программ требует длительного периода, что, в свою очередь, приводит к снижению эффективности бюджетных инвестиций.

Как было отмечено выше, общая величина расходов республиканского бюджета, помимо затрат, включает в себя затраты по бюджетному кредитованию и затраты, связанные с приобретением различных финансовых активов. Последние, несмотря на их резкое сокращение по прогнозу на предстоящие три года, напрямую вызывают высокие риски бюджетных инвестиций.

Вместе с тем, эти риски увеличиваются в связи с огромной поддержкой государством различных финансовых институтов, холдингов и других государственных структур. Объемы получаемых ими бюджетных средств на увеличение уставных капиталов, а также наименования большинства бюджетных программ вызывают сомнение. Так, например, в утвержденном бюджете на 2015-2017 годы предусмотрено финансирование таких затрат в сумме 92 млрд. тенге в 2016 году, из которых 57,8 млрд. тенге, или 62,8%, будет направлено на увеличение уставного капитала АО «Фонд национального благосостояния «Самрук-Казына» для обеспечения конкурентоспособности и устойчивости национальной экономики, 9,3 млрд. тенге, или 10,1% – на увеличение уставных капиталов юридических лиц, осуществляющих деятельность в области связи и информации и более 5 млрд. тенге – на увеличение уставного капитала Республиканского государственного предприятия «Казгидромет».

Следует отметить, что цели формирования уставного капитала ряда финансовых институтов являются не всегда аргументированными, обоснованными и четко изложенными. Поэтому проводимая политика усиления государственного сектора в экономике с учетом сегодняшних кризисных условий не должна приводить к увеличению затрат государства, связанных с приобретением им финансовых активов, поскольку такие затраты, в конечном счете, увеличивают дефицит бюджета.

И последнее, не совсем ярко выраженной остается социальная направленность республиканского бюджета с точки зрения финансирования бюджетных программ в социальной сфере (количество их составляет по прогнозу на 2015 год 20 наименований, а на 2016 год сокращается до 17). Поэтому, представляется, что в условиях кризиса корректировка ныне утвержденного трехлетнего бюджета на 2016-2018 годы в части затрат должна проводиться за счет значительного снижения объемов средств, направляемых на приобретение финансовых активов и на бюджетное кредитование, и, как следствие, повышения бюджетного финансирования социальной сферы.

Литература

1 Закон РК «О республиканском бюджете на 2015-2017 годы» от 28 ноября 2014 года. №259 -V с приложениями.
2 Закон РК «О республиканском бюджете на 2016-2018 годы» от 30 ноября 2015 года №426-V с приложениями.

References

1 Zakon RK «O respublikanskom bjudzhete na 2015-2017 gody» ot 28 nojabrja 2014 goda. №259 -V s prilozhenijami.
2 Zakon RK «O respublikanskom bjudzhete na 2016-2018 gody» ot 30 nojabrja 2015 goda №426-V s prilozhenijami.

Купешова С.Т.,
Тажиева С.Қ.,
Нурмагамбетова А.М.

Қазақстан Республикасындағы инновациялық қызметтің дамуы жолындағы бірқатар мәселелер

Қазақстанда инновациялық қызметті ұйымдастыру мен дамытуға бағытталған түрлі мемлекеттік бағдарламалар мен стратегиялар қабылданып, жүзеге асырылып, инновациялық инфрақұрылым қалыптастырылып жатыр. Бұл жай төңірегінде көптеген зерттеу жұмыстары жүргізіліп, мақалалар жарық көріп, өз өрістерін табуда. Бірақ бұл мәселе әлі де толық шешімін таба алмай жатыр, өйткені ғылымды бизнеспен ұштастыру өте күрделі процесс. Ғылым деген сөздің өзі кәсіпкерлерді қорқытып, сенімсіздікке әкеліп отыр, жастардың ғылыммен айналысуға деген ынтасы да жоғары емес. Жастарды ғылымға баулудың бір әдісі - ол технопарктік құрылымдардың инновациялық қызметін ұйымдастыру мен басқару үдерісіне магистранттар мен студенттерді қатыстыру, болашақта оларды осы инновацияларды өндіріске енгізетін компанияларда жұмыспен қамту, ғылыми қызметкерлердің статусын жоғарылату.

Инновациялық процестің ең басты мақсаты – инновация енгізу арқылы экономикалық, ғылыми-техникалық, экологиялық және әлеуметтік жағдайды жоғарылату, ол өз кезегінде елдің және аймақтардың бәсекеге қабілеттілігін арттырады. Қазақстанның қазіргі экономикалық жағдайында технологиялық инновацияларды жүзеге асыруға үлкен мүмкіндік бар, мысалы, машина және тау-кен өндіру үшін құрал-жабдықтар мен ауыл шаруашылық өндірісіне қажет құралдар жасау, ауыл шаруашылық өнімін сақтау үшін жаңа әдістер ойлап табу, ұйымдастыру және т.б.

Түйін сөздер: инновациялар, инновациялық қызмет, инновациялық инфрақұрылым, инновациялық стратегиялар.

Kupeshova C.T.,
Tazhieva S.K.,
Nurmagambetova A.M.

Problems of development of innovative activity in the Republic of Kazakhstan

There are a lot of projects and strategies are accepted tp develop Kazakhstan's innovative activity, innovative infrastructure is carried out. A lot of expeditions are taking place, articles are written and developed. But this questions cannot be solved yet, because it hard to bind business eith science. The word science frightens and mistrusts businessman, young people doesn't have will to do science. One way to atract young people to science is to build innovative activity of technopark structure and to involve students and magistrants to its managing process, to supply them with workplace connected with it and to improve the science status.

The main aim of innovative process is to improve economic, science-technic, ecological and social state of the country by entering innovation, therefore it will inprove the competetiveness of the country. Nowadays Kazakhstan's economic state has big opportunity to carry out technological innovations,for example to make tools that are neccessary to produce machine and to do the mining and agricultural production, to find and unite new methods to save the agricultural production.

Key words: Innovation, innovative activity, innovative infrastructure, innovation strategy.

Купешова С.Т.,
Тажиева С.К.,
Нурмагамбетова А.М.

Проблемы развития инновационной деятельности в Республике Казахстан

Анализ инновационной деятельности в Казахстане показывает, что цикл «наука–производство», то есть инновационный процесс завершается на начальных стадиях, иногда не выходя за пределы фундаментальных исследований или стадии изготовления опытного образца, поскольку отечественные предприятия не в состоянии внедрить их в производство.

Главной целью инновационного процесса является достижение экономического, научно-технического, экологического и социального эффекта, которые могут быть реализованы с внедрением инноваций. Необязательно производить компьютеры, мобильные телефоны, в условиях казахстанской экономики можно успешно осуществлять технологические инновации, например машины и оборудования для горнодобывающей, обрабатывающей и аграрной промышленности, организация новых методов хранения агропромышленной продукции и т.д.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, инновационная инфрастуртура, стратегия инновации.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

ӘОЖ 658.8(574)

***Купешова С.Т., Тажиева С.Қ., Нурмагамбетова А.М.**

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
*E-mail: s.kupeshova@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІҢ ДАМУЫ ЖОЛЫНДАҒЫ БІРҚАТАР МӘСЕЛЕЛЕР

XXI ғасырдың бірінші он жылдығының басында, Тәуелсіз Қазақстанның инновациялық даму бағытының негізі қаланып, экономиканы әр тараптандырудың және шикізатқа тәуелділіктен кету бағыты таңдалғанын көрсетті. Қазақстанда инновациялық экономиканың базасын құрудың шынайы қадамдары жасалды. Қазақстан Республикасының тұңғыш президенті Н.Ә. Назарбаевтың бастамасымен «Қазақстан – 2030» стратегиялық құнды саясаты қабылданғаннан бастап, сол бағдарламада аталған бағыттар бойынша алға қойған барлық мақсаттарға жетуде, алда тұрған мәселелерді шешуде инновациялық даму ерекше маңызды рөл атқарады. Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі инновациялық даму тұжырымдамасы, «Қазақстан Республикасында инновацияларды дамыту және технологиялық жаңғыртуға жәрдемдесу жөніндегі» 2010-2014 жылдарға арналған бағдарлама, «Бизнестің даму картасы–2020», «Өнімділік – 2020», «Экспорт – 2020», және т.б. бағдарламалар инновациялық дамуға серпін берді. Президентіміздің халқына «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» Жолдауында негізгі приоритеттік бағыттар ретінде инновациялық-индустриалды даму мен Ғылыми қамтымды экономика құру, жасыл экономикаға көшу бағыттарын айқындап берді.

Инновациялар дамуды тездететін, мақсатқа қол жеткізетін бірден-бір құрал десек те, ең алдымен инновацияларды жасауға, инновациялық қызметті ынталандыруға жағдай жасау қажет, басқару үдерісін бір жүйеге келтіру және мемлекеттік қолдауы мен қамқорлығы болуы тиіс.

Қазіргі таңда, Қазақстанда өнеркәсіптік кәсіпорындардың инновациялық белсенділігі төмен деңгейде болып отыр. Инновация саласындағы белсенділік бар-жоғы 2010 ж. – 5,2% 2012 ж. – 7,6%, 2014 ж. – 8,1%, құраған болатын. 1 сурет маліметтері бойынша әрбір 100 кәсіпорынның тек қана 7-8-і ғана инновациялық қызметпен айналысады. Салыстыру үшін, көрші Ресейдің өзінде бұл көрсеткіш 13%, Германияда –69,7%, Бельгияда – 59,7%, Ирландияда – 56,7%, АҚШ-та – 50%, Венгрияда – 47%, Польшада – 38%, Чехияда – 36,6%, Түркияда – 33% құрап отыр.

1-сурет – Инновация саласындағы белсенділік деңгейі

Мұндай инновациялық белсенділіктің тым төмендігі және өндірістік сипаты жоқ салалардағы табыстылықтың жоғары болуы. Шынайы инновациялық жобалардың болмауы, яғни таңдайқақты инновациялық идеялардың жоқтығы; инновациялық жобалардан гөрі дәстүрлі инвестициялық жобалардың қаржыландырылуы. Әлемдік тәжірибеге сүйенсек, көптеген инновациялардың пайда болуы мемлекеттік емес ұйымдар мен орталықтардың, өндірістердің ықпалынан және белсенділігінен туындайды. Яғни, инновацияның пайда болуына мүдделі топтар белсенділік танытуы тиіс. Инвестициялардың көбі ірі монополиялық компанияларда шоғырланған, бұл салалардың шектен тыс жоғары табыстылықты қамтамасыз етуі басқа салалардың дамуына үлкен тосқауыл болып отырғаны жасырын емес. Келесі мәселе, инновацияға бейімді салалар туралы ақпараттың аздығы. Мысалы, дамыған елдерде инновацияға қызығушылығы бар тұлғалар үшін мемлекет инновациялық сипаттағы ақпараттарды таратып, олар үшін жасалған қолайлы жағдайларды туралы кеңестер беру орталықтарын құрған. Тағы бір мәселе, елімізде инновациялық нарықтың қалыптаспауы, яғни ішкі нарықта инновацияларды дайындайтын және оларды тұтынатын мүдделі топтардың және осы бағытта қызмет көрсететін ұйымдар мен орталықтар жүйесінің дамымауы. Қазіргі кезде еліміздегі инновациялық инфрақұрылым элементтері нақты өндіріспен байланыс жасамай–ақ өздерінің қызметтерін жетілдіргісі келеді. Отандық ұйымдардың ескі, тозығы жеткен техниканы мүмкіндігінше пайдалану арқылы қаржы ресурстарын үнемдеп, арзан жолды таңдап отыр. Мұндай жағдайда инновациялық даму қалай болары белгісіз.

Инновациясы бар кәсіпорындардың саны жылдан жылға азайып бара жатқан тенденциясы байқалады. Инновациялық белсенділік деңгейі жоғары көрсеткіштерге жете алмай құбылмалы болып келеді. Қалыпты даму байқалмай отыр. Бұл арада жеке меншік нысанындағы кәсіпорындардың белсенділігі мемлекеттік меншік нысандығы кәсіпорындардың инновациялық белсенділігі төмендігін көрсетіп отыр. Кәсіпорындардың инновацилық қызметін дамытуға қауhары жоқтығын, қаражат тапшылығын айқындап отырғандай. Басты мәселе қаражат көзінде ғана емес, дәстүрлі бизнесті жалғастыра беру, ескі технологияны пайдалана беру, үйреншікті ісін жасап отырғаны белгілі. Инновацияға деген көзқарастың әлі де болса өзгермеуі, қызығушылықтың болмауы.

Әртүрлі елдерде ғылыми және инновациялық саясатты жүзеге асыруға, ЖҰӨ өндеулері мен зерттеулеріне кететін шығындардың әртүрлі үлесі тиісті болады. Бұл жерде көшбасшы Швейцария болады, кейіннен Германия, Жапония, Швеция, Оңтүстік Корея және АҚШ. ҒЗТКЖ мен зерттеулерді қаржыландыру көлемі бойынша әлемнің көшбасшы елдерінің қатарына Жапония, Германия, Швеция, Швейцария, Оңтүстік Корея және АҚШ және Ұлыбритания, Франция, нидерланды, Италия, басқа да еуропалық мемлекеттер жатады. Ал мысалы, ғылыми-техникалық зерттеу жұмыстарына шығындар ЖҰӨ-нің 6-7% – АҚШ-та, Франция, Германия, Ұлыбритания және Италияда – 4-5%, Жапонияда – 3-3,5%, Канадада 2% құрайды. 2006 жылы ҒЗТКЖ-на

АҚШ – 343 млрд.АҚШ долларын жұмсап, рекордтық көрсеткіш орнатты. Бұл дүниежүзі бойынша ҒЗТКЖ-на жұмсалған қаражаттың 40% қамтиды! Ал 2009 жылы ҒЗТКЖ-на АҚШ – 246 млрд.АҚШ долларын (ЖІӨ-нің 2,9%) жұмсап, осы көрсеткіш бойынша ешкімге дес бермей келеді [8-150]. 2010 жылы әлем алпауыттарының көшбасшысы – АҚШ ҒЗТКЖ-на 193 млрд.АҚШ долларын құрап, әлем бойынша ҒЗТКЖ-на жұмсалған қаражаттың 38%!, Еуропа 161,8 Жапония 113,7, көлік саласының озаты Германия 53,8 млрд. АҚШ долларын жұмсады [24]. Отандық ғылым мен өндірісті бір арнаға жұмылдырылмайынша,осы дамыған елдердің қатарына қосылудың ауылы алыс болары сөзсіз. Ғылымның жетістіктерін өндірісте пайдалану маңызды мәселе болып қала бермек. 2-суретте көрсетілгендей Қазақстанда ғылыми зеріттеу жұмыстарына кеткен шығындардың басым бөлігі республикалық бюджет қаражаты болып отыр.

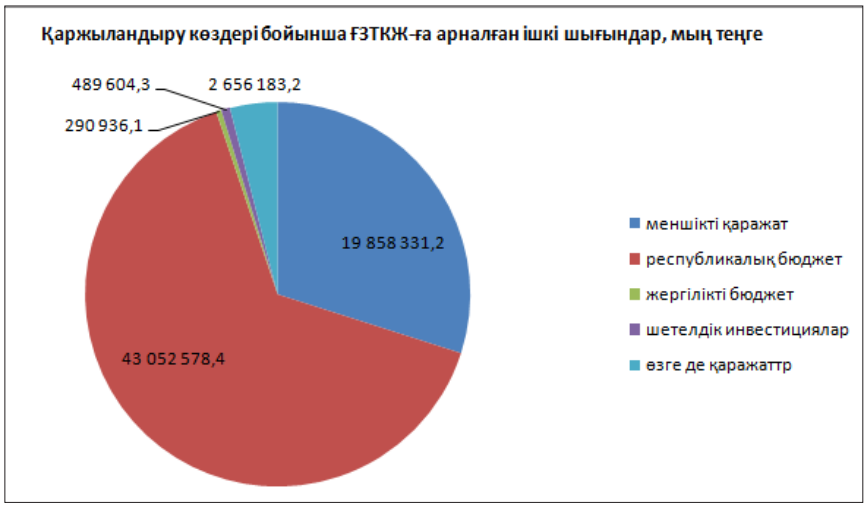

2-сурет – Қаржыландыру көздері бойынша ҒЗТКЖ-ға арналған ішікі шығындар, мың тенге

Жалпы, нарықтық экономика жағдайында мемлекет инновациялық қызметті тікелей қаржыландыра алмайды, оны жанама ынталандыру әдістерімен қолдап отырады. Инновациялық салада жеке меншік бизенстің үлесі жоғары болуы тиіс, өйткені инновациялар пайда табуға бағытталған компанияларда ғана тиімді жүзеге асырылады. Әлемдік тәжірибе көрсетіп отырғандай, нарықтық қатынастар дами қоймаған жағдайда инновациялық қызметті мемлекеттік қолдаудың үлесі орасан зор, мысалы, инновациялық жобаларды қаржыландыруда мемлекеттің жеке бизнеспен серіктес болуы түрінде. Мысалы, Жапонияда ғылыми зерттеулер жеке лабораторияларда жасалады. Ал бұл түпкі зерттеулерге қарағанда қолданбалы зерттеулермен айналысатынымен түсіндіріледі. Нарықтық институттары әлі дамымаған. Қазақстан үшін бұл принциптердің жүзеге асуы қиындықтар туғызып отыр.

Төмендегі 1-кестеге назар аударсақ, инновациялық өнімдерінің ЖІӨ-дегі үлесі, 0,66%-дан аспай отырғандығын көріп отырмыз. Бұл көп жағдайда кәсіпкерелердің және фирма-кәсіпорындардың тәуекелі жоғары инновациялық салаға енжарлық танытуымен қатысты болып отыр. Төмендегі диаграммаға сәйкес, 2007 жылы 1,53%, 2008 жылы 1,19% алдағы жылдарға қарағанда салыстырмалы жоғарырақ, ал 2009 жылы 0,69%, 2010 жылы 0,51% дейін түсіп кетті. 2011 жылы 0,66%, аз да болса алдыңғы жылмен салыстырғанда өсім байқалды.

1-кесте – Инновациялық өнімдердің ЖІӨ-дегі үлесі, %

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Инновациялық өнімдерінің ЖІӨ-дегі үлесі, %	0,69	0,51	0,66	0,86	1,25	1,69	1,50*

2008 жылдан бастап, инновациялық өнімдердің ЖІӨ-дегі үлесі төмендеуінің тенденциясы анық көрініп тұр. Дегенмен оны басқаша түсіндіруге де мүмкіндік туып отыр. Еске сала кетсек, сол жылы әлемді шарпыған «дүние жүзілік қаржылық дағдарысы» орын алып, әлем елдерінің экономикасына нұқсан келтірді. Соның әсерінен де болар, тек инновациялық сала емес, экономиканың басқа да салалары тоқырауға ұшырады. Бұл дағдарыс Қазақстанды да айналып кетпеді. Отандық кәсіпорындардың жағдайына, инновациялық саланы қолдауға кері әсерін тигізді. Соған қарамастан, экономистердің бұл мәселе жайлы пікірі екі түрлі. Біреулері Қазақстанның инновациялық дамуына жасалынған еңбектің де, қаржының да қайтарымдылығын көре алмай келеміз деседі, ал екіншілері еліміз азаттық алғанына не бары 20 жылға толды, «асар белесіміз, әлі алда» – дейді.

Соңғы 2007, 2008, 2009 жылдарда инновациялық өнімдердің құрылымы бойынша қайта енгізілген немесе едәуір технологиялық өзгерістерге ұшыраған өнімдер көлемі жетілдіруге ұшыраған өнімдерге қарағанда айтарлықтай өскендігі байқалады. Десе де еліміздегі инновациялық белсенділіктің төмендеген үрдісі байқалады. Бұл жағдай инновациялық құрылымы бар кәсіпорындардың санының қысқаруымен түсіндіруге болады.

Қазақстан экономикасының инновациялық жүйесіне тоқталсақ. Инновациялық қызметті басқарудың жүйесін тиімді етіп қалыптастыру қажет. Бірақ та аталған инновациялық жүйе осы қызмет түрін ұйымдастырудың, ынталандырудың және дамытудың идеалды моделі жоқ. Әр елдің өзінің тарихи даму сатыларынан өткен ұлттық инновациялық жүйесі бар. Француз экономистері Амаблем, Барре и Буайенің «Жаһандану эрасындағы инновациялық жүйе» атты еңбегінде осы жүйенің төрт түрін атап кетті: «нарықтық» (АҚШ, Ұлыбритания), «мезо-корпоративтік» (Жапония), «интеграциялы-еуропалық», (Германия, Франция, нидерланды, Италия) және «социал-демократиялық» (скадинавия елдері). ҰИЖ жіктеуде озық тәжірибе ретінде АҚШ, Жапония, Еуропа елдері қарастырылады. Кейінгі кездері экономистер бұл мемлекеттер қатарына Қытай Халық Республикасын қосып жүр. Қандай жүйе болмасын, қалай жұмыс атқаратыны белгісіз. Саяси немесе технологиялық әсер етудің нәтижелерін біліп-бағу мүмкін емес. Функционалдық байланыстар өте күрделі. Жүйенің бірден ойдағыдай сәтті іске асып кетуі уақытты талап етеді. Тәжірибеде ғана сынай аламыз. Соған қарамастан, еліміздің Ұлттық Инновациялық Жүйесі қалыптасты. 2005 жылы экономикамызда отандық ғылыми сыйымдылығы мол өндірісті қайта жаңғырту барысында және зияткерлік меншікті, ғылыми әлеуетті тиімді пайдалану мақсатында Ұлттық Инновациялық Жүйесін қалыптастыру және дамыту үшін 2005-2015 жылдарға арналған бағдарлама іске қосылды. Бағдарлама Отандық инновациялық жүйені қалыптастыратын, реттейтін негізгі құжат. Бұл жүйе Оңтүстік Шығыс Азия елдері: Малайзия, Сингапур және Шығыс елдері: Жапония, Оңтүстік Корея елдерінің инновациялық жүйесінен және тәжірибесінен бастау алады. Қазақстанда ұлттық инновациялық жүйенің келесі элементтерін атауға болады: ғылыми әлеует, қаржылық инфрақұрылым, инновациялық кәсіпкерлік, инновациялық инфрақұрылым. Еліміздің Ұлттық Инновациялық Жүйесінің мақсаты – шетел мен өзіміздің технология және барлық ресурстар мен әлеуетімізді пайдалана отырып, бәсекеге жарамды өнім шығаруды қамтамасыз ету.

Әдебиеттер

1 The World Bank. R&D expenditure (% in GDP). Date Vieews 12.03.2014. Retrieved from: data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS/countries.

2 http://stat.gov.kz ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

3 Иновациялық менеджмент: Оқулық/Купешова С.: Қазақ университеті, 2015, 285 б.

References

1 The World Bank. R&D expenditure (% in GDP). Date Vieews 12.03.2014. Retrieved from: data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS/countries.

2 http://stat.gov.kz QR ŰJeM Statistika komiteti

3 Inovacijalyq menedzhment: Oqulyq/Kupeshova S.: Qazaq universiteti, 2015, 285 b.

Бейсенбаева А.К.,
Уралова Г.К.

Туристік ұйымдардағы қаржылық және салықтық есепті ұйымдастыру маңызы

Жаһандану жағдайында басты мәселе болып табылатын нарықтағы туристік қызмет көрсетудің және осы саланың бәсекеге қабілеттілігін арттыру мақсатында, сонымен қатар жұмыс орындарымен қамтамасыз ету, халықтың әл-ауқатын арттыру, ішкі және сыртқы туризмді ұйымдастыру арқылы үкімет бюджетіне түсетін табысты көтеру нақты жолға қойылуы қажет. Осы мақсатқа жету үшін туристік саланың бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін және қаржылық және салықтық есепті ұйымдастырудың әдістері мен оны қолдау қажеттіліктері туындаған. Яғни сала есебін ұйымдастырудың ерекшелігін ескере отырып, қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттарының талаптары мен шарттарын орындау үрдісіне аса назар аударылуы, осы сала қызметінің табысты қызмет көрсету кепілі болып табылады. Бұл мақалада жоғарыда көрсетілген міндеттерді шешу жолдары мен ұйымдастыру шарттары қарастырылған.

Түйін сөздер: Табыс, туроператор, турагент, бухгалтерлік жазба, пайда, салық.

Beysenbaeva A.K.,
Uralova G.K.

Value of organizations of financial and tax account tourist organizations

In modern conditions of one their problems improvement of development of the market of tourist services is, formation of the competitive industry of tourism, providing the population with workplaces, increase in profitability of the people and the state using the entrance and domestic tourist market. For achievement of this purpose there was a need of use of methods and ways conducting financial and tax accounting in tourist branch. Use of technologies of financial and tax accounting in the sphere of tourism has impact on increase of its competitiveness and a sustainable development of tourism of the country. In this article such questions as the purposes of financial and tax accounting, fundamental assumptions and qualitative characteristics defining usefulness of reporting information are considered, are given a reflection order accounting transactions. Conceptual bases define approach to drawing up financial statements and cause possibility of application of professional judgments at any decision voprosov.aktualny problems of the organization of financial and tax accounting of branch rendering tourist services to our country.

Key words: Acuests, tour operator, tourist agent, book-keeping wiring, profit, taxes.

Бейсенбаева А.К.,
Уралова Г.К.

Значение организации финансового и налогового учета в туристских организациях

В современных условиях одной их проблем является совершенствование развития рынка туристских услуг, формирование конкурентоспособной индустрии туризма, обеспечение населения рабочими местами, увеличение доходности народа и государства, используя входной и внутренний туристский рынок. Для достижения этой цели появилась необходимость использования методов и способов ведения финансового и налогового учета в туристской отрасли. Использование технологий финансового и налогового учета в сфере туризма оказывает влияние на повышение его конкурентоспособности и устойчивого развития туризма страны. В данной статье рассмотрены такие вопросы, как цели финансового и налогового учета, основополагающие допущения и качественные характеристики, определяющие полезность отчетной информации, приводится порядок отражения бухгалтерской проводки. Концептуальные основы определяют подход к составлению финансовой отчетности и обуславливают возможность применения профессиональных суждений при решении разного рода вопросов, актуальные проблемы организации финансового и налогового учета отрасли, оказание туристских услуг в нашей стране.

Ключевые слова: доход, туроператор, турагент, бухгалтерские проводки, прибыль, налоги.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

ӘОЖ 629.1

***[1]Бейсенбаева А.К., [2]Уралова Г.К.**

[1]Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
[2]С. Торайғыров атындағы Павлодар Мемлекеттік Университеті,
Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.
*E-mail: azhar.kakimovna@mail.ru

ТУРИСТІК ҰЙЫМДАРДАҒЫ ҚАРЖЫЛЫҚ ЖӘНЕ САЛЫҚТЫҚ ЕСЕПТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ МАҢЫЗЫ

Қазақстан Республикасында туристік индустрияның дамуы халықтың әл-ауқат деңгейінің өсуінің нәтижесі болып табылады. Туристік қызметтерге қол жетерлік, олардың сапасы және әртүрлілігі демалыс нысанын таңдауда да маңызды фактор болып табылады. Кәсіпкерлер үшін туристік бизнестің тартымдылығы келесі себептерге байланысты:

– шағын бастапқы инвестициялар;
– туристік қызметтерге өсетін сұраныс;
– жоғары деңгейлі пайдалылық;
– шығындар ақталуының ең қысқа мерзімі.

Туризм индустриясының басты айрықша ерекшелігі өндіріс пен өнімді тарату уақытының бірлестігі. Тасымалдау уақытының пайдаға аспауы, яғни туристік қызметтер (турөнімдер) бұл жерде өндіріледі және бірден қолданылады. Екінші ерекшелігі - оның өнімдері шығарылып, қоймада сақталмайды. Туристік қызмет көрсетудің келесі бір ерекше айырмашылығы қызмет өндірісіне дейін өндіріс объектісіне тұтынушыларды тасымалдап, жеткізу. Бұл өз тұрғысында туризмнің басқа да ерекше айырмашылықтарымен байланысты – турист алған өнімдерді «өзімен алып кетеді», яғни жақсарған денсаулық, көңіл-күй, жаңадан толтырылған білім, пікір, ақпарат арқылы.

Бүгінде Қазақстанда демалысты жайлылықпен және қауіпсіздікпен қамтамасыз ететін туристік қызметтерді көрсететін туристік ұйымлар желісі дамыған.

Қазақстан Республикасы экономикасының салаларының бірі ретінде туристік қызметтің құқықтық, экономикалық, әлеуметтік, ұйымдастыру негіздері «ҚР Туристік қызмет туралы» Заңында анықталған. Осы Заңға сәйкес туристік қызмет – турагенттік және туроператорлық болып бөлінеді.

Туристік ұйымдарда бухгалтерлік есептің ерекшеліктері туризмнің ұйымдастыру нысандарынан – халықаралық, ішкі және туристік қызметтерінің құрылымынан туындайды.

Туроператор мен турагенттер арасында өзара байланысты қамтамасыз ететін, қызметті ұйымдастыруда ғылыми жетістіктерді пайдаланатын, барынша қарапайым және жинақталған, бақылау мен басқаруды ақпараттық қамтамасыз ететін және пайдаланушыларға сенімді қаржылық есептілік құрылымы турөнім қалыптастыру технологиясымен және арнайы ұйымдас-

тыру ерекшеліктерін ескере отырып ұйымдастырылу керек.

Туристік ұйымдар құрылу нысанына байланысты арнайы салық режимі немесе жалпыға бірдей тәртіпте салық Кодексіне сәйкес салық түрлерін төлейді.

Туроператорға қарағанда турагент жеке кәсіпкерлік болғандықтан салық салудың арнайы режимін қолданады. Яғни, турагент қызметіндегі есепті ұйымдастыруда Қазақстан Республикасындағы бухгалтерлік есеп пен есептілікті реттеудің нормативтік реттеу құралдарын қолданады.

Туристерді орналастыруға қызмет көрсетулер – қонақ үйлермен, пансионаттармен, санаторийлермен, демалыс үйлермен және т.б. қызмет көрсету, оның шығынын туристік ұйымдар қызмет көрсету туралы келісімшартты негізге ала отырып, белгіленген тариф бойынша есепке алады:

а) орналастыру үшін:

Дебет 8110 «Негізгі өндіріс» шоты

Кредит 3310 «Жеткізушілер мен мердігерлерге қысқа мерзімді кредиторлық берешек» шоты.

ә) орналастыру және тұрғызу бойынша көрсеткен қызметі үшін берешектерді төлеу:

Дебет 3310 «Жеткізушілер мен мердігерлерге қысқа мерзімді кредиторлық берешек» шоты

Кредит 1030 «Ағымдағы банктік шоттағы ақша қаражаты», 1010 «Кассадағы үлттық валюта түріндегі қолма-қол ақшалар», 1250 «Қызметкерлермен есеп айырысу бойынша қысқа мерзімді дебиторлық берешек» шоттары.

Жаңа туристік өнімдерді дайындау шығындарына – менеджерлерге таныстыру турының шығындары, қызметкерлерге тіл үйрету курсының шығындары, қызметтік іссапар шығындары және т.б. шығындар жатады.

а) жүзеге асырылған шығындар сомасына:

Дебет 1620 «Алдағы кезең шығындары» шоты

Кредит 3310 «Жеткізушілер мен мердігерлерге қысқа мерзімді кредиторлық берешек» шоты

ә) ҚҚС сомасына

Дебет 1420 «ҚҚС» (салықтық актив)

Кредит 3311 «Жеткізушілер мен мердігерлерге берілетін қысқа мерзімді берешек», 1251 «Қызметкерлердің қысқа мерзімді дебиторлық берешегі» шоттары.

б) есептеу принциптеріне сәйкес алдағы кезеңдерге жолдаманы өткізу шығындары жолдама сол уақытта сатылғандықтан есептік кезең шығындары деп танылады:

Дебет 8110 «Негізгі өндіріс» шот

Кредит 1620 «Алдағы кезеңдердің шығыстары» шоты.

Турөнімді сату бойынша контрагенттерге комиссиялық сыйақы:

а) туристік өнімдерді сату:

Дебет 8110 «Негізгі өндіріс» шоты

Кредит 3390 «Басқалай кредиторлық берешек» шоты.

ә) комиссиялық келісім шарты бойынша сыйақы төлеу:

Дебет 3390 «Басқадай кредиторлық берешек» шоты

Кредит 1030 «Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты», 1010 «Кассадағы үлттық валюта түріндегі қолма-қол ақшалар», 1250 «Қызметкерлермен есеп айырысу бойынша қысқа мерзімді дебиторлық берешек» шоттары.

Туристік ұйымдар жеңілдетілген декларация негізіндегі арнаулы салық режимін қолдана отырып салықты есептеп төлейді.

Салық Кодексінің 436-бабына сәйкес салықтарды жеңілдетілген декларация негізінде есептеуді салық тілеуші салық салу объектісіне есепті салық кеңесінде 3% мөлшеріндегі ставканы қолдану арқылы дербес жүргізеді.

Егер есепті кезеңнің қорытындысы бойынша жалдамалы қызметкерлердің орташа айлық жалақысы Қазақстан Республикасының заң актілерінде белгіленген ең төменгі айлық жалақының жеке кәсіпкерлердің кемінде 2 еселенген, заңды тұлғалардың кемінде 2,5 еселенген мөлшеріндей болса, онда жоғарыдағы аталған бизнес субъектілеріне сәйкес, салық кезеңі ішінде есептелген салық сомасы, қызметкерлердің орташа тізімдік санын негізге ала отырып, әрбір қызметкер үшін салық сомасының 1,5 пайызы мөлшеріндегі сомаға азайтылу жағына қарай түзетілуге тиіс.

Туристік ұйымда корпоративтік табыс салығы жеңілдетілген декларация бойынша есептелген салық сомасының 1/2 мөлшерінде, әлеуметтік салық – Қазақстан Республикасының міндетті сақтандыру туралы заң актісіне сәйкес Мемлекеттік әлеуметтік сақтандырудың қорына есептелген әлеуметтік аударымдар сомасын алып тастағаннан кейінгі жеңілдетілген декларация бойынша есептелген салық сомасының 1/2 бөлігі мөлшерінде төленеді.

Ұйымда корпоративтік табыс салығын есептеген кезде 7710 «Корпоративтік табыс салығы бойынша шығыстар» шоты дебеттеліп, 3110 «Төленуге тиісті корпоративтік табыс салығы» шоты кредиттеледі. Бұл салық тоқсан соңында бір рет есептелінеді.

Корпоративтік табыс салығын бюджетке төлеген кезде оның ішінде аванстық телемін қоса

алғанда 3110 шоты дебеттеліп, 1030 шоты кредиттеледі.

Жеке табыс салығын есептеу үшін жеке табыс салығы салынатын табысты анықтауымыз қажет. Ол есептелген табыстан шегерістерді азайту жолымен анықталады. Сол сомаға табыс салығы есептеледі. Оның салық Кодексінде белгіленген мөлшерлемесі 10% құрайды. Жеке тұлғалардың табысынан міндетті зейнетақы жарнасы есептеледі. Қалған сомадан әлеуметтік аударымдар есептеледі.

Туристік ұйымдарда жеке табыс салығы бойынша бюджетпен есеп айырысу 3120 «Жеке табыс салығы» шотының кредитінде көрсетіледі. Табыс салығын ұстаған кезде 3350 «Еңбекақы төлеу бойынша қысқа мерзімді кредиторлық берешек» шоты дебеттеліп, 3120 «Жеке табыс салығы» шоты кредиттеледі. Есептелген салық бойынша бюджетпен есеп жасалған уақытта 3120 шоты дебеттеліп, 1030 «Ағымдағы банктік шоттардағы теңгемен ақша қаражаты» шоты кредиттеледі.

Туристік ұйымда жеңілдетілген декларация негізінде мүлік салығын салық салу объектілерінің орташа жылдық құнына 0,5 мөлшерлеме бойынша есептейді. Мүлік салығы бойынша ағымдағы төлемдер сомаларының есебі есепті салық кезеңінің 20 ақпанынан кешіктірілмей табыс етіледі. Декларация есепті жылдан кейінгі жылдың 31 наурызынан кешіктірілмей табыс етіледі. Бюджетке төленетін мүлік бойынша салынатын салықтың есебі 3180 «Мүлік салығы» шотында көрініс табады. Әр салық төлеуші салықты өздігінше есептейді, бірақ ол кезде салық базасына тиесілі салық мөлшерлемесін пайдаланады. Есептелген салыққа 7210 «Әкімшілік шығыстар» шоты дебеттеледі де, 3180 шоты кредиттеледі. Есептелген салық бойынша бюджетпен есеп айырысқан уақытта 3180 шоты дебеттеліп, 1030 «Ағымдағы банктік шоттардағы теңгемен ақша қаражаты» шоты кредиттеледі

Туристік ұйым өз қызметінде пайдаланатын жер учаскелері бойынша жер салығын Салық Кодексінде белгіленген тәртіппен есептейді және төлейді. Жер салығы бойынша операцияларды есепке алу үшін 3160 «Жер салығы» шотын қолданады. Жер салығын есептегенде 7210 «Әкімшілік шығыстар» шоты дебеттеліп, 3160 шоты кредиттеледі. Салықты төлеу салықтық кезеңнің 1-ші шілдесінен кешіктірмей, тіркелген объектілер бойынша жергілікті бюджетке төленеді. Ол кезде 3160 шоты дебеттеліп, 1030 «Ағымдағы банк тік шоттардағы теңгемен ақша қаражаты» шоты кредиттеледі.

Туристік агенттік пен туроператорлардың қызметіне қатысты салық салу бойынша бірнеше сұрақтар туындайды. Бұлардан басқа Қазақстан Республикасының «Туристік қызмет туралы» Заңында айтарлықтай өзгерістер болды. Туроператорларда қосылған құн салығына салынатын салық шетелдерде жолдаманы қалыптастыруда пайда болады. Біздің еліміздің аймағындағы жолдамаларды қалыптастыруда қосылған құнға салық бойынша мәселелер қарапайым – өткен салық кезеңіне қатысты салық кезеңіндегі шот фактуралардың түсімі, түзетіп толтырылған шот фактураларды алу т.б.

Жеңілдетілген салық жүйесін қолданатын немесе қосылған құн салығын төлеуші болып саналмайтын туристік ұйымдарда бұл салық бойынша мәселелер туындамайды.

Егер туристік қызмет көрсету нақты түрде шетелдік ұйымда көрсетілсе, ҚҚС бойынша салық салу объектілері пайда болмайды. Шетел аумағындағы қызметті орындау келісім шартпен немесе нақты қызметтің орындалғанын дәлелдейтін құжаттармен рәсімделеді.

Қазақстан Республикасының аумағында көрсетілген шығу туризмі бойынша туроператорлық қызметпен жүзеге асырылатын туристік жолдаманың құнына қосылған турұйым қызметі (сақтандырумен, билетпен байланысты делдалдық қызмет) Қазақстан Республикасы аймағындағы қызмет кешенінің қозғалысы бойынша барлық шығындарды есепке ала отырып, жалпы қабылданған тәртіпте салық салуға жатқызылады.

Жолаушыларды және жүкті тасымалдау бойынша қызметтерді жіберу және жеткізу пункті Қазақстан Республикасының аумағында орналасқан болса, бірыңғай халықаралық құжаттар негізінде тасымалдауды рәсімдеу 0%-дық мөлшерлемемен салық салынады. Туристік ұйым тасымалдау бойынша қызмет көрсетпейді, ол туристік өнімді өткізумен ғана айналысады.

Біріккен Ұлттар Ұйымының шешімімен 2016 жыл Туризм жылы болып жарияланғандықтан Қазақстан үшін әлемдік туристік қауымдастықта өз орнын табудың мүмкіндігі туып отыр. Бұл мақсатқа жету үшін мемлекет осы саланы ұйымдастыру мен басқаруды өз деңгейінде жүргізуі тиіс. Қазақстан өзінің туристік өнімімен халықаралық нарыққа шыққанына көп уақыт болған жоқ. Сол себептен, қазақстандық туристік өнім айналымға енгізу кезеңінде тұр. Бұл кезеңде туристік қызметтердің сапасын көтеруге қажетті табиғи және экономикалық әлеуеттердің деңгейін көтеру тиіс.

Әдебиеттер

1 Инвестиционная поддержка туристкой отрасли Республики Казахстан // Материалы международной научной конференции студентов, аспирантов и молодых ученых «Ломоносов – 2009». – Астана, 2009. – С. 346-347.

2 Туристская деятельность в РК (на казахском и русском языках). – Алматы: ТОО «Издательство LEM», 2008.

3 Транспортная экспедиция. (практическое пособие) Составители специалисты аудиторской компании «АСИКО». – Алматы: ТОО «Издательство LEM», 2012. – 350 с.

4 Ғаламтор материалдары – 2016.

References

1 Investicionnaja podderzhka turistkoj otrasli Respubliki Kazahstan // Materialy mezhdunarodnoj nauchnoj konferencii studentov, aspirantov i molodyh uchenyh «Lomonosov – 2009». – Astana, 2009. – S. 346-347.

2 Turistskaja dejatel'nost' v RK (na kazahskom i russkom jazykah). – Almaty: TOO «Izdatel'stvo LEM», 2008.

3 Transportnaja jekspedicija. (prakticheskoe posobie) Sostaviteli specialisty auditorskoj kompanii «ASIKO». – Almaty: TOO «Izdatel'stvo LEM», 2012. – 350 c.

4 Ғalamtor materialdary – 2016.

Купешова С.Т.,
Нурмагамбетова А.М.

Қазақстан Республикасы ұйымдарының инновациялық белсенділік деңгейінің дамуы жағдайы мен болашағы

Тәуелсіз Қазақстан жаңа экономикалық дәуірге, яғни инновациялық - индустриалды даму сатысына батыл түрде аяқ басты. Болашақта білімге негізделген «ақылды экономика» құру идеясы да бар. Қазақстан кәсіпкерлері шетелдік жаңа ғылыми - техникалық жетістіктерін игеріп, қызметтеріне енгізіп жүр. Мемлекетіміз де өз тарапынан инновациялық саланың дамуы барысына көптеген ынталандырушы шаралар қолданып жатыр. Бірақ сол ғылыми – техникалық жетістіктердің көбісі тек біз үшін ғана инновация, ал өзге дамыған мемлекеттер үшін олар кешегі күн жаңалықтары. Сол себептен тек қана шетел технологиясы мен техникасын игерумен қатар, ұлттық ғылыми – техникалық әлеуетіміздің дамуына жағдай жасап, отандық ғалымдардың ғылыми жетістіктерін өндіріске енгізу басты міндет.

Бәсекелік ортада ұлттық экономиканың қуатты болуын қамтамасыз ету еліміздің негізгі ұстанымдарының біріне айналды. Ашық нарықтың басты талабының бірі әрбір тұтынушының нақты қажеттілігін қанағаттандыру деп білсек, онда осы талапқа сай экономика құрылымын жасақтау тағы бір маңызы зор міндет болып қала бермек. Нарықтың үдемелі және өзгермелі сұранысын тез қанағаттандыру инновациялық әдістерді пайдаланумен ғана жүзеге асатыны белгілі. Сондықтан да, ұлттық экономиканың жедел және тұрақты дамуы еліміздегі инновациялық орта мен инновациялық инфрақұрылымның нәтижелі жұмыс істеуіне тікелей тәуелді деуге толық негіз бар.

Түйін сөздер: инновациялар, инновациялық қызмет, инновациялық инфрақұрылым, инновациялық технологиялар.

Kupeshova S.,
Nurmagambetova A.

Development prospects and level of innovative activities in the Republic of Kazakhstan

Independent Kazakhstan entered into the decision phase of new economic epoch, innovative and industrial development. In the future there is an idea of creation of «clever economy» based on knowledge. Kazakhstan businessmen develop new foreign scientific and technical achievements, and inculcate them. Outside the state different measures appear, to stimulate the process of development of innovations. But majority from scientific and technical achievements only for us is an innovation, and for other developed countries it is news of previous day. Therefore our primary objective is this study of foreign technologies and equipment, development of national scientific and technical potential.

A competition environment became one of basic principles of country to provide a strong national economy. One of main requirements of open market is by satisfaction of necessity of every client, and our task forming of structure of economy for satisfaction of these requirements. Satisfaction quickly changing necessities of market will come true only with the use of progressive and innovative methods. Therefore, mushroom and steady growth of national economy, innovative environment of country and innovative infrastructure straight depends on the effective functioning of base.

Key words: innovations, innovative activity, innovative infrastructure, innovative technologies.

Купешова С.Т.,
Нурмагамбетова А.М.

Перспективы развития и уровня инновационной деятельности в Республике Казахстан

Независимый Казахстан вступил в решающую фазу новой экономической эпохи, инновационной и промышленной разработки. В будущем есть идея создания «умной экономики», основанной на знаниях. Казахстанские предприниматели разрабатывают новые научно-технические достижения и внедряют их. Со стороны государства оказываются различные меры по стимулированию процесса развития инноваций. Но большинство научно-технических достижений для нас являются инновацией, а для других развитых стран это новости предыдущего дня. Поэтому наша главная цель – это изучение иностранных технологий и оборудований, развитие национального научно-технического потенциала.

Конкурентная среда стала одним из основных принципов страны, чтобы обеспечить сильную национальную экономику. Одним из главных требований открытого рынка является удовлетворение потребностей каждого клиента, а наша задача – формирование структуры экономики для удовлетворения этих требований с использованием прогрессивных и инновационных методов. Поэтому быстрое и устойчивое развитие национальной экономики, инновационной среды страны и инновационной инфраструктуры напрямую зависит от эффективного функционирования базы.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность,инновационная инфраструктура, инновационные технологии.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

ӘОЖ 658.8(574)

***Купешова С.Т., Нурмагамбетова А.М.**

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
*E-mail: s.kupeshova@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҰЙЫМДАРЫНЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІК ДЕҢГЕЙІНІҢ ДАМУЫ ЖАҒДАЙЫ МЕН БОЛАШАҒЫ

Қазақстанда орта және шағын бизнестің ұлттық ерекшелігі инвестициялардың тез қайтарымына кепілдік беретін бос тауашаны алу мүмкіндігімен анықталады (сатылмайтын ішкі экономика секторлары: жылжымайтын мүлік, сауда, жергілікті құрылыс индустриясы, сауда-делдалдық сектор мен қызметтер саласы). Тиісінше, бизнес басымдықтары, қосылған құны жоғарғы өңдеу өндірістерін дамыту жөніндегі мемлекет басымдықтарына сәйкес келген жоқ. Бұл үрдістер даму институттарының, сонымен қатар екінші деңгейдегі банктердің инвестициялық жобаларының тиісті портфелінде көрінді. Бұл ұлттық бизнестің қалыптасуының объективті эволюциялық үрдісін көрсетеді.

Әлемдік тәжірибе индустрияландыруға қатысты әртүрлі әдістердің бар екенін көрсетіп отыр: «қуып жетуші даму», «дәстүрлі мамандандыру», «индустрияландырудан кейінгі даму» стратегиялары. Ұлттық экономика құрылымына сүйенетін болсақ, Қазақстан экономикасының ең қолайлы индустрияландыру стратегиясына шикізаттық өндірістерді жоғары бөліністерге ауыстырумен шикізат секторына сүйене отырып, «дәстүрлі мамандандыру» стратегиясы болып табылады.

Жалпы, Қазақстан Республикасының жаңа ғылыми-техникалық саясатының негізін қорларды басымдылығы бар ғылыми-техникалық ілгерілу бағыттарына шоғырландыру; ғылыми шығармашылыққа бостандық беру, ғылым мен техника саясатындағы басқару істерін демократияландыру; іргелі ғылымдар дамуын қамтамасыз ету; қолданбалы ғылым мен техника саласында кәсіпкерлік жасау мен бәсеке дамуына жағдай туғызу; білім беру жұмысы сапалы түрде дамытып, оны ғылыми-техникалық қызметпен тығыз байланыстыру; ҒЗТҚЖ саласының құрылымын қайта ұйымдастыру және ғылыми-техникалық әуелетті сапалы ету; түрлі қаржыландыру көздерін қалыптастыру құрайды.

Қазіргі таңда елімізде ғылыми-техникалық ілгерілеу мақсатымен приоритетті болып келесі бағыттар анықталып отыр:

– тез ақталатын инновациялар жасау (6 айдан – 1,5 ай аралығында), жоғары тиімділікке ие технологиялар, экспортты ұлғайтуға, импортты алмастырушы машиналар мен технологияларды жасау;

– тау-кен кешеніне қатысты минералды шикізаттарды өндіру мен өңдеуге ықпал ететін жаңа технологияларды жасау;

– жаңа технологиялар арқасында отандық дәрі-дәрмек, фармацевтика өнеркәсібін дамыту;

– денсаулық сақтау, ауыл шаруашылығы, биотехнология жетістіктерін пайдалану;

– ауыл шаруашылығында асыл тұқымды, жеміс бергіш өсімдік сорттары мен жануарларды өсіруді қолға алу;

– энергетиканы, соның ішінде атомдық энергияны пайдалану негіздерін қалыптастыру;

– ақпараттық коммуникациялық алдыңғы қатарлы техникамен, технологиямен қамту, компьютерлендіруді жеделдету.

Қазақстан Республикасының 2003-2015 жылдардағы индустриялды-инновациялық даму стратегиясы» туралы мемлекеттік бағдарламаны жүзеге асыру шикізат бағытынан кетіп, ұзақ мерзімге жоспарланған техникалық – қызмет көрсету экономикасына өтуге жағдай жасайтын экономикалық салаларды диверсификациялау жолымен елдің тұрақты дамуына қол жеткізуге болатындығын көрсетеді. Мемлекеттің индустриялды-инновациялық саясатының басты мақсаты өңдеуші кәсіпорынның жұмыстары мен қызметі және қызмет көрсетуі, бәсекеқабілетті, экспорт-бағытты тауар өндіру. Сондай-ақ, стратегия елдің инновациялық және ғылыми қызметін ынталандыруға бағытталған мемлекеттік белсенді ғылыми және инновациялық саясат жүргізуді көздеді. Соның ішінде, ҮИИД-2 бағдарламасында 6 бағыт бойынша басымдық беріліп, негізгі өзек экономиканың теңдестірілген құрылымын жасауға және жаңа жұмыс орындарын ашуға бағытталады. Жаңа жұмыс орындары елдің экспорттық әлеуеттін арттыратын қайта өңдеу саласында, макроэкономикалық тұрақтылық пен оның өсіміне қаржылық негізді қамтамасыз ететін дәстүрлі шикізат секторы, инновациялық және қызмет көрсету салаларында ашылатыны көзделіп отыр. Сонымен қатар, 2015-2019 жылдарға арналған Үдемелі индустриялдық-инновациялық даму мемлекеттік бағдарламасы «Қазақстан-2050» Стратегиясы мен әлемнің 30 дамыған елі қатарына кіру мақсатының маңызды құралына айналатын болады.

Стандарттау саясаты шеңберінде экономиканың барлық саласы бойынша әлемдік стандартқа өту керек. Көптеген жылдар бойына республикада нарықтық қатынасты қалыптастыру жағдайында республиканың экономикалық дамуында ғылыми-техникалық факторлар жетекші көрсеткіш болуы керек деген ұғымға келіспеушілік болды. Құрылыс, байланыс, транспорт, ауыл шаруашылығы және өндірістік сфералар сияқты тек коммерцияның жалпы сұрақтарымен ғана айналысты. Осыдан барып «нашар инновациялық әлеует жағдайында инновациялық ресурстар ЖҰӨ бар болғаны 2% жетпейтінді құрайды». Бұл мәселені шешуге Президенттің бастамасы бойынша Қазақстан Республикасының Индустриалды-инновациялық стратегиясы әзірленді. «Үшінші мыңжылдық ғылымы» атты халықаралық конференцияның ашылуында Президент Н.Ә. Назарбаев – «Жаңа жүз жылдықта, стратегияның тұрақты дамуында экологиялық таза технологиялар мен энергиясақтаушылар негізінде бәсекеге қабілетті өнімдер мен ғылымды көп қажет ететін өндірістерге өтуде отандық ғылым жетістіктерімен байланысты болатына күмән болмасын», – деді. Ол сондай-ақ, «Біздің өз тәжірибеміз көрсеткендей: егер технологияларға үнемдейтін болсаң… Соңына ол оданда қымбатқа түседі», – деп атап өтті [1].

Қазіргі кезде ғылымға бөлінетін қаржы көлемі айтарлықтай ұлғайды: ол 2010 жылы 33 467млн.тг. теңгеден (0,15%), 2014 жылы 61 673 млн.тг. (0,18%) дейін өсті. Жас ғалымдардың ғылымға келуі көбейді. 35 жасқа дейінгі ғалымдар үлесі 38 %-ға дейін, 45 жасқа дейінгі ғалымдар үлесі 56%-ға дейін өсті [2].

2013 жылы жоғары оқу орындарында ғылыми зерттеулер мен әзірлемелер жасайтын қызметкерлер үлесі едәуір артты. Аталған жүйені дамытудың маңызды құрамдас бөлігі ғылым мен бизнестің арасындағы байланыс болып табылады. Елбасы өз сөзінде елге ғылыми-техникалық қызметтің нәтижесін коммерциялаудың тиімді жүйесінің аса қажет екендігін атап өткен болатын. Бұл жүйе дамуының маңызды құрамы ғылым мен бизнес арасындағы мықты байланыс болып табылады. Ғылым мен бизнес арасындағы байланыстың дамуына қолғабыс ету мақсатында Министрлік Дүниежүзілік банктің қатысуымен Технологияларды коммерциялау жобасын жүзеге асыруда және оның шеңберінде «Технологияларды коммерциялау орталығы» қызмет етуде.

2011-2014 жылдары осы жоба шеңберінде 65 ҒЗТКЖ жобасы және 16 инновациялық грант жобалары 6 млрд. теңгеден астам жоба іске асырылуда [2].

Осы мақсатта Министрлік «Ғылыми-техникалық қызметтің нәтижелерін коммерциялау туралы» заң жобасын әзірлеу бойынша жұмыстар жүргізілуде. Негізгі заңнамалық қосымшаларда

авторлары ғалымдар, ЖОО, ғылыми ұйымдар болып табылатын Ғылыми-техникалық қызметтің нәтижелерін (ҒТҚН) коммерциялық пайдалануда бизнес-құрылымды ынталандыру механизмі қарастырылған. Сондай-ақ, заң жобасы ҒТҚН коммерциялауда кепілдендірілген мемлекеттік қолдауды бекітеді және ол ғылыми-зерттеу және тәжірибелі-конструкторлық жұмыстардың тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігін жоғарлатуға мүмкіндік береді.

1-кесте – Индустриалдық дамудың жалпы көрсеткіштері

	2012	2013	2014	2015
Өңдеуші өнеркәсіптің ЖҚҚ*, номиналды мәнде, млн. теңге	3436730,5	3828428,9	4093891,2	2837684,4
Өңдеуші өнеркәсіптің ЖҚҚ*, нақты мәнде өткен жылға, %-бен	103	102,9	101,6	100,9
Өңдеу өнеркәсібіндегі еңбек өнімділігі*, мың АҚШ доллары/адам	61,8	57,0	44,1	33,0
Кәсіпорындардың инновациялық белсенділігінің деңгейі (%)	4,3	5,7	5,7	8
Өңдеу өнеркәсібіндегі еңбек өнімділігі*, нақты мәнде өткен жылға, %-бен	118,2	120,2	125,2	124,7

Дереккөз: ҚР Статистика агенттігінің ресми сайты www.stat.kz

1-кестеде аяқталған технологиялық инновациялары бар кәсіпорындар саны әр жыл сайын өсіп отырғанын байқауға болады. Кәсіпорындардың инновациялық белсенділігінің деңгейі 2014 жылы өткен 2013 және 201 жылдары 2,3%-ға артқан. Өндірілген инновациялық өнім көлемі 2015 жылы өткен жылдармен салыстырғанда жоғарылаған, яғни сәйкесінше 2014, 2013, 2012 жылы 65,5%,40,8%,24,5%-ға. Бұл көрсеткіш технологиялық инновациялары бар кәсіпорындар санының көбеюіне байланысты орын алып отырған жағдай деп ойлаймыз. Жалпы, кәсіпорындардың инновациялық белсенділігінің негізгі көрсеткіштері 2015 жылы жоғарылаған деп қорытынды жасауға болады.

«Инновациялық қызмет туралы» ҚР Заңы шыққаннан кейін Н.Ә. Назарбаев «бұның мақсаты тек экономиканың даму тұрақтылығын қамтамасыз ету ғана емес, енгізілген жаңа шектеулер…., шикізаттық емес салалар, кіші және орта бизнестің дамуы, осы даму жемісін дұрыс тарату…., оның өсу сапасын арттыруға жататындығына да. Қоғамды басқару сферасымен өндірістің түрлі салаларында жаңа идеялармен технологияларды ендіру, ғылымды көп қажет ететін өндірістерді дамыту республика стратегиясының негізгі компоненттері» деді. Осы мәселелердің маңыздылығын ескере отырып Н. Назарбаев мынаны ерекше атап өтті: «Әлемдік шикізат нарығындағы бағаның ауытқуына біз тәуелді болмауымыз тиіс және бола алмаймыз».

Нарықтық экономикада инновациялық үдеріс экономикалық пайдаға бағытталған. Инновациялық үдерістің барлық кезеңдері мен салаларын қамтитын институттар мен ұйымдардың жиынтығы қазіргі кезде дамыған елдер экономикасында ұлттық инновациялық жүйені құрып отыр. Сондықтан инновациялық кәсіпкерліктің қалыптасып дамуында сол ұйымдар мен институттардың ролі жоғары. Бұл өз кезегінде мемлекеттік инновациялық саясаттың бағыттарын айқындау мен оны реттеуде мемлекеттің рөлі қажет [3].

Инновациялық кәсіпкерлікті дамытудағы мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттары:

– мемлекеттің қатысуымен маманданған венчурлік қорлар құру және венчурлік капиталды ғылыми-техникалық және инновациялық салаға тарту;

– инновациялық кәсіпкерлік субъектілерін мемлекеттік қолдау нысандары мен әдістерін әзірлеу;

– инновациялық кәсіпкерліктің мемлекеттік, салааралық, салалық және өңірлік сипаттағы маманданған субъектілерін құру енетін инновациялық инфрақұрылымды қалыптастыру;

– инновациялық сала үшін кадрлар даярлау және қайта даярлау;

– өнеркәсіптің базалық салаларында жаңа технологиялық құрылым қалыптастыру;

– технологиялардың өркениетті нарығы үшін жағдайлар жасау, яғни авторлық құқықты, патенттер мен сауда белгілерін қорғау саласындағы барлық халықаралық конвенцияларды тану

арқылы шетел технологиясының трансфертін ынталандыру;

– отандық кәсіпорындардың үздік әлемдік тәжірибеге сәйкес сапа стандарттарына өтуін жандандыру;

– халықаралық донор ұйымдардың, мүдделі қаржы-несие және шаруашылық құрылымдарының гранттарын тарту болып табылуы тиіс [3].

Іс жүзінде ғылыми зерттеулер мен инновациялық процестерді мемлекеттік қолдаудың негізгі кең тараған 3 әдісі бар:

Ғылыми зерттеулерге мемлекеттің тікелей қатысуы. Мемлекеттік бюджеттен қаржыландырылатын ірі лабороториялар қалыптастыру, нәтижесін ақысыз түрде көпшілікке ұсыну. Әдетте бұл лабороториялар қорғаныс, энергетика, денсаулық сақтау, ауыл шаруашылығы мәселелерін шешумен айналысады;

Қайтарымсыз негізде субсидиялар бөлу. Мемлекеттік емес лабороторияларда іске асырылатын ғылыми зерттеу жұмыстарына қайтарымсыз негізде мелекеттік бюджеттен қаржы бөлінеді. Негізгі қойылатын шарт-зерттеулер барысы бойынша толық есеп беру, алынған нәтижені ашық түрде жариялау;

Ғылыми техникалық зерттеулер мен тәжірибе жүргізуге инвестиция бөлінген жеке бизнеске салық жеңілдіктерін ұсыну. Ғылыми-техникалық прогресс пен инновациялық проекттерді қаржыландыруға қажкетті қор мынадай қайнар көздерін қалыптастырады:

– Мемлекеттік бюджеттен бөлінетін қаржылар;

– Жеке кәсіпкерлердің қаржылары;

– Инновациялық және инвестициялық қорлар;

– Бизнес-періштелердің капиталы;

– Коммерциялық банктер.

Дегенмен де, бұл күндері сапалы адам капиталының болуы инновациялық дамудың ажырамас басты кепілі. Адам дамуы туралы БҰҰ баяндамаларына сәйкес, жоғары дамыған АҚШ, Жапония, Германия, Финляндия, Швейцария секілді елдерінде ресурстың 80%-ы адам капиталы деп көрсетілген. Жаһандану жағдайында экономикасы дамыған елдер неғұрлым перспективалы ғалымдар мен жоғарғы білікті мамандарды шоғырландыруды өзінің басты басым саясаты етіп алғандығы біз үшін іліп аларлық жайт. Қазақ жерінде ресурстың басты көзі жер қойнауындағы қазба байлықтары болғаны өкінішті-ақ. Бізге инновация ол қажеттілік. Сондықтан, өзіміздің зерттеушілерді, ғалымдарды ынталандыру игі болар еді. «Ақыл-ойдың сыртқа кетсе» ел экономикасының дамытуына нұқсан келтірері анық. Ғылым және Білім беру саласын тұрақтандырмай, жалпы деңгейін көтермей, Қазақстан әлемде лайықты орын ала алмайды. Алайда, осы мәселе уақыт еншісінде.

Әдебиеттер

1 Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә.Назарбаевтың халыққа жолдауы.
2 http://stat.gov.kz ҚР ҰЭМ Статистика комитеті.
3 Иновациялық менеджмент: Оқулық/Купешова С.: Қазақ университеті, 2015, 285 б.

References

1 Qazaqstan Respublikasy Prezidenti N.Ә. Nazarbaevtyң halyққa zholdauy
2 http://stat.gov.kz QR ҰJeM Statistika komiteti
3 Inovacijalyқ menedzhment: Oқulyқ/Kupeshova S.: Qazaқuniversiteti, 2015, 285 b.

Нуркашева Н.С.,
Калымбекова Ж.К.

Основные аспекты организации управленческого учёта на предприятиях сельского хозяйства

Сельское хозяйство – это важнейший вид экономической деятельности, играющий стратегическую роль в национальной экономике, призванный обеспечить производство продуктов питания и сырья для перерабатывающей промышленности в необходимых объемах и тем самым гарантировать продовольственную безопасность страны. В статье обосновывается необходимость внедрения управленческого учета на предприятиях агропромышленного комплекса. Выявляются основные преимущества модели управленческого учета и предлагается концептуальная основа управленческого учета на предприятиях АПК. Предложена примерная структура центров ответственности сельскохозяйственного товаропроизводителя для организации управленческого учета, представляющая собой их группировку в соответствии с организационно-производственной структурой хозяйств, что позволяет связать деятельность каждого подразделения с ответственностью конкретных лиц. Вместе с тем в этой научной статье рассмотрены основные вопросы и проблемы организации управленческого учета в сельском хозяйстве и пути их решения.

Ключевые слова: национальная экономика, агропромышленный комплекс, сельское хозяйство, управленческий учет, центры ответственности, бюджетирование, управление бизнесом.

Nurkasheva N.S.,
Kalymbekova Zh.K.

Key aspects of the management accounting at enterprises of agriculture

Agriculture – is the most important economic activity, which plays a strategic role in the national economy , to ensure the production of food and raw materials for the processing industry in the required quantities and thus guarantee the country's food security. The necessity of implementation of the administrative account at the enterprises of the agro-industrial complex. Identify the main advantages of the model of management accounting and offers a conceptual framework of the administrative account at the enterprises of agro industrial complex. A model structure of the centers of responsibility of agricultural producers for the organization of management accounting, which is a grouping them according to organizational and production structure of the economy, that allows you to link the activities of each department with the responsibility of individuals. In this scientific article reviewed major issues and problems of the organization of management accounting in agriculture and ways to solve them.

Key words: National economy, agriculture, agriculture, management accounting, responsibility centers, budgeting, business management.

Нұркашева Н.С.,
Калымбекова Ж.К.

Ауылшаруашылығы кәсіпорындарында басқарушылық есепті ұйымдастырудың негізгі аспектілері

Ауыл шаруашылығы – ұлттық экономиканың стратегиялық рөлін атқаруда ең маңызды экономикалық қызмет болып табылады, қажетті мөлшердегі өңдеу өнеркәсібі үшін азық-түлік және шикізат өндіруді қамтамасыз ете отырып және сол арқылы елдің азық-түлік қауіпсіздігіне кепілдік береді.

Агроөнеркәсіптік кешеннің кәсіпорындарында басқарушылық есепті ендірудің қажеттілігі негізделеді. Басқарушылық есеп моделінің негізгі артықшылықтары анықталып және оны агроөнеркәсіптік кәсіпорындарында ұйымдастырудың тұжырымдамасын ұсынылып отыр.

Ауыл шаруашылығы кәсіпорындарында басқарушылық есепті ұйымдастыру үшін жауапкершілік орталықтары ұсынылып отыр. Бұл ұйымның әрбір құрылымдық бөлімшелеріндегі әрбір жауапты тұлғалардың қызметтерін байланыстыруға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, бұл ғылыми мақалада ауыл шаруашылығындағы басқарушылық есепті ұйымдастырудың негізгі мәселелері қарастырылып, оларды шешу жолдары көрсетілді.

Түйін сөздер: Ұлттық экономика, агроөнеркәсіптік кешен, ауыл шаруашылығы, басқарушылық есеп, жауапкершілік орталықтары, бюджеттеу, бизнесті басқару.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

УДК 657.47

Нуркашева Н.С., *Калымбекова Ж.К.

Казахский национальный университет им. аль-Фараби,
Республика Казахстан, г. Алматы
*E-mail: zhanna.kalymbekova@mail.ru

ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ ОРГАНИЗАЦИИ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЁТА НА ПРЕДПРИЯТИЯХ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

За период независимости Республики Казахстан в агропромышленном комплексе страны достигнуты значительные результаты: наблюдается постоянный рост производства на базе рыночных отношений, увеличивается продуктивность и производительность труда, производится обновление основных фондов и восстановление инфраструктуры отрасли, достигнуто самообеспечение по основным продуктам питания, произошел значительный рост экспорта зерновых, масличных культур, продукции рыболовства.

Современное развитие экономики страны невозможно без эффективного развития сельского хозяйства Республики Казахстан. В Государственной программе по развитию агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2013-2020 годы отражены все необходимые мероприятия по развитию данной отрасли в РК [1].

В настоящее время формируются новые тенденции мировой аграрной экономики и демографии, реальное развитие получили интеграционные процессы в регионе, происходят глобальные климатические изменения. Казахстан вошел в Таможенный союз (ТС), в ближайший период планируется вхождение в Всемирную торговую организацию (ВТО). Однако, низкий уровень производительности труда в отрасли, несовершенство используемых технологий, мелкотоварность производства не позволяют вести сельхозпроизводство на интенсивной основе, обеспечивать наиболее полное использование материальных, трудовых и других ресурсов, соблюдать экологические требования. Эти факторы снижают конкурентоспособность отечественного аграрного сектора, что в условиях ВТО и ТС может привести к доминированию импорта зарубежной продукции, вытеснению местных производителей с рынков сбыта [2].

Происходит рост населения страны с интенсивным приростом потребления продуктов питания и изменением структуры потребления в сторону более качественных продуктов. Роль сельского хозяйства для обеспечения страны продовольствием, роста занятости населения и экономического развития республики неоднократно подчеркивалась Главой государства, в том числе в Послании Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана от 27 января 2012 г. «Социально-

экономическая модернизация – главный вектор развития Казахстана» [3].

Сельское хозяйство – это важнейший вид экономической деятельности, играющий стратегическую роль в национальной экономике, призванный обеспечить производство продуктов питания и сырья для перерабатывающей промышленности в необходимых объемах и тем самым гарантировать продовольственную безопасность страны.

Производимые в последнее десятилетие в нашей стране реформы в аграрном секторе должны были дать мощный толчок для насыщения рынков собственными продовольственными товарами и динамического развития агропромышленного комплекса в целом. Но избранная модель аграрной реформы, которая включала в себя изменение форм собственности, переход на слабо регулируемые рыночные отношения и игнорирование ее социально-экономических последствий не принесла заметных положительных результатов, характеризующихся повышением эффективности и ростом объемов производства. Кроме этого, в этом секторе нарастали и негативные явления, связанные с общим кризисом экономики, спадом производства, бюджетным дефицитом и финансовой нестабильностью.

Производство продукции сельского хозяйства снижается из-за уменьшения посевных площадей, поголовья скота, сокращения фондооснащенности, фондовооруженности труда, трудовых ресурсов. Выходом из сложившейся ситуации может стать лишь создание эффективной системы управления, благодаря которой возможно эффективное ведение производственной деятельности в сельском хозяйстве, выявление и мобилизация внутренних резервов в производстве, что является одной из самых актуальных задач любой сельскохозяйственной организации. Основной информационной базой эффективного управленческого решения в системе управления сельскохозяйственным производством является управленческий учет. Он оказывает непосредственное влияние на результативность финансово-хозяйственной деятельности организации и выступает в качестве её внутренней информационной системы, которая:

– обеспечивает принятие адекватных управленческих решений руководством экономических субъектов;

– повышает их качество и оперативность;

– позволяет анализировать различные хозяйственные ситуации;

– позволяет контролировать и планировать результаты хозяйственной деятельности;

– позволяет оценивать вклад каждого структурного подразделения в достижение конечного финансового результата.

На большинстве сельхозпредприятий управленческий учет либо развит слабо, либо не ведется совсем. Сельхозпроизводители и фермеры не уделяют должного внимания его ведению, поскольку они слабо информированы о преимуществах, которые дает управленческий учет. Помимо этого, сама отрасль в целом слишком консервативно воспринимает любые изменения. В связи с этим отечественное сельское хозяйство значительно уступает по своей эффективности западному. Но все же основные проблемы в сфере управления сельскохозяйственными предприятиями, как правило, вытекают из неполноты информации для принятия решений. Так всякое управленческое решение должно базироваться на достоверной, правдивой, своевременной и полной учетной информации, которая в свою очередь требует применения системного подхода и развития методических основ управленческого учета и анализа.

В агропромышленном комплексе РК на различных уровнях пока не существует специально организованной информационной системы управления, которая могла бы объективно и адекватно отражать разные тенденции и аспекты, и позволила бы предвидеть воспроизводственный процесс, а в итоге – оптимизировать деятельность организаций, отраслей, сфер подкомплексов, внутренних структурных подразделений и АПК в целом.

Проанализировав зарубежный и отечественный опыт, можно выделить три основные цели организации системы управленческого учёта как части информационной системы учёта в современном бизнесе:

– реализация концепции контроллинга, который дает управленческую информацию для планирования, контроля, оценки и непрерывного усовершенствования организации;

– проведение финансово-экономических расчётов, формирования базы обоснования эффективных управленческих решений;

– калькулирование себестоимости услуг, продуктов и прочих объектов затрат для удовлетворения информационных нужд финансового менеджмента как системы управления прибылью предприятия через управление затратами.

Каждое предприятие, исходя из перечисленных целей, может выбрать для себя наиболее приоритетное направление и, приняв его за основу, строить свою модель системы управленческого учёта.

Из задач, которые призвана решать система управленческого учёта, можно выделить наиболее важную – помочь управленческому персоналу предприятия в принятии тактических и стратегических решений в управлении бизнесом.

Для успешной организации управленческого учета в зависимости от отраслевых особенностей производства и целевой установки, прежде всего, целесообразно разработать экономически обоснованную классификацию затрат. Это позволит определить и сформировать:

– места возникновения затрат;

– центры ответственности;

– носители затрат.

В управленческим учёте должен быть реализован не только системный, но и ситуационный подход. Основой ситуационного подхода является ситуация – конкретный набор обстоятельств, которые сильно влияют на организацию в данное время. Конкретная специфика условий, в которых работает предприятие, накладывает отпечаток на выбор тех альтернатив, которые наилучшим образом позволяют достичь ему своих целей в сложившейся ситуации.

Важнейшим фактором при создании системы управленческого учёта стоит признать ее экономическую эффективность. Это те выгоды, которые предприятие получает как от наличия системы учёта за счет улучшения качества принимаемых решений, так и от оптимизации ее применения. Также стоит учитывать, что процедура внедрения учёта очень трудоёмкий и продолжительный процесс, в котором будут задействованы все структурные подразделения предприятия.

Построение управленческого учета в сельском хозяйстве должно быть направлено на нужды управления в информации и обеспечивать учет и контроль затрат по объектам учета: в растениеводстве – это сельскохозяйственные культуры (группы культур), в животноводстве – группы животных как по структурным подразделениям, так и по предприятию в целом, а также анализ, оценку и планирование направлений развития финансово-хозяйственной деятельности предприятия [4].

Мы полагаем, что концепция управленческого учета может основываться на следующих принципах:

– управление предприятием через делегирование обязанностей и ответственности от центра и до первичных подразделений;

– оплата труда по конечному результату каждого подразделения;

– бизнес-планирование снизу вверх;

– управленческий учет, основанный на контроле доходов и расходов отдельных подразделений и всего предприятия в целом.

Для организации управленческого учета предприятию, на наш взгляд, необходимо: разработать элементы учетной политики для целей управленческого учета; определить организационно-финансовую структуру предприятия путем выделения центров ответственности; классифицировать затраты для целей управления; создать систему бюджетирования на предприятии; сформировать систему внутренней управленческой документации и отчетности; автоматизировать учетно-аналитические процедуры.

Для создания эффективного управленческого учета сельскохозяйственным предприятиям необходимо исследовать особенности функционирования и действенность бюджетирования как способа контроля и оценки эффективности управленческих решений. Бюджетирование объединяет в себе планирование деятельности структурных подразделений через составление операционных бюджетов, контроль их деятельности с помощью отчетов об исполнении бюджетов, а также мотивацию участников производственного процесса к достижению поставленных целей подразделения и в целом предприятия. Ключевыми моментами бюджетирования являются координация, адресность и оценка затрат. Бюджетирование должно иметь место в системе управленческого учета, так как позволяет руководству планировать производственно - финансовую деятельность предприятия, проводить оперативный анализ ее результатов и принимать эффективные управленческие решения. Для сельскохозяйственных отраслей актуальность проблемы внедрения управленческого учета, как мы выяснили, очевидна [5].

Управленческий учет имеет целью оказание помощи специалистам и руководителям фирм и особенно объединений при принятии управленческих решений. С целью стабильности функционирования предприятия, улучшения его финансового состояния и роста прибыли от операционной и других видов деятельности необходимо осуществить ряд мер, а именно:

а) формирование надлежащего массива информации, характеризующей последствия работы предприятия и его подразделений;

б) анализ последствий деятельности и разработка практических и стратегических решений на альтернативной основе перспектив деятельности предприятия;

в) систематический контроль над соблюдением отдельными исполнителями, в первую очередь руководителями подразделений (центров затрат и центров прибыли) задач, предусмотренных руководством фирмы в отношении издержек и выпуска продукции, и ее реализации, если это поручено подразделениям;

г) подведение итогов по результатам контроля относительно последствий деятельности подразделений и разработка задач на перспективу.

В развитых странах наличие профессиональных объединений бухгалтеров способствовало тому, что с усложнением процессов управления производством функции по подготовке проектов управленческих решений приняли на себя бухгалтеры.

По нашему мнению, новые экономические отношения требуют коренного улучшения отечественной системы учета с использованием отраслевых особенностей для обеспечения эффективного управления предприятий отдельных отраслей. Необходимая информация для управления отдельными подразделениями сельскохозяйственных предприятий содержится в системе управленческого учета, которая позволит создать надлежащую информационную базу для принятия обоснованных управленческих решений и контроля над их выполнением. Однако, организуя управленческий учет, следует учесть, что сам процесс организации и дальнейшее ведение этого вида учета требуют затрат средств, привлечения квалифицированных работников и определенных организационных изменений в работе не только бухгалтерии, но и структурных подразделений предприятия. Также необходимо оценить целесообразность и экономический эффект внедрения системы управленческого учета, учесть специфику отрасли и существующие технологии, особенности работы предприятия и стратегию его развития.

Литература

1 Программа по развитию агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2013-2020 годы (Агробизнес-2020).

2 Стратегический план развития Республики Казахстан до 2020 года, утвержденный Указом Президента Республики Казахстан от 1 февраля 2010 года №922.

3 Послание Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана 27 января 2012 г. «Социально-экономическая модернизация – главный вектор развития Казахстана».

4 Нажикбаева К.К. Бухгалтерский учет в сельском хозяйстве. – Алматы: – Издательство: «LEM», 2012.

5 Шутова И.С, Лисович Г.М. «Бухгалтерский (управленческий) учет в сельском хозяйстве. Учебное пособие. – Издательство: ИНФРА-М, 2011 г.

References

1 Programma po razvitiju agropromyshlennogo kompleksa Respubliki Kazahstan na 2013-2020 gody (Agrobiznes-2020).

2 Strategicheskij plan razvitija Respubliki Kazahstan do 2020 goda, utverzhdennyj Ukazom Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 1 fevralja 2010 goda №922.

3 Poslanie Prezidenta Respubliki Kazahstan – Lidera Nacii N.A.Nazarbaeva narodu Kazahstana 27 janvarja 2012 g «Social'no jekonomicheskaja modernizacija – glavnyj vektor razvitija Kazahstana».

4 Nazhikbaeva K.K. Buhgalterskij uchet v sel'skom hozjajstve. – Алматы: – Izdatel'stvo: «LEM», 2012.

5 Shutova I.S, Lisovich G.M. «Buhgalterskij (upravlencheskij) uchet v sel'skom hozjajstve. Uchebnoe posobie. – Izdatel'stvo: INFRA-M, 2011 g.

Tovma N.A., Tleppaev A.M.

Increasing energy efficiency and reducing energy costs through the creation of national standards

In recent decades, the energy that began to make significant cost has become a key aspect. As before the energy has always been a resource for production, it has become recognized as one of the main sources of costs that deserves serious attention. Developing energy management concept involves energy management as any other productive resources to reduce enterprise costs by improving energy efficiency. There are a number of standards in the field of Energy Efficiency, but they do not take into account the specific characteristics of the country, it is proposed the use of National Energy Efficiency Standard. Industry is a major consumer of electricity (70%) and thermal energy (50%), the population consumes less than 25% of electricity and 30% heat.

Key words: energy efficiency, standards of energy efficiency and energy audit.

Товма Н.А., Тлеппаев А.М.

Ұлттық стандарттарды құру негізінде энерго тиімділікті жоғарылату мен энерго шығынды төмендету

Соңғы он жылдықта бизнестің маңызды құнын құраған энергия негізгі аспект болып келеді. Энергия өндіріске қажет ресурс болып келгендіктен, негізгі шығындардың бірі болып саналады және көңіл бөлуді талап етеді. Дамып жатқан энергия менеджментінің концепциясы кез-келген өндірістегі ресурс энергия менеджментінің энергия тиімділігінің жаңарлату негізінде кәсіпорын шығындарын төмендетуді меңзейді. Энерго тиімділік саласында бірнеше стандарттары бар, бірақ олар мемлекеттің спецефикалық ерекшеліктерінде есептелмейді, сондықтан энерго тиімділіктің Ұлттық стандарттарын пайдалану ұсынылады.

Түйін сөздер: энерго тиімділік, энерго тиімділік стандарттары, энергоаудит.

Товма Н.А., Тлеппаев А.М.

Повышение энергоэффективности и снижение энергозатрат путем создания национальных стандартов

В последние десятилетия энергия, которая стала составлять значительную стоимость в бизнесе, стала ключевым аспектом. Поскольку и ранее энергия всегда была ресурсом, необходимым для производства, она стала признаваться одним из главных источников затрат, который заслуживает серьезного внимания. Развивающаяся концепция энергетического менеджмента подразумевает менеджмент энергии как любого другого производственного ресурса с целью снижения затрат предприятия путем улучшения энергетической эффективности. Существует несколько стандартов в области энергоэффективности, однако они не учитывают специфические особенности страны, поэтому предлагается использование Национального стандарта энергоэффективности.

Ключевые слова: энергоэффективность, стандарты энергоэффективности, энергоаудит.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

UDC 005.96(574)

***[1]Tovma N.A., [2]Tleppaev A.M.**

[1]Al-Farabi Kazakh national university,
Kazakhstan, Almaty
[2]Kazakh-German University,
Kazakhstan, Almaty
*E-mail: natalivictor45@mail.ru

INCREASING ENERGY EFFICIENCY AND REDUCING ENERGY COSTS THROUGH THE CREATION OF NATIONAL STANDARDS

The long-term priority for the Republic of Kazakhstan is a «welfare society based on a strong state, developed economy and universal labor opportunities» [1]. Energy is a major factor in the internal and external development strategy of each state, its economic security [2, p.101]. Recognition of the importance of energy as one of the types of resources that require the same management as any other valuable resource, and not as the overhead costs of the enterprise, is the essential first step to improve energy efficiency and reduce energy consumption.

Arrangements for expansion and modernization of existing power plants and construction of new needs to cover the electrical load growth. The following two images show the dynamics of production and consumption of electric and heat energy in Kazakhstan in the 21st century (fig. 1 and fig. 2).

The most effective solution to the reduction of natural resources is the practice of energy conservation and introduction of energy efficient technologies. Improving energy efficiency is a very important issue for the economy of Kazakhstan. Unit GDP energy intensity according to the IEA Kazakhstan remain very high (1,8 USD / kg.o.e) compared with developed countries (5,5 USD / kg.o.e). During the period of reforming the economy from 1991 to 2001 energy intensity of GDP has increased by 15 – 20%, which had a negative impact both on the economy as a whole, and on end users. During the period 2001-2012 the energy intensity of GDP fell slightly, but still higher than the average trend in the 5 times.

According to expert data overrun fuel for electricity production is 10-15% on heating – 15-20%. The costs of implementing power saving is about 5 times lower than on a new energy production.

Currently, we developed a number of standards in different countries, each of which reflects national specificities, summarizes the experience and practice of the set of industrial and non-industrial organizations.

The very first was released in 1985, the British Standard BS 8207: 1985 «Code of Practice for Energy Efficiency of Buildings», is still in effect with minor changes introduced in 1994. American National Standards Institute (ANSI) and the Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE) developed by ANSI / MSE 2000: 2005 «Energy Management System» and ANSI / IEEE 739: 1995 «Recommended Practice for energy management in industrial and commercial enterprises».

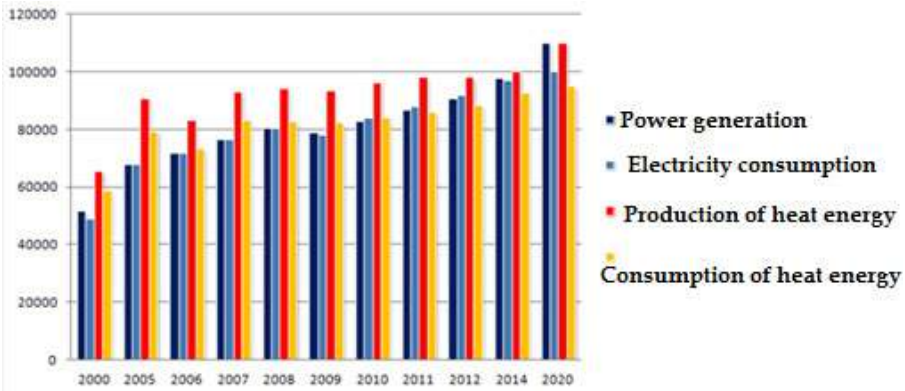

Figure 1 – Dynamics of production and consumption for 2000-2020 (Ministry of energy RK)

Industry is a major consumer of electricity (70%) and thermal energy (50%), the population consumes less than 25% of electricity and 30% heat. According to the forecast of the Energy Research Institute of the Russian Academy of Sciences (ERI RAS), consumption of electricity and heat in the world from 2010 to 2035 GG will increase due to the growth needs of the industry (industry) and the public (HCS) [3].

When you save the old industry base and low rates of its modernization without the introduction of energy-saving and energy-efficient technologies, further development of Kazakhstan's energy production capacity planned in the programs and plans of the government, will only be used to meet the needs of the industry without compromising the energy efficiency index. This will lead to reduced competitiveness, reduce product quality and preservation of the status of "raw" appendage of the developed countries of the world.

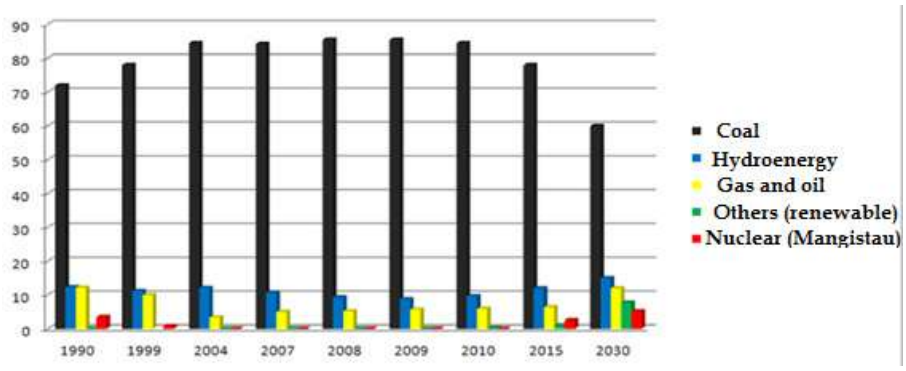

Figure 2 – Changes in the structure of fuel and energy resources in electricity production for 1990-2030 (Ministry of energy RK)

Danish DS 2403: 2001 standard was the first standard that provides organizations a complete guide to implementation of the energy management system. In 2009, the European standard EN 16001 was published in 2009, which has received national status to date in 17 European countries.

Today, energy efficiency in all sectors of the country (the company, the transport sector, housing, and agriculture) is a priority issue in the development of Kazakhstan.

Currently, the existing national standards in the field of energy management systems are available in almost all the developed and rapidly developing countries:

– USA (ANSI / MSE 2000: 2008)
– United Europe (EN 16001: 2009)
– United Kingdom (BS EN 16001: 2009)
– China (GB / T 23331: 2009)
– South Korea (KS A 4000: 2007).

Some of the above-mentioned standards came out in the second and even a third version, which

once again demonstrates their relevance and development. International experience has shown that the energy standards in the field of energy management systems are a viable instrument of policy and market mechanism, which allows achieving a sustainable energy industry. As a result of the implementation of programs in the US, UK and China can unequivocally say that the potential for optimization of industrial systems and energy efficiency is not less than 20%. As an example, the experience of two companies in one of them – the plant, owned by a large company, Dow Chemicals. One of the basic principles of economics steadily developing country is the reduction of energy intensity by increasing or stabilizing energy consumption.

Also, there are the following standards:

– European Standard EN 16001: 2009 Energy Management Systems, Requirements with guidance for use. This document has been prepared by CEN / CLC BT / TF 189 "Energy management and related services – general requirements and qualification procedures". Adopted by the CEN (European Committee for Standardization) June 6, 2009 At the heart of EN 16001 are well-proven national standards: Denmark (DS 2403: 2001), Sweden (SS 627750: 2003), Ireland (IS393: 2005) and Spain (UNE 216 301: 2007).

– The international standard ISO 50001: 2011 Energy Management Systems – Requirements with guidance for use. This document has been prepared by Technical Committee ISO / TC 242 «Energy Management» which adopted by ISO (International Organization for Standardization) June 9, 2011. ISO 50001: 2011 is based on the European Standard EN 16001: 2009, the American ANSI / MSE 2000: 2008 and Korean KS A 4000: 2007.

The increase is caused by waste and emissions caused the need to reduce environmental pollution. In 2008, the International Organization for Standardization (ISO) began developing a new international standard ISO 50001 (energy management systems – Requirements with guidance for use). To this end, it established a new technical committee ISO / TC 242 «Energy Management». Implementation of ISO 50001 is possible for all organizations, regardless of their size and type of business; it can be implemented in organizations both individually and with other management systems such as ISO 9001, ISO 14001, OHSAS 18001 and others.

In Kazakhstan, the energy saving and energy efficiency of all sectors of the economy are now a priority, with the decision which will be solved complex problems – energy, environmental, economic and social.

January 13, 2012 № 541-IV LRK adopted a new Law «On energy saving and energy efficiency». The law was adopted to replace the pre-existing Law «On energy saving». [4] The new law defines the concept State Energy Registry – a systematic set of information about business entities, consuming more than 1,500 tons of fuel per year, or 2 MW of installed capacity.

So, following the global socio-economic trends, Kazakhstan, as well as many countries of the West and the East, he joined the international environmental movement and is now taking its first steps along the road of sustainable development. This is confirmed by the Strategic Development Plan of the Republic of Kazakhstan till 2020. According to this document, which generally does not change the general trend, Kazakhstan aims to reduce the energy intensity of the economy (by Strategic plan on 25%) and carbon emissions (in accordance with the obligations under the Kyoto Protocol – by 15% by 2025 and by 25% by 2050).

Speaking about the potential of energy saving in the CIS countries, it is worth noting that today, in a number of companies are already elements of the energy used, for example, developed and implemented programs, plans and energy saving projects carried out purchase more energy-efficient equipment, analyzes the opportunities for improving the energy efficiency of certain production facilities and / or processes. The introduction of the international standard ISO 50001 energy management is defined as state regulatory purposes.

The standard is based on the common elements used in all of ISO management system that provides a high level of compatibility with other management systems. The purpose of the standard is to provide companies a structured and comprehensive management to optimize the process of consumption of energy resources and systems management data process. The purpose of the introduction of ISO 50001: 2011 is to provide companies with a structured and comprehensive guide to the process optimization of consumption of energy resources and the system managing the process.

ISO 50001: 2011 – Energy Management System is a fundamental basis for the creation of an efficient and modern energy management in the industrial, commercial and other enterprises and organizations.

Companies that have implemented ISO 50001 standard for energy management system, the ability to get an objective to reduce the

costs of energy consumption and reduce carbon dioxide emissions into the environment, as well as give a great number of benefits to users. With regard to the specifics of the enterprise energy management, basic steps that should be provided for the effective management of energy use in the enterprise:

– The adoption of the energy policy of the company;

– Planning of energy production and consumption;

– The introduction and operation of power plants;

– Monitoring and measuring energy use, including the result of the activities of the staff;

– Corrective and preventive actions to identify and predictable inconsistencies;

– internal audit;

– Management Analysis in energy use;

– Improving management.

The standard is intended for independent use, and for its use as a part of other quality management systems, environmental impact, safe working conditions and social responsibility. ISO 50001 standards includes requirements for the development and implementation of energy policy, objectives, targets and energy management action plans, taking into account the legislative regulatory legal acts. The standard will be to organize any type of base, along with the standards for ISO 9001 quality management system and ISO 14001 environmental system management.

The main standard in this series is ISO 50001: 2011 "Energy Management Systems. Requirements with guidance for use". ISO 50001: 2011 is a new voluntary international standard that is applicable to all organizations, including large and small industrial enterprises, commercial organizations, institutions and government agencies wishing to demonstrate their compliance with the declared energy policy by self-assessment and self-declaration of conformity or by passing the system of certification procedures Energy.

ISO 50001: 2011 specifies requirements for designing, implementing, maintaining and improving an energy management system in order to achieve continuous improvement in the field of energy management, including energy efficiency, energy use and consumption in the framework of a systematic approach based on the PDCA cycle.

In addition, as described in the standard requirements apply to measurement, documentation and reporting, design and practice of procurement of equipment, systems, processes, selection and training, which contribute to improving the energy efficiency of the organization.

On stage there are several projects related series of standards ISO 50000. These include:

1) ISO / CD 50002 Energy audit;

2) ISO / CD 50003 energy management system audits and competence of the auditors;

3) ISO / CD 50004 Guidelines for the implementation, maintenance and improvement of the energy management system;

4) ISO / CD 50006 Basic use of energy and energy efficiency (EnPIs) – General Principles and Guidelines;

5) ISO / CD 50015 Monitoring, measurement, analysis and verification of the organizational level of energy efficiency.

Standard ISO 50001:2011 is based on a model of continuous improvement management system, so it can be used either alone or in conjunction with other well-known standards such as ISO 9001, ISO 14001, ISO 22000 and OHSAS 18001 standards. This enables organizations to integrate energy management into their overall efforts to improve product quality and safety as well as environmental management and the management of occupational safety and health personnel.

The European Union developed and adopted to the new standard IEC 60034-30, according to which three energy efficiency class set (IE – International energy efficiency) of single-speed three-phase asynchronous motors with squirrel-cage rotor:

The IE1 – Standard energy efficiency class – roughly equivalent to the energy efficiency class EFF2, used now in Europe;

The IE2 – High energy efficiency class – roughly equivalent to the energy efficiency class EFF1,

IE3 – the highest energy efficiency class – the new class of energy for Europe.

The introduction of the new standard in Europe will take place in three stages: Since January 2011, all engines must conform to class IE2.

From January 2015 all engines from 7.5 to 375 kW must be no lower than class IE3; at the same time allowed the class IE2 motor, but only when working with variable frequency drive. From January 2017 all motors with power from 0.75 to 375 kW must be no lower than class IE3; at the same time it allowed the class IE2 motor and when working with variable frequency drive. In order to increase energy and reduce inventories of CO2 emissions, the European Union (EU) has focused attention on the achievement of energy efficiency. In particular, the energy efficiency of the

housing funds of the EU's largest energy consumers in more than 40%. Directive on energy performance of buildings (DEEZ) and its updated revision (recast), adopted in 2002 and 2010 respectively, the EU contributes to achieve its ambitious goals in energy use and energy saving. Although some EU Member States (such as Belgium, the Netherlands and Germany) have already made considerable progress towards the achievement of high energy efficiency standards, other countries (such as Poland, Spain, and Czech Republic) have faced great challenges in achieving these figures.

Germany has long been a world leader in the development of energy efficiency standards and regulations at the national level ("Progress with Implementing Energy Efficiency Policies," OECD / IEA, 2009). To date, Germany has a number of laws that support the construction of energy-efficient buildings and houses, as well as contribute to the modernization of existing buildings in order to increase their effectiveness. Germany has also developed and is implementing an innovative energy efficiency financing system that has been successful not only in Germany but also in other EU Member States [5].

Directive on energy performance of buildings (ECD) is the main legislative instrument which affects the energy consumption and energy efficiency in the EU. This document regulates the construction of buildings erected and controls existing buildings. The original directive was adopted in 2002 (Directive 2002/91 / EC); its updated edition (2010/31 / EU) and published in 2010, which were proposed significant changes to the standards and energy efficiency standards ("Energy Efficiency of Buildings Directive," ECEEE, 2010).

On the basis of the federal German law on energy saving (Energieeinsparung Gesetz) in 2002, the government has been developed Regulation on Energy Conservation (Energieeinsparverordnung), where the detailed requirements with respect to indicators of energy consumed were presented in new and existing buildings (Regulation on Energy Conservation was modified in 2004, 2007 and 2009) (Schettler-Köhler, 2008; Schettler-Köhler & Kunkel, 2010). Through Decree on energy saving and other activities aimed at the development of energy efficiency in the country, in Germany managed to implement many aspects of ECD even before the Directive was formally presented to the EU in 2002. For example, in Germany the method of calculating the energy efficiency of buildings has been developed and involved long before the ECD, energy certificates (as passport) was required for the construction of buildings, and in some cases even for modern buildings, as well as the requirements for almost all kinds of upgrades of factory products have existed since 1984 years without any restriction on the size of buildings [6].

As previously mentioned, the Decree on the Energy Conservation plays an important role in energy conservation and efficiency, as this regulation defines standards and energy efficiency requirements and implements control over their observance. In Germany, the energy certificate (also energy performance certificate) is a binding instrument since 2002 for new or substantially modernized buildings. Requirements to energy certificates for existing buildings for sale or rent, as well as the public, were introduced in July 2008. German energy certificates can be grouped into two main categories:

1) certificates on the basis of pre-calculated to be the energy needs of the building,

2) certificates based on the actual energy consumed the building. Certificates based on the calculated energy requirements previously, are usually quite expensive, because such certificates often require a visit to the building energy expert who could provide detailed information about the building and its energy needs. Certificates based on actually expended energy, usually do not require visiting the building expert and therefore are considered as relatively cheap.

There are standard forms that are required for energy certificates. Today in Germany a holistic method of calculation of the energy, which is painted in detail in the standard DIN V 18599. Standard DIN V 18599 is a single method of calculation of the energy required for heating and cooling buildings, as well as its normal functioning. This standard assesses the energy efficiency of lighting and heating, ventilation, cooling and hot water supply [7].

German experience in the implementation of high standards of energy efficiency has been very successful and has even become a model to be followed for the EU member states.

Currently, in Kazakhstan implemented a variety of government programs to improve the country's energy saving and energy efficiency. These programs are aimed at accelerating the development of energy saving and energy efficiency in different sectors of the economy in nine areas:

– industrial energy efficiency;

– innovative energy;

– energy-efficient housing and communal services;

– energy-efficient construction;

– energy-efficient vehicles;
– energy efficient the public sector;
– energy-efficient lighting;
– energy-efficient society; and
– economical cost.

The main objective of the program is to optimize the energy losses in the existing heating systems and hot water supply, as well as reduce energy consumption and reduce the inefficient use of energy resources. The introduction of energy management systems in accordance with the international standard, is one of the most effective measures for the implementation of energy saving and energy efficiency in the Republic of Kazakhstan.

We believe that for the Republic of Kazakhstan it is necessary to adopt national standards for energy efficiency.

National energy efficiency standard needs to be set for energy-saving integration of the recognized organizations scheme in their management practices. In organizations around the world had access to a single harmonized standard for implementing it in all areas of the building on a logical and robust method for determining and implementing improvements. It is intended to achieve the following objectives:

– Help organizations use them more energy efficiency assets;
– To create transparency and facilitate communication on the management of energy resources
– Promote best practice energy management and strengthen the good practices of energy management;
– Support capacity to assess and prioritize the implementation of new energy-saving technologies;
– Ensure scheme promoting the rational use of the entire energy supply chain;
– improve energy management for the implementation of GHG emission reduction projects;
– allow the implementation of integration with other organizational management systems such as environmental management, occupational health and safety.

We consider it necessary to establish a national energy efficiency standard for the Republic of Kazakhstan which confirms the fact that the requirements of the Regulation on energy conservation and have been performed in full, and produces standards (standards) energy efficiency for energy certificates based on pre-calculated to be the energy needs. National energy efficiency standard should include the following ten sections:

1) general information,
2) The amount of energy required for heating and cooling,
3) energy required for air conditioning,
4) the general (total) amount of energy required for lighting,
5) the general (total) amount of energy required for heating,
6) the general (total) amount of energy required for ventilation systems of dwelling houses,
7) the total (final) energy required for air conditioning and refrigeration
8) the general (total) amount of energy required for hot water supply,
9) the general (total) amount of energy required for the multi-function generators,
10) mandatory conditions

This national standard should include the following aspects:

1) The minimum energy requirements for new buildings and modernizing existing buildings (provision applies to residential and commercial buildings);
2) The minimum energy requirements for heating and air conditioning systems. Also encourage that the use of energy derived from renewable sources (for example, electricity from renewable energy sources);
3) periodic inspection / inspection of boilers and heating and air conditioning systems;
4) The energy certificate / passport for new and modernized buildings;

Sanctions and penalties in case of non-energy efficiency standards properly.

The company, which built and organizes the work quality of the energy management system, is able to:

– Improve the production cycle;
– Promptly implement effective energy conservation measures;
– To benefit from these activities in the form of financial gain;
– Increase their efficiency;
– Implement the plans to improve the energy-saving performance by analyzing the current energy consumption with respect to the expected;
– Introduce and apply in daily activities of the organizations various legislative, regulatory, contractual and other requirements and obligations.
– To perform an important function in regulating climate change.

Thus, the National Energy Efficiency Standard for the Republic of Kazakhstan to assist organizations to develop a strategy to improve energy efficiency, reduce costs, and improve the environmental aspect of operations. One of the significant advantages of the introduction of the

energy management system will also increase the investment attractiveness of the company. Implementation of the standard should lead to a reduction in financial costs, greenhouse gases and other environmental impacts of emissions through systematic management of energy (energy). Successful implementation depends on commitment from all levels and functions of the organization, and especially from top management.

Литература

1 Послание Президента Республики Казахстан –Лидера нации Нурсултана Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан -2050»: новый политический курс состоявшегося государства» от 14.12.2012.

2 Дуламбаева Р.Т. Энергетический сектор РК: инновационный тренд развития: монография. Динамическое равновесие и инновационные процессы в Казахстане / под общей ред. Б.М. Мухамедиева.– Алматы: Қазақ университеті, 2014.– 209 с.

3 www.energo.stan.

4 Закон РК «Об энергосбережении и повышении энергоэффективности» от 13 января 2012 года № 541-IV.

5 Zhi-min Zhao, Feng-xia Shi Ibrahim Mohamed. Interpreting soil CO_2 transport and production in oasis cotton field, central Asia.Russian journal of ecology. Impact Factor 0,390. January 2016, Volume 47, Issue 1, pp 104-106

6 Marianne Zandersen, Sisse Liv Jørgensen, Doan Nainggolan, Steen Gyldenkærne, Anne Winding, Mogens Humlekrog Greve, Mette TermansenPotential and economic efficiency of using reduced tillage to mitigate climate effects in Danish agriculture. Ecological EconomicsVolume 123, March 2016, Pages 14–22. 5-Year Impact Factor: 3.929

7 Adrienne Rhodes. The relation between earnings-based measures in firm debt contracts and CEO pay sensitivity to earnings http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0165410115000737 – item1Journal of Accounting and Economics Volume 61, Issue 1, February 2016, Pages 1–22. Impact Factor: 2.724

References

1 Poslanue Prezidenta Respublicu Kazakhstan – Lidera Nazuu Nuursultana Nazarbaeva narodu Kazakhstana «Strategua «Kazakhstan -2050»: novii politichesku kurs sostaevhegosa gosudarstva» ot 14.12.2012.

2 Dulambaeva R.T. Energetichesku sector RK: innovazuonnu trend razvitua: monographia. Dunamicheckoe ravnovesue I innovazuonnue prozessu v Kazakstane / pod obhe red. B.M. Mukhamedieva Almaty: Kazak yniversiteti, 2014.– 209 s.

3 www.energo.stan.

4 Zakon RK «Obenergocberegenuu u povishenuu energoeffectivnostu» от 13 anvara 2012 goda № 541-IV.

5 Zhi-min Zhao, Feng-xia Shi Ibrahim Mohamed. Interpreting soil CO_2 transport and production in oasis cotton field, central Asia.Russian journal of ecology. Impact Factor 0,390. January 2016, Volume 47, Issue 1, pp 104-106

6 Marianne Zandersen, Sisse Liv Jørgensen, Doan Nainggolan, Steen Gyldenkærne, Anne Winding, Mogens Humlekrog Greve, Mette TermansenPotential and economic efficiency of using reduced tillage to mitigate climate effects in Danish agriculture. Ecological EconomicsVolume 123, March 2016, Pages 14–22. 5-Year Impact Factor: 3.929

7 Adrienne Rhodes. The relation between earnings-based measures in firm debt contracts and CEO pay sensitivity to earnings http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0165410115000737 – item1Journal of Accounting and Economics Volume 61, Issue 1, February 2016, Pages 1–22. Impact Factor: 2.724

Алиева Б.М.

Роль исламского финансирования в Казахстане

Роль исламского финансирования в последние годы повышается во всем мире. В Казахстане исламское финансирование рассматривается как один из альтернативных источников фондирования экономики страны в целях воздействия ее диверсификации и дальнейшему росту. Основной целью развития исламского финансирования в Казахстане является необходимость привлечения внешних долгосрочных инвестиций для реализации планов индустриального развития, диверсификация инвестиционных потоков, а также предоставление населению альтернативных источников финансирования.

В исламском банкинге каждый инструмент имеет свой собственный договорной характер и особенности, которые отличают его от других инструментов. В настоящее время исламский банкинг как эксперимент все еще находится в ранней стадии применения. В статье рассматривается развитие исламского финансирования в зарубежных странах, принципы, заложенные в ее основу, также проведен сравнительный анализ коммерческой деятельности банков традиционной и исламской систем. Раскрываются актуальные вопросы развития исламского банкинга в Казахстане.

Ключевые слова: исламский банкинг, риба, гигар, майсир, гарам, мубараха, вакала.

Alieva B.M.

The role of Islamic finance in Kazakhstan

The role of Islamic finance increased worldwide in recent years. In Kazakhstan, Islamic finance is considered as one of the alternative sources of funding the country's economy in order to influence its further growth and diversification. The main purpose of the development of Islamic finance in Kazakhstan is the need to attract foreign investment for the realization of long-term industrial development plans, diversification of investment flows, as well as providing the public of alternative sources of funding.

Islamic Banking is the banking system wherein the banking transaction are without Interest / Riba, besides ensuring that all the dealings and affairs of the banking must be according to the Islamic Law / Shariah. Islamic banks showed stronger resilience during the global financial crisis.With conventional banks entering into Islamic banking, there's a lot more competition in this fast growing market. This has meant there are new finance tools, such as Istisna, Parallel Istisna, Musharaka, Diminishing Musharaka, Salam, Parallel Salam, Operational Ijara, Sub-leasing, Financial Ijara, Mudaraba and Investment Wakala and many others.Various forms of Investment Funds and Sukuk, also, came into practice as a good source to obtain liquidity for non-monetary goods and services by selling to potential dealers.The variety of Islamic banking tools are unlike those of conventional banking, as conventional ones are usually based on one contract, while in Islamic banking, each tool has its own contractual nature and features that make it different from other tools.Nowadays the Islamic banking experiment is still new and is still in the early stage of application.

Key words: Islamic banking, riba, gigar, maysir, gharar, murabaha, vacala.

Алиева Б.М.

Қазақстанда исламдық қаржыландырудың рөлі

Исламдық қаржыландырудың рөлі соңғы жылдары бүкіл әлемде өсті. Қазақстанда исламдық қаржыландыру одан әрі өсуін және әр тараптандыруға ықпал ету мақсатында ел экономикасын қаржыландырудың баламалы көздерінің бірі болып саналады. Қазақстанда исламдық қаржыландыруды дамытудың негізгі мақсаты шетелдік ұзақ мерзімді өнеркәсіптік даму жоспарларын іске асыру үшін инвестициялар, инвестициялық ағындарының әр тараптандыру, сондай-ақ қаржыландырудың балама көздерін тарту, жұртшылықты қамтамасыз ету қажеттілігі болып табылады.

Ислам банктері табыс табудың басқа механизмдерін қолданады. Кәдімгі коммерциялық банктердің Исламдық банкингке кіруіне байланысты бұндай тез өсіп келе жатқан нарықта бәсекелестік те күшейіп келеді. Инвестициялық қорлардың әр түрі және Сукук те дилерлерге ақшалай емес тауарлар мен қызметтерді сату арқылы қаржы тартудың жақсы көзі ретінде қолданысқа енді.

Түйін сөздер: Ислам банк, риба, гигар, мейсир, гарар, мурабаха, вакала.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

УДК 658.8(574)

Алиева Б.М.

Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Республика Казахстан, г. Алматы
E-mail: alieva.baglan@kaznu.kz

РОЛЬ ИСЛАМСКОГО ФИНАНСИРОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

В настоящий момент за рубежом происходит стремительный рост развития исламского финансирования, активно используемого финансовыми структурами многих государств. Многие немусульманские страны успешно используют механизмы привлечения исламских финансов для развития своих экономик. Великобритания путем размещения исламских облигаций сукук привлекла 500 млн. долл. США, Гонконг (Китай) – более 1 млрд. долл. США. Франция, США, Япония и Южная Корея использовали новые выпуски сукук для финансирования своей инфраструктуры.

Казахстанские банки и небанковские организации также проявляют интерес к исламским финансам. С учетом ежегодного роста индустрии исламских финансов, достигшей к 2015 1,6 трлн. долл. США, появляется новый источник фондирования банков, предоставляется возможность расширения финансовой продуктовой линейки для клиентов.

Ниже представлен сравнительный анализ коммерческой деятельности банков традиционной и исламской систем:

Обычное финансирование	Исламское финансирование
1. % - кредитная ставка + комиссии, штраф	1. % - наценка; доля в прибылях и убытках
2. Максимизация прибыли	2. Получение прибыли + выполнение моральных обязательств
3. Минимизация риска	3. Разделение рисков
4. Госрегулирование	4. Двойное регулирование
5. Внешняя устойчивость баланса	5. Внутренняя устойчивость баланса
6. Запреты лишь в рамках Законов, отсутствие строгих правил касательно морально-этического поведения	6. Базовые морально-этические нормы: строгое следование правилам Шариата, нормам Ислама
7.Заемщик-банк-вкладчик: Кредитные отношения	7.Заемщик-банк-вкладчик: Инвестиционные отношения

Исламские финансовые институты развиваются во многих странах мира, включая европейские страны, США, ЮАР,

Австралию и страны Юго-Восточной Азии. Индустрия исламских финансовых услуг набирает обороты и присутствует сегодня более чем в 75 странах. В различных странах мира исламские банковские услуги предоставляются в рамках самостоятельных исламских банков или в рамках «исламских окон» традиционных банков. Самостоятельные исламские банки, в свою очередь, могут существовать как в форме полноценного исламского банка, так и в форме банка участия. В ряде стран реализована смешанная модель, подразумевающая деятельность на рынке исламских банковских услуг и самостоятельных банков и «исламских окон» традиционных банков. Основным фактором, влияющим на схему, как правило, выступает законодательство страны. Практическое воплощение полноценного исламского банка существует в странах Персидского залива, а также в таких странах, как Пакистан, Бангладеш, Малайзия, Судан, Египет, Кыргызстан, Казахстан и Великобритания.

Банк участия – это уникальная схема для светской Турции, законодательство которой не приемлет каких-либо религиозных атрибутов в текстах и термин «исламский банк» не может быть использован в законе.

Под «исламским окном» подразумевается филиал обычного традиционного банка, осуществляющий деятельность согласно требованиям шариата. При этом активы исламских и конвенционных подразделений банка не смешиваются, управление ими и регулирование происходит раздельно. «Исламские окна» имеют крупные транснациональные банки Bank of America, Barclays, BNP Paribas, Citibank, JPMorgan Chase, Deutsche Bank и др. Западные банки открывают «исламские окна» для привлечения клиентов, стремящихся инвестировать или использовать банковские услуги согласно нормам шариата либо согласно собственным этическим представлениям. Крупнейший исламский банк Великобритании Islamic bank of Britain является дочерней структурой катарского банка Masraf al-Rayan. Великобритания сегодня является крупнейшим рынком в Европе и одним из лидеров в мире в области развития исламских финансов. В настоящее время в Великобритании работает 22 банка, предоставляющих исламские банковские услуги, из них 6 полностью исламских банков и 16 исламских окон традиционных банков.

Из пяти стран ЕАЭС три активно развивают законодательную базу регулирования исламских финансов – это Казахстан, Кыргызстан и Таджикистан.

В канун последнего кризиса на международные рынки исламского финансирования начали выходить казахстанские банки. «Банк Центр Кредит» и «Альянс Банк» в 2006-2007 годах заключили соглашения по схеме «мурабаха» по торговому финансированию, «Банк Туран Алем» – по схеме «вакала» и финансировал проекты малого и среднего бизнеса, в частности в промышленном, сельскохозяйственном и обрабатывающем секторах, посредством лизинга, продажи в рассрочку и истисна. Этими банками в общей сложности было привлечено тогда по линии исламского финансирования около $440 млн. В разгар кризиса – в феврале 2009 года – в Казахстане был принят Закон «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты РК по вопросам организации и деятельности исламских банков и организации исламского финансирования». Эти изменения в банковском законодательстве открыли путь для создания в Казахстане исламского банка. 17 марта 2010 года Комитетом финансового надзора (ранее Агентство финансового надзора) была выдана первая в истории современного Казахстана лицензия на «проведение банковских операций исламского банка» Акционерному Обществу «Исламский Банк «Al Hilal» (Аль Хилал), являющемуся 100% дочерним банком Al Hilal Bank, Abu Dhabi, UAE. С этого момента можно считать, что в Казахстане существуют и действуют две модели коммерческих банков:

1. Банки, работающие по классическому «западному» стандарту.

2. Банк, работающий с соблюдением принципов Шариата.

На данный момент, как говорилось выше, действует лишь единственный коммерческий Исламский банк в Казахстане – АО «Исламский Банк «Аль Хилал». Банк обслуживает лишь крупных юридических лиц, предоставляя финансовые средства в качестве финансовой помощи большим компаниям и предприятиям, годовой оборот которых составляет не менее 6 млн. долларов США. Аль Хилал предоставляет текущие и инвестиционные депозитные продукты. Согласно аудированной финансовой отчетности банка с момента предоставления исламских услуг средства клиентов на текущих счетах имеют тенденцию роста: 2011 году средства клиентов составили 552 715 тыс. тенге, что увеличилось на 125% по отношению к 2010 году, в 2012 возросло на 10%, а 2013 году составили 5 584 268 тыс.тенге, что возросло почти в 8 раз.

Преимущества внедрения исламского банкинга:

1. Возможность привлечения альтернативных источников финансирования.

2. Усиливается открытая конкуренция среди финансовых институтов.

3. Развитая законодательная инфраструктура по исламским финансам привлечет на рынок крупные долгосрочные инвестиции с Ближнего Востока.

4. Отсутствие интегрированного рынка долговых обязательств. Тем самым исключается возможность перетока денег с одного рынка на другой и способствует стабильности такой системы.

Преимущества предоставления традиционными банками исламских финансовых услуг: нивелируется проблема нецелевого использования заемных средств, так как наличные средства не предоставляются заемщикам напрямую. В соответствии с принципами исламского финансирования, в сделках Банк приобретает материальные активы. Учитывается и то, что Банк, финансируя, сам становится участником финансируемых им многих проектов. Здесь важным моментом в соблюдении принципа партнерства во взаимоотношениях банка с клиентом является то, что обеспечивается взаимная заинтересованность участников (чего нельзя наблюдать в традиционных банках).

Инвестиционные счета размещаются по принципу «разделения прибылей и убытков», то вкладчики разделяют риски с банком. В этом случае вероятность дефолта банка существенно сокращается.

Отдельно стоит сказать о положительных качествах залоговой политики исламских банков. Исламский банк, конечно, не может добиться 100% покрытия кредита, однако в целях обеспечения возвратности в залог берется легко реализуемое имущество, депозиты, акции. Расчет с контрагентами через счета, открытые в банке на обязательной основе, тоже будет способствовать увеличению прозрачности деятельности.

Существуют 4 пути предоставления исламских банковских продуктов традиционными банками в Казахстане:

– традиционный банк откроет при себе «исламские окна»;

– традиционный банк откроет при себе «исламское отделение»;

– традиционный банк откроет дочернюю компанию, специально созданную для оказания исламских финансовых услуг;

– привлечь в Казахстан дочернюю компанию иностранного традиционного банка, специально созданную для оказания исламских финансовых услуг.

В различных странах становление исламского банкинга проходит в соответствии с особенностями экономики и институциональной среды той или иной страны. В то же время во всех случаях появление и развитие исламских финансовых институтов имеет ряд общих черт. Процесс становления исламского банкинга условно можно разделить на 3 стадии: 1) начальная стадия, на которой осуществляется внедрение отдельных исламских финансовых продуктов; 2) лицензирование полноценных исламских банков; 3) Развитие небанковских исламских финансовых институтов, расширение ассортимента предлагаемых исламских финансовых продуктов.

В Казахстане введение исламских методов финансирования должно пройти несколько этапов.

1. Первый этап предусматривает формирование соответствующего органа или ведомства в каждой стране в соответствии с меморандумом, заключенным с Исламским банком развития (ИБР).

2. Второй этап сводится к рекапитализации выбранных или заинтересованных банков с привлечением капиталов заинтересованных внешних и национальных структур, поддержке традиционных банков с «исламскими окнами». Этот этап включает разработку лицензирования деятельности зарубежных исламских банков и выбор соответствующих партнеров.

3. В рамках третьего этапа – подготовка и принятие нормативно-правовой базы, необходимой для развития исламских банков и индустрии исламских финансовых структур.

4. Четвертый этап предусматривает создание единого центра исламских финансовых операций на национальном уровне. На данном этапе встает вопрос о выпуске исламских ценных бумаг, номинированных в национальных валютах.

5. На пятом этапе – вопрос о создании единого центра исламских финансовых операций на региональном уровне. На этом этапе ставится вопрос создания исламских брокерских компаний регионального уровня.

На разных этапах создания единого бенчмаркинга исламских финансовых институтов в странах региона неизбежно встанет проблема внедрения разнообразных процедур и институтов исламского банкинга, к которым относятся:

1) создание шариатского совета по контролю над соблюдением соответствия деятельности банков принципам исламского финансирования;

2) финансирование МСБ с использованием механизма истисна;

3) привлечение синдицированных займов с использованием таких инструментов, как мурабаха и сукук;

4) внедрение в практику заключения контрактов, таких, как мурабаха, мушарака и иджара;

5) открытие сберегательных счетов, на которые не начисляется процент (кард хасан);

6) открытие вкладов до востребования на основе механизма договора хранения (вадийа йад дамана);

7) создание системы срочных вкладов на основе мударабы.

В то же время нельзя не обратить внимания на неизбежные противоречия, которые обязательно возникнут в ходе внедрения исламского банкинга в Центральной Азии:

– исламский банк не является участником системы обязательного гарантирования депозитов (что противоречит национальным законодательствам и неприемлемо для частной клиентуры);

– исламские банки должны обеспечить клиентам прозрачность в отношении используемых средств (что неизбежно войдет в противоречие с традициями и практикой национальных банков);

– концентрация исламских банков на работе в первую очередь с корпоративными клиентами, нехватка линейки розничных банковских продуктов (что может вызвать отток клиентуры и падение интереса к исламскому банкингу);

– главный недостаток системы сукук – в обеспечении выполнения прежде всего зарубежных, а не местных проектов.

Для успешного развития исламского финансового рынка также созданы и функционируют международные организации: Совет Исламских финансовых услуг (IFSB), Международный исламский финансовый рынок (IIFM), Центр управления ликвидностью (LMC), которые помогут обеспечить нормальное функционирование инфраструктуры исламского финансового рынка.

Литература

1 Программа «Дорожная карта развития исламского финансирования до 2020 года».

2 Актуальные вопросы развития исламского финансирования в Республике Казахстан Академия государственного управления при Президенте Республики Казахстан, г. Астана, 12.12.2012 г.

3 Интервью Прасад Абрахам, глава «Al Hilal» в Казахстане: «Поправки в закон помогут нам полноценно работать с казахстанским потребительским сектором» - Дмитрий Мазоренко, 4 августа 2014 г.

References

1 Program «Roadmap development of Islamic finance until 2020».

2 Topical issues of the development of Islamic finance in the Republic of Kazakhstan, Academy of Public Administration under the President of the Republic of Kazakhstan, Astana, 12.12.2012g.

3 Intervyu Prasad Abraham, the head of «Al Hilal» in Kazakhstan: «The amendments to the law will help us to work with the Kazakh sector of the consumer», – Dmitry Mazorenko, 4 August 2014.

Tovma N., Aktureyeva E.,
Akimbaeva K.T.

The concept of transfer to energy effective economy by perfection of energy audit in the Republic of Kazakhstan

In modern conditions of development the energy observation plays the key role because it is the complex technical-economical inspection of organization which is being made to receive authentic information on volume of energy resources used to identify the structure and effectiveness of energy expenses of organization, to detect the possibilities of energy-saving and increase of energy effectiveness. By the results of energy observation the report and energy passport of fuel-energy consumer are being generated. The aim of energy audit is to evaluate the effectiveness of fuel-energy usage and work out effective measures to decrease company's expenses. In article the steps of energy audit that stimulate its effective conducting are improved.

Key words: energy effectiveness, energy resources, energy audit, energy costs, energy savings, electric power supply, energy audit.

Товма Н.А., Актуреева Э.А.,
Акимбаева Қ.Т.

ҚР энергоаудитті жетілдіру жолымен энерго тиімді экономикаға көшу тұжырымдамасы

Қазіргі таңдағы экономиканың даму жағдайында энергетикалық зерттеулер ұйымның кешенді технико-экономикалық сараптамасы ретінде жетекші рөл атқарады. Ол кәсіпорынның энергетикалық шығындар құрамын және олардың тиімділігін анықтау, энергоүнемділік мүмкіндіктерін іздестіру мен энергетикалық тиімділікті арттыру мақсатында пайдаланылатын энергетикалық ресурстар көлемі туралы сенімді ақпарат алу үшін жүргізіледі. Осы тұрғыдан бүгінгі күнгі маңызды міндет ретінде экономикалық саясаттың басым бағыттарының бірі болып, энергоүнемдеу мен энерго тиімділікті арттыру болып табылады. Энергетикалық зерттеулер нәтижесінде отын-энергетикалық ресурстарды тұтынушының энергетикалық паспорты мен есептілігі қалыптасады. Сенімді энергожабдықтау – Қазақстан үкіметінің алдағы жылдары тұрақты экономикалық өсу жолындағы амбициялық мақсатына жетудің негізгі міндеттерінің бірі болып саналады. Энергоаудиттің мақсаты – отын-энергетикалық ресурстарды пайдалану тиімділігін бағалау және кәсіпорын шығындарын азайту үшін тиімді шаралар енгізу. Мақалада энергоаудитті тиімді жүргізуге ықпал етуші кезеңдер жетілдірілген.

Түйін сөздер: энерго тиімділік, энергоресурстар, энергетикалық зерттеулер, энергетикалық шығындар, энергоүнемдеу, энергожабдықтау энергоаудит.

Товма Н.А., Актуреева Э.А.,
Акимбаева К.Т.

Концепция перехода к энергоэффективной экономике путем совершенствования энергоаудита в РК

В современных условиях развития экономики ведущую роль играет энергетическое обследование, так как это комплексное технико-экономическое обследование организации, которое проводится для получения достоверной информации об объеме используемых энергетических ресурсов, с целью определения структуры и эффективности энергетических затрат предприятия, выявления возможностей энергосбережения и повышения энергетической эффективности. В этой связи важной задачей на сегодняшний день является энергосбережение и повышение энергоэффективности как одно из приоритетных направлений экономической политики. По результатам энергетического обследования формируется отчет и энергетический паспорт потребителя топливно-энергетических ресурсов. Надежное энергоснабжение – одна из основных задач в достижении амбициозных целей, поставленных правительством Казахстана на пути к устойчивому экономическому росту на ближайшие годы. Цель энергоаудита - оценить эффективность использования топливно-энергетических ресурсов и разработать эффективные меры для снижения затрат предприятия. В статье усовершенствованы этапы энергоаудита, способствующие эффективному его проведению.

Ключевые слова: энергоэффективность, энергоресурсы, энергетическое обследование, энергетические затраты, энергосбережение, энергоснабжение, энергоаудит.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

UDC 658.8(574)

***Tovma N., Aktureyeva E., Akimbaeva K.T.**

Al-Farabi Kazakh national university,
Kazakhstan, Almaty
*E-mail: natalivictor45@mail.ru

THE CONCEPT OF TRANSFER TO ENERGY EFFECTIVE ECONOMY BY PERFECTION OF ENERGY AUDIT IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Energy needsof mankind increases because of technological, industrial development and increase of population. The share of renewable sources in these conditions increases more.

Dependence of society on energy is really high and by the time is an only increase together with the development of economy. This dependence induces the necessity to create conditions for day to day provision of its final consumers with the required quantity and quality. Creation of this system in equal shares taking into account the interests of society, government and environment, is one of the main directions of national and international politics of the last years. Rational and ecological responsible usage of energetic resources is one of the main priorities of energy politics of most of countries, firstly members of EU. Republic of Kazakhstan is a competent participant of world society, accepted the obligations on accomplishment of missions settled on Agenda of XXI century (Rio de Janeiro, 1992) and declarations of Millennium Summit (New York, 2000) and World-wide summit on stable development (Johannesburg, 2002). Republic of Kazakhstan accepted measures directed on achieving of stable development. Kazakhstan is member and active participant of Stable Development Committee of UN, «Environment for Europe» and «Environment and stable development for Asia» processes, regional Eurasian network of World-wide counsel entrepreneurs for stable development [1].

Being political, cultural and economic bridge between Europe and Asia Kazakhstan performs the same connecting function in development of landscape and ecological systems of continent. Sizes of Republic of Kazakhstan, the variety of climate conditions, distinctive features of water balance of region drags essential dependence of the ecological situation of the whole Eurasia on its stability in Kazakhstan. Political situation in Kazakhstan demonstrates the whole world the unique example of stability, interdenominational harmony, development of democracy and social institutes in interests of all citizens of country.

In Message of President of Kazakhstan Republic N.Nazarbayev «Strategy «Kazakhstan 2050»: new political direction of successful country» the following statement was announced: «Humanity is on the threshold of Third Industrial Revolution that changes the meaning of production. Technological inventions cardinally change

the structure and needs of world markets. We live in totally different technological reality than before».

As for the production of energy resources in Republic of Kazakhstan, in 2015 its total volume was 2169,4 million tones (equivalent to oil), that includes: production of coal 58,8 million tones (equivalent to oil), comparing to 1991 the production of coal decreased to 12,2%, production of oil increased on 209% and it was 82,4 million tones, production of natural gas increased on 169,5% that was 17,3 million tones (equivalent to oil) [2].

In modern literature there is a whole part of definitions of statements «green increase», ‘’green economy», «green jobs», «green sector of economy».

According to the UN Environmental program (UNEP) «green economy» – this is the economy that increases the welfare of people and provides social justice and at the same time essentially decreases risks for environment. In the very simple understanding «green economy» – is the economy with small emissions of carbonic compounds, effectively using resources and responding all the interests of environment.

«Green growth» is being characterized with the growing usage of «green technologies» in all sectors of economy, increase of «green jobs», production and usage of ecologically safe products and services. It is being aimed on support of economic development providing stable usage of natural capital , minimization of environment pollution and other forms of negative ecological impact.

«Green sector» of economy includes spheres actions in which directed on transformation of resources without spoiling environment and climate as much as possible, - «green energy», transport, recycling and utilization of waste etc.

According to UNEP «green jobs» – are the jobs in agriculture, processing production, SIECW, management, service providing sphere, that firstly makes impact on safety and regeneration of environmental quality.

Requirements to «green jobs» (according to the UNEP): «green jobs» are those in production or companies decreasing the impact on environment because of resources output increase, recycling and utilization of waste, and also because of retention and regeneration of ecosystems and bio variety. «Green jobs» should correspond criteria of deserving labor, means that it should be high-quality jobs, guaranteeing good salary, safe working conditions, employment, adequate perspectives of qualification increase and promotion, and also employees' loyalty. Right after the summit «Rio+20», that took place in 2012 in Brazil, development of «green strategies» became one of the prior directions of economical politics either in developed or in developing countries. Kazakhstan became one of the first countries within the post-soviet space that switched to the «green development» way. Problem of energy saving and energy effectiveness is raised very sharply in municipal sector. In current conditions there is an aim – to modern economy of Kazakhstan. The law on «Energy saving and energy effectiveness» was issues. According to that law, there is the differentiated costing of consumed energy within the country. This measure stimulates people to rig up the devices to keep the records. As per law, starting 2013 there is a restriction on thermal energy delivery into new building without records keeping devices. Also law prohibits selling and production of electricity consuming devices without the identification of effectiveness class and on filament bulbs as well.

According to power balance of EEU of Kazakhstan for the period till 2030, that was issued by Government of Kazakhstan # 724 dated June 28 2014 «On issuing the concept of oil-energy development center till 2030», the power surplus in 2016 will be 1504 MVatt, in 2020 – 1874 MVatt, in 2025 – 1448 MVatt [3].

It was announced that Kazakhstan, Russia and Belorussia are going to form electricity-energy market in terms of Eurasian Economic Union by 2019 (EEM EEU). Countries are already in process of discussion of project concept creation program of this market, which in common production of energy is going to be largest in the world. In nearest 4 years members of EEM EEU have to take measures to harmonize legal-actual base in spheres of energy, technological regulations and standards, to prepare base for working subject to access the merkets of other countries, and to create new common legal acts in sphere of energy.

The concept of Kazakhstan's switch to «green economy» is going to be implemented in 3 steps: 2013-2020 – within this period the main priority of government will be the optimization of resources usage, together with creation of «green» infrastructure. 2020-2030 - on the base of created «green» infrastructure it is going to be started the transformation of national economy, oriented on careful usage of water, stimulation of development and wide implementation energy regeneration technologies, as well as construction of objects on the base of high standards of energy effectiveness. 2030-2050 – the switch of national economy to the principles of as it called «Third Industrial Revolution», that requires the usage of natural resources in conditions

of its regeneration and stability. Issues of transfer to «green economy» will be regulated with legislative acts of the Republic of Kazakhstan on issues of transfer to «green» economy.

The instruments of realization of definite aims of the Concept by sectors are acting program documents taking into account changes and amendments in terms of main directions of Concept such as Program of agricultural complex development in the Republic of Kazakhstan for 2013-2020, «Agricultural business 2020», Governmental program on forced industrial-innovative development of the Republic of Kazakhstan for 2010-2014 and 2015-2019, «Kazakhstan 2050» Strategy, Governmental program of education development of the Republic of Kazakhstan for 2011-2020, programs of territory development, strategical plans of governmental authorities, the list of field programs, that will be corrected and the new accents on the following issues will be done: the increase of air quality, management of production waste, the struggle with land degradation, increase of soil fertility, fishing development and regeneration of fish resources.

One of the main instruments of energy effectiveness increase is the enhancement of energy audits in the Republic of Kazakhstan.

Energy audit – collection and analysis of data on usage of energy resources in order to evaluate possibilities and potential of energy savings and preparation of conclusion. Right after the changes into the law «On energy saving and increase of energy effectiveness» that took effect in January 2015, the deadline for energy audit for the companies that are in the governmental energy register was moved from July 2015 to July 2016. By now among the 3270 companies the audit was conducted only by 7%. Energy auditors note that most of the companies do it only «for reporting» , trying to decrease the potential of energy effectiveness.

There are 79 companies on Kazakhstan market suggesting services on energy audits with the accredited license from Ministry of investments and development. There is a Committee of Industrial security that is doing this accreditation and in general is dealing with the issues of energy saving. From the moment the law being issued in 2012 and from the moment tenders being issued people saw that right financial support is being done for the development, and companies without any experience in project working and even relative spheres started to express their interest to the issues of energy auditing and receiving the accreditation.

According to article 16 point 5 in the law «On energy saving and increase of energy effectiveness» the subjects fron governmental energy register, except governmental organizations have to eceive conclusions on energy audit conducted within 3 years right after this Law took effect.

The main aim of energy audit is to find the ways and possibilities for energy saving and help to the subjects of monitoring to identify the directions of effective usage of energy resources.

There is an order of energy audit conducting approved by the Government of the Republic of Kazakhstan # 1115 dated 31 August 2012 with the «Regulations of energy audit conducting».

According to that regulations the energy audit consists of 4 main parts:

Preparation step. Aims of that step are to create a program of conducting the energy audit (pointing all deadlines and the full list of objects that are on company's balance sheet)and to form the list of necessary documentation and information that have to be provided to customer.

Measuring (Trial) step. Aims of that step are to measure and register the characteristics of energy resources consumption with the help of stationery or/and portable devices, to investigate oil-energy streams on object in general or partially.

Analyzing step. Aims of that step are to analyze information and records(calculations of actual figures of energy effectiveness of buildings and types of equipment with all the standards) received from measuring stepand to analyze the effectiveness of object's oil-energy resources usage.

Conclusive step. Aims of that step are to summarize analysis of energy resources consumption by building, objects, equipment by groups and types of energy sources and to give the conclusion on energy saving and ways to increase energy effectiveness of the object in general and partially.

In order to make the the energy investigation to be more effective it is necessary to operate the process of energy inspection more efficient.

We think it is necessary to make the steps of energy audit detailed:

I step. Evaluation of actual effectiveness of innovations and measures implemented before.

II step.Evaluation of energy effectiveness of resources' potential and determination of main directions of rational energy consumption.

III step.Working out the energy passport.

IV step. Working out the program of energy effectiveness increase.

Thereby, energy inspection, in other words «energy audit» this is first of all an activity directed on evaluation of energy resources consumption and working out the measures on its shortening in company.

References

1 Poslanie Presidenta RK – Lidera Nazuu N.A. Nazarbaeva narodu Kazakhstana «Strategua «Kazakhstan – 2050»: novu politichiheskuu kours sostoavhegosa gosudarstva» // Musle. – 2013. – № 1. – S. 2-23.

2 Zakon Respublicu Kazakhstan «Ob energosberegenuu i povushenuu energoefectivnostu» // Kazakstanskaa Pravda – 2012. – 26 anv. – S . 9.

3 Kazakstanskuu put – 2050. Kn. 1. Economica Kazakstana v XXI veke: Kol. monographia/ Pod obh. red. B.K.Sultanova. – Almaty: KISI pri presidente RK, 2014. – 244 s.

Литература

1 Послание Президента РК – Лидера нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан – 2050»: новый политический курс состоявшегося государства» // Мысль. – 2013. – № 1. – С. 2-23.

2 Закон Республики Казахстан «Об энергосбережении и повышении энергоэффективности» // Казахстанская правда. – 2012. – 26 янв. – С. 9.

3 Казахстанский путь – 2050. Кн. 1. Экономика Казахстана в XXI веке: Кол. монография / Под общ. ред. Б.К. Султанова. – Алматы: КИСИ при Президенте РК, 2014. – 244 с.

Низамдинова А.К.,
Джакишева У.К.

Значение финансового анализа для успешного развития предприятия

В современных экономических условиях деятельность каждого хозяйствующего субъекта является предметом внимания обширного круга участников рыночных отношений, заинтересованных в результатах его функционирования. Практически все пользователи финансовой отчетности используют методы финансового анализа для принятия решений по оптимизации своих интересов. Анализом финансового состояния предприятия, организации занимаются руководители и соответствующие службы, а также учредители с целью изучения эффективного использования ресурсов, повышения доходности капитала, обеспечения стабильности положения предприятия. Собственники анализируют отчетность для повышения доходности капитала, обеспечения стабильности положения предприятия. Кредиторы и инвесторы анализируют финансовые отчеты, чтобы минимизировать свои риски по займам и вкладам, поставщики - для своевременного получения платежей, налоговые инспекции - для выполнения плана поступлений средств в бюджет и т. д. Можно твердо говорить, что качество принимаемых решений целиком зависит от качества их аналитической обоснованности.

Ключевые слова: финансовый анализ, финансовая отчетность, кредиторы.

Nizamdinova A.K.,
Dzhakysheva U.K.

Value of the financial analysis for successful development of the enterprise

In modern economic conditions activity of each economic entity is a subject of attention of an extensive circle of participants of the market relations interested in results of its functioning. Practically all users of financial statements use methods of the financial analysis for decision-making on optimization of the interests. Heads and the relevant services, and also founders for the purpose of studying of effective use of resources, increase of profitability of the capital, ensuring stability of position of the enterprise are engaged in the analysis of a financial condition of the enterprise, organization. Owners analyze the reporting for increase of profitability of the capital, ensuring stability of position of the enterprise. Creditors and investors analyze financial reports to minimize the risks on loans and deposits, suppliers - for timely receiving payments, the tax inspections - for implementation of the plan of receipt of funds in the budget etc. It is possible to say firmly that quality of the made decisions entirely depends on quality of their analytical validity.

Key words: financial analysis, financial statements, creditors.

Низамдинова А.К.,
Джакишева У.К.

Кәсіпорынның табысты дамуындағы қаржылық талдаудың маңызы

Әрбір шаруашылық субъект қызметке қазіргі экономикалық жағдаят шарттарда оның жұмыс жасауларға нәтижелерде мүдделі нарықтық қатынастардың қатысушылардың көлемді шеңбердің ықыластары затпен келіп жатыр. Қаржы есеп берулер жаттығу барлық қолданушылар өз мүдделерін ықшамдау бойынша шешімдер қабылдану үшін қаржы талдаудың әдістері қолданып жатыр. Кәсіпорындар, ұйымдар қаржы күйлері талдаумен кәсіпорындарды жағдайда тұрақтылықтан пайдалылыққа капитал, қамтамасыз етуден қорлардан, жоғарылатудан тиімді қолданудан, зерттеуден, мақсатпен жетекшілер және лайықты қызметтер және құрылтайшылар шұғылданып жатыр. Қарыздар және жабдықтаушылар бойынша өз тәуекелдер минимизациялау үшін, несие берушілер және инвесторлар қаржы есептеу нәтижелерін талдап жатыр. Төлемдердің, салық инспекцияның дер кезінде алуы үшін бюджетке құралдар түсулер жоспар орындау үшін және т.б. Қатты айтуға болады, не қолданылған шешімдердің сапа олардың аналитикалық дәлелдігінен сападан бітеудей тәуелді болып жатыр.

Түйін сөздер: қаржы талдау, қаржы есеп беру, несие берушілер.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

УДК 338.36

***Низамдинова А.К., Джакишева У.К.**

Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Республика Казахстан, г. Алматы
*E-mail: anizamdinova@mail.ru

ЗНАЧЕНИЕ ФИНАНСОВОГО АНАЛИЗА ДЛЯ УСПЕШНОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

Финансовый анализ представляет собой оценку финансово-хозяйственной деятельности фирмы в прошлом, настоящем и предполагаемом будущем. Его цель – определить состояние финансового здоровья фирмы, выявить слабые места, потенциальные источники возникновения проблем при дальнейшей ее работе и обнаружить сильные стороны, на которые фирма может сделать ставку. При оценке финансового положения фирмы к помощи финансового анализа прибегают различные экономические субъекты, заинтересованные в получении наиболее полной информации о ее деятельности.

Внутренний финансовый анализ – анализ, который необходим для удовлетворения собственных потребностей предприятия, – направлен на определение ликвидности фирмы или на строгую оценку ее результатов в последнем отчетном периоде, в том случае, например, когда руководство фирмы и ее финансовый аналитик хотят знать, может ли предприятие позволить себе выделение средств на планируемую производственную экспансию (расширение производства) и как отразятся на нем дополнительные расходы.

Внешний финансовый анализ проводится аналитиками, являющимися посторонними лицами для предприятия и потому не имеющими доступа к внутренней информационной базе предприятия.

Целью финансового анализа, инициатива которого не принадлежит фирме, могут быть определение и оценка кредитоспособности и инвестиционных возможностей предприятия. Так, представителя банка может заинтересовать вопрос о ликвидности или платежеспособности фирмы. Потенциальный инвестор хочет знать, насколько рентабельна фирма и какова степень риска потери вклада при ее инвестировании. Существует методика, позволяющая при помощи финансово-отчетной документации и анализа различных финансовых показателей спрогнозировать возможность банкротства фирмы или же убедиться в ее стабильности.

Независимо от того, чем вызвана необходимость анализа, его приемы в сущности всегда одни и те же. Его главный инструмент – выведение и интерпретация различных финансовых коэффициентов. Правильное применение данных приемов поз-

воляет ответить на многие вопросы относительно финансового здоровья фирмы.

Жизнь фирмы составляют постоянно меняющиеся ситуации и сложные проблемы. Для организации надежного финансового управления необходимо разбираться в реальном движении дел на предприятии, знать, чем оно занимается, владеть информацией о его рынках, клиентах, поставщиках, конкурентах, качестве продуктов его деятельности, дальнейших целях и т.д. Одним из средств координации работы предприятия и контроля за его фондами является финансовый анализ. Он позволяет ответить на многие вопросы относительно движения средств в фирме, качества управления ими и положения на рынке, которое приобретает фирма в результате своей деятельности.

Движение материальных фондов на предприятии обуславливает движение денежных средств. Финансовый аналитик должен понимать, что любая отрасль экономики имеет свои особенности и, как результат, отличные от других финансовые потребности и финансовую стратегию. Разница в продолжительности финансового и производственного цикла отражается на изменении степени риска, которому подвержена каждая из отраслей, а также оказывает влияние на формирование структуры и способа финансирования конкретной коммерческой деятельности.

Для наглядности представим себе небольшое, только начинающее свою деятельность предприятие. Его владелец вкладывает денежные средства в фирму. Она приобретает средства производства (оборудование, материалы), нанимает рабочую силу, которая производит товары, и оплачивает ее труд. Произведенный товар продается покупателям, за его реализацию фирма получает деньги. Созданные таким образом финансовые средства снова возвращаются на предприятие.

Первым источником финансирования работы предприятия является собственное производство. В фирму поступает добавочный капитал – как результат собственной деятельности. Так происходит наращивание собственного капитала.

Если по истечении некоторого времени производство развивается таким образом, что деньги, созданные в результате собственного производства, уже не в состоянии удовлетворить все потребности фирмы и обеспечить ее экспансию, необходимо привлечь средства извне.

Классическим, а на сегодняшний день – и самым популярным способом привлечения внешних ресурсов является получение банковских кредитов. Это те случаи, когда предприниматель или руководство предприятия получает на заранее оговоренный срок заемный (ссудный) капитал, который должен поддержать дальнейшее развитие производства. В течение определенного времени фирма обязана вернуть заемный капитал и выплатить ссудный процент.

Получить финансовые средства таким образом можно на рынке капиталов. Существуют два способа:

– эмиссия (выпуск) облигаций, режим которых в сущности такой же, как и у банковской ссуды. По истечении срока платежа фирма должна выкупить облигации – «долговые обязательства» – и вернуть полученные в заем деньги их владельцам; фирма выплачивает за привлеченный капитал процент – купон;

– выпуск акций или продажа пая (подписка на пай) – доли участия в предприятии, дающей право на часть имущества и «право голоса». Компания не обязана возвращать полученные таким образом деньги, тем не менее к выпуску акций и их размещению на рынке капиталов всегда предъявляются жесткие требования. Акции должны обладать свойствами, привлекательными для инвесторов, они должны приносить достаточно высокие дивиденды и их рискованность должна быть соизмерима с размерами дивидендов

Наряду с названными выше основными видами ценных бумаг (акции и облигации) существуют и другие, в разной мере сочетающие в себе свойства двух основных (например, конвертируемые облигации, дисконтные облигации, привилегированные акции). В соответствии со спектром собственных интересов и возможностей предприятие стремится выпускать ценные бумаги, наделенные свойствами, благодаря которым они способны наилучшим образом удовлетворить его потребности и предоставить дополнительные средства что может изменить структуру капитала предприятия. Для принятия решения о выпуске того или иного вида ценных бумаг значительную роль играют также преимущественные права отдельных групп инвесторов и их неприятие риска.

Банковские кредиты и операции на рынке капиталов являются вторым источником финансирования деятельности предприятия. Фирма получает дополнительный капитал, созданный в результате заключения договоров о предоставлении кредитов и подписки на ценные бумаги.

Стабильность работы предприятия связана с общей его финансовой структурой, степенью его зависимости от кредиторов и инвесторов. Так,

многие предприятия в процессе своей деятельности помимо собственного капитала привлекают значительные средства, взятые в долг. Однако если структура «собственный капитал – заемные средства» имеет значительный перекос в сторону долгов, предприятие может обанкротиться, если сразу несколько кредиторов потребуют возврат своих денег в «неудобное время».

Для поддержания финансовой устойчивости на «здоровом» уровне и необходим постоянный финансовый анализ состояния предприятия.

Можно назвать четыре основные группы субъектов, заинтересованных в получении подробной информации о финансовой ситуации и ее деятельности: субъекты, предоставляющие краткосрочные кредиты, субъекты, предоставляющие долгосрочные кредиты, акционеры и руководство фирмы. Каждая группа имеет свою точку зрения и преследует отличные от других интересы при проведении финансового анализа, что обусловлено различным финансовым отношением к анализируемому предприятию. Чтобы понять перспективы каждой группы и определить отвечающее интересам конкретной группы направление анализа, рассмотрим более детально различия, специфику их подхода.

Особая роль в этом вопросе отведена руководству фирмы, которое должно понимать точки зрения трех других групп.

Кредиторов, выдающих краткосрочные кредиты (коммерческие банки, поставщики или предприниматели), интересует, прежде всего, вопрос ликвидности, способности фирмы создавать деньги и вовремя выполнять свои обязательства. Для удовлетворения потребностей данной группы анализ должен дать детальный разбор качества и характера движения краткосрочных активов и краткосрочных обязательств, а также позволить изучить последовательные изменения в обороте средств (создание и реализация запасов, фактурирование и погашение задолженности).

Если анализ ликвидности вызывает сомнения в способности компании создать необходимые наличные средства, кредитор концентрирует внимание на платежеспособности фирмы. Платежеспособность – это относительное превышение стоимости активов над стоимостью обязательств (пассивов). В случае невыполнения фирмой принятых на себя обязательств (по погашению долгов) возникает вопрос, насколько высока степень надежности защиты кредиторов, гарантированной общей стоимостью активов. Кредитор подвергается определенному риску полной или частичной потери своих инвестиций.

Обычно для кредиторов, предоставляющих краткосрочные кредиты, прибыльность фирмы не является первостепенной по актуальности проблемой. Тем не менее каждый банк, любой предприниматель (поставщик) охотнее работает с рентабельной компанией, поскольку сотрудничество с преуспевающими партнерами – залог прочных, стабильных взаимоотношений в будущем, но ни банк, ни поставщик не принимает непосредственного участия в прибылях компании. Банк получает свои фиксированные проценты и платежи, а поставщик – выручку от торговой деятельности. Основное требование, предъявляемое представителями рассматриваемой группы, – наличие определенных гарантий получения своих денег обратно в относительно короткий срок. Неблагоприятная финансово-экономическая ситуация в фирме влияет на степень риска, которому подвергаются кредиторы. Поэтому в большинстве случаев целью проводимого ими анализа является ответ на вопрос: «Будут ли выполняться фирмой ее обязательства и в случае отсутствия прибыли?».

Кредиторов, предоставляющих долгосрочные кредиты (например, владельцев облигаций или пенсионных фондов и страховых компаний), также интересует вопрос ликвидности фирмы по краткосрочным обязательствам. Так, если они являются причиной невыполнения фирмой краткосрочных обязательств, это может привести к осложнениям в отношениях с другими группами инвесторов. В тех случаях, когда у потенциального кредитора есть основания ожидать возникновения в будущем у дебитора определенных проблем с ликвидностью, он, вероятно не захочет вкладывать деньги в облигации данного предприятия и предоставлять ему кредит. Кредиторы, предоставляющие долгосрочные кредиты, обычно основное внимание уделяют способности компании расплачиваться по долгосрочным обязательствам. Чтобы фирма могла выполнять свои обязательства и выплачивать проценты, она должна оставаться рентабельной на протяжении достаточно длительного времени. Поэтому кредиторы, предоставляющие долгосрочные кредиты, проводят анализ-прогноз будущей финансовой деятельности фирмы, оценивают стабильность денежных потоков и ожидаемых доходов компании вплоть до срока выполнения долгосрочных обязательств.

Для акционеров актуален вопрос ликвидности, платежеспособности и отношения будущих прибылей и cash flow (денежного потока, движения

денежных средств) к долгосрочным обязательствам – (долгам). Дивиденды представляют собой платеж с прибыли, который осуществляется уже после погашения прочих видов задолженности (процентов, налогов), следовательно, акционеры находятся в положении последних бенефициаров, получающих часть прибыли фирмы. Стоимость акций напрямую зависит от ожидаемой будущей прибыли (доходов) от акций, точнее говоря, от будущего налично-денежного движения и риска, которому подвергается инвестированный капитал. Анализ, который проводится в интересах акционеров, основывается на перспективной оценке будущих доходов от собственного капитала. Акционеры рассматривают ликвидность краткосрочных обязательств и платежеспособность по долгосрочным задолженностям с точки зрения их влияния на риск, которому они подвергаются.

Руководство видит свою основную задачу в том, чтобы сделать стоимость акций максимально высокой. Поэтому его подход к анализу в сущности тот же, что и у акционеров. Однако одновременно акционеры возлагают на руководство ответственность за поддержание достаточной ликвидности, выполнение обязательств перед кредиторами и привлечение достаточного для деятельности фирмы капитала посредством получения кредитов и новых инвестиций (реализация акций). Следовательно, руководство должно подходить к финансовому анализу также с точки зрения кредиторов, предоставляющих долгосрочные и краткосрочные кредиты, т.е. должно понимать позицию «другой стороны».

Литература

1 Джаншанло Р.Е. Экономический анализ: учебник. – Алматы: ТОО «Издательство LEM», 2015. – 684 с.

2 Ержанов М.С., Нурумов А.А. Финансовая отчетность казахстанских предприятий: учебное пособие. – Алматы: Экономика, 2007 – 180 с.

3 Дюсембаев К.Ш. Аудит и анализ в системе управления финансами. – Алматы: Экономика, 2009. – 287 с.

References

1 Dzhanshanlo R.E. EHkonomicheskij analiz: Uchebnik. – Almaty: TOO «Izdatel’stvo LEM», 2015. – 684 s.

2 Erzhanov M.S., Nurumov A.A. Finansovaya otchetnost’ kazakhstanskikh predpriyatij: Uchebnoe posobie. – Almaty: Ekonomika, 2007 – 180 s.

3 Dyusembaev K.SH. Audit i analiz v sisteme upravleniya finansami. – Almaty: Enkonomika, 2009. – 287 s.

Beysenbseva A.K.,
Kishibayeva B.S.

Analysis of the state of the tourism industry in Kazakhstan

The program for the development of promising areas of the tourism industry of the Republic of Kazakhstan for 2010 - 2014 years was developed in order to implement the State program for accelerated industrial-innovative development of Kazakhstan for 2010 - 2014 years, approved by the Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated March 19, 2010 № 958, and in accordance Strategic Development Plan of the Republic of Kazakhstan till 2020, approved by the Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated February 1, 2010 № 922.

The program is aimed at sustainable development of the tourism industry through the establishment and development of infrastructure, the formation of the image of Kazakhstan to increase its attractiveness as a tourist destination.

Key words: business traveler, «Tourist donor», tourist complex.

Бейсенбаева А.К.,
Кишибаева Б.С.

Қазақстандағы туризм индустриясын ағымдық талдау

Қазақстан Республикасы туристік индустриясының перспективалы бағыттарын дамыту жөніндегі 2010 - 2014 жылдарға арналған бағдарлама Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 19 наурыздағы № 958 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасын үдемелі индустриялық-инновациялық дамыту жөніндегі 2010-2014 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламаны іске асыру мақсатында және Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 1 ақпандағы № 922 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейін Стратегиялық даму жоспарына сәйкес әзірленді.

Бағдарлама инфрақұрылымды жасау және дамыту жолымен туризм индустриясын орнықты дамытуға, Қазақстанның туристік бағыт ретіндегі тартымдылығын арттыру үшін оның имиджін қалыптастыруға бағытталған.

Түйін сөздер: бизнес-турист, «туристік донор», туркешен.

Бейсенбаева А.К.,
Кишибаева Б.С.

Анализ текущего состояния индустрии туризма в Казахстане

Программа по развитию перспективных направлений туристической индустрии Республики Казахстан на 2010-2014 годы разработана в целях реализации Государственной программы по форсированному индустриально-инновационному развитию Республики Казахстан на 2010-2014 годы, утвержденной Указом Президента Республики Казахстан от 19 марта 2010 года № 958 и в соответствии со Стратегическим планом развития Республики Казахстан до 2020 года, утвержденным Указом Президента Республики Казахстан от 1 февраля 2010 года № 922.

Программа направлена на устойчивое развитие индустрии туризма путем создания и развития инфраструктуры, формирования имиджа Казахстана для повышения его привлекательности как туристского направления.

Ключевые слова: бизнес-турист, «туристическии донор», туркомплекс.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

UDC 657.1.012

***Beysenbseva A.K., Kishibayeva B.S.**

Al-Farabi Kazakh National University,
Kazakhstan, Almaty
*E-mail: azhar.kakimovna@mail.ru

ANALYSIS OF THE STATE OF THE TOURISM INDUSTRY IN KAZAKHSTAN

In the present conditions of the world economy tourism is becoming one of the leading and fastest growing industries. According to UNWTO tourism ranks fourth in world exports of goods and services (7.4%), second only to the export of automobiles, chemical products and fuels. The yield, the industry ranked third in the world after the oil industry and the automotive industry.

Kazakhstan, with a wealth of tourist and recreational potential, is characterized by an insufficient level of development of tourism. Its share in the gross domestic product (services are counted only for accommodation and meals) is about 0.3%. In 2012, revenue from tourist activities was 151.7 million tenge, which is almost 2 times more than in 2008 (77.6 mln.). The number of people employed in the industry was 129 000 people. Taxes paid to the budget of the republic amounted to 24.2 million tenge in 2012. In 2012, the country functioned 1994 tourist organizations that were served 641.3 thous people, which is 1.7% more than in the previous year (630.6 thousand. people in 2011) and 32.1% more than in 2010 (485.6 thousand. people). In the structure of tourist activity, domestic tourism reached 31.5%, inbound tourism – 4.7%, outbound tourism – 63.8%.

In January – September 2013 the country functioned 1705 tourist organizations that were served 424.7 thous people, which is 16.3% lower than in the corresponding period of 2012. In the structure of tourist activity, domestic tourism reached 44.4%, inbound tourism – 2.3%, outbound tourism – 53.3%. If these figures are compared with the data for January – September 2012, the overall structure of tourist services, a decrease in the proportion of outbound tourism and inbound 8% 2.3% increase in domestic tourism by 10.3%.

As in 2012 operating in Kazakhstan 1526 placement capacity of 83 103 beds, which is 2.6% more than in 2011. Of the total, 61.5% were of the hotel , including 26.8% of hotel categories, 34.7% with no category, 38.5% were other placements. The main part (55.3%) is concentrated in the cities of Almaty (14.7%), Astana (9.7%), East Kazakhstan (19.2%) and Karaganda (11.7%) regions, respectively.

It should be noted that 875 hotels with a capacity of 28,841 beds, make up 56.4% of the total number of hotels and do not have a category. As of January – September 2013 operating in Kazakhstan 1654 placement capacity of 89 464 beds, which is 8.5% more than

in January-September 2012. Of the total number of placements amounted to 58.3% of the hotel, of which 22.4% of hotels categories, 35.9% without a category, and 41.7% were other placements. The main part (61.3%) is concentrated in the East Kazakhstan region (19.1%), Almaty (11.3%) and Astana (9.7%), Akmola (11.1%) and Karaganda (10, 2%) areas respectively. In 2012, the load factor of the number of rooms placements amounted to 24.9% (24% in 2011).

The bookings figure was 33.3% (39.2% in hotels categories, 28.8% in hotels with no category). At the same time the highest occupancy rate was registered in hotels 5 * (43.7%), the lowest in hotels of category 1* (29.8%). In other places of accommodation, the figure was 11.4%. The highest load factor of the number of rooms in 2012 amounted to 50.3% in the Mangistau region, 42.8% in the city of Almaty and 41.3% in the Atyrau region. The lowest rate is around 13% in Almaty and South Kazakhstan areas. In Astana Occupancy rate 34.5%, respectively.

In January – September 2013 Occupancy rate of placements was 22.7% (26.1% in the same period of 2012). The bookings figure was 28.1% (35.7% – in hotels categories, 23.4% in hotels with no category) . At the same time the highest occupancy rate was registered in hotels 5* (46.1%), the lowest in hotels of category 1* (21.9%). In other places of accommodation, the figure was 15.1%. The highest load factor of the number of rooms in the first nine months of 2013 amounted to 54.2% in Atyrau, 34.9% in the Mangistau region and 33% in the city of Astana. The lowest rate was recorded in Almaty (14.1%) and North Kazakhstan (15.3%) regions. In Almaty, the load factor of the number of rooms was 26.8%, respectively. Prices for accommodation in places of accommodation with a high level of hotel services is much higher than in similar hotels in major tourist destinations in the world. Room rates in international branded 5* hotels in the cities of Astana and Almaty is 2-3 times higher than in Europe.

Prices for services in other accommodations – guest houses, tourist centers, shelters, camping sites, hostels for visitors and others – are much lower. The proposed tourist services, including hotels, are available with a limited service and are poorly regulated. It should be noted that the high price of accommodation and tickets significantly increase the cost of the tour in Kazakhstan and, accordingly, reduce its price competitiveness in the international market. The growing demand for domestic and inbound tourism in Kazakhstan in the period from 2000 to 2007, followed by recession in 2008 and 2009 due to the economic crisis. With economic recovery in 2010, growth in demand for tourism resumed in 2011 and reached a record level in 2012, an increase of tourist arrivals of 6.3% and an increase in the number of overnight stays by 6.7%:

1) from 43,298 visitors in 2000 to 3,026,227 visitors in 2012;

2) of the 1,250,649 overnight stays in 2000 to 7,560,134 overnight stays (bed- days) in 2012 .

In 2012, the structure of tourist arrivals was characterized by the following indicators:

1) the types of accommodation facilities : 88.7% of the visitors were placed in hotels (46.3% of the visitors – in hotels categories, 42.4% of visitors in hotels with no category), 11.3% of visitors to other placements;

2) by regions : 49% of visitors were registered in Astana (18.4%) and Almaty (18.2%) and the East Kazakhstan region (12.4%) , in the Karaganda region of 7% , 6.9% in Atyrau in Mangistau 5.9% and other areas 31.2% of the visitors;

3) Country of origin: Kazakhstan 82.8% of visitors from non-resident visitors (519,222 people) – 27.3% of visitors from the Russian Federation, 10.4% of visitors from the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, 7.6% of visitors United States, 6.2% of visitors from the Republic of Turkey, 6.1% of visitors from the Republic of Italy, 4.7% of visitors from the Federal Republic of Germany, 4.5% of visitors from the People's Republic of China and 33.2% of visitors from other countries;

4) purpose of travel: business and professional – 64% , holidays and vacation – 30% visiting friends and relatives – 4.1% , other purposes – 1.9%. It is noteworthy that compared to Kazakhstan foreign visitors to travel more for leisure and vacation (34.6%), while non-residents mainly from the business and professional goals (88.1%).

As can be seen from the above, tourism in Kazakhstan relies mainly on the local population, as well as business and professional trips of foreign residents.

The total number of foreign residents who moved to Kazakhstan in 2012 amounted to 6,163,204, which is 8.4% more than in 2011.

Most of the foreign residents came from the three neighboring countries: the Republic of Uzbekistan (37.1%), Kyrgyz Republic (23.6%) and the Russian Federation (22.2%). The main reasons for their arrival were private (75.9%) and transit travel (18.2%), while business tourism and tourism for the purpose of recreation and holidays accounted for 5.9%. Many foreign visitors arriving to the stop in the family or friends, transit or arrive one day (day visitors).

Visitors of outbound tourism in 2012 amounted to 9,065,579, which is 13% more than in 2011. Such volumes of outbound tourism contribute to the formation of the negative balance of tourism (more than 434 million US dollars) in the balance of payments. Kazakhstan remains "tourist donor" for countries such as the Republic of Turkey, the People's Republic of China, the United Arab Emirates, the Kingdom of Thailand, where rapidly developing tourism industry, creating new jobs, improving the structure of the balance of payments and rising living standards.

Литература

1 Официальный сайт Министерства туризма и спорта РК – http://www.mts.gov.kz/;

2 Об утверждении Программы по развитию перспективных направлений туристской индустрии Республики Казахстан на 2010 – 2014 годы. Постановление Правительства Республики Казахстан от 11 октября 2010 года № 1048.

3 Закон Республики Казахстан от 13 июня 2001 года «О туристской деятельности в Республике Казахстан».

References

1 The official website of the Ministry of Tourism and Sports http://www.mts.gov.kz/;

2 Approval of the Program for the development of perspective directions of the tourist industry of the Republic of Kazakhstan for 2010 – 2014 years. Of the Republic of Kazakhstan Government Decree of October 11, 2010 № 1048.

3 Law of the Republic of Kazakhstan dated June 13, 2001 «On tourist activity in the Republic of Kazakhstan».

Казбекова Ж.Б., Калмакова Д.Т.

Методы оценки налогового потенциала: преимущества и недостатки

Оценка налогового потенциала является важнейшим инструментом налогового планирования. В современных экономических условиях, предполагающих относительно низкие цены на основные статьи казахстанского экспорта, справедливая оценка налогового потенциала становится особенно важным процессом. Степень точности, с которой проводится оценка доходных возможностей бюджета, прямо влияет на эффективность реализации бюджетной политики и позволяет максимально сбалансировать бюджет государства. Справедливая оценка налогового потенциала способствует проведению процесса бюджетного выравнивания, так как регионы, которые по объективным причинам имеют низкий уровень налогового потенциала, могут полагаться на дополнительные бюджетные вливания. Кроме того, адекватная оценка налогового потенциала позволяет изыскать резервы роста налоговых поступлений в том случае, если налоговый потенциал не реализован полностью. В статье исследована актуальность и необходимость оценки налогового потенциала, рассмотрены сущность налогового потенциала, подходы к его определению, изучены основные методы оценки налогового потенциала, основанные на показателях экономического дохода, их преимущества и недостатки.

Ключевые слова: налоговый потенциал, оценка, методы, налоговое планирование, налоговая база, налоговое прогнозирование.

Kazbekova Zh.B., Kalmakova D.T.

Methods of tax capacity assessment: advantages and disadvantages

Assessment of the tax capacity is an essential tool of tax planning. In current economic conditions, which imply relatively low prices for major Kazakhstan`s exports, fair evaluation of the tax potential is particularly important process. The degree of precision of tax potential`s assesment directly affects the effectiveness of fiscal policy`s implementation and lets maximally balance the state budget. A fair assessment of the tax potential contributes to the process of fiscal equalization, as regions which, for objective reasons, have a low level of tax potential, can rely on additional budget financing. In addition, an adequate assessment of the tax capacity allows you to find reserves of growth of tax revenues in the event that the tax potential is not fully realized. The paper investigated the urgency and the need of the tax capacity`s assessment. Also it considered the nature of the tax potential, approaches to its definition. Besides it studied key methods of assessing tax potential, based on indexes of economic income, their advantages and disadvantages.

Key words: tax capacity, assessment, methods, tax planning, tax base, tax forecasting.

Казбекова Ж.Б., Калмакова Д.Т.

Салық әлеуетінің бағаламасының әдістері: артықшылықтары мен кемшіліктері

Салық әлеуетінің бағаламасы салық жоспарлаудың ең маңызды құралы болып табылады. Қазіргі экономикалық жағдай Қазақстанның негізгі экспорт баптарының бағасы төмендеуіне байланысты. Сондықтан салық әлеуетінің дұрыс бағалауы ерекше маңызды болып саналады. Бюджеттің табыс бөлігі қаншалықты анық есептелсе, соншалықты бюджет саясаты тиімді жүзеге асырылады. Салық әлеуетінің дұрыс бағалауы бюджеттік теңестіруіне жағдай жасайды, себебі, салық әлеуетінің деңгейі төмен аумақтар қосымша қаржыландыруға сүйене алады. Сонымен қатар, егер салық әлеуеті толығымен іске асырылмаса, салық әлеуетінің дұрыс бағалауы салық түсімдерінің өсу резервтерін тауып алуға мүмкіндік береді. Мақалада салық әлеуетінің бағаламасының өзектілігі мен қажеттілігі зерттелген, салық әлеуетінің мазмұны мен оның анықтамаларының тәсілдемелері қараланған. Сонымен қатар салық әлеуетінің бағаламасының негізгі әдістері мен олардың артықшылықтары мен кемшіліктері зерттелген.

Түйін сөздер: салық әлеуеті, бағалама, әдістер, салық жоспарлау, салық базасы, салық болжам.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

УДК 338.27

Казбекова Ж.Б., *Калмакова Д.Т.

Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Республика Казахстан, г. Алматы
*E-mail: dingo1993@mail.ru

МЕТОДЫ ОЦЕНКИ НАЛОГОВОГО ПОТЕНЦИАЛА: ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ

Введение

Эффективная реализация и рост налогового потенциала казахстанской экономики по праву считаются важнейшими условиями динамичного социально-экономического развития экономики Казахстана. Для полноценной реализации налогового потенциала необходимо справедливо оценить доходные возможности бюджета, т.е. определить его налоговый потенциал. Способность органов государственной власти трансформировать налоговую базу любого уровня в налоговые доходы фактически даёт им возможность реализовать свои функции, в том числе, воздействовать на хозяйственные и иные процессы в обществе. Научное исследование проблемы налогового потенциала и совершенствование методического аппарата его оценки и прогнозирования необходимы также для определения основных направлений бюджетных расходов.

Основная часть

Снижение мировых цен на основные статьи казахстанского экспорта привело к первым симптомам бюджетного кризиса, который проявился в сокращении государственных доходов. В 2014 году в республиканский бюджет поступило на 420,7 млрд. тенге меньше утвержденного плана. Большую роль в сокращении государственных доходов сыграло снижение налоговых поступлений, в частности таких, как поступлений по НДС на импортируемые товары и по налогам на международную торговлю и внешние операции. В 2015 году республиканский бюджет был скорректирован с учетом снижения цен на нефть. По прогнозам Министерства финансов Республики Казахстан финансовые возможности бюджета в 2016 году сократятся на 850 млрд тенге по сравнению с параметрами, заложенными ранее [1].

Согласно отчетным данным Счетного комитета, доля доходов республиканского бюджета (без учета трансфертов) к ВВП за последние три года имеет тенденцию к снижению, что свидетельствует об отсутствии системного подхода к повышению налогового потенциала страны. Кроме того, сохраняется практика

многократного внесения изменений в бюджетные параметры текущего финансового года без проведения оценки вероятности достижения заложенных параметров.

В рамках Послания Президента РК от 30 ноября 2015 г. «Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие» констатируется факт снижения налоговых поступлений в бюджет почти на 20 процентов. Объемы уплаты НДС упали на четверть, а по корпоративному налогу на доходы – на 13 процентов. Президент отметил, что прежде всего, следует расширить доходную базу бюджета [2].

Учитывая текущую ситуацию в международной экономике и тот факт, что такие ситуации будут иметь место и в будущем, проблемы правильной оценки налогового потенциала в Казахстане видятся актуальными и своевременными. Справедливая оценка налогового потенциала позволит усовершенствовать налоговые отношения и более обоснованно прогнозировать налоговые поступления в республиканский и местные бюджеты.

В мировой практике под налоговым потенциалом в целом понимается способность базы налогообложения, находящейся в пределах определенной территории, приносить доход в виде налоговых поступлений. В Казахстане под налоговым потенциалом понимается максимально возможная сумма поступлений налогов и других обязательных платежей в бюджет, рассчитываемая для определения объемов доходов [3]. При оценке имеющегося налогового потенциала региона и прогнозировании его динамики на перспективу целесообразно разграничивать два аспекта данного понятия: налоговый потенциал в узком и в широком смысле.

В «широком» смысле налоговый потенциал – это совокупный объём налогооблагаемых ресурсов территории. В «узком» (практическом) смысле налоговый потенциал представляет собой максимально возможную сумму поступлений налогов и сборов, исчисленных в условиях действующего законодательства. На величину налогового потенциала территории оказывает влияние множество факторов, как объективных, так и субъективных. К первым относятся действующее налоговое законодательство, уровень развития экономики региона, его отраслевая структура, уровень и динамика действующих цен, объём и структура экспорта и импорта и т.д. К субъективным можно отнести состояние налоговой политики, количество предоставляемых льгот, отсрочек и др. [4]

В целом налоговый потенциал региона характеризуется обеспеченностью налоговыми базами для исчисления того или иного налога, в частности, суммой налогооблагаемой прибыли, полученной всеми зарегистрированными предприятиями; объемом доходов физических лиц; стоимостью, добавленной в процессе производства; стоимостью имущества, объемом добываемых природных ресурсов. Оценка налогового потенциала обычно осуществляется как в абсолютном выражении, так и в виде индексов, отражающих соотношение налогового потенциала области к средненациональному (среднегрупповому) показателю. Индексные показатели более объективно свидетельствуют о реальном положении дел, поскольку в меньшей степени зависят от несовершенства применяемых методов расчета и позволяют в значительной мере уменьшить влияние инфляционного фактора [5].

В развитии теории и практики бюджетно-налогового регулирования в странах с развитой рыночной экономикой накоплен значительный опыт оценки налогового потенциала регионов и областей. В данной статье рассмотрены ключевые методы оценки налогового потенциала, основанные на показателях экономического дохода. Исходные данные для расчетов в рамках этих методов находятся в широком доступе на сайтах Министерства Национальной экономики РК и Министерства финансов РК.

На выбор методики оценки оказывают влияние такие критерии, как достоверность информации о финансовых потоках в регионе, доступность информативных показателей развития региона, сопоставимость оценок, относительная простота расчета, взаимосвязь результатов оценки с ресурсным потенциалом региона и направлениями его стратегического развития [6].

Методики, применяемые для прогнозирования показателей доходной части бюджетов на среднесрочную и краткосрочную перспективу (наиболее востребованные практикой), основаны на двух подходах:

– экстраполяционный подход, согласно которому прогноз различных элементов доходов осуществляется по их ретроспективным временным рядам. Прогнозные значения доходов в этом случае зависят от их прошлых значений;

– моделирование, при котором значение доходов представляется в виде зависимости от составляющих его факторов [7].

В Казахстане на данный момент для количественной оценки налогового потенциала пре-

дусматривается использование двух подходов к оценке налогового потенциала.

Первый подход относится к налогам, по которым за основу расчета прогнозов принимаются налоговая база или макроэкономические показатели, имеющие связь с фактической базой или определяющие ее величину. В рамках этого подхода расчет оценки поступлений по текущему году в условиях действующего законодательства осуществляется следующими методами:

– путем применения налоговых ставок к соответствующим налоговым базам по следующей формуле:

$$P_0 = NO_б * S \quad , \qquad (1)$$

где $P_о$ – оценка поступлений доходов по текущему году в условиях действующего законодательства;

$NO_б$ – налоговая база;

S – ставка, установленная Налоговым кодексом Республики Казахстан.

Исходя из макроэкономических показателей и средней эффективной ставки по формулам:

$$P_0 = NO_б * S_{отч} \qquad (2)$$

$$S_{отч} = (P_{отч}/NO_{отч})*100\%, \qquad (3)$$

где $P_о$ – оценка поступлений доходов по текущему году в условиях действующего законодательства;

$NO_б$ – параметры макроэкономических показателей по оценке текущего года;

$S_{отч}$ – средняя эффективная ставка за отчетный год, %;

$P_{отч}$ – фактические поступления налогов за отчетный период;

$NO_{отч}$ – параметры макроэкономических показателей за отчетный период.

Второй подход применяется к налогам, по которым сложно определить базу для расчета из-за наличия нескольких критерий оценки налоговой базы и применения ставок. Оценка поступлений доходов в рамках второго подхода определяется следующими методами:

– по удельному весу фактических поступлений за определенный период в отчетном году, по формуле:

$$P_0 = P_{б(отч)} * U_{отч} \qquad (4)$$

$$U_{отч} = P_{0(отч)}/P_{отч} * 100\% \qquad (5)$$

где $P_о$ – оценка поступлений по текущему году в условиях действующего законодательства;

$P_{б(отч)}$ – фактические поступления за определенный период по текущему году;

$U_{отч}$ – удельный вес аналогичного периода в отчетном году, %;

$P_{о(отч)}$ – фактические поступления за аналогичный период отчетного года;

$P_{отч}$ – фактические поступления за отчетный год;

– по среднемесячному поступлению за определенный период по текущему году, по формуле:

$$P_0 = P_{б(отч)}/K_{б(отч)} * 12 \qquad (6)$$

где $P_о$ – оценка поступлений по текущему году в условиях действующего законодательства;

$P_{б(отч)}$ – фактические поступления за определенный период по текущему году;

$K_{б(отч)}$ – количество месяцев в определенном периоде текущего года;

12 – количество месяцев в году;

– путем индексации фактических поступлений за отчетный год на уровень инфляции, по формуле:

$$P_0 = P_{отч} * (100\% + I_б) \qquad (7)$$

где $P_о$ – оценка поступлений по текущему году в условиях действующего законодательства;

$P_{отч}$ – фактические поступления за отчетный год;

$I_б$ – уровень инфляции по текущему году, % [8].

Стоит отметить, что использование в чистом виде экстраполяционного подхода не учитывает постоянно меняющиеся факторы макроэкономической среды, изменения в налоговом и бюджетном законодательстве, приоритетные направления социально-экономической политики. Поэтому широко используемые в теории экстраполяционные методы не позволяют получить на практике достаточно точные прогнозы элементов доходов [6]. Учитывая такой недостаток экстраполяционного подхода, в Казахстане для оценки налогового потенциала наряду с ретроспективными значениями налоговых поступлений приняли во внимание и те факторы, которые оказывают влияние на размер налоговой базы и, в конечном счете на уровень налогового потенциала. К таким факторам можно отнести прогнозируемый уровень инфляции, коэффициент переоценки основных средств, прогнозируемое изменение базовой стоимости одного квадратного метра [3]. Таким образом, в Казахстане для оценки налогового потенциала используется

преимущественно экстраполяционный подход с элементами моделирования, т.е. учитываются текущие факторы экономической среды, которые влияют на уровень налогового потенциала. Это в определенной степени сглаживает недостатки экстраполяционного подхода, связанные с непринятием во внимание постоянно меняющихся факторов экономической среды.

Выбор экстраполяционного метода оценки налогового потенциала для Казахстана обусловлен относительно стабильным механизмом налогообложения, который позволяет перенести сложившуюся тенденцию в динамике налоговых поступлений на будущее. Но при этом происходит корректировка прогнозируемых показателей на основные экономические факторы, такие как темп инфляции, прирост налоговых баз.

Существует группа методов оценки налогового потенциала, основанная на показателях экономического дохода, таких как среднедушевые доходы населения, валовый региональный продукт.

В целях оценки налогового потенциала также целесообразно использование показателя среднедушевых доходов населения, являющегося базовым показателем относительного уровня налогового потенциала. Показатель среднедушевого дохода уже давно и широко применяется в качестве относительной меры налогового потенциала во многих странах мира, в частности в США. Показатель среднедушевых доходов населения является первым среди наиболее популярных макроэкономических показателей. Наиболее очевидный источник доходов регионального бюджета – доходы проживающих в этом регионе налогоплательщиков физических лиц – напрямую связан с одним из показателей относительного уровня налогового потенциала региона – среднедушевыми доходами населения региона [9].

Его основное преимущество – это простота определения и доступность данных о среднедушевых доходах населения, ежегодно публикуемых Комитетом по статистике Министерства Национальной экономики РК. Однако простота показателя среднедушевых доходов является и его главным недостатком. В современном Казахстане, где «теневая» экономика имеет относительно высокий удельный вес (в среднем 20% ВВП) [10], статистика среднедушевых доходов далеко не всегда отражает истинное положение дел.

Стоит отметить, что применение показателя среднедушевых доходов в качестве меры налогового потенциала целесообразно в тех областях, в которых наибольшую долю налоговых поступлений составляет индивидуальный подоходный налог.

Более полно налоговый потенциал регионов отражает показатель валового регионального продукта, исчисляемый как суммарная стоимость товаров, работ, услуг, произведенных с использованием экономических ресурсов региона. Метод валового регионального продукта достаточно прост в расчетах, но требует большого объема информации по каждой области. Кроме того, показатель ВРП должен быть увеличен на сумму прямых трансфертов из республиканского бюджета предприятиям и физическим лицам [11]. Метод оценки налогового потенциала на основе показателя ВРП базируется на оценке способности региональных органов власти мобилизовать доходы, исходя из готовности налогоплательщиков уплачивать законодательно установленные суммы налогов, исчисленных на основании средней доли налоговых изъятий в конечном доходе на территории области. Иначе говоря, в данном случае может быть рассчитана средняя налоговая нагрузка на валовую добавленную стоимость, произведенную в регионе. Потенциал региона фактически мобилизуется в форме его налоговых доходов, и данный показатель выражает долю ВРП, распределяемого через бюджет территории, на которой он и был создан, и позволяет оценить степень самостоятельности администрации региона в использовании произведенного ВРП [12]. Следовательно применение метода валового регионального продукта позволяет провести эффективную оценку налогового потенциала только в тех регионах, где наблюдается тесная взаимосвязь между налоговым потенциалом и валовым региональным продуктом. Недостатком применения метода ВРП в условиях Казахстана является частичное нарушение четкой взаимосвязи между валовым региональным продуктом и налоговым потенциалом. В основном, это относится к налогам, поступающим в местные бюджеты. К примеру, индивидуальный подоходный налог, взимаемый с дохода индивидуального предпринимателя, уплачивается по месту регистрации индивидуального предпринимателя. Возможны случаи, в которых индивидуальный предприниматель зарегистрирован в одном регионе, а фактически ведет предпринимательскую деятельность в другом регионе. Соответственно налоги, взимаемые с доходов, полученных в одном регионе, поступают в бюджет другого региона. Налицо несоответствие между налоговым потенциалом и валовым региональным продук-

том, т.е. нет реальной зависимости формирования бюджетов территории от уровня доходов населения, проживающего на данной территории. В связи с этим использование данного метода в Казахстане считается нецелесообразным.

Рассмотрим несколько вариантов оценки налогового потенциала на основе этого показателя. Простейшей оценкой в данном случае может быть средняя налоговая нагрузка на валовую добавленную стоимость произведенную в регионе:

$$\tau = \frac{\Sigma_i TA_i}{\Sigma_i Y_i}, \quad (8)$$

где τ – средняя (эффективная) ставка налогообложения добавленной стоимости в среднем по стране;

TA_i – сумма налоговых обязательств i-того региона, (налоговые поступления плюс прирост задолженности);

Y_i – валовой региональный продукт i-того региона.

Таким образом, оценка налогового потенциала может быть представлена следующим образом:

$$TA_i^* = \tau * Y_i, \quad (9)$$

где TA_i^* – оценка налоговых обязательств i-того региона (налоговые поступления плюс прирост задолженности) [13].

Заключение

Анализ методов оценки налогового потенциала, основанных на показателях экономического дохода показал, что содержание этих методов отражает уровень налогового потенциала регионов Казахстана лишь частично. Метод, основанный на среднедушевых доходах населения напрямую связан со степенью налогового потенциала. Однако в условиях относительно высокой доли теневого сектора экономики Казахстана, применение данного метода не позволяет объективно отразить уровень налогового потенциала. Что касается метода, основанного на показателе валового регионального продукта, то в рамках данного метода в некоторых случаях наблюдается несоответствие между налоговым потенциалом и валовым региональным продуктом. Отмеченные недостатки методов, основанных на показателях экономического дохода, объясняют тот факт, что применение этих методов в Казахстане нецелесообразно и, как следствие, они не применяются в РК.

На сегодня наиболее оптимальным методом оценки налогового потенциала является метод оценки, используемый в Казахстане, основанный на учете фактических налоговых поступлений с поправкой на ключевые факторы изменений экономической среды.

Литература

1 «Бюджетные игры» [Электронный ресурс] http://expertonline.kz/a13996/ (12.11.2015)

2 Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана. 30 ноября 2015 г. «Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие».

3 Приказ и.о. Министра национальной экономики Республики Казахстан от 24 ноября 2014 года «Об утверждении Методики прогнозирования поступлений бюджета»

4 Коломиец А.Л., Новикова А.И. О соотношении финансового и налогового потенциалов в региональном разрезе // Налоговый вестник.- 2000.- № 3. - С.14

5 Прокопенко Р.А. Понятие и роль налогового потенциала в экономическом развитии региона // Современные наукоемкие технологии. – 2007. – №12. – С.113 – 115.

6 Долгих И.Н. Налоговый потенциал территории: оценка и пути повышения // Вестник науки Сибири. – 2014. – №1(11). – С.133 – 141.

7 Миронов А.А. Подходы и методы оценки налогового потенциала региона // Вопросы экономики и права. – 2011. – №4. – С.400-404

8 Приказ и.о. Министра национальной экономики Республики Казахстан от 21 января 2015 года № 34 «Об утверждении методики прогнозирования поступлений бюджета»

9 Богачева О.В. Налоговый потенциал и региональные счёта //Финансы. 2000. № 2-3.

10 «В Казахстане созданы самые лучшие условия для ведения бизнеса» [Электронный ресурс] http://erkindik.kz/v-kazahstane-sozdanyi-samyie-luchshie-usloviya-dlya-vedeniya-biznesa/ (13,11.2015)

11 Мигунова М.И. Основы налогового планирования и прогнозирования. – Краснояр. гос. торг. - экон. ин-т. – Красноярск. 2009. – 121 с.

12 Тюрина Ю.Г. Современные подходы к определению налогового потенциала региона // Проблемы современной экономики. – 2014. – N 3 (51). – С. 248-251

13 Кадочников П.А., Луговой О.В., Синельников-Мурылев С.Г., Трунин И.В. Оценка налогового потенциала и расходных потребностей субъектов Российской Федерации. – М., 2001. – 177 с.

References

1 «Bjudzhetnye igry» [Jelektronnyj resurs] http://expertonline.kz/a13996/ (12.11.2015)

2 Poslanie Prezidenta Respubliki Kazahstan N. Nazarbaeva narodu Kazahstana. 30 nojabrja 2015 g. «Kazahstan v novoj global'noj real'nosti: rost, reformy, razvitie».

3 Prikaz i.o. Ministra nacional'noj jekonomiki Respubliki Kazahstan ot 24 nojabrja 2014 goda «Ob utverzhdenii Metodiki prognozirovanija postuplenij bjudzheta»

4 Kolomiec A.L., Novikova A.I. O sootnoshenii finansovogo i nalogovogo potencialov v regional'nom razreze // Nalogovyj vestnik.- 2000.- № 3. - S.14

5 Prokopenko R.A. Ponjatie i rol' nalogovogo potenciala v jekonomicheskom razvitii regiona // Sovremennye naukoemkie tehnologii. – 2007. – №12. – S.113 – 115.

6 Dolgih I.N. Nalogovyj potencial territorii: ocenka i puti povyshenija // Vestnik nauki Sibiri. – 2014. – №1(11). – S.133 – 141.

7 Mironov A.A. Podhody i metody ocenki nalogovogo potenciala regiona // Voprosy jekonomiki i prava. – 2011. – №4. – S.400-404

8 Prikaz i.o. Ministra nacional'noj jekonomiki Respubliki Kazahstan ot 21 janvarja 2015 goda № 34 «Ob utverzhdenii metodiki prognozirovanija postuplenij bjudzheta»

9 Bogacheva O.V. Nalogovyj potencial i regional'nye schjota //Finansy. 2000. № 2-3.

10 «V Kazahstane sozdany samye luchshie uslovija dlja vedenija biznesa» [Jelektronnyj resurs] http://erkindik.kz/v-kazahstane-sozdanyi-samyie-luchshie-usloviya-dlya-vedeniya-biznesa/ (13,11.2015)

11 Migunova M.I. Osnovy nalogovogo planirovanija i prognozirovanija. – Krasnojar. gos. torg. - jekon. in-t. – Krasnojarsk. 2009. – 121 s.

12 Tjurina Ju.G. Sovremennye podhody k opredeleniju nalogovogo potenciala regiona // Problemy sovremennoj jekonomiki. – 2014. – N 3 (51). – S. 248-251

13 Kadochnikov P.A., Lugovoj O.V., Sinel'nikov-Murylev S.G., Trunin I.V. Ocenka nalogovogo potenciala i rashodnyh potrebnostej sub#ektov Rossijskoj Federacii. – M., 2001. – 177 s.

Мустафина А.К.

К вопросу предпосылок введения налога с продаж в налоговую систему РК

Исследование проблем косвенного налогообложения на современном этапе имеет особое значение, поскольку налоги выражают фискальные интересы государства. Разумное их применение может позитивно воздействовать на процесс ценообразования и влиять на структуру потребления. Одной из главнейших проблем в области налогообложения является достижение оптимальной величины собираемости налогов. Налоги являются основным инструментом, с помощью которого образуются государственные и местные денежные фонды. Для любого государства, на какой бы ступени своего социально-экономического развития оно ни находилось, необходимость увеличения доходов бюджетов является одной из актуальнейших задач. Нахождение правильного решения этой задачи чрезвычайно важно и для экономики Каазахстана.

К факторам, негативно влияющим на сбор косвенных налогов, можно отнести: спад производства, тяжелое финансово-экономическое положение предприятий, рост неплатежей предприятий, предоставление большого количества льгот и отсрочек, введение «зон экономического благоприятствования», уклонение от уплаты налогов.

Ключевые слова: налогообложение, государственный бюджет, налоговая система, налог на добавленную стоимость.

Mustafina A.K.

On the issue of preconditions the introduction of sales tax in the tax system of the Republic of Kazakhstan

The study of indirect taxation issues at the present stage is of particular importance, since taxes express the fiscal interests of the state. Judicious use can positively influence the process of pricing and affect consumption patterns. One of the main problems in the area of taxation is to achieve the optimal value of tax collection. Taxes are the primary vehicle through which the image of the state and local money funds. For any state, at whatever stage of their economic and social development, it may be, the need to increase budget revenues is one of the most urgent tasks. Finding the right solution to this problem is extremely important for Kazakhstan economy.

Factors adversely affecting the collection of indirect taxes include: a decline in production, the heavy financial and economic position of enterprises, the growth of non-payment companies, the provision of a large number of exemptions and deferrals, the introduction of “zones of economic preference” tax evasion.

After analyzing After analyzing revenues of indirect taxes in the state budget revenues shows that in the structure of tax payments the share of indirect taxes decreased year by year, in 2013 the proportion was 30.0%, in 2014 – 26.6%, in 2015 – 22 , 7%, and the data shows the timeliness of the changes in tax legislation.

Key words: taxation, the state budget, the tax system, value-added tax.

Мустафина А.К.

ҚР салық жүйесіне сатудан түсетін салықты енгізудің алғышарттары

Қазіргі кезеңдегі жанама салықтардың мәселелерін зерттеу, ерекше маңызға ие, себебі жанама салықтар мемлекеттің фискалдық мүдделерін білдіреді. Жанама салықтарды парасатты пайдалану оңтайлы әсер әкеледі, баға белгілеу процесіне және тұтыну үлгілеріне әсер етуі мүмкін. Салық салу саласындағы негізгі проблемалардың бірі салықтарды жинаудың оңтайлы мәніне қол жеткізу болып табылады. Салықтар мемлекеттік және жергілікті ақша қаражат қорын құрудың негізгі құралы болып табылады Кез келген мемлекет үшін, олардың экономикалық және әлеуметтік даму сатысында байланыссыз, бюджеттің кірісін арттыру қажеттілігі ең өзекті міндеттердің бірі болып табылады. Осы мәселенің дұрыс шешім табуы Қазақстан экономикасы үшін өте маңызды болып табылады.

Жанама салықтарды жинақтауға теріс әсер ететін факторларға мыналар кіреді: өндіріс төмендеуі, кәсіпорындардың ауыр қаржы-экономикалық жағдайы, компаниялардың салықтарды төлемеу, жеңілдіктер мен кейінге қалдыру үлкен саны, «аймақтардың экономикалық артықшылығы», салық төлеуден жалтаруы.

Түйін сөздер: қосылған құн салығы, мемлекеттік бюджет, бюджет табыстары, салық жүйесі.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

УДК 336.221

Мустафина А.К.

Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Республика Казахстан, г. Алматы
*E-mail: akmucha@rambler.ru

К ВОПРОСУ ПРЕДПОСЫЛОК ВВЕДЕНИЯ НАЛОГА С ПРОДАЖ В НАЛОГОВУЮ СИСТЕМУ РК

Налоговая система является важнейшей составляющей экономического строя общества и отражает социальные, экономические и политические цели государства.

В Послании Президента Республики Казахстан – Лидера нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Казахстан в новой глобальной реальности; рост, реформы, развитие» сказано: «Нам необходимо пересмотреть всю систему государственных доходов и расходов. Прежде всего, следует расширить доходную базу бюджета. В 2017 году надо ввести вместо нынешнего НДС налог с продаж. Следует отменить все неэффективные налоговые льготы. Налоговые режимы надо оптимизировать – оставить только три уровня» [1].

На данном этапе развития экономики Республики Казахстан система косвенного налогообложения играет значительную роль в формировани бюджета страны. Поэтому любые вопросы реформирования косвенного налогообложения всегда являлись очень важными.

Актуальность анализа данной проблемы предопределена степенью теоретической разработки квинтэссенции косвенных налогов как органической составной части налоговой системы государства в условиях становления институциональной экономики. Доминантой, определяющей внутренние связи данной системы, их объективный характер, качественную и количественную характеристику, является налог как категория финансовых отношений государства. Его генезис и развитие обусловлены необходимостью удовлетворения растущих потребностей государства. Экономика изначально и на всех этапах своего развития функционирует в мире ограниченных ресурсов, поэтому финансовое обеспечение потребностей страны проявляется через бюджетные ограничения. Данный императив обусловливает необходимость использования косвенных форм налога как налога на потребление с целью масштабного и устойчивого формирования бюджетных доходов. Эмпирически он воспринимается как юридически обусловленный способ изъятия части располагаемого дохода подданных государства, использующий цену товара и услуги, входящие в стадию потребления посредством обмена.

Как видно из таблицы 1, в 2013 году доходы государственного бюджета РК составили 6281,1 млрд. тенге, доля нало-

говых платежей составила 74,9% всех доходов бюджета, или 4707,2 млрд. тенге. В 2014 году налоговые платежи составили 69,8% всех доходов государственного бюджета РК, или 5115,7 млрд. тенге, в 2015 году доходы бюджета составили 7634,8 млрд. тенге, налоговые платежи составили 4883,9 млрд. тенге, что составило 63,9%.

Таблица 1 – Государственный бюджет РК за 2013-2015 годы

Показатели	Годы			2014 г. в % к 2013 г.	2015 г. в % к 2014 г
	2013 г	2014 г	2015 г.		
Всего доходов (млрд. тенге)	6281,1	7321,3	7634,8	116,5	104,3
Из них налоговых поступлений (млрд. тенге)	4707,2	5115,7	4883,9	117,2	95,5
Доля налоговых поступлений в доходной части бюджета РК (%)	74,9	69,8	63,9		
Источник : http://www.minfin.gov.kz					

Темп роста доходов бюджета РК в 2014 году по отношению к 2013 году составил 116,5%, в 2015 году по отношению к 2014 году данный показатель составил 104,3%.

По налоговых платежам в 2014 году по отношению к 2013 году динамика положительная и составила 108,6%, в 2015 году по отношению к 2014 году – динамика отрицательная и составила лишь 95,5%.

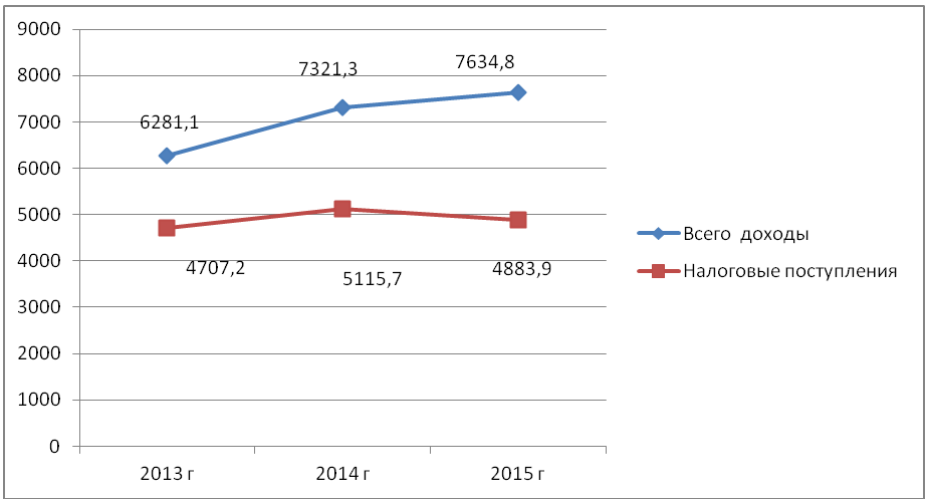

Рисунок 1 – Динамика поступлений доходов и налоговых платежей в государственный бюджет РК в 2013-2015 году
Источник: http://www.minfin.gov.kz

Проведя анализ поступлений косвенных налогов в доходы государственного бюджета видно, что в структуре налоговых платежей доля косвенных налогов с каждым годом снижается, в 2013 году доля составила 30,0%, в 2014 году – 26,6%, в 2015 году – 22,7%.

Проведя анализ поступлений платежей по косвенным налогам, видим, что проведение реформы в области налога на добавленную стоимость является актуальной.

Система косвенного налогообложения играет важную роль в формировании доходов бюджета, однако следует признать, что в отличии от прямого налогообложения – косвенное выполняет исключительно фискальную функцию.

Таблица 2 – Структура налоговых поступлений в государственный бюджет Республики Казахстан за 2012–2014 годы

Наименование	Поступления, млрд. тенге			Удельный вес, %			Темп роста, %	
	2013 год	2014 год	2015 год	В 2013 году	В 2014 году	2015 год	2014/2013	2015/2014
Налоговые поступления всего	4364,8	5115,7	4883,9	100	100	100	117,2	95,5
Прямые налоги	3055,6	3770,4	3778,4	70,0	73,4	77,3	123,4	100,2
Косвенные налоги	1309,2	1345,3	1105,5	30,0	26,6	22,7	102,7	82,2
Источник : http://www.minfin.gov.kz/								

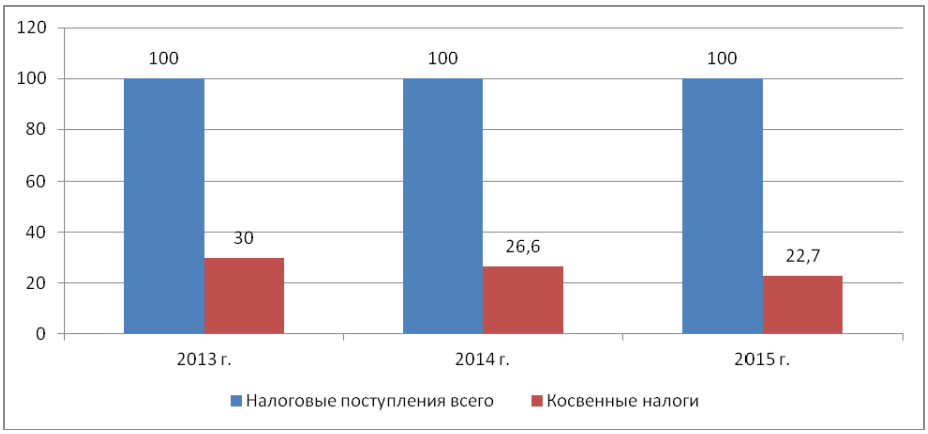

Рисунок 2 – Доля поступлений от косвенных налогов в государственный бюджет РК в 2013– 2015 году
Источник : http://www.minfin.gov.kz

Практика его применения, в том числе и мировая, знает три основных вида косвенных налогов:

– налог с оборота;

– налог на добавленную стоимость;

– налог с продаж.

В налоговой системе РК применяется налог на добавленную стоимость, НДС в силу своей природы является сдерживающим фактором экономического роста.

Налогом на добавленную стоимость облагается добавленная стоимость при производстве и реализации товара и взимается на каждой стадии до тех пор, пока он не достигнет конечного потребителя.

В экономической литературе широко описываются достоинства и недостатки НДС. К достоинствам НДС относят то, что НДС: прямо связывает налоговые поступления с ростом цен, несмотря на неизменные ставки, и является эффективным рычагом предотвращения инфляционного процесса бюджетных средств; посредством дифференциации ставок НДС дает государству значительную свободу маневра потребительского спроса; выполняет фискальную функцию и успешно сочетается исходя из интересов государства с либерализацией цен и инфляцией; выступает инструментом государственного регулирования экономики, а также рычагом борьбы с кризисом перепроизводства; в мировой практике является элементом политики сдерживания производства, проводимой с целью кризиса перепроизводства, ускоренного вытеснения с рынка слабых производителей.

К недостаткам НДС относят следующие показатели: высокая ставка НДС снижает покупательную способность населения и сужает рынок сбыта для производителей, а также не позволяет производителям быстро реализовать свою продукцию из-за ограниченных возможностей покупателей; в определенной степени является регрессивным косвенным налогом, поскольку полностью перекладывается на конечного потребителя; момент уплаты НДС поставщикам по сырью и мате-

риалам не совпадает с моментом получения НДС от покупателей в цене реализованной продукции; применение метода начисления в налоговом учете вынуждает отвлекать собственные оборотные средства для уплаты налога; неправильное использование регулирующих возможностей и внутреннего содержания негативно отражается на предпринимательской деятельности, особенно в сфере производства [2].

Анализ поступлений в бюджет от НДС свидетельствует не только о стабильном уровне доходов от косвенных налогов, так и о их значительном уровне в налоговых доходах бюджета. В современных условиях, значительного снижения темпов экономического развития страны, а соответственно и производства добавленной стоимости, необходимы поиски причин такого явления. Одной из основных причин неэффективность косвенного налогообложения в форме – налога на добавленную стоимость.

Добавленная стоимость в настоящее время предстает как «разница между рыночной ценой объема продукции и издержками на покупку поставщиков сырья» [3]. Приращение стоимости осуществляется непосредственно в производстве и частично на всем пути движения товара, выполненных работ до конечного потребителя. Налог на добавленную стоимость является одним из наиболее трудных для понимания, сложных для исчисления, уплаты и соответственно контроля со стороны налоговых органов. Трудность для понимания проистекает из самой сущности и тех разночтений, которые возникают исходя из его содержательной характеристики. В отечественной практике НДС – налог на потребление, и взимается через ценовой механизм, так же у данного налога высокая степень отвлечения им оборотных средств. Поскольку НДС взимается на каждой стадии производства и обращения, то это влечет за собой отвлечение оборотных средств, что угнетающе действует на экономику. (Корниенко Н.Ю., Головнева М.С. НДС и налог с продаж: доводы: за и против. – электронный ресурс)

Исходя их вышеизложенного, можно сделать вывод, что модернизация и администрирование налога на добавленную стоимость – это трудоемкий вопрос.

Замену НДС налогом с продаж считаем необходимым шагом налоговой системы.

Остановимся на зарубежном опыте функционирования налога с продаж. Налог с продаж – является одним из типов налога на потребление, который взимается непосредственно в торговой точке при покупке определенных товаров и услуг. Размер налога с продаж обычно устанавливается как процент от налогооблагаемой цены при продаже. Некоторые товары и услуги могут быть освобождены от этого налога, потому что законы о налоге с продаж обычно содержат список исключений. Законы, регулирующие порядок администрирования налога, могут требовать, чтобы налог с продаж был включен в цену либо добавлялся к цене непосредственно в торговой точке.

В большинстве стран налогов с продаж взимается продавцом с покупателя, а продавец перечисляет полученную сумму правительственной налоговой службе. Налог с продаж обычно взимается пи продаже товаров, но во многих случаях он также взимается и при продаже услуг.

Налог с продаж взимается только при продаже товаров или услуг их конечному потребителю. Чтобы достигнуть этого, покупатель, который не является конечным потребителем обычно обязан предоставлять продавцу «сертификат перепродажи», который подтверждает, что покупатель приобретает товар с целью его перепродажи. В этом случае налог будет взиматься с каждой позиции, которая не обеспечена таким сертификатом.

По нашему мнению, помимо проблем, не решенных в прошлом, необходимо так же учитывать другие негативные факторы, которые могут проявиться при введение налога с продаж:

– повышение розничных цен;

– проблема взимания налога с продаж при совершении покупок в интернет-магазинах;

– переключение части потребителей на приобретение товаров в зарубежных интернет-магазинах (как следствие – снижение конкурентоспособности отечественных поставщиков и рост социального расслоения, поскольку для наиболее бедной части населения покупки в интернете недоступны, следовательно налоговое бремя ляжет прежде всего на беднейших);

– рост теневой экономики вследствие сложности администрирования налога;

– сложности для налогоплательщиков по отражению в бухгалтерском и налоговом учете данных налоговых сборов. Если, как и прежде, часть товара будет освобождена от налога с продаж, то придется обеспечивать раздельный учет данных продаж.

Таким образом, для того чтобы налог с продаж стал эффективным инструментом повышения собственной доходной базы регионов, необходимо решение следующих задач:

– разработка нормативной правовой базы, не доспускающей двояких толкований, в смысле базы, субъектов и места уплаты налога;

– введение льгот на социально значимые товары и услуги для минимизации нагрузки на бедных потребителей;

– совершенствование системы администрирования налога.

Введение налога с продаж может мультипликативно увеличить поступление доходов в бюджет и по другим налогам, так как неизбежно повлечет за собой легализацию мелкой торговли, находящейся, как правило, в «тени».

Литература

1 Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана от 30 ноября 2015 г., Стратегия «Казахстан в новой глобальной реальности; рост, реформы, развитие» . http://www.akorda.kz

2 Мещеряков О.В. «Налоговые системы развитых стран мира.» Справочник. – М., 2011.

3 Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Современная экономическая энциклопедия. – СПб., 2002.

4 Ермекбаева Б.Ж. Проблемы развития налоговой системы Республики Казахстан в условиях глобализации. – Алматы, 2007.

5 Ермекбаева Б.Ж., Мустафина А.К., Мухияева Д.А. Методика исчисления налогов и других обязательных платежей: учебное пособие. Алматы: Қазақ университеті, 2014.

6 Ермекбаева Б.Ж. Механизм функционирования НДС в РК: состояние и проблемы. Журнал «Современный научный вестник». – № 2 (3). – 2006.

7 Барбашова Н.Е., Г.В. Курляндская «Налог с продаж: за и против» // Журнал «Финансы». – №9. – 2014.

8 Кузмичева И.А., Быкова М.А. «Налог на добавленную стоимость: проблемы и возможные пути решения» // журнал «Фундаментальные исследования». – №8. – 2014.

9 Голик Е.Н. «Проблемы и перспективы НДС в условиях реформирования российской истемы налогообложения» // журнал «Финансовый бизнес». – №3. – 2014.

10 http://www.minfin.gov.kz

References

1 Poslanie Prezidenta Respubliki Kazahstan N.Nazarbaeva narodu Kazahstana ot 30 nojabrja 2015 g., Strategija «Kazahstan v novoj global'noj real'nosti; rost, reformy, razvitie» . http://www.akorda.kz

2 Meshherjakov O.V. «Nalogovye sistemy razvityh stran mira.» Spravochnik. – M., 2011.

3 Vechkanov G.S., Vechkanova G.R. Sovremennaja jekonomicheskaja jenciklopedija. – SPb., 2002.

4 Ermekbaeva B.Zh. Problemy razvitija nalogovoj sistemy Respubliki Kazahstan v uslovijah globalizacii. – Almaty, 2007.

5 Ermekbaeva B.Zh., Mustafina A.K., Muhijaeva D.A. Metodika ischislenija nalogov i drugih objazatel'nyh platezhej: uchebnoe posobie. Almaty: Қazaқ universiteti, 2014.

6 Ermekbaeva B.Zh. Mehanizm funkcionirovanija NDS v RK: sostojanie i problemy. Zhurnal «Sovremennyj nauchnyj vestnik». – № 2 (3). – 2006.

7 Barbashova N.E., G.V. Kurljandskaja «Nalog s prodazh: za i protiv» // Zhurnal «Finansy». – №9. – 2014.

8 Kuzmicheva I.A., Bykova M.A. «Nalog na dobavlennuju stoimost': problemy i vozmozhnye puti reshenija» // zhurnal «Fundamental'nye issledovanija». – №8. – 2014.

9 Golik E.N. «Problemy i perspektivy NDS v uslovijah reformirovanija rossijskoj istemy nalogooblozhenija» // zhurnal «Finansovyj biznes». – №3. – 2014.

10 http://www.minfin.gov.kz

Шарапиева М.Д.

Теоретические аспекты логистического сервиса и проблемы управления качеством логистического сервиса

В статье рассматриваются вопросы управления логистическим сервисом для обеспечения стратегического конкурентного преимущества в условиях современной экономики через рациональное использование ресурсов и совершенствование бизнес-процессов обслуживания потребителей. Расмотрены теоретические аспекты логистического сервиса, виды логистического сервиса, задачи, функции и этапы формирования системы логистическского сервиса. Показано, что основными требованиям на пути повышения конкурентоспособности за счет логистического сервиса являются проведение внешнего и внутреннего аудита, определение уровня логистического сервиса и расходы на логистический сервис, позволяющие обеспечить быструю реакцию компании на изменяющиеся условия рынка. Предложена методика формирования системы логистического сервиса компании, используя модель управления системой логистического сервиса, построенную на принципах цикла Деминга. Этот метод способствует повышению их экономической устойчивости на рынке за счет логистической координации, позволяющей найти компромиссы между функциональными подразделениями и обеспечить их интегрированное взаимодействие с внешней средой. Разработан перечень показателей оценки компонентов качества логистического сервиса.

Ключевые слова: логистический сервис, управление, интеграция, качество логистического сервиса, распределительная логистика, контролинг, модель Деминга.

Sharapiyeva M.D.

Theoretical aspects of logistics services and quality control issues of logistical service

The article discusses the management of logistics services to provide strategic competitive advantage in today's economy, through the rational use of resources and improving business processes of customer service. It reviewed the theoretical aspects of logistics services, the types of logistics services, tasks, functions and stages of formation of logistichesskogo service. It is shown that the essential requirements in the way of increasing competitiveness through logistics service is to carry out external and internal audit, to determine the level of logistic service and the cost of logistics services, allowing us to provide quick response to changing market conditions. A method of forming a system of logistic service companies using the model of logistics service management system, based on the principles of the Deming cycle. This method contributes to their economic stability in the market due to logistical coordination to enable a compromise between functional units and provide them with an integrated interaction with the environment. A list of indicators to measure the quality of the components of logistics service.

Key words: logistics services, management, integration, the quality of logistics services, distribution logistics, controlling, model Deming.

Шарапиева М.Д.

Логистикалық сервистің теориялық аспектілері және логистикалық сервистің сапасын басқару мәселелері

Мақалада логистикалық сервисті басқару мәселелері қарастырылған. Заманауи экономикалық жағдайда стартегиялық бәсекелестік артықшылықты қамтамасыз ету үшін тұтынушыларға қызмет көрсетудегі бизнес процестерді жетілдіру және ресурстарды тиімді пайдалану. Логистикалық сервистің теориялық аспектілері, логистикалық сервис түрлері, міндеттері, функциялары және логистикалық сервисті құру сатылары көрсетілген. Мақалада логистикалық сервистің көмегімен бәсекеге қабілеттілікті жоғарылату шарттарының негізгісі болып, ішкі және сыртқы аудитті жүргізу, логистикалық сервистің деңгейін және логистикалық сервиске жұмсалатын шығындарды анықтау болып табылады және кәсіпорынның нарықтағы өзгерістерге сәйкес тез іс-әрекетін қамтамасыз етуі көрсетілген. Демингтің қағидалар цикліне негізделген кәсіпорынның логистикалық сервистік жүйесін құру методикасы ұсынылды. Бұл әдіс нарықтағы экономикалық тұрақтылық логистикалық кординация негізінде функцияналдық бөлімшелер арасында интегралды қарым-қатынас орнатуға қол жеткізеді. Логистикалық сервистің сапасының құрамдас бөлшектерін бағалау көрсеткіштерінің жиынтығы жасалды.

Түйін сөздер: логистикалық сервис, басқару, интеграция, логистикалық сервис сапасы, тарату логистикасы, контролинг, Деминг моделі.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

УДК 338.625

Шарапиева М.Д.

Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Республика Казахстан, г. Алматы
E-mail: aishali87@mail.ru

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЛОГИСТИЧЕСКОГО СЕРВИСА И ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ ЛОГИСТИЧЕСКОГО СЕРВИСА

Современный бизнес в условиях растущей конкуренции ищет все новые подходы уже не столько к завоеванию новых клиентов, сколько к укреплению связей с существующими потребителями. При этом в качестве основных инструментов бизнес использует не только экономические рычаги, что, конечно, в условиях кризиса является особенно актуальным, но и делает ставку на развитие логистического сервиса. Повышение уровня логистического обслуживания клиентов для многих компаний становится главной стратегической задачей.

В условиях «рынка покупателя» продавец вынужден строить свою деятельность, исходя из покупательского спроса. При этом спрос не ограничивается спросом на товар. Покупатель диктует свои условия также и в области состава и качества услуг, оказываемых ему в процессе поставки этого товара. Услуга, в общем понимании этого термина, означает чье-либо действие, приносящее пользу, помощь другому. Работа по оказанию услуг, по удовлетворению чьих-нибудь нужд называется сервисом.

Природа логистической деятельности предполагает возможность оказания потребителю материального потока разнообразных логистических услуг. Под логистическим сервисом понимается совокупность нематериальных логистических операций, обеспечивающих максимальное удовлетворение спроса потребителей в процессе управления материальными и информационными потоками, наиболее оптимальным, с точки зрения затрат, способом. Логистический сервис неразрывно связан с процессом распределения и представляет собой комплекс услуг, оказываемых в процессе поставки товаров [1].

Логистический сервис – это совокупность нематериальных логистических операций, обеспечивающих максимальное удовлетворение спроса потребителей в процессе управления материальными, финансовыми и информационными потоками наиболее оптимальным (с точки зрения затрат) способом.

Объектом логистического сервиса являются различные потребители материального потока. Осуществляется логистический сервис либо самим поставщиком, либо экспедиторской фирмой, специализирующейся в области логистического обслуживания.

Уровень сервиса оценивает не только вероятность того, что фирма сохранит своих клиентов, но и число потенциальных клиентов, которые могут стать реальными клиентами. Уровень сервиса рассчитывается по следующей формуле:

$$n = m/M * 100\%, \quad (1)$$

где n – уровень сервиса; M – количественная оценка теоретически возможного объема логистических услуг; т – количественная оценка фактически оказываемого объема логистических услуг [2].

Расходы на логистический сервис – это затраты, связанные с предоставлением потребителю комплекса услуг, сопутствующих продаже. К затратам на логистический сервис можно отнести расходы на транспортировку, содержание складских помещений, обработку заказов и информационную систему, управление складами и т. п. В принципе фирма может достичь любого уровня сервиса. Однако крайне высокий уровень сервиса – дело весьма дорогостоящее. Поэтому логистический сервис ориентирован на то, чтобы обеспечить баланс между качеством обслуживания потребителей и сопутствующими издержками. При уровне сервиса 70% и выше затраты начинают расти экспоненциально. При достижении уровня сервиса в 90% логистическое обслуживание становится невыгодным. При росте уровня сервиса с 95% до 97% экономический эффект составляет 2%, а расходы возрастают на 14%.

Потребитель при выборе поставщика принимает во внимание возможности последнего в области логистического сервиса, т. е. на конкурентоспособность поставщика влияет ассортимент и качество предлагаемых им услуг. С другой стороны, расширение сферы услуг сопряжено с дополнительными затратами.

Широкая номенклатура логистических услуг и значительный диапазон, в котором может меняться их качество, влияние услуг на конкурентоспособность фирмы и величину издержек, а также ряд других факторов подчеркивают необходимость для фирмы иметь точно определенную стратегию в области логистического обслуживания потребителей.

Рассмотрим последовательность действий, которые позволяют сформировать систему логистического сервиса [3].

Сегментация потребительского рынка, т. е. его разделение на конкретные группы потребителей, для каждой из которых могут потребоваться определенные услуги в соответствии с особенностями потребления.

1. Определение перечня наиболее значимых для покупателей услуг.

2. Ранжирование услуг, входящих в составленный перечень. Сосредоточение внимания на наиболее значимых для покупателей услугах.

3. Определение стандартов услуг в разрезе отдельных сегментов рынка.

4. Оценка оказываемых услуг, установление взаимосвязи между уровнем сервиса и стоимостью оказываемых услуг, определение уровня сервиса, необходимого для обеспечения конкурентоспособности компании.

5. Установление обратной связи с покупателями для обеспечения соответствия услуг потребностям покупателей.

Ресурсы компании концентрируются на предоставлении покупателям выявленных, наиболее важных для них услуг.

Логистическое сервисное обслуживание потребителей может осуществляться как самим производителем, так и торгово-посредническо́й структурой, а также специализированными транспортно-экспедиционными фирмами. Это зависит от вида логистической системы, уровня требований потребителей и стратегии поставщика (производителя, торгового посредника) [4].

Этапы формирования системы логистического сервиса

1. Сегментация потребительского рынка, т.е. его разделение на конкретные группы потребителей, для каждой из которых могут потребоваться определенные услуги в соответствии с особенностями потребления.

2. Определение перечня наиболее значимых для покупателей услуг.

3. Ранжирование (упорядочение) услуг, входящих в составленный перечень, по значимости для покупателей, сосредоточение внимания на наиболее значимых услугах.

4. Определение стандартов услуг для отдельных сегментов рынка.

5. Оценка оказываемых услуг, установление взаимосвязи между уровнем сервиса и стоимостью оказываемых услуг, определение уровня сервиса, необходимого для обеспечения конкурентоспособности компании.

6. Установление обратной связи с покупателями для обеспечения соответствия услуг потребностям покупателей [5].

Рассмотрим обобщенную схему логистического сервиса по структурным компонентам.

Микроуровень логистического сервиса – это организация, структура и качество обслуживания конкретных потребителей, а также оперативное управление логистической деятельностью и необходимыми для этого инфраструктурными элементами.

Макроуровень логистического сервиса представляет собой распределение заказчиков по зонам их агрегирования, сегментам целевого рынка, а также разработку стандартов обслуживания, стратегическое планирование, инвестиции, реализацию общей политики деятельности на рынке логистических услуг.

Стоит отметить, что, согласно Западной классификации логистической деятельности, в настоящее время выделяют 5 уровней логистического сервиса (Party Logistics – PL), которые отличаются и по спектру услуг, и по технологическому уровню

1. 1PL (First Party Logistic) – Автономная логистика

Данный сервис называется еще логистическим инсорсингом и характеризуется тем, что грузовладелец сам выполняет все логистические операции.

2. 2PL (Second Party Logistic) – Традиционная логистика

Второе название этой технологии: «логистика второй стороны» или частичный логистический аутсорсинг.

3. 3PL-провайдер – это специализированная компания, которой поручается аутсорсинг всех или большей части логистических операций, то есть сам грузовладелец не занимается внешней логистикой. 3PL-провайдер не участвует в планировании всей логистической цепочки предприятия и не включен в хозяйственную деятельность клиента.

4. 4PL (Fourth Party Logistic) – интегрированный логистический аутсорсинг

Сервис, при котором грузовладелец привлекает стороннюю логистическую компанию, и дает ей право оказывать услуги не только по комплексной транспортной логистике, но и по планированию и проектированию цепочек поставок, а также передает ей задачи по управлению логистическими бизнес-процессами на предприятии.

5. 5PL (Fifth Party Logistic) – «виртуальная» логистика. Когда 4PL-провайдер начинает оказывать еще и услуги сетевого бизнеса, то он становится 5PL-оператором. Таким образом, это аутсорсер логистической сферы, который, используя глобальное информационно-технологическое пространство, способен оказывать весь спектр услуг [6].

Задачи логистического сервиса:

1) консультирование потенциальных покупателей перед приобретением ими изделий, позволяющее сделать правильный выбор;

2) подготовка покупателя к наиболее эффективной и безопасной эксплуатации приобретаемой техники;

3) передача необходимой технической документации, позволяющей соответствующим специалистам должным образом выполнять обслуживающие функции;

4) предпродажная подготовка изделия во избежание отказа в работе во время демонстрации потенциальному покупателю;

5) доставка изделия на место эксплуатации таким образом, чтобы свести к минимуму вероятность его повреждения в пути;

6) приведение изделия в рабочее состояние и демонстрация потребителю его в действии;

7) обеспечение полной готовности изделия к эксплуатации в течении всего срока нахождения его у потребителя;

8) оперативная поставка запасных частей.

Для логистов решение этой задачи предусматривает:

1) формирование системы логистического сервиса в рамках политики обслуживания;

2) управление процессами, обеспечивающими логистическое обслуживание.

В свою очередь, управление логистическим сервисом включает:

1) организацию процессов, обеспечивающих реализацию предоставления логистических услуг;

2) разработку сбалансированной системы показателей, позволяющей оценивать эффективность логистического обслуживания;

3) налаживание контроля над их исполнением и проведение анализа контролируемых показателей;

4) определение причин, вызвавших отклонения, и разработка мероприятий по их устранению – проведение корректировки [7].

Все работы в области логистического обслуживания можно разделить на три основные группы:

– предпродажные, т. е. работы по формированию системы логистического обслуживания;

– работы по оказанию логистических услуг, осуществляемые в процессе продажи товаров;

– послепродажный логистический сервис.

До начала процесса реализации работа в области логистического сервиса включает в себя, в

основном, определение политики фирмы с сфере оказания услуг, а также их планирование.

В процессе реализации товаров могут оказываться разнообразные логистические услуги, например:

– наличие товарных запасов на складе;

– исполнение заказа, в том числе подбор ассортимента, упаковка, формирование грузовых единиц и другие операции;

– обеспечение надежности доставки;

– предоставление информации о прохождении грузов.

Послепродажные услуги – это гарантийное обслуживание, обязательства по рассмотрению претензий покупателей, обмен и т. д.

Осуществляя выполнение поставленной задачи, логисты должны всегда помнить об изменениях, происходящих на рынке конкурентов и в среде потребителей. Поэтому основными требованиям на пути повышения конкурентоспособности за счет логистического сервиса является проведение внешнего и внутреннего аудита, с определенной периодичностью, или в зависимости от изменившихся условий на рынке, что позволяет обеспечить быструю реакцию на изменяющиеся условия рынка [8].

При этом важно учитывать доступность показателей для клиентов и проверять достоверность оценки (восприятия) этих показателей со стороны потребителей, поскольку они могут воспринимать показатели обслуживания на основе иных требований к обслуживанию. Соответствие требований к обслуживанию со стороны клиентов и поставщиков должно оговариваться при заключении договора.

Решение всех задач, связанных с логистическим обслуживанием клиентов, во многом зависит от четкого обеспечения межфункциональной координации отдела логистики со смежными службами компании и, в первую очередь, с отделами маркетинга и продаж. Это особенно ярко проявляется при формировании логистического сервиса как неотъемлемой части политики обслуживания компании. Задача маркетинга заключается в разработке политики обслуживания на базе стандартов логистических услуг предложенных логистикой. Однако для разработки стандартов маркетинг должен предоставить логистике оценку рынка конкурентов и рынка потребителей. Маркетинг, проводя анализ рынка потребителей, сегментирует всю потенциальную базу клиентов по востребованности услуг и определяет, какие услуги являются наиболее востребованными и какими сегментами потребителей. Анализируя рынок конкурентной среды, маркетинг определяет перечень услуг, которые позиционируются компаниями-конкурентами, а также пытается сопоставить условия предоставления услуг и их стоимость на рынке [9].

Следующим шагом при формировании системы логистического сервиса является разработка показателей для оценки деятельности компании при предоставлении сервиса (каждой услуги отдельно и логистического сервиса в целом). Показатели эти должны согласовываться с общепринятой в компании системой контроллинга, в частности, построенной на основе сбалансированных показателей.

При анализе результатов обслуживания клиентов регистрируются отклонения и оцениваются причины их возникновения. Достижение показателями уровня сервиса значения не ниже запланированного (в условиях договора) говорит о совпадении ожиданий клиентов с предложением компании и возвращает цикл к стадии замера фактического значения. Однако наличие отклонения ожиданий потребителя от полученного уровня логистического сервиса является не чем иным, как 5-м разрывом в модели Зейтгамла [2]. Проведение анализа причин появления сбоя должно стать обязательным атрибутом системы управления качеством логистического сервиса, так как позволит не только выявить «виновника», но и сфокусироваться на «узком месте», прежде ускользавшем из поля внимания.

В зависимости от источника отклонения, процесс будет возвращаться либо на стратегический уровень разработки политики обслуживания, либо на тактический – контроля и мониторинга показателей (на этап планирования величин будущих значений), либо отправляться в блок корректировки (на этап разработки и внедрения мероприятий).

Поскольку качество услуг определяется как соответствие их требованиям потребителей, то эти требования должны быть сформулированы и измерены с помощью системы показателей. Тогда их отклонение в худшую сторону от требуемых значений будет означать, что сервис имеет ненадлежащее качество [10].

В общем случае под надежностью предоставления сервиса понимают свойство сервисной системы выполнять заданные функции, сохраняя свои характеристики в установленных пределах. Доступность характеризуется наличием условий для оказания требуемых потребителем услуг в удобное для него время, в удобном месте и по

приемлемой цепе. Часто оценивается скоростью выполнения услуг в удобное для клиента время.

В условиях насыщения потребительских рынков и обострения конкуренции, глобализации рыночных процессов и связей, динамичности изменения рыночной системы главным конкурентным преимуществом автосалонов является развитие логистического сервиса. Логистический сервис в деятельности автосалонов осуществляется в рамках интеграции современных методов управления, вызванных существенным снижением затрат и качеством обслуживания потребителей.

Однако существует ряд проблем, связанных с управлением логистическим сервисом:

– приоритетность совершенствования технологий в сфере производства и неразвитость их в секторе продаж; механистический характер управления в автосалонах, сковывающий инициативу и самостоятельность низовых звеньев в формировании и специализации бизнес-процессов, что способствует повышению эффективности в условиях конкуренции;

– отсутствие в контексте стратегического планирования целей повышения качества логистического сервиса, в частности, и конкурентоспособности автосалонов в целом;

– недостаточная ориентированность механизма управления качеством обслуживания на удовлетворение потребностей потребителей;

– отсутствие эффективной методики анализа качества логистического сервиса и несоблюдение важнейших принципов управления им при создании и функционировании систем управления [11].

В свою очередь, ресурсы, привлекаемые в развитие сферы деятельности автосалонов, ограничены, а организационные и экономические методы управления не в полной мере учитывают особенности реализации логистического сервиса.

Для определения истиной причины возникновения сбоя предполагается проверить:

– правильность понимания ожиданий потребителей,

– соответствие стандартов (плановых величин показателей) этим ожиданиям,

– наличие проблем в логистических процессах стратегического и операционного уровней,

– соответствие декларируемого качества логистического сервиса фактически оказываемому компанией поставщика [12].

Поэтому проблемы эффективного управления логистическим сервисом должны рассматриваться на качественно новой основе, связанной с интегрированным подходом как к процессам, так и ресурсам. Моделирование логистического сервиса позволяет взглянуть с другого ракурса на технологию работы, обозначив сильные и слабые стороны, открыв новые возможности для развития и совершенствования системы логистического сервиса.

Логическим обобщением вышесказанного является интегрированная модель управления системой логистического сервиса, построенная на принципах цикла Деминга (Plan – Do – Check –Act) и заключающаяся в описании бизнес-процессов предоставления логистического сервиса на базе современных стандартов обслуживания, отличающаяся учетом взаимосвязей между ресурсами системы и запросами потребителей, эффективный менеджмент которыми обеспечивает оптимизацию общих затрат, скорости реагирования на изменяющиеся условия внутренней и внешней среды [13].

Следует отметить, что интегрированная модель управления системой логистического сервиса позволяет синхронизировать функции планирования, организации, контроля, совершенствовать бизнес-процессы на основе цикла Деминга, что способствует повышению их экономической устойчивости на рынке за счет логистической координации, позволяющей найти компромиссы между функциональными подразделениями и обеспечить их интегрированное взаимодействие с внешней средой.

Литература

1 Логистика. Полный курс MBA, учебник. / Дыбская В.В., Зайцев Е.И., Сергеев В.И., Стерлигова А.Н. – М.: Изд. «Эксмо», 2008. – 944 с.

2 Сергеев В.И. Управление качеством логистического сервиса// Логистика сегодня. – №5. – 2008. – С.270-280.

3 СтокДж.Р., Ламберт Д.М. Стратегическое управление логистикой. – М.: Инфра-М, 2005. – 757 с.

4 John T. Mentzer, Daniel J. Flint, G. Tomas M. Hult Logistics Service Quality as a Segment-Customized Process // The Journal of Marketing. – Vol. 65, No. 4. – Oct., 2001. – pp. 82-104 Published by: American Marketing AssociationStable URL: http://www.jstor.org/stable/3203500 .Accessed: 16/01/2012

5 Mentzer, John T., Daniel J. Flint, and John L. Kent (1999), Developing a Logistics Service Quality Scale, // Journal of Business Logistics, 20 (1), pp.9-32.

6 Ягузинская И.Ю. Управление логистическим сервисом в деятельности автосалонов: Автореф. … дис. канд. экон. наук. [Текст] / И.Ю. Ягузинская. – Саратов, 2014. – 24 с.

7 Одинцова Т.Н. Теоретико-методологические основы исследования логистики в сервисной экономике: монография [Текст] /Т.Н. Одинцова. – Саратов: ИЦ «Наука», 2010. – 196 с.

8 Версан В.Г., Королькова В.И. Стандартизация и сертификация в сфере

9 Костоглодов Д.Д., Харисова Л.М. Распределительная логистика. – Ростов н/Д.: РГЭА, 1996.

10 Семенов В.М., Васильева О.Е. Сервис промышленных товаров. – М.: ф Центр экономики и маркетинга, 2001. – 208 с.

11 Челенков АП. Управление качеством сервисных продуктов// Маркетинг. – 2000. – №2.– С. 115-123.

12 Bernard J. LaLonde and Paul H.Zinzer, Customer Service Meaning and Measurement. Chicago: National Council of Physical Distribution Management, 1976.

13 Douglas M.Lambert, James R.Stock Strategic logistics Management. – Third Edition: – Chicago: Council of Logistics Management, 1993. – P. 862.

References

1 Logistika. Polnyj kurs MVA, uchebnik. / Dybskaja V.V., Zajcev E.I., Sergeev V.I., Sterligova A.N. – M.: Izd. «Jeksmo», 2008. – 944 s.

2 Sergeev V.I. Upravlenie kachestvom logisticheskogo servisa// Logistika segodnja. – №5. – 2008. – S.270-280.

3 StokDzh.R., Lambert D.M. Strategicheskoe upravlenie logistikoj. – M.: Infra-M, 2005. – 757 s.

4 John T. Mentzer, Daniel J. Flint, G. Tomas M. Hult Logistics Service Quality as a Segment-Customized Process // The Journal of Marketing. – Vol. 65, No. 4. – Oct., 2001. – pp. 82-104 Published by: American Marketing AssociationStable URL: http://www.jstor.org/stable/3203500 .Accessed: 16/01/2012

5 Mentzer, John T., Daniel J. Flint, and John L. Kent (1999), Developing a Logistics Service Quality Scale, // Journal of Business Logistics, 20 (1), pp.9-32.

6 Jaguzinskaja I.Ju. Upravlenie logisticheskim servisom v dejatel'nosti avtosalonov: Avtoref. … dis. kand. jekon. nauk. [Tekst] / I.Ju. Jaguzinskaja. – Saratov, 2014. – 24 s.

7 Odincova T.N. Teoretiko-metodologicheskie osnovy issledovanija logistiki v servisnoj jekonomike: monografija [Tekst] /T.N. Odincova. – Saratov: IC «Nauka», 2010. – 196 s.

8 Versan V.G., Korol'kova V.I. Standartizacija i sertifikacija v sfere

9 Kostoglodov D.D., Harisova L.M. Raspredelitel'naja logistika. – Rostov n/D.: RGJeA, 1996.

10 Semenov V.M., Vasil'eva O.E. Servis promyshlennyh tovarov. – M.: f Centr jekonomiki i marketinga, 2001. – 208 s.

11 Chelenkov AP. Upravlenie kachestvom servisnyh produktov// Marketing. – 2000. – №2.– S. 115-123.

12 Bernard J. LaLonde and Paul H.Zinzer, Customer Service Meaning and Measurement. Chicago: National Council of Physical Distribution Management, 1976.

13 Douglas M.Lambert, James R.Stock Strategic logistics Management. – Third Edition: – Chicago: Council of Logistics Management, 1993. – P. 862.

Садыханова Д.А.

Ұлттық инновациялық жүйе модельдері және дамыған елдердегі инновациялық даму механизмдері

Қазіргі таңда Қазақстан экономикасында ұзақ мерзімдік периодта бәсекелестік қабілеттіліктерді дамыту тек қана инновациялық экономикаға өту негізінде ғана іске асуы мүмкін. Қазіргі инновациялық экономика – қызмет етуінің негізі көпжақты, жүйесіз, көп негізі бар инновациялардың генезисі болып табылатын, дамудың фундаменталды базасы ретіндегі ұлттық нновациялық жүйені құрайды. Іс жүзінде, инновациялық үрдісті ынталандыру жаңашылдықтарды өңдеу, енгізу және таратулар үшін түрлі экономикалық және әлеуметтік институттарды байланыс орнатылатын ұлттық және аймақтық инновациялық жүйелерді құру негізінде жүргізіледі.

Әлемнің бәсекеге қабілетті елдерінің инновациялық жүйелері әртүрлілігіне қарамастан, ортақ бір сипатқа ие: бұл мемлекеттердегі инновациялардың генезис үрдісі мен өткізілуі, тиімділік пен нәтижеліліктің жоғары көрсеткіштеріне ие. Қазақстанда ұлттық инновациялық жүйенің негізгі элементтері соңғы 10 жыл ішінде құрылған, бірақ, сонымен қатар, инновациялық қызметтің тізбекті үлгісі ғылыми техникалық прогресстің тиімділігін анықтаудың элементарлы тізбегі жөнінде ескі тұжырым басым келеді.

Түйін сөздер: ұлттық инновациялық жүйе, үлгілер, дамыған елдер, инновациялық даму, механизмдері, инновациялық қызмет, инновациялық қолдау.

Sadykhanova D.A.

Models of national innovation systems and mechanisms of innovative development in the developed countries

Currently, the development of competitive advantages of Kazakhstan's economy in the long term can only be achieved on the basis of the transition to an innovative economy. A modern innovative economy as the fundamental basis of formation of national innovation system, which is the basis for the functioning of the genesis of innovation as a non-uniform, non-linear and multifaceted process. Activating the innovation process is put into practice through the formation of national and regional innovation systems, in which the set of interrelations between various social and economic institutions for the development, deployment and diffusion of innovations. Innovative system of competitive countries of the world, for all their differences, are united in one thing: the process of genesis and implementation of innovation in these countries have high levels of efficiency and effectiveness. In Kazakhstan, the main elements of the national innovation system created in the last 10 years, but is dominated by an outdated idea of the linear model of innovation and an elementary chain to identify the effects of scientific and technological progress: the cost of science – the resulting increase in the absolute volume of sales.

Key words: national innovation systems, models, international experience, innovative development, innovation, innovation support.

Садыханова Д.А.

Модели национальной инновационной системы и механизмы инновационного развития в развитых странах

В настоящее время формирование конкурентных преимуществ экономики Казахстана в долгосрочном периоде может быть обеспечено в следствии перехода к инновационной экономике. Современная инновационная экономика в качестве фундаментальной базы формирования создает национальную инновационную систему, основой функционирования которой является генезис инноваций как смешанный, нелинейный и разносторонний процесс. Активизация инновационного процесса на практике осуществляется посредством формирования национальных и региональных инновационных систем, где определяется взаимосвязь разнообразных общественных и экономических институтов для разработки, внедрения и распространения новшеств. Инновационные системы конкурентоспособных государств мира, при всех своих отличиях, едины в одном: процесс генезиса и реализации инноваций в этих странах имеет высокие показатели результативности и эффективности. В Казахстане основные элементы национальной инновационной системы созданы в течение последних 10 лет, но доминирует устаревшее представление о линейной модели инновационной деятельности и элементарная цепочка для выявления эффектов научно-технического прогресса: затраты на науку – результирующий прирост абсолютного объема продаж.

Ключевые слова: национальные инновационные системы, модели, зарубежный опыт, инновационное развитие, инновационная деятельность, инновационная поддержка.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

ӘОЖ 334:65(045)

Садыханова Д.А.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
E-mail: d.i.n.a.r.a@mail.ru

ҰЛТТЫҚ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖҮЙЕ МОДЕЛЬДЕРІ ЖӘНЕ ДАМЫҒАН ЕЛДЕРДЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМУ МЕХАНИЗМДЕРІ

Әртүрлі елдердегі ұлттық инновациялық жүйелердің үлгілерін зерттеу, олардың ерекшеліктерін, қозғаушы күштері мен елдің экономикалық дамуына әсер ету позициясынан алғандағы тиімділігін анықтауға көмектеседі. Инновациялық жүйелердің ішіндегі элементтер, қағидалар мен өзара қарым-қатынас механизмдерінің қызметтеріндегі айырмашылықтар, олардың даму мақсаттарының әр түрлілігімен, сонымен қатар тарихи түрде қалыптасқан комбинациялар немесе қалыптасқан бәсекелестік артықшылықтарымен шартталған.

Инновациялық жүйелер концепциясының негізін қалаушылардан бастап, ғалымдар түрлі ҰИЖ-дің «ұлттық» аспектісіне үлен көңіл бөліп келе жатыр, себебі олардың қызмет ету нысанының ерекшелігі – елеулі дәрежеде ұлттық биліктің саясаты және бағдарламаларымен анықталады. Осылайша, К.Фриман алғашқы рет 1987 жылы «инновацияның ұлттық жүйесі» деген терминді соғыстан кейінгі жылдары Жапонияның қарқынды экономикалық дамуын сипаттағанда қолданды. Басқа елдердің (Оңтүстік Корея, Сингапур, Тайвань және т.б.) мысалында салыстырмалы талдау жасап, К. Фриман ҰИЖ модельдерінде әлемдік тәжірибемен ұсынылған қағидалық ерекшеліктерді қалыптастырды. Осы саладағы келесі зерттеулер Б.-А. Лундвалл және Р. Нельсонмен жүргізілген болатын. Б.-А. Лундвалл ұлттық инновациялық жүйе түсінігін тұтынушылар, мемлекет және қаржылық институттар тарапынан талдады. Нельсон түрлі дәрежеде дамыған елдердің инновациялық жүйелерін сипаттады.

Бүгінде түрлі ғалымдармен айтылған ұлттық инновациялық жүйе түсініктемелерінің көптүрлілігіне қарамастан, олардың барлығы ұлттық ерекшелік факторы технологиялық өзрегістерді қалыптастыруда елеулі рөл атқаратынын мойындайды. Оларға институционалды факторлармен (білім беру жүйесі, негізгі «ойыншылар», мемлекет тарапынан технологиялық инновацияларды қолдаудың кешенді шаралары және т.б.) қатар, мәдени, тарихи, тілдік және т.б. факторлар жатады.

Әдебиетте инновациялық жүйе үлгілерінің бірнеше жіктелімі берілген. Мысалы, француз экономисттері Amable B., Barre R., Boyer R. ҰИЖ-нің «нарықтық», АҚШ пен Ұлыбританияға тән, «мезо-корпоратисттік» (Жапония), «интеграциялық-еуропалық», Германия,Франция, нидерланды және Италияға тән және

«әлеуметтік-демократиялық» (скандивиялық елдер) үлгілерін ерекшелеп көрсетеді [2].

Мильнер Б.З. және т.б. авторлар ұжымы экономикалық жүйе типімен сәйкес ұлттық инновациялық жүйелердің үш моделін бөліп көрсетеді: нарықтық-желілік (классикалық нарықтық, иерархиялық емес, желілік), әкімшіл-әміршіл ҰИЖ (классикалық нарықтық емес немесе этатистикалық, иерархиялық, желілік нарықтық қарым-қатынастармен үйлеспейтін), сонымен қатар аралас-желілік ҰИЖ (постклассикалық нрықтық, инновациялық процестерде мемлекет пен жеке секторлардың әріптестік қарым-қатынасына негізделген иерархиялық емес-желілік) [3].

Amable B. және басқа да ғалымдардың пікірінше, әр елдің тарихи дамуы технологиялық динамиканы анықтайтын институттар жүйесінің ерекшеліктерін қалыптастырады. Бұл институттардың бірдей, «эталондық» конфигурациясы жоқ. Әр ҰИЖ қандай да болсын елдің өз тарихи мұрасы негізінде қалыптасады. Сол себепті, бөлек жүйелердің бірыңғай жүйеге ұмтылысына қарағанда өзара бір-бірін толықтыруын көруге болады; айтылған әрбір жүйелер тез технологиялық өзгерістерге жауап беруге түрлі қабілеті бар [4].

Қазақстандық ғалымдардың [5] зерттеулерінде ҰИЖ моделдері ғылыми-техникалық және елдің инновациялық саясатының ерекшеліктеріне сай анықталады:

– американдық үлгі, өзіне кіретін барлық элементтердің дамығандығымен, инновациялық қызметті ынталандырудың жанама әдістерін кең қолданумен, әлемдегі ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарға (ҒЗТКЖ) ең көп шығынмен сипатталады (ҒЗТКЖ-ға әлемдік шығыстардың 33% астамы);

– еуропалық үлгі, американдық үлгімен салыстырғанда инновациялық циклдың соңғы звеноларының аздап артта қалуымен сипаталады. Бұл үлгіге шағын және орта кәсіпорындардың жоғары инновациялық белсенділігі, мемлекеттік қолдаудың тікелей және жанама механизмдерінің үйлесуі тән.

– жапондық (азиаттық) үлгі, негізгі назар инновациялық циклдің соңғы кезеңдеріне, қолданбалы зерттеулер және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарға бөлінеді. Елдің инновациялық дамуында негізгі рөлді ірі корпорациялар ойнайды, инновацияларды мемлекеттік қолдаудың тікелей және жанама шаралы дамыған.

ҰИЖ басқа жіктемелері әдетте бірнеше негізгі елдерді ерекшелейді, олардың өздеріне тән ерекшеліктері бар. Мысалы, географиялық белгілері бойынша АҚШ, Жапония, Еуропаның бөлек елдерінің ҰИЖ қарастырылады. Соңғы кездері экономисттер бұл елдерге Қытайды да қосып отыр [6].

Инновациялық дамудың түрлі нысандағы механизмдері XX ғасырда көптеген елдерде іске асырылып, олардың әрбірі генезистің тиімді жүйелерін құруға және инноациялардың ұлттық экономикада және әлемдік нарықта таралуына ықпалдастық мақсатымен шаруашылық жүргізудің ғылыми концепциялары мен эмпирикалық нысандарын жасау арқылы талпынды.

Әлемдік тәжірибеде инновациялық қызметті дамытудың механизмдері ретінде бөліп қарастырады:

– белсенді араласудың мемлекеттік стратегиялары;

– орталықсыздандырылған (жанама) реттеудің әдістері;

– аралас.

Белсенді араласудың стратегиясы Жапония, Франция, Нидерланды және т.б. сияқты елдерде инновациялық қызметті арттырады. Бұл елдерде инновациялық қызмет ұлттық экономика өсуінің басты факторы ретінде танылады. Осы стратегияның аясында мемлекет университеттерге қаржылық көмек көрсетеді, жеке ғылыми зерттеулер мен жұмыстар жүргізетін ұйымдарға жеңілдіктер береді. Бұл стратегияны таңдау заңнамаға және мемлекеттің ішкі саясатына елеулі өзгертулер енгізуді талап етеді.

Орталықсыздандырылған реттеу стратегиясы ғылыми және инновациялық саладағы мемлекеттің қатысуының құрделі механизмін қолдануды білдіреді. Бұл стратегияны қолдану инновациялық қызметтегі мемлекеттің рөлін сақтайды, сонда да белсенді араласу стратегиясына тән қатаң директивті байланыстар жоқ. Бірінші орынға ғылыми ұйымдар, жоғары технологиялық кәсіпорындар шығады. Мемлекеттің рөлі ҰИЖ-нің барлық қатысушыларына инновациялық қызметті дамыту үшін жағымды жағдай жасауда көрінеді. Осындай стратегия Ұлыбритания, АҚШ және бірқатар басқа елдерде дамуда.

Аралас стратегияда алдыңғы екі стратегияның мінездемелері біріктірілген. Ол экономикасының басым бөлігін мемлекеттік сектор қамтитын елдерде басым түрде қолданылады және мемлекеттің саясаты осы сектордағы салалардың жоғары экспорттық әлеуетін қолдауға бағытталған. Бұл жағдайда мемлекеттік кәсіпорындарға қатысты билік белсенді араласу саясатын қолданады, ал басқа кәсіпорындарға – орталықсыздандырылған реттеу стратегиясын қолданады. Осындай тәжірибе мысалы ретінде Швеция елін келтірсе болады.

Инновациялық қызметті мемлекеттік қолдауда экономикалық реттеудің тікелей және жанама реттеудің түрлі нысандары бар. Тікелей әдістер жүйесіне жатады:

– мақсатты, пәндік-бағытталған немесе мәселелік-бағытталған қаржыландыру, мемлекеттік несиелеу, лизинг, өндірістің перспективалық бағыттарындағы және дамушы түрлеріндегі зерттеулердің санын көтеру мақсатымен қор операциялары түріндегі мемлекеттік инвестициялау.

– жоспарлау және бағдарламалау, мемлекеттік кәсіпкерлік;

– ғылыми зерттеулер саласындағы, соның ішінде ғылыми-щерттеу және білім беру университеттерімен, өндірістік ұйымдардың кооперациясын белсендіретін шаралар [7].

Әдістердің негізгі айырмашылығы әсер етудің тікелей әдістері экономикалық субъектілермен қабылданатын шешімдерге тікелей әсер етуінде, ал жанама әдістер мемлекеттің экономикалық мақсаттарыа сай келетін даму бағытын таңдауға қажет алғышарттарды ғана жасайды. Қазіргі жағдайда жанама әдістер шетелде көбірек қолдануды, себебі тікелей бюджеттік қаржыландыруға қарағанда үлкен бір уақыттық шығындарды талап етпейді, сонымен қатар жеке инновациялық кәсіпкерлікті дамыту үшін жағымды жағдай жасайды. Ынталандырудың жанама тәсілдеріне ғылым және инновация саласындағы заңнама, салықтық жеңілдіктер жүйесін, венчурлық қаржыландыру механизмдерін дамыту, мемлекеттік инновациялық инфрақұрылымды қалыптастыру және ғылыми-техникалық инновациялық өнімдер нарығын дамыту, шағын, орта және ірі кәсіпорындарды біріктіретін инновациялық кластерді қалыптастыру, сонымен қатар белгілі бір салады және географиялық аумақта қызмет ететін ғылыми-зерттеу ұйымдарын құру [8].

Ынталандырудың жанама әдістердің ішіндегі белсенді қолданатындарының бірі арнайы салық режимдері. Бұл ынталандыру түрі қоғамның қажеттіліктеріне сай келетін қызмет салаларына бизнестің қызығушылығын арттыруға бағытталған. Инновациялық қызмет саласында салықтық режимдер кәсіпкерлік сектор тарапынан және басқа да мемлекеттік емес шаруашылық жүргізу субъектілерінің қаржылық салымдарды үлкейту үшін қолданылады.

Шетелдік тәжірибені талдауда анықталғаны: ғылыми-инновациялық қызметті белсендіру үшін салықтық ынталандырудың негізгі түрі ретінде салықтық жеңілдіктер қарастырылады. Салық құрылымындағы элементке (салық салу объектісі, салық базасы; салық ставкасы; салық кезеңі; салықты есептек тәртібі, төлеу мерзімі) қарай, жеңілдік қайсын өзгертуге бағытталған, соған байланысты салықтық жеңілдіктер және салықтық несиелер деп бөлінеді. «Салық жеңілдігі» (tax allowance) түсінігі салық сомасын есептеуде салық базасынан толық немесе ішінара алып тастауға жататын соманы белгілеу үшін қолданылады. Ғылыми-зерттеу және конструкторлық жұмыстарға инвестиция құятын кәсіпорындар белгілі бір кезеңдегі оның ҒЗТКЖ-на шығыстарына тең немесе артық көлемде салық салынатын табыыстан шегерім алады.

Ынталандырудың басқа түрі – «салықтық несие» (tax credit), кәсіпкерлік қызмет субхектісінің соңғы салықтық міндетемелерінен ҒЗТКЖ-на кеткен шығыстарына пайыздық қатынастағы шегерімді білдіреді.

Әлемдегі бәсекеге қабілетті елдердің ҰИЖ үлгілері төменде келтірілген.

АҚШ-да ғылыми-техникалық саясатты жасау мен іске асыруды жүзеге асыратындар: АҚШ Президенті, Ұлттық ғылыми кеңес, жұмысшы органы – ғылыми-техникалық саясат бойынша Басқарма, оның басшысы ғылым бойынша Президент кеңесшісі. Саясатты жасауға Ғылым академиясы қатысады. Ол АҚШ-да қоғамдық ұйым дәрежесінде құрылған. Сонымен қатар инновациялық қызметті мемлекеттік реттеу органдарына НАСА (Ұлттық ғарыш агенттігі), Стандарттардың ұлттық бюросы, Қорғаныс министрлігі, Өндірістік зерттеудің ұлттық орталығы, Денсаулық сақтау ұлттық институты, Ғылымды дамытуға әрекеттестіктің Американдық ассоциациясы.

АҚШ-тың инновациялық жүйесінің өзіне тән ерекшелігі инновациялық инфрақұрылымның түрлі формаларының бар болуы: технологиялық парктер (technology parks), зерттеу парктері (research parks) және ғылыми парктер (science parks). Технопарк – ғылыми зерттеулер нәтижелерін, ғылыми идеяларды нақты тауарлар мен қызметтерге айналдыру жұмыстарын коммерцияландыруға септігін тигізуге бағытталған институттар жүйесі. Американдық технопарктің өзегі университет немесе мемлекеттік зерттеу орталығы, олардың негізінде еншілес инновациялық компаниялар құрылады [1].

Алғашқы технопарк АҚШ-та 1950 жылдардың басында Стэнфорд университетінің (Калифорния штаты) индустриалдық паркі негізінде пайда болған және Кремний (Силикон) алқабы деген атау алған болатын. Қазіргі кезде – бұл елдегі ең үлкен, жоғары технологиялар саласында 250 мыңнан астам жұмыс орнын беретін

технологиялық компаниялардың ең көп саны бар технопарк. Бүгінгі таңда АҚШ-тың Кремний алқабы және Бостон (Массачусетс штаты) сияқты аймақтарында елдің инновациялық компанияларының жартысы шоғырланған. АҚШ-ғы инновациялық қызметі қаржыландыру жеке компаниялардың жоғары үлесімен, венчурлық қорлардың (2010 жылы – 1183 венчурлық қор жалпы капиталы 176,7 млрд. АҚШ. долл.) тарамдалған желісімен, сонымен қатар мемлекеттік қаржыландырумен сипатталады. Қаржылық жоспарлау және бақылау әдетте соңғы өнімді алуға бағытталған.

АҚШ-та көптеген дамыған елдердегі сияқты, жеке кәсіпорындар инновацияның негізгі көзі болып табылады. Олар зерттеу жұмыстарын қаржыландыруда негізгі рөлді ойнайды.

Экономикалық ынтымақтастық және даму бойынша Ұйымның (ЭЫДҰ) ҰИЖ-ні бағалау бойынша әдіснамасын қолдана отырып, ғылым мен технология дамуының көрсеткіштерін 4 негізгі топқа бөлуге болады: ҒЗТКЖ-ға шығыстар; білімге инвестиция (мемлекеттік және жеке білім, бағдарламалық қамсыздандыру); зерттеушілер; патенттер, АҚШ инновациялық жүй басқа елдерді ҰИЖ-і ішінен жетекші орын алады деген қорытынды шығаруға болады. Жалпы алғанда, АҚШ-ның технологиялық көшбасшылыққа жетуі келесідей факторлардың өзара ықпалдастығы нәтижесінде пайда болды:

– жеке университеттер мен мемлекеттік лабораториялардың іргетастық зерттеулерін қаржылық қолдау;

– интеллектуалдық меншік объектілеріне құқықты беру саласындағы заңнама, ол жаңа технологиялардың коммерциялануына септігін тигізді;

– білім беру және іргетастық және қолданбалы ғылым, өндіріс және нарық арсындағы мықты байланыстың болуы;

– шағын ғылым сыйымдылығы мол кәсіпорындарды құрудың оңайлығы;

– ұйымдардың өзгерістеріне бейімделетін жоғары өзгермелілік;

– өзгермелі еңбек нарығы, жоғары білімді, кәсіби менеджерлердің болу;

– қаржы нарығы тарапынан тәуекел мен инновацияларға дайын болу.

Соңғы мәліметтері бойынша, ҒЖТКЖ-ға АҚШ шығыстары сатып алу қабілетінің паритеті бойынша 401 576,5 млн. АҚШ долларын құраған, ол елдің ЖІӨ-нің 2,88% құрайды. ҒЖТКЖ-ға шығыстар бойынша көшбасшы үштікке АҚШ-тан бөлек, Қытай және Жапония жатады.

АҚШ-ты қазіргі кезде қызмет етіп тұрған өндіріс жүйесі және тезнологияларды беруді XX ғасырдың 80-жылдарының басында қабылданған заңнамалық актілер қалыптастырды. Жаңа заңнама инновациялық қызметті ынталандыруға, жеке зерттеушілер мен ұйымдардың ғылыми қызметтерінің нәтижесін коммерциялық қолдануды жетелдетуге бағытталған. Дәл осы АҚШ-та кезеңде ҒЖТКЖ-ға шығыстардың өсуі бір уақытта бюджеттік қаражаттарға істелген жұмыстарды қолданудың тиімділігі төмендеуі мәселесі пайда болды. «Шағын бизнесте инновациялық қызметтің дамуы туралы» заңының аясында (The Small Business Innovation Development Act of 1982) мемлекеттік бюджеттен қаржыландырылатын және жеке сектордың негізінде инновациялық экономиканың дамуын ынталандырушы ұлттық бағдарламалардың бірқатары жасалынды. Бай-Доул (Bayh-Dole Act) заңы федералдық үкіметпен қаржыландырылатын зерттеулерді орындау кезінде жасалған өнертапқыштықтарға меншік құқығын ғылыми-зерттеу ұйымдарына, кәсіпкерлерге берді. Стивенсон-Уайдлер (Stevenson-Wydler Technology Innovation Act) технологиялық инновациялар туралы заңы мемлекеттік лабораториялар және жеке кәсіпорындардың біріккен ғылыми зерттеулері процесінде жасалған өнертапқыштықтарға меншік құқығын беруді анықтады. Технологиялар трансферті саласындағы жаңа заңдарды қабылдау ЖОО-на және ұлттық лабораторияларға патенттерге меншік құқығын беріп, федералды бюджеттен қаржыландырылатын зерттеулер нәтижелерін коммерцияландыруды ынталандырды. Егер бұрында елде коммерцияланған мемлекеттік патенттер үлесі 5%-дан аспаса, жаңа заңнаманы қолданудың басында өнертапқыштықтардың үштен бір бөлігі іске асырылған. Лицензияланған өнімдерді сатудан бюджетке түскен салықтық түсімдер 5 млрд. АҚШ долларын құрады.

Келесі кезеңдерде үкімет интеллектуалдық меншік құқығын ҒЗТКЖ орындаушыларына береді – университеттерге, зерттеу ұйымдарына, жеке фирмаларға.

АҚШ-қа инновациялық қызметті мемлекеттік қолдаудың тікелей әдістеріне кіреді:

– іргетастық зерттеулерді қаржыландыру;

– интеллектуалдық меншікті, авторлық құқықты және сауда белгілерін және осы құқықтарды қорғауға маманданған соттар жүйесін қорғау;

– техникалық стандарттарды қабыдау;

– шағын бизнесті қолдау мақсатымен өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы саласында білім мен тәжірибені тарату қызметі;

– өнімге мемлекеттік тапсырыс.

АҚШ үкіметі инновациялық кәсіпкерлікті қолдаудың бірқатар бағдарламаларын жасады: «Шағын бизнесте инновациялық зерттеулер» (The Small Business Innovation Research – SBIR), «Шағын бизнестің технологиялар трансферті» (The Small Business Technology Transfer – STTR), «Жоғары технологиялар бағдарламасы» (the Advanced Technology Program) [9].

АҚШ-та инновациялық қызметті мемлекеттік қолдаудың жанама әдістері кең таралған. Жекелей алғанда, ол есептелген салық төлеміне жеңілдік түріндегі салық несиелері, сонымен қатар салықтық амортизация аясында амортизациялық аударымдардың арнайы режимі. Салықтық жеңілдіктердің екі түрі бар – көлемдік және өсімдік. Көлемдік жеңілдік шығыстар көлеміне пропорционалды түрде салықтық жеңілдік береді. АҚШ-та ҒЗТКЖ-ға шығыстар 100% компанияның салық салынатын табысынан шегеріледі. Дәл осындай тәжірибе Канадада, Ұлыбританияда, Италияда қолданылады (кесте 1).

1-кесте – Корпорациялар үшін ҒЗТКЖ саласында салықтық жеңілдіктер

	Көлемдік	Өсімдік	Аралас
Салық несиелері (R&D credits), табысқа есептелген салықты төмендетеді	Канада, Италия, Оңтүстік Корея, Нидерланды	Франция, Жапония, Мексика, АҚШ	Португалия, Испания
Салықтық есептен шығарулар (R&D allowances), табысқа есептелген салық үшін базаны кемітеді	Дания, Ұлыбритания	Норвегия, Бельгия	Австралия, Австрия, Венгрия
Ескерту – [7] көзі бойынша құрастырылған			

Өсімдік салық жеңілдігі компанияның базалық жылға қатысты зерттеулерге шығыстарының кеткен өсіміне қарап немесе белгілі бір периодағы орташа шамаға қарап есептеледі. Бұл жеңілдік зерттеулерге шығыстар кеткеннен кейін іске асады. АҚШ-та оның көлемі 20%-ды құрайды, алайда кейбір шектеулер бар. Өсімдік салық жеңілдігі ҒЗТКЖ-ның жаңа технологиялық процестер немесе өнімдерді жасауға бағытталған шығыстарына ғана қолданылады. Бұл жеңілдік өнімнің түрі немесе типін өзгерту, косметикалық немесе басқа да өзгерістерге жүрмейді.

Қазақстанда инновациялық қолдаудың әдістері мен құралдары белсенді қалыптасуды. Инновациялық жүйенің дамуының қазіргі кезеңінде инновациялық қызметті ынталандырудағы негізгі рөл мемлекетке тиесілі.

Қазақстандағы ҰИЖ даму механизмі басқа дамыған елдермен салыстырған келесідей дефектілері бар:

– аз көлемдегі іргетастық зерттеулерді тікелей қаржыландыру, әсіресе тәжірибелік-конструкторлық жобалар, нәтижесінде көптеген университеттер өздерінің өнертапқыштықтары мен лабораториялық үлгілерін өндіріс сатысына жеткізе алмай отыр;

– мәселені жанама реттеу әдістері жүйесінде формалды құрылған, іс жүзінде қызмет етпейтін инновациялық инфрақұрылым бар, ол тәжірибелік-конструкторлық жобалардың кезеңін бітіруге және өнеркәсіппен байланысты іске асыруға көмектеспейді.

– инноватор-ұйымдар үшін жанама қолдау шараларының елеусіз шаралары, оның ішінде отандық инновациялық бизнес үшін ыңғайсыз салық несиелері, венчурлық несиелеу шаралары.

ҰИЖ дамуы әр ел үшін жеке түрде болады және қоғамдағы қалыптасқан әлеуметтік-экономикалық қарым-қатынастармен анықталады. Алайда, ҰИЖ қалыптасу сатысында басқа елдерде өз тиімділігін дәлелдеген бөлек құралдар мен тәсілдер қолданылуы мүмкін.

Талдау көрсеткендей, көптеген инновациялық қолдаудың құралдары көп жерлері ұқсас болып келеді және елдердің белгілі бір тобымен тиімді қолданылады. Шетелде қолданылатын инновациялық қызметтік ынталандыру механизмдерінің кең спектрінің ортақ қасиеті бар, олардың арасынан келесідей механизмдерді ерекшелеуге болады:

1. Инновациялық процесте мемлекеттің тікелей қатысуы механизмдері: жеңілдік ставкалары бойынша инновациялық компанияларды мемлекеттік несиелеу, экономиканың басым салаларында зерттеулердің мемлекеттік тапсырысын орналастыру, ғылыми зерттеулерді қаржыландыруға қатысу және т.б.

2. Жанама қатысу механизмдері: инновациялық белсенді кәсіпорындар үшін салықтық және басқа да жеңілдіктер жүйесі арқылы, олардың ішінде белсенді қолданылатындары: ҒЗТКЖ-на шығыстарды салық салынатын табыстан шегерім етіп алып тастау, салық несиелері, инновациялық инфрақұрылымды қалыптастыру және т.б.

Әдебиеттер

1 Иванова Н.И. Национальные инновационные системы // Вопросы экономики. – 2001. – № 7. – С. 59-71.

2 Направления повышения конкурентоспособности экономических субъектов в условиях интеграции России в систему мирохозяйственных связей/ под. ред. Береговских А.Н. – Новосибирск: Издательство СО РАН, 2008. – 529 с.

3 Amable B., Barre R., Boyer R. Les systemes d'innovation a l'ere de la globalization. – Paris: Economica, 1997. – 401 p.

4 Инновационное развитие: экономика, интеллектуальные ресурсы, управление знаниями / под ред. Б. З. Мильнера. – М.: ИНФРА-М, 2010. – 624 с.

5 Силуянова Е.В. Национальная инновационная система Беларуси: перспективы развития // Научные труды ДонТУ. Серия экономическая. – 2004. – №87. – С. 75-82.

6 Рогов С.М. Россия должна стать научной сверхдержавой // Вестник Российской академии наук. – 2010. – Т. 80, № 7. – С.579-590.

7 Шардин И.В. Разработка и реализация инновационной политики: опыт высокоразвитых стран // Мир человека. – 2008. – № 3. – С. 3-14.

8 Мельникова И. Н. Стимулирование научно-инновационной деятельности: мировой опыт // Журнал международного права и международных отношений. – 2010. – №3. – С.89-93.

9 Science and Engineering Indicators 2012. – Arlington VA: National Science Board (National Science Foundation), 2012. – 589 p.

10 National venture capital association yearbook 2011. – Thomson Reuters, 2011. – 114p.

References

1 Ivanova N.I. Nacional'nye innovacionnye sistemy // Voprosy jekonomiki. – 2001. – № 7. – C. 59-71.

2 Napravlenija povyshenija konkurentosposobnosti jekonomicheskih sub#ektov v uslovijah integracii Rossii v sistemu mirohozjajstvennyh svjazej/ pod. red. Beregovskih A.N. – Novosibirsk: Izdatel'stvo SO RAN, 2008. – 529 s.

3 Amable B., Barre R., Boyer R. Les systemes d'innovation a l'ere de la globalization. Paris: Economica, 1997. – 401 p.

4 Innovacionnoe razvitie: jekonomika, intellektual'nye resursy, upravlenie znanijami / pod red. B. Z. Mil'nera. – M.: INFRA-M, 2010. – 624 s.

5 Silujanova E.V. Nacional'naja innovacionnaja sistema Belarusi: perspektivy razvitija // Nauchnye trudy DonTU. Serija jekonomicheskaja. – 2004. – №87. – S. 75-82.

6 Rogov S.M. Rossija dolzhna stat' nauchnoj sverhderzhavoj // Vestnik Rossijskoj akademii nauk. – 2010. – T. 80, № 7. – S.579-590.

7 Shardin I.V. Razrabotka i realizacija innovacionnoj politiki: opyt vysokorazvityh stran // Mir cheloveka. – 2008. – № 3. – S. 3-14.

8 Mel'nikova I. N. Stimulirovanie nauchno-innovacionnoj dejatel'nosti: mirovoj opyt // Zhurnal mezhdunarodnogo prava i mezhdunarodnyh otnoshenij. – 2010. – №3. – S.89-93.

9 Science and Engineering Indicators 2012. – Arlington VA: National Science Board (National Science Foundation), 2012. – 589 p.

10 National venture capital association yearbook 2011. – Thomson Reuters, 2011. – 114p.

Нурманова Б.З.

Экономическая теория Дж.М. Кейнса (К 80-летию выхода «Общей теории занятости, процента и денег»)

В 2016 г. отмечается 80 лет со дня выхода в свет работы Кейнса «Общая теория занятости, процента и денег». Эта дата актуализирует исследование феномена данного труда, заставляет искать ответ на вопрос о причинах бурных дискуссий, развернувшихся вокруг нее. Кейнс опроверг многие положения предшествующей экономической науки, подверг критике основополагающие принципы классической теории. Прежде всего, в отличие от представителей классической школы, он обнаруживает, что рыночный механизм не имеет внутренних механизмов саморегулирования, и доказывает необходимость государственного регулирования экономики. Кейнс изменил методы изучения экономической действительности: ввел макроэкономический подход, учитывал психологические аспекты человеческого поведения, большое внимание уделял факторам неопределенности и ожиданий. В связи с этим в статье рассматриваются особенности кейнсианской теоретической системы, проанализирован вклад Кейнса в развитие экономической науки. Также в статье показан опыт применения стабилизационной экономической политики, стимулирования совокупного спроса и обеспечения занятости.

Ключевые слова: методология Кейнса, парадокс бережливости, эффективный спрос, мультипликатор, кейнсианские методы регулирования экономики.

Nurmanova B.Z.

Economic theory of J. M.Keynes (To release the 80th anniversary of «The General Theory of Employment, Interest, and Money»)

In 2016 been celebrated the 80th anniversary of publication of the work of Keynes' "General Theory of Employment, Interest and Money". This date are updated by exploration of the phenomenon of labor, forces to search for the answer to the question about the causes of heated discussions that have unfolded around her. Keynes refuted many provisions of the preceding economic science, he has criticized the basic principles of the classical theory. First of all, in contrast to the classical school, he discovers that the market mechanism has no internal self-regulating mechanisms, and demonstrates the need for state regulation of the economy. Keynes changed the methods of studying the economic reality: introduced the macroeconomic approach, take into account the psychological aspects of human behavior, paid much attention to the uncertainty factors and expectations. In this regard, the article discusses the features of the Keynesian theoretical system, analyzed the contribution Keynsav development of economic science. The article also shows the experience of stabilization policy, stimulate aggregate demand and employment.

Key words: methodology of. Keynes, paradox of thrift, effective demand, multiplier, Keynesian methods of economic regulation.

Нұрманова Б.З.

Дж. М. Кейнстің экономикалық теориясы («Жұмыспен қамтудың, пайыздың және ақшаның жалпы теориясы» еңбегінің жарық көргенінің 80 жылдығына)

2016 жылы Кейнстің «Жұмыспен қамтудың, пайыздың және ақшаның жалпы теориясы» атты еңбегінің жарық көргенінің 80 жылдығы аталады. Бұл дата аталған еңбек феноменінің зерттелуін өзектендіреді, аталған еңбек аясында орын алған қызу пікірталастардың себептерін іздеуге итермелейді. Кейнс алдыңғы экономикалық ғылымның көптеген ережелерін теріске шығарды, классикалық теорияның негізгі қағидаларын сынға алды. Ең әуелі, классикалық мектеп өкілдерінен ерекше, Кейнс нарықтық механизмде өзін-өзі реттеудің ішкі механизмдері жоқ екендігін ашады және экономиканың мемлекеттік реттелуінің қажеттілігін дәлелдейді. Ол экономикалық шындықты зерттеудің әдістерін өзгертті: макроэкономикалық тәсілді енгізді, адам мінез-құлқының психологиялық аспектісін ескерді, анықталмағандық және күтім факторларына аса көңіл бөлген. Осыған байланысты мақалада кейнсиандық теориялық жүйенің ерекшеліктері қарастырылады, экономикалық ғылымның дамуына Кейнстің қосқан үлесі талданған.

Түйін сөздер: Кейнс әдістемесі, ұқыптылық парадоксы, тиімді сұраныс, мультипликатор, экономиканы реттеудің кейнстік әдістері.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

УДК 330.834.1

Нурманова Б.З.

Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Республика Казахстан, г. Алматы
E-mail: biken@bk.ru

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ ДЖ.М. КЕЙНСА (К 80-ЛЕТИЮ ВЫХОДА «ОБЩЕЙ ТЕОРИИ ЗАНЯТОСТИ, ПРОЦЕНТА И ДЕНЕГ»)

Работа Дж.М. Кейнса «Общая теория занятости, процента и денег» есть, без сомнения, наиболее значимый труд в области экономической теории в XX столетии. И этой точки зрения придерживаются как сторонники Кейнса, так и противники. Все 80 лет после ее появления продолжаются споры вокруг основных идей этой работы, и не следует считать, что вопросы, поднятые Кейнсом, окончательно решены. Ни одна из предыдущих великих работ, за исключением «Капитала» К. Маркса, не вызывала таких споров, ни «Богатство народов» А. Смита, ни «Начала политической экономии» Д. Рикардо, ни «Принципы экономической науки» А.Маршалла.

Причин такого неоднозначного отношения к труду Кейнса много. Но, видимо, основное – это опровержение главнейших постулатов всей предшествующей экономической науки, которая утверждала, что объем производства и, соответственно, возможность удовлетворения потребностей зависят от редкости и ограниченности ресурсов. А эффективное распределение ресурсов возможно только в результате действия свободного рыночного механизма при минимальном участии государства. Кейнс же, в противоположность классической школе, пришел к выводу, что все жизненно важные проблемы экономики следует изучать не на стороне производства, а на стороне спроса, обеспечивающего реализацию результатов производства. И существует возможность влиять на производство и доходы путем сочетания фискальной и денежно-кредитной политики.

В годы Великой Депрессии на первый план вышла проблема занятости, и к анализу данной проблемы Кейнс подходит кардинально иначе, чем классики. Представители классической теории исходили из того, что рыночный механизм в состоянии обеспечить полную занятость населения, допуская существование лишь «добровольной безработицы» (А. Пигу). Равновесие на рынке труда обеспечивается за счет гибкости цен и ставок заработной платы как в сторону повышения, так и в сторону понижения. Но к 20-30-м годам XX века ситуация изменилась: монополии, законы о минимальной заработной плате, политика профсоюзов привели к тому, что цены и зарплата стали не гибкими, особенно в сторону понижения. В результате, при уменьшении спроса происходит не снижение цен, а сокращение

производства и занятости. Равновесие восстанавливается за счет безработицы. Исходя из этого, Кейнс приходит к выводу, что для экономики состояние равновесия с полной занятостью нетипично; вынужденная безработица есть имманентно присущее ей явление.

Кейнс изменил и метод исследования. Для предшествующих теорий был характерен микроэкономический подход, заключающийся в том, что анализ ведется с точки зрения отдельных экономических единиц. Условия процветания отдельной фирмы в этом случае отождествляются с условиями процветания нации в целом. Кейнс же использовал модель взаимодействия ограниченного числа агрегированных величин, которые необходимы для того, чтобы объяснить, от чего зависит объем и динамика уровня производства. Это дало начало новой отрасли экономической науки – макроэкономике, что позволило сделать количественные прогнозы того, как «экономика» будет вести себя в ответ на любое изменение государственной политики. По мнению известного экономиста Н. Калдора, «главная причина, почему книга Кейнса нашла такой распространенный отклик вскоре после своей публикации, заключается в том, что она вернула экономическую науку к своей первоначальной цели - быть инструментом для разработки рациональной экономической политики» [1, с.2].

Ключевым положением научной системы Кейнса является теория эффективного спроса. Исследуя причины безработицы, ученый приходит к выводу, что уровень занятости, следовательно и объем производства, определяются факторами спроса, а не предложения. В отличие от классиков, которые не придавали проблеме спроса существенного значения, Кейнс поставил ее в центр своей теории. Как отмечал один из современников Кейнса, современные депрессии вызваны не недостатком товаров, а недостатком рынков, не недостатками в предложении, а недостаточным спросом.

Под эффективным спросом Кейнс понимает платежеспособный спрос, определяющий уровень занятости. Компонентами его являются потребительские расходы и инвестиции. Рассматривая факторы, определяющие величину потребительских расходов, автор, наряду с такими как доходы, покупательная сила денег, желание людей обеспечить себе резерв денег, выделяет психологические аспекты. Кейнс формулирует «основной психологический закон»: «люди склонны, как правило, увеличивать свое потребление с ростом дохода, но не в той же мере, в какой растет доход» [2, с. 211].

Из основного психологического закона следует, что чем богаче общество, чем выше доход, которым оно располагает, тем меньшая часть этого дохода направляется на потребление и все большая – на сбережения. Для поддержания полной занятости необходимо, чтобы растущее сбережение поглощалось увеличивающимся спросом на инвестиции. Кейнс считает инвестиции основным фактором эффективного спроса, и одна из основных проблем в его теории – достижение такого уровня инвестиций, который обеспечил бы полную занятость. Объем инвестиций зависит, во-первых, от предельной эффективности капитала и, во-вторых, от нормы процента, в основе принятия инвестиционных решений лежит сравнение этих двух величин. Предельная эффективность капитала есть ожидаемый доход от дополнительной единицы капитала. Предприниматели будут инвестировать до тех пор, пока ожидается, что будущие доходы от капитала превышают процент. Предельная эффективность капитала зависит от оценки будущих доходов, поэтому очень чувствительна к спекуляции, панике, ожиданиям и т.д. Такой подход позволяет объяснить, почему объемы инвестиций сокращаются при снижении процентной ставки и, наоборот, растут при ее повышении. Если предприниматели весьма пессимистичны в отношении будущего, то и достаточно дешевые кредиты не будут их привлекать. В условиях же роста экономики и оптимистичных прогнозов будет увеличиваться спрос и на достаточно дорогие инвестиционные ресурсы. Определяющим фактором является не абсолютная величина процентной ставки, а ее соотношение с ожидаемыми доходами. Норма процента определяет нижний предел прибыльности инвестиций.

В теории процента Кейнс также отходит от традиционного для классической школы объяснения процента как платы за сбережение или ожидание, выдвигая при этом достаточно простой контраргумент: если человек хранит свои сбережения в форме наличности, он не получает никакого процента, хотя эти сбережения ничуть не хуже, чем другие. Таким образом, процент не может быть платой за сбережения. В кейнсианской интерпретации процент есть чисто денежный феномен, отражающий спрос на деньги и их предложение.

Спрос на деньги определяется «предпочтением ликвидности», предложение – количеством денег в обращении. В связи с этим необходимо

обратиться к теории «предпочтения ликвидности». Почти во всех моделях, созданных представителями классической школы, деньги рассматриваются только как средство обращения. По мнению же Кейнса, деньги играют активную роль в экономике, являются привилегированной частью активов, к которой тяготеет любой хозяйственный субъект. И он выделяет три мотива, по которым люди предпочитают ликвидность, т. е. желают иметь при себе наличность: 1) трансакционный мотив, вытекающий из потребностей товарно-денежного обращения; 2) мотив предосторожности – т.е. люди на всякий случай хотят иметь на руках несколько больше денег, чем необходимо для трансакций (сделок); 3) спекулятивный мотив, непосредственно связанный с нормой процента. Рассуждая о спекулятивном мотиве предпочтения ликвидности, Кейнс обращается к биржевым спекуляциям. Вообще это было одним из больших увлечений ученого, к которому он достаточно часто возвращался, хотя занимался различными видами деятельности, и биржевые спекуляции позволили ему увеличить личное состояние. Когда часть дохода сберегается, возникает проблема выбора, в какой форме сохранять активы: в виде ликвидности или ценных бумаг (конечно, форм, в которой можно держать активы, значительно больше, но Кейнс сосредотачивается на этих двух). При выборе важную роль играют ожидания людей относительно будущего поведения процентной ставки. Если процент слишком высокий, то люди ожидают, что следует ждать его понижения, при этом курс ценных бумаг будет повышаться. В этой ситуации предпочтительней держать ценные бумаги, чем деньги. Если же процент достаточно низкий и в будущем он, возможно, повысится, то ликвидность следует придержать, а ценные бумаги купить позже, когда их курс снизится. Кейнс делает вывод, что рыночные субъекты предпочитают ликвидность, причем это предпочтение возрастает в периоды неуверенности и неустойчивости денежного рынка. Процентная ставка есть, по его выражению, «плата за расставание с ликвидностью» [2, с.295] и представляет собой в значительной степени психологический феномен. Мы видим, что при рассмотрении процента, как и в случае с потребительскими расходами, Кейнс обращается к психологическим аспектам поведения человека. В этом также он отходит от присущего классической теории метода «экономического человека», предполагающего рассмотрение человека исключительно с точки зрения рациональности.

Уже отмечалось, что в структуре эффективного спроса Кейнс наиболее значимым элементом считает инвестиции. Во-первых, по сравнению с потребительскими расходами, они более изменчивы, непостоянны и, следовательно, существенно воздействуют на колебания совокупного производства и уровня занятости. Во-вторых, Кейнс устанавливает связь между приростом инвестиций и ростом дохода, называемую мультипликатором. Кейнсианский инвестиционный мультипликатор разработан на основе мультипликатора занятости Р. Кана. Идея мультипликатора такова: рост инвестиций означает в конечном итоге увеличение чьих-то доходов; полученный доход расходуется на потребление и превращается в доходы новых лиц (эффект снежного кома). Важно отметить, что в кейнсианской модели мультипликатора речь не идет об увеличении национального дохода за счет производительного эффекта капиталовложений. Об отдаче капиталовложений можно было бы говорить только в долгосрочном аспекте, и анализ проводился бы с использованием производственной функции. Кейнс же исследует влияние инвестиций с точки зрения формирования денежного дохода в зависимости от склонности общества к потреблению. Чем большую часть своих доходов общество тратит по потребление, тем больше величина мультипликатора.

И в этом моменте Кейнс опровергает один из базовых императивов классической теории – бережливость. В предыдущие времена бережливость считалась добродетелью, источником накопления, способствующей процветанию. Кейнс же полагает, что бережливость, уменьшая потребительские расходы, ведет к перепроизводству, что сказывается на уровне производства и национального дохода. И не следует ожидать роста инвестиций вследствие сбережений, как полагали представители классической школы. В условиях сокращения спроса предприниматели не будут увеличивать свои расходы. В кейнсианской теории такая ситуация получила название «парадокс бережливости».

Кейнс отверг доктрину laissezfaire, полагая, что в этом случае величина спроса будет недостаточной по сравнению с выпуском, и возникнут безработица, депрессия и другие нежелательные явления. Государство должно стабилизировать экономику, воздействуя на эффективный спрос. Кейнс рассматривает два основных метода регулирования экономики: денежно-кредитную и бюджетную политику. Первый метод направлен на активизацию инвестиционного спроса путем

снижения процентной ставки. Но в условиях глубокого спада инвестиции почти не реагируют на понижения ставки процента. Кроме того, ограниченность денежно-кредитной политики объясняется еще и «ловушкой ликвидности»: за определенным порогом увеличение денежной массы не ведет к снижению процентной ставки. В связи с этим Кейнс считает более действенным и эффективным методом регулирования бюджетную политику. Недостаток частных инвестиций должен покрываться ростом государственных расходов, причем Кейнс считал допустимым даже дефицитное финансирование.

Методы увеличения эффективного спроса, рекомендуемые Кейнсом, требуют роста денежной массы. Если существует незанятость ресурсов, безработица, то увеличение денежного предложения скажется на уровне занятости и объема производства. Но если экономика достигла полной занятости, дальнейшее увеличение предложения денег приведет к инфляции. «Как только полная занятость достигнута, всякая попытка еще больше увеличить инвестиции ... повлечет за собой тенденции к безграничному росту цен» [1, с.230].

Несмотря на первоначальную негативную реакцию на книгу Кейнса, новые идеи достаточно быстро получили распространение. Положения о том, что государственная политика должна быть направлена на расширение производства и обеспечение занятости, вошли в официальные документы Великобритании, США, Франции в послевоенный период. До появления работы Кейнса «поддержание полной занятости» никогда не рассматривалось экономистами как политическая цель.

И вплоть до 1973 года западный мир развивался практически без экономических спадов, демонстрируя беспрецедентный экономический рост в сочетании с полной занятостью. Безусловно, сложно утверждать, что этот процесс явился результатом только проведения кейнсианской политики, действовали и другие факторы, в частности, пролонгированный эффект послевоенного экономического бума. Тем не менее, период с 40-х по 1973 год получил название «век кейнсианства».

В 1970-х годах высокая инфляция, вызванная, прежде всего, ростом цен на сырьевые товары, положила конец эпохе процветания. Экономики многих стран впервые столкнулись с таким явлением, как стагфляция: рост инфляции при одновременном сокращении производства. Все это привело к спаду популярности кейнсианской теории, так как многие исследователи полагали, что причиной рецессии явилось нарушение рыночного механизма вследствие активного государственного вмешательства, приведшего к росту цен, обострению проблемы бюджетного дефицита. В изменившихся условиях государство вынуждено было переключиться с поддержки роста и занятости на обеспечение ценовой стабильности, внешнего баланса, конкурентоспособности и эффективности. Как в науке, так и в политике усилились позиции неолибералов, которые резко выступали против вмешательства государства в рынок даже в таких деликатных пределах, как теории Дж. М. Кейнса.

Но кризис 2008-2009 годов заставил правительства многих стран вернуться к идее регулирования и использовать многие нетрадиционные меры спасения экономики, включая национализацию и выкуп обанкротившихся ценных бумаг. При этом были приняты меры по поддержке реального сектора и приняты меры международного сотрудничества правительств и центральных банков. В целом в мире к концу 2008 г. было выделено примерно 3100 млрд. евро [3]. Пакет антикризисных мер, разработанный Еврокомиссией, предполагал выделение 200 млрд. евро, в частности на пособия по безработице, господдержку промышленного производства. Китайское правительство в условиях резкого сокращения экспорта в целях поддержания экономики разработало меры по стимулированию внутреннего спроса. И эти меры обеспечили рост ВВП Китая на фоне мирового кризиса. Роберт Лукас – основоположник теории рациональных ожиданий, одного из либеральных направлений современной экономической теории, заявил: «Видимо, в условиях кризиса кейнсианцем становится каждый»

В нашей стране в результате проведения стабилизационной политики темпы роста экономики в 2009 году, хоть и снизились по сравнению с предкризисным периодом, остались в положительном сегменте и составили 1,2%. «Почти 20 миллиардов долларов, 14% ВВП Казахстана, было выделено на поддержание занятости, ремонт и строительство дорог, благоустройство городов и сел» [4].

Сегодня экономическое развитие происходит в новой глобальной реальности, и государственная политика должна учитывать эти изменившиеся условия. Но после появления «Общей теории» Кейнса невозможно представить возврат к старым принципам свободного рынка, практически все государства в той или иной степени

при разработке своих программ опираются на кейнсианские методы регулирования экономики.

И в заключение хотелось бы отметить, что система Кейнса является открытой для дальнейшего развития и синтеза с другими теориями. Не случайно в послевоенный период одним из самых популярных направлений экономической науки был кейнсианско-неоклассический синтез. П. Самуэльсону и его последователям удалось в определенной степени примирить, казалось бы, столь противоположные теории. Большой вклад в развитие теоретической системы, основы которой были заложены Кейнсом, внесли не только его последователи, но и оппоненты. Сегодня традиционные курсы экономической теории построены на сочетании неоклассической микроэкономики и кейнсианской макроэкономики.

Литература

1 N. Kaldor. Keynesian Economics After Fifty Years // Keynes and the Modern World: Proceedings Keynes Centenary Conference. – Cambridge, 1983. – P. 1-48.

2 Дж.Кейнс. Общая теория занятости, процента и денег. // Антология экономической классики в 2-х томах. Т.II – М., 1993. – С.135-432.

3 И. Осадчая. Постиндустриальная экономика: меняется ли роль государства? // МЭиМО. – 2009. – №5. – С.31-42.

4 Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана «Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие». // Казахстанская правда, 1 декабря 2015 г.

References

1 Kaldor N. Keynesian Economics After Fifty Years // Keynes and the Modern World: Proceedings Keynes Centenary Conference. – Cambridge, 1983. – P. 1-48.

2 Dzh. M. Keyns. Obshchaya teoriya zanyatosti, protsenta i deneg. // Antologiya economicheskoi klassiki v 2-h tomah. T.II – M., 1993. – 135-432 s.

3 I. Osadchaya. Postindustrialnaya economica: menyaetsua li rol' gosudarstva // MEiMO. – 2009. – №5. – 31-42 s.

4 Poslanie Prezidenta Respubliki Kazakhstan N. Nazarbaeva narodu Kazakhstana «Kazakhstan v novoi globalnoi realnosti: rost, reformy, razvitie». // Kazakhstanskaya pravda, 1 dekabrya 2015 g.

Табеев Т.П.

Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық модернизациясы – экономикалық даму кепілі

Қазақстанда жүзеге асырылып жатқан стратегиялық бастамалар мен реформа, еліміздің әлеуметтік және экономикалық институттарын дамытуға бағытталғандығы белгілі. Сонымен бірге, әлеуметтік-экономикалық жаңғырту Қазақстанның таяу он жылдықтағы дамуының басты бағыты, негізі болып табылады. Бүгінгі таңда, өндірістік факторлар дағдарысы мен дүниежүзіндегі саяси ахуал, барлық мемлекеттерге өз салқынын тигізуде. Транзиттік даму кезеңінен өтіп, қалыпты эволюциялану жолына түскен еліміздің алдында қазір күрделі міндеттер тұр. Қазақстан экономикасы келешекте нарықтық жүйенің құрылымдық реформасын сәтті іске асырғанда ғана жетістікке қол жеткізуге болады. Осыны ескере отырып, берілген мақалада әлеуметтік-экономикалық модернизациясының ерекшелігі қарастырылды, экономиканың бәсекеге қабілеттілігін анықтайтын нақты тұжырымдар келтірілді. Сонымен қатар, мақалада шетелдік тәжірибеде қолданылатын әлеуметтік-экономикалық модернизациясы әдіс тәсілдерін зерттеу мен оны қолдану жетістіктері қарастырылды, әртүрлі нарық шартына сай кәсіпорындарының стратегиясын тағайындау ұсынылды.

Түйін сөздер: әлеуметтік-экономикалық модернизациясы, экомикалық даму, ауыл шаруашылығы, әр тараптандыру стратегиясы, жаңашылдыққа бағытталу стратегиясы.

Tabeev T.P.

Socio-economic modernization of the Republic of Kazakhstan as a factor of economic development

Implementation of strategic priorities and reforms in Kazakhstan are aimed primarily at the development of social and economic institutions of the country. And socio-economic modernization as the coming decades will be the most important direction of Kazakhstan. Today in the world crisis of production factors and international policies adversely affect many States. Kazakhstan's economy will achieve good results in the future if successfully implementing structural reform of the market economy. The development and establishment of market economy in our country has long been the focus of activity of any enterprise meeting the needs and requirements of the buyers. All firms, not realized in time the priority of this production, are unable to resist in today's competitive environment. In this regard, the present article describes peculiarities of socio-economic modernization. Also, the article discusses the experience of foreign countries for study and use in practice the principles and techniques of economic development, recommendations for the development of enterprise strategies.

Key word: socio-economic modernization, economic development, agriculture, differentiation strategy, innovation strategy.

Табеев Т.П.

Социально-экономическая модернизация Республики Казахстан как фактор экономического развития

Реализация стратегических приоритетов и реформы в Казахстане направлены прежде всего на развитие социальных и экономических институтов страны. Социально-экономическая модернизация в ближайшие десятилетия станет самым важным направлением Казахстана. Сегодня в мире кризис производственных факторов и состояние международной политики отрицательно влияют на многие государства. Казахстанская экономика достигнет хороших результатов в будущем, если успешно реализует структурную реформу рыночной экономики, которая в нашей стране уже давно поставлена во главу деятельности практически любого предприятия для удовлетворения нужд и потребностей покупателей. Все фирмы, не осознавшие вовремя приоритетность этой постановки, не смогли удержаться в современной конкурентной среде. В связи с этим в настоящей статье раскрываются особенности социально-экономической модернизации. Также в работе рассматривается опыт зарубежных стран по изучению и использованию на практике принципов и методов экономического развития, даны рекомендации по разработке стратегий предприятия.

Ключевые слова: социально-экономическая модернизация, экономическое развитие, сельское хозяйство, стратегия дифференциации, стратегия инновации.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

ӘОЖ 338.1

Табеев Т.П.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
E-mail: talgattabei@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ МОДЕРНИЗАЦИЯСЫ – ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ КЕПІЛІ

Мемлекет басшысының «Қазақстан – 2050» Стратегиясы, «Нұрлы Жол» инфрақұрылымдық даму мемлекеттік бағдарламасы, 5 институттық реформамен оны іске асырудың «100 нақты қадам» Ұлт Жоспарының әлеуметтік-экономикалық модернизациялау бағытындағы экономикалық өсуді қамтамасыз ету басылымдықтарының алатын орны айрықша. **Биылғы жолдауда дағдарысқа қарсы үш негізгі ұғым – өсім, реформалар, даму үдерістерін жүзеге асыру негізінде,** қазақстандық жолдың жаңа кезеңіндегі экономиканы нығайту, қоғамды тұрақты дамуын қамтамасыз ету, халықтың әл-ауқатын арттыру міндеттерін атап өтті.

Еуразиялық интеграция институты 2015 жылғы 3-8 маусым күндері жүргізген қоғамдық пікір сауалнамасының нәтижелері бойынша Қазақстандықтардың 98,3%-ы мемлекет басшысы Нұрсұлтан Назарбаевтың «5 институционалдық реформаны жүзеге асыру жөніндегі 100 нақты қадам» Ұлттық жоспарын қолдайды. «Сұрау салынған қазақстандықтардың 93%-ы қандай да бір дәрежеде Ұлт жоспары – «5 институттық реформаны жүзеге асыру бойынша 100 нақты қадам» мазмұнынан хабардар», – делінген ресми БАҚ-та жарияланған сауалнама материалдарында [4]. Бұл әлеуметтік-экономикалық-саяси ұстанымды халық толығымен қолдайтындығын көрсетеді.

Қазақстанда жүзеге асырылып жатқан стратегиялық бастамалар мен реформалар, еліміздің әлеуметтік және экономикалық институттарын дамытуға бағытталғандығы белгілі.Сонымен бірге, әлеуметтік-экономикалық жаңғырту Қазақстанның таяу онжылдықтағы дамуының басты бағыты, негізі болып табылады.

Ел дамуының стратегиялық міндеттерін, ағымдағы басымдылықтарын, ішкі және сыртқы саясаттың негізгі принциптері мен бағыттары туралы Президентіміздің мақаласынан аңғаруға болады. Оның мәнін «Ұлт жоспары – Қазақстандық арманға бастайтын жол» деген атауы да ашып тұр.

Бүгінгі таңда өндірістік факторлар дағдарысы мен дүниежүзіндегі саяси ахуал, барлық мемлекеттерге өз салқынын тигізуде. Транзиттік даму кезеңінен өтіп, қалыпты эволюциялану жолына түскен еліміздің алдында қазір күрделі міндеттер тұр.

Нарықтық экономика жасалынды, жаңа саяси жүйе өмірге келді. Қоғамдық қатынастардың барлық салалары, еркін нарықтық экономикалық қатынастар жүйесіне сәйкестендірілуде. Елде ауқымды материалдық, қаржылық байлықтарға ие болған капиталистік бизнесмендер класы қалыптасты. Нарық қиындылығынан, елдің әлеуметтік әлсіз топтарының кедейленуі де күшейе түсті. Әлеуметтік қайшылықтар тікелей көрініс бере бастады. Елдің аграрлық секторын капиталдандырудың да, қиыншылықты үрдісі басталды. Міне, осындай қиындықты, әлеуметтік шындық жағдайында, елдің тұрақты дамуын жалғастыру, нарықтық модернизацияны тереңдете берудің бірден-бір жолы Қазақстан халқының материалдық әл-ауқатын жақсарту екендігін Президент биылғы Жолдауында, мақаласында ерекше атап өтті.

Мемлекет алдағы уақытта қарапайым халықтың әл-ауқатын түбегейлі жақсартпаса, елдің дамуы болмайды. Сондықтан мемлекет бүгінінен бастап, әр қазақстандықтың мұң-мұқтажына бетбұрыс жасау саясатын, басшылыққа алуға тиісті. Мемлекет өз азаматтарына қызмет жасаса, оның өмір сүруін жақсартудың кешенді шараларын жүзеге асырса ғана, өзінің күш-қуатын еселейтінін түсінетін уақыт жетті.

Елдің Бүкіләлемдік сауда ұйымына кіруі, алдағы кезеңде тек бәсекелестікке қабілетті тауарлар өндіруді талап етеді. Әлем елдерінің экономикалық дамуының бір көрсеткіші ретінде ЖІӨ өсуіне мән берейік.

1-кесте – Әлем елдерінің экономикалық ІЖӨ өсімі

N	Мемлекет	2015ж ІЖӨ өсуі	2016 ІЖӨ өсу (болжамы)	себептері
1	ҚХР. (Қытай экономикасы)	7,3% (IVтоқсанда)	6,7%	
2	Филипин	6,5%	6,5%-дан асады	Сарапшылар мұнай бағасының арзандауынан ең басты пайда көруші
3	Кения	6,0%	6,3%	Экономикалық өсім қарқынының артуымен қатар кедейшілік пен жұмыссыздық деңгейі өте жоғары.
4	Үндістан	5,6%	6,0%-дан жоғары	Арзан мұнай есебінен өнеркәсіп саласы дамуда
5	Индонезия	5,4%	5,5%	
6	Нигерия	4,9% өсті	5,1%	
7	Малайзия	4,8%	5,0%	
8	Перу	4,3%	4,5%	
9	Тайланд	3,8%	4,2%	
10	Араб Әмірліктері	3,7%	4,0%	Мұнай қоры есебінен
11	Қазақстан Республикасы	3,1%	3,3%	Мұнай бағасының арзандауы және Ресейге қолданған санкцияға байланысты өсу қарқыны төмендеді
12	Колумбия	3,0%	3,3%	

(ескерту: Bloomberg сараптамасының статистикалық мәліметеріне сүйеніп құрылды– htt: bloomberg.com) [4].

Bloomberg зерттеуінде Қазақстан экономикасы жылдам дамып келе жатқан елдер тізімінде 3,1% өсуімен 11-ші орынға орналасты. Әлем елдерінің экономикасы орташа 2015 жылы 3,2%, ал 2016 жылы – 3,7%-ға өспек. АҚШ экономикасы болжанған 3% ЖІӨ өсімімен дамушы экономика елдері тізіміне енбей қалды. Ал, Ұлыбритания экономикасы 2015 жылы 2,6% көрсетті.

Қазақстан экономикасы келешекте нарықтық жүйені құрылымдық реформасын сәтті іске асырғанда ғана жетістікке қол жеткізуге болады. Мысалға атап айтқанда, ауыл шаруашылығы өнімдерін дайындаумен немесе шикізат ретінде

сатумен, әлемдік нарық кеңістігінен өз орнын таба алады. Сондықтан өндірістік тауарларының сапасын жақсарту, табиғи-экологиялық таза күйінде өндіру, ел экономикасының жаңа тынысын ашатын, негізгі басымдылық ретінде, үнемі бірінші кезекте тұруы қажет.

Ауыл экономикасын Қазақстан экономикасының тірегі ретінде бағалап, оны дамытуға барлық күш-жігерді жұмсасақ қана, әлемдегі нарық рыногында беделге ие бола аламыз. Азық-түлік өнімдерін сатып алатын Қытай рыногының өзі ұшан-теңіз. Қытайға ет те, астық та, тері мен жүн де ұдайы қажет. Мәселе, оларға әлемдік нарық бағасымен сапалы өнім сатуға келіп тіреледі. Қазірдің өзінде экологиялық таза өнімдеріне қызығушылық танытып отыр. Осыған қоса дәстүрлі Ресей рыногі, көршілес Индия мен Пакистан рыногтарын меңгеру арқылы Қазақстан ауыл экономикасын дамытудың сара жолына түсуіне болады[1. 75б].

Әрине, дәйекті жүргізілудегі экономикалық модернизация, индустриалдық–инновациялық өзгерістер, саяси–конституциялық реформалар, әлемдік ақпараттық, технологиялық кеңістікке ену, әлемдік нарықтық экономикадағы елдің орнын анықтау міндеттерін шешетін реформалардың барлығы қажетті. Кешенді, жүйелі даму қандай мемлекет болмасын міндетті. Онсыз өркениет көшіне ілесе алмаймыз.

Ел экономикасыдағы нарықтық либерализациялау барысы мемлекеттік обектілерді жекешелендірден басталды. Жекешелендіру аясында саудаға 430 объектілер шығарылды. 2014 – 2016 жылдарға арналған сату кестесіне сәйкес сатуға 834 объекті жоспарланған. 2014 жылдың маусым – 2016 жылдың қаңтардағы кезеңінде 492 объекті жекешелендіруге жатады. 2016 жылдың 26 қаңтардағы жағдайы бойынша іс жүзінде саудаға 430 объекті шығарылды, оның ішінде 243 объекті сатылды:

– республикалық меншік бойынша – 15,
– коммуналдық меншік бойынша – 118,
– ӘКК – 60,
– холдингтер бойынша – 50,

Сонымен, қаражат келесі түрде таратылды: республикалық бюджетке 5 509 млн. теңге, облыстық бюджеттерге 3 483 млн. теңгеден астам, Холдингтер 67261 млн теңге, ӘКК 2 956 млн. теңге.

Республикалық меншік – 41 объекті жекешелендіруге жатады. 2014 жылдың маусым – 2016 жылдың қаңтардағы кезеңінде іс жүзінде сатуға 28 объекті жоспарланған. Ағымдағы жылдың 26 қаңтардағы жағдайы бойынша сауда-саттыққа 28 объекті шығарылды, оның ішінде 15 объекті сатылды.

Коммуналдық меншік бойынша – 491 объектінің сатылуы белгіленді. 2014 жылдың маусым – 2016 жылдың қаңтардағы кезеңінде 243 объекті жекешелендіруге жатады. Іс жүзінде 26 қаңтардағы жағдайы бойынша 222 объекті шығарылды, соның ішінде 118 объекті сатылды.

Әлеуметтік-кәсіпкерлік корпарациялар бойынша 170 объекті белгіленді. 2014 жылдың маусым – 2016 жылдың қаңтардағы кезеңінде 109 объекті жекешелендіруге жатады. Іс жүзінде 86 объекті сатуға қойылды, 60 объекті сатылды. Ұлттық компаниялар мен холдингтер бойынша 132 объекті жекешелендіруге жатады, 26 қаңтардағы жағдайы бойынша жоспарланған 112 объектінің 94 объектісі сауда – саттыққа шығарылды, оның ішінде 50 объект сатылды – деп хабарлайды (Астана. 27 қаңтар. Baq.kz ҚР Қаржы министрлігінің баспасөз қызметі) [4].

Бүгінгі күнде республикамызда жалпы сомасы 6 млрд. доллардан асатын Қазақстанның 2010-2014 жж. Форсирленген индустриалдық-инновациялық даму бағдарламасы шеңберінде 227 жоба іске асырылды. Инвестициялық жобалардың жүзеге асырылу белсенділігін қолдауды қамтамасыз етті, өндірістік өнеркәсіп көлемі көтерілді, елдің сыртқы сауда айналымы өсті. [2.53б]. Дегенмен, экспорттың тауар құрылымында өндіріс құрылымының әлсіз дамуынан өндірілетін өнімнің маңызды үлестік салмағы шикізат тауарларының шығарылымына сай келеді. Қазақстанның өнеркәсіп кешенінің көпшілігінің технологиялық деңгейінің төмендігі шығарылатын өнімнің ресурссыйымдылығының (энергиясыйымдылығының) негізгі себептерінің бірі болып табылады. Соңғы 20 жылда көпшілік кәсіпорындар өздерінің өндірістік қуаты мен технологияларын жаңартқан жоқ.

Қазақстан қажетті өндірістік қуаттың жеткілікті мөлшерін өнімнің жоғары қосылған бағасымен шығарылымды қамтымаған.

Сонымен бірге, Қазақстанның кәсіпорындарын модернизациялаудың қажеттілігі мен маңыздылығы келесі себептерге негізделген:

– көпшілік өңдеуші өнеркәсіп саласындағы негізгі өндіруші қорлардың шығыны (40% астам), кәсіпорынның технологиялық жабдықтарының жаңартылуы мен модернизациясына бағытталған инвестиция мөлшерінің төмендігі;

– ресурс сыйымдылық және ең алдымен, өндірілуші өнімнің энергосыйымдылығы;

– өндіруші құрылымдағы шикізат саласының басымдылығы, тікелей шетел инвестициясының

келуі оның көп бөлігі тау-кен өндіруші саласына келуі;

– қазақстандық кәсіпорындар мен экономиканың жоғары технологиялық өнімнің импортына бағыныштылығының күшеюі, бұл өз кезегінде елдің экономикалық қауіпсіздігін айтарлықтай деңгейге төмендетеді;

– елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына өндірістік жаһандану және көп ұлттану үрдістерінің әсер етуі, әлемдік экономикалық кеңістікке ұлттық өнеркәсіптің интеграциялану сұрақтарының маңыздандырылуы;

– физикалық және рухани ескірген негізгі өндіруші қорлардың интенсивті жинақталу үрдісі өнеркәсіп өндірісінің тиімділігіне кері әсерін көрсетеді [2.97б].

Аталған барлық себептер өндірістік кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігіне және ұлттық экономикаға тұтас кері әсерін тигізеді;

Бүгінгі таңда Қазақстан «Бизнес жүргізу – 2015(Doing Business)» рейтингінде 59 орынды алады. Қазақстанның бәсекеге қабілеттілігінің инновациялық әлеуеті әлемнің 183 елі арасындағы орташа деңгейден төмен Әлемдік банкпен бағаланады. Өндірістік кәсіпорындарға жаңа технологиялардың жеткіліксіз қолданылуы, қазақстандық компаниялардың көпшілік менеджерлерінің басқарушылық қабілетінің төмен деңгейі және техникалық біліктіліктерінің шектелушілігі қаржылық ресурстарға жеткіліксіз қол жетімділік және түрлі әкімшілік кедергілер тән.

Әдебиеттер

1 Есентугелов А. Стратегия процветания страны в условиях меняющегося мира. Уроки мирового кризиса и модернизация казахстанской экономики. – Алматы, 2011.

2 Евразийское пространство: интеграционный потенциал и его реализация/ ред.кол. Бисенбаев А.К., Ахмеджанов А.К., Султангалиева А.К. и др. – Алматы: Казахстан, 2004. – 97 с.

3 Интернет көзі: htt: bloomberg.com қаржы компаниясының сараптамасы.

References

1 Esentugelov A. Strategija procvetanija strany v uslovijah menjajushhegosja mira. Uroki mirovogo krizisa i modernizacija kazahstanskoj jekonomiki. – Almaty, 2011.

2 Evrazijskoe prostranstvo: integracionnyj potencial i ego realizacija/ red.kol. Bisenbaev A.K., Ahmedzhanov A.K., Sultangalieva A.K. i dr. – Almaty: Kazahstan, 2004. – 97 s.

3 Internet kozi: htt: bloomberg.com қarzhy kompanijasynyn saraptamasy.

Тураров Д.Р., Кулиев И.У.

Қазақстанда азық-түлік қауіпсіздігін алдын алу аясында ауыл шаруашылығының салалық даму мәселелері

Бүгінде жер бетінде адам санының өсуіне орай халықты азық-түлікпен қамту өзекті мәселелердің біріне айналып отыр. Ауылшаруашылығын дамыту халықты азық-түлікпен қамтамасыз етуді жақсартады, мұнай-газ және басқа да табиғи ресурстардың әлемдік бағалық конюктурасының төмен тұрақсыздығында экспортты әртараптандырады, нарыққа қатысты инфляцияны бәсеңдетіп, қаржылық және ақшалай жүйені сауықтырады. Осы себепті еліміздің аграрлық саласының даму бағыттарын айқындай отырып, оны әр тараптандыру, инновациялық технология негізінде еңбек өнімділігі мен саланың бәсекелестік қабілетін арттыру маңызды. Біздің елімізде экологиялық таза, сапалы азық-түлік пен қамтамасыз етуге қажетті табиғи-климаттық және экономикалық алғышарттар бар.

Сондықтан ауыл шаруашылығын дамытуды маңызды мәселелер тұрғысынан қарау қажет. Осыны ескере отырып, берілген мақалада азық-түлік қауіпсіздігін алдын алу жағдайында ауыл шаруашылығының салалық өндірісі мәселелерінің статистикалық талдауы келтірілді, өнімділігін арттырудың ғылыми-инновациялық әдістемелері мен қолдау тетіктері ұсынылған және сыртқы нарыққа тасымалдаудың бағыттары қарастырылған.

Түйін сөздер: агроөнеркәсіптік кешен, азық-түлік қауіпсіздігі, субсидия, импорт, экспорт, өндірістік технология, инфрақұрылым.

Turarov D.R., Kuliev I.U.

The problems of the sectoral development of agriculture in Kazakhstan in the framework of food security

Nowadays growing of the world population food provision today, becoming one of the most pressing issues. The development of agriculture will increase food security of population, diversify exports in terms of low prices for oil, gas and other natural resources; will reduce inflation in the market, improve the condition of the financial and monetary system. In this regard, it is important to diversify the agricultural sector and the definition of the direction of development, increasing productivity and competiveness of the sector based on innovative technologies. In our country there are all the economic and climatic conditions to ensure an environmentally friendly and high-quality food. Therefore, the development of agriculture should be considered as a package.

This article contains a statistical analysis of the issues of agricultural industry with the framework of food security, proposed scientific and innovative methods to improve performance, consider mechanisms to support the domestic market and export directions to foreign markets.

Key words: agro industrial complex, food security, subsidies, import, export, production technologies and infrastructure.

Тураров Д.Р., Кулиев И.У.

Проблемы отраслевого развития сельского хозяйства Казахстана в рамках обеспечения продовольственной безопасности

В связи с ростом населения мира обеспечение продовольствием сегодня ставится одним из актуальных вопросов. Развитие сельского хозяйства способствует продовольственному обеспечению населения; диверсификации экспорта, что особенно важно в условиях нестабильности конъюктуры на мировых сырьевых рынках; а также способствует снижению инфляции и оздоровлению финансовой системы.

В связи с этим важным является диверсификация аграрного сектора с учетом определения в направлении развития, повышение производительности труда и конкурентоспособности сектора на основе инновационных технологий. В нашей стране есть все экономические и климатические предпосылки к обеспечению экологически чистым и качественным продовольствием. Поэтому вопросы развития сельского хозяйства необходимо рассматривать в комплексе.

В данной статье представлен статистический анализ вопросов отраслевого производства сельского хозяйства в рамках обеспечения продовольственной безопасности, предложены научно-инновационные методы повышения производительности, рассмотрены механизмы поддержки внутреннего рынка и направления экспорта на внешние рынки.

Ключевые слова: агропродовольственный комплекс, продовольственная безопасность, субсидия, импорт, экспорт, производственные технологии, инфраструктура.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

ӘОЖ 33.332.332.6(631)

***Тураров Д.Р., Кулиев И.У.**

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
*E-mail: dauren.83@mail.ru

ҚАЗАҚСТАНДА АЗЫҚ-ТҮЛІК ҚАУІПСІЗДІГІН АЛДЫН АЛУ АЯСЫНДА АУЫЛШАРУАШЫЛЫҒЫНЫҢ САЛАЛЫҚ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қазіргі таңда жер бетінде адам санының өсуіне орай халықты азық-түлікпен қамту өзекті мәселелердің біріне айналып келе жатқаны анық. Осы жайында Елбасы әр жылғы жолдауларында еліміздің аграрлық саласының даму бағыттарын айқындай отырып, оны әртараптандыру, инновациялық технология негізінде еңбек өнімділігі мен саланың бәсекелестік қабілетін арттыру, азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселелеріне қатысты нақты тапсырмалар беріп келеді. Ендеше ауылшаруашылығын дамыту қоғамымыздағы әлеуметтік-экономикалық ахуалға, мемлекеттің азық-түлік қауіпісіздігіне, экономикамыздың барлық саласының жағдайына шешуші дәрежеде ықпал етеді. Біздің елімізде экологиялық таза, сапалы азық-түлік пен қамтамасыз етуге қажетті табиғи-климаттық және экономикалық алғышарттар бар. Сондықтан ауыл шаруашылығын дамытуды оның бәсекеге қабілеттілігін арттыруды маңызды мәселелер тұрғысынан қарау қажет [1].

Агроөнеркәсіп кешенін дамыту арқылы халықты азық-түлікпен қамтамасыз етуді жақсарту немесе әлеуметтік шиеленісті азайту, мұнай, газ және басқа да табиғи ресурстардың әлемдік бағалық конюктурасының төмен тқрақсыздығында экспортқа шығарылуын қысқартып, осы нарыққа қатысты инфляцияны бәсеңдетіп, қаржылық және ақшалай жүйені сауықтырады. Түрлі себепті дағдарыс жағдайында ауылшаруашылығының мәселелерін шешу және Қазақстандағы агроөнеркәсіп өндірісінің тиімді жоғарылауы оның жағдайын бөлшектеп талдау, кемшіліктерін анықтау қорларды іздестіру және оның дамуын қарастырусыз мүмкін емес.

Бүгінде ауыл шаруашылығы саласындағы жұмыспен қамтылған халықтың саны статистикалық мәлімет бойынша 2073555 адамды құрайды, яғни бұл дегеніміз жалпы елдегі халықтың саны бойынша 17439300 адамның 11,89%-ын құрайды деген сөз. Дегенмен, бұл көрсеткіш бізді қуанта коймасы анық, бұл көрсеткіш экономикасы дамыған елдерде бізбен салыстарғанда әлде қайда жоғары. Агроөнеркәсіптіе саласында жұмыспен қамтылған халықтың басым бөлігі Алматы облысында 422976,0 мың одан соң, Оңтүстік Қазақстан облысында 417407,0 мың адам, Жамбыл облысы 201465,0 мың адам, Қостанай облысы 189386,0 мың адам, Шығыс Қазақстан облысында 179785,0

мың адамды құрайды. Осы көрсеткіштер еліміздегі ауылшаруашылығында еңбектің аймақтық қамтылуының біркелкі еместігін аңғартады.

Жалпы ауыл шаруашылығы өнімінің көлемі 2014 жылғы 2527,9 млрд. теңгені құрады, бұл алдыңғы жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда 1%-ға артық (соның ішінде өсімдік шаруашылығы өнімінің шығарылымы 1327,9 млрд. теңгені, мал шаруашылығы өнімі – 1189,6 млрд. теңгені құрайды). Өсімдік шаруашылығы өнімінің нақты көлем индексі 98,5%-ды, мал шаруашылығы өнімі – 103,9%-ды құраған. Ауыл шаруашылығы өнімі мен оны қайта өңдеу өнімдерінің экспорты 2014 жылы 6,2%-ға төмендеп, 2,6 млрд. АҚШ долларын құрады. Бұл ретте АӨК өнімі импортының 6%-ға (4,2 млрд. тенге) төмендеуі байқалған. Ауыл шаруашылығының негізгі капиталына инвестициялар көлемі 2014 жылы 19,1%-ға ұлғайып, 173,3 млрд. теңгені құраған, оның тамақ өнімдері өндірісінің негізгі капиталына инвестициялар көлемі 21,9%-ға артып, 42,7 млрд. теңгені көрсетіпті. Дегенмен, бұл көрсеткіштер қазіргі дағдарыс әсерінен қаржының жетіспеушілігінде саланың еңбек өнімділігі аса төмендеп кетпегенін байқатады. Азық-түліктің негізгі түрлері бойынша ішкі нарықтың отандық өндіріс есебінен қамтамасыз етілуі 80%-дан астамды құрап отыр.

Ауыл шаруашылық есеп статистикасында 2014 жылы барлық ауыл шаруашылығы дақылдарының егіс алқаптары шамамен 21,2 млн. га құрапты (2013 жылдың деңгейінде). Дәнді дақылдардың егіс алқаптары 15,2 млн. га., оның ішінде бидай – 12,4 млн. га. Майлы дақылдар 2,3 млн. га, мақта – 127,5 мың га, картоп және көкөніс-бақша дақылдары – 414,3 мың га, малазықтық дақылдар – 3,1 млн. га алқапта орналастырылған екен.

Бидайдың алқабы «ең жоғарғы» 2009 жылмен салыстырғанда 2,4 млн. га қысқарыпты. Атқарылған шаралар бидайға деген сұраныс пен ұсынысты теңдестіруге, баға демпингінің туындауы шарттарын болдырмауға, ауыспалы егісті жақсартуға және жемазықтық дәнді, майлы, жарма және көкөніс-бақша дақылдарының алқаптарын кеңейтуге мүмкіндік бергенін аңғаруға болады.

2014 жылғы егін жинау ауа-райының өте күрделі болуына қарамастын дәнді дақылдар 14855,3 мың га алқаптан жиналыпты, бұл жиналуға жататынның (14988,2 мың га) 99,1% құрайды, майлы дақылдар – тиісінше 2021,6 мың га және 90,2% (2241,1 мың га). Алғашқы салмақ бойынша 18,9 млн. тонна астық жиналған, оның ішінде бидай – 14,5 млн. тоннаға жуық, арпа – 2,5 млн. тоннадан астам, қарақұмық – 57,4 мың тонна, жүгері – 666,2 мың тонна, күріш – 468,3 мың тонна. Өткен жылдың деңгейінен жүгерінің 101,9 мың тоннаға, күріштің – 68,6 мың тоннаға артық жиналғанын атап өту керек.

Бұл ретте бидайдың жалпы жиыны тазалағаннан кейінгі салмақта 17,0 млн. тонна, бұл ішкі қажеттілікті ескере отырып, экспорттық әлеуетті 7,0 млн. тоннаға дейін жеткізуге мүмкіндік берді. 2014 жылғы 1 шілдеден 2015 жылдың 10 қаңтарына экспортқа бидайға шаққандағы ұнды қоса есептегенде 3,6 млн. тоннаға таяу астық тиеп жөнелтілді, оның ішінде бидай – 2,2 млн. тоннадан астам, ұн (бидайға шаққанда) – 1,4 млн. тоннаға жуық. Экспорттағы ұнның үлесі 38% құраған [2].

Экспортқа және республика ішінде астық тасымалду үшін жылжымалы құралмен қамтамасыз етуде қиындықтар жоқ. Қазақстан астығының сату рыногын ұлғайту, оны үшінші елдердің рыногына жылжыту үшін тасымалдау шығындарын субсидиялау, экспорт инфрақұрылымын және көліктік логистиканы дамыту бойынша шаралар жүзеге асуда. Мысалы, Әмірабад айлағында (Иран) астықты жылдық өткізу қабілеттілігі 700 мың тоннаға дейін жететін және бір мезгілде сақтау көлемі 53 мың тонна болатын астық терминалы пайдалануға берілді. Оны іске қосу нәтижесінде Иран және Кавказ мемлекеттерінің рыногына астық экспорты үшін көліктік-логистикалық тізбе құру жұмысы аяқталды. Каспий теңізінде Ақтау айлағы – Әмірабад айлағы көліктік-логистикалық дәлізінің құрылуы астықты Иран рыногына экспорттаумен қатар өзара астық алмастыру(SWAP) операциялары арқылы оларды үшінші елдердің рыногына шығару мүмкіндігін береді. Сондай-ақ, Өзен – Горгань темір жол желісін салу жүзеге асырылды, ол Қазақстанды (Түркіменстан аумағы арқылы) Иранмен байланыстырады және қазақстандық астықтың экспорттық және транзиттік әлеуетін 3 миллион тоннаға дейін өсіруге мүмкіндік береді. Бұл жоба Қазақстанды Түркіменстан, Иран, Парсы шығанағындағы елдермен, Оңтүстік және Оңтүстік-Шығыс Азия елдерімен тікелей жалғастыратын қосымша транзиттік жол құруға бағытталған.

Қазақстандық астықты экспорттаудың келешегі бар бағыттың бірі Қытай болып табылады. «Азық-түлік келісімшарт корпорациясы» ҰК» АҚ Қытай шекарасында темір жол астық терминалын салу жөніндегі мәселемен шұғылдануда. Бұл терминалдың жылдық өткізу кабілеттілігі шамамен 500 мың тонна көлемінде болады және оны 1 миллион тоннаға дейін өсіру мүмкіндігі қарастырылады. Осындай есеппен салынатын

терминалда бір мезгілде 25 мың тонна астық сақтауға болады. Бұл аталған тасымал өткізу нарықтары еліміздің әлемдегі астық экспорттындағы әлеуетін сақтап, саланы одан әрі дамытуға мүмкіндіктер беретіндігін көрсетеді [3].

Енді мал шаруашылығы өнімдерінің өндірісіне келетін болсақ, 2015 жылғы 1-қаңтарда ҚР ҰЭМ статистика жөніндегі комитетінің мәліметтеріне қарағанда республика аумағында өткен жылдың осы уақытымен салыстырғанда шаруашылықтың барлық категориясында жылқы малының саны 8.6%-ға артып, 1937.9 мың басты; ірі қара мал саны 3.1%-ға өсіп, 6032.7 мың басты; қой мен ешкі 2%-ға, 17,9 млн. басты, түйе 3,1%-ға 165,9 мың бас, құс 2,5%-ға 35,0 млн. басты құрады. Шошқалардың саны 4,1%-ға қысқарып 884,7 мың басты құрағанын байқауымызға болады.

2014 жылғы қаңтар-желтоқсан айларында сәйкесінше 2013 жылмен салыстырғанда ет өнімі өндірісі (соғымдық салмақта) 3,4%-ға артып, 900,2 мың тоннаны, сәйкесінше сиыр сүті 2,8%-ға артып, 5067,9 мың тоннаны, тауық жұмыртқалары 10,1%-ға артып 4291,2 млн. дананы құраған. Сонымен қатар оң өсім шаруа қожалығын қоса отырып,барлық агроқалыптасуларда байқалады. Осылайша мал және құстың саны 2011 жылмен салыстырғанда 5,6 %-дан 6,2%-ға, мал шаруашылығы өндірісі 2%-дан 15,8%-ға артқанын көреміз. *Елімізде, фермерлік шаруашылықты дамыту* 2011-2013 жылдар аралығында «Сыбаға» бағдарламасы аясында аналық мал басын 174 мың басқа алу жоспарында. 222,6 мың бас сатып алынып, артығымен орындау 28%-ды құраған. Ал, 2014 жылы жеткізілген көрсеткіштерге сәйкес ІҚМ жалпы басы 50,0 мың бас фермерлік шаруашылықтар желісін құру қажет болды. Бүгінгі таңда бұл бағдарлама аясында 56,6 мың басқа жуық ІҚМ аналық мал басы алынып, 113%-ды құрады [2].

Малшаруашылығы саласында сапалы да мол өнім беретін асыл тұқымды шетелдік малдарды импорттау және біздің жағдайларға бейімделген жоғары генетикалық сипаттамасы бар тұқымдардың әлеуетін пайдалану арқылы жергілікті тұқымдардың тектік қорын жақсарту ісіне ерекше мән берілуде. Осы арқылы біз еліміздің мал шаруашылығы өнімдерінің экспорт көлемін мейлінше жедел шешу бағытын ұстанып отырмыз. Жалпы, республика көлемінде мал шаруашылығының қазіргі жағдайын қанағаттанарлық деп айтуға болмайтынын бәріміз де білеміз. Малдың ет, сүт өнімділігі жем-шөппен қамтамасыз етуіне, күтіп-бағу технологиясымен бірге оның генетикалық тегіне де байланысты болатыны белгілі. Өтпелі кезеңде жалпы мал басымен бірге асыл тұқымды малдың да үлес салмағы 4-5 пайызға дейін азайып кеткені рас. Осыған сәйкес республика көлемінде шаруашылықтарда мал тұқымын асылдандыруды мемлекет тарапынан біртұтас жүйеге түсіріп, қолдау мақсатында кең ауқымды селекция бағдарламасы мақұлданды. Бұл бағдарламаның басты мақсаты, ірі қара өсіретін барлық шаруашылықтарды қамти отырып, оларға мал тұқымын асылдандыру саласындағы ғылыми жаңалықтарды, озат тәжірибелерді, компьютерлік технологияны пайдалану жүйелерін қарқынды түрде енгізу, осы арқылы кең ауқымды селекцияны дамыған мемлекеттердегі секілді заман талабына сай жолға қою болып табылады. Ал бұл ақыр аяғында мал өнімділігін арттыруға орасан зор ықпал ететін болады. Осы бағдарламаны жүзеге асыру барысында, 2010 жылы ғалымдардың белсене қатысуымен республика бойынша 812 шаруашылықтардағы ірі қара мал басы сұрыпталып, олар бойынша ақпараттар бірыңғай ақпараттық-сараптамалық жүйеге (АСЖ) енгізілді. Яғни, қазір республика көлемінде ірі қара мал тұқымын асылдандыруға бағытталған орталық селекция ядросы құрылған. Енді осы АСЖ-ның есептеп шығаруына байланысты аталған шаруашылықтарда әрбір аналық сиырға ғылыми-инновациялық тұрғыдан, қандай бұқаның ұрығын салуға болатынын анықтап айтуымызға болады. Сонымен қатар, осы бағдарлама бойынша «Родина» шаруашылығы базасында тиісті жабдықтармен қамтамасыз етілген лаборатория құрылып, ірі қара малдың жоғары өнімді ет, сүт беретін шетелдік 7 тұқымнан тұратын 60 бас донор сиырлары алынды. Сондай-ақ, эмбриондарды трансплантация жасайтын 20 маманды оқытып шығарған. Олар 743 эмбрионды алып, 431 сиырға отырғызып, 350 бұзау алды. Осы жоғарыда аталған жұмыстар бұдан былай да атқарыла береді. Сонымен қатар, шаруашылықтарда «Асыл Түлік» АҚ орталығындағы және де шетелдерден алынып келінген көп өнім беретін бұқалардың ұрықтарын кеңінен пайдаланып, малды қолдан ұрықтандыру жұмыстарын кең көлемде жүргізу ісі қолға алынуда. Біз осы істердің барлығынан үлкен нәтиже күтеміз [3].

Мемлекеттің ауыл шаруашылығына қатысты алдағы бес жылда жүзеге асырылатын іс-шаралар кешені негізінен мына салаларға бағытталмақ: астық өндірісі және оның терең өңдеу, ет өндірісі, ет және ет өнімдері экспорты, сүт және сүт өнімдері өндірісі, май дақылдарын өндіру және өңдеу, құс шаруашылығы, көкөніс өнімдері

өндірісі, ақ қант және қант қызылшасы өндірісі және жұқа жүн өндірісі. Елімізде тұтастай экономика бойынша бір қызметкерге жылына 17 мың доллардың өндірілген өнімі келсе, дамыған елдерде бұл көрсеткіш ең кемінде 90 мың долларды құрайды. Онда ауыл шаруашылығында бір жұмыс істеуші жылына 50-60 мың доллардың өнімін өндірсе, бізде бұл шамамен 3 мың долларға жетер-жетпес қана. Айырмашылық жер мен көктей. «Қорытынды түсінікті, – дейді Елбасы осыған орай өз Жолдауында, – бізге жағдайды түзету – өнімділікті арттырып, инновацияларды ендіру керек». Сондықтан үдемелі индустриялық-инновациялық дамудың мемлекеттік бағдарламасының негізгі міндеттерінің бірі өнеркәсіптің өңдеуші салаларында еңбек өнімділігін 2 есеге, ал агроөнеркәсіптік кешенде – 4 есеге көбейту болып отыр.

Бүкіл әлемдегі азық-түлік тауарларына деген сұраныстың өсуін және бағалардың қымбаттауын ескере отырып, отандық аграрлық секторды дағдарыстан кейінгі дамытуға әрі оны технологиялық қайта жарақтандыруға және кең ауқымды жаңғыртуға бағытталған, ауыл шаруашылығы индустриалды-инновациялық даму бағдарламасы өз деңгейінде жүзеге асуы тиіс. Белгіленген осы стратегиялық жоспар бойынша соңғы үш жылда 10 ірі қазіргі замандық өнеркәсіптік жылыжай іске қосылса, әрбір облыста жүздеген шағын жылыжайлар салынуда. Сондай-ақ, соңғы бес жылда 44 мың тонна өнім сақтауға мүмкіндік беретін, 11 көкөніс сақтау қоймасы салыну үстінде. Бұл өз кезегінде жыл сайынғы көкөніс тапшылығын 24%-ға төмендетпек. Бір қалыпты оңтайлы жылу режимін ұстап тұратын, автоматтандырылған желдеткіш жүйесі жұмыс істейтін озық технологиялар қолданылатын бұл қоймалар жүйесі сақталатын өнімнің шығынын 40%-дан 4%-ға дейін қысқартуға мүмкіндік береді [3].

АӨК-ті дамытудың мемлекеттік бағдарламасы аясында ауыл шаруашылық өндірісін субсидиялауда бірқатар өзгерістер бар. Ауыл шаруашылығы министрі айтуынша, ынталандырушы рөлін арттыру мақсатында мемлекеттік қолдау шараларын жетілдірілді. Ол үшін қазіргі субсидиялау механизмдері қайта қарастырылған. Соның ішінде астық өндірісінде мемлекеттік қолдау тек арнайы агротехнологияларды ұстанған ауыл шаруашылық өндірушілеріне берілетін болады. 2011 жылдан бастап астық гектарына субсидияны су сақтаушы технологияларды пайдаланғандарға беріліп, өндіріспен пен тұқым сатуды арзандату тәртібі өзгертіліп, отандық гербицидтер арзандайды. Мұндай шаралар интенсивті су сақтаушы технологияларды ендіруді ынталандыру мақсатында жүзеге асырып жатыр. Ал қант қызылшасы, мақта және май дақылдарының өндірісі мен өңдеуін ынталандыру мақсатында екі сатылы төлемдер жүйесі енгізілетін болады. Яғни, шаруалар төлемдердің 70%-ын егіс жұмыстарынан кейін және қалған бөлігін өнімді қайта өндіруге жібергеннен кейін берілетін болады. Бұл шара тауар өндірушілердің соңғы өнім алуға қызығушылығын тудырып, қайта өңдеу қуаттылықтардың максималды жүктелуі қамтамасыз етіледі. Алғаш рет қорғалмалы топырақтағы ерте көкөністер өндірісіне субсидиялау енгізілмек. Ал тамшылатып суару арқылы өндірісте субсидиялар көлемі екі есе ұлғайтылады.

Мемлекеттік қолдау дифференсациясы тек өсімдік шаруашылығында емес, сонымен қатар малшаруашылығында да жүргізілуде. Малдардың тұқымдылығының қажетті деңгейін қалпына келтіру мақсатында субсидиялау қатаң түрде селекциялық жұмыстармен байланыстырылады. Құс шаруашылығында субсидиялар қазіргі барлық құс шаруашылықтарына бірдей емес, тек өндірістік фабрикаларға, соның ішінде технологиялық қамтамасыз етілу деңгейіне байланысты дифференсацияланып берілетін болады [4].

Қорытындылай келгенде, агроөнеркәсіптік кешенді индустрияландыру, оған қол жеткізу үшін саланың техникалық жарақтандырылуын, агротехнологиялардың мүлтіксіз сақталуын, қамтамасыз ете отырып, өндірістің ғылыми тұрғыдан қамтылуы мен қазіргі замандық инновациялық әзірлемелердің іске қосылуын барынша ойластыру мен жүзеге асыру қажет. Сонымен қатар, ауылшаруашылығы өндірісінің инфрақұрылымдарын дамыту бағыты бойынша өңдеу мен өткізудің тиімді моделін қалыптастыру, қаржы ақпараттық маркетингтік жүйені нығайту, сапаға бақылауды күшейту маңызды.

Әдебиеттер

1 ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың халқына Жолдауы «Қазақстан – 2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Астана. 14 желтоқсан, 2012 жыл.

2 «Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінің 2014 жылғы қорытындылары және 2015 жылға арналған міндерттері туралы» есебі.

3 www.egemen.kz // 25.03.11; 12.11.11
4 http://mgov.kz/kz/napravleniya-razvitiya/apk-kazahstana/

References

1 KP Ppezidenti N.A.Nazapbaevtyn halkyna Zholdauy «Kazakstan-2050» Stpategijasy қalyptasқan memlekettin zhana sajasi bagyty» Astana. 14 zheltoksan, 2012 zhyl.
2 «Kazakstan Respublikasy Auyl sharuashylygy ministrliginin 2014 zhylgy korytyndylary zhane 2015 zhylga arnalgan mindertteri turaly» esebi
3 www.egemen.kz // 25.03.11; 12.11.11
4 http://mgov.kz/kz/napravleniya-razvitiya/apk-kazahstana/

Керімбекова Н.Н.,
Кабдешова А.А.

Негізгі капиталдың тиімділігін арттыру факторлары

Мақаланың басты мақсаты еліміздегі индустриалды-инновациялық саясатты жүзеге асыру барысында негізгі капиталдың тиімділігін арттыру факторлары болып табылады. Мақалада бүгінгі таңда ғылымды көп қажетсінетін отандық өндірісті дамыту, бәсекеге қабілетті өнімдерді алуға бағдарланған жаңа ақпараттық технологияларды әзірлеу мен игеру, республиканың өнеркәсіп және ғылыми-техникадағы әлеуетін сақтау мен дамыту есебінен ұлттық экономикалық қауіпсіздік мүдделерін қамтамасыз ету, сондай-ақ Қазақстан кәсіпорындарындағы негізгі құралдардың техникалық жағдайын үнемі көтеріп отыру, негізгі құралдарды үнемі жаңартып отыру саясатын ұйымдастыру мәселелері қарастырылған.

Негізгі капиталды жаңарту бүгінгі күннің өзекті мәселесі болып отыр. Оларды өз уақытысында ауыстыру, техникамен жарақтандыру, модернизациялау, реконструкциялау үрдістерін жеделдету үшін инвестициялық және инновациялық ресурстардың қажеттілігі туындайды. Өнеркәсіп кәсіпорындарында жаңа техникаға қажеттіліктің өсуі, әсіресе, машина жасау өнеркәсібі өнімдерін сатып алуға инвестиция жеткіліксіз. Кәсіпорынның техникалық базасының төмендігінен және инвестицияның тартымды болмауынан, соңғы жылдары өнеркәсіптің өңдеу секторында инвестиция белсенділігі бәсең болып келді. Инвестицияның басым бөлігі кен өнеркәсібіндегі мұнай-газ секторына бағытталған.

Түйін сөздер: негізгі капитал, өнеркәсіп, өндіріс, ғылыми-техника, мемлекеттің индустриалды-инновациялық саясаты.

Kerimbekova N.N.,
Kabdeshova A.A.

Factors of increase of efficiency of fixed capital

The main purpose of the article factors improving the efficiency of fixed capital in the implementation of industrial and innovation policy in the country. The article discusses the development of domestic science-intensive industries at the present time, the development and adoption of new information technologies, focused on obtaining competitive products, ensuring the interests of national economic security through the preservation and development capacity of industry and scientific technology of the Republic, as well as the regular improvement of the technical condition of fixed assets in enterprises, the organization policy of constant renewal of fixed assets in Kazakhstan.

At the present time, the actual problem is the renewal of fixed capital. There is a need for innovative and investment resources to accelerate the replacement in time, technical equipment, modernization, reconstruction. The surge in new technology enterprises, particularly insufficient investment for the acquisition of products of engineering industry. In recent years the rate of investment in the manufacturing sector are underestimated due to the low technical base of the enterprise and due to the lack of attractiveness of the investment. In the mining industry the majorit of investments directed to the oil and gas sector.

Key words: fixed capital, industrial production, scientific equipment, industrial-innovational policy of the state.

Керимбекова Н.Н.,
Кабдешова А.А.

Факторы повышения эффективности основного капитала

Главная цель статьи – исследование факторов повышения эффективности основного капитала в ходе осуществления индустриально-инновационной политики в стране. В статье рассмотрены развитие отечественных наукоемких производств в настоящее время, разработка и освоение новых информационных технологий, ориентированных на получение конкурентоспособной продукции, обеспечение интересов национальной экономической безопасности за счет сохранения и развития потенциала промышленности и научной техники республики, а также регулярное повышение технического состояния основных средств на предприятиях, организация политики постоянного обновления основных средств организации в Казахстане.

В настояще время актуальной проблемой является обновление основного капитала. Возникает необходимость инновационных и инвестиционных ресурсов для ускорения процессов замены во время, технического оснащения, модернизации, реконструкции. Отмечен рост потребности в новой технике на предприятиях, особенно недостаточно инвестиций для приобретения продукции машиностроительной промышленности. В последние годы активность инвестиций в секторе обрабатывающей промышленности занижена из-за низкой технической базы предприятия и из-за отсутствия привлекательности инвестиций. В горнодобывающей промышленности большая часть инвестиций направлена в нефтегазовый сектор.

Ключевые слова: основной капитал, промышленное производство, научная техника, индустриально-инновационноя политика государства.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

ӘОЖ 334

***[1]Керімбекова Н.Н., [2]Кабдешова А.А.**

[1]Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
[2]Нархоз колледжі,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
*E-mail: nur.madiar@mail.ru

НЕГІЗГІ КАПИТАЛДЫҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ ФАКТОРЛАРЫ

Мемлекеттің экономикалық саясаты ел экономикасының шикізаттық даму бағытынан арылып, өңдеуші өнеркәсіптерді дамыту жолымен экономика саласын әртараптандыру арқылы тұрақты даму жолына қол жеткізуді көздейді. Сондықтан өңдеуші өнеркәсіпте және қызмет көрсету саласында бәсекеге жарамды және экспортқа бағытталған тауарлар, жұмыстар және қызметтер өндірісі мемлекеттің индустриалды-инновациялық саясатының басты мақсаты.

Индустриалды-инновациялық саясатты жүзеге асыру экономика құрылымына сапалы өзгерістер әкелетіндігімен, соның ішінде адамзат, өндіріс және табиғи капиталдарды тиімді пайдалана отырып, экономиканың тұрақты өсуіне ықпал ететіндігімен сипатталады [1].

Қазіргі таңда негізгі өндірістік қорлардың жағдайы мен оларды тиімді пайдалану кәсіпорынның шаруашылық қызметінің соңғы нәтижесіне тікелей әсер етеді. Кәсіпорында негізгі құралдар мен өндірістік қуатын ұтымды пайдалануды ұйымдастыру барлық техника-экономикалық көрсеткіштердің оң нәтижесін көрсетеді. Соның ішінде өнім көлемінің өсуіне, өзіндік құнның төмендеуіне, дайындаудың еңбек сыйымдылығына, табыстау және өндіріс рентабелділігінің өсуіне ықпал жасайды.

Кәсіпорында негізгі құралдарды қалыптастыруда ұтымды саясат жүргізудің маңызы зор. Ол ең алдымен кәсіпорында шығарылатын тауарларға нарықтық талаптарды және негізгі өндірістік қорлардың салалық ерекшеліктерін ескеру негізінде жүргізілуі тиіс. Кейінгі кезде еліміздегі өнеркәсіптегі негізгі капиталдардың жағдайына ерекше мән берілуде. Өйткені, оларды пайдалану деңгейі өнеркәсіптің және жалпы халық шаруашылығының даму жағдайына айтарлықтай әсер етеді. Мұнымен қай кезде де кәсіпорындарда негізгі өндірістік қорларды тиімді пайдалану мәселесіне үнемі назар аударылатыны түсіндіріледі.

Экономиканы әр тараптандыруға бағытталған индустриалды-инновациялық стратегияны іске асыру үшін алдағы міндет – бәсеке қабілетті экономика үлгісін таңдап, экономиканың негізі – өндірісті дамыта отырып, шикізат өндіруде қоршаған ортаны ластамай бірте-бірте таза өндіріске көшу, яғни қалдықсыз өндіріс деңгейіне жету жолында нарықтық тетіктерді қолдануымыз керек [2].

Отандық өнеркәсіптің тұрақты дамуына әсер ететін кедергілердің біріне өнеркәсіптегі техника сапасының төмен деңгейі болып отыр. Негізгі капиталдың моралдық және табиғи тозуға ұшырауы, кәсіпорындардағы өндірістің ескі құрал-жабдықтармен жұмыс істеуі импорттың аналогтармен бәсекеге түсе алмайтын сапасы төмен өнім өндіруге әкеп соқтырады. Өнімге сұраныстың аздығынан өндірістік қуат та толық жүктелмейді.

Қазіргі кезде қолданылатын техниканың ішінде де моралдық және табиғи тозығы жеткен құрал-жабдықтардың үлесі көп деп айтуға болады. Тоқтап тұрған құрал-жабдықтарды іске қосу шараларын ұйымдастыру әлеуеті төмен болып отыр. Жалпы моралды және табиғи тозығы жеткен өндірістік аппарат басым. Өндірістегі құрал-жабдықтардың орташа жасы 20 жылдан астам.

Бұндай капиталды ұзақ уақыт сақтау еліміздің өндірістік аппаратының әрі қарай ескіруіне әкеп соқтырады, экономиканың жоғарғы қарқынмен ішкі дамуына және сыртқы нарықта бәсекеге қабілетті жоғары өнім өндіруге мүмкіндік бермейді. Еліміздің техникалық артта қалуы күшейе түседі және ол жыл өткен сайын жинақталған ғылыми-техникалық әлеуеттің толық жойылуына әкеледі.

Бүгінгі таңда ғылымды көп қажетсінетін отандық өндірісті дамыту, бәсекеге қабілетті өнімдерді алуға бағдарланған жаңа ақпараттық технологияларды әзірлеу мен игеру және республиканың өнеркәсіп пен ғылыми-техникадағы әлеуетін сақтау мен дамыту есебінен ұлттық экономикалық қауіпсіздік мүдделерін қамтамасыз ету, сондай-ақ Қазақстан кәсіпорындарындағы негізгі құралдардың техникалық жағдайын үнемі көтеріп отыру, негізгі құралдарды үнемі жаңартып отыру саясатын ұйымдастыру бүгінгі күнде бәсекеге қабілеттілікті көтеруде басты өзекті стратегиялық міндеттері болып табылады.

Кез-келген кәсіпкер өз бизнесін тиімді жүргізуі үшін ең алдымен табыс әкелетін активтері болуы шарт, яғни негізгі капиталсыз мақсатын жүзеге асыра алмайды. Нарықтық экономиканың маңыздылығын еңбек өнімділігінің, өндіріс тиімділігінің өсуін ынталандырушы құрал ретінде қарастырсақ, осы жағдайлардың ішінде өндіріс тиімділігінің негізгі бағыттары мен олардың өсуіне әсер ететін факторлар және оларды анықтау әдістеріне басты назар аударылуы тиіс. Өндіріс тиімділігін анықтайтын маңызды критерийлер мен тиімділік көрсеткіштерін дәл анықтай білу керек. Кәсіпорындағы өндіріс тиімділігін бағалауда ең алдымен оның негізгі өндірістік қорының көрсеткіштерінің алатын орны ерекше. Жалпы кәсіпорында өнім өндіру процесі үш фактор арқылы жүзеге асырылады: еңбек, еңбек құралы және еңбек пәні. Еңбек құралы (машина, құрал-жабдықтар, құралдар және т.б.) және еңбек пәні (шикізат, материал) өндірістік қордың заттық мазмұнының біріктіретін өндіріс құралдарын құрайды. Өндірістік қордың экономикалық мазмұны – бұл өнімнің құнының қалыптасуына қатысатын өндіріс құралы, ол өндіріс процесіндегі алатын орнына байланысты негізгі және айналым болып бөлінеді.

Кез-келген кәсіпорынның материалдық-техникалық базасының сипаты ондағы еңбек құралдарымен анықталады. Еңбек құралдары және ғимараттар мен құрылыстар кәсіпорынның материалдық техникалық базасының маңызды элементі болып табылады.

Экономика ғылымы барлық әртүрлі машина, ғимараттар, құрылыс, құрал-жабдықтарды «негізгі капитал» деген экономикалық категорияға біріктіреді. Бұны адам еңбек құралы ретінде пайдалана отырып, өз қажеттілігін толығымен қанағаттандырады.

Капитал табыс ағымына айналатын қызмет ағымын тудырады. Қандай да бір капиталдың қызметі қаншалықты жоғары бағаланған сайын, ол соншалықты жоғары табыс әкеледі. Сондықтан капитал деңгейін одан алынған табыс деңгейі негізінде бағалау керек.

Негізгі капиталдар қызметінің тиімділігіне бірнеше факторлар қатары әсер етеді. Олардың тиімді қызмет жасауына әсер етуші факторлар тобын ескере отырып негізгі құралдарды тиімді пайдалануды ұйымдастырудың маңызы зор. Ол кәсіпорын қызметінің жоғары тиімділікте, табыстылықта атқарылуына септігін тигізер бірден-бір себеп.

Негізгі құралдарды тиімді пайдалануды ұйымдастыруда ең біріншіден олардың құрылымдарына, яғни актив және пассив бөліктерінің үлесі ескерілуі қажет. Негізгі құралдардың құрылымының қалыптасуы өндірістік кәсіпорынның маманданған саласына, атқаратын қызметіне, шығарылатан өнім көлеміне байланысты болып келеді. Оларға негізінен келесідей факторлардың әсері зор: кәсіпорында шығарылатын өнімдердің конструктивті-технологиялық ерекшеліктері, өндіріс типі, өндірістің техникалық деңгейі мен технологиялық үрдісі, өндірісті шоғырландыру, мамандандыру, біріктіру, кооперациялау деңгейі кәсіпорын салаларының географиялық орналасуы.

Ірі габаритті, жоғары салмақты және күрделі конфигурациялы өндірісті дайындау, өндірістік

бірлік типі, моральды және табиғи тозған техника мен технологияны пайдалану кәсіпорындағы негізгі құралдардың пассив бөлігінің жоғарылығын сипаттайды, бұл кәсіпорын қызметінің тиімсіздігін білдіреді.

Ал, қарапайым конфигурациялы, жеңіл салмақты тауарларды өндіруде және массалық өндіріс типті кәсіпорындарды, технологиялық өндіріс деңгейі жоғары, өндіріске үнемі жаңа техника мен ғылыми-техникалық прогресті ендіріп отыру, өнім өндіруде маманданған, ірі кәсіпорындарда, шикізат көздеріне, энергетикалық өндіріске, тұтынушыларға жақын орналасқан кәсіпорындарда негізгі құралдардың пассив бөлігінің төмен деңгейі сәйкесінше актив бөлігінің жоғары көрінісімен сипатталады [3].

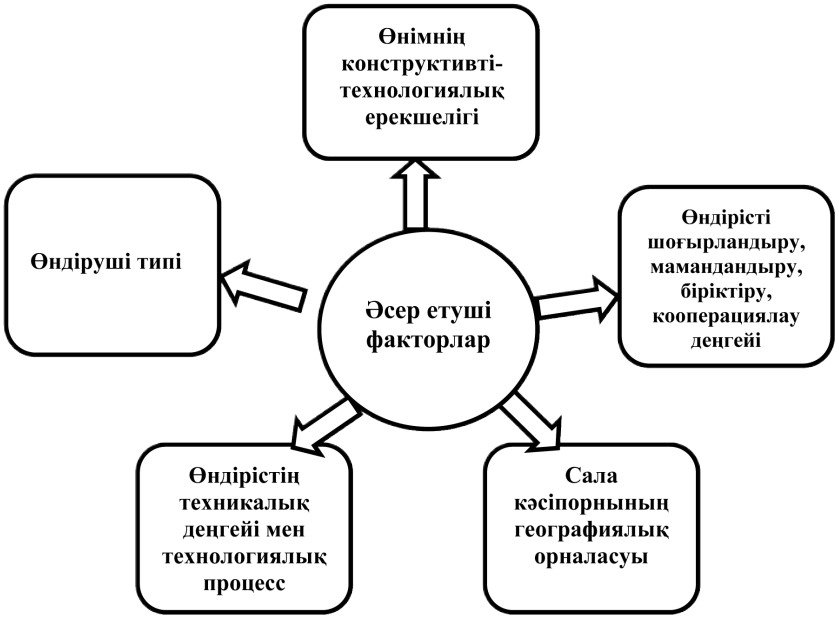

1-сурет. Негізгі құралдар құрылымына әсер ететін факторлар

Көптеген зерттеушілер негізгі құралдарға әсер етуші факторларды өздерінше жіктеп көрсетуге тырысады. Өнеркәсіп саласындағы кәсіпорындарда негізгі құралдарға әсер ететін факторлар тобын сала ерекшеліктерін ескере отырып, келесі суреттегідей жіктеп қарастырайық.

Кендерді өндіру кезіндегі табиғи факторлар. Табиғи факторлардың негізгі құралдарға әсері айтарлықтай, соның ішінде мұнай өндіру саласындағы негізгі өндірістік үрдістер ашық алаңдарда жүргізілетіндігімен байланыстыруға болады. Бұл фактор ең алдымен қор қайтарымдылығы мен қор сыйымдылығына әсер етеді:

– ауданның климаттық ерекшеліктері (өте төмен немесе өте жоғары температурадағы күндер саны, қар көшкіні, табиғи аппараттар т.б);

– пайдалы кен мекенінің жағдайы (қор көлемі, олардың орналасуы, тұтастығы, кен орнындағы газ, су бөлінісінің тереңдігі, пласттардың қуаты және олардың саны);

– кендердің табиғи сапалы параметрлері.

Табиғи факторлардың өндіріске әсерін реттеу үшін келесідей мүмкіндіктер қарастырылады:

– барлау көлемін көбейту, кен орнының нақты жағдайын дәл тануға мүмкіндік береді.

– төзімді техника мен технологияны таңдау және құру;

– саланың перспективті орналасу схемасын құруда игеруге тек ең жақсы кен орындары мен участкелерін таңдау;

– өндіріске кен орнының тек қана тиімді бөлігін таңдау.

Техникалық және технологиялық факторлар, ол ғылыммен, минералды шикізаттар өндіру техникасы мен технологиясымен байланысты.

Мұнай өндірісін техникалық жетілдіру әртүрлі мақсаттарда жүзеге асырылуы мүмкін:

– материалдық және энергетикалық шығындар бойынша экономикалық тиімділік алу;

– жетіспейтін материалдарды пайдалануға көшу;

– өндіріс объектілерінің ұзақ уақыт қызмет етуін қамтамасыз ету;

– бұрын тиімсіз, рентабелділігі жоқ және пайдалануға жарамсыз деп есептелініп, келген кен қалдықтарын, қорларын пайдалануда іске асыру;

– өндірісті интенсификациялау, оның масштабын өсіру, және сенімділігін көтеру;

– шығарылатын өнім сапасын жоғарылату;

– жұмыс орындарында қауіпсіз және жайлы еңбек жағдайын қалыптастыру;

– өндірістің қоршаған ортаға зиянды әсерін төмендету;

– мұнай қалдықтарын, шикізатын ысырапсыз, тиімді пайдалану, яғни өндірісті әртараптандыру жолымен кәсіпорын экономикасының дамуын тездету.

Техникалық прогрестің кәсіпорын қызметінің экономикалық көрсеткіштеріне де тигізер әсері мол, кәсіпорында ғылыми-техникалық процесті жетілдіре отырып, жаңа инновациялық идеяларды әкелу ең алдымен табысқа, өзіндік құнға, еңбек өнімділігіне әсер етеді.

Негізгі өндірістік қорларды пайдалануға байланысты экономикалық факторлар. Нарықтық қатынастар жағдайында экономикалық факторлар келесідей көрсеткіштерге байланысты болады:

– негізгі өндірістік қорларды пайдалану тиімділігіне әсер етуші еңбек саны;

– құрал-жабдықтарды уақыт бойынша және құрал-жабдықтардың қуаты бойынша тиімді пайдалану;

– негізгі өндірістік қорлар құрылымын жетілдіру;

– негізгі өндірістік құралдарды пайдалануды басқаруды жетілдіру.

4. Ұйымдық факторлар, өндірісті шоғырландыру және интенсивтендіру. Ғылыми-техникалық прогресс жағдайында ең алдымен өндірістік ұйым деңгейін жетілдірудің рөлі жоғары. Қор қайтарымдылығының көтерілуіне жұмыс істеп тұрған құрал-жабдықтардың пайдалану факторы маңызды орын алады. Бос тұрған жабдықтарды жою, қондырылмаған құрал-жабдықтардың технологиялық қабілетсіздігін төмендету, қондырғылардың техникалық және пайдалану параметрлерін толық пайдалану нәтижесінде негізгі құралдарды пайдалануды жетілдіруге қол жеткізіледі.

Экономикалық көрсеткіштерді жетілдірудің маңызды факторлары – өндірісті интенсивтендіру мен шоғырландыру болып табылады. Өндірісті техникалық прогресс, жаңа, жоғары өнімділікті технология және техниканы толық пайдалану мүмкіндігі өндірістік ұйымға жоғары дәрежеде әсер етеді.

5. Әлеуметтік факторлар, бұл ұйымдағы жұмысшылардың қарым-қатынасы. Сонымен қатар, кәсіпорында қоршаған ортаны қорғауға және техникалық қауіпсіздікке инвестицияны өсіру, кадрлардың біліктілігін, еңбек гигиенасын және тұрмыстық қызмет көрсетуші жұмысшылардың деңгейін көтеру арқылы негізгі қорлардың оң көрсеткішіне, соның ішінде қор қайтарымдылығының жоғары мән иеленуіне әсер етуге болады. Бұл мақсаттарға жұмсалған қаражаттар өндірістік тез өсуіне әкелмейді. Бірақ олардың тиімділігі белгілі уақыттарда кәсіпорын қызметінің нәтижесінде жалпы түрде көрінеді. Мысалы, техникалық қауіпсіздікке, өндірістік эстетикаға, қоршаған ортаны қорғауға жұмсалған шығындар жұмысшылардың техникалық ақаудан алатын жарақаттардың әртүрлі бақытсыз жағдайлардың, аурулардың болу мүмкіндігін төмендетеді, еңбекке жарамдылықты өсіре отырып, еңбек өнімділігі мен қор қайтарымдылығының өсуіне әсер етеді. Сондай-ақ білім беруді дамыту, ақпараттарды кеңейту тек қана білімділікке қажеттілікті қанағаттандырып қана қоймай, экономикалық тиімділік әкеледі, жаңа идеялардың, ойлардың тууына, дамуына мүмкіндік тудырады, негізгі құралдардың тиімділігін көтереді.

2-сурет. Өнеркәсіп саласындағы негізгі өндірістік құралдарға әсер етуші факторлар

Қазақстан Республикасының индустриалды иновациялық даму үлгісін қалыптастыру экономика дамуындағы басты бағыт болып отыр. Өнім сапасының халықаралық стандарттарға сәйкестендіру, техникалық, амортизациялық саясатты жетілдіру және білікті мамандарды дайындау мен қайта даярлау жүйесін құру, сыртқы нарықта өнімді жылжыту және өндірісті әртараптандыруды қамтамасыз ететін жаңаша инфрақұрылым құру қазіргі заман талабы.

Өндірісті дамытудың негізі кәсіпорынның техникалық жарақтануы мен технологиялық деңгейінің жоғарылығымен сипатталады. Кәсіпорында үнемі негізгі капиталдарды жетілдіріп отыру, оларды тиімді пайдалануды ұтымды ұйымдастыру, жаңарту, кеңейту, техникалық қайта жарақтандыру шараларын ұдайы жүргізу арқылы сапалы, бәсекеге қабілетті экономикаға қол жеткізуге болады.

Негізгі капитал бұл кәсіпорынның маңызды активері болып табылады. Кәсіпорынның негізгі міндеті болып саналатыны ол негізгі өндірістік қордың шамадан тыс ескіріп қалмауына жол бермеу, себебі, олардың табиғи және моралдық (сапалық) тозуының деңгейі және кәсіпорынның жұмысының нәтижесі осыған байланысты болады. Моралдық тозуы ескірген негізгі қорлар өзінің конструкциялық, өнімділік, үнемділік, шығарылған өнімнің сапалы жөнінен жаңа үлгіден қалып қоятынын білдіреді. Негізгі қорлардың тозуы олардың құнының экономикалық орнын толтыру амортизациялық аударым түрінде өнім өндіруге кеткен шығындарға қосылады.

Демек, негізгі капиталды жаңарту бүгінгі күннің өзекті мәселесі болып отыр. Оларды өз уақытысында ауыстыру, техникамен жарақтандыру, модернизациялау, реконструкциялау үрдістерін жеделдету үшін инвестициялық және инновациялық ресурстардың қажеттілігі туындайды. Өнеркәсіп кәсіпорындарында жаңа техникаға қажеттіліктің өсуі, әсіресе, машина жасау өнеркәсібі өнімдерін сатып алуға инвестиция жеткіліксіз. Кәсіпорынның техникалық базасының төмендігінен және инвестицияның тартымды болмауынан соңғы жылдары өнеркәсіптің өңдеу секторында инвестиция белсенділігі бәсең болып келді [4].

Экономиканы әр тараптандыруға бағытталған индустриалды-инновациялық стратегияны іске асыру үшін алға қойылған міндет – бәсеке қабілеттілікті экономика үлгісін таңдап, экономиканың негізі өндірісті дамыта отырып, шикізат өндіруде қоршаған ортаны ластамай, негізгі қорларды тиімді пайдаланып, таза өндіріске көшу, яғни қалдықсыз өндіріс деңгейіне жету жолында нарықтық тетіктерді тиімді қолдануымыз қажет.

Әдебиеттер

1 Мемлекет басшысының «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты 2014 жылғы 17 қаңтардағы Қазақстан халқына Жолдауы.

2 Әбдікаримова Г.И. Кәсіпорын экономикасы: Оқу құралы. Алматы: Экономика, 2008. – 367 б.

3 Мемлекет басшысы Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан – 2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты 2012 жылғы Қазақстан халқына Жолдауы.

4 Қазақстан Республикасының индустриалық-инновациялық дамудың 2015-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.

References

1 Memleket basshysy N.A. Nazarbaevtyn «Kazahstan zholy – 2050: Bir mahsat, bir mudde, bir bolashah» atty 2014 zhylgy Kazahstan halhyna Zholdauy

2 Abdikarimova G.I. Kasiporyn ekonomikasy: Ohu huraly. Almaty: Ekonomika, 2008. – 367 b.

3 Memleket basshysy N.A. Nazarbaevtyn «Kazahstan-2050» Strategiasy halyptashan memlekettin zhana saiasi bagyty» atty 2012 zhylgy Kazahstan halhyna Zholdauy

4 Kazahstan Respublikasynyn industrialdyh-innovassialyk damudyn 2015-2019 zhyldarga arnalgan memlekettik bagdarlamasy

Kishibayeva B.S., Kupenova Zh.K.

Basic principles and general approaches of development of industry of tourism are in Republic of Kazakhstan: tourist projects and approaches

Formation of market economy in Kazakhstan increased interest in forms and methods of tourist services. The development of the industry at an accelerated pace and increase the negative effects of competition and commercialization of tourist activity has led to an understanding of the need for state regulation of tourist business. Within a few generations, a significant part of the population of Kazakhstan used a travel service, resulting in the need for them was the mass, ie, He came back to normal life, became part of the national culture. International tourism is currently one of the most dynamically developing branches of foreign economic activity. The steady growth of the impact of tourism on the world economy as a whole and on the economies of individual countries and regions is one of the most significant, permanent and long-term trends which accompanies the formation and development of the world economy. The tourism industry in the Republic of Kazakhstan on the state level is recognized as one of the priority sectors of the economy. The implementation of the industrial-innovative development of Kazakhstan's economy leading role belongs to the system of local clusters.

Key words: MICE – tourism, cultural tourism, farm tourism, the development of geoparks.

Кишибаева Б.С., Купенова Ж.К.

Туризм индустриясын дамыту Қазақстан Республикасында негізгі қағидаттары мен жалпы тәсілдері: туристік жобалар мен тәсілдері

Қазақстандағы нарықтық экономиканы қалыптастыру нысандары мен әдістері туристік қызмет көрсету қызығушылығын күшейтті. Туристік бизнесті мемлекеттік реттеу туристік қызметті коммерцияландыру және бәсекелестік салдарының теріс түсінігінің өсуіне және осы саланың қарқынмен дамуына әкелді. Бірнеше ұрпақтар халықтың едәуір бөлігі Қазақстанның туристік қызметімен тұтынды, соның нәтижесінде оларға қажеттілік болатын бұқаралық, яғни өмір нормасына ұлттық мәдениет бөлігі болып енді. Халықаралық туризм қазіргі уақытта ең серпінді дамып келе жатқан сыртқы экономикалық қызмет салаларының бірі болып табылады. Туризмнің ұдайы өсуіне тұтастай алғанда әлемдік экономиканы, жекелеген елдер экономикасы мен аймақтарын, аса маңызды тұрақты және ұзақ мерзімді үрдістердің, әлемдік шаруашылықтың құрылуы және дамуына толықтай ықпал етеді. Қазақстан Республикасындағы туризм индустриясы мемлекеттік деңгейінде басым экономика саласының бірі болып танылды. Қазақстанның экономиканы дамытудағы индустриялық-инновациялық ережелерін іске асырудағы жетекші рөлі отандық кластерлер жүйесінде атқарылады.

Түйін сөздер: MICE- туризм, мәдени-танымдық туризм, агроэкотуризм, геопрактердің дамуы.

Кишибаева Б.С., Купенова Ж.К.

Основные принципы и общие подходы развития индустрии туризма в Республике Казахстан: туристические проекты и подходы

Формирование рыночной экономики в Казахстане усилило интерес к формам и методам туристического обслуживания населения. Развитие данной отрасли ускоренными темпами и возрастание негативных последствий конкуренции и коммерциализации туристской деятельности привели к пониманию необходимости государственного регулирования туристского бизнеса. В течение нескольких поколений значительная часть населения Казахстана пользовалась туристскими услугами, в результате чего потребность в них была массовой, т.е. вошла в норму жизни, стала частью национальной культуры. Международный туризм в настоящее время является одной из наиболее динамично развивающихся отраслей внешнеэкономической деятельности. Неуклонный рост влияния туризма как на мировую экономику в целом, так и на экономику отдельных стран и регионов является одной из наиболее значительных, постоянных и долгосрочных тенденций, которая сопутствует формированию и развитию мирового хозяйства. Индустрия туризма в Республике Казахстан на государственном уровне признана одной из приоритетных отраслей экономики. В реализации положений индустриально-инновационного развития экономики Казахстана ведущая роль принадлежит системе отечественных кластеров.

Ключевые слова: MICE-туризм, культурно-познавательный туризм, агроэкотуризм, развитие геопарков.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

UDC 657.1.012

***Kishibayeva B.S., Kupenova Zh.K.**

Al-Farabi Kazakh national university,
Kazakhstan, Almaty
* E-mail: botik_com@mail.ru

BASIC PRINCIPLES AND GENERAL APPROACHES OF DEVELOPMENT OF INDUSTRY OF TOURISM ARE IN REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: TOURIST PROJECTS AND APPROACHES

Every tourist cluster should organize the development of several tourist products, but the choice of tourist products and priorities depend on the potential of each product in each cluster. In general, in the Republic of Kazakhstan needs to develop six major tourism products: «MICE- tourism», «Cultural tourism and touring», «Active and adventure holidays», «Holiday in the mountains and on the lakes», «Beach tourism» and «Short Rest».

MICE- tourism – is a type of organized trips related to business motives: business meetings, incentive tours, conferences, exhibitions, events, meetings of working groups, seminars and leisure during business trips. The main countries generating tourist arrivals in Kazakhstan on the tourism product are Europe, Kazakhstan, China and Russia.

Cultural tourism and tour – organized tours and tours unaccompanied guide to places of cultural monuments and heritage. The main countries generating tourist arrivals in Kazakhstan on this tour products include Kazakhstan, Europe, China, Russia, the Middle East, India and the countries of the region. Active and adventure tourism – activities in nature, including «soft» activities (camping, walking, biking, all-wheel drive car, the study of nature, horseback riding, bird watching, fishing and hunting) and «hard» activities (rowing canoeing, kayaking, caving, mountain biking, skiing, cross-country skiing, mountaineering, paragliding, rafting (rafting), climbing, and jeep safari). The main countries generating tourist arrivals in Kazakhstan on this tour products are Kazakhstan, Russia and Europe.

Beach tourism – stay in coastal areas with wellness and recreational purposes, as well as water sports, boating and yachts (marine leisure). Beach tourism – stay in coastal areas with wellness and recreational purposes, as well as water sports, boating and yachts (marine leisure). The main countries generating tourist arrivals in Kazakhstan on this tour products are Kazakhstan, Russia and countries in the region.

Short vacation – a trip that usually last from one to four days, such as weekend tours, sightseeing in the city and surrounding area, outdoor recreation, places of cultural monuments and heritage, as well as short breaks for special occasions (eg, honeymoon, on New Year's holidays, annual meetings, etc.). The main countries generating tourist arrivals in Kazakhstan on this tour products are Kazakhstan, the Russian Federation, Europe and the Middle East.

The first three tourist product (MICE- tourism, cultural tourism and tours, as well as active and adventure tourism) are among the «rapid effect», given that they are ready or can be relatively easily ready for commercialization within the next four to six years.

National tourism projects that are being developed – this resort area Burabay cluster Astana ski resort in Southern Kaskelen and Kok Zhaylau cluster Almaty Bukhtarma – Cato -Karagan in the cluster of East Kazakhstan and Kenderli cluster Western Kazakhstan.

Burabay resort area – the development of high-quality resorts in the territory of which there are several lakes, recreational facilities, receptions and meetings, recreational activities, spa, golf, horseback riding and other activities. This project is a development of five areas with 11 hotels (including Rixos Hotel) with a total of 5020 beds and 4552 residences.

The development of other facilities – rooms for conferences and events, wellness and spa centers, facilities for sporting events outdoors and indoors, a golf course, horse riding center, a marina on the lake, kiiz uy. The total project cost is estimated at about 1 624 million. US dollars that will be invested in stages during the period from 2014 to 2030. The project is a resort zone "Burabay" is described in the System Development Plan Borovsky resort area Akmola region.

South Kaskelen – is the design and development of a large international ski resort for winter and summer vacations and a variety of activities.

This project involves the development of tourist infrastructure including 3 areas with villages / hotels, apartments, townhouses, chalets with a total capacity of 28,600 beds. Also related facilities to serve the tourists – 148 kilometers of ski slopes for 31 600 skiers, 27 ski lifts and 4985 parking spaces.

The total project cost is estimated at about 2 205 million. US dollars that will be invested in phases over the next 20 years. The «Kaskelen South» is described in terms of the system of the ski area of AlmatyKok Zhaylau – is the development and the development of year-round ski resort that meets international quality standards.

The project envisages the creation of an international ski resort in the suburbs of Almaty, including passenger chairliftandsummingofutilitiestothemainresortfacilities. The «Kok Zhaylau» is described in the system development plan ski area of Almaty. Bukhtarma – Cato – Karagan:

Resort «Gerbil» – the development of a resort destination with a high quality of services for relaxing on the shores of the reservoir Bukhturma. This project involves the development of several areas, including 9 hotels and guest houses, villas, cottages and townhouses total capacity of 8476 beds and marina, water park and sports facilities.

The total cost of the project – about 365 million. US dollars (excluding transport infrastructure and municipal services), including the amount of investment up to 2020 is 274 mln. US dollars (for 5152 beds and adjacent parking areas, roads and landscaping).

The «Gerbil» described in the master plan of the cluster program of tourism development of the East Kazakhstan region.

Resort «Shyngystau» – the development of the mountain resort for winter and summer recreation and activities on the territory of Katon-Karagai State National Park.

This project involves the creation of 22 hotels and 16 400 residences with a total capacity of 60 000 beds (of which 40 000 seats – for tourists and 20 000 seats – for employees and their families), and other infrastructure to serve visitors – urban retail centers, facilities for sports outdoors and indoors, 3 golf courses, a marina, a variety of facilities for public use for the local community. The total project cost is estimated at about 3.3 billion. US dollars, including the amount of investment to 2020 is 1.96 million. US dollars (for 36,382 beds). The «Kenderli» system described in terms of tourism development zone Kenderli.

References

1 The official website of the Ministry of Tourism and Sports http://www.mts.gov.kz/;

2 Approval of the Program for the development of perspective directions of the tourist industry of the Republic of Kazakhstan for 2010 – 2014 years of the Republic of Kazakhstan Government Decree of October 11, 2010 № 1048;

3 Law of the Republic of Kazakhstan dated June 13, 2001 «On tourist activity in the Republic of Kazakhstan».

Әдебиеттер

1 ҚР Туризм және спорт Министірлігінің Ресми сайты http://www.mts.gov.kz/;

2 Қазақстан Республикасы туристік индустриясының перспективалы бағыттарын дамыту жөніндегі 2010 – 2014 жылдарға арналған бағдарлама Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 19 наурыздағы № 958 Жарлығы;

3 «Қазақстан Республикасы туристік қызметі» туралы 2001 жылғы 13маусымдағы Қазақстан Республикасының Заңы.

Алдабергенов Н., Касымова А.

Қазақстанның туризм саласындағы көлік инфрақұрылымын талдау

Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, туризм саласы экономиканы дамытудың бірден-бір көзі болып табылады. Ал бұл сала өз кезегінде дамудың кешендік іс-шараларын талап етеді. Яғни, көліктік, инфрақұрылымдық, сауда орындары, денсаулық сақтау және т.б.. Және де осылардың ішіндегі аса назар аударуды көлік инфрақұрылымы талап етеді. Негізінде Қазақстан экономикасының қарқынды дамуы, өндірістің ауқымды индустрияланyы мен жаңғыртылуы – сыртқы экономикалық байланыстарды ынталандырып, мемлекеттік көліктік-логистикалық әлеуетті күшейтеді. Біздің мемлекеттің бірегей географиялық орналасуы мен Еуразия кеңістігіндегі негізгі көліктік бағыттардың әлеуетін ескере отырып, Қазақстан үлкен іскерлік-транзиттік хаб құру туралы бастама көтерді. Еліміз Еуразия материгінің ортасында орналасқандықтан және әлемдік нарықтардан алшақ орналасқандықтан, жүк тасымалының үлкен көлеміне, транзиттік әлеуетке ие және халықаралық көлік жүйесіне бірігуі тиіс. Халықаралық экономикалық жүйеге ену мақсатында XXI ғасырдың Ұлы Жібек жолы атағын алған – «Батыс Еуропа – Батыс Қытай» халықаралық тас жолының Қазақстандағы бөлігін салу қолға алынған.

Түйін сөздер: көлік инфрақұрылымы, транзиттік әлеует, туризм инфрақұрылымы, автокөлік қызметі нарығы.

Aldabergenov N., Kasymova A.

An analysis of the transport infrastructure of Kazakhstan in the field of tourism

As international experience shows the development of the tourism sector of the economy is a source of economic development. But the industry is, in turn, requires a set of measures for development. These include transport, infrastructure, trade, health, etc. In turn, from vyssheskazannogo special attention must be paid to transport infrastructure. The rapid development of the economy promotes the growth of large-scale industrialization and modernization of foreign economic relations of production, transport and logistics capabilities. Taking into account the unique geographical position of our country, as well as the convenience of major transport routes in Eurasia, Kazakhstan has to take the initiative on the creation of a large transit hub. The country is located in the center of the Eurasian continent with great transit potential of the large volume of freight traffic, and sootvntstvenno should be integrated into the international transport system. In order to enter into the international economic system began construction of the road, naming the Great Silk Road of XXI century «Western Europe - Western China».

Key words: transport infrastructure, transit potential, tourism infrastructure, transport services market.

Алдабергенов Н., Касымова А.

Анализ транспортной инфраструктуры Казахстана в сфере туризма

Как показывает мировой опыт, развитие туристического сектора экономики является одним из источников экономического развития. Но эта отрасль, в свою очередь, требует комплекса мероприятий, в области транспорта, инфраструктуры, торговля, здравоохранения и т.д. В свою очередь, из высшесказанного особое внимания должно уделяться транспортной инфраструктуре. Быстрое развитие экономики страны содействует росту крупномасштабной индустриализации и модернизации внешнеэкономических связей производства, транспорта и логистичекого потенциала. Принимая во внимание уникальное географическое положение нашей страны, а также удобность основных транспортных маршрутов в Евразии, Казахстан должен взять на себя инициативу по созданию большого транзитного хаба. Страна расположена в центре Евразийского континента с большим транзитным потенциалом из-за большого объема грузовых перевозок, и соответственно должна быть интегрирована в международную транспортную систему. Для того чтобы войти в международную экономическую систему, начато строительство участка автодороги, называющейся Великий Шелковый путь XXI века «Западная Европа – Западный Китай».

Ключевые слова: транспортная инфраструктура, транзитный потенциал, туристическая инфраструктура, рынок транспортных услуг.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

ӘОЖ 338.48

***[1]Алдабергенов Н., [2]Касымова А.**

[1]Алматы Менеджмент Университеті,
Қазақстан, Алматы қ.
[2]Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Қазақстан, Астана қ.
* E-mail: aldabergenov_85@mail.ru

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТУРИЗМ САЛАСЫНДАҒЫ КӨЛІК ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫН ТАЛДАУ

Туризм саласы көптеген елдер тәжірибесі көрсеткендей, экономиканы дамытудың бірден-бір көзі болып табылады. Қазақстанда туризмді дамыту үшін барлық қажет алғышарттар бар. Мәселен, байтақ отанымыздың Еуразия материгінің дәл ортасында орналасуы, сан түрлі көрініске ие бай табиғаты, ғасырдан ғасырға жалғасқан мол мәдени мұрасы, тамыры сақ, сармат, үйсіндерден басталатын тарихы және т.б. Тәуелсіздік алғаннан кейін мәдени және тарихи құндылықтарды жаңғырту мақсатында жұмыстар жүргізілді. Ал бұл жұмыстар өз кезегінде көліктік, инфрақұрылымдық, сауда орындары, денсаулық сақтау қызметтерін жетілдіруді қажет етеді.

Біздің мемлекеттің бірегей географиялық орналасуы мен Еуразия кеңістігіндегі негізгі көліктік бағыттардың әлеуетін ескере отырып, Қазақстан үлкен іскерлік-транзиттік хаб құру туралы бастама көтерді. Алға қойылған мақсаттардың жемісті орындалуы Қазақстанның 30 дамыған мемлекеттердің қатарына енуі үшін қажетті инфрақұрылымның қалыптасуына септігін тигізеді. Қазақстан экономикасының қарқынды дамуы, өндірістің ауқымды индустрияландыру мен жаңғыртылуы – сыртқы экономикалық байланыстарды ынталандырып, мемлекеттік көліктік-логистикалық әлеуетті күшейтеді.

Еліміз Еуразия материгінің ортасында орналасқандықтан және әлемдік нарықтардан алшақ орналасқандықтан, жүк тасымалының үлкен көлеміне, транзиттік әлеуетке ие және халықаралық көлік жүйесіне бірігуі тиіс. Бірақ оны дамыту және бәсекелестік ортасын қалыптастыру қажет. Халықаралық жүйеге ену мақсатында XXI ғасырдың Ұлы Жібек жолы атағын алған – «Батыс Еуропа – Батыс Қытай» халықаралық тас жолының Қазақстандағы бөлігін салу қолға алынған.

Көлік – жолаушылар тасымалы мен жүк тасымалын жүзеге асыратын, экономика инфрақұрылымының маңызды саласы. Көлік мемлекеттік және халықаралық еңбек бөлінісінің материалдық негізін құрайды. Барлық байланыс жолдары, көлік кәсіпорындары мен көлік құралдары дүниежүзілік көлік жүйесіне бірігеді. Көлік жүйесін дамытудың, әсіресе, аумағы өте үлкен елдер үшін маңызы ерекше. Сондықтан көлік жүйесінің салаларын дамытуға бұл елдер көп қаржы жұмсайды. Ғылыми-техникалық революция көліктің барлық түрлерінің карқынды

дамуына негіз болды. Бұл көліктер жылдамдығының артуынан, олардың жүк көтеру және тасымалдау мүмкіншіліктерінің кеңеюінен айқын көрінеді.

Көлік қатынасы жоғары дамыған елдерде жақсы жолға қойылған. Шығыс Еуропа елдері мен Ресейдің көлік жүйесі жолдардың жиілігі мен сапасы, жүк айналымының мөлшері жөнінен Батыс Еуропа елдері мен АҚШ-тан әлдеқайда төмен дәрежеде. Дамушы елдер бойынша осы заманғы көлік жүйелері тек жекелеген елдерде ғана жоғары дамыған, ал көпшілік елдерде атарба, адам күшімен жүк тасу әлі де болса, кең орын алып келеді. Ауғанстан, Непал, Бразилия сияқты елдерде теміржол мүлдем жоқ. Сол сияқты Парсы шығанағы жағалауындағы мұнай өндіруші елдер мен Мұхит аралдары, Кариб теңізі алабындағы кейбір елдерде де теміржол жоқ [1]. Осы мақсатта «Қазақстан Республикасы көлік жүйесінің инфрақұрылымын дамытудың және ықпалдастырудың 2020 жылға дейінгі мемлекеттік бағдарламасы» жасалынған.

Көптеген алпауыт елдер тәжірибесіне сүйенсек, кез-келген жұмыстың бастамасы деп жол салуды жөн көрген екен. Бұл ақылға қонымды іс деп түсіне отырып, өз елімізде де сол шара қолға алынған. Қазақстан Республикасы Ұлттық Экономика Министрлігі Статистика Комитетінің мәліметі бойынша [2], еліміздегі көлік дамуының негізгі көрсеткіштері, әсіресе жүктерді тасымалдау мен жүк айналымының соңғы 4 жылдағы мәліметтері осындай:

1-кесте – Қазақстан Республикасындағы жүктерді тасымалдау

	2012	**2013**	**2014**	**2015**
Барлығы	**2 974,9**	**3 231,8**	**3 508,0**	**3 634,4**
оның ішінде:				
темір жолмен	279,7	294,8	293,7	245,3
автомобиль және қалалық электр көлікпен	2 475,5	2 718,4	2 983,4	3 129,1
ішкі сумен	1,1	1,3	1,1	1,3
құбырмен	214,1	213,2	225,9	225,0
Теңізбен	4,6	4,0	4,0	3,6
әуемен, мың тонна	31,6	22,0	23,9	19,1

2-кесте – Қазақстан Республикасындағы жүк айналымы

	2012	**2013**	**2014**	**2015**
Барлығы	**448,8**	**478,0**	**495,4**	**490,8**
оның ішінде:				
темір жолда	223,6	235,9	231,3	216,6
автомобиль және қалалық электр	121,1	132,3	145,3	155,7
ішкі суда	0,08	0,06	0,03	0,03
теңізде	100,7	106,9	116,0	116,0
құбырда	3,2	2,8	2,7	2,5
әуеде, млн.ткм	92,6	59,5	63,1	49,3

ҚР автомобиль жолдарының ұзындығы 128 мың. км.құрайды. Жалпы қолданыстағы автомобиль жолдарының ішінде

– 23,5 мың. км республикалық маңыздағы
– 73,6 мың. км облыстық маңыздағы
– 30,9 мың. км жергілікті жүйеге жатады.

Қазақстан арқылы жалпы ұзындығы 23 мың. км. құрайтын 5 халықаралық автомобиль маршруты өтеді:

Алматы – Астана –Қостанай (М-36 трассасы) Челябинскке шығатын;

Алматы –Петропавл Омскке шығатын;

Алматы – Семей – Павлодар (М-38 трассасы) Омскке шығатын;

Алматы – Шымкент (М-39 трассасы) Ташкентке шығатын;

Шымкент – Ақтөбе – Орал (М-32 трассасы) Самараға шығатын [3].

Сонымен қоса, ел Президенті 2014 жылы Қазақстан халқына жолдаған «Нұрлы Жол» жолдауында «Көліктік-логистикалық инфрақұрылымдарды дамыту. Ол макроөңірлерді хабтар қағидаты бойынша қалыптастыру аясында жүзеге асырылатын болады. Оның үстіне, инфрақұрылымдық қаңқа Астанамен және макроөңірлерді магистаралды автомобиль, теміржол және әуе жолдарымен шұғыла қағидаты бойынша өзара байланыстырады. Бірінші кезекте, негізгі автожолдар жобасын жүзеге асыру қажет. Бұлар Батыс Қытай – Батыс Еуропа; Астана – Алматы; Астана – Өскемен; Астана – Ақтөбе – Атырау; Алматы – Өскемен; Қарағанды – Жезқазған – Қызылорда; Атырау – Астрахань. Сондай-ақ, елдің шығысында логистикалық хаб және батысында теңіз инфрақұрылымын құруды жалғастыру қажет. Батыс бағытта Каспий порты арқылы экспорттық әлеуетті арттыруға Құрық портынан ауқымды паромдық өткел және Боржақты – Ерсай теміржол желісі ықпал ететін болады. Үкіметке Қытайдың, Иранның, Ресей мен ЕО елдерінің «құрғақ» және теңіз порттарында терминалдық қуаттар салу немесе жалға алу мәселесін ойластыруды тапсырамын» [4], – деп, ең бірінші атап өткен болатын. Президентіміздің «Көліктік-логистикалық инфрақұрылымдарды дамытуды» бірінші ретте атап өтуі, осы саланың ел экономикасы мен өміріндегі маңызын білдіреді.

Қазіргі уақытта республиканың транзиттік көліктік әлеуетін жүзеге асыру, ел экономикасына сапалы түрде енудің маңызды мәселесі. Республикада транзиттік бағыттың дамыған жүйесі қызмет етуде. Қазақстан арқылы өтетін халықаралық магистральдар жүйесінің заманауи концепциясына 3 негізгі бағыт жатады: Ресей, Еуропа және Балтика елдері; Қытай, Жапония және Оңтүстік-Шығыс Азия елдері; Орталық Азия және Оңтүстік Кавказ елдері,Парсы шығанағы және Түркия. Аталған әр бағыт бойынша қалыптасқан халықаралық дәліздер бар. Жекелеп алғанда, республика аумағында халықаралық қоғаммен 6 теміржол, 6 автокөлік және 4 әуе көлігі дәлізі анықталып, мойындалған.

Қазіргі кезде көлік шаруашылығы еліміздің жалпы ішкі өнімінің 7,3 пайызын қамтамасыз етеді. Сондай-ақ, осы салада 572 мың адам жұмыспен қамтылған. Яғни, ел экономикасы үшін көлік саласының орны бөлек. Сондықтан да, Мемлекет басшысы «Қазақстан – 2050» Стратегиясында еліміздің көлік және коммуникация саласын дамытудың басты бағыттарын да айқындаған болатын. Шындығында экономиканың күретамыры саналатын көлік инфрақұрылымы саласын дамыту елдік өсуге үлкен әсер ететіні белгілі [5].

Еліміздің – елдігін, жеріміздің – кеңдігін көрсететін, жаһанға Қазақстанның әлеуетін паш ететін ЕХРО-2017 жәрмеңкесіне дайындық та айта кететін жайт. Астана ЕХРО-2017 Халықаралық мамандандырылған көрмесін өткізу кезеңі – 2017 жылғы 10 маусымнан 10 қыркүйекке дейін. 141 елге шақыру жіберілген, бұл жәрмеңкеге дайындық та ауыр болмақ. Астанаға 5 миллионға жуық турист келеді деп күтілуде. Әзірге аумағы 113 гектар алаңға көрмелік павильон құрылысы басталып кеткен. «Астана –ЭКСПО 2017» құрылыс барысы екіге бөлінген: көрмелік (125 мың шаршы) және көрмелік емес (500 мың шаршы). Екінші аумақта көрмеге келушілер, қатысушылар және ұйымдастырушылар орналасады [6]. Әзірше ұйымдастырушыларға ұшырасқан қиындықтың бірі – ол:

– Құрылыс барысында обьектілерді жол-көлік инфрақұрылымымен және де инженерлік желілермен айқын қамтамасыз ету;

– Жылу беру жүйесі автономды болғандықтан, ол құрылыс жұмыстары және әрі қарай пайдалану кезеңінде қомақты шығындарға ұрындырады.

Жоғарыда атап өткеніміздей, көптеген дамыған елдер бастамаларының бірі етіп, жол салудан бастаған. Сол секілді Қазақстан да өзінің географиялық орналасу ерекшелігіне байланысты «Батыс Еуропа – Батыс Қытай» халықаралық тас жолының Қазақстанға тиесілі бөлігін салу кіріскен. «Батыс Еуропа – Батыс Қытай» транзиттік жолының жалпы ұзындығы 8445 шақырымды құрайды. Оның 2233 шақырымы – РФ еншісінде, 2787 шақырымы ҚР аумағынан өтеді. ҚХР-ға 3425 шақырым тиесілі. «Батыс Еуропа – Батыс Қытай» транзиттік жолы Қазақстан бойынша 5 облысты қамтыды (Ақтөбе, Қызылорда, Оңтүстік Қазақстан, Жамбыл және Алматы облыстары). Бұл аймақтарда 5 миллионға тарта халық тұратынын ескерсек, қаншама адам жұмысқа тартылатынын көз алдыңызға елестете беріңіз.

Қаржы дағдарысы кезінде мұндай үлкен жобаны қолға алу – халықты бір жағынан жұмыспен қамту деген сөз. Ұлы Жібек жолының бойында құм астында тұншыққан көне шаһарлар қаншама (Отырар, Сайран, Сауран, Тараз, Алтын төбе т.б.). Өз дәуірінде өркениеттің шыңы болған бұл қалаларды біреу білсе, біреу білмес. «Батыс Еуропа – Батыс Қытай» жолы салынар болса «өлген қалалар» тіріліп, туристердің «көз құртына» айналарына сенім мол. Одан бюджеттің қалтасына түсер қаржы да қомақты болмақ. Қазақстан аумағынан өтетін жобаның құны — 825,1 млрд. теңге. Оның 1390 шақырым жолы 4 қозғалыс жолағы бар, I техникалық санатқа жатады. Қалған 1387 шақырымы II, III категория болып саналады. Айтулы жобаға әлемге даңқы жайылған банктер қол ұшын созып жатқанын айта кетуіміз керек. «Еуропалық қайта құру және даму банкі» (ХҚДБ) 2125 млн. доллар, «Азия даму банкі» I транш (АЗБ) 340,0 млн. доллар, «Ислам даму банкі» (ИДБ) 170 млн. доллар несие бөлген. Айта кетер нәрсе – несиенің 20 жылға ең төменгі пайызбен берілгендігі. Ағымдағы жылдың екінші жартысында 3-транш бойынша «Азия даму банкі» 173 млн. доллар, 2-транш бойынша «Ислам даму банкі» 224 млн. доллар және 2-транш бойынша Жапон халықаралық ынтымақтастық агенттігімен (ЖХЫА) 68,0 млн. доллар сомасындағы қарыз келісіміне қол қою жоспарланып жатыр [7].

Қорыта келе, еліміздің көлік инфрақұрылымын дамыту тек туризм саласы үшін ғана емес, республика экономикасын көтеру үшін, сауданың өсуіне, құрылымдағы көлік шығынының үлесін төмендетуге маңызы зор. Қазіргі таңда еліміздегі көлік инфрақұрылымының кездесіп отырған бірінші, әрі маңызды мәселесі – ол көлік(туристерді тасымалдау) құралдарының ескіруі. Уақытынан көп жұмыс істеген тасымалдау құралдары адамдар өмірі мен қоршаған ортаға зиянды қалдықтарымен қауіп тудыруда. Сонымен қоса, ескі көліктермен жол-көлік апаттары жылдан-жылға жиі ұшырасатын болды. Барлық дамыған өркениеттер адамдардың бір-бірімен қарым-қатынас пен байланысқа ұмтылуынан тұрған, сондықтан да адамдар дамуы үшін қозғалыс құрылдары аса маңызды. EXPO-2017 Бүкіләлемдік жәрмеңкесіне дайындық ретінде – көрмеге келетін туристер мен қатысушыларды тиімді, ыңғайлы тасымалдау көздерін ұйымдастыру және сол көліктерге тұрақтар салу болып табылады. Жаңа, заманауи техникамен жабдықталған және туристерге ыңғайлы көлік түрлерімен қамтамасыз ету керек.

Көлік саласы халықаралық үлкен мүмкіндікке ие, бірақ толықтай тартылмаған. Халықаралық сауда соңғы екі онжылдықта жоғары жылдамдықпен дамуда. Еуропа мен Азия арасындағы тауарайналым қазіргі уақытта 400 млрд. $ сәйкес және осы жылдың соңына дейін 1 трлн. $-ға дейін өспек. Көлік инфрақұрылымының бәсекеге қабілеттілігін арттырудың бірден-бір амалы, ол жеткізілімді жеделдету түрі. Бұл белгі көп жағдайда бағадан маңыздырақ. Тағы қолға алатын мәселе, шығындарды азайтып, қызмет ету сапасын арттыру.

Көлік кешенінің инфрақұрылым мен негізгі құрал жағдайы мемлекет пен жеке сектор тарапынан үлкен инвестицияларды қажет етеді. Бәсекеге қабілетті тасымалдаушылар нарығын қалыптастыру үшін инфрақұрылымды жедел қалпына келтіріп, жылжымалы құрамды инвестиция салу арқылы жағымды жағдай жасау керек.

Мемлекеттік көлік саясатын орындау үшін, келесі мәселелер бойынша шешім шығару керек:

1. Көлік инфрақұрылымын құру мен дамыту.
2. Автокөлік қызметі нарығын дамыту.
3. Транзиттік әлеуетті қолдану.
4. Маман әлеуетін құру мен инновациялық дамыту.

Көлік жүйесінің әсерлілігін арттыру арқылы, оны Қазақстан экономикасының бәсекеге қабілетті элементін жасауға болады. Адам тасымалы мен жүк тасымалының өсімі қамтамасыз етіледі.

Әдебиеттер

1 https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D3%A9%D0%BB%D1%96%D0%BA#cite_note-g1-1http://aktau.gov.kz/kz/news/novosti_v_kazakhstane/?title=elbasyi:_ulttyik_kolyiktyik-logistikalyik_kompaniyanyin_kuryiluyi_-_kazakstannyin_yiskerlyik-tranzittyik_aleuetyin_ kusheytedyi_190

2 http://stat.gov.kz/faces/homePage?_afrLoop=7095038793939493#%40%3F_afrLoop%3D70 95038793939493%26_adf.ctrl-state%3D1dbufun78z_4

3 https://ru.wikipedia.org/wiki/Автомобильные_дороги_Казахстана

4 http://strategy2050.kz/president/message/ http://fpge.tarsu.kz/ru/news/62-transportnaya-infrastruktura -kazakhstana-novye-tekhnologii

5 http://www.inform.kz/kaz/article/2546885 http://online.zakon.kz/Document/?doc_id= 31434954

6 http://azh.kz/kz/news/view/13648
7 http://kz.zaman.com.tr/kz/newsDetail_getNewsById.action?newsId=52902

References

1 https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D3%A9%D0%BB%D1%96%D0%BA#cite_note-g1-1http://aktau.gov.kz/kz/news/novosti_v_kazakhstane/?title=elbasyi:_ulttyik_kolyiktyik-logistikalyik_kompaniyanyin_kuryiluyi_-_kazakstannyin_yiskerlyik-tranzittyik_aleuetyin_ kusheytedyi_190
2 http://stat.gov.kz/faces/homePage?_afrLoop=7095038793939493#%40%3F_afrLoop%3D70 95038793939493%26_adf.ctrl-state%3D1dbufun78z_4
3 https://ru.wikipedia.org/wiki/Автомобильные_дороги_Казахстана
4 http://strategy2050.kz/president/message/ http://fpge.tarsu.kz/ru/news/62-transportnaya-infrastruktura -kazakhstana-novye-tekhnologii
5 http://www.inform.kz/kaz/article/2546885 http://online.zakon.kz/Document/?doc_id= 31434954
6 http://azh.kz/kz/news/view/13648
7 http://kz.zaman.com.tr/kz/newsDetail_getNewsById.action?newsId=52902

Жидебекқызы А.

Коммерцияландыру кеңсесі қызметін ұйымдастырудың шетелдік тәжірибесі

Инновациялық экономика құру үшін отандық ғылыми-зерттеу нәтижелерін қолданысқа енгізіп, коммерцияландыру өте маңызды болып табылады. Бұл мақсатта инновациялық инфрақұрылым объектілерінің, әсіресе, коммерцияландыру кеңселері мен орталықтарының жұмысы ерекше. Қазақстанда «Технологиялық даму жөніндегі ұлттық агенттік» қаржылық көмек беруін тоқтатқанда бірнеше коммерцияландыру кеңсесі жұмысын қысқартқан. Бірақ 2015 жылы қабылданған заңға сай енді жоғары оқу орындары мен ғылыми институттар коммерцияландыру қызметін басым бағыттар ретінде қарастыратын болды. Ендеше аталған ұйымдардың жұмысын қалай барынша тиімді ұйымдастыру қажет деген сұрақ туындайды. Сондықтан, бұл мақалада ғылыми әзірлемелерді коммерцияландыру орталықтары мен кеңселерін құрудың үздік әлемдік тәжірибелері қарастырылған. Сонымен қатар, коммерцияландыру кеңсесінің негізгі жұмыс бағыттары, табысты бөлу механизмдері, қызметкерлерге қойылатын талаптар мен нәтижені бағалайтын индикторлар талданған. Мақала университет жанында ғылыми әзірлемелерді коммерцияландыруға жауаптылар үшін пайдалы бола алады.

Түйін сөздер: коммерцияландыру кеңсесі, инновацияларды коммерцияландыру, технологияларды коммерцияландыру механизмі, коммерцияландырудың шетелдік тәжірибесі.

Zhidebekkyzy A.

Foreign experience in organization of commercialization office

Commercialization and usage of domestic scientific research results are very important in the formation of an innovative economy. In this regard, it should be noted that effective operation of innovation infrastructure facilities, and especially offices and centers of commercialization are necessary. When the "National Agency for Technological Development» of Kazakhstan stopped funding commercialization offices, many of them either cut staff or stopped their work. However, after the adoption of a new law in 2015, commercialization has become one of the priorities of the universities and research institutes. Therefore, the question about how to effectively organize the work of the newly created office of commercialization arises. This article discusses world experience in the organization of the offices and centers of commercialization. Also, the main functions of the office of commercialization, income distribution mechanism, and the requirements for personnel and indicators to assess performance were analyzed. The article may be of interest to those involved in the commercialization of scientific research in universities.

Key words: commercialization office, commercialization of innovations, the mechanism of technology commercialization, foreign experience of commercialization.

Жидебеккызы А.

Зарубежный опыт организации работы офиса коммерциализации

Коммерциализация и использование отечественных научных разработок являются очень важными составляющими в формировании инновационной экономики. В этой связи стоит отметить необходимость эффективной работы всех объектов инновационной инфраструктуры, и особенно офисов и центров коммерциализации. Когда «Национальное агентство по технологическому развитию» Казахстана прекратило финансирование офисов коммерциализации, многие из них либо сократили персонал, либо остановили свою работу. Однако, с принятием нового закона в 2015 году коммерциализация стала одним из приоритетных направлений работы университетов и научных институтов. Поэтому возникает вопрос, как эффективно организовать работу вновь созданных офисов коммерциализации. В данной статье рассмотрен мировой опыт по организации работы офисов и центров коммерциализации. Также проанализированы основные функции офиса коммерциализации, механизм распределения доходов, требования к персоналу и индикаторы по оценке работы. Статья может представлять интерес тем, кто занимается коммерциализацией научных разработок при университетах.

Ключевые слова: офис коммерциализации, коммерциализация инноваций, механизм коммерциализации технологий, зарубежный опыт коммерциализации.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

ӘОЖ 316.422 (574)

Жидебекқызы А.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
E-mail: aknur.zh@gmail.com

КОММЕРЦИЯЛАНДЫРУ КЕҢСЕСІ ҚЫЗМЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

Қазіргі таңда Қазақстан экономикасы үшін ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижелері мен инновацияларды коммерцияландыру ерекше өзектілікке ие болып отыр. Инновациялық экономика құру жолында ғылым, өндіріс пен бизнес арасындағы байланысты нығайтып, отандық ғылымның дамуына серпін беру қажет. Еліміздегі инновациялық инфрақұрылым объектілері небәрі он жылдан астам уақыт бұрын құрыла бастады. Сондықтан инновацияларды коммерцияландырудағы озық шетел тәжірибесін зерттеп, оның артықшылықтары мен кемшіліктерін талдап, өз елімізде қолдану мүмкіндігін қарастыру қажеттілігі туындайды.

Қазақстанда технологиялар коммерцияландыру жүйесін қалыптастыру қолға алынған кезде 2012 жылы ғылыми-зерттеу институттары мен университеттер арасында конкурстық негізде 6 коммерцияландыру кеңсесі мен 4 аймақтық технологияларды коммерцияландыру орталығы ашылған болатын [1]. Олардың қызметінің негізгі мақсаты ғалымдар мен инноваторларға инновациялық әзірлемелерді коммерцияландыруға жан-жақты қолдау көрсету болатын. 2014 жылы 2011-2013 жылдар аралығында құрылған коммерцияландыру кеңселеріне келесідей қолдау көрсетілді:

– Қаржылық – коммерцияландыру кеңсесінің 1 қызметкерінің жұмысын төлеу;

– ақпараттық – шетелдік, мемлекеттік және мемлекеттік емес қолдау шаралары туралы ақпараттандыру;

– әдістемелік – ғылыми-технологиялық жобаларды басқару жөніндегі әдістемелік нұсқаулар беру [2].

«Технологиялық даму жөніндегі ұлттық агенттік» қаржылық көмек беруін тоқтатқанда көптеген коммерцияландыру кеңселері жұмысын тоқтатты. Алайда 2015 жылғы 31 қазанда «Ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық қызмет нәтижелерін коммерцияландыру туралы» Заңының қабылдануы енді коммерцияландыруды жоғары оқу орындары мен ғылыми ұйымдар қызметінің басым бағыттарының бірі деп белгіледі.

Аталған заңға сәйкес, ғылыми және ғылыми-техникалық қызмет нәтижелерін коммерцияландыру орталығы – ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық қызмет нәтижелерін коммерцияландыруды жүзеге асыратын заңды тұлға, ғылыми

ұйымның, жоғары оқу орнының, дербес немесе өзге де білім беру ұйымының құрылымдық немесе оқшауланған бөлімшесі [3].

Жалпы коммерцияландыру ұғымы нарыққа жаңа және жақсартылған өнімдер, қызметтер шығару мақсатында ғылыми зерттеулер мен әзірленімдер нәтижелерін немесе коммерциялық нәтижеге қол жеткізетін үдерістерді практикалық пайдаланумен байланысты үдеріс болып табылады. Технологияларды коммерцияландырудың негізгі формалары келесідей:

– Интеллектуалды меншік құқығын қолдану (патентті сату және лицензиялық келісім-шарттар);

– Жаңа технологияларға негізделген компаниялар құру;

– Ғылыми-зерттеу жұмысын жүргізуге арналған келісім-шарттар.

Орталықтың негізгі жұмыс бағыттары әдетте ақпараттық кеңес беру мен жоғары технологиялық бизнес құрудан тұрады. Коммерцияландыру кеңсесінің негізгі функциялары 1-суретте көрсетілген.

1-сурет – Коммерцияландыру кеңсесінің негізгі функциялары

Әлемдік тәжірибеге сай, жоғарыда көрсетілген қызмет бағыттарының кез-келгенінен түскен табыстың бөлігі коммерцияландыру орталықтары мен кеңселерінің жұмысына бағытталуы мүмкін. Коммерцияландырудан түскен табыс деп жалпы түрде ғылыми-зерттеу жұмысының нәтижесін қолдану құқығын сату (патентті сату, лицензиялау) мен өзге де қызметтен түскен табысты айтады [4].

Еуропа елдерінде ҒЗЖ нәтижесін пайдалану тәртібі арнайы заңдармен реттеледі. Мұндағы негізгі үрдіс ҒЗЖ нәтижесін барынша тиімді пайдалануды ынталандыруға бағытталған. Бұрын мемлекет өз қарамағындағы ғылыми мекемелердің коммерцияландырудан түскен табысын толық алатын болса, Германияда 1980 жылдан бастап табыстың 2/3 бөлігін зерттеу ұйымдарына қалдыруға рұқсат беретін заң қабылданды. АҚШ-тағы «Бэй-Доуль» актісінің сәтті жүзеге асуы да өзге елдерге үлгі болды [5]. 1-кестеде әлемдегі инновациялық дамуы жоғары елдердегі коммерцияландырудан түскен табыстың қалай бөлінетіндегі көрсетілген.

Шетелдік тәжірибеде табыстың бөлінуі келесідей негізгі жолдармен жүзеге асырылатынын байқауға болады:

– Табыс университет пен өнертапқыш арасында теңдей бөлінеді;

– Табыс жағдайға қарай әрқалай бөлінеді;

– Өнертапқыш пен әзірлеуші табыстың 30%-дан 50%-ға дейін, коммерцияландыру кеңсесі 20%, қалғанын университет алады;

– Өнертапқыш пен әзірлеуші табыстың 40%-дан 60%-ға дейін, коммерцияландыру кеңсесі -10-15%, қалғанын университет алады;

– Өнертапқыш пен әзірлеуші табыстың 50%, әзірлеушілердің құрылымдық бөлімшесі 20%, 30% университет алады [7].

Ал Қазақстанда жаңа заңның 15-бабында коммерцияландыру орталықтарының қызметі нәтижелерін коммерцияландыру жөнінде қызметтер кешенін көрсетуге бағытталған жоғары оқу орындарының, ғылыми ұйымдар-

дың қаражаты есебінен ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарды орындауға бөлінген гранттық қаржыландыру көлемінің кемінде екі пайызы мөлшерінде қамтамасыз етілсін деп көрсетілген. Ал жоғары оқу орындары мен ғылыми ұйымдар жасаған лицензиялық шарттар және зияткерлік меншік құқықтарын басқаға беру шарттары сомасының кемінде он пайыз қаражатын бөлетін болады [3].

1-кесте – Дамыған елдердегі технологияларды коммерцияландырудан түскен табыстың бөлінуі (пайыз, %) [6]

№	Мемлекет	Автор	Зертхана, департамент	Универси-тет	Коммерциялан-дыру кеңсесі	Басқа
1	Швеция	90	0	0	0	10
2	Португалия	63	6	29	2	0
3	Оңтүстік Корея	50	-	35	10	5
4	Ирландия	47.8	23.2	18	11	0
5	Испания	47.6	15.2	32.6	4.3	0.3
6	Италия	47.3	8.6	39.6	4.5	0
7	Финляндия	46	20	30	-	0
8	Ұлыбритания	45.8	19.3	29.3	5.6	0
9	Израиль	43.7	2.5	29	24.8	0
10	Франция	42.1	15.6	29.7	12.6	0
12	Австрия	38.1	23.1	17.4	19.1	2.3
13	Норвегия	33.3	24.9	15.1	26.7	0
14	Германия	29.3	15.6	42.5	4.6	8
15	Швейцария	27.6	28.8	32.7	10.9	0
16	Голландия	25.4	43.7	20.7	10.2	0
17	Дания	25.3	24.9	49.8	0	0
18	Бельгия	23.7	40.3	29.1	-	6.9

Қазақстанда 2003 жылдан бастап технопарктер мен бизнес-инкубаторлар құрыла бастағанда басты мәселелердің бірі осы саладағы білікті маманмен қамтамасыз ету болатын. Себебі, «Инновациялық менеджмент» мамандығының өзі тек 2010 жылдан бастап оқытыла бастады. Ал оған дейін интеллектуалды меншік құқығы, инновациялық бизнес және оны басқару ерекшелігін жетік білетін қызметкерлер тапшы болды. Шетелде коммерцияландыру кеңсесінде маманның білімі мен тәжірибесіне өте жоғары талаптар қойылады (2-кесте).

Еуропадағы коммерцияландыру кеңсесінің қызмет нәтижесін бағалау индикаторлары төмендегідей:

– Коммерциялық ұсыныстар мен коммерциялық келісім-шарттардың саны мен құндылығының артуы;

– Келіссөз жүргізілген инвесторлар мен тапсырыс берушілердің санының артуы;

– Еңбек өнімділігінің өсімі (уақытында әрі сапалы аяқталған келісім шарттардың саны);

– Көпұлттық компаниялар мен қоғамдық қорлар тарапынан қаржыландырылатын ғылыми-зерттеу жұмыстарының артуы;

– Ұзақ мерзімді ғылыми-зерттеу жұмыстарының саны мен құндылығының көбеюі;

– Құрылған және қаржыландырылған коммерциялық одақтардың саны көбеюі;

– Коммерцияландыру кеңсесімен жұмыс істейтін шағын және орта бизнес өкілдерінің артуы;

– Тартылған инвестициялар мен оған жасалған жұмыстың құндылығы;

– Патенттер мен лицензиялар санының көбеюі;

– Коммерцияландыру кеңсесінің зерттеушілері мен қызметкерлерінің біліктілігінің артуы.

2-кесте – Коммерцияландыру кеңсесінің қызметкерлеріне қойылатын талаптар [8]

№	Жұмыс бағыты	Лауазым	Білімі
1	Технологиялық аудит, мониторинг	Технологиялық аудит және мониторинг жөніндегі менеджер	Жоғары кәсіби (техникалық және салалық) білім. Ғылыми дәрежесі, инновациялық менеджмент саласындағы білімінің болуы абзал
2	Технологиялар трансфері, маркетинг	Технологиялар трансфері және маркетинг жөніндегі менеджер	Жоғары кәсіби (техникалық, инженерлік, экономикалық) білім. Инновациялық менеджмент не маркетинг саласындағы білімінің болуы абзал
3	Жобаларды коммерцияландыруды экономикалық және қаржылық қолдау	Қаржылық-экономикалық мәселелер бойынша менеджер	Жоғары экономикалық, қаржылық білім
4	Құқықтық қызмет көрсету	Заңгер	Жоғары құқықтық білім
5	Кеңес беру, оқыту, жобаларды басқару	Кеңсе қызметкерлері	Жоғары экономикалық білім. Жобаларды басқару мен менеджмент саласында білімі болуы абзал.
6	Ақпараттық қызмет көрсету	Кеңсе қызметкерлері	Жоғары білім.

Қорыта келе, Қазақстандағы университеттер мен ғылыми-зерттеу институттарының ғалымдарымен жұмыс істейтін коммерцияландыру кеңселерінің негізгі міндеттері ретінде келесілерді көрсетуге болады:

– бәсекеге қабілетті, коммерциялық тұрғыдан келешегі бар ғылыми әзірлемелерді іздеу, талдау, іріктеу, нарыққа жылжыту;

– ғалымдардың технологияларын коммерцияландыруға қажетті инновациялық инфрақұрылымды құру және басқару;

– интеллектуалдық меншікті қорғау, лицензиялық келісімшарттар жасау жөнінде кеңес беру;

– технологияларды коммерцияландыру идеясын көпшілікке тарату бағытында жұмыс істеу.

– университет қабырғасында аймақтың даму ерекшелігіне сай жаңа инновациялық компаниялардың құрылуын қамтамасыз ету.

Әдебиеттер

1 «Технологиялық даму жөніндегі ұлттық агенттік» АҚ қызметінің негізгі бағыттары». Жылдық есеп – 2013 ж. // [ЭР] Қолжетімділік тәртібі: http://www.natd.gov.kz/pdf/ann_report_2013_rus.pdf

2 «Технологиялық даму жөніндегі ұлттық агенттік» АҚ қызметінің негізгі бағыттары». Жылдық есеп – 2014 ж. // [ЭР] Қолжетімділік тәртібі: http://natd.gov.kz/wp-content/uploads/2015/10/GO-2014-23.06.2015-rev-1-korrektsiya-07.07.2015.pdf

3 «Ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық қызмет нәтижелерін коммерцияландыру туралы» № 381-V Қазақстан Республикасының Заңы, 2015 жылғы 31 қазан.

4 Коммерциализация технологий: теория и практика. – М.: Монолит, 2002.

5 Ермакова Н.М. О коммерциализации технологий и зарубежном опыте в области регулирования прав на результаты научно-технической деятельности. Вопросы государственного и муниципального управления. 2009. № 4.

6 European Commission Knowledge Transfer Study 2010-2012, Final Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2013 – 383 pp. URL: http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/knowledge_transfer_2010-2012_report.pdf

7 Коммерциализация университетских разработок. Руководство для создателей интеллектуальной собственности. – М.: «Высшая школа экономики», 2012.

8 Лукша О., Сушков П., Яновский А. Центр коммерциализации технологий – как создать, управлять, организовать мониторинг и оценку деятельности. 2006.

References

1 «The main activities of JSC» National Agency for Technological Development «Annual Report – 2013. // URL: http://www.natd.gov.kz/pdf/ann_report_2013_rus.pdf»

2 «The main activities of JSC» National Agency for Technological Development «Annual Report – 2014. // URL: http://natd.gov.kz/wp-content/uploads/2015/10/GO-2014-23.06.2015-rev-1-korrektsiya-07.07.2015.pdf »

3 Zakon Respubliki Kazahstan ot 31 oktjabrja 2015 goda № 381-V ZRK «O kommercializacii rezul'tatov nauchnoj i (ili) nauchno-tehnicheskoj dejatel'nosti».

4 Kommercializacija tehnologij: teorija i praktika. – M.: Monolit, 2002.

5 Ermakova N.M. O kommercializacii tehnologij i zarubezhnom opyte v oblasti regulirovanija prav na rezul'taty nauchno-tehnicheskoj dejatel'nosti. Voprosy gosudarstvennogo i municipal'nogo upravlenija. 2009. № 4.

6 European Commission Knowledge Transfer Study 2010-2012, Final Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2013 – 383 pp. URL: http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/knowledge_transfer_2010-2012_report.pdf

7 Kommercializacija universitetskih razrabotok. Rukovodstvo dlja sozdatelej intellektual'noj sobstvennosti. – M.: «Vysshaja shkola jekonomiki», 2012.

8 Luksha O., Sushkov P., Janovskij A. Centr kommercializacii tehnologij – kak sozdat', upravljat', organizovat' monitoring i ocenku dejatel'nosti. 2006.

Сатпаева З.Т.

Теоретические основы исследования инновационной инфраструктуры

Основной целью статьи является рассмотрение теоретических основ инновационной инфраструктуры. В ней раскрыты понятие, элементы, формы, состав и роль инновационной инфраструктуры, освещены подходы к ее пониманию различными учеными.

В статье показано, что инновационная инфраструктура является ключевым элементом национальной инновационной системы, посредством которого осуществляется передача научной разработки из научно-технической сферы на рынок и производственную сферу. В статье отмечено, что с появлением новых моделей и типов инноваций получили развитие новые формы инновационной инфраструктуры, показано, что для этих инноваций требуется преимущественно не «жесткая» инфраструктура, а «мягкая», в частности, сетевые сообщества, инновационные брокеры, краудсорсинг, развитие различных партнерств, которые придают новые функции традиционным видам инфраструктуры знаний и инноваций.

Ключевые слова: инновационная инфраструктура, национальная инновационная система, «жесткая» инфраструктура, «мягкая» инфраструктура, модель нелинейных инноваций, инновационный брокер.

Satpayeva Z.T.

The theoretical foundations of the innovation infrastructure research

The main objectives of study is to validate the theoretical foundations of the innovation infrastructure. The concept, elements, form, composition and role of the innovation infrastructure is disclosed, approaches to its understanding of the various scientists is highlighted.

The article shows that the innovation infrastructure is a key element of the national innovation system, by which scientific development transfers from the scientific-technical sphere to the market and the manufacturing sector. The article is noted that the emergence of new models and types of innovation have developed new forms of innovation infrastructure, it is shown that these innovations need not primarily a «hard» infrastructure, but «soft», in particular, networking communities, innovation brokers, crowdsourcing, the development of various partnerships that give new functions to traditional types of knowledge and innovation infrastructure.

Key words: innovation infrastructure, «hard» infrastructure, «soft» infrastructure, national innovation system, nonlinear innovation model, innovation broker.

Сатпаева З.Т.

Инновациялық инфрақұрылымды зерттеудің теориялық негіздері

Мақаланың негізгі мақсаты инновациялық инфрақұрылымның теориялық негіздерін қарастыру болып табылады. Осында инновациялық инфрақұрылымның ұғымы, элементтері, пішіндері, құрылымы және рөлі негізделген, әртүрлі ғалымдардың оны түсіну тәсілдері баяндалды.

Бұл мақалада инновациялық инфрақұрылым ұлттық инновациялық жүйенің кілтті элементі екендігі көрсетіледі, яғни оның көмегімен ғылыми зерттеуді ғылыми-техникалық сферадан нарыққа және өндірістік сфераға өтуін қамтамасыз етеді. Жаңа үлгілер мен инновация түрлерінің пайда болуымен қатар, инновациялық инфрақұрылымның жаңа даму формалары пайда болатындығы анықталған. Мұндай инновацияларға негізінен «қатты» инфрақұрылым емес, сәйкесінше «жұмсақ» инфрақұрылым қажет екендігі көрсетілген, яғни жекелеп айтқанда, жүйелі қауымдастықтар, инновациялық делдалдар, краудсорсинг, білім және инновация инфрақұрылымдарының дәстүрлі түрлеріне жаңа функциялар беретін әртүрлі әріптестіктердің дамуы.

Түйін сөздер: инновациялық инфрақұрылымы, «қатты» инфрақұрылым, «жұмсақ» инфрақұрылым, ұлттық инновациялық жүйесі, сызықтық емес инновациялардың моделі, инновациялық делдал.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

УДК 338.49

Сатпаева З.Т.

Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Республика Казахстан, г. Алматы
E-mail: szt_kz@mail.ru

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ

Термин «инфраструктура» был заимствован в конце 1940-х гг. из военного дела, где под ним подразумевали совокупность постоянных вспомогательных сооружений, обслуживающих вооруженные силы. В широком смысле инфраструктура – это самостоятельная сфера экономики, особенность отраслей которой заключается в производстве услуг и главная функция которой – создание внешних условий хозяйствования для экономических агентов и экономики страны в целом [1, с. 201]. Инфраструктура является важным ресурсом для эффективного функционирования инновационной и экономической деятельности. Инновации и эффективность инфраструктуры являются источником экономического роста и производительности, а также международной конкурентоспособности [2, с. 46].

Инновационные фирмы как главные игроки инновационной экономики нуждаются, в первую очередь, в физической инфраструктуре (дороги, электричество, вода и т.д.), затем в стимулирующей инфраструктуре (поощрительные инвестиционные выплаты, венчурные компаний, научно-технические информационные, центры трансфера технологий) и инфраструктуре сотрудничества (государственные научно-исследовательские институты (НИИ), университеты и проектно-инженерные подразделения) [3, с. 30]. При переходе к национальной инновационной системе (НИС) создание различных элементов инфраструктуры играет важную и активную роль как в реструктуризации бизнеса, так и в продвижении взаимосвязанности между ее различными компонентами. Инфраструктура поддержки технологий и инноваций, т.е. инфраструктура инновационной деятельности, в любой НИС может быть разделена на три основных подкомпонента [4, с. 350]:

1) традиционная базовая инфраструктура, которая включает в себя организации, выполняющие мягкие (например, патентные ведомства) и жесткие функции (например, новые технологии измерения, на которых будут основываться новые стандарты продукции). Этот подкомпонент также включает бюро стандартов, статистические офисы, научные музеи, научные центры и др.;

2) инновационная или технологическая инфраструктура, включающая в себя основные и продвинутые компоненты, мягкие и жесткие элементы;

3) блок разработки политики.

К наиболее существенному подкомпоненту относится инновационная инфраструктура, которая может быть представлена в виде жестких организаций, таких как технологические центры и институты (отраслевые или функциональные), и мягких организаций, таких как инновационные центры и подобные мостиковые организации [4, с. 350-351]. Иновационная инфраструктура является жизненно важным элементом НИС, поскольку она обеспечивает экономику услугами и средствами, необходимыми для передачи знаний и трансформации идей в конечном продукте. Богатая инновационная инфраструктура предлагает больше возможностей для фирм и других агентов для доступа или проверки знаний [5, с. 324].

Жесткие элементы включают в себя физическую (промышленные зоны, технопарки, парки развития науки и инновационные центры) и технологическую инфраструктуры, которые представлены по последнему слову техники и инструментов организации (например, НИИ и центры тестирования, академия научных учреждений, центры развития и лаборатории) [6, с. 98]. К их числу относятся также инкубаторы, научно-исследовательские парки и волоконно-оптические магистрали. Мягкая инфраструктура (или инфраструктура знаний) включает в себя учебные заведения, университеты и другие связующие организации, позволяющие горизонтальную и вертикальную передачу знаний между отдельными организациями и компаниями [5, с. 325], а также ноу-хау, патенты, полезные модели и т.п. [6, с. 98].

Различие между жесткой и мягкой формами инновационной инфраструктуры, в частности, полезно при сравнении инвентаризации активов, доступных для инноваций в разных местах, и происходящей там инновационной деятельности [7, с. 2]. Так, например региональная инновационная система состоит из следующих трех основных слоев: слой компаний, слой дополнительных и поддерживающих компаний, слой окружающей среды и инфраструктуры.

Первый слой включает в себя компании, которые вводят инновации на рынок, регистрируют патенты, проводят финансовые ресурсы для исследований, разработок и создания инноваций. Второй слой – это компании, производящие дополнительные и вспомогательные услуги для первого слоя компаний: поставщики знаний, суб-поставщики, учреждения для сотрудничества и т.п. Слой окружающей среды и инфраструктуры может быть разделен на три отдельные части:

а) институты, создающие среду:

– учреждения, создающие правовую базу для развития предпринимательства, стратегические документы поддержки создания и развития инноваций в компаниях, а также инновационного предпринимательства в целом;

– аниматоры, компании, обеспечивающие упрощение бизнеса; организации, созданные для поддержки создания промышленных кластеров и бизнес-сетей;

– учреждения, которые создают конвенции, традиции и обычаи в области этики в бизнесе. Эти учреждения поддерживают так называемый социальный капитал;

б) множества инициатив:

– общественные инициативы, которые поддерживают создание финансов и развитие инновационного предпринимательства, инновационные инфраструктуры всех видов;

– частные инициативы, которые оказывают финансовую поддержку идей предпринимателей без достаточного основного капитала – бизнес-ангелы. Эти учреждения поддерживают венчурный капитал;

в) жесткая и мягкая инфраструктура:

– физическая инфраструктура (инновационные центры, промышленные районы, научные парки, технопарки и др.);

– технологическая инфраструктура, представленная новейшим оборудованием и инструментами в центрах (центры тестирования, НИИ, академия научных учреждений, научно-исследовательские лаборатории);

– инфраструктура знаний, представленная учебными заведениями, университетами, колледжами и другими организациями, способствующими горизонтальной или вертикальной передачи знаний среди отдельных организаций и компаний [8, с. 5-6].

Однако, создание инновационной инфраструктуры не гарантирует ее эффективное функционирование. Слишком слабые или слишком сильные взаимодействия между ее элементами способны сдерживать всю подсистему, наличие изолированности ее элементов друг от друга также предотвращает хорошее функционирование инновационной инфраструктуры [5, с. 325]. От прочности связи между общей инновационной инфраструктурой и специфическими кластерами зависит национальная инновационная способность, которая также является результатом этих двух блоков и их взаимодействия. Национальная инновационная способность зависит от наличия сильной единой инновационной инфраструктуры, выраженной через сквозные

факторы, способствующие инновационности всей экономики. Среди прочего, общая инновационная инфраструктура включает в себя общую политику страны в области науки и техники; механизмы для поддержки фундаментальных исследований и высшего образования; ресурсные обязательства, поддерживающие инновации; общий уровень людских и финансовых ресурсов, выделяемых на инновационную деятельность и кумулятивный «запас» технологических знаний, которые вырабатывают и коммерциализируют новые идеи. Общая инновационная инфраструктура поэтому состоит из нескольких элементов, выделенных перспективами НИС и инновационной теории роста. Также инновационная способность страны зависит от более конкретного инновационного окружения – присутствующих в стране промышленных кластеров. Как подчеркнул М. Портер, будут ли фирмы инвестировать и конкурировать на основе инноваций зависит от микроэкономической среды, в которой они конкурируют, которые будут меняться в различных областях [9, с. 900, 914].

О важности инновационной политики утверждал и С. Стерн, который отнес ее к ключевым элементам инновационной инфраструктуры наряду с инновационными ресурсами и национальным запасом знаний. По его мнению, инновационная политика – совокупность программ субсидирования и грантов, политика налогообложения НИОКР, политика образования и финансирования, политика защиты интеллектуальной собственности, политика открытости к международной торговле и инвестициям. Инновационные ресурсы включают в себя рабочую силу в области науки и инженерии, доступ к вузовскому и послевузовскому образованию, доступ к рискованному капиталу, информационную инфраструктуру высокого качества. Национальный запас знаний образуют инвестиции в фундаментальные исследования, кумулятивные инновационные труды и общая технологическая сложность [10, с. 8]. Инновационная инфраструктура является ключевым элементом национальной инновационной системы, посредством которого осуществляется передача научной разработки из научно-технической сферы на рынок и производственную сферу.

Как мы видим, следует различать понятия «инновационная инфраструктура» и «инфраструктура инновационной деятельности». Последнее гораздо шире и требует исследования сущности инновационной деятельности. При ее формировании и развитии требуется институциональный подход с учетом количественных (необходимая величина того или иного ресурса для функционирования инновационной инфраструктуры и др.) и качественных (уровень инновационной культуры, развитость инновационных рынков, уровень генерации и диффузии нового знания и др.) характеристик [11, с. 13].

Однако до сегодняшнего момента не сложилось четкого и однозначного терминологического, функционального, структурного наполнения понятия «инновационная инфраструктура» [5, с. 324-325]. К основному методическому подходу ее изучения относится системный подход, где она является целостным образованием, в котором определяются взаимоотношения между его элементами (подсистемами) и основным производством [12, с. 5].

К определению инновационной инфраструктуры, следовательно, к пониманию ее значимости в НИС, существует несколько подходов. В рамках первого инновационная инфраструктура толкуется как совокупность организаций, занимающихся обслуживанием инновационного процесса [12, с. 2-3]. При этом одна группа ученых понимает инновационную инфраструктуру как совокупность объектов, содействующую реализации инновационной цепочки на региональном и национальном уровнях, а другая – как совокупность структур, способствующая развитию инновационной деятельности. Данный подход нуждается в большей детализации, что позволит выявить характер процессов в ней протекающих [13, с. 85]. Согласно второму подходу инновационная инфраструктура трактуется как совокупность условий, что делает ее похожей на понятие «инновационной среды», в особенности, при одинаковости набора этих условий. Третий подход исследует инновационную инфраструктуру как совокупность институтов [12, с. 2-3], что делает ее похожей на понятие «инфраструктура инновационной деятельности», где «институты» – это устойчивые совокупности людей, учреждений, органов общественного и государственного управления, чья деятельность строится на основе определенных правил и норм и направлена на решение общественных задач [11, с. 13].

Большинство исследователей под инновационной инфраструктурой подразумевают совокупность организаций, обеспечивающих инновационный процесс. Подобное определение, выраженное через перечисление составляющих ее элементов, требует периодических корректировок из-за постоянного расширения комплекса организаций инновационной инфраструктуры и появления новых форм поддержки. Наряду с

этим многие авторы, в особенности в нормативно-правовых документах, суживают перечень этих организаций технологическими инкубаторами, технологическими центрами и технопарками, сводя инновационную инфраструктуру к ее технологической подсистеме, одной из нескольких существующих [12, с. 6].

Так, по классификации Гуриевой Л.К., инновационная инфраструктура состоит из следующих подсистем [14]:

1) научно-техническая и инновационная подсистема;

2) специализированные инновационные структуры (инновационные центры, иннограды, бизнес-парки, наукограды, бизнес-инкубаторы и др.);

3) сфера инвестиционно-инновационного обслуживания;

4) инвестиционно-финансовые институты (предприятия венчурной индустрии);

5) специализированные фонды;

6) информационная сеть;

7) хозяйствующие предприятия и организации.

Евсеев О.С. и Коновалова М.Е. [15] полагают, что инновационная инфраструктура представлена различными правовыми формами собственности, а также физическими лицами (технопарки, инвестиционные и венчурные фонды, бизнес-ангел сообщество, центры трансфера технологий, бизнес-инкубаторы, консалтинговые агентства), содействующими развитию инновационного потенциала территории и реализации инноваций и инвестиций. Ими было выделено 6 блоков инновационной инфраструктуры:

1) исследовательский (научная ассоциация общественных научно-исследовательских центров);

2) производственно-технологический (бизнес-инкубатор, центр коллективного пользования, технопарк, инновационно-промышленный комплекс, инновационно-технологический центр);

3) консалтинговый (организации, оказывающие услуги по вопросам интеллектуальной собственности, сертификации и стандартизации; общие и специализированные в конкретных областях (финансы, инвестиции, маркетинг, менеджмент и т.д.) консультационные центры);

4) финансовый (денежные средства (бюджетные, венчурные, инвестиционные, страховые) и другие финансовые институты (фондовый рынок, высокотехнологичные компании));

4) кадровый (образовательные учреждения для подготовки и переподготовки кадров в области науки и инновационного менеджмента и др.);

5) информационные (структуры поддержки малого бизнеса, региональная система государственных центров научно-технической информации, региональная информационная сеть);

6) сбытовой (выставочная деятельность, маркетинговые фирмы, профессиональные ассоциации, брокерские фирмы, Интернет).

Шепелев Г.В. [16] выделяет в инновационной инфраструктуре производственно-технологическую, информационную, кадровую, консалтинговую, финансовую и сбытовую составляющие, определив одноименные инфраструктуры. По его мнению, предназначением производственно-технологической инфраструктуры (технико-внедренческие зоны, инновационно-промышленные комплексы, инновационно-технологические центры, технологические кластеры, технопарки и центры коллективного пользования высокотехнологичным оборудованием) является обеспечение доступа прежде малых предприятий к производственным ресурсам. Информационная инфраструктура обеспечивает доступ к информации через интернет, государственную систему научно-технической информации, региональные информационные сети, а также ресурсы структур поддержки малого бизнеса. Инфраструктура подготовки кадров направлена на сбалансированную подготовку специалистов в области научного и технологического менеджмента и повышение квалификации персонала в области инноваций. Консалтинговая инфраструктура включает в себя центры трансфера технологий и организации, предоставляющие технологический и маркетинговый консалтинг, а также консалтинг в области экономики и финансов и в сфере внешнеэкономической деятельности. Финансовая инфраструктура обеспечивает доступ инновационных предприятий к финансовым ресурсам (посевные и стартовые фонды, бюджетные и внебюджетные фонды технологического развития, гарантийные структуры и фонды, венчурные фонды). Сбытовая инфраструктура представлена внешнеторговыми объединениями, специализированными посредническими фирмами, интернетом и выставками.

Таким образом, под термином «инновационная инфраструктура» понимается совокупность взаимосвязанных систем и соответствующих им организационных элементов с многоуровневым построением и охватом всего цикла осуществления научной и инновационной деятельности. Однако оно не отражает отличительных характеристик инновационной инфраструктуры. В частности, организации инфраструктуры могут относиться к разным формам собственности с различными организационно-правовыми

формами. Они не занимаются производством продукции, а оказывают разнообразные услуги по обеспечению инновационной деятельности соответствующими ресурсами (интеллектуальными, сырьевыми, товарными, трудовыми, финансовыми и др.) без привязки к какой-то определенной стадии осуществления инновационной деятельности. При этом каждый вид услуги имеет дополняющее значение по отношению к остальным видам инфраструктурной поддержки [11, с. 8-9].

Как мы видим, инновационная инфраструктура формируется согласно традиционному представлению инновационного процесса как линейной схемы. Однако на данный момент возрастает значение нелинейной модели инновационного цикла, которая подразумевает тесное взаимодействие науки и бизнеса в различных организационных формах на всех стадиях цикла, т.е. возникновение инновации возможно на любом этапе инновационного цикла [17, с. 30]. Существенное усиление инновационной активности и улучшение инновационной деятельности требуют понимания инновационной инфраструктуры, не только как определенного набора функциональных учреждений, но и качественно иного состава участников и характера решаемых ими задач [11, с. 11-12].

Исходя из вышеизложенного, можно проследить, что инфраструктура больше ориентирована на технологические инновации. Между тем в развитых странах наблюдается рост инноваций новых типов, в частности, пользовательские, сервисные и социальные инновации. Особенностью новых типов инноваций является то, что в основе своей они не являются результатом специальных исследований и разработок. Для них характерно нелинейное взаимодействие производителя и потребителя, «вовлеченность» заказчиков в их создание. Вследствие чего для них требуется не «жесткая» инфраструктура, а «мягкая», например, сетевые сообщества, использование краудсорсинга, развитие различных партнерств, которые придают новые функции традиционным видам инфраструктуры знаний и инноваций (университеты, лаборатории, компании и фирмы) [18, с. 208-214].

Также к числу новых форм инновационной инфраструктуры можно отнести инновационные лагеря, общие FAB-лаборатории (сооружения 3D печати), а также пространства коворкинга, которые могут быть предоставлены государственными и частными субъектами [19, с. 18].

Одним из новых участников инновационной инфраструктуры выступает инновационный брокер – организация-посредник, которая налаживает связи, регулирует спрос, находит возможности удовлетворения потребностей участников инновационного процесса. Деятельность инновационного брокера включает в себя предоставление услуг по ведению бизнеса предпринимателям, осуществление трансфера технологий и физической инфраструктуры, реализация программы для уже существующего бизнеса, координация деятельности отдельных участников, создание коммерчески рентабельных бизнес-моделей, а также предоставление денег и финансовых услуг за счет собственных средств или управления средствами бизнес-ангелов. Инновационный брокер ориентирован в большей степени на малое и среднее предпринимательство, его руководящая команда и персонал состоит из ученых, исследователей и предпринимателей, которые обладают компетенциями и навыками, необходимыми для помощи инноваторам в коммерциализации их идей. Данная организация может быть как официальной структурой, так и неформальным объединением людей. Важнейшая функция инновационного брокера заключается в заполнении пробелов и недочетов в инновационной системе. И в условиях широкого распространения модели «приоритета спроса» (модель Р. Ротвелла), согласно которой потребность рынка первична и под нее разрабатывается инновация, а также других моделей инновационного процесса (модель Кляйна-Розенберга с большим числом обратных связей, кибернетическая модель Б. Санто с непрерывным циклическим процессом, модель открытых инноваций, в которой инновационные идеи и их разработки могут трансформироваться в инновации как внутри одной фирмы, так и через внешние каналы [17, с. 30-31]) инновационный брокер как элемент инновационной инфраструктуры является эффективным инструментом для решения возникающих при этом различных экономических проблем [20, с. 39-43].

Литература

1 Теребова С.В. Инновационная инфраструктура в регионе: проблемы и направления развития // Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. – 2014. – № 6 (36). – С. 199-212.

2 Frenz M., Lambert R. Innovation Dynamics and the Role of Infrastructure // BIS Occasional Paper № 3. – 2012. – 53 p.

3 Ramanathan MR. K. The Concept and Role of a National Innovation System (Nis) in National Development // Proceedings and Papers Presented at the Consultative Workshop on the Promotion of National Innovation Systems in Countries with Special Needs of the Asia-Pacific Region. – 2010. – P. 27-33.

4 Systems of Innovation: Technologies, Institutions and Organizations / C. Edquist (ed.) – Routledge Taylor and Francis Group, 2013. – 408 p.

5 Al-Hakim L., Chen J. Quality Innovation: Knowledge, Theory, and Practices: Knowledge, Theory, and Practices. – IGI Global, 2013. – 640 p.

6 Matatkova K., Stejskal J. Pescriptive Analysis of the Regional Innovation System – Novel Method for Public Administration Authorities // Transylvanian Review of Administrative Sciences. – 2013. – № 39 E/2013. – P. 91-107.

7 Vitartas P., Kinnear S., Charters K. Supporting Innovation in Regional Australia – Perception from Regional and Urban Innovators // Journal of Economic and Social Policy. – 2013. – Vol. 15. – Issue 3. – Art. 4. – 22 p.

8 Matatkova K., Stejskal J. The Analysis of the Regional Innovation Systems – Czech Case // Materials of 51st ERSA 2011 Congress (30.08 – 3.09.2011, Barcelona). – 12 p.

9 Furman J.L., Porter M.E., Stern S. The Determinants of National Innovative Capacity // Research Policy. – 2002. – № 31. – P. 899–933.

10 Nábrádi A. Role of Innovation and Knowledge – Infrastructure and Institutions // APSTRACT. – P. 7-10.

11 Райхлина А.В. Формирование и развитие инфраструктуры инновационной деятельности: автореф. дисс. … к.э.н.: 08.00.05. – Ярославль: филиал Московского государственного университета экономики, статистики и информатики (МЭСИ), 2012. – 26 с.

12 Семке Ю.С. Сущность и основные элементы инновационной инфраструктуры // Вестник-экономист Забайкальского государственного университета. – 2012. – № 4. – С. 1-8.

13 Райхлина А.В. Роль инфраструктуры в национальной инновационной системе // Ярославский педагогический вестник. – 2010. –№ 3. – С. 85-89.

14 Гуриева Л.К. Концептуальные основы инновационной стратегии регионального развития // Наука и инновационные технологии для регионального развития: Сб. статей Всерос. науч.-практ. конф. (июнь 2003 г.). – Пенза, 2003. – С. 21 – 23.

15 Евсеев О.С., Коновалова М.Е. Развитие инновационной инфраструктуры в условиях модернизации национальной экономики // Фундаментальные исследования: экономические науки. – 2012. – № 9. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rae.ru/fs/?section=content&op=show_article&article_id=9999425 (Дата доступа: 30.01.2016)

16 Шепелев Г.В. Проблемы развития инновационной инфраструктуры / Официальный интернет-портал «Наука и инновации в Регионах России» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://regions.extech.ru/left_menu/shepelev.php (Дата доступа: 30.01.2016)

17 Баринова В.А., Еремкин В.А., Земцов С.П. Факторы развития инновационных компаний на ранних стадиях // Государственное управление. Электронный вестник. – 2015. – № 49. – С. 27 – 51.

18 Днишев Ф.М., Альжанова Ф.Г. Развитие инноваций и прогрессивных технологических укладов в экономике Казахстана в условиях индустриальной модернизации: институты, механизмы и приоритеты. – Вена, Австрия: Ассоциация перспективных исследований и высшего образования «Восток-Запад», 2015. – 532 с.

19 Leitner K.-H. Innovation Futures: How will we innovate in the future? // Materials of Innovating Innovation Systems, Inco-Net Workshop (14 May 2012, Vienna). – 22 p.

20 Баринова В., Еремкин В., Рыбалкин В. Развитие инфраструктуры нововведений: зарубежный опыт и возможности его применения в российской практике // Российский внешнеэкономический вестник. – 2014. – № 2. – С. 36-48.

References

1 Terebova S.V. Innovacionnaya infrastruktura v regione: problemy i napravleniya razvitiya // Ekonomicheskie i social'nye peremeny: fakty, tendentsii, prognoz. – 2014. – № 6 (36). – S. 199-212.

2 Frenz M., Lambert R. Innovation Dynamics and the Role of Infrastructure // BIS Occasional Paper № 3. – 2012. – 53 p.

3 Ramanathan MR. K. The Concept and Role of a National Innovation System (Nis) in National Development // Proceedings and Papers Presented at the Consultative Workshop on the Promotion of National Innovation Systems in Countries with Special Needs of the Asia-Pacific Region. – 2010. – P. 27-33.

4 Systems of Innovation: Technologies, Institutions and Organizations / C. Edquist (ed.) – Routledge Taylor and Francis Group, 2013. – 408 p.

5 Al-Hakim L., Chen J. Quality Innovation: Knowledge, Theory, and Practices: Knowledge, Theory, and Practices. – IGI Global, 2013. – 640 p.

6 Matatkova K., Stejskal J. Pescriptive Analysis of the Regional Innovation System – Novel Method for Public Administration Authorities // Transylvanian Review of Administrative Sciences. – 2013. – № 39 E/2013. – R. 91-107.

7 Vitartas P., Kinnear S., Charters K. Supporting Innovation in Regional Australia – Perception from Regional and Urban Innovators // Journal of Economic and Social Policy. – 2013. – Vol. 15. – Issue 3. – Art. 4. – 22 p.

8 Matatkova K., Stejskal J. The Analysis of the Regional Innovation Systems – Czech Case // Materials of 51st ERSA 2011 Congress (30.08 – 3.09.2011, Barcelona). – 12 p.

9 Furman J.L., Porter M.E., Stern S. The Determinants of National Innovative Capacity // Research Policy. – 2002. – № 31. – R. 899–933.

10 Nábrádi A. Role of Innovation and Knowledge – Infrastructure and Institutions // APSTRACT. – P. 7-10.

11 Raykhlina A.V. Formirovanie i razvitie infrastruktury innovatsionnoy deyatel'nosti: avtoref. diss. … k.e.n.: 08.00.05. – Yaroslavl': filial Moskovskogo gosudarstvennogo universiteta ekonomiki, statistiki i informatiki (MESI), 2012. – 26 s.

12 Semke Yu.S. Sushchnost' i osnovnye elementy innovatsionnoy infrastruktury // Vestnik-ekonomist Zabaykal'skogo gosudarstvennogo universiteta. – 2012. – № 4. – S. 1-8.

13 Raykhlina A.V. Rol' infrastruktury v natsional'noy innovatsionnoy sisteme // Yaroslavskiy pedagogicheskiy vestnik. – 2010. –№ 3. – S. 85-89.

14 Gurieva L.K. Kontseptual'nye osnovy innovatsionnoy strategii regional'nogo razvitiya // Nauka i innovatsionnye tehnologii dlya regional'nogo razvitiya: Sb. statey Vseros. nauch.-prakt. konf. (iyun' 2003 g.). – Penza, 2003. – S. 21 – 23.

15 Evseev O.S., Konovalova M.E. Razvitie innovatsionnoy infrastruktury v usloviyah modernizatsii natsional'noy ekonomiki // Fundamental'nye issledovaniya: ekonomicheskie nauki. – 2012. – № 9. [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: http://www.rae.ru/fs/?section=content&op=show_article&article_id=9999425 (Data dostupa: 30.01.2016)

16 Shepelev G.V. Problemy razvitiya innovatsionnoy infrastruktury / Ofitsial'nyy internet-portal «Nauka i innovatsii v Regionah Rossii» [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: http://regions.extech.ru/left_menu/shepelev.php (Data dostupa: 30.01.2016)

17 Barinova V.A., Eremkin V.A., Zemtsov S.P. Faktory razvitiya innovatsionnyh kompaniy na rannikh stadiyakh // Gosudarstvennoe upravlenie. Elektronnyy vestnik. – 2015. – № 49. – S. 27 – 51.

18 Dnishev F.M., Al'zhanova F.G. Razvitie innovatsiy i progressivnykh tekhnologicheskikh ukladov v ekonomike Kazakhstana v usloviyakh industrial'noy modernizatsii: instituty, mekhanizmy i prioritety. – Vena, Avstriya: Assotsiatsiya perspektivnykh issledovaniy i vysshego obrazovaniya «Vostok-Zapad», 2015. – 532 s.

19 Leitner K.-H. Innovation Futures: How will we innovate in the future? // Materials of Innovating Innovation Systems, Inco-Net Workshop (14 May 2012, Vienna). – 22 p.

20 Barinova V., Eremkin V., Rybalkin V. Razvitie infrastruktury novovvedeniy: zarubezhnyy opyt i vozmozhnosti ego primeneniya v rossiyskoy praktike // Rossiyskiy vneshneekonomicheskiy vestnik. – 2014. – № 2. – S. 36-48.

Касеинова М.И.

Өнеркәсіп кәсіпорындарында жауапкершілік орталықтары бойынша шығындар есебін ұйымдастыру

Өнеркәсіп кәсіпорындарында жауапкершілік орталықтары бойынша шығындар есебін ұйымдастыру қазіргі уақытта Қазақстан Республикасының қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттарына (ҚЕХС) сәйкес жүргізуіне байланысты өзекті болып табылады. Сонымен қатар, жауапкершілік орталықтарының тиімді жұмысы басқарушылық есепті жүргізу үшін өте маңызды. Осы тұрғыдан жауапкершілік орталығы түсінігі әртүрлі ғалымдардың көзқарасы бойынша талданып, қарастырылды.

Мақалада жауапкершілік орталықтарының жіктелуі келтірілген, яғни шығындар орталығы, сату орталығы, пайда орталығы, инвестиция орталығы. Сонымен қатар «жауапкершілік орталығы» мен «шығындардың пайда болу орындары» ұғымдары арасындағы айырмашылық көрсетілді.

Жауапкершілік орталықтарын анықтауда қойылған міндеттер көрсетілді және де оларды құрудың артықшылығы мен кемшілігі талданды.

Есепті шығындар орталықтары бойынша ойдағыдай ұйымдастыру үшін міндеттер анықталды.

Түйін сөздер: жауапкершілік орталығы, шығын орталығы, шығындар есебін ұйымдастыру, өнеркәсіп, кәсіпорын, басқарушылық есеп.

Kasseinova M.I.

Organization of cost accounting by responsibility centers in industrial enterprises

In real time is an actual organization cost accounting by responsibility centers in industrial enterprises in accordance with international financial reporting standards (IFRS) of the Republic of Kazakhstan. Also, the effective work of the centers of responsibility very important to management accounting. However, the concept of responsibility center is reviewed and analysed in works of many scientists.

The article considers classification of responsibility centres, including cost center, sales center, profit center, investment center. The difference between the concepts of «responsibility centers» and «cost centers».

In the allocation of centres of responsibility of the task, the analysis of advantages and disadvantages in the formation of responsibility centers.

Identifies a number of objectives for the successful organization of accounting by the cost centers.

Key words: responsibility center, cost center, organization of cost accounting, industry, enterprise, management accounting.

Касеинова М.И.

Организация учета затрат по центрам ответственности в промышленных предприятиях

В настоящие время является актуальной организация учета затрат по центрам ответственности в промышленных предпритиях согласно международным стандартам финансовой отчетности (МСФО) Республики Казахстан. Также эффективная работа центров ответственности очень важна для ведения управленческого учета. Вместе с тем, понятие центра ответственности рассмотрено и проанализировано в трудах многих ученых. В статье рассмотрена классификация центров ответственности, в том числе центр затрат, центр продаж, центр прибыли, центр инвестиции. Определены различия между понятиями «центр ответственности» и «места возникновения затрат». При выделении центров ответственности поставлены задачи, проведен анализ достоинств и недостатков при формирования центров ответственности. Определены ряд задач для успешной организации учета по центрам затрат.

Ключевые слова: центр ответственности, центр затрат, организация учета затрат, промышленность, предприятие, управленческий учет.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

ӘОЖ 657.471

Касеинова М.И.

Т. Рысқұлов атындағы Жаңа экономикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
E-mail: kass.meruyert@mail.ru

ӨНЕРКӘСІП КӘСІПОРЫНДАРЫНДА ЖАУАПКЕРШІЛІК ОРТАЛЫҚТАРЫ БОЙЫНША ШЫҒЫНДАР ЕСЕБІН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Нарықтық жағдайда өнеркәсіп кәсіпорындарының қызметінің нәтижелігін талдауға қажет деректерді алу үшін және жедел басқарушылық есеп жүргізу үшін жауапкершілік орталықтарының тиімді жұмысы өте маңызды.

Шығындар есебінің жауапкершілік орталықтары бойынша жүргізілуіне өндірушілердің бухгалтерлік есебі халықаралық стандарттарына көшуі де себеп болды.

Қазақстан Республикасы қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттарының (ҚЕХС) ішінде ҚЕХС №2-нің «Өнімнің (жұмыс, қызмет) өзіндік құнына қосылатын шығындар құрамы мен түрлері» деп аталатын «Қорлар» бөлімі шығындарды пайда болған орындарына (өндіріс, цех, учаске) сәйкес топтастыруды ұсынады [1].

Жауапкершілік орталығы ұғымының мәнін толық терең түсіну үшін әртүрлі ғалымдар берген анықтамаларға тоқталайық:

М.А. Вахрушина «Бухгалтерлік басқарушылық есеп» атты кітабындағы анықтамасы бойынша шығындар орталығы – бұл шығындар мен ресурстар шығысына жауапты тұлғалар арасында орнатылған байланысы бар кәсіпорынның бөлімшесі [2].

В.Б. Ивашкевич «Бухгалтерлік басқарушылық есеп» атты еңбегінде шығындар орталығына келесідей анықтама берген: «Пайда болу орындары бойынша топталған кез-келген шығыстар кешеннің бастапқы бөлімшесі» [3].

«Жауапкершілік орталығын анықтау» кітабындағы Д.В. Лейкиннің пікірінше, жауапкершілік орталығы – менеджері орталықтың шығындарын бақылайды және сол үшін жауапты [4].

Д.В. Костормина «Ұйымның қаржылық жауапкершілік орталығы негізінде кәсіпорынның шығындары мен пайдасын басқару» деген зерттеу жұмысында: «Кәсіпорынның құрылымдық бөлімшесі немесе бөлімшелер тобы, олардың жетекшілері тек шығындарға жауап береді» – деп көрсетілген [5].

В.Ф. Палийдің «Шығындар мен шығыстарың және табыстардың басқарушылық есебі (қаржылық есеп элементтерімен)» атты кітабында жауапкершілік орталығы басқарушылық есепте жоғарыдан төменгі буынға орталықтандырудан шығарып және жауапкершілікті бөлу нәтижесінен пайда болады деп жазылған [6].

О.Д. Каверина «Басқарушылық есеп: тәсілдер, әдістер, процедуралары» деп аталатын еңбегінде: «Жауапкершілік орталығы

– менеджермен басқарылатын ұйымның сегменті, қызметін жүзеге асырушы топ немесе жеке менеджер, сол қызметтің нәтижесіне тікелей әсер ете алады, өзіне жүктелген өкілдігі шегінде жауапкершілік артылған және қабылдаған шешімдердің нәтижелерімен ынталанады» [7].

Н.П. Кондраковтың «Бухгалтерлік басқарушылық есеп» оқу құралында: «Шығындар орталығы – есепте берілген бірліктің шығындарын бақылауға бағытталған ұйымның кез-келген қызмет бірлігі» [8].

Э.Аткинсон, Р.Банкер, Р.Каплан, С.Янгтың «Басқарушылық есебіндегі» анықтамасы бойынша, жауапкершілік орталығы – жауапкершілік мененджерге жүктелген ұйымдық бірлік. Э.Аткинсонның айтуы бойынша жауапкершілік орталығы үлкендеу бизнес сияқты, оның менеджері өзі бөлігі болып табылатын ұйымға неғұрлым көп табыс әкелетіндей басқару керек. Жауапкершілік орталығының менеджері және жетекшісі жауапкершілік орталығына мақсаттар бекітеді. Мақсаттары менеджер мен қызметкерлердің назарын аударады, сондықтан нақты және өлшемді болу керек. Олар ұйымның ұзақ мерзімді қызығушылығын қамтамасыз ету керек, сонымен қатар бәрінің көмегімен әр жауапкеркершілік орталығының әртүрлі қызметтерін реттеу керек [9].

Ғалымдардың жауапкершілік орталығына берген анықтамаларына негізделіп, оларды анықтау міндеттер қойылды:

– кәсіпорынның әр құрылымдық бөлімшелері (жауапкершілік орталықтары) атқаратын қызметтеріне көрсеткіштер дайындау қажет;

– нормалар мен нормативтердің дерек жүйесін құру қажет, солардың негізінде кәсіпорын бөлімшелерінің атқаратын қызметтері жоспарланады, есебі жүргізіледі, талданады және бағаланады;

– барлық бөлімшелер қызметкерлерін ынталандыратын жүйені құру.

Сол міндеттерді атқару барысында жауапкершілік орталықтарын құрудың өзіндік ерекшелігі бар, яғни артықшылықтары мен кемшіліктері анықталады, соларға көңіл бөлейік.

Жауапкершілік орталықтарын құрудың артықшылықтары:

Есептілік деректері кезең бойынша бөлімшенің нәтижелігін көрсетуге мүмкіндік береді.

Кәсіпорын мақсаты жұмысшылардың қызығушылығы мен мақсаттарымен келісімді болу керек.

Жауапкершілік орталықтарын анықтау бөлімшелер шегінде басқарушылық шешімдерінің орындалуын бақылауға мүмкіндік береді.

Жауапкершілік орталықтарын құру тапсырмалардың орындалуын әзірленген өлшем бойынша бағалауға мүмкіндік береді.

Таңдалған өлшемдер әр бөлімшенің кәсіпорын жұмысының нәтижелігіне қандай үлес салғанын анықтауға көмектеседі.

Артықшылықтары негізінде жауапкершілік орталықтарын құрудың кемшіліктері пайда болады, олар келесі:

Персонал қолданыстағы есеп, талдау және ішкі бақылау жүйесіне толығымен сену керек.

Бөлімшелердің және оған жауаптылардың жұмысын бағалаудың өлшем жүйесін арнайы ұйымдастыру (әзірлеу) керек.

Қазіргі уақытта кәсіпорынның бөлімшелері бойынша жоспарды құру тәртібі, есепті жүргізу және есептілікті талдау туралы ресми әдістеме жоқ.

Жұмысты «дәл емес» немесе әр жұмысшыға сай емес бағалау өлшемдері әзірленуі мүмкін.

Бөлімше жұмысының бағалануы бөлімшенің трансфертті бағаларының негізделуіне тікелей байланысты.

Өнеркәсіп кәсіпорындарының жауапкершілік орталықтары оларға жүктелген міндетеріне және өкілеттігіне қарай шығын, сату, пайда және инвестиция орталықтарына жіктеледі (1-сурет).

Осындай жіктеу қойылған мақсаттарына байланысты басқарушылық шешім қабылдауға қажет ақпаратпен толық қамтамасыз етеді, нақты жағдайда кәсіпорында бөлімшелер мен жауапкершілік орталықтары бойынша шығындарды анықтауға және нәтижелерді бақылауға болады.

Сондықтан әрбір жауапкершілік орталықтарына, яғни шығын, сату, пайда және инвестиция орталықтарын сипаттап өтейік.

Шығындар орталығы – бұл кәсіпорын ішіндегі жетекшісі тек шығындарға жауап беретін бөлімше. Мысалдар ретінде дайын өнім немесе аяқталған өнім шығармайтын өндірістік цехтарды, зауытты басқаратын бөлімдерді, әлеуметтік қызметтерді және тағы басқаларды келтіруге болады.

Сату орталығына маркетингтік және өткізу қызметтерінің бөлімшелері кіреді, олардың жетекшілері өнім, тауар, қызмет көрсетуді жүзеге асырудан түскен кіріске және оларды өткізуге кеткен шығындарға жауап береді.

Инвестиция орталығы – бұл бөлімшенің жетекшісі шығындарға және инвестициялық үрдістердің нәтижелеріне, қаржы салымдарының тиімді қолдануына жауапты. Осы орталықтың міндеті салынған қаржының неғұрлым тиімділігін қамтамасыз ету, сонымен қатар оның өтімді-

лігін жоғарлатуға және жұмсалған шығыстардың мақсатқа сай болуына жауапты болып табылады.

Пайда орталығы бұл бөлімшелердің жетекшілері тек шығындарға ғана емес, сонымен қатар өз қызметінің қаржылық нәтижелеріне де жауапты болады. Бұл ірі бірлестіктің құрамындағы жеке кәсіпорын, филиал, еншілес ұйымдар, сауда өкілдіктері, фирманың дүкендері болуы мүмкін [3].

Олар кәсіпорын қызметінің табыс пен пайда шамасына әсер ететін маңызды компоненттерін, яғни өндіріс және сатылым көлемі, өзіндік құн, баға деңгейін бақылауға жағдай жасайды. Жетекші бөлімше қызметінің қаржылық нәтижелеріне жауапты, себебі оның жұмысына шығындар мен табысты құру механизмімен қатар баға жасау механизмі де кіреді.

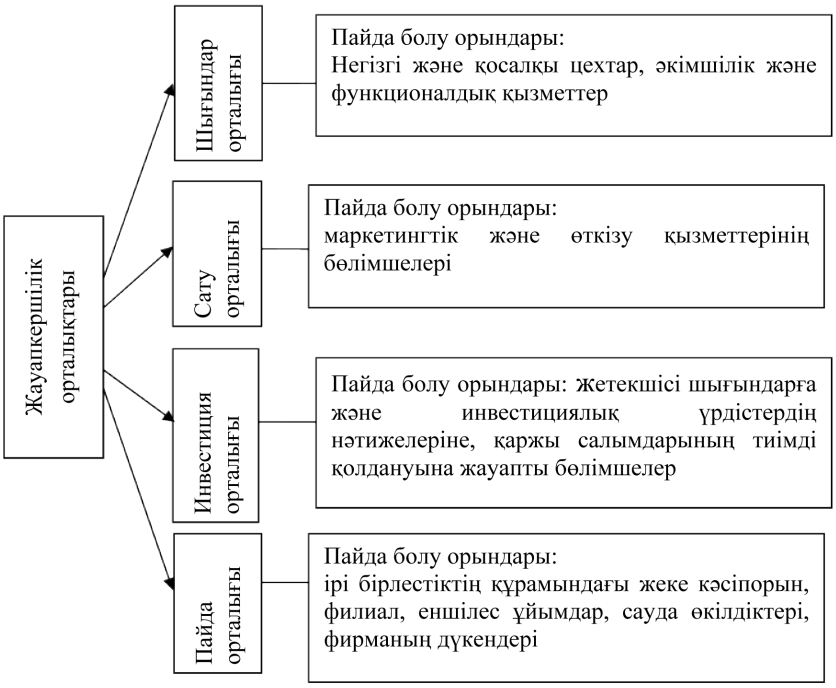

1-сурет – Жауапкершілік орталықтарының жіктелуі
Ескерту – дереккөзі негізінде автормен құрастырылған [3]

Әр жауапкершілік орталығы бірнеше шығын орындарынан және де нақты құрылу орны анық емес шығыстардан тұрады.

Әр шығыс түріне кәсіпорынның жауапкершілік орталықтары мен шығындар орындары анықталғаннан кейін, оған жауапты адам нормалық немесе максималды рұқсат етілетін шығындар шамасын анықтайды. Олардың фактілік шамасын алғашқы құжаттары негізінде есептейді.

Кіріс кезінде негізгі ақпаратқа бөлімшелердің айналым активтері (шикізат, материалдар және жартылай фабрикаттар және тағы басқа) және айналымнан тыс активтері (негізгі құралдар және материалды емес активтер) жатады.

Шығыс кезінде өндірілген жартылай фабрикаттар, дайын өнімдер, көрсетілген қызметтер туралы ақпарат қажет, бұл ақпарат өзге жауапкершілік орталықтарымен қолданылады немесе басқа жаққа жіберіледі.

Жауапкершілік орталықтарымен бірге шығындардың пайда болу орындары деген ұғымдар қатар жүреді. Егер «шығындардың пайда болу орындары» мен «жауапкершілік орталықтары» терминдерін салыстырсақ, онда шығындардың пайда болу орындары мен жауапкершілік орталықтары құрылымдық бірліктер, бірақ олар екі түрлі жақтан қаралған болып табылады.

Себебі, шығындардың пайда болу орындары бұл – құрылымдық бірлікпен тұтынылатын ресурстар жағынан қарастырылатын құрылымдық бірлік. Ал жауапкершілік орталықтары – ресурстарды тұтынуға құқық ретінде және соларды тұтынудың нәтижелеріне жауаптылық ретінде қарастырылатын құрылымдық бірлік. Сонымен шығындардың пайда болу орындары бұл – құры-

лымдық бірлік, ал жауапкершілік орталықтары бұл – сол құрылымдық бірліктің жетекшісі [10].

Жауапкершілік орталықтарындағы шығындар есебі басқарушыларға қызметін атқару үшін қажет ақпаратты анықтау, өлшеу, тіркеу, жинау, сақтау, қорғау, талдау, дайындау, өзгерту, беру және қабылдаудан тұрады.

Басқарушылық есеп ұйымның басқару жүйесінің маңызды элементі және қаржылық есеп жүйесімен қатар қызмет атқарады.

Шығындар орталығы бойынша есепті ұйымдастыру кезінде барлық функциялар орындалады, бұл кез-келген нысанды басқаруға тән қасиет. Ескеретін жағдай шығындарды басқару басқару циклінің элементтері арқылы жүзеге асырылады: орындалуды, есепті және талдауды болжау және жоспарлау, ұйымдастыру, үйлестіру және реттеу, ынталандыру.

Қорытындылай келе, есепті шығындар орталықтары бойынша ойдағыдай ұйымдастыру үшін келесі міндеттерді шешу қажет:

Кәсіпорынды шығындар орталықтарына бөлу әдісін таңдау – нақты жағдайдың ерекшелігімен анықталады. Сонымен қатар талаптарды ескеру керек, сол талаптардың негізгісі басқару есебі жұмысында баяндалады: қызметті өлшеу үшін көрсеткіштердің және шығыстарды бөлу базасының болуы; жұмыстың бірыңғайлығы; дербес жауапкершілік; талдау жүргізуге және басқарушылық шешім қабылдауға қажетті ақпараттың нақты болу дәрежесі; орталыққа тек тікелей шығындарды жатқызу; шығындар орталығына ынталандыру жүйесін жасау.

Шығындар орталығының жіктелуін негіздеу. Шығындар орталықтарын келесі критерийлерге байланысты әртүрлі бөледі: реттеу дәрежесіне бойынша, шығындар түрлері бойынша, түрлі міндеттерге және орындалатын қызметіне байланысты, шығындар құрылымының ұқсастық қағидасы бойынша, территория қағидасы бойынша, топтау кезектілігіне байланысты, уақыттың анықталуы бойынша, есепті бақылау және талдау қызметіне байланысты, шығындардың пайда болу орындарымен сәйкес келу дәрежесі бойынша және тағы басқа.

Шығындарды басқару тиімділігі оның дұрыс жіктелуімен анықталады. Шығындарды айнымалы және тұрақты етіп жіктеу икемді бюджетті қолданып, шығындарды жоспарлаудың ең дұрыс әдістерін қолдануға мүмкіндік жасайды. Реттелетін және реттелмейтін шығындар баптарын анықтау арқылы бюджетке шығындар орталығының жетекшісі әсер ете алатын баптарды енгізуге жағдай жасайды, сөйтіп, әр бапқа дербес жауапкершілік тарату.

Шығындар орталықтары бойынша есепті ұйымдастыру үшін бөлімшелерді, шығындар түрлерін және шығындар орталықтары қызметінің көрсеткіштері бойынша есептілік және бюджет формаларын кодтау жүйесін, шығындарды бөлу есебінің жүйесін, шығындар орталықтары бойынша калькуляциялау жүйесін, көрсеткіштерді бақылау және ақпаратты өңдеуді автоматтандыру жүйесін құру керек. Шетел фирмаларының тәжірибесіне сүйенсек, әр бөлімше мен тұтастай кәсіпорын бойынша шығындар орталықтарына бірыңғай шоттар жоспарлары болған дұрыс. Осы жоспарлар шығындар түрлерінің номенклатурасымен байланыстырылады және өндірістің нәтижелеріне жауапты және бақылау жүйесінің бөлігі болып табылады. Әр шығындар орталығы бойынша көрсеткіштерді анықтау үшін келесі қағидаларды қолдану ұсынылады: шығындар орталығының көрсеткіштері бүкіл ұйымның алдында тұрған мақсаттарды нақтылау керек; шығыстар баптары кәсіпорынның жалпы көрсеткіштерінің құрылымында қомақты үлесі болу керек және олардың жетекшілерінің басқаруының ықпалында болу керек.

Шығындардың шамасын және үнемділігін бақылау мақсатында шығындар мен шығыстарды бюджеттеу әдісін қолданған жөн. Сондықтан шығындар бюджеті құрылады және оның орындалуы бақыланады. Бюджет пен фактілік шаманың ауытқуы шығын орталығының шығындар мен шығыстар деңгейі нормативтерінен өзгергенін сипаттайды. Жауапкершілік орталықтарының жеке бюджеттерінің деректері жалпы бюджетке берілгенде трансфертті бағаларды анықтау маңызды. Трансфертті баға бұл – кәсіпорында бір жауапкершілік орталығының екінші жауапкершілік орталығына есептесетін өнімнің (қызмет көрсетудің) шартты бағасы. Трансфертті баға жасау жауапкершілік орталығының қызметін бағалаудың, бақылаудың және ынталандырудың негізі болып табылады. Трансфертті бағаларды құрудың бірыңғай тәсілдемесін әзірлеу қажет.

Құрылымдық бөлімшелер бақылау функциясын атқару үшін ішкі есептілікті береді, бұл есептілік келесі талаптарға жауап беру керек: жедел болу керек, ауытқу туралы ақпарат болу керек, оларды талдау мүмкіндігін қамтамасыз ету керек, шешімді қабылдауға жауапты адам жауапкершілігіне сәйкес болу керек.

Жағымсыз үрдістерді жою және персоналды ынталандыру мақсатында жоспарланған шығын-

дарға жеткені туралы жедел ақпарат алу үшін бюджеттің орындалуы талданады. Сондықтан шығындардың факторлық талдауы қолданылады және икемді бюджеттің негізінде бюджеттік деректердің фактілік деректерден ауытқуы анықталады.

Әрбір кәсіпорын үшін шығындар мен шығыстарды пайда болу орындары бойынша бөлшектеу дәрежесі жеке-дара. Негіздеудің нақты критерийлері – оған тікелей тәуелді шығындардың көлемі, деректерді алу кезеңділігі, ақпараттың дәл және толық болуы. Аталған критерийлер әр кәсіпорын үшін әртүрлі, оңтайлы шешім өндірісті басқарудың немесе қамтамасыз етудің нақты жағдайлары мен қажеттілігін және әр бөлімше қызметінің ерекшелігін нақты талдағаннан кейін анықталады. Өнеркәсіп кәсіпорындарында жауапкершілік орталықтары бойынша шығындар есебін ұйымдастыру жауапкершілік орталықтарын құрудың артықшылықтары мен кемшіліктерін ескеріп, жоғарыда айтылған міндеттерді атқару арқылы жүзеге асырылады деген қорытынды жасалды.

Әдебиеттер

1 Тайгашинова К.Т. Басқару есебі: Оқу құралы. Қазақ тілінде 1-рет шығ. – / Аударған М.Қ.Акишев. Алматы: LEM, 2011. - 332 б.

2 Вахрушина М.А. Бухгалтерский управленческий учет [Текст]: Учебник для вузов / М.А. Вахрушина. – 2-е изд., доп. и пер. – М.: ИКФ Омега-Л; Высш.шк., 2002. – 528 с., с. 71

3 Ивашкевич, В.Б. Бухгалтерский управленческий учет [Текст]: Учебник для вузов / В.Б. Ивашкевич. – М.: ЭкономистЪ, 2004. – 625 с., с.155

4 Лейкин, Д.В. Определение центров ответственности [Текст]: / Д.В.Лейкин //Менеджмент в России и за рубежом. – 2006. – №8. – С.15-20.

5 Костормина Д.В.Управление затратами и прибылью предприятия на основе организации центров финансовой ответственности [Текст]: / Д.В. Костормина // Финансовый менеджмент. – 2004. – № 4. – С. 9-15.

6 Палий В.Ф. Управленческий учет издержек и доходов (с элементами финансового учета)/ Палий В.Ф. – М.:ИНФРА-М, 2006. – 279 с.

7 Каверина О.Д. Управленческий учет: приемы, методы, процедуры [Текст]: / О.Д.Каверина. – М.: Финансы и статистика, 2003. – С. 285.

8 Кондраков Н.П., Иванова М.А. Бухгалтерский управленческий учет: учебное пособие. [Текст]:/ Н.П.Кондраков, М.А.Иванова. – М.:ИНФРА – М, 2003. – С. 124.

9 Э.Аткинсон, Р.Банкер, Р.Каплан, С.Янг. Управленческий учет. – 3-е издание: пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2005. – с.: ил. – Парал. тит. англ. – 878 с.

10 Безруких П.С., Кашаев А.Н., Комиссарова И.П.. Учет затрат и калькулирование в промышленности (Вопросы теории, методологии и организации). – М.: Финансы и статистика, 1989. – 223 с.

References

1 Tajgashinova K.T. Baskaru esebi: Oku kuraly. Kazak tilinde 1-ret shyg. – / Audargan M.K.Akishev. Almaty: LEM, 2011. - 332 b.

2 Vahrushina M.A. Buhgalterskij upravlencheskij uchet [Tekst]: Uchebnik dlja vuzov / M.A. Vahrushina. – 2-e izd., dop. i per. – M.: IKF Omega-L; Vyssh.shk., 2002. – 528 s., s. 71

3 Ivashkevich, V.B. Buhgalterskij upravlencheskij uchet [Tekst]: Uchebnik dlja vuzov / V.B. Ivashkevich. – M.: Jekonomist, 2004. – 625 s., s.155

4 Lejkin, D.V. Opredelenie centrov otvetstvennosti [Tekst]: / D.V.Lejkin //Menedzhment v Rossii i za rubezhom, 2006. - №8. – s.15-20.

5 Kostormina D.V.Upravlenie zatratami i pribyl'ju predprijatija na osnove organizacii centrov finansovoj otvetstvennosti [Tekst]: / D.V. Kostormina // Finansovyj menedzhment, 2004. – № 4. – s.9-15.

6 Palij V.F. Upravlencheskij uchet izderzhek i dohodov (s jelementami finansovogo ucheta)/ Palij V.F. – M.:INFRA-M, 2006. – 279 s.

7 Kaverina O.D. Upravlencheskij uchet: priemy, metody, procedury [Tekst]: / O.D.Kaverina. – M.: Finansy i statistika, 2003. – s. 285.

8 Kondrakov N.P., Ivanova M.A. Buhgalterskij upravlencheskij uchet: uchebnoe posobie. [Tekst]:/ N.P. Kondrakov, M.A.Ivanova. – M.: INFRA – M, 2003. – s. 124.

9Je.Atkinson, R.Banker, R.Kaplan, S.Jang. Upravlencheskij uchet, 3-e izdanie: Per. s angl. – M.: Izdatel'skij dom «Vil'jams», 2005. – s.: il. – Paral. tit. angl. – 878 s.

10 Bezrukih P.S., Kashaev A.N., Komissarova I.P.. Uchet zatrat i kal'kulirovanie v promyshlennosti (Voprosy teorii, metodologii i organizacii). – M.: Finansy i statistika, 1989. – 223 s.

Интымакова А.Т.

Регулирование деятельности по обращению с отходами производства и потребления – опыт Европейского союза

В статье описан опыт Европейского союза в области обращения с отходами, в части регулирования деятельности данной отрасли. Проанализировано содержание основных документов Европейского Союза по обращению с отходами производства и потребления – директив, регламентов, решений и программ действий. Рассмотрены вопросы, касающиеся процесса лицензирования обращения с отходами, в том числе требования к материалам, предоставляемым для получения лицензии/разрешения, внедрения принципа «загрязнитель платит», применения отдельных нормативных актов к различным видам отходов.

Приведены основные положения системы управления отходами в Европйском союзе, а именно детально проанализированы основные директивы, регламенты и решения стран Европы по безопасному управлению отходами производства и потребления.

Представлено содержание разрешений и требования к странам-участникам по приведению в соответствие собственного законодательства. Детально описаны требования законодательства ЕС к обращению с отходами политики ЕС по обращению с отходами производства и потребления и достигнутые результаты, применяемые инструменты. Приведены стоимостные показатели различных способов утилизации отходов.

Ключевые слова: опыт Европейского Союза, обращение с отходами, лицензирование обращения с отходами, стоимостные показатели.

Intymakova A.T.

Regulation of waste management activities – experience of European Union

The article is dedicated to the experience of European Union in the area of waste management in part of activities regulation. Documents regulating waste management aspects in European Union were analyzed – directives, regulations, decisions and the action programs Questions concerning process of waste management licensing, including: requirements to the materials provided for obtaining the license/permission, introduction of principle «the pollutant pays», implementation of legal requirements to different types of waste.

Are given the main provisions of the waste management system in the European Union, namely a detailed analysis of the main directives, regulations and decisions of European countries for the safe management of waste production and consumption.

Content of permits and requirements to countries participants on adjustment of national legislation are described in the article.

In details requirements of the legislation of European on consumption and production wastes processing are described. Cost indexes for various types of recycling are given.

Key words: experience of European Union; waste management; licensing of waste management; cost indicators.

Ынтымақова Ә.Т.

Өндірістік және тұтыну қалдықтарын басқару қызметін реттеу – Еуропалық Одақтың тәжірибесі

Мақалада қалдықтарды басқару бойынша қызметті реттеу саласындағы Еуропалық Одағының тәжірибесі сипатталады. Директивалар, ережелер, шешімдер мен іс-қимыл бағдарламалары – өндірістік және тұрмыстық қалдықтарды өңдеу үшін Еуропалық Одақтың негізгі құжаттардың мазмұнына талдау жасалды. Лицензия/рұқсаттаманы алу үшін ұсынылған материалға қойылатын талаптар, «ластаушы төлейді» қағидатын іске асыру, түрлі қалдықтарға белгілі бір нормативтік актілерін қолдану, соның ішінде қалдықтарды басқаруды лицензиялау процесіне қатысты сұрақтар қарастырылды.

Еуропалық Одақтағы қалдықтарды басқару жүйесінің негізгі ережелері, негізгі директивалар, атап айтқанда егжей-тегжейлі талдау, өндіріс және тұтыну қалдықтарын қауіпсіз басқару үшін еуропалық елдердің ережелері мен шешімдері берілген.

Мақалада рұқсаттамалар мен қатысушы мемлекеттерге өз заңнамасын туралау үшін қойылған талаптардың мазмұны ұсынылған.

Өндірістік және тұрмыстық қалдықтарды басқару бойынша ЕО заңнамасының талаптары, нәтижелері мен қолданылатын құралдары егжей-тегжейлі сипатталған. Қалдықтарды кәдеге жаратудың әртүрлі тәсілдері мен құн параметрлері берілген.

Түйін сөздер: Еуропалық Одақтың тәжірибесі, қалдықтарды басқару, қалдықтарды басқару лицензиялау, құн параметрлері.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

УДК 338.2:504.03

Интымакова А.Т.

Академия государственного управления при Президенте Республики Казахстан,
Республика Казахстан, г. Астана
E-mail: asele4ka@bk.ru

РЕГУЛИРОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО ОБРАЩЕНИЮ С ОТХОДАМИ ПРОИЗВОДСТВА И ПОТРЕБЛЕНИЯ – ОПЫТ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

В связи со сближением казахстанских и европейских стандартов экологического управления и стремлением Республики Казахстан войти в ОЭСР до 2050 года и перейти на европейские экологические стандарты интересно ознакомиться с опытом лицензирования деятельности по обращению с отходами в промышленно развитых странах, а именно в странах ЕС [1].

За последние 30-40 лет в индустриальных странах произошла революция в управлении отходами, принципиально изменилось отношение к отходам производства и потребления, которые стали из загрязнителей окружающей среды источниками вторичных материальных и энергетических ресурсов. Были достигнуты значительные успехи в снижении уровня загрязнения окружающей среды и повышении качества жизни населения [2]. Этому способствовали энергичные меры по созданию рациональных методов управления отходами.

В промышленно развитых странах обращение с опасными отходами (ядохимикатами, лакокрасочными материалами, аккумуляторами, батарейками и др.) осуществляют, как правило, организации, имеющие государственное разрешение (лицензию) на подобную деятельность, которая осуществляется за счет производителей опасных отходов, страховых организаций, государства [3].

Лицензия на деятельность по обращению с отходами в западном понимании – это разрешение, имеющее срочный характер, на проведение тех или иных работ с отходами, способных оказать негативное воздействие на окружающую среду.

В Евросоюзе координацию деятельности по обращению с отходами осуществляет Европейское Агентство по Окружающей Среде (European Environmental Agency, EEA), а лицензирование деятельности с отходами и контроль ведут национальные Агентства по Охране Окружающей Среды стран-членов (Environmental Protection Agency, EPA).

Система управления отходами в ЕС представлена одиннадцатью Директивами и другими документами (Рисунок 1) [4].

Директива Совета ЕС 96/61/ЕС от 24 сентября 1996 г. «О комплексном контроле и предотвращении загрязнений» [5] направлена на предотвращение (сокращение) выбросов в атмосферу, в водную среду и на земную поверхность, возникающих в

результате хозяйственной деятельности, включая меры, касающиеся отходов, для обеспечения высокого уровня охраны окружающей среды в целом (ст. 1). Согласно Директиве, предусмотрена система разрешений (лицензий) на деятельность, в том числе управление отходами.

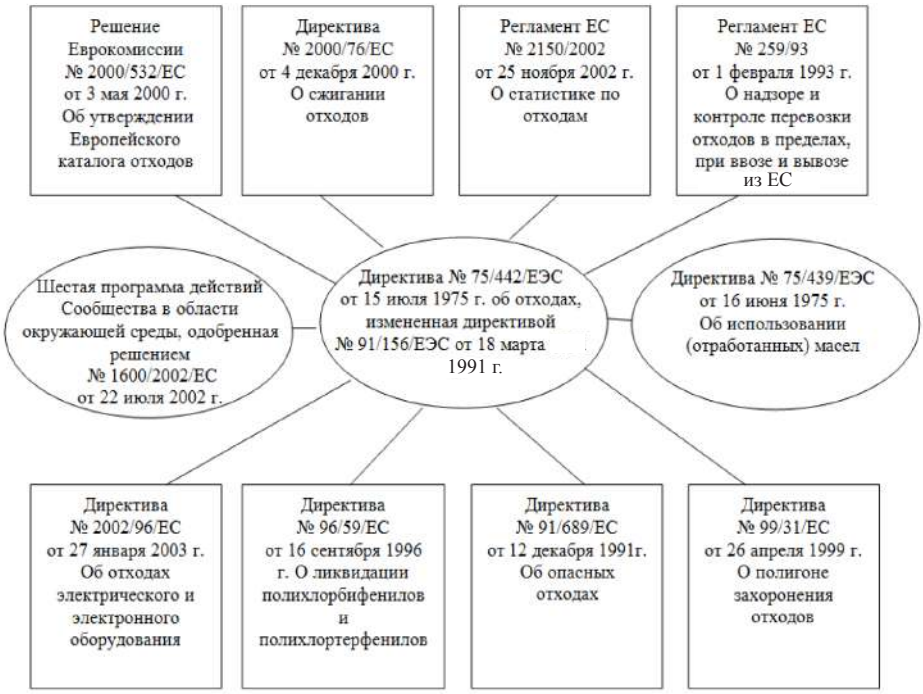

Рисунок 1 – Законодательство ЕС в сфере обращения с отходами

В п. 13 преамбулы Директивы указано: перед выдачей разрешения компетентные органы должны быть убеждены в том, что предусмотрены все необходимые меры по предотвращению или контролю загрязнения; «заявление на получение разрешения в соответствии с настоящей Директивой должно содержать минимально необходимые данные». Согласно п.14, «полное согласование процедуры выдачи разрешения и его условий различными компетентными органами позволит обеспечить максимально возможный уровень охраны окружающей среды в целом». П.15 устанавливает, что «компетентные органы выдадут разрешение или внесут изменения в условия разрешения только при наличии плана комплексных мер по охране от загрязнения атмосферы, водной среды и земной поверхности». П.16 гласит: «в разрешении должны быть перечислены все меры, необходимые для выполнения его условий, в целях обеспечения высокого уровня охраны окружающей среды в целом; такие меры, без ущерба процедуре выдачи разрешения, могут представлять собой общие обязательные требования». Согласно п. 21, «для проведения существенных изменений на предприятиях требуется получение предварительного разрешения, предоставляемого в соответствии с настоящей Директивой». П. 22 устанавливает, что «условия разрешения должны периодически проверяться и при необходимости обновляться; при определенных условиях, они должны обязательно пересматриваться». В п. 23 преамбулы сказано: «для того чтобы обеспечить прозрачность процедуры выдачи разрешений, общественность должна иметь доступ, до того, как будет принято любое решение, к информации, имеющей отношение к заявлениям на получение разрешений на строительство новых объектов или осуществление значительных изменений на существующих объектах, а также к самим разрешениям, процессу их обновления и соответствующей информации по контролю за выполнением условий разрешений».

В ч. 9 ст. 2 Директивы определено, что «под «разрешением» понимается часть письменного решения или решение в целом, санкционирующее эксплуатацию всего объекта или его части при соблюдении определенных условий,

обеспечивающих соответствие требованиям настоящей Директивы. Разрешение может относиться к одному или нескольким объектам или частям объектов, находящимся в одном и том же месте и эксплуатируемым одним и тем же оператором».

В соответствии со ст. 6 Директивы, заявление в компетентный орган на получение разрешения должно содержать описание:

объекта и осуществляемой на нем деятельности;

сырья и вспомогательных материалов, иных веществ и энергии, потребляемых или производимых объектом;

источников выбросов, имеющихся на объекте;

условий, существующих в месте расположения объекта;

характера и объема предполагаемых выбросов объекта в каждую из сред, а также выявление случаев значительных воздействий выбросов на окружающую среду;

предлагаемой технологии и иных методов предотвращения или, где это невозможно, сокращения выбросов объекта;

где это необходимо, мер, направленных на предотвращение образования и утилизацию отходов, производимых объектом;

дальнейших мер, запланированных для обеспечения соответствия общим принципам выполнения основных обязанностей оператора;

мер, запланированных для контроля за выбросами в окружающую среду. Заявление на получение разрешения также должно содержать краткое нетехническое изложение данных, о которых говорится в вышеуказанных пунктах.

Ст. 7 Директивы предписывает «принять необходимые меры для того, чтобы условия, предусмотренные в разрешении, и процедура его выдачи были полностью согласованы в том случае, когда в эту процедуру вовлечено более одного компетентного органа, с тем чтобы было гарантировано применение эффективного комплексного подхода всеми органами власти, участвующими в этой процедуре».

Согласно ст. 8 Директивы, «все выданные разрешения и разрешения, в которые внесены изменения, должны содержать подробное описание процедур, направленных на защиту от загрязнения атмосферы, водной среды и земной поверхности, в соответствии с настоящей Директивой».

В ч. 3 ст. 9 Директивы указано, что «когда это необходимо, разрешение должно включать надлежащие требования, обеспечивающие защиту от загрязнения почвы и подземных вод, и меры по утилизации отходов, производимых объектом». Согласно ч. 6 этой же статьи, «разрешение должно содержать меры, относящиеся к условиям, отличным от условий нормальной эксплуатации».

Ч. 1 ст. 13 Директивы предписывает государствам-членам принимать необходимые меры для того, чтобы компетентные органы периодически пересматривали и при необходимости ужесточали условия, предусмотренные в разрешении.

В ст. 14 Директивы указано на обязанность оператора соблюдать условия, предусмотренные в разрешении, периодически информировать компетентный орган о результатах контроля за воздействием на окружающую среду, оказывать представителям компетентного органа всемерное содействие при проведении ими на объекте любых проверок.

Согласно ч. 1 ст. 15, заявления на получение разрешений, касающиеся новых объектов или осуществления значительных изменений на существующих объектах, а также исходные разрешения и разрешения на любые последующие изменения должны быть предоставлены в распоряжение общественности. Ч. 2 этой же статьи устанавливает открытость для общественности результатов контроля за выбросами, предусмотренного условиями разрешения.

Директива Совета Европейского Сообщества № 75/442/ЕЭС от 15 июля 1975 г. «Об отходах» (её также называют «Рамочная Директива по Отходам», РДО, Waste Framework Directive) является базовым законом ЕС в сфере управления отходами. Она датируется 1975 г. и была переиздана в 2006 г. и в 2008 г. [6]. РДО носит основополагающий характер как для современного законодательства ЕС об отходах, так и для национальных законодательств государств-членов ЕС в этой сфере.

В преамбуле Рамочной Директивы сказано: «в целях обеспечения охраны окружающей среды необходима разработка положения о системе разрешений на предприятия по переработке, хранению или размещению отходов “от лица третьих сторон” и о системе надзора за предприятиями, которые удаляют собственные отходы»; а также: «доля затрат, не компенсируемая доходом от переработки отходов, должна быть покрыта в соответствии с принципом “платит тот, кто загрязняет”».

Согласно ч. 1 ст. 9 Рамочной Директивы, если выполняется любая из операций, перечисленных в Приложении II А, необходимо получить

у компетентного органа разрешение, имеющее срочный характер (выдается на определенный период), которое может быть пересмотрено.

В разрешении должны быть указаны:

виды и количество отходов;

технические требования;

необходимые меры предосторожности;

место сброса отходов;

метод переработки.

Разрешения выдаются на определенный период, они могут обновляться, в зависимости от обстоятельств и обязательств. В выдаче разрешения может быть отказано, если предполагаемые методы удаления отходов неприемлемы с точки зрения охраны окружающей среды (ч. 2 ст. 9).

Согласно ст. 11 Рамочной Директивы, от получения разрешения могут быть освобождены:

(а) учреждения или предприятия, осуществляющие удаление собственных отходов в месте их производства;

(в) учреждения или предприятия, осуществляющие утилизацию отходов.

Указанные предприятия должны быть зарегистрированы компетентными органами [7], а их деятельность должна соответствовать требованиям ст. 4 РДО:

отсутствие риска для воды, воздуха, почвы, а также растений и животных;

отсутствие раздражающего шума или запаха;

отсутствие вредного влияния на загородную зону или достопримечательные места.

В соответствии со ст. 12 РДО, учреждения или предприятия, которые собирают или транспортируют отходы на профессиональной основе или осуществляют уничтожение или утилизацию отходов по договоренности с другими предприятиями, когда на то не требуется специального разрешения, должны быть зарегистрированы компетентными органами. Указанные предприятия должны подвергаться периодическим проверкам со стороны компетентных органов (ст. 13).

Важным аспектом лицензирования в ЕС является ответственность Агентств по Охране Окружающей Среды (EPA) стран-членов за обеспечение того, что лицензии применяются законно и все условия соблюдены [8]. Политика ЕС по отходам, а точнее Рамочная Директива по Отходам, устанавливает основные определения в области отходов, общие требования к утилизации отходов, а также иерархию управления отходами, при помощи которой выстраиваются приоритеты управления и переработки отходов по следующим направлениям (в порядке убывания):

предотвращение или уменьшение производства отходов и их вредности;

подготовка отходов для повторного использования;

переработка отходов;

другие способы восстановления отходов, в частности, рекуперация энергии;

утилизация отходов.

Большинство старых стран-членов ЕС имеют профессиональную систему сбора отходов, которая обеспечивается муниципальными властями (общественные услуги) или частными компаниями, наделенными полномочиями сбора отходов компетентными органами. Национальное законодательство обычно монополизирует такие общественные услуги по сбору отходов и переработке определенных фракций отходов, особенно когда это касается отходов домохозяйств [9]. РДО устанавливает разрешительные требования, которые должны соблюдаться компетентными органами в отношении заводов по переработке отходов (заводы по уничтожению или восстановлению). В дополнение к этому, деятельность, связанная с переработкой отходов, должна подвергаться периодическим проверкам со стороны компетентных органов. Прочное общественное управление отходами и разрешительные требования для установок по переработке ограничивают негативное воздействие от управления отходами и повышают участие общественности в процессе разработки местной политики по отходам. Затраты на уничтожение отходов должны оплачиваться их держателем, пользующимся услугами сбора или уничтожения отходов; и/или предыдущим держателем или производителем, ставшим источником отходов.

Директива об опасных отходах (ДОО) [10] определяет специфичные требования для опасных отходов (т.е. особенно токсичных, канцерогенных, и т.д. – отходов, обычно производимых промышленностью). Она содержит критерии для разработки перечня опасных отходов/каталога отходов, устанавливает запрет на смешивание и требует планирования управления опасными отходами. В странах ЕС разработаны планы управления опасными отходами, устанавливающие методы для их переработки. Такие планы по переработке опасных отходов могут быть объединены с планами управления неопасными отходами. В дополнение к РДО, на европейском уровне был принят ряд директив, регулирующих отдельные (специфичные) категории отходов. Эти директивы относятся к следующим направлениям:

упаковочные материалы;
автомобили;
батареи;
электрическое и электронное оборудование;
отходы добывающей промышленности.

Все эти Директивы отражают иерархию управления отходами, обозначенную в Рамочной Директиве по отходам, где приоритет дается предотвращению/уменьшению производства специфичных отходов, а восстановление и переработка рассматриваются как второй из лучших вариантов [10].

Другая общая черта этих директив состоит в том, что направления отходов, регулируемые ими, должны обрабатываться отдельно и для них предписаны специфичные цели по восстановлению и переработке.

Переработка обозначает повторный процесс производства для того, чтобы либо восстановить первоначальный продукт, либо для переработки в другой продукт, в том числе это относится и к органической переработке, но исключает переработку в энергию. Восстановление – более широкий термин, чем переработка, и включает в себя все операции, перечисленные в Приложении II B Рамочной Директивы по отходам, т.е. восстановление энергии (например, при сжигании мусор выступает в качестве топлива) и переработку.

В противовес Рамочной Директиве специальные директивы не рассматривают переработку и восстановление энергии как равноценные варианты, но устанавливают минимальные целевые показатели по переработке, таким образом, отдавая предпочтение этому способу как более ценному при использовании материалов в качестве ресурсов. С помощью специальных требований директив сбрасывание вышеуказанных видов отходов на наземных свалках очень ограничено.

Согласно рекомендациям ЕС, первым и основным шагом государства на пути к экологически безопасному управлению отходами является объявление этой отрасли зоной общественного интереса, независимо от того, осуществляется ли такое управление в основной массе государственными или частными учреждениями.

В странах, находящихся в процессе административной реструктуризации, должны быть назначены общественные органы управления отходами, которые несли бы четкую ответственность за разработку такой системы, при которой негативное влияние на окружающую среду и здоровье человека было бы минимальным. Затем таким органам предстоит разработать политику управления отходами, состоящую из базовых стратегических вариантов и технического повседневного управления потоками отходов в стране.

Для подготовки и контроля за надлежащим управлением отходов, данные органы должны осуществить обзор количества и качества отходов, производимых в стране, и разработать варианты их сбора и обработки. Для получения такой картины необходимо внедрение планирования управления отходами.

План должен включать обзор потоков отходов и существующих легальных площадок по переработке. Такой план может служить основой для разработки и/или улучшения политики по отходам, в том числе и стратегических вариантов, таких как будущие методы сбора/переработки отходов. В зависимости от первоначальной позиции стран, органы управления отходами должны идентифицировать приоритетные сферы деятельности, направленные на решение самых острых проблем в этой области.

Фундаментальным требованием для экологически безопасного социально приемлемого управления отходами является организация общественными органами профессионального сбора и обработки отходов, производимых местным сообществом.

В свою очередь, любая «неформальная» утилизация отходов, например, изъятие неуполномоченными лицами ценных товаров с наземных свалок и/или общественных/частных мусорных баков, должна пресекаться. Исключительное право на занятие деятельностью по управлению отходами, предоставленное компетентным общественным службам либо частным фирмам, должно служить гарантией того, что сбор осуществляется профессионально. В дополнение, любая переработка отходов, включая повторное использование, должна осуществляться на станциях, получивших специальные разрешения, обеспечивающие соблюдение законно установленных природоохранных и санитарных стандартов.

В Европейском Союзе достигнуты следующие результаты в управлении отходами:

– согласованы национальная политика управления отходами и планы управления отходами;

– принято рамочное законодательство по отходам;

– созданы системы устойчивого управления отходами;

– разработана классификация отходов и системы инвентаризации.

Для обеспечения эффективности управления отходами в ЕС используются следующие инструменты:

контрольные механизмы;

наличие инфраструктуры;

институциональные возможности, участие общества и доступность информации;

улучшение осведомленности и обучение;

экономические и финансовые инструменты;

управление трансграничными передвижениями отходов;

эффективные механизмы международного сотрудничества.

Для внедрения передовых технологий управления отходами в ЕС потребовались большие финансовые затраты и создание штата квалифицированных административных и оперативных сотрудников. Например, в Германии цена на размещение отходов на свалках, функционирующих надлежавшим образом и соответствующих Директиве по Наземным Свалкам и не облагающихся налогом на свалки, составляет в среднем 75-150 Евро/тонну. В случае когда остаточные отходы предварительно обрабатываются на заводах механико-биологической обработки (МБО), цены (в Германии) варьируются от 50 до 90 Евро за обработку, плюс затраты на размещение на полигонах отходов, оставшихся после обработки (обычно ферментация или компостирование, около 30% от вводимого объема). Высокотеплотворные отходы, отделенные во время МБО (около 20–30% от вводимого объема), могут быть сожжены на промышленных заводах. Такая обработка обходится примерно в 25-40 Евро/тонну. Таким образом, общая сумма затрат на обработку 1 тонны мусора может быть оценена в 80-140 Евро за тонну. Термическая обработка остаточных отходов в мусоросжигательной печи, соответствующей Директиве по Сжиганию Отходов, может оцениваться в 100-140 Евро/тонну в среднем.

Литература

1 Послание Нурсултана Назарбаева народу Казахстана от 17 января 2014 года «Казахстанский путь – 2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее»

2 Директива Совета ЕС 96/61/ЕС от 24 сентября 1996 г. «О комплексном контроле и предотвращении загрязнений» // Official Journal. – L 257, 10/10/1996. – P. 0026-0040. URL: http://tacis.awc.kz/ru/files/09_Seminar_ecology/Directive_%2096.61IPPC_russ.pdf.

3 Директива Европейского парламента и Совета Европейского Союза 2008/1/ЕС от 15 января 2008 г. «О комплексном предотвращении и контроле загрязнений (кодифицированная версия)».

4 Директива Европейского парламента и Совета Европейского Союза 2010/75/ЕС от 24 ноября 2010 г. «О промышленных выбросах (о комплексном предотвращении загрязнения и контроле над ним) (новая редакция)».

5 Зарубежный опыт управления отходами // Recyclers.ru. Отраслевой портал «Вторичное сырье» http://www.recyclers.ru/modules/section/item.php?itemid=56

6 Директива Европейского парламента и Совета Европейского Союза 2008/98/ЕС от 19 ноября 2008 г. «Об отходах и признании утратившими силу некоторых распоряжений» – Рамочная Директива по Отходам (РДО, Waste Framework Directive). URL: http://ec.europa.eu/environment/waste/legislation/a.html.

7 Citizens Information (in Ireland) / Home / Environment / Environmental protection / Pollution prevention and control. URL: http://www.citizensinformation.ie/en/environment/environmental_protection/pollution _prevention_and_control.html.

8 Директива Совета Европейского Сообщества 91/689/ЕЕС от 12 декабря 1991 г. «Об опасных отходах». URL: http://www.lawmix.ru/abrolaw/13906 (дата обращения: 10.01.2014).

9 Пинаев В.Е., Ледащева Т.Н. Развитие «зеленой экономики» и стратегическая экологическая оценка // Интернет-журнал «Науковедение». – 2014. – No1 (20) [Электронный ресурс] – М.: Науковедение, 2014.

10 Сближение с политикой ЕС по отходам. Краткий путеводитель для стран- партнеров по Европейской политике добрососедства, и России. Путеводитель по политике: политика по отходам. – Берлин, 2008. – С. 24, 29. URL: http://ec.europa.eu/environment/enlarg/pdf/pubs/waste_ru.pdf.

References

1 Poslanie Nursultana Nazarbaeva narodu Kazahstana ot 17 janvarja 2014 goda «Kazahstanskij put' – 2050: Edinaja cel', edinye interesy, edinoe budushhee»

2 Direktiva Soveta ES 96/61/ES ot 24 sentjabrja 1996 g. «O kompleksnom kontrole i predotvrashhenii zagrjaznenij» // Official Journal. – L 257, 10/10/1996. – P. 0026-0040. URL: http://tacis.awc.kz/ru/files/09_Seminar_ecology/Directive_%2096.61IPPC_russ.pdf.

3 Direktiva Evropejskogo parlamenta i Soveta Evropejskogo Sojuza 2008/1/ES ot 15 janvarja 2008 g. «O kompleksnom predotvrashhenii i kontrole zagrjaznenij (kodificirovannaja versija)».

4 Direktiva Evropejskogo parlamenta i Soveta Evropejskogo Sojuza 2010/75/ES ot 24 nojabrja 2010 g. «O promyshlennyh vybrosah (o kompleksnom predotvrashhenii zagrjaznenija i kontrole nad nim) (novaja redakcija)».

5 Zarubezhnyj opyt upravlenija othodami // Recyclers.ru. Otraslevoj portal «Vtorichnoesyr'e» http://www.recyclers.ru/modules/section/item.php?itemid=56

6 Direktiva Evropejskogo parlamenta i Soveta Evropejskogo Sojuza 2008/98/EC ot 19 nojabrja 2008 g. «Ob othodah i priznanii utrativshimi silu nekotoryh rasporjazhenij» – Ramochnaja Direktiva po Othodam (RDO, Waste Framework Directive). URL: http://ec.europa.eu/environment/waste/legislation/a.htm (data obrashhenija: 10.01.2014).

7 Citizens Information (in Ireland) / Home / Environment / Environmental protection / Pollution prevention and control. URL: http://www.citizensinformation.ie/en/environment/environmental_protection/pollution _prevention_and_control.html.

8 Direktiva Soveta Evropejskogo Soobshhestva 91/689/EEC ot 12 dekabrja 1991 g. «Ob opasnyh othodah». URL: http://www.lawmix.ru/abrolaw/13906 (data obrashhenija: 10.01.2014).

9 Pinaev V.E., Ledashheva T.N. «Razvitie "zelenoj jekonomiki" i strategicheskaja jekologicheskaja ocenka» // Internet-zhurnal «Naukovedenie». – 2014. – No1 (20) [Jelektronnyj resurs] – M.: Naukovedenie, 2014.

10 Sblizhenie s politikoj ES po othodam. Kratkij putevoditel' dlja stran-partnerov po Evropejskoj politike dobrososedstva, i Rossii. Putevoditel' po politike: politika po othodam. – Berlin, 2008. – S. 24, 29. URL: http://ec.europa.eu/environment/enlarg/pdf/pubs/waste_ru.pdf.

Рысбеков А.Қ.

Индустриалды-инновациялық даму аясында қосылған құн тізбегін қалыптастырудың маңызы

Қосылған құны жоғары өнімдер өндірісін қалыптастырудың өзектілігі ғылыми-тәжірибелік маңызды нарықтық экономиканың шарттары мен талаптарына байланысты туындайды. Экономикалық категория ретінде қосылған құн мөлшері өндіріс тиімділігін анықтау үшін қолданылады. Қосылған құн – фирма сатқан өнімнің құны мен өнімді өндіру үшін фирма сатып алған материалдар құнының айырмасы. Басқаша айтқанда, қосылған құн – қайта өңдеу процесінде, тауарды нарыққа жылжыту кезінде қосымша қосылған құн. Қосылған құн бұл қоғамдық, жеке еңбек нәтижесінде пайда болған тауар немесе көптеген өндірушілердің қызметінің нәтижесі. Қосылған құн тауарды сатқаннан түскен табыс пен тауарды өндіруге кеткен материалдар, шикізат, қызметтер құнының айырмасы ретінде есептелінетіндіктен, егер ағымдағы шикізат, материал, электроэнергия және басқа да материалды-техникалық ресурстарды тұтынуды азайтса, онда жиынтық қосылған құн көлемін көбейтеді, соған орай өндірістік кешен қызметінің соңғы нәтижелерін жақсартады.

Түйін сөздер: Қосылған құн, технология, инновация, инфрақұрылым, инвестиция.

Rysbekov A.K.

Importance of the formation of value added sequence as part of the industrial and innovative development

The relevance of manufacture of products with high added value arises from the conditions and requirements of the scientifically and economically important market economy. The amount of added value, as an economic category, is used to determine the efficiency of manufacture. Added value is a difference between the cost of products sold by a company, and the cost of materials purchased by a company to manufacture products. In other words, added value is an extra added value in the processing of goods in promoting them to the market. Added value is a product derived as a result of social, personal labor or a result of activity of many manufacturers. Since added value is calculated as the difference between the goods sales' proceeds and the cost of raw materials and services, used in the manufacture of goods, if we reduce the cost of current raw materials, energy and other material and technical resources, this will increase the amount of total added value, and will respectively improve the resulting effect of an industrial complex.

Key words: value chain, technology, innovation, infrastructure, investment.

Рысбеков А.К.

Значение формирования последовательности добавленной стоимости в рамках индустриально-инновационного развития

Актуальность формирования производства продукции с высокой добавленной стоимостью возникает в связи условиями и требованиями научно-практической важности рыночной экономики. Объем добавленной стоимости как экономическая категория применяется с целью определения эффективности производства. Добавленная стоимость – это разница между стоимостью продукции, проданной фирмой, и стоимостью материалов, закупленных фирмой для производства продукции. Другими словами, добавленная стоимость – дополнительно добавленная стоимость в процессе переработки товара при продвижении его на рынок. Добавленная стоимость – это товар, полученный в результате общественного, личного труда или результат деятельности многих производителей. Поскольку добавленная стоимость расчитывается как разница между доходом от продажи товара и стоимостью материалов, сырья, услуг, затраченных на производство товара, если уменьшить затраты на текущее сырье, материалы, электроэнергию и другие материально-технические ресурсы, то это увеличит объем суммарной добавленной стоимости, соответственно улучшит конечные результаты деятельности производственного комплекса.

Ключевые слова: Добавленная стоимость, технология, инновация, инфраструктура, инвестиция.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

ӘОЖ 330.133

Рысбеков А.Қ.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Қазақстан Республикасы, Түркістан қ.
E-mail: almaz_ktl@mail.ru

ИНДУСТРИАЛДЫ-ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМУ АЯСЫНДА ҚОСЫЛҒАН ҚҰН ТІЗБЕГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Бәсекелік ортада ұлттық экономиканың қуатты болуын қамтамасыз ету еліміздің негізгі ұстанымдарының біріне жатады. Ашық нарықтың басты талабының бірі әрбір тұтынушының нақты қажеттілігін қанағаттандыру деп білсек, онда осы талапқа сай экономика құрылымын жасақтау басты міндет болып саналады. Нарықтың үдемелі және өзгермелі сұранысын тез қанағаттандыру инновациялық әдістерді пайдаланумен ғана жүзеге асатыны белгілі. Сондықтан да, ұлттық экономиканың жедел және тұрақты дамуы еліміздегі инновациялық орта мен инновациялық жүйенің қалыптасуына және нәтижелі жұмыс істеуіне тікелей тәуелді деуге толық негіз бар. Бұған қоса, индустриялық-инновациялық инфрақұрылым инновациялық жүйенің негізгі құраушыларының бірі болғандықтан, оның қызметінің тиімділігі тікелей де, жанама да осы инновациялық жүйенің жалпы дамуына, оның басқа да құраушыларының ұтымды қызмет етуімен тығыз байланысты.

Қазіргі әлемдік жаһандану үрдістері индустриялық-инновациялық инфрақұрылымды дамыту жолдарын барынша қиындата түсуде және жекелеген мемлекеттің инновациялық әлеуетін дамытудың стратегиялық әдістерін дұрыс белгілеуді талап етуде. Өткен ғасырдың аяғына қарай инновациялық сфераның даму деңгейі сол елдің экономикасының бәсекеге қабілеттілік дәрежесіне және экономикалық өсуіне әсер ететін негізгі факторға айналғаны анық байқалды. Жүйелі сипаттағы инновациялық саясат тұжырымдамасын ұстанған елдер қысқа уақыт ішінде мемлекеттің, бизнестің, ғылымның және білім беру жүйесінің өзара қатынастарына негізделген механизмінен құралатын және тиімді қызмет ететін ұлттық инновациялық жүйелерін қалыптастырып, экономикалық дамудың жаңа сервистік бағытына өтті (Швеция, Финляндия, Оңтүстік-Шығыс Азия елдері).

Бюджеттен тыс қаражаттың бас көзі – ірі ұлттық және трансұлттық корпорациялар жетекшілік ететін кәсіпкерлік сектор. Дамушы елдердегі кәсіпкерлік сектордың корпорациясы инновациялық жүйенің маңызды құрылымдары ретінде тарихи қалыптасты. Солар ғана, зерттеулерді бір уақытта қаржыландыра отырып және нақты өнімдер мен

технологияларды, ғылыми нәтижелер мен өнертабыстарды іске асыра отырып, ғылыми-техникалық прогрестің негізгі бағыттары үшін өзіне экономикалық жауапкершілік алады, олардың үлесіне ғылымды жеке сектордың күштерімен қаржыландырудың қомақты бөлігі тиеді. Кәсіпкерлік сектор жұмсалатын қаражаттың көлемі бойынша, дәл солай ғылыми зерттеулермен айналысатын ғалымдар мен инженерлердің саны бойынша ҒЗТК-нің перспективадағы ірі орындаушысы болып табылады және қала береді [1].

Қосылған құн тізбегін қалыптастыру мен дамытудың тәсілдері өте көп. Біз осы мақаламыздың шеңберінде ҚҚТ дамытудың екі әдісін қарастырамыз, олар көлбеу (көлденең) және тік әдістер.

Мемлекет қосылған құнның технологиялық және экономикалық тізбегін (ҚҚТ) дәйектілікпен дамыту арқылы бәсекеге қабілетті өнім шығаратын өндіріс орындарының біртұтас жүйесін құруға бағытталған жобаларға Қазақстандағы Ұлттық даму институттары арқылы қатысатын болады. Бұл бәсекеге қабілетті өнімнің барлық өлшемдеріне сәйкес келетін түпкі өнім үшін жұмыс істейтін көп салалы кәсіпорындарды құруға мүмкіндік береді.

Қазіргі әлемдік тәжірибеде экономика салаларын ҚҚТ ретінде қарастыруға негізделген дамыту стратегиясын әзірлеу және талдау әдісі жасалған және кеңінен қолданылады.

Бұл әдістің мәні әрбір саланы түпкі өнімнің құнын ретімен қосып отыратын өндірістер тізбегі ретінде қарастыруға болатынына келіп саяды.

ҚҚТ арқылы салаларға талдау жасау әдістемесі тізбекте қозғалысқа келтіретін немесе онда басым күштерге байланысты ҚҚТ-ның екі негізгі түрін бөліп көрсетеді. Осыған байланысты ҚҚТ құрылымдық тұрғыдан алғанда тік және көлбеу тізбектер болып бөлінеді.

ҚҚТ көлбеу құрылымдарындағы экономикалық белсенділік, әдетте, бір компанияның шеңберінде шоғырланады. Мәселен, бір компанияның өзі-ақ шикізат өндіреді, оны ұсақтайды, өз бетімен қосалқы бөлшектер шығарады және өнімді жинайды.

ҚҚТ көлбеу құрылымдарында белсенділік көптеген шаруашылық жүргізуші субъектілері бойынша бірдей етіп бөлінген: компаниялардың біреуі өнімнің дизайнымен айналысады, басқалары жинақтаушы бөлшектерін шығарады, үшіншілері оларды жинайды. Әдетте, өндірушілер басым жерде ҚҚТ тік құрылымды болады, ал сатып алушылар басым жерлерде көлбеу құрылымды болады.

Тұтастай алғанда, кім ҚҚТ-ға барынша әсер етсе, ең үлкен қосылған құнды сол алады.

Автомобиль саласының қазіргі ҚҚТ автомобильдің қосалқы бөлшектері мен бөлшектерін шығарушылардан, автомобильді әзірлеп шығаратын (дизайн) және жинайтын кәсіпорындардан, сондай-ақ дистрибьюторлардан тұрады. Бұл ретте машиналар жинайтын кәсіпорындар тізбекке негізінен ең жоғары қосылған құнды алу нысанында барынша зор ықпал етеді.

Киім тігу ҚҚТ сатып алушылық ҚҚТ-ның айқын мысалы болып табылады. Ол дизайнерлік фирмалардан, көтерме бағамен сатушылардан, бөлшек сауда дүкендерінен, тоқу фабрикаларынан, шикізатты өндірушілер мен өңдеушілерден және киім тігу фабрикаларынан тұрады. Осы тізбекте дизайнерлік фирмалар және көтерме бағамен сатушылар төтенше роль атқарады. Олар ең жоғары қосылған құнды алады, сол арқылы нені өндіру керектігін анықтайды.

Іс жүзінде барлық мұнай экспорттаушы елдерді дерлік өз экономикасын әр тараптандыру проблемасы алаңдатады. Дүниежүзінде осы бағытта біраз тәжірибе жинақтаған.

Мұнай және мұнай өнімдеріне конъюнктура өзгерістерінің әсерін төмендету мақсатында аса ірі мұнай экспорттаушы елдер соңғы он жылдықта мұнай экспорттаудан алынатын табысты қайта бөлу есебінен экономиканың өндірістік құрылымын жетілдіру жөніндегі шараларды іске асыруда. Осымен бір мезгілде дамыған елдер экономикасынан кіріс алу мақсатында басқа елдерге капитал экспорттау жұмысы жүргізілуде.

Қазақстанда мұнай-газ өнеркәсібіне жылдан-жылға көбейіп келе жатқан инвестициялар көлемі экономика құрылымын әр тараптандыруға қолайлы орта болып табылады.

Кейбір елдерде халық табысының өсуі, тауар өндірушілерге қойылатын экологиялық және басқа да талаптардың күшейтілуі қосылған құнды орналастыруға елеулі әсер етеді. Мысалы, Гонконгте жалақының елеулі өскеніне және киім мен аяқкиім шығару индустриясында өзінің бәсекелестік артықшылығын жоғалтып алғанына қарамастан, ел ҚҚТ-дан шығып қалған жоқ. Себебі, АҚШ-қа киім мен аяқкиім жеткізуге квота алуда Гонконг компанияларының тәжірибелері мен қажетті байланыстары бар. Егер АҚШ үкіметі квоталарды жойса, Қытай компаниялары өнімді тікелей жеткізумен айналысар еді.

Қазақстан жағдайында өздерінің құрамында кенді өндірумен, оны байытумен, бастапқы және қайталама металл, ілеспе элементтер (алтын, күміс, сирек жер металдары) шығарумен айналысатын өндіріс орындары бар «Қазақмыс» ЖШС және «Қазмырыш» АҚ ҚҚТ-ның тік құрылымының жарқын мысалы болып табылады. Алайда ҚҚТ осымен үзіліп қалады. Бұдан кейін өнімді өңдеу басқа елдердің компанияларында жүргізіледі, оларға аталған кәсіпорындар ресми түрде қатыспайды, бұл олар алатын қосылған құнды едәуір азайтады.

«Қазақстантрактор» АҚ ұтымсыз өндірістің мысалы болып табылады. Бұл кәсіпорын шынжыр табанды тракторлар құрастыру үшін негізгі тораптарды басқа кәсіпорындардан сатып алу қағидаты бойынша ұйымдастырылған. Бұл ретте ол осы жинақтаушы тораптар мен бөлшектерді өзінің бәсекелестерінен сатып алады. Сайып келгенде, трактордың түпкілікті бағасы бәсекелестерінен үнемі жоғары болып шығады.

Индустриялық-инновациялық саясатты іске асыру үшін ықтимал бәсекелес өндірістерді, оның ішінде әлемдік рыноктардың даму үрдістері мен жеке сектордың бастамаларын ескере отырып, экономикалық ҚҚТ-не құратын экспортқа бағдарланған өндірістерді айқындау мақсатында экономика салаларының даму деңгейіне кезең-кезеңмен талдау жасап тұру қажет.

Сонымен бірге Қазақстан салалық ҚҚТ-ларда өзінің орнын табу мақсатында әлемдік және өңірлік нарықтарды зерттеуді күшейтуі қажет. Бұл міндет әлемдік экономикаға, оның ішінде тіпті шикізат секторына қосылуды басынан бастауға тура келетіндігімен қиындай түседі.

ҚҚТ бүкіл тізбегін қайтадан қалпына келтіруді көтермелеудің қажеттілігі бола қоймас, тек қосылған құны барынша жоғары элементтерді немесе әлемдік рыноктарға шығуға және қосылған құны барынша жоғары экономикалық белсенділіктерге одан әрі қадам басуға мүмкіндік беретін элементтерді ғана көтермелеу керек.

Осыған байланысты мемлекеттік қолдау қазіргідей ҚҚТ жекелеген элементтері бойынша ішінара емес, оның барлық негізгі элементтері бойынша кешенді түрде көрсетілуі тиіс. Басқаша айтқанда, қолдау жеке алынған кәсіпорынға немесе салаға емес, тіпті әртүрлі салалардағы, бірақ бірыңғай ҚҚТ шеңберінде өзара байланысқан салалардағы барлық немесе негізгі кәсіпорындар бойынша көрсетілуі керек. Мемлекеттің үйлестіруші және жоспарлаушы қызметі осымен тұжырымдалмақ.

«Apple» компаниясын қарастыратын болсақ, онда бұл компания өзінің өнімдерін өзінің фирмалық дүкендері арқылы өткізеді. Қазіргі уақытта әлемдегі ең қымбат бренд болып есептеледі. Мүмкін, осы стратегияның арқасында үлкен жетістіктерге жетіп отыр. Барлық технологиялық, маркетингтік, тізбекті қамтып, бақылап отырғаның арқасында әлемдегі бәсекеге қабілетті компаниялардың біреуі. Төменде көрсетілген схемадан «Apple»компаниясының көлденең қосылған құн тізбегін қарастыруға болады. Мұнда өнімнің барлық «өмірлік кезеңін» Компания қамтуда, айтатын болсақ өнім утилизациясына дейін қамтылған тізбек. Өте ақылды стратегиялардың бірі деп есептеуге болады.

Жетілген технологиялық құрылым өндірістегі өңделу тізбектілігі ұзақ, қосылған құны жоғары өнімдердің шығуына ықпал етеді. Қосылған құн тізбегін қалыптастыру реті өнеркәсіп салалары мен инновациялық қызметте әртүрлі болып келеді (1 және 2-суреттер). Өйткені, инновациялық қызмет көбіне шикізатты өңдеумен емес, жоғары технологиялы өнімдерді жетілдірумен байланысты.

Қосылған құн тізбегіндегі элементтердің қалыптасуы және көбейуі ұлттық экономиканың барлық салаларын шикізаттан дайын өнім шығаруға дейінгі технологиялық үрдістерді толық қамтитын индустриялық кезеңге көшіруге елеулі түрде ықпал етуі тиіс.

Елдің технологиялық деңгейі өнеркәсіп өндірісінің құрылымымен және тиімділігімен, ғылыми әлеуметтік даму деңгейімен әрі жаңа технологияларды енгізу жылдамдығымен айқындалады.

Технологиялық дамудың әртүрлі кезеңінде тұрған елдер үшін (аграрлық, аграрлық-индустриялық, индустриялық, алғашқы индустриялық, ақпараттық) жүргізілетін индустриялық саясат шеңберінде олардың технологиялық дамуына барынша жоғары деңгейде әсер ететін факторлардың әртүрлі жиынтығы сәйкес болады. Мәселен, технологиялық дамудың аграрлық кезеңінде тұрған ел үшін білім беру деңгейін арттыру, өнеркәсіптік базалық салаларын дамыту (шикізат өндіру, металлургия), бастапқы инфрақұрылым құру маңызды болса, ал алғашқы индустриялық елдер үшін ғылыми әлеуметті дамыту және қоршаған ортаны қорғау жөніндегі мемлекеттік шараларды қабылдау технологиялық дамудың айқындаушы факторлары болып табылады [1].

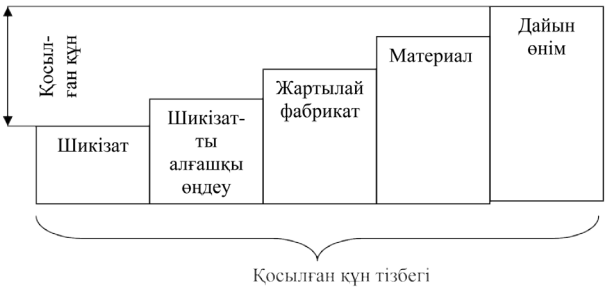

1-сурет – Өндірісте қосылған құн тізбегінің қалыптасу реті
Ескертпе: [1] дереккөзінен алынды.

2-сурет – Инновациялық ортада қосылған құн тізбегінің қалыптасу реті
Ескертпе: [1] дереккөзінен алынды.

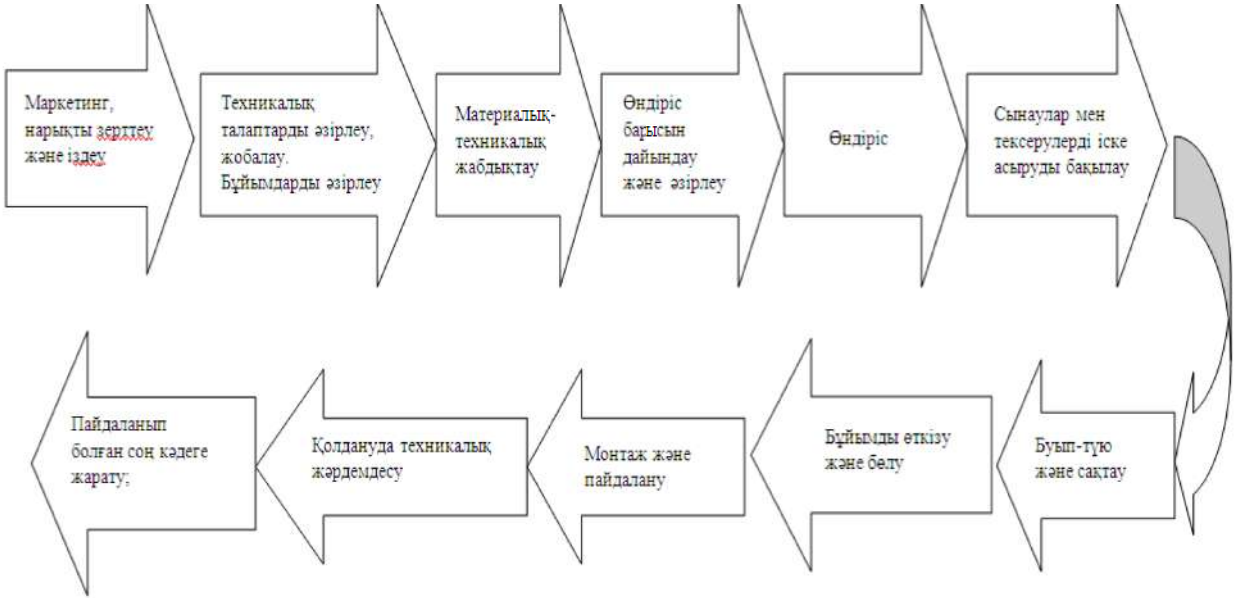

3-сурет – «МакКинзи»-дің қосылған құн тізбегінің көлденең әдісінің схемасы

Қазақстан аграрлық-индустриялық кезеңде тұрғандықтан, өндірістің тиімділігі мен техникалық қайта жарақтану, өнімнің жаңа түрлерін игеру тиімділігі мен өндіріске аса жаңа технологияларды тарту технологиялық дамуға әсер ететін өзекті факторларға жатады.

Осындай жолмен өнеркәсіптің қолданыстағы құрылымы жағдайында Қазақстан Республикасының технологиялық даму деңгейін және ғы-

лыми-техникалық әлеуеттің ағымдық жағдайын арттыру үшін жоғарыда аталған факторларға айрықша назар аудару қажет. Бірқатар экономист ғалымдардың пікірінше, елдегі өмір деңгейін бағалау критериі болып, еңбек өнімділігі есептеледі. Егер біз халықтың өмір деңгейін көтергіміз келсе, онда біз еңбек өнімділігін жетілдіріп отыруымыз қажет.

1-кесте – Мақта-тоқыма кластерінде қосылған құн көрсеткіштерінің өсу серпіні

Технологиялық тізбекте өнім өндіру	Көлемі	Бағасы тонна/мың теңге	Қосылған құн өсуі
Шитті мақта, тонна	330	60	
Мақта талшығы, тонна	100	177,5	1,15
Ұрықтары, тонна	181	30	
Иірілген жіп, тонна	90	346,9	1,95
Мақта мата, мың м2	600	1042,5	5,87
Дайын өнім, мың дана	170	1409	7,93

1-кестеде мақта-тоқыма кластерінде мақта терең өңдеу технологиялық тізбекте қосылған құнның өсу қарқынын байқауға болады. Осылайша, 3 тоннадан шитті мақтадан 1 тонна мақта талшығы өндіріледі, яғни екеуінің қатынасы 3:1 сәйкес. Ыңғайлы есептеу үшін 330 тонна шитті мақта деп аламыз, 330 тонна шитті мақтадан 100 тонна мақта талшығы өндіріледі (33%), ұрықтары 181 тонна (55%). Одан кейін нарықтық шығыны мен өткізу бағасы есептелінген және терең қайта өңдеу тізбегінде өндірген өнімдерге (мақта талшығы, иірілген жіп, мақта мата, дайын өнім) қосылған құн коэфициенттері анықталған. Бір дана дайын өнімге 3,5 м мата шығын болады, аталмыштың салмағы 500 г, бір бұйымның бағасы 5,6 АҚШ долларына тең.

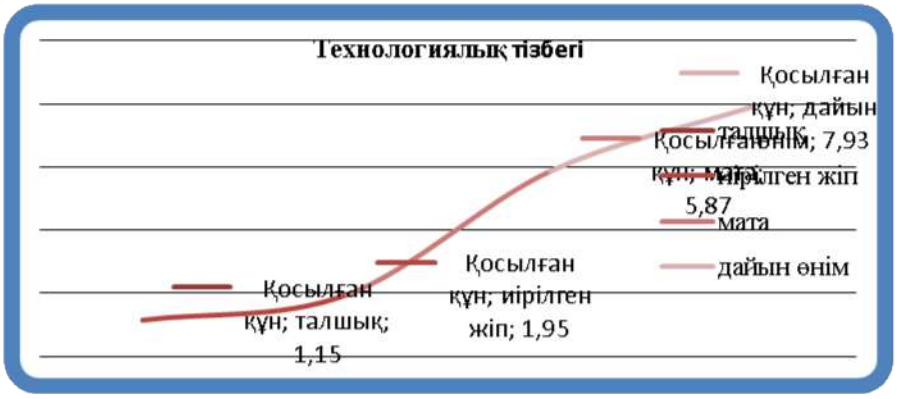

4-сурет – Қосылған құн тізебігінің тік әдісі, мата-мақта саласының негізінде көрсетілген

2-суретте қосылған құн өсімі көрсетілген. Бастапқы қайта өңдеуде бұл көрсеткіш 1,15 тең, ал технологиялық тізбегінің соңында дайын өнім өндірісінде 7,93 дейін жоғарылайды.

Сонымен, біз бұл бөлімде ҚҚТ қалыптастырудың 2 әдісін қарастырдық, олар көлденең және тік әдісі. Кәсіпорын өзінің қызметін жүргізетін кезде табысын арттыру, қызметін әр тараптандыру үшін аталған әдістердің біреуін таңдай алады.

Біздің пікірімізше, кез-келген кәсіпорын өзінің табысын арттыру үшін осы әдістердің біреуін қолдана алады. Бұл әдістердің қайсысы тиімділігін кәсіпорын өзі анықтау керек, екі әдіс те тиімді және эндогенді және экзогенді факторларды ескере отырып, оны аралас түрде де қолдануға болады.

Әдебиеттер

1 Әмірбекұлы Е. Инновациялық бизнес. Оқу құралы, Алматы, Экономика, 2015 ж.
2 Қазақстан Республикасының «Индустриялық-инновациялық қызметті мемлекеттік қолдау туралы» 2012 жылғы 9 қаңтардағы заңы.
3 Валдайцев С.В. Управление инновационным бизнесом: учебное пособие. – М.: «Юнити-Дана», 2001. – 343 с.
4 Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан жаңа жаһандық нақты ахуалда: өсім, реформалар, өсу» атты 2015 жылғы 30 қарашадағы Қазақстан халқына Жолдауы. – www.akorda.kz

References

1 Әmirbekұly E. Innovacijalyқ biznes. Oқu құraly, Almaty, JEkonomika, 2015 zh.
2 Қazaқstan Respublikasynyң «Industrijalyқ-innovacijalyқ қyzmetti memlekettik қoldau turaly» 2012 zhylғy 9 қaңtardaғy zaңy.
3 Valdajcev S.V. Upravlenie innovacionnym biznesom: uchebnoe posobie. – M.: «JUniti-Dana», 2001. – 343 s.
4 Қazaқstan Respublikasynyң Prezidenti N.Ә.Nazarbaevtyң «Қazaқstan zhaңa zhahandyқ naқty ahualda: өsim, reformalar, өsu» atty 2015 zhylғy 30 қarashadaғy Қazaқstan halқyna ZHoldauy. – www.akorda.kz

Мусаханова Ж.М.

Маркетинг в индустрии моды Казахстана

Задача данной статьи заключается в том, чтобы исследовать маркетинг в индустрии моды, определить стратегии маркетинга, выявить проблемы и найти пути решения. Статья посвящена вопросам развития маркетинга модных брендов и состоянию легкой промышленности Казахстана. Обозначены главные причины кризисной ситуации: бесперебойный приток импортной продукции, высокая инфляция, не усовершенствованная система налогообложения, разрушение налаженной системы централизованного закупа и распределения сырья, реализации готовой продукции. До 2009 г. экспорт товаров индустрии моды превышал импорт. Это связано с уменьшением спроса на данную продукцию вследствие мирового экономического кризиса. В статье раскрываются особенности модных брендов и дается определение фэшн-маркетинга. Автором показана эволюция дизайнерской торговой марки на фэшн-рынке и ситуация на рынке Казахстана, представлены статистические данные по развитию легкой промышленности ряда стран в сравнительном контексте. Кроме того, доказана перспективность обсуждаемой проблемы, отражена новизна рассматриваемой темы для дальнейшего практического применения маркетинга в деятельности модных брендов. Решение обозначенных проблем в развитии маркетинга позволит модной индустрии Казахстана достичь мирового уровня.

Ключевые слова: маркетинг, индустрия моды, бренд, легкая промышленность, дизайн.

Mussakhanova Z.M.

Marketing of fashion industry in Kazakhstan

The point of this article is to make a research in fashion marketing, to set a marketing strategy, to highlight problems and ways to solve them. The article is dedicated to fashion brands marketing development and condition of Kazakhstan light industry. It is also designated main causes of the crisis: seamless flow of imported goods, high inflation, non developed tax system, the destruction of an established system of centralized procurement and distribution of raw materials, sales of finished products. Prior to 2009, exports exceeded imports in Kazakh fashion industry. This is due to a decrease in demand for these products due to the global economic crisis. Also it shows specific points of fashion brands and discovers the meaning of fashion marketing. Author tells about evolution of designer trademark on fashion market and the situation on Kazakhstan market, statistic data of light industry development of some countries to compare. Beside this, it is proved that of the discussed problem, novelty of the topic of applying marketing in fashion brands activity. Solution of those problems in marketing development will support fashion industry of Kazakhstan to gain world level.

Key words: marketing, fashion industry, brand, light industry, design.

Мұсаханова Ж.М.

Қазақстан сән индустриясындағы маркетинг

Бұл мақаланың міндеті – сән индустриясындағы маркетингті зерттеп, маркетинг стратегиялары мен проблемаларын анықтап, олардың шешу жолдарын табу. Мақала Қазақстан сән бренділерін және жеңіл өндірістің дамуы мәселелеріне арналады. Дағдарыс мәселерінің басты себептеріне көңіл бөлінген: шетелдік өнімдердің үздіксіз ағыны, инфляцияның жоғары деңгейі, салық салу жүйесінің жетілдірілмегендігі, шикізатты сатып алу және бөлу жолындағы жөнге салынған және дайын өнімді сату жүйесінің бұзылуы. 2009 жылға дейін сән индустриясы тауарларының экспорты импортқа қарағанда артылды. Бұл жағдай әлемдік экономикалық дағдарыс аясында осы өнімге деген сұраныстың азаюымен байланысты. Сонымен қатар, сән бренділерінің ерекшеліктері мен сән маркетингі түсінігі қарастырылады. Автор сән нарығындағы дизайнерлік тауар маркасының эволюциясын және Қазақстан нарығының жағдайын, бірнеше елдің жеңіл өндірісінің, салыстырмалы тұрғыда, статистикалық мәліметін көрсеткен. Талқыланған мәселелердің болашағы дәлелденген, қарастырылған тақырыптың жаңалығы сән бренділерінің қызметіне маркетингтің практикалық қолдануы көрсетілген. Маркетингтің дамуындағы анықталған мәселелердің шешімі Қазақстан сән индустриясының әлем деңгейіне жетуіне өз үлесін қосады.

Түйін сөздер: маркетинг, сән индустриясы, бренд, жеңіл өндірісі, дизайн.

© 2016 Al-Farabi Kazakh National University

УДК 339.138 (574)

Мусаханова Ж.М.

Университет Нархоз,
Республика Казахстан, г. Алматы
E-mail: mussahanova@mail.ru

МАРКЕТИНГ В ИНДУСТРИИ МОДЫ КАЗАХСТАНА

Вопрос о тенденциях и перспективах развития мира моды всегда являлся спорным. При этом с каждым днем взаимоотношения между компанией и покупателем все больше зависят от маркетинга модной марки. Это вызывает необходимость формирования и реализации эффективных инструментов маркетинга, соответствующих модным тенденциям. Маркетинг в индустрии моды представляет собой комплекс мер, направленных на удовлетворение желаний и нужд потребителя в сфере моды.

Маркетинг в модной индустрии нашей страны, к сожалению, недостаточно исследован. Известны лишь выступления спикеров в средствах массовой информации, а также отдельные мероприятия, посвященные данной проблеме: Eurasian Fashion Forum (апрель 2014), Бизнес-конференция «Fashion бизнес в Казахстане» в рамках Международной выставки моды Central Asia Fashion (март 2015), 14-я Казахстанская международная специализированная выставка «Индустрия моды – Астана» (октябрь 2013).

Проблемы маркетинга в индустрии моды в той или иной степени изучались рядом зарубежных авторов. Балашов А.А. исследовал процессы и методы маркетингового управления на предприятиях модной индустрии [1]. Васильев Г.А. анализирует поведение потребителей на разных стадиях принятия решения о покупке товаров [2]. Семеркова Л.Н., Латынова С.В. показывают индустрию моды как сложный многоступенчатый процесс разработки, производства, распределения и потребления модного продукта [3]. Аброзе Е.А. рассматривает индустрию моды в условиях глобализации [4], Тони Хайнс, Маргарет Брюс знакомят с динамикой развития отрасли и результатами влияния рынка на модные бренды [5]. Билл Вебб уделяет внимание маркетингу в сфере fashion-бизнеса с точки зрения практического применения для оптимизации работы как производителей, так и предприятий розничной торговли в индустрии моды [6]. Фоминичева А.А. рассматривает возможности применения маркетинговых инструментов в деятельности современных компаний, специализирующихся на изготовление и продаже модной одежды [7] и т.д.

В развитых странах мира большое внимание уделяется развитию индустрии моды и легкой промышленности. Эта отрасль

обладает социально-экономической значимостью, обеспечивая высокую занятость трудоспособного женского населения. Также она оказывает влияние на здоровье людей. Поэтому очень важно, чтобы ткани создавались из натурального сырья и органических красителей. Кроме того, данная отрасль по уровню потребления занимает вторую позицию, уступая лишь потреблению продовольственных продуктов [8, с.147].

В рамках Программы по развитию легкой промышленности на 2010–2014 годы были предприняты попытки насытить внутренний рынок отечественными товарами индустрии моды. Однако на данный момент казахстанские предприятия обеспечивают спрос в стране лишь на 10%, большую часть которого составляет спецодежда.

По утверждению члена Комитета по социально-культурному развитию Мажилиса Парламента Республики Казахстан Г. Сейтмаганбетовой, легкая промышленность имеет социальную значимость, обеспечивает высокую занятость. В Индии, Китае, Турции в ней занято почти 20% населения. В Турции объем отрасли в ВВП составляет 10% и обеспечивает 40% поступлений в бюджет страны. Несмотря на то, что основную часть поступлений в бюджет составляют предприятия нефтегазового сектора, меры, применяемые в целях обеспечения занятости в регионах, не приводят к эффективным результатам [9].

В обсуждении Программы по развитию легкой промышленности страны приняли участие представители отрасли, знающие ее проблемы изнутри. Так, по мнению Президента Ассоциации предприятий легкой промышленности Л. Худовой, Казахстан импортозависим, в то время как обладает огромными сырьевыми ресурсами. На сегодняшний день отрасль развивается благодаря деятельности энтузиастов, желающих внести свой вклад в развитие данной промышленности.

Известно, что во всем мире индустрия моды и легкая промышленность имеют важное значение в обществе и получают поддержку от государства через специальные фонды. Причем в этих сферах занято большое количество людей, особенно женщин. По сообщению Л. Худовой, например, в Кыргызстане 30% населения заняты в легкой промышленности, и освобождены от всех видов налогов, все работают по патенту [10]. А в Казахстане ежегодно снижается численность занятых в легкой промышленности (0,1%), несмотря на рост рынка модной индустрии.

Л. Худова считает, что основная проблема состоит в импорте несертифицированной продукции: в Казахстан большими объемами поступает товар из Китая и Турции. А в Кыргызстане вся продукция из Китая перемаркировывается и попадает в Казахстан. Таким образом, товары завозятся стихийно, без уплаты налогов и представляют опасность для жизни и здоровья наших граждан. При существующем техническом регламенте Таможенного Союза на продукты легкой промышленности отсутствует орган, который бы проверял продукцию. В результате ввозимый товар дешевле, чем продукция, создаваемая отечественным производителем.

Тем не менее в Казахстане есть перспективы для развития индустрии моды и легкой промышленности. В советское время отрасль давала пятую часть всей продукции республики. Среди наиболее развитых отраслей следует упомянуть текстильную, швейную, трикотажную, кожевенно-меховую и обувную. Несмотря на отсутствие налаженной системы прошлого, ресурсы для возрождения отрасли все еще имеются – хлопок, шерсть, кожа.

По мнению депутата Т. Омурзакова, помимо нелегально ввезенной продукции, в текстильной промышленности существует нехватка оборотных средств и сырья. По данным Министерства по инвестициям и развитию РК, в настоящее время в стране производится около 100 тыс. тонн хлопкового волокна, 95% которого экспортируется. Соответственно отечественным текстильным предприятиям остается всего 5%. Нехватка сырья наблюдается также в кожевенной промышленности, т.к. 90% сырой кожи экспортируется в Кыргызстан, где легкая промышленность развивается быстрыми темпами. Необходимо отметить наличие в отрасли спекуляции. Так, по данным мониторинга Ассоциации предприятий легкой промышленности РК, посредники, закупая овечьи мериносовые шкуры у фермеров по 300 тенге за штуку, продают переработчикам уже по 3 тыс. тенге.

Все условия и предпосылки по развитию текстильной промышленности имеет южный Казахстан. И не случайно в этом регионе была создана свободная экономическая зона «Оңтүстік» с целью развития в регионе хлопково-текстильного кластера, имеющего необходимую инженерную инфраструктуру. В то время как большая часть производимого в Казахстане хлопка-волокна экспортируется, в 2014 году в регионе простаивали три из четырех текстильных фабрик. В условиях полной загрузки предприятий, оснащенных современным оборудованием и передовыми технологиями, могли бы перерабатывать 30%

от общего объема производимого хлопка-волокна. Для решения проблемы, по рекомендации руководства страны, одна из фабрик заключила соглашение с хлопкоперерабатывающим заводом ТОО «Sarmattrading» о поставке 6 тыс. тонн хлопковолокна. Но, как стало известно, предприятие работало вхолостую лишь для «прогрева» оборудования.

В создавшейся ситуации легкая промышленность обеспечивает внутренний спрос на 10%, что в три раза ниже уровня экономической безопасности. При этом на кожевенно-обувную приходится менее 2%, на швейную и текстильную подотрасли – около 8%, а 90% рынка составляет импорт, 80% из которого – нелегально завезенная продукция. Поэтому благодаря значительному повышению конкурентоспособности предприятий возможно решение проблемы импортозамещения в индустрии моды и легкой промышленности Казахстана.

Главными причинами кризисной ситуации являются бесперебойный приток импортной продукции, высокая инфляция, не усовершенствованная система налогообложения, разрушение налаженной системы централизованного закупа и распределения сырья, реализации готовой продукции. Важно отметить, что до 2009 г. экспорт товаров легкой промышленности превышал импорт. Это связано с уменьшением спроса на данную продукцию вследствие мирового экономического кризиса.

Тем не менее, деятельность модных брендов Казахстана в сложившихся условиях достойна уважения и признания. Маркетинг данных компаний основан на организации показов, выставок, связей с общественностью, клиентоориентированности. Расмотрим подробнее деятельность существующих модных брендов Казахстана.

Дом моды «Kuralai» был основан известным казахстанским дизайнером **Куралай Нуркадиловой** в 1995 г. Куралай начала свою деятельность с сегмента класса люкс. В ее изделиях в большом количестве использовалась ручная работа с применением элитных тканей и драгоценных камней. Позже появились и другие сегменты: одежда для детей, спортивная одежда, военная форма, мусульманская одежда и т.д. Уникальность данного бренда в индивидуальном подходе клиенту и является одним из первых модных домов на рынке Независимого Казахстана. Продукция бренда «Kuralai» известна во многих странах мира. По словам дизайнера, число только элитных клиентов в России и Казахстане составляет 50 000 человек. Дизайнер за свою деятельность была награждена премией («Человек года», «Предприниматель года», 2007 г.) и удостоена звания международного уровня («Мировой Мастер», 2010 г.). Брендом «Kuralai» была создана спортивная форма для олимпийской сборной Казахстана в Лондоне (2012 г.).

Автор дома моды «Aida KaumeNOVA» после обучения в Миланском институте моды в 2006 г. основала свой бренд, сегментом рынка которого является прет-а-порте де люкс. Бренд позиционирует себя созданием женственных образов из ткани ярких расцветок с восточными мотивами. В 2008 г. Аида Кауменова участвовала в разработке спортивной формы для олимпийской сборной Казахстана. Дизайнер удостоена многочисленных наград в области развития предпринимательства и дизайна. Изделия Аиды Кауменовой пользуются большим спросом у представителей шоу-бизнеса. Ее коллекции отличаются женственностью и скрытой «сексуальностью». Несмотря на это, дизайнер занимается также созданием одежды для верующих женщин и классических костюмов для мужчин по индивидуальному заказу.

Основатель дома моды «Оксана Корби» (бывшее название «OXI») известна в самых высоких кругах Казахстана с 1997 года. Дизайнер впервые сумела организовать монопоказы во многих странах. Сегментом рынка модельера являются достаточно обеспеченные люди, т.к. вся одежда создается в единственном экземпляре. Бренд «Оксана Корби» создает свадебные, вечерние наряды и коктейльные платья. Так, платье Розы Рымбаевой, созданное домом моды, пополнило коллекцию нарядов Александра Васильева, известного российского историка моды, коллекционера.

Балнур Асанова, арт-директор дома мода «Сымбат», одна из первых в Казахстане представила свою коллекцию на международных неделях моды. Будучи многократным победителем международного конкурса высокой моды национального костюма в Москве, является также постоянным участником недель моды в Вашингтоне, Москве, Дубае, Нью-Йорке. Сегментом рынка бренда «Сымбат» являются поклонники этностиля, школьная форма. Ее коллекции рассчитаны как на широкий круг людей, так и на очень популярные личности, как, например, актер мировой величины Стивен Сигал. Балнур Асанова известна так же как художник. Многие ее картины хранятся в частных коллекциях ценителей искусства по всему миру. Бренд «Сымбат» позиционирует себя как современная одежда с

казахским национальным колоритом. Уникальность коллекции бренда в использовании элементов традиционной кочевой культуры.

Бренд «Lariya» создан **Ларией Джакамбаевой** в 2008 г., сегментом рынка которого являются романтичные бизнес-леди и представительницы шоу-бизнеса. В этом же году она впервые принимает участие в показе от Photoart, с 2009 года – становится постоянным участником казахстанской недели моды. В 2012 г. Лария была удостоена звания «Лучший дизайнер» (по версии журнала «Вся Европа»). Участие на показе «Aurora FashionWeek» в Санкт-Петербурге дизайнер считает большим достижением. Позиционирование бренда «Lariya» связано с воплощением женственности и игривости в коллекциях. Главная особенность бренда – при создании дизайна прослеживается чувство юмора с использованием ярких цветов.

Дизайнерская деятельность **Айгуль Касымовой** начата в 1997 г. Свой собственный бренд «Aigul' Kassymova» она создает в 2006 году и впервые принимает участие на казахстанской неделе моды. Сегментом рынка бренда являются женщины, известные деятели политики и шоу-бизнеса. В 2007 г. дизайнер открывает новое направление в своей деятельности – изготовление обуви. В 2008 г. Айгуль представляет Казахстан на ежегодном благотворительном балу «Le Bal de Paris» в Париже и принимает участие в «Евро-Азиатском Форуме Моды» в России. Кроме того, мастер создает костюмы для кинофестиваля «Звезды Шакена» и международного фестиваля экшн-фильмов Тимура Бекмамбетова. Позиционированием бренда «Aigul' Kassymova» является национальная тематика в современной интерпретации. В своих коллекциях дизайнер руководствуется совмещением Востока и Запада: европейский крой с восточными элементами.

Айнур Турисбек – автор бренда «Ainur Turisbek». Молодой дизайнер представила собственную коллекцию «Осень-зима 2013-2014» на украинской неделе моды 2013 и сумела завоевать известность не только в Казахстане, но и за рубежом. В 2012 г. Айнур была удостоена премии «Лучший дебют года» на «Kazakhstan Fashion Week». Сегментом рынка бренда являются прогрессивные люди с высоким уровнем дохода. Дизайнер помимо одежды разрабатывает обувь и аксессуары. Позиционирование бренда «Ainur Turisbek» в коцептуальной байкерской моде: изделия из кожи и натуральные ткани.

Создатель бренда «Salta™» дизайнер-новатор **Салтанат Баймухамедова** в 2002 г. открыла цех по пошиву одежды. В 2008 г. бренд «Salta™» был представлен в Париже. Сегмент рынка бренда «Salta™» – это динамичная, уверенная в себе женщина. Позиционирование бренда – европейский минимализм, помноженный на идеальный крой и классические восточные мотивы. Уникальность дизайна в свободе, креативе и безупречных линиях.

Сегментом рынка бренда «Aya Bapani» является этностиль класса люкс. **Ая Бапани** является обладателем золотой медали в номинации «Оригинальный дизайн» на шестом фестивале русской моды в Милане (2014 г.). Принять участие в казахстанской неделе моды Ая решилась лишь в 2012 г., хотя ее дебют состоялся еще в 2006 г. В настоящее время коллекции молодого дизайнера были успешно представлены в Италии, России, Узбекистане, Турции и Швейцарии. Позиционирование бренда «Aya Bapani» в использовании традиционных видов казахского прикладного искусства: войлока, шелка и орнамента. Уникальность продукции бренда в бесшовности изделий (изделия изготовлены путем валяния войлока).

Таким образом, потенциал для развития индустрии моды имеется, однако, маркетинг в деятельности вышеназванных брендов находится на раннем этапе развития и требует решения ряда проблем, существующих в целом в легкой промышленности.

Для вывода индустрии моды из кризиса нужно решить следующие задачи:

во-первых, провести техническое перевооружение предприятий;

во-вторых, принять меры по уменьшению доли импорта на рынке страны;

в-третьих, осуществить финансовую поддержку государством отечественных предприятий;

в-четвертых, разработать маркетинговую стратегию предприятий.

Существующие в отрасли менеджмент и маркетинг требуют дальнейшего развития. На наш взгляд, менеджмент должен быть направлен на оптимизацию расходов и продвижение отечественной продукции. А маркетинг, изучив предпочтения потребителей – произвести товар и продвигать на рынке.

Резюмируя вышесказанное, необходимо отметить отсутствие неразрывного полного цикла производства изделий индустрии моды: обработка сырья и изготовление ткани производится за пределами республики, нехватка специалистов по маркетингу, недостаточная связь с потребительским рынком, несовершенная система

налогообложения. Для успешного функционирования маркетинга индустрии моды в Казахстане нужно наладить связь между всеми звеньями в этой цепи и укрепить позиции отечественных дизайнерских брендов на рынке.

Данное исследование выявило, что развитие модной индустрии напрямую зависит от состояния легкой промышленности. При успешном решении существующих проблем в легкой промышленности будут созданы условия для развития маркетинга в индустрии моды Казахстана. Рынок модной одежды Казахстана является перспективным и растущим с точки зрения маркетинга. При этом важно учитывать роль бренда на рынке и важность производственных процессов.

Литература

1 Балашов А.А. Маркетинг модных товаров (на примере одежды): автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. экон. наук (08.00.05) / Балашов Александр Анатольевич; Рос. Экон. Акад. им.Г.В. Плеханова. – М., 2004. – 24 с.

2 Поведение потребителей: Учеб. пособие /Под ред. проф. Г.А. Васильева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Вузовский учебник: ИНФРА-М, 2010. – 410 с.

3 Семеркова Л.Н., Латынова С.В. Особенности предпринимательской деятельности в индустрии модной одежды // Российское предпринимательство. – 2007. – Вып. 2. – № 10. (100). – С. 174-178.

4 Аброзе Е.А. Индустрия моды в условиях глобализации культуры: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. культурологии (24.00.01) / Аброзе Евгений Артурович; С.-П. гос. унив. культ. и иск. – С.-П., 2006. – 24 с.

5 Тони Хайнс, Маргарет Брюс. Маркетинг в индустрии моды. // Комплексное исследование для специалистов отрасли (Fashion Marketing: Contemporary Issues). – М.: Гревцов Букс, 2011. – 416 с.

6 Билл Вебб. Розничный маркетинг брендов в индустрии моды // Маркетинг в индустрии моды. Комплексное исследование для специалистов отрасли (Fashion Marketing: Contemporary Issues). – М.: Гревцов Букс, 2011. – С. 211-231.

7 Фоминичева А.А. Маркетинг в индутрии моды: возможности и тенденции его развития // Практический маркетинг. – М.: ООО «Агентство BCI Marketing», 2012. – №8 (186). – С. 17-22

8 Епанчинцева С.Э. Легкая промышленность Казахстана: проблема импортозамещения // Вестник КазНУ. Серия экономическая. – 2014. – №1 (101). – С.146-152.

9 Официальный сайт Мажилиса Парламента Республики Казахстан. Электронный ресурс: http://www.parlam.kz/ru/mazhilis/person/1209. Дата обращения 29.09.2015.

10 Худова Л. Н. О текущей ситуации в легкой промышленности в Республике Казахстан // Международная научно-практическая конференция: Инновационные технологии производства товаров, повышение качества и безопасности продукции легкой промышленности. – Алматы, 2012. – С. 59-61.

References

1 Balashov A.A. Marketing modnykh tovarov (na primere odezhdy): avtoref. dis. na soisk. uchen. step. kand. ekon. nauk (08.00.05) / Balashov Aleksandr Anatol'yevich; Ros. Ekon. Akad. im.G.V. Plekhanova. – Moskva, 2004. – 24 s.

2 Povedeniye potrebiteley: Ucheb. posobiye / Pod red. prof. G.A. Vasil'yeva. 2-ye izd, pererab. i dop. – M .: Vuzovskiy uchebnik: INFRA-M, 2010. – 410 s.

3 Semerkova L.N., Latynova S.V. Osobennosti predprinimatel'skoy deyatel'nosti v industrii modnoy odezhdy // Rossiyskoye predprinimatel'stvo. – 2007. – Vyp. 2. – № 10. (100). – S. 174-178.

4 Abroze Ye.A. Industriya mody v usloviyakh globalizatsii kul'tury: avtoref. dis. na soisk. uchen. step. kand. kul'turologi (24.00.01) / Abroze Yevgeniy Arturovich; S.-P. gos. univ. kul't. i isk. – S.-P., 2006. – 24 s.

5 Toni Khayns, Margaret Bryus. Marketing v industrii mody. // Kompleksnoye issledovaniye dlya spetsialistov otrasli (marketing mody: Sovremennyye problemy). – M .: Grevtsov Buks, 2011. – 416 s.

6 Bill Vebb. Roznichnyy marketing brendov v industrii mody // Marketing v industrii mody. Kompleksnoye issledovaniye dlya spetsialistov otrasli (marketing mody: Sovremennyye problemy). – M .: Grevtsov Buks, 2011. – S. 211-231.

7 Fominicheva A.A. Marketing v indutrii mody: vozmozhnosti i tendentsii yego razvitiya // Prakticheskiy marketing. – M .: OOO "Agentstvo BCI Marketing", 2012. – №8 (186). – S. 17-22

8 Yepanchintseva S.E. Legkaya promyshlennost' Kazakhstana: problema importozameshcheniya // Vestnik KazNU. Seriya ekonomicheskaya. – 2014. – №1 (101). – S.146-152.

9 Ofitsial'nyy sayt Mazhilisa Parlamenta Respubliki Kazakhstan. Elektronnyy resurs: http://www.parlam.kz/ru/mazhilis/person/1209. Data Obrashcheniya 29.09.2015.

10 Khudova L. N. O tekushchey situatsii v legkoy promyshlennosti v Respublike Kazakhstan // Mezhdunaradnaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya: Innovatsionnyye tekhnologii proizvodstva tovarov, povysheniye kachestva i bezopasnosti produktsii legkoy promyshlennosti. – Almaty, 2012. – S. 59-61.

Авторлар туралы мәлімет

Ли В. Д. – экономика ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Шеденов Ө.Қ. – экономика ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Кайгородцев А.А. – экономика ғылымдарының докторы, профессор, С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік университеті

Казбеков Б.К. – экономика ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, ҚазҰЖҒА-ның академигі

Каменова М.Ж. – экономика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ экономика, қаржы және халықаралық сауда университеті

Байдильдина А.М. – экономика ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Мухтарова К.С. – экономика ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Сәбден О. – экономика ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Экономика Институты ҒК БҒМ ҚР

Ержанова А.М. – экономика ғылымдарының докторы, Қазақстан инновациялық университеті, Семей қаласы

Ермекбаева Б.Ж. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Ситникова Е.С. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік университеті

Тюлежанова А.С. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, Д. Серікбаев атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік техникалық университеті

Давлетова М.Т. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, «Алматы Менеджмент Университет»

Момынова С.А. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, «Алматы Менеджмент Университет»

Арзаева М.Ж. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Тусаева А.К. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, Нархоз университеті

Асилова А.С. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Штиллер М.В. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, Алматы экономика және статистика академиясы

Шахарова А.Е. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, Қазақ экономика, қаржы және халықаралық сауда университеті

Садыкова С.Т. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Садыханова Г.А. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Казамбаева А.М. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, «Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті» шаруашылық жүргізу құқығындағы Республикалық мемлекеттік кәсіпорын

Таршилова Л.С. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, «Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті» шаруашылық жүргізу құқығындағы Республикалық мемлекеттік кәсіпорын

Нургазиева Л.А. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, «Алматы Менеджмент Университеті»

Макишева Ж.А. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, «Алматы Менеджмент Университеті»

Батырова Н.Т. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті

Каргабаева С.Т. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Ерманкулова Р.И. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті

Жунусова Р.М. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті

Купешова С.Т. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Бейсенбаева А.К. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент м.а., әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Нұркашева Н.С. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Ермекова Ж.Ж. – экономика ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Триулцы У. – PhD докторы, Ла-Сапиенца Университеті, Рим, Италия
Орынбасарова А.А. – PhD докторы, доцент, Қазақстан инновациялық университеті, Семей қаласы
Казбекова Ж.Б. – PhD докторы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Товма Н.А. – PhD докторы, доцент м.а., әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Тлеппаев А.М. – PhD докторы, доцент м.а., Қазақ - Неміс Университеті
Мылтыкбаева А.Т. – PhD докторы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Изатуллаева Б.С. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент м.а., Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
Тажиева С.К. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент м.а., әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Капышева С.К. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент м.а., Қазақ экономика, қаржы және халықаралық сауда университеті
Низамдинова А.К. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент м.а., әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Джакишева У.К. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент м.а., әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Бейсенбаева А.К. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент м.а., әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Алиева Б.М. – экономика ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Жусупова А.К. – экономика ғылымдарының кандидаты, АО «КАЗГЮУ Университеті»
Утибаева Г.Б. – экономика ғылымдарының кандидаты, С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті
Турсумбаева М.Ж. – экономика ғылымдарының кандидаты, Қазақ экономика, қаржы және халықаралық сауда университеті
Мустафина А.К. – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Шарапиева М.Д. – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Садыханова Д.А. – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Нұрманова Б.З. – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Табеев Т.П. – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Уралова Г.К. – С. Торайгыров атындағы Павлодар Мемлекеттік Университеті
Тураров Д.Р. – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Кулиев И.У. – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Калымбекова Ж.К. – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Керімбекова Н.Н. – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Акимбаева К.Т. – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Актуреева А.А. – оқытушы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Кабдешова А.А. – Нархоз колледжі
Купенова Ж.К. – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Нурмагамбетова А.М. – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Алдабергенов Н. – Алматы Менеджмент Университеті
Кишибаева Б.С. – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Асанова А.Д. – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Касымова А. – PhD докторанты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Алимбекова Г.А. – PhD докторанты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Жидебекқызы А. – PhD докторанты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Сатпаева З.Т. – PhD докторанты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Касеинова М.И. – PhD докторанты, Нархоз университеті
Ынтымақова Ә.Т. – PhD докторанты, Қазақстан Республикасының Президенті жанындағы Мемлекеттік басқару Академиясы
Рысбеков А.Қ. – PhD докторанты, Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
Кангалакова Д. – PhD докторанты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Мусаханова Ж.М. – Нархоз университеті
Мырзахметов М. – Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
Калмакова Д.Т. – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

МАЗМҰНЫ–СОДЕРЖАНИЕ

Ли В.Д.
Устойчивое развитие регионов – залог успешного функционирования государства.....4

Шеденов Ө.Қ.
Еуразиялық экономикалық одақ еліміздің әлеуметтік-экономикалық
дамуына инновациялық-интеллектуалдық мүмкіндік береді.....10

Кайгородцев А.А., Ситникова Е.С., Тюлежанова А.С.
Эффективность использования человеческого капитала в Республике Казахстан 16

Казбеков Б.К., Казбекова Ж.Б.
Влияние международных валютных отношений на экономику Казахстана.....24

Капышева С.К., Турсумбаева М.Ж., Каменова М.Ж.
Қазақстан Республикасында тауарларды электрондық декларациялауды дамыту.....32

Байдильдина А.М., Алимбекова Г.А.
Анализ и управление стоимостью бизнеса в условиях кризиса 38

Мухтарова К.С., Мылтыкбаева А.Т., Асанова А.Д.
Зарубежный опыт государственного регулирования инновационных проектов на региональном уровне 44

Сәбден О., Триулцы У., Кангалакова Д.
Қазақстандағы кәсіпорындарда инновациялық қызметтің атқарылмау себептері.....54

Мухтарова К.С., Мылтыкбаева А.Т., Асанова А.Д.
Изучение опыта государственного регулирования инновационных проектов в г. Алматы.....60

Мухтарова К.С., Мылтыкбаева А.Т., Нурмагамбетова А.М.
Анализ механизма государственного регулирования инновационных проектов в регионах РК.....66

Орынбасарова А.А., Ержанова А.М.
Вопросы стандартизации и методики контроля качества аудита 72

Ермекбаева Б.Ж., Ермекова Ж.Ж.
Стратегия развития налоговой службы Казахстана.....80

Давлетова М.Т., Момынова С.А.
Совершенствование коммуникационной политики ТОО «MegaCenterAstana».....84

Арзаева М.Ж.
Қазақстанда жалпыға бірдей декларациялау енгізудің объективтік қажеттігі 92

Тусаева А.К., Асилова А.С.
Показатели оценки рынка акций на торговых площадках NYSE и NASDAQ.....96

Штиллер М.В.
Теоретические подходы к содержанию и факторам возникновения налоговых рисков
на предприятиях Республики Казахстан 102

Шахарова А.Е.
Уровень жизни населения как критерий социально-экономического развития Казахстана 108

Садыкова С.Т.
Методы снижения рисков: хеджирование, страхование, диверсификация 116

Садыханова Г.А.
Оценка уровня наукоемкости производства в Республике Казахстан 122

Казамбаева А.М., Таршилова Л.С.
Ауыл шаруашылығы өндірісін аумақтық ұйымдастыру: теориясы мен әдістемесі 128

Нургазиева Л.А., Макишева Ж.А.
Методико-организационные аспекты эффективного взаимодействия аудитора и клиента в рамках проведения аудиторской проверки 136

Батырова Н.Т., Изатуллаева Б.С., Тажиева С.К.
Оптимизационные методы пополнения материальной базы сельского хозяйства 142

Қарғабаева С.Т., Изатуллаева Б.С., Батырова Н.Т.
Қазақстанның агроөнеркәсіп өндірісінің қазіргі жағдайы және экономикалық дамудағы рөлі 148

Қарғабаева С.Т., Ерманкулова Р.И., Мырзахметов М.
Қазақстанда мемлекеттік басқаруды орталықсыздандырудың қаржылық негізі ретінде бюджетаралық қатынастарды реформалау 154

Жунусова Р.М., Жусупова А.К., Утибаева Г.Б.
Сравнительная оценка направлений распределения затрат республиканского бюджета 160

Купешова С.Т., Тажиева С.Қ., Нурмагамбетова А.М.
Қазақстан Республикасындағы инновациялық қызметтің дамуы жолындағы бірқатар мәселелер 168

Бейсенбаева А.К., Уралова Г.К.
Туристік ұйымдардағы қаржылық және салықтық есепті ұйымдастыру маңызы 174

Купешова С.Т., Нурмагамбетова А.М.
Қазақстан Республикасы ұйымдарының инновациялық белсенділік деңгейінің дамуы жағдайы мен болашағы 180

Нуркашева Н.С., Калымбекова Ж.К.
Основные аспекты организации управленческого учёта на предприятиях сельского хозяйства 186

Товма Н.А., Тлеппаев А.М.
Повышение энергоэфективности и снижение энергозатрат путем создания национальных стандартов 192

Алиева Б.М.
Роль исламского финансирования в Казахстане 200

Товма Н.А., Актуреева Э.А., Акимбаева К.Т.
Концепция перехода к энергоэффективной экономике путем совершенствования энергоаудита в РК 206

Низамдинова А.К., Джакишева У.К.
Значение финансового анализа для успешного развития предприятия 212

Бейсенбаева А.К., Кишибаева Б.С.
Қазақстандағы туризм индустриясын ағымдық талдау 218

Казбекова Ж.Б., Калмакова Д.Т.
Методы оценки налогового потенциала: преимущества и недостатки 222

Мустафина А.К.
К вопросу предпосылок введения налога с продаж в налоговую систему РК 230

Шарапиева М.Д.
Теоретические аспекты логистического сервиса и проблемы управления качеством логистического сервиса. 236

Садыханова Д.А.
Ұлттық инновациялық жүйе модельдері және дамыған елдердегі инновациялық даму механизмдері 244

Нурманова Б.З.
Экономическая теория Дж.М.Кейнса (К 80-летию выхода «Общей теории занятости, процента и денег») 252

Табеев Т.П.
Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық модернизациясы – экономикалық даму кепілі 258

Тураров Д.Р., Кулиев И.У.
Қазақстанда азық-түлік қауіпсіздігін алдын алу аясында ауыл шаруашылығының салалық даму мәселелері 264

Керімбекова Н.Н., Кабдешова А.А.
Негізгі капиталдың тиімділігін арттыру факторлары 270

Кишибаева Б.С., Купенова Ж.К.
Туризм индустриясын дамыту – Қазақстан Республикасында негізгі қағидаттары мен жалпы тәсілдері: туристік жобалар мен тәсілдері 276

Алдабергенов Н., Касымова А.
Қазақстанның туризм саласындағы көлік инфрақұрылымын талдау.....280

Жидебекқызы А.
Коммерцияландыру кеңсесі қызметін ұйымдастырудың шетелдік тәжірибесі 286

Сатпаева З.Т.
Теоретические основы исследования инновационной инфраструктуры 292

Касеинова М.И.
Өнеркәсіп кәсіпорындарында жауапкершілік орталықтары бойынша шығындар есебін ұйымдастыру.....300

Интымакова А.Т.
Регулирование деятельности по обращению с отходами производства и потребления – опыт Европейского союза 306

Рысбеков А.Қ.
Индустриалды-инновациялық даму аясында қосылған құн тізбегін қалыптастырудың маңызы 314

Мусаханова Ж.М.
Маркетинг в индустрии моды Казахстана.....322

Авторлар туралы мәлімет.....328

CONTENTS

Lee V.D.
Sustainable development of the regions - the key the successful functioning of the state 4

Shedenov U.K.
Eurasian Economic Union creates innovation and intellectual opportunities for social and economic development of the country 10

Kaigorodtsev A.A., Sitnikova Y. S., Tyulezhanova A.S.
The efficiency of using human potential in the Republic of Kazakhstan 16

Kazbekov B., Kazbekova Zh.
Influence of international currency relations on Kazakhstan's economy 24

Kapysheva S., Tursumbayeva M., Kamenova M.
Development of electronic declaration of goods in the Republic of Kazakhstan 32

Baydildina A.M., Alimbekova G.A.
Analysis and management of business value in crisis conditions 38

Mukhtarova K.S., Myltykbayeva A.T., Asanova A.D.
Foreign experience of state regulation of innovative projects at the regional level 44

Sabden O., Triulzi U., Kangalakova D.
The reasons for non-implementation of innovative activity at the enterprises of the Kazakhstan 54

Mukhtarova K.S., Myltykbayeva A.T., Asanova A.D.
Analysis of the mechanism of state regulation of innovative projects in the regions of the Republic of Kazakhstan 60

Mukhtarova K.S., Myltykbayeva A.T., Nurmagambetova A.M.
Studying the experience of the state regulation of innovative projects in Almaty 66

Orynbassarova A.A., Erzhanova A.M.
Questions of standardization and methodology quality control of audit 72

Yermekbayeva B.Zh., Yermekova Zh.Zh.
The development strategy of Kazakhstan's tax services 80

Davletova M.T., Momynova S.A.
Improving communication policy «Mega Center Astana» LLP. 84

Arzayeva M.Zh.
The objective necessity of the introduction of universal declaration in Kazakhstan 92

Tussayeva A.K., Asilova A.S.
Indicators for the evaluation of the stock market on trading platforms NYSE and NASDAQ 96

Shtiller M.V.
Theoretical approaches to the contents and factors of emergence of tax risks at the enterprises of the Republic of Kazakhstan 102

Shakharova A.
Standard of living of the population as criterion of social and economic development of Kazakhstan 108

Sadykova S.T.
Methods of decline of risks Abstract: hedging, insurance, diversification 116

Sadyhanova G.A.
Evaluation of knowledge-intensity of production in the Republic of Kazakhstan 122

Kazambaeva A.M., Tarshilova L.S.
Territorial organization of agricultural production: theory and methodology 128

Nurgaziyeva L.A., MakishevaZh.A.
Methodological – organizational aspects of the effective interaction between the auditor and the client during the audit 136

Batyrova N.T., Izatulaeva B.S., Tazhiyeva S.K.
Optimization methods of replenishment of material base of agriculture....142

Kargabayeva S.T., Batyrova N.T., Izatulaeva B.S.
Current status and role in the economic development of agricultural production in Kazakhstan....148

Kargabaeva S.T., Yermankulova R.I., Mirzakhmetov M.
The reform of intergovernmental relations on the basis of financial decentralization of public administration in Kazakhstan....154

Zhunusova R.M., Zhussupova A.K., Utibayeva G.B.
Comparative Estimation Of The Distribution Destinations Cost Of The Republican Budget....160

Kupeshova S., Tazhieva S., Nurmagambetova A.
Problems of development of innovative activity in the Republic of Kazakhstan....168

Beysenbaeva A.K., Uralova G.K.
Value of organizations of financial and tax account tourist organizations....174

Kupeshova S., Nurmagambetova A.
Development prospects and level of innovative activities in the Republic of Kazakhstan....180

Nurkasheva N.S., Kalymbekova Zh.K.
Key aspects of the management accounting at enterprises of agriculture....186

Tovma N.A, Tleppaev A.M.
Increasing energy efficiency and reducing energy costs through the creation of national standards....192

Alieva B.M.
The role of Islamic finance in Kazakhstan....200

Tovma N., Aktureyeva E., Akimbaeva K.T.
The concept of transfer to energy effective economy by perfection of energy audit in the Republic of Kazakhstan....206

Nizamdinova A.K., Dzhakysheva U.K.
Value of the financial analysis for successful development of the enterprise....212

Beysenbseva A.K., Kishibayeva B.S.
Analysis of the state of the tourism industry in Kazakhstan....218

Kazbekova Zh. B., Kalmakova D.T.
Methods of tax capacity assessment: advantages and disadvantages....222

Mustafina A.K.
On the issue of preconditions the introduction of sales tax in the tax system of the Republic of Kazakhstan....230

Sharapiyeva M.D.
Theoretical aspects of logistics services and quality control issues of logistical service....236

Sadykhanova D.A.
Models of national innovation systems and mechanisms of innovative development in the developed countries....244

Nurmanova B.Z.
Economic theory of J. M.Keynes (To release the 80th anniversary of
«The General Theory of Employment, Interest, and Money»)....252

Tabeev T.P.
Socio-economic modernization of the Republic of Kazakhstan as a factor of economic development....258

Turarov D.R., Kuliev I.U.
The problems of the sectoral development of agriculture in Kazakhstan in the framework of food security....264

Kerimbekova.N.N., Kabdeshova A.A.
Factors of increase of efficiency of fixed capital....270

Kishibayeva B.S., Kupenova Zh.K.
Basic principles and general approaches of development of industry of tourism
are in Republic of Kazakhstan: tourist projects and approaches....276

Aldabergenov N., Kasymova A.
An analysis of the transport infrastructure of Kazakhstan in the field of tourism 280

Zhidebekkyzy A.
Foreign experience in organization of commercialization office 286

Satpayeva Z.T.
The theoretical foundations of the innovation infrastructure research 292

Kasseinova M.I.
Organization of cost accounting by responsibility centers in industrial enterprises 300

Intymakova A.T.
Regulation of waste management activities – experience of European Union 306

Rysbekov A.K.
Importance of the formation of value added sequence as part of the industrial and innovative development 314

Mussakhanova Z.M.
Marketing of fashion industry in Kazakhstan 322

Авторлар туралы мәлімет 328

УСПЕЙТЕ ПОДПИСАТЬСЯ НА СВОЙ ЖУРНАЛ

АКЦИЯ!!!

Каждому подписчику
ПУБЛИКАЦИЯ СТАТЬИ
БЕСПЛАТНО!!!

- **Акция действительна при наличии квитанции об оплате годовой подписки.**
- **Статья должна соответствовать требованиям размещения публикации в журнале.**
- **Статья печатается в той серии журнала, на которую подписался автор.**
- **Все нюансы, связанные с публикацией статьи, обсуждаются с ответственным секретарем журнала.**

АКЦИЯ!!!

Издательский дом
«Қазақ университеті»
г. Алматы,
пр. аль-Фараби, 71
8 (727) 377 34 11, 221 14 65

АО «КАЗПОЧТА»
г. Алматы,
ул. Богенбай батыра, 134
8 (727 2) 61 61 12

ТОО «Евразия пресс»
г. Алматы,
ул. Жибек Жолы, 6/2
8 (727) 382 25 11

ТОО «Эврика-пресс»
г. Алматы,
ул. Кожамкулова, 124, оф. 47
8 (727) 233 76 19, 233 78 50